

VARGA ENDRE—VERES MIKLÓS

BÍRÓSÁGI
LEVÉLTÁRAK
1526—1869

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

VARGA ENDRE—VERES MIKLÓS

BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁRAK

*A Magyar Országos Levéltár
kiadványai*

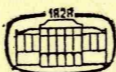
I.

Levéltári leltárak 6.

Régi idők peres iratai életszerűen világítanak rá korunk jogvitáinak különböző típusaira, az egyes per-fajták előfordulásának gyakoriságára, a perek tartalmi vonásaira és a mindenkori jogszolgáltatás gyakorlatára. Ennek ellenére, a Magyar Országos Levéltár három és fél évszázad peres anyagát átfogó bírósági levéltárai a levéltár legkevésbé kutatott egységei közé tartoznak.

Varga Endre, a sokoldalúságáról és precizitásáról ismert néhai tudós levéltáros, több évtizedes elmélyült munkával tanulmányozta át és gondozta ezt az irdatlan mennyiségű iratanyagot, főleg annak legrégebb és legértékesebb részét, a kúria levéltárát. Munkáját 1956 után fiatalabb munkatársával és tanítványával, az azóta már elhunyt Veres Miklóssal osztotta meg.

A kötet rendkívüli információgazdagságával nemcsak azoknak nyújt segítséget, akik a jövőben a bírósági levéltárak anyagában kutatni óhajtanak, hanem hasznosan egészíti ki a szakemberek és a történelem iránt érdeklődők ismereteit a régi magyarországi jogszolgáltatásról és annak az Országos Levéltárban őrzött iratanyagáról.

AKADÉMIAI KIADÓ

BUDAPEST

BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁRAK
1526—1869

A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI

I.

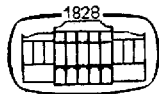
LEVÉLTÁRI LELTÁRAK

6.

**BÍRÓSÁGI
LEVÉLTÁRAK
1526–1869**

Írta

VARGA ENDRE—VERES MIKLÓS

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1989

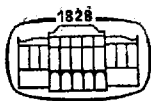

VARGA ENDRE—VERES MIKLÓS

BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁRAK 1526–1869

Szerkesztette

SASHEGYI OSZKÁR

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1989

Sorozatszerkesztő
EMBER GYŐZŐ

ISBN 963 05 4867 4

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest
Első kiadás: 1989

© Varga Endre jogutódja, Veres Miklós jogutódja

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás,
valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

ELŐSZÓ

A „Bírósági levéltárak”, amelyekről e kötet szól, a Magyar Országos Levéltár anyagának „O” betűvel jelölt szekcióját alkotják. E szekció az 1526-tól 1869-ig terjedő mintegy három és fél évszázadban Magyarországon és Erdélyben működött központi felsőbíróóságoknak és más jogszolgáltatási szerveknek megmaradt és ma az Országos Levéltárban őrzött iratait foglalja magában. Nem az „O” szekcióba tartoznak s nem itt kerülnek ismertetésre a bírósági levéltárak anyagából kiemelt középkori (Mohács előtti) oklevelek, ezek a Mohács előtti gyűjteményben („Q” szekció) találhatóak. Ma már a kúriai levéltár térképeket tartalmazó állagát sem itt tartjuk nyilván, hanem a Térképtárban („S” szekció). Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával elégett iratok kiselejtezett, málló töredékeiből azokról, amelyeken még olvasható szövegrészek voltak, mikrofilmfelvételek készültek, amelyeket a Filmtárban („X” szekció) őriznek. Végül az 1869 után működött, az 1868: LIV. törvénycikk alapján szervezett felsőbíróóságok ránk maradt iratanyagát a polgári kori központi kormányhatóságok levéltárai között („K” szekció) találja meg a kutató.

Az „O” szekció az Országos Levéltárban őrzött történeti forrásanyag értékes, még felhasználatlan adatokban rendkívül gazdag, a kutatók számára eddig nehezen hozzáférhető része volt.

A teljes bírósági levéltári iratanyag rendszeres állományfelvétele az Országos Levéltárban 1949-ben indult meg Varga Endre és Párdányi Miklós alapvető munkájával. Ennek eredményeként jelent meg 1952-ben a bírósági levéltárak alapleltára a két szerzőtől, majd 1961-ben a magyar bírósági szervezet és perjog története Bónis György, Degré Alajos és Varga Endre tollából, mindkét kötet a Levéltárak Országos Központja kiadásában, kézirat gyanánt. Minthogy az alapleltár elsődlegesen a levéltári anyag megőrzését volt hivatva szolgálni (s a levéltárak akkori állományát rögzítette, amelyet azóta számos változás ért), az alapleltár megjelenését követően a két szerző, Párdányi és Varga hozzáfogott egy a kutatók tájékoztatását szolgáló „ismertető leltár” munkálataihoz. Erre annál nagyobb szükség volt, mert e levéltárak anyagának zöme tárgyilag nem tagolt numerikus sorozatokat alkot, amelyek tartalmáról a szintetikus adatokat tartalmazó levéltári segédletek — alapleltár, repertórium — nem képesek a kutatóknak megfelelő tájékoztatást nyújtani. Kutatóink figyelmét csak az ismertető leltár fordíthatja majd nagyobb mértékben e fontos történeti források felé.

A munka elkészülte és kiadásra való elkészítése több előre nem látott nehéz-

ségbe ütközött. Elsősorban a munkát megkezdő szerző—párosban történt személyi változások miatt: Párdányi Miklós miután az abszolútizmus kori bíróságok ismertetését elkészítette, 1956-ban elhunyt, feladatkörét Veres Miklós vette át, majd mikor 1973-ban Varga Endre is meghalt, Degré Alajos írt helyette összefoglaló ismertetést a királyi kúriáról.

Miután Veres Miklós a feladatkörébe tartozott levéltárak ismertetését befejezte, rá hárult a teljes kézirat kiadásra való előkészítése, a szerkesztés munkája is.

Az érintett személyi változásokon kívül a kötet elkészültének folyamatosságát gátolta az Országos Levéltár épületében 1956-ban dúló tűzvész, amelynek során a bírósági levéltárak egy része is elpusztult.

Minthogy a tűzkárok folytán számos levéltári egység (fond, állag) összetétele megváltozott, Veres Miklósnak szerkesztési munkája során az érintett egységek ismertetését át kellett dolgoznia. Ezt elvégezve a teljes kéziratot lektorálásra késznek jelentette 1977. év áprilisában. Veres Miklós még ez évben meghalt, és így már nem vehette figyelembe a lektori vélemény szerint szükséges módosításokat és a kiadás időpontjáig még bekövetkezett változásokat sem.

Az „O” szekció ún. repertóriuma (a bírósági levéltárak tagolásának az alapleltárnál részletesebb nyilvántartása), melyet Vass Előd a szekció jelenlegi előadója készített, az 1983. december 31-i állapotot rögzíti, kötetünkben ennek adataihoz is igazodnunk kellett.

Minthogy már Varga Endre halála óta a bírósági levéltárak munkálatait én irányítottam, reám hárult, hogy a kötetben szereplő leltárak adatait a repertórium adataival egyeztessem és a szükséges változtatásokat megtegyem. Kötetünk az 1983. december 31-i állapotnak megfelelően tartalmazza az iratanyagot.

Ugyancsak felül kellett vizsgálnom a kötetben használt levéltári szakkifejezéseket az újabbban, 1982-ben megjelent szabványok (terminológiai lexikon) alapján és meg kellett tennem a szükséges módosításokat is. Természetesen figyelembe kellett vennem a lektori véleményt, ennek megfelelően az ismertető leltár kéziratát átdolgoztam.

Azoknak az olvasóknak, akik a mai levéltári terminológiában nem (vagy nem teljesen) járatosak, fel kell hívnom a figyelmét Ember Győző irányadó munkájára (Levéltári terminológiai lexikon, Bp. Akadémiai Kiadó 1982.), amely a jelen kötetben előforduló levéltári szakkifejezések pontos jelentéséről és a köztük lévő összefüggésekről alapos eligazítást nyújt. Kötetünkben a levéltár, a fond és az állag szerinti tagolást ezek címének különböző betűtípusával érzékeltetjük.

A bírósági levéltárak ismertető leltárának jelen kötetét abban a reményben bocsátjuk közre, hogy azt haszonnal forgatják majd mindazok az olvasók, akik a kiváló szerzők munkájából új ismereteket kívánnak meríteni.

Sashegyi Oszkár

BEVEZETÉS

I. MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY JOGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEZETE AZ 1526 ÉS 1869 KÖZÖTTI KORSZAKBAN

1. A JOGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEZET A MOHÁCSI VÉSZTŐL III. KÁROLY BÍRÓSÁGI REFORMJÁIG (1526—1723)

Mohács után a szűkebb értelemben vett ún. királyi Magyarországon a Habsburg-dinasztia rendezkedett be uralkodásra. Ez a jelentős politikai változás — természetesen — kihatott a jogszolgáltatási szervezet alakulására is. Mivel az új idegen uralkodó nem az országban lakott, megszűnt a korábbi királyi személyes ítélkezés, a központi, kuriális bírászkodás jelentősége pedig lehanyaglott, hatásköre összehűkülte. A Habsburg királyok Magyarországot is csupán egyik tartományuknak tekintették, s így a jogszolgáltatás is nagyrészt a rendi hatóságok kezébe ment át. Alsó szinten ez a földesúri *jurisdictio* gyakorlását, az úriszékek ítélkezését, valamint a nemesi vármegyék, a szabad királyi és a bányavárosok bírászkodását jelentette.

A jogszolgáltatás legfelsőbb fóruma a Mohács utáni korszakban a királyi kúria volt, amely a korábbi évszázadokban működött királyi személyes jelenlét bíróságából és a nádor ítélőszékéből jött létre. A Habsburg-korszakban az előbbiből lett a királyi személynök vezetése alatt álló *királyi tábla*, utóbbiból pedig a nádor (helytartó) elnöklete alatt működő *hétszemélyes tábla*. E két felsőbíróság összefoglaló nevén mint *királyi kúria*, az ország legmagasabb fokú jogszolgáltatási szerve volt. Közülük a hétszemélyes tábla legfelsőbb fokon kizárólag fellebbezett ügyekben ítélkezett, míg a királyi tábla — ún. vegyesfokú bíróság lévén — jórészt ugyan oda fellebbezett ügyekben járt el, de a polgári perek bizonyos kategóriái már első fokon itt indultak.

A királyi kúria e korszakban még rendszertelenül működő, csupán egy-egy törvényszak (octava) alkalmával összeült testület volt. Minthogy azonban teljes hatáskörű törvényszak, ún. nagy octava a törvényszüneteket jelentő országgyűlések, járványok vagy nagyobb elemi csapások idején nem volt összehívható, a kúria működése igen hiányos és vontatott volt. A jogszolgáltatás e hézagainak pótlására terjedt el és honosodott meg e korszakban az ún. *compromissionalis bírászkodás*, amikor a kúria vagy annak tagjaiból vagy más, „fogott” bírótársakból alakított tanács a felek megegyezése — kompromisszuma — alapján, mint választott bíróság járt el. Ilyen volt továbbá a *protonotariális vándorbírászkodás*, a nagybírák ítélőmestereinek a kúria keretéből kivált, önállósult ítélkezése.

Meg kell említenünk, hogy a XVI—XVII. századokban mind a királyi kúria, mind a két utóbb említett bírászkodási alakulat kizárólag a feudális uralkodó osztály tagjainak az ügyeivel foglalkozott. Az összlakossághoz képest még igen vékony réteget képviselő városi polgárságnak is szüksége volt azonban olyan felsőbíró-

ságokra, amelyek peres ügyekben felsőfokon ítéleztek. Ezt a feladatot a szabad királyi városok egyik csoportja (tárnoki városok) esetében a tárnokmester kuriális bíráskodásából még Mohács előtt kialakult *tárnoki szék* töltötte be, a városok másik csoportjának (személynöki városok), valamint a bányavárosoknak a perei pedig felsőfokon a királyi személynök vezetése alatt működött *személynöki szék* elé kerültek. Előbbi felsőbíróság a tárnoki városoktól hozzá felterjesztett 60—300 forintig terjedő perértékű ügyekben végsőfokon ítélezett, az azon felüli értékű pereket pedig végső döntésre innen a személynöki székhez lehetett fellebbezni.

Röviden kell még szólnunk az elnyomó Habsburg uralom törvénytelenül bevezetett *delegált bíráskodásáról* is, amely a korábban az országgyűlés hatáskörébe tartozott ún. hűtlenségi ügyekben különösen kegyetlen módon ítélezett.*

Végül, mint felsőbíróságról, meg kell még emlékeznünk a Rákóczi-szabadságharc alatt szervezett *országos ítélőtábláról* (tabula regni judiciaria), amely működését 1708-ban kezdte el és évente hat hónapra tervezett ítélezése céljából felváltva Eperjesen és Korponán kellett volna üléseznie. A szabadságharc rohamos hanyatlása miatt azonban erre már nem kerülhetett sor.

2. A BÍRÓSÁGI SZERVEZET III. KÁROLY REFORMJÁTÓL II. JÓZSEF „NOVUS ORDO”-JÁIG (1723—1785)

A Rákóczi-szabadságharc leverésével az ország területén csaknem két évszázadon át szakadatlanul folyt háborúk korszaka lezárult. A szabadságharc elbukott ugyan, de a nemzeti ellenállás hatására, illetve annak eredményeként a Habsburg uralkodó kénytelen volt az elnyomás addigi, kíméletlen módszerein enyhíteni. Így e viszonylag békés időszak megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy a jórészt elpusztult, fejlődésében visszamaradt ország újjászervezése megindulhasson. Az újjászervezés a siralmasan leromlott, mélypontra jutott jogszolgáltatás vonatkozásában is sürgetően fontos volt.

A jogszolgáltatás megreformálásának terve már az 1715. évi országgyűlésen felmerült, sőt ekkor sor került egy jogi bizottság (Commissio Systematica) kiküldetésére is. Ennek munkálatai alapján alkotta meg az 1722/23. évi országgyűlés a 24., 25., 26., 30. és 31. törvénycikkeket, amelyek a jogszolgáltatás szervezetében jelentős változást hoztak. Legfelső szinten ez azt jelentette, hogy a kir. kúria az addigi, alkalomszerűen összehívott octavalis bíróságból állandó jellegű, a szokásos évi törvényszüneteket ugyan megtartó, de már rendszeresen működő bírósággá vált és illetékességét az ország akkori egész területére kiterjesztették. A reform legjelentősebb eredményének tekinthetjük, hogy a *kerületi táblák* felállításával elsőfokon is királyi bíróságok létesültek, amelyek a nehezen működő, szakszerűt-

* A delegált bíróságokban sok esetben a nádor, mint az ország legfőbb közjogi méltósága elnökölt. Ő vezette a róla elnevezett nádori törvényszéket is, amely rendszerint a jászok és kunok ide fellebbezett pereiben ítelt legfelső fokon. Ennek az anyaga azonban nem itt, hanem a Regnicolaris levéltár (N szekció) nádori részlegében található.

len és megvesztegethetőségéről hírhedt protonotariális vándorbíraskodást váltották fel.

A reform a perjogban is jelentős változtatást vezetett be. Lehetővé tette ugyanis, hogy az addigi, igen sok esetben csak hosszadalmas instanciázással kieszközölhető bírói parancs (mandatum judicarium) helyett, a perindítás *keresetlevél* (libellus actionalis) benyújtásával történjék, illetőleg ezt a gyakorlatot — mint a későbbi perrendtartás egyik legfontosabb kellékét — meg is honosította. Ezáltal — magától értetődően — a peres ügyek intézése jelentősen meggyorsult.

Ebben a korszakban a jogszolgáltatás vonatkozásában még három említésre méltó intézkedés történt. Az egyiket az 1741. évi 21. törvénycikk hozta, amely az addig törvénytelen úton intézett neo-acquistica pereket törvényes útra, a kir. tábla hatáskörébe utalta. A másik jelentős intézkedés a hiányzó jogi kodifikáció pótlása céljából történt a *kúriai döntvénytár* (Planum Tabulare) 1769-ben történt összeállításával, ami a peres eljárás gyorsítását segítette elő. Végül ugyanebben az évben került sor a kötelező *ügyvédi vizsga* bevezetésére, ami a jogszolgáltatás szak-szerűségét jelentősen növelte.

A fenti intézkedések egyikének sem volt azonban akkora hatása, hogy a feudális jogszolgáltatás alapvető hibáját, az elavultságot megszüntethette volna. Ehhez ugyanis az egész jogszolgáltatást alapjaiban kellett volna megváltoztatni, amire — mint látni fogjuk — II. József tette meg sikertelen kísérletét.

3. A „JUSTITIA JOSEPHINA” IDŐSZAKA (1786. JANUÁR 1.—1790. ÁPRILIS 30.)

E négy év és négy hónap jogszolgáltatási rendszere egyedülálló bírósági szervezetével lényegesen eltér mind a megelőző, mind a közvetlenül azt követő korszakétól. II. József ugyanis a rendi jellegű, a közigazgatással összefonódott, bonyolult bírósági szervezet helyébe centralizált, könnyen áttekinthető és jól működő jogszolgáltatás kiépítésére törekedett. Ennek megfelelően az 1785. december 12-én kiadott, Novus ordo judicarius néven ismert híres rendeletével megszüntette a rendi jellegű bírói fórumok többségét, így a nádori bíróságot, a személynöki és a tárnoki széket, teljesen eltörölte a vármegyék és kiváltságos kerületek ítélkezését, elvette a földesurak úriszékének és a városoknak a pallosjogát és megszüntette a szentszékek világi ügyekbe (pl. a házassági perekbe) való beavatkozását.

A császár a rendi fórumok megszüntetése, illetőleg a megmaradtak hatáskörének jelentős megnyirbálása mellett arra is gondolt, hogy a bíraskodás alsó szinten is királyi bíróságok hatáskörébe kerüljön. Ennek realizálására azonban csak 1787. szeptember 1-jén, az ún. *judicium subalternumok* felállításával került sor. További centralizációs törekvés volt József részéről, hogy az egész jogszolgáltatási szervezetet a hétszemélyes tábla felügyelete alá rendelte.

A rendi jellegű felsőbíróságok megszüntetése folytán, valamint az oda fellebezhető újabb perfajták (bányaperek, büntető perek stb.) számának növekedésé-

vel — magától értetődően — a kir. kúria hatásköre jelentősen kiszélesedett. Bizonyos polgári peralfajták azonban (mint pl. az ún. ősiségi perek) innen elsőfokú tárgyalásra a kerületi táblák hatáskörébe kerültek át, ily módon a kir. tábla, amely — mint láttuk — korábban vegyesfokú bíróság volt, most kizárólagos fellebbviteli fórummá lett.

Az új rend a kerületi táblák hatáskörében egyéb vonatkozásban is változást hozott, amennyiben e korszakban nem csak első fokon és nem csupán polgári ügyekben jártak el, hanem fellebbviteli hatáskört is kaptak és büntető perekben is ítéleztek. A reform legjelentősebb intézkedése azonban mégiscsak az volt, hogy ettől kezdve a büntető perek fellebbezhetővé váltak és az addig kizárólag nemesek ügyeiben ítélező kúria, mint legfelső fellebbviteli fórum polgári ügyekben a jobbágyok számára is elérhető lett.

II. József a jogszolgáltatás intézésének gyorsítása érdekében a bíróságokat (beleértve a kúriát is) folyamatosan, törvényszünetek nélkül működő, állandó jellegű hatóságokká tette. A császár nagyjelentőségű reformja azonban egyéb haladó intézkedéseivel együtt részben a kiváltságos osztályok ellenállása, részben pedig anakronisztikus — a termelési viszonyok fejlettségi színvonalának meg nem felelő — volta miatt még József halála előtt megbukott 1790. május 1-jével és az egész jogszolgáltatási szervezet és rendszer 1786 előtti állapotába tért vissza.

4. A JOGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEZET II. JÓZSEF HALÁLÁTÓL AZ 1848. ÉVI POLGÁRI FORRADALOMIG (1790—1848)

II. József halála után a korábbi, rendi jellegű felsőbíróságokat éppúgy, mint a megyék, városok, földesurak stb. bíraskodását visszaállították. Az uralkodó osztályok azonban kénytelenek voltak belátni néhány kirívóan elavult, korszerűtlen eljárás tarthatatlanságát. Így a *Justitia Josephina* vívmányai közül néhány túlélte a császárnak e jogszolgáltatási rendszerét. A protestánsok válopereit pl. azontúl is meghagyták a világi bíróságok hatáskörében, megmaradt továbbá a kúriának a bányaperekben való elsőfokú ítélezése. Az 1790/91. évi 43. tc. meghagyta, illetőleg kimondta a büntető perek kúriára (kir. táblára) történő fellebbezhetőségét, de a nem nemesek számára csak azzal a feltétellel, ha az elsőfokú ítélet halálra, legalább három évi szabadságvesztésre vagy egyszerre kiszabandó 100 botütésre szolt. A hétszemélyes táblához viszont csak az esetben lehetett appellálni, ha az elsőfokon hozott halálbüntetést a kir. tábla jóváhagyta. Végül az 1790/91. évi 56. tc. a felségsértési pereket a kúria hatáskörébe utalta, amely perekben a hírhedt delegált bíróságok helyett azontúl elsőfokon a kir. tábla, másod- és egyben végsőfokon a hétszemélyes tábla ítélezett. 1807-től kezdve szintén a kúria hatáskörébe kerültek át a tárnoki széktől tovább fellebbezett perek is.

A XIX. század első felének jogszolgáltatási szervezetében, illetőleg rendszerében bekövetkezett változások közül büntetőjogi vonatkozásban a *statáriális bíraskodás* széles körű alkalmazásáról (pl. az 1831. évi „kolerázadás” idején), a polgári bíraskodás területén pedig az 1840. évi *váltótörvény* (1840. évi 15. tc.) megalkotá-

sáról, mint a legjelentősebb intézkedésről kell még szólnunk. Utóbbi — a fejlődő kereskedelmi és hitelélet igényeinek megfelelően — a polgári percek közül a váltóügyeket és a kereskedelmi ügyekkel kapcsolatos pereket kiemelte és az azokban való ítélkezést új intézményekre, az akkor felállított elsőfokú váltótörvényszékekre ruházta. Ezekben a perekben másodfokon az ugyancsak akkor létesített — a hétszemélyes tábla és a királyi tábla mellett a kúria harmadik szervezeti egységéként belépő — *váltófeltörvényszék* (forum appellatorium cambiale), harmad- és egyben végsőfokon pedig a hétszemélyes tábla szintén ekkor kikülönített *váltóosztálya* járt el. Ezek a váltóügyi bíróságok tényleges működésüket — minden szinten — 1841-ben kezdték meg.

5. AZ 1848/49. ÉVI POLGÁRI FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC KORÁNAK BÍRÓSÁGAI (1848—1849)

Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc a jogszolgáltatás területén is megindított egy polgári jellegű fejlődési folyamatot. A bírósági szervezetből ugyanis véglegesen eltűnt az *úriszék* és a jogszolgáltatás felügyeletét a megszünt kancellária helyett a magyar *igazságügyminisztérium* vette át. Kísérlet történt az *esküdtbíráskodás* bevezetésére is, de a szabadságharc kedvezőtlen alakulása miatt ennek működésére nem került sor. Ugyanazon ok miatt csupán néhány hétig működhetett a reakciós magatartása miatt megszüntetett kir. tábla helyébe lépő *országos törvényszék*, valamint a felosztatott hétszemélyes tábla helyett létesített *országos legfőbb törvényszék*. A forradalmi kormány más feudális kori felsőbíróságokat (személynöki szék, tárnoki szék stb.) is megszüntetett, s ezeknek újjálesztésére soha többé nem is került sor.

6. A BACH-KORI OSZTRÁK RENDSZERŰ BÍRÓSÁGI SZERVEZET (1849—1861)

A szabadságharc vérbe fojtása után hazánkban berendezkedő osztrák abszolutizmus előbb ideiglenes (1849—1854), majd „végleges” (1854—1861) jelleggel idegen rendszerű jogszolgáltatási hálózatot épített ki, amelynek főfelügyeletét a bécsi Justizministerium látta el. E szervezet csúcán a szintén Bécsben működött *legfőbb ítélő- és semmitőszék* (Oberster Gerichts- und Cassationshof) állott. Az ország területén kerületi *főtörvényszékeket* (az ideiglenes korszakban Districtual Obergericht-ek, a véglegesítés után Oberlandesgericht-ek), országos, ill. megyei *törvényszékeket* (Landesgericht-ek, ill. Comitatsgericht-ek), valamint I. és II. osztályú *járásbíróságokat* (Bezirksgericht-ek), illetőleg a véglegesítéskor *vegyes szolgabírói hivatalokat* (Gemischte Stuhlrichterämter) állítottak fel. Meg kell még említenünk az e bíróságok mellett szervezett *telekkönyvi igazgatóságokat*, ill. tanácsokat (Grundbuchs Direction-ok, ill. Senat-ok), amelyeknek az ingatlanok nyilvántartásában, illetőleg az ingatlanforgalom fejlődésében volt fontos szerepük.

1856-ban került sor a feudális rendszer maradványaként fennálló — volt job-

bágyok és földesuraik közötti — vitás ügyek intézése céljából külön úrbéri bíróságok létesítésére. E szervezet legfelső fokán álló *Legfelsőbb Úrbéri Törvényszék* (Oberstes Urbarial Gericht) — a rendes bírósági szervezet legfelső fórumához hasonlóan — szintén a birodalom fővárosában, Bécsben működött Magyarország egész területére, sőt Erdélyre, Horvát-Szlavónországra és a Szerb Vajdaságra is kiterjedő illetékességgel. Úrbéri ügyekben másodfokon ítélkező bíróságokként általában a főtörvényszéki kerületek székhelyén, *úrbéri főtörvényszékeket* (Urbarial Obergericht-eket) állítottak fel, az elsőfokú *úrbéri törvényszékek* (Urbarialgerichte) pedig a megyei székhelyeken működtek.

Az elnyomó rendszer a bíróságok mellé kiépítette a vádhatósági szervezetet is, amelynek legfelső szintjén általában a főtörvényszéki kerületek székhelyén működött *álladalmi főügyészségek* (General Procuratur-ák, 1854-től Oberstaatsanwaltschaft-ok) állottak. A megyei törvényszékek mellett *álladalmi ügyészségek* (Staatsanwaltschaft-ok), az I. osztályú járásbíróságok mellett pedig *ügyészhelyettesek* (Staatsanwalts-Substitut-ok) működtek. Az ügyészségi szervezetnek, különösen az abszolutista rendszer első éveiben, nagy szerepe volt a szabadságharcban részt vett személyek kegyetlen üldözésében, elítéltetésében és vagyonuk elkobzásában.

7. PROVIZÓRIUM KORI MAGYAR BÍRÓSÁGOK (1861—1869)

Az olaszországi hadszíntéren (Solferinónál) súlyos katonai vereséget szenvedett Habsburg uralkodó hazánkkal szemben engedményekre kényszerült. Ferenc József 1860. október 20-án kiadta az Októberi diploma néven ismert rendelkezését, amelynek alapján az ország bizonyos önállóságot kapott, és így sor került az oszt-rák rendszerű bírósági szervezet helyébe lépő ún. „alkotmányos” bíróságok visszaállítására. Ez az új bírósági szervezet azonban az 1848 előtti helyzethez képest némi módosuláson ment keresztül. A törvény előtti egyenlőség elvén alapuló 1848. évi törvényekkel és a polgári fejlődéssel ugyanis nem volt összeegyeztethető olyan feudális jellegű bíróságok újbóli működtetése, mint az úriszék, a személynöki szék és a tárnoki szék. Így ezek restituálására nem is került sor. Visszaállították azonban a vármegyei fórumokat, a szabad királyi városok törvényszékeit, a kerületi táblákat és a feudális korszak utolsó évtizedében szervezett váltótörvényszékeket.

Legfelső szinten változatlanul megmaradt a *kir. kúria* korábbi, szabadságharc előtti hármas tagolódása (hétszemélyes tábla, királyi tábla, váltófeltörvényszék), de a hétszemélyes táblán a váltóosztály mellett külön polgári, büntető és úrbéri osztályok alakultak. A szakosodás kiterjedt a kir. táblára is, amennyiben ott is polgári, büntető és úrbéri osztályokra tagolva tárgyalták az ügyeket.

A kiegyezés évében a hétszemélyes tábla hatásköre azzal szélesedett, hogy azontúl legfelsőfokon sajtóügyekben is ítélkezett az akkor felállított öt sajtóbíróságtól ide felterjesztett perekben. E hatásköri bővülés mellett 1868-ban formailag ki szélesedett a hétszemélyes tábla területi illetékessége is az erdélyi osztály létesítése folytán.

A provizórium kora a jogszolgáltatásban csak 1869 és 1871 között zárult le. A dualizmus kori fejlettebb, a polgári fejlődés követelményeihez jobban igazodó bírósági szervezet kiépítése az 1868. évi LIV. törvénycikk alapján a felsőbb bíróságok átalakításával indult meg és csak 1871 végére fejeződött be.

8. ERDÉLY JOGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEZETE* (1526—1867)

Erdélyben a XVI—XVII. században a legfőbb bírói hatalmat a fejedelem vezetése alatt álló fejedelmi tanács gyakorolta, ahová a polgári és büntető pereket a fejedelmi táblától (*tabula principalis*) fellebbezték meg végső ítélelhozatal céljából. A fejedelmi tábla fellebbviteli bíróság volt, ahová a magyar, székely és szász „nemzet” alsóbb bíróságaitól (városi, széki törvényszékek stb.) mehettek tovább a perek.

Mint ismeretes, a XVII. század végén a Habsburg uralom Erdély területére is kiterjeszkedett. Az 1691. évi Diploma Leopoldinum a volt fejedelmi kormányzat központi szervei helyébe új, dikaszterialis kormányhatóságokat létesített, nevezetesen az erdélyi főkormányzókat (a *guberniumot*) és a Bécsben működött erdélyi udvari kancelláriát. Mivel Erdélyben a jogszolgáltatás a közigazgatástól még felső szinten sem különült el, mindkét hatóság bírói fórumként is szerepelt. Erdélyben kizárólag jogszolgáltatási feladatokat végző magasabb ítélkező bíróság csupán egy alakult ki, a fejedelmi tábla helyébe lépő *erdélyi királyi tábla*, amely 1737-ben a magyar királyi táblához hasonló új szervezetet kapott. Székhelyéül ekkor Nagyszebent jelölték ki, majd többszöri helyváltoztatás után Marosvásárhelyre került, és a feudális korszak végéig ott is maradt. Az erdélyi kir. tábla — ugyancsak a magyar kir. táblához hasonlóan — a *Novus ordo* korszakában kizárólag fellebbviteli bíróság volt és mint dikaszterialis fórum a jogszolgáltatás felett felügyeleti hatáskört gyakorolt. A *Novus ordo* rövid korszaka előtt és után mint vegyesfokú bíróság járt el, s a perek innen a *gubernium törvénykezési* (judiciális) *osztályára* voltak fellebbezhetők, ahonnan a tovább fellebbezett pereket legfelső ítélkezésre az *erdélyi udvari kancelláriához* lehetett felterjeszteni.

A szabadságharc leverése után a Habsburgok idegen rendszerű jogszolgáltatási szervezetüket Erdély területére is kiterjesztették. Ennek tagolódása hasonló volt a szűkebb értelemben vett Magyarország területén kiépített szervezetéhez. Legfelső bírói fórum ez országrész vonatkozásában is a Bécsben működött *Oberster Gerichtshof* volt, pontosabban annak az erdélyi osztálya. *Főtörvényszéket* (*Oberlandesgericht-et*) egész Erdély részére csupán egyet állítottak fel Nagyszebenben. A megyei *törvényszékeket* azonban itt nem *Comitatsgericht*-eknek, hanem *Kreisgericht*-eknek nevezték. A Bach-rendszer bukásával Erdélyben is minden fokon

* Mivel a bírósági levéltárakba az erdélyi jogszolgáltatási szervek közül csupán a felsőbbbíróságok, valamint egy-két abszolútizmus-kori alsóbb bíróság levéltári anyagának egy része került be, és azóta az is nagyon megghiányosult, ez országrész jogszolgáltatási szervezetét még a szűkebb értelemben vett Magyarországnál is vázlatosabban ismertetjük.

visszaállították a korábbi, bonyolult bírósági szervezetet. Felső szinten újjáéledt tehát a *marosvásárhelyi királyi tábla* és a *Gubernium judiciális osztályának* a tevékenysége.

1865-ben a bírósági szervezetet átszervezték. Megszűnt a Gubernium judiciális osztályának működése. Ettől kezdve az erdélyi jogszolgáltatás legfőbb szerve a Bécsben felállított, majd a következő évben Kolozsvárra áthelyezett *Erdélyi Királyi Legfőbb Törvényszék* lett. Ennek az alkotmányellenes úton felállított felsőbíróságnak a működése 1867 őszén szűnt meg, majd — mint láttuk — Erdélynek a *hétszemélyes tábla erdélyi osztálya* lett a legmagasbb bírói fóruma.

IRODALOM

Párdányi Miklós: Az abszolutizmus kori jogszolgáltatási szervezetről. (Levéltári Híradó 1954. 1—2. sz.)

Varga Endre (szerk.): A magyar bírósági szervezet és perjog története. (Levéltárak Országos Központja. Levéltári szakmai továbbképzés. Felsőfok.) Bp. 1961.

Varga Endre: A magyar jogszolgáltatás átszervezése II. József korában. Századok 1960. 5—6. szám. (Különlenyomat.)

Varga Endre: Magyarország bányabírósági szervezete. 1686—1854. Bp. 1974. (Jogtörténeti tanulmányok, III. köt. Különlenyomat.)

Varga Endre: Bányabírósági eljárás a feudális kori Magyarországon. Bp. 1974. (Levéltári Közlemények, XLIV—XLV. évf. Különlenyomat.)

Varga Endre (szerk.): Úriszék. XVI—XVII. századi perszövegek. Bp. 1958. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 5.)

II. AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁR „O” SZEKCIÓJA: A BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁRAK IRATEGYÜTTESEI

Az 1526—1869 közötti jogszolgáltatási szervezet rövid ismertetése után vázlatos áttekintést adunk az e szervezetben működött azon bíróságok levéltári anyagáról, amelyek illetékes megőrzés céljából a Magyar Országos Levéltárba kerültek. Mivel ez utóbbi — már az elnevezéséből is megállapíthatóan — országos illetékességű tudományos intézmény, elsősorban olyan szervek történeti értékű iratait őrzi, amelyek működésük idején az egész ország területére kiterjedő hatáskörrel rendelkeztek, vagy mint regionális szervek, az ország egy-egy nagyobb tájegységére vonatkozó kompetenciával bírtak. Bekerültek azonban az intézmény őrizetébe olyan szervek iratai is, amelyeknek sem országos, sem regionális hatáskörük nem volt, de az iratokat — felsőbb rendelkezésre — már korábban valamely országos szerv levéltárához csatolták és azzal együtt, mint „járulékos” anyagot adták át levéltári megőrzésre.

Eredetüket tekintve a bírósági levéltárak irategyüttese is e három fő forrásból származnak, illetőleg tevődnek össze, túlnyomó többségüket azonban a volt országos illetékességű bíróságok (kir. kúria, tárnoki szék, személynöki szék stb.) működése, vagy személyek (nádori, országbírói, személynöki ítélmesterek) hivatalos bírói tevékenysége során keletkezett iratok adják. Mint regionális illetékességgel rendelkező bíróságok, a kerületi táblák levéltárai is jelentősek. Nem kevésbé voltak értékesek az abszolutizmus korában működött minden szintű bíróság elnöki iratai, amelyek a m. kir. udvari kancellária anyagával együtt 1872 októberében kerültek haza Bécsből, majd szintén az Országos Levéltárban nyertek elhelyezést. (Ugyanekkor — amazzal együtt — szállították haza az erdélyi kancellária levéltárát is.)

Végül meg kell említenünk, hogy a szekció kiegészítő részét alkotják azok a levéltárba nem sorolt kisebb terjedelmű, gyűjtemény jellegű fondok is, amelyek részint vásárlás útján kerültek az Országos Levéltár tulajdonába, részint pedig belső képződményekként jöttek létre. A legnagyobb tömeget képviselő *kúriai levéltár* anyagának mai tagolódása jórészt már a kúriánál kialakult, amely szerv levéltári anyagának őrzésére — személyzettel együtt — hosszú ideig önálló levéltárat tartott fenn. Az Országos Levéltár 1874-ben történt újjászervezése után a kúriai levéltár átvételére 1877-ben került sor.

A *személynöki* levéltárat, a *tárnoki* levéltárat, valamint a *nádori* ítélmesteri és *országbírói ítélmesteri levéltárat* már az Országos Levéltárba kerülésük előtt a kúriai levéltárban őrizték, majd annak anyagával együtt szállították be azokat is.

A *kerületi táblák* levéltárait különböző helyekről és időpontokban vette át az Országos Levéltár. Az átvétel lebonyolítása érdekében a Levéltár megbízott tisztviselői a helyszínen jártak el. A négy kerületi tábla közül elsőként a Dunán inneni a levéltárát szállították be 1894 novemberében a nagyszombati kir. járásbírószéktől. A többi három tábla levéltári anyaga csak egy évtizeddel később került be, mégpedig a dunántúli tábla anyagát 1904 októberében adta át a kőszegi kir. járásbírószék, 1905 augusztusában az eperjesi kir. törvényszéktől átvett Tiszán inneni, majd ugyanazon év novemberében a debreceni kir. törvényszéktől átvett tiszántúli kerületi tábla anyagával gyarapodott a bírósági levéltárak iratállománya. Számottevő gyarapodás a későbbiekben már nem történt, csupán az említett, *levéltárba nem sorolt* gyűjtemény jellegű *fondokkal* és egy aukción vásárolt *fonddal*, továbbá az Országos Levéltár „D” és „F” szekciójától ide áttett *fondtörödékekkel*, valamint a Budapest Főváros Levéltárától átvett néhány abszolutizmus kori ügyészégi *fondtörödékekkel* — amelyek téves begyűjtés folytán kerülhettek oda — növekedett a bírósági irategyüttesek száma.

A bírósági levéltárak iratanyagát két alkalommal is súlyos veszteségek érték. A második világháború idején a német harcoló csapatok az Országos Levéltár egyik raktárában ideiglenesen sebesülteket helyeztek el, aminek következtében több bírósági állag anyaga megghiányosult, illetőleg azok csomói alaposan elszennyeződtek. A hadműveletek során teljes bírósági fondok és állagok is elpusztultak. (Ld. az 1. sz. mellékletet.)

Még súlyosabb az a veszteség, amely az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával érte a bírósági iratanyagot. Ekkor a Bach-kori jogszolgáltatási szervek, valamint a provizórium és a dualizmus kori központi bíróságok és a Tiszán inneni (eperjesi) kerületi tábla iratainak nagy része elpusztult. (A teljes egészükben megsemmisült fondok és állagok jegyzékét ld. a 2. sz. mellékletben.)

A bírósági levéltárak anyaga azzal is csökkent, hogy néhány *fondtörödéket* csereegyezmény alapján Csehszlovákiának szolgáltatunk ki. (Az iratátadások jegyzékét ld. a 3. sz. mellékletben.)

A levéltári tűzvész utáni legsürgősebb feladatot a tűzből kimentett, égett anyag fondok, illetőleg állagok szerinti szétválogatása és — ahol az lehetséges volt — az eredeti irattári rendszer rekonstruálása, majd a *fondtörödékek* dobozolása jelentette. Az iratroncsok közül sok, csaknem teljesen elégett irat még a rendezés során kiselejtezésre került, majd később a megőrzésre szánt lapok, illetőleg *laptörödékek* a száradás és a kézbevitel következtében tovább roncsolódtak, töredezték olyannyira, hogy két alkalommal történő újabb átselejtezésükre volt szükség. (Az első átselejtezést Vass Előd, a másodikat és a megtartásra kerülő anyag *filmezésre* való előkészítését pedig Pajkossy Gábor végezte el.)

Rendezésre szorult a szekció hiánytalanul megmaradt *fondjainak* és *állagjainak* egy része is, mert korábbi rendjük nem volt megfelelő, vagy előzetesen kialakított rendjük megbomlott.

Így került darabszintű rendezés alá a *kúriai levéltár* Mandata *judiciaria* c. állaga (O 3), amelynek az 1725—1785 között képződött iratai még évenként sem voltak pontosan elkülönítve. A bírói *parancsok* a rendezés során éveken belül a

mandátumkérők nevének betűrendjébe kerültek és ebben a sorrendben folyószámot kaptak. Hasonló szintű rendezésen esett át a *Mandata compulsoria* c. állag (O 6) is, amelynek eredeti, folyószámos rendjét kellett helyreállítani, a számozatlan mandátumok pedig napi dátum szerinti rendbe kerültek. Ilyen rendezési elvet alkalmaztunk a *Repraesentationes* c. állag (O 14) 1725—1785. évi iratainál is.

A *Correspondentiae officiosae* (O 16) c. állag iratainak rendezésénél — segédkönyvek hiányában — a kir. táblai jegyzőkönyvek mutatóinak váltakozó rendszerét (napi dátum, törvényszakok s azokon belül ülések számsorrendje, évente kezdődő, törvényszakokon átfutó ülésszámok) követtük, ami szintén a darabszintnek felel meg.

A *Correspondentiae* c. állagnak (O 17), amely a kúria, illetőleg (a Bach-korszakban) a pesti *Oberlandesgericht* alá rendelt segédhivatalok — iktató, kiadó, levéltár — egymással és más (főleg felsőbb) szervekkel folytatott levelezési anyagát tartalmazza, eredeti, folyószámos szerinti megbomlott rendje került helyreállításra. Korábban ugyancsak teljesen felbomlott a *Processus compromissionales et acta negotii Rudnyánszkyanorum* c. állag (O 19) numerikus rendje is, s így azt szintén rendezni kellett eredeti rendszerének megfelelően. A jelzet nélküli fellebbezett perek (O 26), amelyek a *Justitia Josephina* időszakának végén a kúrián kezeletlenül maradtak, korábban a felterjesztő törvényhatóságok szerint csoportosítva, de csak nagyjából voltak rendezve. Az 1961. évi rendezés alkalmával ezek az iratok ugyancsak a törvényhatóságok szerint, de azokon belül a felperesek nevének betűrendjébe kerültek. A perkivonatok fogalmazványainak (O 30) rendezése perfajtanként (polgári, büntető, váló) elkülönítve, és azokon belül szintén a felperesek (a büntető pereknél a vádlottak) nevének betűrendje szerint alakult. A *Processus expediti* c. állagnál (O 36) szintén ezt a rendezési elvet alkalmaztuk.

A kúriai levéltár anyagának rendezési munkái közül a *Miscellanea* c. állag (O 57) 17—19. században keletkezett, mindenfajta rend nélkül tárolt iratainak a rendezése jelentette a legnehezebb és legidőigényesebb feladatot. E heterogén összetételű anyag egy része a kúriai levéltár, illetőleg más bírósági levéltárak állagaiban került reponálásra, az anyag másik részéből pedig kis két önálló fondot (O 213, 214) hoztunk létre. Ez utóbbit azonban (Kaba község úrbéri peres iratai) átadtuk az iratok őrzésére illetékes Hajdú-Bihar megyei Levéltárnak. Ily módon sikerült a továbbra is *miscellaneaként* kezelendő, máshová be nem osztható iratok mennyiségét a minimumra csökkenteni, de ezekből is létrehoztunk az egyfajta iratok összevonásából adódó különféle sorozatokat (pl. *Testimoniales*, *Libelli actionales*, *Series causarum*, *Extractus causarum* stb.), amelyekhez az áttekintést megkönnyítő jegyzék is készült. A sorozatokon belül az anyag további (darabszintű) rendezését a különféle lehetőségek (betűrend, időrend) szabták meg.

Végül a kúriai levéltár irategyütteseiből rendezés alá kerültek még a kúriai aktenyilvántartó-könyvek (O 49), a kúriai számadáskönyvek (O 50) és segédkönyvek (O 51), a kúriai alapítványok és a kúriális pénztár iratai (O 55), valamint vásárhelyi Nagy Károly volt pesti ügyvéd 1808-ban elkobzott irataiból az ide beszállított rész.

A *Személynöki levéltár* anyagából a személynöki vegyes iratok (O 74) rendezése volt a legsürgetőbb feladat, mivel ebbe az állagba korábban idegen provenienciájú (kúriai, nádori és országbírói ítélőmesteri) iratok is belekeveredtek. Ezeket megfelelő őrzési helyükre reponáltuk. A továbbra is itt maradó vegyes iratokat is — tárgyi vagy formai jegyek alapján — különféle rendszerbe (országgyűlési naplók, rendek, sz. kir. és bányavárosok gravamenei, postulatumi, informatiók, relatiók, seriesek, extractusok stb.) foglaltuk. Több kisebb-nagyobb rendezési munkán kívül az Acta sedis personalitiae c. állag (O 85) Miscellanea feliratú csomójából az ítéletfogalmazványokat (minutae sententiarum) és a perkivonat-fogalmazványokat (minutae extractuum) azonosítottuk és a megfelelő pertestekhez helyeztük el.

Nagyobb munkát jelentett a *Tárnoki levéltár* több állagának, illetve állagrészének a rendezése. Itt elsősorban a teljesen rendezetlen állapotban volt Tárnokszéki vegyes iratok (O 104) reponálható részét kellett eredeti regisztraturájába visszahelyezni. A munka során ennek többsége az Acta tevernicalia c. állagba (O 93), kisebb része pedig Végh Péter, Szent-Ivány Ferenc, Brunsvik József, Pálffy Fidél, Eötvös Ignác és Keglevich Gábor tárnokmesterek állagaiba került vissza. Ily módon a vegyes iratok mennyisége csupán egy csomóra zsugorodott, amiből a rendezés alkalmával néhány kis sorozatot alakítottunk ki.

E levéltárból rendezésre szorult még az Acta tavernicalia c. állag (O 93) mindhárom sorozata. Ez az állag ugyanis három sorozatban tartalmazza a II. József-féle Novus ordoig keletkezett tárnokszéki iratokat. Az a) sorozatnál a felsőbb rendelethez, bírói parancsokhoz, a peres felek benyújtott folyamodvényaiból, a tárnokszéki delegátusok megbízóleveleiből stb. álló iratok megbomlott folyószámos rendjének helyreállítására került sor. A tárnoki széki perkivonatokat (extractus) és kisebb részben perkiadmányokat (processus expediti) tartalmazó b) sorozat esetében szintén az eredeti számsorrend visszaállítása történt meg. A c) sorozat „Prot. m.” (Protocolli minutae) iratai azonban nemcsak jegyzőkönyv-fogalmazványokat tartalmaztak, hanem más jellegű iratokat is. Így ez utóbbiakból még további három alsorozatot képeztünk.

Az 1724—1848, illetve az 1861—1869. években működött *kerületi táblák* rendezetlen vagy csak részben rendezett irategyüttese is középszintű rendezés alá kerültek. Így a *Tiszán inneni* (eperjesi) *kerületi tábla* tűzvészből kimentett roncainak a rendezésén kívül a legnagyobb feladatot a *Dunán inneni* (nagyszombati) *kerületi tábla* 28 folyóméterből álló, Sorozatba nem foglalt, vegyes rendezetlen iratok c. állagának (O 107) középszintű rendezése jelentette. E munka során 5,50 folyóméternyi irat a Polgári és csödperek c. állagban (O 106), 2 fm a Justitia Josephina-kori iratok (O 108) között került elhelyezésre, 1 kis csomócska anyagot pedig a pozsonyi K. k. Landesgericht c. égett fondtörödékekhez (O 158) osztottunk be. A rendezés során kötetek és füzetek kerültek át a tábla Vegyes könyvek c. állagába (O 219) is. A rendezetlen anyag 10,80 folyómétert kitevő részéből öt új irategyüttes (2 fond és 3 állag) kialakítására került sor. Ezek közül az Acta post advocatos c. fond (O 198) érdemel említést, és mint érdekesség jöhet számításba az Acta octavalia et processus archi-episcopales c. új fond (O 199), amely a nagyszombati

oktávális széknék (Forum octavale) az egyházi nemesek (praedialisták) polgári, többnyire birtokjogi vonatkozású pereinek az 1792—1848 közötti időszakból fennmaradt iratait tartalmazza.

A *Dunántúli* (kőszegi) *kerületi táblánál* szintén a 12,50 folyóméternyi vegyes rendezetlen iratokat tartalmazó állag (O 113) részben reponálás, részben új irategyüttesek kialakítása útján való felszámolása, illetőleg a továbbra is vegyes anyagként kezelendő iratok mennyiségének a minimumra való csökkentése volt a cél. A reponálható iratok az O 112, 114 és 220 törzsszámú irategyütteseknél kerültek elhelyezésre, az iratok nagyobbik részéből pedig 2 új fond (200, 202) és egy új állag (O 220) alakult. Ezek közül az Acta post advocatos c. fond (O 202) kiemelése bír jelentőséggel, mivel pl. a Tiszántúli kerületi táblánál a hasonló jellegű iratokból már korábban önálló irategyüttest hoztak létre.

A *Tiszántúli* (debreceni) *kerületi tábla* levéltárából a Vegyes iratok (O 119), a Justitia Josephina-kori iratok (O 120), a Hadműveletek miatt széthullott iratok (O 122) és a Könyvanyag (O 123), c. állagok, valamint az Acta post advocatos c. fond (O 124) került rendezés alá. A két vegyes tartalmú állag iratainak egy részéből két önálló irategyüttes alakult: Pálffy József ker. táblai elnök iratai (O 203) és a táblai ülnökök iratainak maradványaiból az Acta post assessores c. fond (O 204). Az iratok másik része az Acta tabularia c. állagnál (O 117), a Felpe-resek szerinti persorozatnál (O 118), a Justitia Josephina-kori iratoknál (O 120) és az Acta post advocatos c. fondnál (O 124) került reponálásra. A rendezés eredményeként az O 122 törzsszámú ideiglenes jelleggel beosztott vegyes tartalmú állag teljes egészében felszámolásra került. Rendezésre szorult végül e levéltárnak a Justitia Josephina-kori iratok c. állaga (O 120) is, amelynek az idők folytán meglehetősen összekeveredett irattári rendjét kellett helyreállítani.

A bírósági levéltárak iratállománya — az említett óriási veszteség mellett — az 1960-as évek első felében más levéltártól, illetőleg az Országos Levéltár más szekciótól átvett fondtörödékekkel némileg gyarapodott is. Budapest Főváros Levéltára 1958-ban tévedésből odakerült abszolutizmus-kori ügyészégi fondok elnöki anyagának töredékeit (köteteket) adta át további megőrzésre az Országos Levéltárnak. E fondok — Oberstaatsanwaltschaft Pressburg, Praes. (O 206), Oberstaatsanwaltschaft Grosswardein, Praes. (O 208), Oberstaatsanwaltschaft Temesvár, Praes. (O 209), Staatsanwaltschaft Trenchin, Praes. (O 210) — szintén rendezésre kerültek.

Rendezési munkát igényeltek az Országos Levéltár I. osztályának „D” és „F” szekciójától (Abszolutizmus-kori levéltár, ill. Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak) átvett, összesen mintegy 3 folyómétert kitevő fondtörödékek is. Ezek egy része a következő irategyütteseknél került reponálásra: Acta tavernici Josephi Brunsvik (O 97), Acta tavernici Fidelis Pálffy (O 99), Erdélyi királyi tábla levéltára (O 105), Oberster Gerichtshof, Abteilung Ungarn (O 143), Oberster Gerichtshof, Abteilung Siebenbürgen (O 144), Oberstaatsanwaltschaft Pesth (O 171), Erdélyi főkormányzék judicialis osztálya (O 188), Erdélyi legfőbb törvényszék (O 189). Az iratok másik részéből vagy teljesen elpusztult fondok újabb töredékei éledtek újjá, vagy a szekcióban korábban sem szerepelt új fondok alakultak. A rekonstruált

fondok közül kettő — Comitatsgericht Kaposvár, Praes. (O 215) és Comitatsgericht Szolnok, Praes. (O 222) — a szűkebb értelemben vett Magyarország, egy pedig — Oberlandesgericht Siebenbürgen, Praes. (O 216) — Erdély területén képződött. Az új fondok mindegyike — Kreisgericht Kronstadt (O 217), Gerichtsführungs-Commission Hermannstadt (O 218) — az erdélyi abszolutizmus-kori bírósági szervezet iratanyagából fennmaradt töredék.

A levéltárba nem sorolt fondok rendezési munkái közül az O 138 és az O 139 törzsszámú fondok kötetei érdemelnek még említést.

Az ötvenes évek második felében és a hatvanas évek elején (1957—1961) végzett rendezési munkák a bírósági levéltárak 95 irategyüttesét érintették és mintegy 200 folyóméternyi anyag közép-, vagy darabszintű rendezettségét eredményezték. Ezen kívül 1962-ben sor került a szekció teljes anyagának raktári átrendezésére is, mivel a tűz elől sietve menekített, majd utána szintén sietve visszahordott anyagot — a végleges rendnek megfelelő, a fondjegyzék és ismertető leltár készítése során pontosabban kialakult — ésszerű, organikus rendjének megfelelően kellett elhelyezni.

Az új felállítással egyidejűleg 1962-ben sor került a teljes anyag mintaállványozására is.

IRODALOM

Veres Miklós: Az Országos Levéltár bírósági iratainak rendezése. (Levéltári Szemle 1965. 1—2. sz. 19—39 lap.)

ELSŐ RÉSZ

FEUDÁLIS KORI BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁRAK

KÚRIAI LEVÉLTÁR XIII. SZÁZAD — 1877

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

E levéltár jogtörténeti szempontból nagyjelentőségű iratanyagot tartalmaz, a magyar jogszolgáltatás legfelső fórumának működését mutatja be, a feudalizmus korából megőrzött adatokkal.

E levéltárban a *királyi kúria* fondja kiemelkedő történeti fontosságú.

A Mátyás király korában megvalósított és a XVI. sz. első éveiben legalábbis döcögő állandó kúriai bíraskodás Mohács után teljesen elenyészett. Az egykori jogtudományi munkák beszélnek ugyan királyi kúriáról, melynek elnöke az ország rendes bíráinak (nádor, országbíró, titkos kancellár vagy helyette a személynök) egyike, s melyen valamennyiüknek ülési joga van, de részt vesz rajta az alnádor, az alországbíró, a négy ítélőmester (nádori, országbírói, két személynöki) és 12 esküdt ülnök, valamint néhány erre kinevezett báró és prelátus.¹ A XVII. sz. elején az ülnökök számát konkrétan is meghatározták, eszerint 1 báró, 1 prelátus ülnök, 4 nemes, és az esztergomi érsek által kinevezett 2 nemes, tehát összesen 8 ülnök tagja van.²

Ugyane jogtudományi munkák szerint ettől az ítélőszéktől fellebbezni lehet a király személyéhez, aki helyett a nádor vagy helytartó is eljárhat. E fellebbezési ítélőszéken a kúrián eljárt ítélőmester referálja a pert s az ülnökök között nem foglalhatnak helyet azok, akik az elsőfokú ítélet meghozatalában részt vettek. A XVII. sz.-ban több törvényben is leszögezték, hogy ilyenkor 3 főúr és 3 főpap ülnök vesz részt az ítélkezésen. Innen származik e fellebbezési ítélőszék neve: hét-személyes tábla, bár ezt a nevet először 1694-ben használták, amikor már többen is helyet foglaltak az ülnökök között.³

De ezekben az elméleti és inkább az érvényesnek tartott jogelveket és törekvéseket kifejező, mint a tényleges gyakorlatot bemutató művekben is csak úgynevezett oktávákön összeülő törvényszakokról van szó, amelyeket esetenként hirdetnek meg, pontosan elő nem írt időben, és ha egy-két évig nem is tartanak ilyen törvényszakot, ez nem lehet jogcím arra, hogy valakit ilyen meghirdetett törvényszakon kívüli időre idézzenek.⁴

Gyakorlatilag a törvényes kívánságokkal szemben már a XVI. sz. közepén többször ítélkezett a kúriai törvényszak helyett a helytartó a saját tanácsával.⁵ A század végén a 15 éves háború majd Bocskai felkelése címén a központi bíraskodás másfél évtizedig teljesen szünetelt. 1609-ben ugyan megtartották az általános hatáskörű nagy oktávát (generale iudicium), de a felső részeken (Északkeleti Felvidék) legközelebb 1649-ben, utána csak 1700-ban tartották meg. Az alsó ré-

szek (Dunántúl és Dunán innen — Északnyugati Felvidék) 1635-ig tartottak ugyan több általános törvényszakot, de 1635-től 1649-ig, majd 1650-től 1700-ig itt is teljesen szünetelt az általános központi bírászkodás.⁶

Ügynevezett rövid oktávákat (*brevia judicis* vagy *brevia brevium*) a helytartó ugyan gyakrabban tartott, pl. 1693-tól 1700-ig majdnem minden évben egyszer, de itt elvileg csak zálogkiváltási, hatalmaskodási és a megyéktől fellebbezett perek tárgyaltak. A XVII. sz. végén kiterjesztették ugyan a rövid oktávák tényleges gyakorlatát a beiktatásnál tett ellentmondás miatt indított, majd általában örökösödési és szerződés érvénytelenítési perekre is,⁷ de természetesen ez sem elégítette ki a jogkeresőket. E kisebb oktáváknak alig néhány pere maradt fenn, a kúria fondjának *Processus octavales* (O 1) állagában.

A központi bírászkodás elsorvadása következtében egyrészt a megyei törvényszékek tevékenysége gyarapodott és hatáskörét bővítették (törvényesen is), másrészt rendszeressé vált a nagybírák által kiküldött ítélőmesterek vándorbírászkodása. Ez a vándorbírászkodás természetesen semmiképpen sem felelt meg a centralizált monarchia jogszolgáltatási igényének, aminek kiépítését már I. Lipót megkezdte, majd III. Károly a szatmári béke után több ügyességgel és sikeresebben folytatta. Az ítélőmesterek vándorbírászkodásáról a kancellária kiküldöttei súlyos panaszokat gyűjtöttek össze, de úgy tűnik, megfelelt a rendek, különösen a közép-birtokos nemesség érdekeinek, mert az alsó táblán nyilvánított kívánságokra 1715-ben némi korlátozással fenntartották az ítélőmesterek vándorbírászkodását, de még az 1722—23. évi országgyűlés is körömszakadtáig ragaszkodott hozzá és csak erélyes királyi beavatkozásra fogadták el ehelyett a kerületi táblák létesítését.⁸ Az ítélőmesteri vándorbírászkodásból több irat maradt fenn, de ezeket a kúria újjászervezése után is elkülönítve kezelték, és nem a kúriai levéltárban, hanem a nádori ítélőmesteri és az országbírói ítélőmesteri levéltár O 87—89, és O 90—91 állagaiban vannak.

10 éves vita után 1723-ban a király kezdeményezésére az országgyűlés törvénybe iktatta az állandó bírászkodást, úgy hogy a hétszemélyes tábla (legfelsőbb fellebbezési fórum) és a királyi tábla rendszeresen, mégpedig Pesten, mint központi helyen működjék. Az állandóság persze nem egész éven át szünet nélkül való működést jelentett, hanem rendszerességet. A hétszemélyes tábla a törvény értelmében évente két törvényszakot tartott, Vízkereszt (jan. 6.) utáni vasárnaptól és Szent István napjától (aug. 20.) 40—40 napig.⁹ A királyi tábla évi 4 törvényszakot tartott, köztük többhetes szünetekkel (*juristitium*) így karácsonyi, húsvéti, pünkösd és aratási szünettel, úgy hogy évente optimális esetben is 137 napon át ülésezett. Ez természetesen nem volt elegendő az eléje került perek gyors letárgyalására, úgy hogy már működésének első éveiben jelentékeny hátralékkal küzdött, ami később egyre növekedett és gyakorlatilag feldolgozhatatlanná vált.

Az 1723:24 tc. meghatározta a két ítélőszék pontos szervezetét. A hétszemélyes táblát 8 taggal (2—2 főúrral és főpappal, valamint 4 nemessel) bővítették, úgy hogy az elnökkel együtt 15 tagból állt, elnöke a nádor, nádor nem létében a helytartó, a főúri ülnökök között foglal helyet az országbíró és a tárnokmester is. Határozatképességéhez 9 tag jelenléte szükséges. 1741-ben további tagokkal bőví-

tették, így a főpapok száma ugyan 5 maradt, de a főúri és nemesi ülnököké 9—9-re emelkedett, ezóta a határozatképességhez 11 tag jelenléte volt szükséges.¹⁰

A királyi tábla a személynök (personalis) elnöklete alatt áll, tagjai az alnádor, az alországbíró, 4 ítélőmester, 2 főúr, 2 főpap, 12 nemes ülnök, az utóbbiak közül kettőt a primás nevez ki, mint főkancellár, tehát elvben az ország rendes bírása. A nemes ülnökök számát 1792-ben hattal, és 1 bányaiügyi előadóval növelték. Ülés joga volt, de szavazati jog nélkül a királyi ügyek igazgatójának, vele együtt a tagok száma 24, 1792-től 31. Határozatképességéhez 9 tag jelenlétére volt szükség.¹¹

A királyi tábla első bíróságként járt el a kincstár (fiscus) által indított perekben, az ősiségi jogot érintő, a régi oklevelek érvényessége ügyében indított és a hatalmaskodási perekben (O 18 állag), másodbíróságként a megyei törvényszékektől és a kerületi tábláktól fellebbezett perekben. A perek ítélőtáblai referensei az ítélőmesterek voltak. A királyi táblától az újszerzeményi (neoacquistica) ügyek kivételével fellebbezésnek volt helye a hétszemélyes táblára, ahol ugyanaz az ítélőmester adta elő az ügyet, és ő fogalmazta a hétszemélyes tábla határozatát is, de természetesen a hétszemélyes tábla ülésén szavazati joga nem volt.

A két tábla egy adminisztratív egységet jelentett, közös segédhivatalokkal és levéltárral.

A királyi kúriát ujjaszervező törvényt 1723. június 24-én hirdették ki, de még hosszas tárgyalások folytak az új bíróságok helyéről, a bírák kinevezéséről és különösen fizetéséről, így a kir. kúria alakuló teljes ülését csak 1724. május 2-án tarthatta meg, és ez év Szent István napján kezdte első érdemi törvényszakát.

Az ülnökök létszámának emelésére azért volt szükség, mert a kúria hatásköre egyre növekedett, és ezzel ügyforgalma is egyre erősebb mértékben gyarapodott. A bányaperekben az elsőfokú bányabíróságok ítélete ellen benyújtott fellebbezések II. József Novus Ordo-jának hatálybalépésekor kerültek a királyi tábla elé. Ezeknek tárgyalását a királyi tábla 1791 után is folytatta (O 24 állag), úgyszintén a protestánsok házassági pereit (O 33 állag) is. Különösen nagy tömeget jelentettek 1791-től kezdve a királyi táblához fellebbezett bűnvádi perek. 1786-ig ugyanis csak a főnemesek bűnügyeinek elsőfokú ítélőszékéül szolgált a királyi tábla, egyéb büntetőperekben, melyek a megyei törvényszéken, városi bíróságon, vagy úriszéken indultak, elvileg nem volt helye fellebbezésnek. Nemesek olykor javarészt királyi mandátum alapján fellebbezhettek ugyan bűnügyekben a királyi táblához, de ezeknek a fellebbezett bűnügyeknek száma nem volt nagy, úgy hogy e bűnügyeket a többi fellebbezett (polgári) per közé sorolták be. Az 1791:43 tc. értelmében nemesek és polgárok bűnügyeiben teljesen szabaddá vált a fellebbezés a kir. táblához, jobbágyok ellen hozott bűnügyekben pedig olyankor, ha az első bíróság halálos vagy ehhez hasonló súlyú (3 évi börtön, vagy egyszerre elszennvedendő 100 botütés) ítéletet hozott, akár megyei törvényszék, akár pallosjogú úriszék volt az első bíróság (O 29 állag). Bizonyos esetekben jobbágyoknak az úriszéken indult polgári pereit is felkerülhettek harmadfokon a királyi táblához. Ehhez járult, hogy 1791 után a felségsértési, hűtlenségi, valamint pénzhamisítási perek, melyekben az 1723:9 tc. értelmében esetleg külön delegált bíróság járt el,

szintén a királyi tábla előtt indultak, az 1791:56 tc. értelmében. E bűnügyeknek csak egy csekély töredéke van ma a kúria levéltárában (O 32 állag), mert e perek iratait — a felségsértéseket és hűtlenségeket — Bécsbe fel kellett terjeszteni. Ezek azután vagy ott maradtak (magyar jakobinusok pere), vagy visszaküldés után a személynöki levéltárba kerültek.

A kir. tábla elé kerülő új és új percsoportok, de különösen a fellebbezett bűnügyek olyan pertömeget jelentettek, hogy a kir. tábla a létszámemelés ellenére egyáltalában nem tudott megbirkózni velük. Elintézetlen perhátralék már működésének első éveiben is volt, és az folyamatosan nőtt, 1791 után már olyan mértékben, hogy 1816-ban a kir. kúria felterjesztést intézett az uralkodóhoz annak engedélyezése iránt, hogy az 1808 előtt beérkezett fellebbezett pereket — ha azok folytatását a peres felek külön nem kérik — elintézetlenül irattárba helyezhesse. Hosszas tárgyalások és meglehetősen bonyolult felhívási eljárás után ezen az alapon 1833-ban oly nagy tömegű pert tettek elintézetlenül irattárba, hogy ez a sorozat ma is 141 csomót tesz ki. Köztük 1757-ben indult per is volt (O 22 állag). Az elintézetlen perek számára talán eléggé rámutat az a tény, hogy 1817 végén 2073 táblai és 1927 fellebbezett per feküdt elintézetlenül, köztük 1754-ben indult per is.¹²

De külön sorozatot kellett csinálni a peres felek által abbahagyott perekről is, melyek 1786-ban a Novus Ordo hatálybalépésekor még folyamatban voltak. Az új rend értelmében eldöntésükre hivatott bíróságok sem fejezték be őket, így kerültek vissza 1791 után a kir. táblára, de a peres felek nem szorgalmazták folytatásukat. Ezeket is elintézetlenül irattárba tették (O 25 állag). Bár így a kúria több sorozatot elintézetlenül levéltárba tett, 1849-ben a kúria megszüntetésekor mégis 304 csomónyi perirat állott elintézetlenül, amit az ósiség eltörlése folytán vagy egyéb okból a neoabszolutizmus új bírósági fórumai sem fejeztek be. Természetesen a kúria 1861. évi visszaállításkor e perek jelentékeny részét is elintézetlenül irattárba tették (O 20, O 23 állag).

Pedig az uralkodó kezdeményezésére 1807 után a kir. tábla előbb bűnügyekben, utóbb a fellebbezett polgári perekben is nem mindig teljes ülésben, hanem 2 majd 3 tanácsban ítélkezett. Az ülnökök létszámának felemelése folytán a tanácsokban is meg tudták követelni a határozatképességhez 9 tag jelenlétét. Ugyanekkor a törvényszüneteket is lényegesen megszorították, fellebbezett bűnügyekben törvényszüneti időben is tartottak külön ülészekot, és nem volt teljes a törvénykezés szünetelése a most már egyre hosszabbra nyúló országgyűlések alatt sem.¹³

Az ítélkezés menetét már korábban II. József radikális intézkedésekkel kívánta racionalizálni. Teljesen újjászervezte a felső bíróságokat, megszüntette a kir. tábla elsőfokú hatáskörét, viszont minden bíróság — még a városi bíróságokat is beleértve — általános fellebbezési fórumává alakította át. Egyidejűleg gyorsabb ügymenetet, rendszeres iktatást, és a kor színvonalának megfelelő iratkezelést vezetett be. 4 év múlva azonban kénytelen volt ezeket az intézkedéseit is visszavonni, halála után pedig csak néhány intézkedését tartotta hatályban némileg átalakított formában az 1791. évi törvényhozás, így a bűnügyekben való fellebbezést, a protestánsok házassági pereinek világi bíróságok hatáskörébe utalását stb. Egyebekben 1791 után II. József Novus Ordo-ját törvénytelennek tekintették,

és a hatályban léte alatt (1786—90) elintézett ügyek iratait, melyeket más rendszerben kezeltek, mint a korábbiakat és a későbbieket, elkülönítve kezelték (Archivum Josephinum, O 61—43. állagok).

Nem jelentettek külön megterhelést a kir. kúria számára az 1840:15 tc.-be foglalt váltótörvény alapján indított váltóperek és egyéb kifejezetten kereskedelmi jellegű perek, mert e törvény alapján az 5 elsőfokú váltótörvényszéktől fellebbezett perek másodfokú elbírálására a kir. kúrián belül harmadik testületként váltófelfelvényszéket szerveztek. Ez elnökből és 6 bíróból állott, tőle pedig a hétszemélyes tábla váltóosztályára nyílt fellebbezés. E célra a hétszemélyes táblán 2 új előadói és több ülnöki állást létesítettek. Nagy újtásként a hétszemélyes tábla váltóosztályának előadói és bírái nem nemesek is lehettek. A váltóosztály törvényszünet nélkül folyamatosan ítélkezett 7 tagú tanácsban.¹⁴

A kúriára azonban nemcsak az volt jellemző, hogy lassan dolgozott és minden intézkedés ellenére sem tudott megbirkózni a restanciával. Gondot fordított az ítélkezés színvonálára is. Ezért gyűjtötték külön azoknak a pereknek a kivonatait, melyekben a hétszemélyes tábla is ítéletet hozott (decisiones). Ezeket az ügy referálása céljából készítették. Batthyányi Lajos nádor 1759-ben rendelte el a per kivonatok kikeresését és lemásoltatását, hogy a későbbiekben megállapítható legyen, milyen elvi álláspontot foglalt el a kúria egyes kérdésekben s hogy ezt az elvi álláspontot követhessék vagy ha szükségesnek tartják, módosíthassák. Ezt annyira fontosnak tartották, hogy több részleges másolat is készült belőle, melyek egyrésze megmaradt, vagy sokkal később visszakerült a kúriai levéltárba (O 30, O 39, O 40, O 41 állag), pedig a múlt század második felének nagy levéltárrendezése során több példányt kiselejteztek belőle. Ezt a sorozatot használta fel a Niczky Kristóf vezetése alatt állott bizottság 1769-ben a kúria elvi határozatainak összegyűjtésénél, a XIX. századi joggyakorlatra oly nagy hatást tett Planum Tabulare szerkesztésénél.¹⁵

A Planum Tabulare döntvényeiben megfogalmazott magánjogi jogelvek értékelésének nagyszerű emléket emelt Wenzel Gusztáv.¹⁶ Tárgyilagosan szemlélve el kell ismerni, hogy e döntvényeket némelykor szűk látókörű, elfogult nemesi konzervatizmus vezette. Egyebek között e döntvényekben fogalmazták meg az ősiségi ügyek, illetőleg az ősiségre alapított elévülés jelentős korlátozását, ami a birtokviszonyokat annyira bizonytalanná tette.¹⁷ E döntvényekben fogalmazták meg elvi élel a nem nemesek birtokképtelenségének elvét,¹⁸ amely az újabb kutatások szerint legalábbis teljes mértékben még a XVII. században sem érvényesült,¹⁹ és amely súlyos gátjává vált a XVIII—XIX. századi gazdasági fejlődésnek, és hozzájárult a nemesség és jobbágyság közötti amúgy is elég éles választóvonal kimélyítéséhez. El kell ismerni azonban azt is, hogy nagyon sok döntvény korrigálni kívánta a törvények fogalmazási hibáit, és pótolni a törvények hiányát. Így igen világosan előbbre vitte a nemesi magánjog fejlesztését. Itt elég példaként utalni a gyám fokozott felelősségének megállapítására az általa kezelt vagyon hiányaiért, amennyiben a vagyon átvétele nem szabályszerűen leltár mellett történt, vagy az állagváltoztatáshoz a gyám elmulasztotta kikérni a gyámhatóság hozzájárulását.²⁰

A kúria működésének történetét illetően meg kell elégednünk ezzel a kurta áttekintéssel. Az 1724—1780 közötti történetére vonatkozóan még további részletkutatásokra van szükség. Az 1780-tól 1849-ig, illetve a régi kúria teljes megszüntetéséig terjedő időszakkal már, ideértve a kúria 1849-es feloszlását, új Országos Főtörvényszék szervezését, majd 1849 őszi végleges megszüntetését, részletesen foglalkozik Varga Endre, A királyi kúria 1780—1850 című munkájában.

Az 1724-ben működni kezdő kir. kúria működésének megkezdésekor székházat kapott. Elhelyezését ugyan többször változtatták. Az ideiglenesen kijelölt székházból végleges saját épületébe költözött a pesti ferencesek templomával szemben, melyet csak a XIX—XX. század fordulóján bontottak le. Innen II. József korában felköltöztették Budára a várba, 1791-ben ismét Pestre ideiglenes szállásra, majd saját épületébe került. A napóleoni háborúk során kétszer is menekülésre kellett felkészülni, az iratokat távolibb kelet-magyarországi helységekre való szállítás céljából ládába csomagolták, 1849 őszén már a csendőrség őrítette ki a kúria épületét. A kúria megszűnésével többé-kevésbé önálló szervezetnek megahagyott levéltár ideiglenes szállásra szorult. De ha elhelyezése többször változott is, a kúria mindenkori helyén nemcsak tárgyalótermek, pertár (ahol korábban a periratok elkészítése, később a periratok elkészítésére való iratkiadás történt), irodahelyiség, de az iratok elhelyezésére szolgáló levéltár is volt.

A levéltárnak már a kúria megalakulásakor át kellett vennie megőrzésre az oktavális törvényszakok lezárt peranyagát (O 1 állag), az ítélőmesterek vándorbíráskodásából maradt és a továbbiakban is külön kezelt jelentékenyebb peranyagot, a király, nádor, országbíró, személynök által 1650 óta kiadott különböző parancsleveleket (Mandata judiciaria O 3 állag). Ezeket az iratokat a kúria levéltára nemcsak átvette, rendezte is, bár a rendezés elég primitív volt, csak évenkénti csoportosításból, folyószámozásból és a parancslevél kiadását kérők neve szerinti mutatózásból állott.

Az átvett régi iratanyagból alkotott iratcsoportokon kívül az újonnan érkező és elintézett ügyiratokból is új állagokat létesítettek. Az iratkezelés és állagképzés alapvető elve azonban igen primitív volt. Az iratokat ugyanis iratfajták szerint külön-külön csoportosították, nem törődve azzal, hogy gyakran ugyanazon ügyre vonatkozó eljárásban különböző fajtájú iratok keletkeztek, amelyek egymással összefüggtek, és csak összefüggő vizsgálatuk adott teljes tájékozást az ügyben. Ennek tipikus példája, hogy külön sorozatokat létesítettek a kir. kúria két bírói testületéhez felsőbb helyekről intézett utasításokból (O 10, 11, 12 állagok) és külön sorozatot az ezekre adott válaszok, tájékoztatások, felterjesztések fogalmazványai-ból (O 14 állag). Az utasításokból is külön sorozatba helyezték a „fontosabb” elvi jelentőségűeket (Normalia O 10 állag), külön a hétszemélyes táblához, külön a királyi táblához konkrét peres ügyekben adott utasításokat (sürgetés, birtokon belüli fellebbezés engedélyezése stb.), bár az elválásítás elvei bizonytalanok és ingadozók voltak. Külön kezelték a kúria két bíróságának vezetői vagy a király által a jurátusokhoz, vagy az alsó-bíróságokhoz intézett mandátumok fogalmazványait,

és külön a jurátusokhoz intézett tanúvallató parancsleveleket (mandata compulsoria O 6 állag). Ez utóbbiak jelentékeny része azonban nem ebbe a sorozatba került, hanem a jurátusoknak a tanúkihallgatásról szóló jelentéseihez csatolták (inquisitiones juratorum O 4 állag).

Így igen sok kisebb-nagyobb külön állag keletkezett és ezeknek száma állandóan nőtt. Pl. 1791 óta tárgyalat fellebbezési bíróságként házassági pereket a kir. tábla, de ezeknek iratait 1820-ig a többi fellebbezett per iratai közé sorolták be és csak 1821-ben létesítettek a házassági perek számára külön állagot (O 33). A legnagyobb hiba azonban az volt, hogy a kúriához beérkezett iratok iktatása és ezzel szám- és aktaszerű kezelése elől a kúria konokul elzárkózott. II. József bevezette ugyan az iktatásos iratkezelést, de ez csak az Archivum Josephinum anyagában érvényesült, halála után tüstént visszatértek a régi rendszerre, csupán az 1845-ben felállított váltófeltörvényszék iktatta rendszeresen az iratait, és kezelte azokat az iktatókönyv alapján. A többi iratot egészen 1849-ig elintézése után csak iratfajták szerinti állagokba csoportosították és az állagon belül egyszerűen egymásra rakták. A Decisiones Curiales (O 39 állag) gyűjtésének 1759-ben való megkezdése arra mutat, hogy ekkor nagyobb arányú levéltárfejlesztési és rendezési munkák indultak meg, de ezek konkrét eredménye nem nagyon mérhető le.

Átfogó rendezés a régi iratokban is csak II. József rendeletére indult meg. Ekkor az iratfajokat kútfői csoportokba sorolták. A kútfők jelzetét az iratokra is rávezették, és a legtöbb kútfő iratait végigfutó számokkal sorszámozták, valamint legalább a felperes, illetve elsőrendű vádlott esetleg a perben előforduló birtokok neve szerint mutatózták. Persze a korábbi rendezetlen állapotban az állagok is sokszor összekeveredtek, de a rendezés során a téves állagba helyezett iratot a rosszul megválasztott állagba besorszámozták és ott hagyták. Nem volt hibátlan az állagon belül rendezetlenül elfekvő iratok sorbarakása sem. Legtöbbször megelégedtek az iratoknak a felperes neve szerinti betűrendbe rakásával, az időrendre való minden tekintet nélkül, és így is sorszámozták az iratokat. Sokszor a betűn belüli sorrend esetleges maradt, máskor a betűn belül évréndebe kerültek az iratok. Az iratrendezést ebben a rendszerben folytatták II. József halála után is, és így rendezték az újonnan alakított új meg új állagokat is. Sok állagnál nem betűrendben, hanem évréndebe kerültek folyószámozásra az iratok. Volt olyan állag is, melynek iratai részben betűrendbe, részben évréndebe kerültek. Sok jelentékeny állagot azonban a kúria 1849 előtti működése során egyáltalában nem rendeztek, nem folyószámoztak, még mutatót sem készítettek hozzá.

Ebben a részben rendezett, részben teljesen kaotikus állapotban maradt a kúria levéltára a neoabszolútizmus idején és volt az 1861. évi visszaállításkor is, amikor működő, főleg a gyakorlat igényeinek kiszolgálására alkalmas állapotba kellett hozni. 1862-ben került a levéltárba az akkor még 49 éves Kendelényi Ferenc, aki ügyvédi képesítést szerzett ugyan, de inkább közigazgatási hatóságoknál szolgált, 4 évig a kir. kamaránál, 11 évig a magyar udvari kancelláriánál volt fogalmazó, 1848—49-ben pedig az igazságügyminisztériumban titkár, majd segédtanácsos. A neoabszolútizmus idején közszolgálatot nem vállalt, de 1860—61-ben megint Bécsben a magyar kancellárián működött titkárként.²¹ Bírósági, levéltári szolgálá-

latot 1862-től teljesített, és az 1885. április 24-én bekövetkezett haláláig a kúriai levéltárban dolgozott. Hamarosan a levéltár vezetője lett, majd a kúriai levéltárnak 1878-ban a pesti Károlyi-Trattner házból az Országos Levéltárba való beszállítása után,²² mint országos allelvéltárnok, az Országos Levéltár kúriai osztályának vezetőjeként működött. Rá hárult az a súlyos feladat, hogy a kúria levéltárát rendezze és selejtezze. Selejtezési munkáját 1882-ben a történész és forráskiadó Nagy Imre kúriai bíró elnöklete alatt Kossalkó János kúriai bíróból és Gyárfás István táblabíróból álló bizottság ellenőrizte, de erre a munkára mindössze néhány napot fordított és a tanúkihallgatási jegyzőkönyvek meghagyása ügyében való kisebb vita után Kendelényi nézetét elfogadta.²³ Kendelényi a rendezési munkájáért miniszterelnöki elismerést kapott és a halála után megjelent nekrológok hangsúlyozták, hogy a kúriai levéltárat példás rendben hagyta.²⁴

Kendelényi valóban nagyon dolgozott, részletes jegyzéket készített arról, hogy a kúriai iratokból mit tart kiselejtezendőnek, álláspontját meglehetősen részletekkel indokolta is. Ebből a szempontból talán érdemes megemlíteni azt a feljegyzését, amit a „post advocatos” állag selejtezéséről készített. Kifejtette, hogy ha egy ügyvéd Pesten meghalt, a kúriai levéltár igazgatója köteles volt lakására kimenni, az iratai közül kiválogatni az általa képviselt felek iratait, és ezeket a kúriai levéltárba beszállítani. Ami ebből a peres felek neve szerint csomagolva volt, azt a kúriai levéltár kezelésbe vette, a vegyes anyagot átnézte, amit érdemi iratnak tartott, levéltári kezelésbe vette, a többit „inutilia” jelzettel csomagba kötötték. Ezeket a használhatatlannak minősített iratokat Kendelényi újra átnézte, megállapította, hogy azok többé semmiféle konkrét jogi kérdésben fel nem használhatók, kiemelte belőlük a családfák egy példányát, a többit kiselejtezésre javasolta.²⁵ Az iratok selejtezése több részletben történt. Az igazságügyminiszter már 1876-ban elrendelte a selejtezést. Az ekkor kiselejtezett iratanyag 142 csomó lajstromozott és 108 csomó lajstromozatlan iratot tett ki, valamint perkivonatokat, amikből több példány volt. A válóperekből az 1830 előttiakat átválogatta és csak az általa lényegesnek találtakat őrizte meg, az 1830 utániakat, amelyeknek még konkrét jogi következményei lehetnek, teljes egészükben meghagyta.²⁶

Az iratselejtezésnél tehát főleg a konkrét jogi szempontokat, az iratoknak a jövőben felmerülő jogviták eldöntése szempontjából való használhatóságát tartotta szem előtt. Ennek következtében azonban selejtezésének egész sorozatok áldozatául estek, melyeket ma a történeti kutatás szempontjából fontosnak tartanánk. Az iratrendezésnél még egyszerűbben járt el. A régi állagokban, amelyeknek egy része folyószámozva volt, egyszerűen folytatta a folyószámozást, nagyon sokszor az időrendre való tekintet nélkül. Így az általa rendezett iratokból nagyon nehéz kikutatni a kúriának egy meghatározott időben folytatott joggyakorlata elveit, mert a legkülönbözőbb korú iratok kerültek egymás mellé. Természetesen a levéltárnak több száz csomóra terjedő, eredeti állagukból kiesett és oda vissza nem helyezhető vegyes anyaga (miscellanea) is volt, ezek egy részéből új mesterséges állagokat alakított, de ezeket nem mindig sorszámozta és indexelte. Ha az állagok nagyon kicsinyek voltak, akkor több állagot összevont új mesterséges állagba. Az általa végzett folyószámozás a kutatást tehát nem könnyíti, de nem mindig

könnyebbség az őrzés számára sem, mert az általa sorszámozott iratok egy része utóbb más állagba került, tehát a hiányzó sorszámú irat nem biztosan kallódott el, hanem esetleg megvan, de más állagban. Méltán minősítette tehát Varga Endre számos állag ismertetésénél Kendelényi rendezését szakszerűtlennek, amely sok kárt okozott.

A kúriai levéltárban nyert elhelyezést a hétszemélyes tábla mellé kapcsolódó új intézmény a *Tabula Provincialis* iratanyaga is.

A centralizált államszervezet kiépítésére törekvő II. József a közigazgatási, majd a bírósági reform bevezetésén kívül, illetőleg az utóbbival összefüggésben arról is gondoskodni kívánt, hogy a feudális termelési viszonyokat szétfeszítő polgári fejlődés útját — amelynek elemei ekkor már kibontakozóban voltak — tovább egyengesse. Ez a törekvés összhangban állt a császár reformtörekvéseivel s azt a kényszerűség is diktálta. A fokozódó árutermelés szükségletei, a tőkeképződés előrehaladása, az osztrák tőke érdeklődése ugyanis hazánkban is egyre idősebbé tették olyan jogintézmények létesítését, amelyek egyrészt a birtokosok hitelképességének növelését, másrészt a hitelezők jogbiztosításának fokozását szolgálják oly módon, hogy kiküszöbölik azokat a károsodásokat, amelyeket a birtokosok ugyanazon ingatlanok ismételt megterhelésével, elzálogosításával a hitelezőknek gyakran okoztak.

Ezeket a célokat II. József a magyar nemesi ingatlanok központi, közhitelű nyilvántartására hivatott, a hétszemélyes tábla mellé kapcsolódó új intézmény, a *Tabula Provincialis* létesítésével kívánta elérni.

A szervezés a császár rendeletére már 1785-ben megindult, de e központi intézmény felállítására egyéb kísérletezés után (5 kerületi provincialis tábla létrehozásának terve) csak 1788-ban kerülhetett sor, majd II. József rendszerének bukása folytán, 1790 április végével működése megszűnt.

E kérészerű intézmény azonban e rövid idő alatt is hasznos tevékenységet fejtett ki. Az ország területén levő birtokokról az alsóbb hatóságoktól jelentést kért és gyűjtött be, majd ezek alapján helynév- és birtokmutatókat állított össze (O 68). Az országos földbirtoknyilvántartás céljait szolgálta volna a II. József által felállítani tervezett birtokjogi (hiteleshelyi) levéltár is.

E központi hiteleshelyi levéltár nem jött létre, csupán a helyiségét rendeztette be s a vezetőjét — aki egyben a *Tabula Provincialis* igazgatója — nevezte ki a császár. A megszüntetett egyházi hiteleshelyek levéltárainak s a megyei levéltárak hiteleshelyi jellegű és peres (úgynevezett judicialis) iratainak összegyűjtése nem járt sikerrel, eredményesnek csak azok a rendelkezések bizonyultak, melyeket a császár ezen iratok rendezésére, lajstromozására s elenchusaik és mutatóik másolatának elkészítésére kiadott.

Ez a munka a hétszemélyes tábla utasításainak megfelelően oly mértékben haladt előre, hogy 1789-ig mind a 10 káptalani s 7 konventi hiteleshelyi levéltárnak, továbbá 16 megye judicialis (jórészt szintén birtokjogi) iratainak lajstromai és mutatói be is érkeztek a hétszemélyes táblához. E könyvek részben a *Tabula Provincialis*, főleg azonban a melléje rendelt birtokjogi levéltár céljára és használatára készültek, amely levéltárban a hiteleshelyi iratoknak maguknak is elhelyezést

kellett volna nyerniök. A beküldött lajstromokat és mutatókat — minthogy a birtokjogi levéltár nem valósult meg — a Tabula Provincialis anyagához tartozónak tekintjük (O 65—67).

A káptalani, a konventi és vármegyei elenchus- és mutató-sorozat bejegyzései e könyvek természeténél fogva többé-kevésbé rövidnek. Ennek ellenére a kötetek Magyarország középkori történetének első századáiig visszanyúló változatos tartalmukkal sok közvetlenül felhasználható forrásadatot szolgáltatnak. További jelentőségüket a hiteleshelyi levéltárakban való kutatás megkönnyítése adja. Minthogy e levéltárak jórészt ugyanabban az irattári rendszerben maradtak fenn, ahogy álmányukat az itt tárgyalt kötetek mutatják, e levéltárakhoz általában ma is teljes értékű segédletként használhatók.

Maguknak a hiteleshelyi levéltáraknak és megyei judicialis iratoknak történeti forrásértéke nem kíván bővebb kifejtést. Itt csak utalunk az iratokban megörökölt magánjogi ügyletek (mint végrendelet, osztozkodás, adásvétel, zálog- és kölcsönügylet), valamint hatóság közbejöttével eszközölt peres és peren kívüli cselekmények (mint ellentmondás, perbehívás, tanúkihallgatás, birtokba iktatás, határjárás) rendkívüli változatosságára, melyben az egykorú élet úgyszólván minden viszonylata megtalálható.

A birtoknyilvántartási munka — ami lényegében a telekkönyvezés korai formájának, ősnének tekinthető — a Tabula Provincialis megszűntével több mint egy fél évszázadra lekerült a napirendről. Ezzel a tervezett központi birtokjogi levéltár sorsa is megpecsételődött. Az eredménytelen kísérlet emlékeként csak a Tabula Provincialis iratai (O 64 állag), az itt készült birtokmutató kötetek (O 68 állag), végül a Tabula Provincialis, valamint a birtokjogi levéltár használatára a káptalanok és konventek hiteleshelyi levéltáiról, a vármegyei levéltárak judicialis iratairól készült elenchusok és mutatók (O 65—O 67 állagok) maradtak fenn.

E József-kori hiteleshelyi elenchusok és mutatók sorozata a későbbiek során még néhány kötetrel gyarapodott. A hiteleshelyek működésének végleges beszüntetése folytán 1875—1881 között négy további káptalan küldte be hasonló könyveit az 1875-ben létesült Országos Levéltárnak, két káptalan pedig 1949-ben és 1951-ben küldött be ugyancsak az Országos Levéltárnak egy-egy kötet József-kori elenchust annak idején felterjesztett könyvsorozatának kiegészítésére. Két kötet konventi elenchust fényképmásolatban szerzett meg az Országos Levéltár.

A kúriai levéltárban nyertek elhelyezést természetesen a *királyi táblai ügyvédek* működésének során náluk összegyűlt és *hátrahagyott iratok is*.

E fondot „jogkereső” felek által kir. táblai ügyvédekre bízott s az ügyvédek halálával vagy működésük megszűntével megőrzés végett a kúriai levéltárba beszállított különféle iratok alkotják. A fond létrejöttéről a következőket mondhatjuk.

A kir. kúria 1724. évi újjászervezése, székhelyének rögzítése után mind zártabb csoport alakult azokból az ügyvédekből, akik tevékenységüket itt, a kúria, elsősorban is a kir. tábla előtt fejtették ki, akiket ezért táblai vagy kir. táblai ügyvédeknek neveztek. Az 1769. február 10-én kelt második országos ügyvédi rendtartás azután, mely szerint minden ügyvédnek azon a bíróságon, ahol rendszeresen működött, magát be kellett jegyeztetnie, a kir. táblai ügyvédek körét zárt

testületté formálta. A táblai, vagyis a kúria előtt pervitelre jogosult ügyvédek a kir. tábla fegyelmi felügyelete alatt állottak s ügyködésüket rendtartások szabályozták. Így tartoztak ügyfeleik iratait a saját magánirataiktól elválasztva s ügyfelenkint rendezve tartani. Ha az ügyvéd meghalt, ezt hozzátartozóinak a kir. táblán azonnal be kellett jelenteniük, ha az ügyvéd öregség, betegség, valamilyen hivatal elnyerése miatt az ügyvédi praxissal felhagyott, a bejelentést természetesen saját maga kellett hogy megtegye. Ilyen esetekben a kir. tábla az ügyvéd iratait kiküldött közege által átvétette s beszállíttatta a kúriai levéltárba vagy gondnokot rendelt ki az elhalt ügyvéd működni megszűnt ügyvéd ügyeinek felszámolására.

A peres felek irataikat akár az ügygondnoktól, akár a kúriai levéltárból, ahova az iratok gondnok kirendelése esetén is végső soron kerültek, mindenkor visszavehették. Ilyen ügyekre vonatkozó iratok és a felek által a kúriai levéltárból visszakért ilyen iratok átvételi elismervényei találhatók a *Correspondentiae officiorum subalternorum Curiae Regiae O 17* és a *Reversales O 54* állagokban is. Sokszor azonban az ügyfelek elhalálózása, a per feladása miatt az iratokat senki sem vette vissza, azok tehát a kúriai levéltárban maradtak s ott belőlük az itt tárgyalt fond alakult, mely elnevezésének az egykorú iratokban előforduló teljesebb alakja: *Acta diversorum causantium cum morte advocatorum ad Archivum Curiale reposita*. Ugyanebbe a fondba vonódtak be a szegények ügyeinek ingyenes vitelére a XVIII. században rendszeresített ügyvédségnek, a *pauperum advocatusoknak* a felekkel kapcsolatos irathagyatékai is, melyek a fentiekhez hasonló okból és módon — bár kisebb mennyiségben — kerültek a kúriai levéltárba.

A fond csak a XVIII. század vége és a kir. kúria 1869-ben történt megszűnése közötti korszakban működött ügyvédek után maradt iratokat tartalmaz, a fond tehát mint levéltári egység XVIII—XIX. századi képződmény. A benne foglalt iratok azonban a legkülönfélébb korúak, közöttük XIII. századi eredeti oklevéltől XIX. századi dokumentumokig mindenféle természetű irat található volt, amit a felek pereikben, jogügyleteikkel kapcsolatban vagy egyébként kezelés végett ügyvédjüknek átadtak vagy ami az ügyvédeknek megbízóik ügyeiben folytatott tevékenységéből keletkezett.

Az 1950-es években az 1526 előtti években kelt okleveleket az iratok közül kiemelték és az Országos Levéltár Mohács előtti gyűjteményébe (Q szekció) osztották át, helyükön itt csak őrjegy maradt. E hiányoktól eltekintve az 1526—1869 közötti időből a fond ma is igen változatos tárgyú és természetű iratokat tartalmaz főleg a XVIII. század közepe és a XIX. század közepe közötti korszakból. A fond a következő 4 állagot foglalja magában: az O 69 törzsszámú állagban van az anyag túlnyomó többségét alkotó tulajdonképpeni „*acta post advocatos*”, míg a további három, az O 70, O 212, O 213 törzsszámú állag anyaga kisebb részben az illető ügyvédek, illetőleg kir. táblai kancellista hivatalos tevékenysége során keletkezett iratokból, nagyobb részben pedig a saját családjukra vonatkozó, vagy azok által létrehozott iratokból áll.

Az iratokban 1945-ben a Budapesten folyó hadműveletek során jelentékeny kár esett, de még nagyobb kár érte a levéltárban 1956-ban kitört tűzvész folytán.

Az ekkor elpusztult iratokról jelen kötet bevezetésében és az egyes állagok ismertetésénél történik említés.

Átfogó rendezés csak az 1930-as években indult meg, és az 1950-es években folytatódott. Ezt a rendezést Varga Endre végezte és munkája eredményeképpen a kúriai levéltár iratanyaga az ugyancsak őáltala készített ismertető leltár segítségével a leltár részletességének és az iratanyag rendszerének megfelelő mértékig kutathatóvá vált.

A Magyar Országos Levéltár teljes anyagát a leltár elkészülte után rendszerezték. Eszerint a kúriai levéltár ma három fondra tagolódik, s azt e kötetben is ennek megfelelő szerkezetben ismertetjük: a kúria saját iratanyagára, a II. József-féle Tabula Provincialis irataira és végül a királyi táblai ügyvédek halála vagy működésük megszűnte után a kúriai levéltárba szállított irataira.

A továbbiakban ezeket részletesen ismertetjük.

JEGYZETEK

¹ Quadripartitum III. r. 6, 9, 21 c.; *Kitonich, Joannes*: Directio Methodica processus iudiciali juris consuetudinarii ... regni Hungariae, Nagyszombat 1724. C VIII. Qu 2. § 5, C X., Qu 16. § 2; *Degré Alajos*: A Négyeskönyv perjogi anyaga. Bp. 1936. 48—56. l.

² *Bónis György*: A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Bp. 1935. 16. l.

³ Quadripartitum III. 104. c.; *Kitonich* i. m. C VIII. Qu 2. § 5.; 1582 4, 1625: 51, 1635: 14, 1655: 51 tc. *Bónis* i. m. 13—14. l.

⁴ Quadripartitum II. 10. c.; *Degré*: A Négyeskönyv i. m. 80. l.

⁵ *R. Kiss István*: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549—1551. évi leveleskönyve. Bp. 1908. XC. és köv. 1.; *Vinkler János*: A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig. Pécs 1927. I. 142, 153. és köv. l.

⁶ *Bónis* i. m. 18. l.

⁷ *Bónis* i. m. 20. l.

⁸ *Bónis* i. m. 34—35, 119—130, 135—143. l.

⁹ *Gábor Gyula*: A pesti kir. ítélőtábla felállítása és szervezése (Magyar Jogászegyleti Értekezések. Új folyam XV. köt. 86. füz.) Bp. 1925.

¹⁰ 1741: 24. tc.

¹¹ 1723: 25, 1792: 16. tc.

¹² *Varga Endre*: A királyi Curia 1780-tól 1850. Bp. 1974. 110. l.

¹³ *Varga* i. m. 107—109. l.

¹⁴ *Frank Ignác*: Közigazság törvénye Magyarhonban. Buda 1846. II. 5, 7, 10. l. (373 §).

¹⁵ *Jánossy Dénes*: Reformtörekvések a polgári peres eljárás terén a XVIII. században. Századok 1943. 43—47. és köv. l., *Degré Alajos*: A Planum Tabulare keletkezésével kapcsolatos kérdések. (Kolosváry Bálint Emlékkönyv.) Bp. 1939.

¹⁶ *Wenzel Gusztáv*: Visszapillantás az előbbi m. kir. Curiának 1724-től 1769-i működésére. (Magyar Tudományos Akadémia. Értekezések a társadalomtudományok köréből. III. köt. 8. sz.) Bp. 1875.

¹⁷ *Frank Ignác*: Ősiség és elévülés. Pest 1848.; *Párniczky Mihály*: Az ősiség a XIX. században. (Illés József emlékkönyv.) Bp. 1942.

¹⁸ Planum Tabulare Dec. 1 ex incapatitate possessorii.

¹⁹ A Veszprém megyei Helytörténeti Lexikonban Szerk.: *Ila Bólint és Kovácsics József* Bp. 1964 számos erre utaló adat van, de a Zala megye Helytörténeti Lexikona számára főleg a vasvári káptalan hiteleshelyi jegyzőkönyveiből kijegyzett jogügyleti iratokban is.

²⁰ *Kelemen Emericus*: Institutiones juris privati Hungarici... I—III. Budae 1818.; *Degré Alajos*: A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig. (Jogtörténeti Értekezések 8. sz.) Bp. 1977.

²¹ Bélay Vilmos az Országos Levéltár tudományos tisztviselőinek életrajzi adatairól szóló kéziratából volt szíves még néhai Varga Endrének rendelkezésére bocsátani az adatokat.

²² Belügyminisztérium 7337/1877. BM. sz., 379/1882. OL. sz. (Varga Endre feljegyzése.)

²³ 209/1882, 564/1883 OL. sz. (Varga Endre feljegyzése.)

²⁴ Századok 1885. 543. l.; Magyar Igazságügy 1885. Az utóbbit *Thallóczy Lajos* írta.

²⁵ 379/1882. OL. sz. (Varga Endre feljegyzése.)

²⁶ Uo.

Királyi kúria

O 1. PROCESSUS OCTAVALES

(Nyolcados perek)

(1588) 1692—1719

4 csomó, 2 kötet

1—4.	Iratok	(1588) 1692—1719	4 csomó
5.	Elenchus et index processuum octavalium et delegatoriorum	(1588) 1692—1719	1 kötet
	[közös mutató ehhez és az O 2 állaghoz]		
6.	Elenchus causarum tabularium, octavalium et neo-acquisticarum	—	1 kötet
	[már nem használt régi közös mutató ehhez és az O 27 állag- hoz, továbbá az O 18 állag legkorábbi irataihoz]		

A kúria fondjának fenti című állaga a kir. kúria működésének az 1724. évi reform előtti korszakából fennmaradt pereket, a kúria legrégebb pereit foglalja magában. A kúria ez időben nem ítélkezett folyamatosan, csak alkalmilag hívta össze a király, vagy a nádor, vagy a királyi helytartó egy-egy törvényszakra. Az összehívás mindig bizonyos napok oktávájára (az illető nap utáni nyolcadik napra) történt, ezért a törvényszakot szintén oktávanak s a kir. kúriát nyolcados törvényszék (forum octavale) névváltozattal is említik és az általa tárgyalt ügyeket pedig *nyolcados pereknek* (processus octavales) nevezték.

Az ítélkezés folyamán az oktáváknak különböző típusai alakultak ki: a nagy oktávák (judicia regni generalia), a kis vagy rövid oktávák (judicia octavalis minora, judicia brevia, breves), a rendkívüli oktávák (judicia extraordinaria).

A háborúktól zaklatott XVI. és XVII. században nagy oktáva alig volt tartható s arra a XVII. század közepétől az 1724. évi reformig eltelt közel százéves időszakban csupán két alkalommal került sor: 1650-ben és 1700-ban. A kúria hatáskörének összeszűkülése és illetékességének csökkenése következtében jöttek létre az idők folyamán a kis és rendkívüli oktávák, ezeken a törvényszakokon nem az egész ország, csak egy-egy országrész (Alsó- vagy Felső-Magyarország) perci voltak a kúria elé felterjeszhetőek.

E szaggatott, rendszertelen ítélkezésből állandó iratörzshely hiánya miatt magától érthetődően kevés per maradt fenn, s közülük is nem egy erősen rongált, égett, hiányos állapotban. A Mandata judiciaria O 3 állagban ismertetett „Lexicon octavale” bevezető szövege szerint a Processus octavales állag csak a kir. személy-

nők ítélőmesterei által referált pereket tartalmazza, a másik két ítélőmester által referált ügyek iratai nem kerültek ebben elhelyezésre. Ez szintén oka lehet a régi, 1724 előtti kúriai perek itt őrzött csekély számának. A XVI. századból egyetlen irat, egy 1588. év perkiadmány található az állagban, s a XVII. századot is mindössze 4 irat képviseli: egy 1629. évi per üres borítólapja, egy 1650. évi pertörödék s 1657-ből és 1675-ből végre egy-egy eredeti formában megőrzött kúriai per. E néhány iraton kívül az állag időköre az 1692. évvel kezdődik s az 1719. évvel zárul. Az iratok legnagyobb része az 1700. évi, Alsó-Magyarország részére Pozsonyban tartott nagy oktáván, az ugyanez évben Felső-Magyarország számára Eperjesen tartott rövid oktáván s az 1719-ben az egész ország részére Pozsonyban összeült rövid oktáván felvett perekből áll. Az állagban található többi ügy a kúriának a fenti évkörön belül tartott különböző, nem iudicium generale jellegű törvényszakáin került tárgyalásra. (Az 1699-ben Pozsonyban tartott rövid oktáván intézett perek jegyzőkönyve az országbírói ítélőmesterek persorozatába, az O 91 állagba beosztva maradt fenn, melyben még a kúria 1724 előtti működésével kapcsolatos más dokumentumok is előfordulnak.)

A kúria mindkét tagja, mind a hétszemélyes tábla, mind a kir. tábla ítélkezett az említett oktávákon, részint a kir. tábla előtt indult, részben a megyéktől és az ítélőmesterek kúrián kívüli külön bíróságaitól a kir. táblára felvitt perekben.

A kir. kúria az állag időkorében az uralkodó osztály ügyeinek fóruma volt: a szemben álló peres felek főpapok, szerzetesrendek (rendházak), főnemesek, nemesek és természetesen a királyi fiscus. A felek között a kor kiemelkedő jelentőségű szereplői is — mint Rákóczi Ferenc, Bercsényi Miklós — megtalálhatók. Városi polgár ügye csak kivételesen került a kúria elé, pl. a király bírói parancsának nem teljesítése esetén, amikor ezért a város polgár-rendű vezetőségének tagja (bírája) felett is a kúria ítélkezett. Jobbágynok perei ez időben nem juthattak fel a két táblára.

Az állag perei a magánjog körébe tartozó ügyekben és az úgynevezett delictum privatumokkal, főleg hatalmaskodási esetekkel kapcsolatban indultak, melyek intézése szintén polgári eljárásban történt. Az egykorú jog szerint vett büntető per nincs az iratok között. A büntető perek 1724 előtt a municipiális (megyei, városi) törvényszékektől fellebb nem mehettek, a felségsértés címén indult politikai természetű büntető ügyeket pedig a Habsburg-uralkodók, a magyar jogszolgáltatás hatásköréből kivonva, alkalmilag kirendelt — delegált — bíróságok elé utalták.

A fentieknek megfelelően az iratok legnagyobb része birtokper: örökösödési, osztályos, zálogváltó, adásvétel érvénytelenítésére irányuló és magszakadás címén indított perek, s főleg új birtokos birtokba iktatása elleni tiltakozás — *contradictio* — miatt indult perek. Ilyen esetben ugyanis az ellentmondót tettének indokolása végett (*ad dandam contradictionis rationem* vagy *ex contradictione*) perbe kellett idézni. A zűrzavaros korszak fluktuáló birtokviszonyaira jellemző módon e legutóbbi perfajta az állag egyéb pereinek együttes számát is meghaladja. Az ellentmondási perek között, amik a török háborúk s a szabadságharcok után Habsburg-uralkodók Magyarország hatalmas területein történt birtokadományozására vonatkozó értékes források, különösen azok érdekesek, melyeket az új

adományos idegenek az adományozás területi pontatlanságából kifolyólag egymással vagy az új-birtokosi beiktatásuk által jogukban sértett s ezért ellentmondó magyar birtokosokkal folytattak. A pereskedő új adományosok között nagy számban fordulnak elő császári tisztek, osztrák arisztokraták, főhivatalnokok. Kiemeljük e személyek közül a következőket: Savoyai Jenő herceg tábornagy (a magyarországi császári haderők főparancsnoka), Heister és Nigrelli tábornokok, Glöckelsberg lovag ezredes, Graf Kaunitz kamarai tanácsos, Graf Stierheim udvari tanácsos (császári fősolymász-mester), Popovics osztrák-morva Landgraf (vám- és vásárfőfelügyelő), Graf Sinzendorff, Baron Rotthal.

A birtokpereken kívül az állagban egyéb magánjogi tárgyú per jelentéktelen számú, említést nem igényel.

Nagyszámú per tárgya és ezért bővebben is ismertetjük a hatalmaskodási ügyeket. Ilyenek: nemesi udvarház megrohanása, kifosztása vagy erőszakos elfoglalása, nemes megsértése, nemesek közötti verekedés és egymás megsebesítése, nemes le tartóztatása, más marhájának erőszakos elhajtása és hasonló cselekmények magyar és német katonák segítségével. A hatalmaskodás címén indult perek között külön érdekességű, amelyet a Rákóczi-szabadságharc idején hivatalosan eljáró kuruc katona ellen az általa akkor elfogott személy utólag, a szatmári békével kapcsolatos amnesztiatörvény (1715:49. tc.) ellenére indított. Érdekes itt az amnesztia alkalmazása körül folyt jogi vita s a perbevont részéről az ügyre vonatkozólag becsatolt melléklet-anyag: az elfogásra okot adó egykorú feljelentés s az alperes akkori tiszt-voltának igazolása.

Az 1724 előtti iratokat tartalmazó állagoknál a továbbiakban is érdemesnek ítéljük, hogy a kuruc-korra, Rákóczira s a szabadságharc más ismert szereplőire vonatkozó adatokra utaljunk.*

A permellékletek egyébként is figyelmet érdemelnek. Így az említett birtokperekben található náluk régebbi perekre vonatkozó dokumentumok s fáluknak, pusztáknak a török hódoltság korában volt vagy még előbbi birtokviszonyaira és területére vonatkozó különféle adatok. A birtokba beiktatásról szóló (statutios) jelentésekben látható ártírt adománylevelek mutatják, hogy az uralkodó milyen érdemekért adományozta a birtokot. Jobbágyok, akik az eladott földhöz tartoznak, név szerint vannak jegyzékbe véve, s jobbágyok panaszait is tartalmazzák a birtok értékével, jövedelmével kapcsolatban becsatolt iratok.

Az állag levéltári rendezése az állagon végigfutó folyószámozással történt. A számozás az időrendre nincs tekintettel, a felperesek betűrendjével áll összefüggésben, de ezzel sem következetesen, mert a folyószámozáson belül a betűrend többször újrakezdődik s egyes iratok a betűrendnek meg nem felelő helyre sorolódtak be. Az állag a kúriai levéltár II. József-kori rendszerében „10” kútfőjelet kapott s e számot a folyószám elé minden iratra rájegyezték.

A kutatáshoz az 5. rakszámú, a Processus delegatorii (O 2) állaggal közös mutató szolgál segédletül. A kötetben minden betű alatt előbb a Processus octavales,

* E tárgyról bővebben ld. *Varga Endre*: A Rákóczi-szabadságharc történeti forrásai a Bírósági levéltárak anyagában. Levéltári Közlemények 1954. 170—193. l.

azután a Processus delegatorii címszavai vannak bejegyezve. A mutatóban csak személy- és helyneveket indikáltak, tárgyi címszavakat nem. A címszavak egy része utalás arra a betűre és számra, ahol az ügyre vonatkozó érdemleges bejegyzés található, mely megadja a perben álló személyek nevét, a per fajtáját és tárgyát (helynevekkel), a perfelvétel évét és az irat folyószámát. A bejegyzések minden betűnél növekvő számrendben következnek egymás után, a mutató így bizonyos nehézségekkel elenchusként is használható. Címe ezért „Elenchus et index”.

Kutatásnál az irat meghatározásához az állagon belüli folyószám megjelölése szükséges.

O 2. PROCESSUS DELEGATORII

(Delegált perek)

1694—1783

3 csomó

1—3.	Iratok	1694—1783	3 csomó
—	„Elenchus et index processuum octavalium et delegatoriorum”		
	1694—1783. [Közös mutató ehhez és az O 1 állaghoz.		
	Felvéve az O 1 leltárában.]		

Delegálás — bíróküldés — az egykorú perjogban bizonyos ügy elintézésére valamely nem competens bíróság kirendelését, vagy az ügy számára külön bíróság, illetőleg vizsgálóbizottság létrehozását és kiküldését jelentette. A hatáskör és az illetékesség fogalma ez időben még nem vált el egymástól, competentia alatt mindkettőt értették, a delegálás is mind a hatáskör, mind az illetékesség hiányát áthidalhatta. (A polgári korszakban a bíróküldés már csak azonos hatáskörű bíróságok valamelyikének kirendelésére, tehát csak az illetékesség átruházására szorítkozhatott.)

Bíróság vagy bizottság delegálása, az uralkodó általános joghatóságából kifolyólag, elsősorban a király jogkörébe tartozott. Delegálhatott még, szintén a király hozzájárulásával az országgyűlés, továbbá a maga hatásköre vagy illetékessége szerint a nádor (pl. jászkun-ügyekben, törvényhatóságok határvitája esetén), a horvát bán (Horvát-Szlavónia területén) és a tárnokmester (városi ügyekben). A delegálás ennek megfelelően királyi rendelkezéssel, országgyűlési végzéssel s a nádor, a bán vagy a tárnokmester bírói parancsával a delegáló hatóság saját kezdeményezéséből vagy a felek kérelmére történt.

Szabály szerint ezeket a kiküldött bíróságok (bizottságok) által tárgyalt peres ügyeket nevezték processus delegatorii-nak, de a gyakorlatban így neveztek néha olyan pereket is, melyekben a felek között történt közvetlen megegyezés (compromissum) alapján járt el választott bíróság, mely per pontos megnevezése nem a processus delegatorius, hanem a processus compromissionalis volna. Az itt tár-

gyalt állagban a delegált bíróságok (judicium delegatum) és delegált bizottságok (commissio delegata) működéséből származó iratokat vontak össze s közéjük, bizonyára az említett gyakorlat folytán, néhány valóban compromissionalis pert is besoroltak. Egyes delegált perekben megállapítható, hogy az ügyben előbb delegált bizottság járt el, néha ennek az iratai is a periratokhoz vannak csatolva. Egyébként a delegált bizottsági iratok az állag külön tételét képezik.

Bíróság vagy bizottság delegálása a két évszázadot átfogó iratanyagban többféle okra vezethető vissza, melyek a bírósági szervezet és perjog egykorú változásaival állnak összefüggésben. A jogszolgáltatás 1724. évi reformja előtt a kúria működése nemcsak rendszertelen és szaggatott volt, ténylegesen gyakorolt hatásköre is összeszűkülött. Az alsó, megyei fórumok vagy a protonotáriusok ítélkezésével meg nem elégedő felek közvetlenül az uralkodóhoz vagy az országgyűléshez fordultak, hogy peres ügyük eldöntésére bíróságot delegáljon, vagy ha ügyük a kúria elé kerülhetett, legalább az ügy kivizsgálására és tárgyaláshoz előkészítésére — az eljárás gyorsítása érdekében — bizottságot delegáljon. Amikor pedig 1724-től kezdve a kúria ülésezése folyamatosabbá vált s a hatáskörébe tartozó ügyeket minden törvényszakban felvehetette, a perek lassú folyamata és a végleges elintézés elhúzó sokféle perorvoslati lehetőség indította a feleket arra, hogy a rendes peres eljárás helyett gyorsabb lefolyást biztosító feltételekben megegyezve (pl. az alaki kifogásolásról lemondva), e feltételek szerint eljáró bíróság kiküldését kérik. További okot szolgáltatott a delegálásra ha tisztázatlannak látszott, hogy az ügy milyen bíróság hatáskörébe tartozik, vagy nem volt olyan bíróság, mely az ügyben eljárhatott és ezek az esetek már nem csak (mint a fentebb elmondott okok) a polgári pereknél, hanem büntető ügyekben is indokolttá tették a delegálást.

Büntető pernek az alsó municipiális szervektől fellebbevitelét 1786-ig törvények és a jogszokás erősen korlátozták, elsőfokon pedig a kir. tábla később is csak néhány különleges ügyben járt el. Ha tehát a bűnügy nem ilyen meghatározott természetű volt, vagy azt az uralkodó nem akarta rendi jellegű pl. megyei ítélkezés alá bocsátani, ekkor szintén bíróságot, illetőleg vizsgálóbizottságot delegált. Felső helyről delegált bizottságok kiküldésére került sor továbbá akkor is, ha egy büntető ügyben szereplő vádlottak a feudális jognak megfelelően több különböző bíróság (nemesek a vármegye, polgárok a város, táblai jurátusok közvetlenül a kúria) hatásköre alá tartoztak. Ilyen esetekben az ügy kivizsgálását az illetékes hatóságok tagjaiból összeállított delegált bizottságok végezték el, s néha maga a per is hasonló összetételű delegált bíróság elé került. Egyébként az ügyet a vizsgálat után egy-egy vádlottat érintő részekre bontották, melyek alapján a vádlottak felett a saját competens fórumuk ítélkezett.

Az állag irataiban szereplő delegált bíróságok és bizottságok többnyire teljesen kúriai bíróságból — a hétszemélyes és a kir. tábla tagjaiból — vagy csak részben ilyenekből vannak összeállítva. Az elnök rendszerint maga a személyes, más esetekben a rangidős bírósági személy (hétszemélyes táblai bíró, alnádor). A tagok maguk is ítélőmesterek (protonotáriusok), hétszemélyes és kir. táblai bírák, és részben a kúrián kívül álló egyének, mint kamarai tanácsos, vármegyei alispán, káptalani jegyző, városi szenátor, különböző rangú katona. Néha mind

az elnök, mind a tagok kúrián kívüli személyek (a báni tábla tagjai, vármegyei tisztségviselők), az ilyen esetekben az iratok talán a delegáló parancs értelmében, vagy kivételesen megengedett fellebbvitel útján, az aktákból ma már meg nem állapítható okból és módon kerültek a kúria elé, majd pedig a kúriai levéltárba.

Az iratok tárgya igen sokféle. A polgári peres ügyek között előfordul: Pest és Csongrád vármegyék közötti területi vita, a görögkeleti szerb egyház pereskedése a katolikus klérussal a dézsmaszedés joga tárgyában, volt vármegyei adószedő jogutódainak pere a megye s a területén fekvő sz. kir. városok ellen (a kuruc háborúk idején Stahremberg császári tábornok által a megyére kivetett s az adószedő által részben a sajátjából kifizetett összeg visszatérítése iránt), örökösödési és egyéb birtokperek egyházi és világi nagybirtokosok között (II. Rákóczi Ferenc és testvére Aspremontné Rákóczi Júlia pereskedése a munkácsi, tokaji és sárospataki uradalmak öröklése tárgyában, a Balassák és br. Jakusich Kata birtokpere Kékkő vára tulajdonjogáért), vannak zálog-visszaváltási, adóssági ügyek is a birtokos felek közötti pereskedésben.

A büntető ügyek között van a kir. fiscus által indított per ítélmester ellen hivatali visszaélések miatt, a horvát fiscus által felvett hasonló per alszolgabíró ellen okirathamisítás miatt, egri szerb lakosok ellen folyt vizsgálat külfölddel tartott titkos kapcsolatok és lázadás szándéka címén, táblai jurátusok és városi polgárok, jurátusok és katonák között történt összetűzések, tömegverekedések miatt indult eljárás.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a számozás nagyjában az időrendet követi. Az állag a kúriai levéltár II. József-kori rendezése alkalmával „11” kútfőjelet kapott. Ezt a számot a folyószám elé minden iraton rájegyezték.

A kutatáshoz a Processus octavales (O 1) állaggal közös mutató szolgál segédletül. A kötetben minden betű alatt előbb a Processus octavales és azután a Processus delegatorii címszavai vannak bejegyezve. A mutatóban csak személy- és helyneveket indikáltak, tárgyi vagy más egyéb címszavakat nem. A címszavak egy része csupán utalás arra a betűre és számra, ahol az ügyre vonatkozó érdemleges bejegyzés található. Az érdemleges bejegyzés közli a perben álló vagy eljárás alá vont személyek nevét, az ügy jellegét és tárgyát, továbbá a perfelvétel vagy vizsgálat évét s az irat folyószámát. A bejegyzések minden betűnél növekvő számszámrendben következnek egymás után, a mutató így, bizonyos nehézséggel, elenckusként is használható. Címe ezért „Elenchus et index”.

Kutatásnál az irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám megjelölése szükséges.

O 3. MANDATA JUDICIARIA

(Bírói parancsok)

(1628) 1650—1785

34 csomó, 2 kötet

1—34.	Iratok	(1628) 1650—1785	34 csomó
35—36.	Lexicon octavale A—K, L—Z. [Mutató]	(1628) 1650—1724	2 kötet

A bírói parancs (*mandatum judicarium* vagy *judiciale*) a feudális magyar jogrendszer jellegzetessége: a parancskiadásra jogosult méltóság által a jurisdikciója alá tartozó hatóságokhoz vagy személyekhez intézett kötött formájú rendelkezés, mellyel a parancskiadó a címzetet bizonyos jogi cselekmény megtételére utasítja, vagy attól eltiltja. Minthogy a parancskiadók a mandátum útján a peres vagy peren kívüli eljárás minden szakaszára befolyást gyakorolhattak, s bizonyos jogi aktusokhoz a parancs nélkülözhetetlen is volt, ez intézmény az egykorú jogszolgáltatásban igen nagy jelentőséghez jutott.

Parancsok kiadására a legszélesebb jogkörrel bírt természetesen a király, aki e jogot a kancellárián keresztül gyakorolta. Néhány parancsfajta csak a királytól volt kérhető, mint például adós számára haladékot adó *mandatum (moratorium)*, kegyelemből perújítást engedő *mandatum (novi cum gratia)*. Ezeket — a király aláírásával vagy a király nevében — a m. kir. udvari kancellária adta ki. Gyakorlatilag tehát a kancellár is adhatott ki bírói parancsokat, de ezek nem pátens, hanem akta-formában készültek, ilyenek például a *Rescripta regia* O 12 állagban található, a kir. táblán soronkívüliséget engedélyező (*extraseriale*) *mandatumok*.

Parancskiadásra kissé szűkebb hatáskörben, de szintén általános joghatósággal rendelkezett még a három országos nagybíró (a nádor, az országbíró és a királyi személynök), valamint a nádor és az országbíró ítélmestere, e két *sigillaris protonotarius*. (Bírói parancsot adhatott ki még — hatásköre és illetékessége szerint — a horvát bán és ítélmestere s a tárnokmester és helyettese, az altárnokmester, de nevezettekől ebben az állagban nincsen ilyen anyag.) A parancsokat a király, a nádor és az országbíró a maga nevében saját pecsétje alatt saját aláírásával, a személynök a király nevében, a király bírói pecsétje alatt a saját aláírásával, a két ítélmester princípálisa nevében annak pecsétje kisebb méretű párja alatt a saját aláírásával adta ki.

A parancsot kiadó személy joghatósága szabta meg a címzettek körét. Ezek szerint valamennyi, a jogszolgáltatással kapcsolatban álló hatóságokhoz s minden lakoshoz intézhetett mandátumot a király. Az első nagybíróhoz (a nádorhoz) s a kir. kúriához szóló, vagy a kúriát egyéb fórumokkal közösen érintő bírói parancsot más nem is bocsáthatott ki, csupán az uralkodó. A parancsadás további lehetőségei hasonló elvekhez igazodtak. Így adhatott ki parancsot magasabb rangú nagybíró a rangsorban lejjebb álló nagybírónak, mindhárom nagybíró az ítélmestereknek s magasabb rangú nagybíró ítélmestere kisebb rangú nagybíró ítélmesterének.

Végül mindhárom nagybíró s a két sigillaris protonotárius intézhetett — sokszor intézett is — parancsot a kúrián belül a kir. tábla jurátusaihoz, a kúrián kívül a jogszolgáltatás közép- és alsófokú szerveihez, elsősorban a törvényhatóságokhoz: vármegyékhez, szabad kerületekhez, sz. kir. városokhoz és szabadalmas mezővárosokhoz, valamint mindezek különböző bíróságaihoz, bíráihoz. A parancs címzettjei ennek megfelelően a vármegye közönsége, közgyűlése, vagy a megyei törvényszék (universitas, congregatio, sedria), vagy az alispán és illetőleg az alispáni szék, vagy valamelyik szolgabíró, illetőleg szolgabírói szék, továbbá a szabad kerületek hasonló jellegű fórumai s a városok tanácsa, szenátorai, bírái, illetőleg a városi törvényszék. Az úriszékre vagy általában a mezővárosokra vonatkozó parancsot annak kibocsátója a vármegyéhez küldte, mert a vármegyének kellett a rendelkezés végrehajtásáról gondoskodnia. De egyes szabadalmas mezővárosokhoz közvetlenül is intéztek parancsokat. Igen sok parancs ment a hiteleshelyekhez is, különösen 1724 előtt, amikor a káptalanoknak és konventeknek a jogszolgáltatásban a későbbinél lényegesen nagyobb szerep jutott. De mentek parancsok a kerületi táblákhoz s az egyházi szentszékekhez, továbbá hatóságon kívüli személyekhez, pl. valami ügyben írásbeli vallomás tételére felszólított előkelőségekhez, vagy bizonyos perbeli aktusokra utasított felekhez.

A bírói parancsoknak, melyeket az egykorú jog a perorvoslatokhoz számított, tulajdonképpen az volt a rendeltetése, hogy általuk a jogszolgáltatás élén álló nagybírák az alsóbb bíróságok hibáit, tévedéseit kijavítsák, mulasztásait pótolják, s így a jogszolgáltatás menetét elősegítsék és „annak helyes folyamatját” igazgassák. Minthogy azonban a parancskiadásra jogosultak hatásköre eredetileg csak nagy általánosságban volt meghatározva, ami a társadalom életének egyre sokrétűbbé válása folytán a gyakorlatban mind elégtelenebbnek bizonyult, a bírói parancsok fenti rendeltetésüknek mind kevésbé feleltek meg. Kialakult a jogszolgáltatásban a perindító, halasztó, újrafelvétető, letiltó, sürgető, felfüggesztő, a pernek más bírósághoz való áttételét vagy felterjesztését elrendelő, az ítélet végrehajtását szorgalmazó, a végrehajtást feloldó, birtokon belül fellebbezést engedő, perújító, rendes és rendkívüli, egyszerű és összetett parancsok olyan szövevénye, ami orvoslás helyett a feudális korra annyira jellemző jogbizonytalanságot még csak fokozta. Ezért a parancskiadás rendezése a XVIII. században részben a király, részben az országgyűlés kezdeményezésére indult jogi munkálatok során több ízben is felvetődött, de kielégítő eredményre nem vezetett.

Megindult mégis a hatáskörök bizonyos elhatárolódása, s kialakult az a gyakorlat, hogy olyan ügyben, melyben egyszer már bírói parancs adatott ki, csak az a bocsáthasson ki újabb parancsot, akitől az első parancs eredt. Így legalább a különböző parancskiadók egymás rendelkezéseit keresztező intézkedései kiküszöbölődtek, s ezzel valamelyes rendeződés következett be. Ennek ellenére maradt a parancsoknak megszámlálhatatlan változata, melyeknek bővebb ismertetésére itt ki nem terjeszkedhetünk, már azért sem, mert hiszen — mint az egykorú auktor találóan mondja — a bírói parancsoknak annyi fajtája volt, amennyi jogeset az életben előfordulhatott.

Ugyanígy a mandátumok formájának, formuláinak, kiállítás módjának, a pa-

rancskiadók és címzettek szerint változó alakításainak tárgyalását is mellőznünk kell s csupán annyit mondhatunk, hogy a parancsok a feudális korszak végéig, 1848-ig általában a középkori oklevelek szerkezetét (intitulatio, inscriptio, salutatio) megtartva készültek s általában pátens formában kerültek kibocsátásra.

Az itt tárgyalt állag zömét, névadó anyagát, néhány királyi parancstól eltekintve, az országos nagybírák (főleg a kir. személynök) s a két sigillaris protonotarius (főleg a nádori ítélőmester) által kibocsátott bírói parancsok alkotják: nagyrészt fogalmazványok, kis részben tisztázott kiadmányok (eredeti parancslevelek). Ez utóbbiak leginkább az állag régi, 1724 előtti anyagában fordulnak elő, melyben még a parancsok közé besorolva különféle egyéb iratok, mint látni fogjuk nem parancsok is, találhatók.

Az állag jellegét adó parancsok címzettjei között, a parancskibocsátók általános joghatóságának megfelelően, a fentebb felsorolt különféle hatóság, hivatal és személy előfordul, a legtöbb parancsot mégis a kúriai alkalmazottakhoz, a törvényhatóságok különböző szerveihez s a hiteleshelyekhez intézték.

A parancsfajták szempontjából szintén meghatározók a címzettek és ennek megfelelően az állag a perbehívó parancstól (citorarium) a hozott ítélet végrehajtását elrendelő vagy perorvoslatot engedő parancsig (executionale, novi, reexecutionarium), illetőleg az oklevélkeresetű parancstól (requisitorium) a birtokadományos birtokba iktatását rendelő parancsig (statutorio-introductorium) a peres és a peren kívüli eljárásban alkalmazott legkülönfélébb mandátumokat tartalmazza.

A parancsok közé besorolt egyéb 1724 előtti iratok többnyire nagybírák és ítélőmesterek hiteleshelyi tevékenységéből származnak, egy részükön azonban a létrehozó hatóságra semmiféle utalás nincs, vagy az irat megállapíthatólag kúrián kívüli hatóság, illetőleg magánszemély produktuma. Az iratok fajtája itt is rendkívül változatos: közöttük bizonyáslevelek, nyugták, kérvények, egyezségek, adásvételi és csereszerződések, birtokösszeírások, záloglevelek, ügyvédvallások, felek részéről valamilyen jogsérelem miatt hatóság előtt bejelentett ellentmondások találhatók, amiket itt csak példaképpen soroltunk fel.

Részletesebb tárgyelemzést az állag tartalma külön nem igényel, minthogy a bírói parancsok legnagyobb része peres eljárás során keletkezett, a bennük foglalt ügyek ugyanolyan természetűek, mint amiket a Processus octavales (O 1) s a többi egykorú peres állag (O 2, 18, 84, 89, 91) leltárában ismertetünk. A peren kívüli eljárásból származó parancsok s az állagban található egyéb iratok viszont rendszerint ún. „jelesebb jogi tények”-kel állnak összefüggésben, tárgyuk tehát az Actus sollennes állagnál (O 7), s a személynöki és ítélőmesteri levéltárak hasonló tartalmú állagainál (O 82—83, 87—88, 90) elmondandókkal egyezik. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a parancsok — különösen a perbehívó parancsok a felperes panaszának előadásával — az ügyek lényegébe engednek betekintést, s hogy e parancsok sok olyan régi, 1724 előtti octavalis és protonotariális pert örökítettek meg, melyekről semmi más adat nem maradt fenn.

Csak röviden utalunk arra, hogy a parancsok és az állag egyéb iratai ugyanolyan gazdaság- és társadalomtörténeti érdekességűek, mint a személynöki és ítélőmesteri állagok hasonló iratai. Példaként itt is a Rákóczi-szabadságharcra vonatkozó ada-

tokra hivatkozunk. A parancsokból is jól kitűnik az a zaklatás, ami az amnesztia dacára a szabadságharc után annak résztvevőire nehezedett. Volt kuruc tisztek és polgári funkcionáriusok ellen — a szabadságharc idején történt hivatalos cselekményeik miatt — hatalmaskodás, károkozás, adósság címén, hogy csak néhány ügyet említsünk, a legkülönbözőbb perek indulnak. A kamara perli Sréter János volt brigadéroszt a kuruc hadsereg részére gyártott lőpornak és beszerzett kénnek a háború idején állítólag ki nem fizetett áráért, Eszterházy herceg, mint Schlesinger Wolff kereskedő földesura és patrónusa, egy kuruc ezredes özvegyét az ezrednek szállított egyenruhák áráért, egy postamester özvegye Bottyán János örököseit a generális katonái által elvitt szénáért. Indulnak kártérítési keresetek más esetekben is volt kuruc tisztek ellen csapataik rekvirálásai vagy károkozása miatt, s terjesztenek elő hatalmaskodás címén kereseteket a háború alatt letartóztatott személyek az annak idején őket fogságra vetők ellen. Sok olyan per indul, melyben Rákóczi kamarája által elkobzott s e kamarán át vagy egyébként kurucok kezébe került vagyontárgyakat követelnek vissza volt labanc tulajdonosaik, vagy labanc kézbe került birtokaikat keresik — az amnesztia alapján — volt kurucok. Nagyszámú különféle per keletkezik Rákóczi rézpénzének (vulgo kongós) elértéktelenedéséből is, a rézpénzben kötött ügyletek összegét folyó ezüstpénzben követelők és ezt elfogadni nem akarók között.

Az iratok az egykorú viszonyokra, eseményekre, s főleg a szereplők személyi körülményeire igen sok értékes adatot őriztek meg. Az állag fő érdekességét talán éppen a személyek életszerúsége adja. A feudális jogrendszerben sokan kerültek olyan helyzetbe, amikor parancskiadásra volt szükségük, a parancsok így az átfogott mozgalmas korszak kisebb-nagyobb szereplőire, kurucokra, labancokra rendkívül sok személyi adatot tartottak fenn, sok — más forrásból esetleg pusztán névként ismert — egyén perszoniifikálását teszik lehetővé. Erre példaként csak egy testimonialis kiadását elrendelő, megyéhez intézett parancsra utalunk, mely részletesen elmondja, hogy a bizonyáglevelet kérő személy mi volt a szabadságharc előtt, hogyan pártolt Rákóczihoz, mit tett a szabadságharc alatt, mikor és hogyan pártolt vissza a császárhoz, hogy tett hűségesküt. Ilyen érdekes egyéni jellemzések természetesen nem csak a szabadságharc korának iratanyagában találhatók, hanem természetesen az állag régebbi és későbbi irataiban is, étellel telítve azokat.

Az állag irattári rendszerével kapcsolatban létrejöttének körülményeire is utalunk kell. Az állag alapját szolgáltató iratokat (parancsokat és a közéjük keveredett egyéb dokumentumokat) 1723—24-ben rendezték először: az évek szerint csomózott iratokat éveken belül folyószámolták s hozzájuk a *Lexicon octavale* című mutatót készítették. Az így kialakult állaghoz feltehetőleg 1724 után is kerültek iratok, bizonyos azonban, hogy II. József rendszere idején, amikor a nagybírák parancsadása s az ítélőmesteri tisztség egy időre megszűnt, s a kúriai levéltár átfogó rendezése megindult, e levéltárból valamint a személynöki s az ítélőmesteri levéltárakból — 1785-ig bezárólag — nagyszámú parancsot emeltek ki és vontak egybe. Ezeket a parancsokat, szintén évente csomózva, de számozás és mutatózás nélkül folyamatosan a meglévő iratokhoz kapcsolták. A *Novus Ordo* összeomlásakor e munka abbamaradt, s az állag az 1785. évvel lezárult.

A második világháború utáni rendezés során az 1724 utáni iratok is — csomókon belüli rendezéssel egybekötve — jelzeteket kaptak. Így ma az állag összes irata évek szerint s évente újrakezdődő folyószámok szerint van elhelyezve. Az 1724 előtti iratoknál előfordul, hogy egyes iratokat a folyószámozás után az állag más iratához kapcsolták. Ilyenkor az irat kettős jelzetet kapott: a jelzet első része annak az iratnak a folyószáma, amelyhez az iratot kapcsolták („szerelték”), másik része az irat eredeti folyószáma. A számozásnak 1724-ig egy-egy éven belül semmi rendszere nincs, 1724 után a számsor minden év csomójában a mandátumkérők nevének betűrendjét követi. Az 1724 utáni iratokra az állag címe és törzsszáma is rá van pecsételve.

A kutatás 1724-ig az említett *Lexicon octavale* című mutató segítségével, azután nevek alapján vagy a kutatás tárgyát képező év csomójának teljes átnézésével történhetik. A mutatóban csaknem kivétel nélkül személynevek és helynevek vannak indikálva, a tárgyi címszó igen kevés. A személynevek között mind a parancsot kérőnek, mind azoknak a neve megtalálható, akik ellen a parancs irányul. A címszó gyakran csak egy név, utalással arra a névre, melynél az ügyre vonatkozó érdemleges bejegyzés kereshető. Az érdemi címszavak tartalmazzák az irat folyószámát, az ügy lényegét az ügyben szereplő személyek és helyek nevével, továbbá az irat fajtájának meghatározását s parancs esetén annak címzettjét, végül az évet, melynek csomójában az irat található. Minthogy a mutatóban a bejegyzések egy-egy betűn belül gyakran nem az évek sorrendjében, hanem attól többé-kevésbé eltérő módon következnek egymás után, a mutató (*Lexicon*) még oly mértékig sem használható elenchusként, mint sok más — az iratok felállítási rendjét betűnként pontosan követő — kúriai mutatókönyv.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az év és a folyószám megjelölése szükséges. Az 1724 utáni iratok meghatározásához az év és a parancskérő személy neve is elegendő. Meg kell említenünk még azt, hogy a kúria ügy- és iratkezelésének sajátosságai, s az iratokat a XVIII—XIX. században ért viszontagságok miatt ezen az állagon kívül a kúriai, személynöki és ítélőmesteri levéltárnak még több állagában is található nagyobb számban ugyanilyen természetű bírói parancsok.

IRODALOM

Kassics Ignatius: Tractatus de mandatis judicialibus ordinariorum regni Hungariae iudicum iisdemque suppari auctoritate pollentium... Pesthini 1828. Idézzük e műből Kassics szellemes jellemzését: „Mandatorum judicialium specis tot esse possunt, quot causus juris in vita civili evenire iisdemque legibus patriae applicari possent.”

Bovankovics József: Bírói parancsok magyar példányokkal. Pesten 1842.

Bónis György: A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Bp., 1935. 36—38.

O 4. INQUISITIONES JURATORUM TABULAE REGIAE

(Táblai jurátusok tanúkihallgatási jegyzőkönyvei)

kb. 1645—1849

82 csomó, 2 kötet

1—82.	Iratok	kb. 1645—1785 1790—1849	82 csomó
83—84.	Index inquisitionum per jur. Tab. Reg. notarios peractarum. I. köt. A—Z (1—3442), II. köt. A—Z (3443—8971). [Mutató]	kb. 1645—1785 1790—1849	2 kötet

Az állag iratainak legnagyobb részét, a címnek megfelelően, kir. táblai jurátusok által végzett tanúkihallgatások (inquisitiók) jegyzőkönyvei alkotják. Általános szokás ugyanis e korban, hogy a felek a számukra — akár peres ügyekben, akár más szempontból — fontos körülményeket, cselekményeket oly módon rögzítetik, hogy kir. táblai jurátusok kiküldését s általuk a megörökítendő tényre vonatkozólag tanúk kihallgatását, majd a vallomásoknak a maguk részére bizonyáglevél alakjában való kiadását kéri.

A jurátus kiküldetéséhez a félnek a vallatás során felteendő kérdéseket pontosan meg kellett fogalmaznia, úgy hogy azokból az ügy lényegét, az inquisitio célját a kiküldő ellenőrizhesse. A kérdőpontok (deutri puncta, deutrum) benyújtásával lehetett a kiszálláshoz szükséges bírói parancsot, az ún. vallató parancsot (mandatum compulsorium) és a kiküldetési rendelvényt (litterae exmissionales, exmissio) megszerezni. (A bírói parancsokról általában a Mandata juduciaria O 3 állag leltárában adtunk áttekintést.) A mandatum a kir. kancelláriától vagy a három országos nagybíró vagy a nádori és országbírói ítélőmesterek valamelyikétől volt kérhető, az exmissiót pedig rendszerint a jurátus közvetlen felettese, principálsa állította ki. A principális akadályoztatása esetén az exmissiót a kúriának e kiküldésre jogosult más tagja is (nagybíró, ítélőmester vagy referens assessor) kiadhatta. Az említett okmányok birtokában a jurátus elvégezte a tanúk kihallgatását.

A jurátusok tanúvallatási eljárását a rendeletek mind szigorúbban körülírták. A XVIII. század közepéig csak a fél számára kellett tisztázatot készíteniök, a kiküldőnek — jelentésként — rendszerint a fogalmazványokat adták be, ezután a kiküldő számára is készült tisztázott példány. A XVIII. század vége óta pedig a fél számára készült példányt is a kiküldő elé kellett terjeszteni, s csak az ő láttamozása után volt a bizonyáglevél a félnek kiadható.

A tanúvallatások tárgya is szűkebbre szorult: az 1798. évi királyi rendelet értelmében úrbéri és más közigazgatási ügyben, valamint bűnperben és egyházi bíróság előtt folyó házassági perben jurátus önállóan nem járhatott el, ennek ellenőrzése végett ezután a kérdőpontokat — kiszállás előtt — láttamoztatnia kellett.

Az állagban a jegyzőkönyvek keretszövegének többféle típusa figyelhető meg: ez vagy mint a kiküldetésről szóló jelentés (relatio), vagy mint a fél jogainak

biztosítására kiadott bizonyáglevél (testimoniales), vagy a két forma egybevonásával mint relatorio-testimoniales van megszövegezve. Végül megjegyzendő, hogy a fél a jurátus által végrehajtott tanúkihallgatásról némelykor nem ilyen igazolást, hanem a jurátusi jelentés alapján országos nagybíró vagy pecséttel rendelkező ítélőmester által kiállított ünnepélyes formájú bizonyáglevelet kért és kapott.

Az állag legnagyobb részét kitevő és annak nevet adó inquisitiós iratok között a jurátusi jelentések, illetőleg testimonialisok mindhárom említett formája (régebben fogalmazványok, később tisztázatokként) tömegesen megtalálható. Az eltérő szövegezési módnak nincs jelentősége: az állagba került példányok mind a kiküldökhöz benyújtott jelentések. Sok jelentéshez hozzá van csatolva a *deutum* és az *exmissio* (a kettő sokszor egy lapra írva) s néha, elég ritkán, a vallató parancs is. A vallató parancsok nagyobb részét, *Mandata compulsoria* címen külön irategységbe gyűjtötték. A jegyzőkönyvek mellékletei között ezen kívül tanúk írásban tett vallomásai s az ezekkel kapcsolatban az *inquirens* jurátushoz intézett leveleik szintén megtalálhatók (hivatali esküt tett vagy előkelő társadalmi állású személyek a szóbeli vallomás helyett az írásbelit választhatták). Vannak továbbá az inquisitiós iratok beterjesztéséhez egyes jurátusok által készített kísérő iratok s néhány ünnepélyes formájú nagybírói és ítélőmesteri bizonyáglevél fogalmazata is fennmaradt.

Az állag anyagának többi — sokkal kisebb — részét a kiküldött jurátusok által eszközölt egyéb jogi aktusok, mint bírói megintés (*admonitio pl.* zálog visszabocsátására), letiltás (*inhibitio pl.* birtokrész eladása ellen), felmondás (*edictio pl.* kölcsön felmondása), szemle (*oculata pl.* okozott kár megállapítása) hasonló iratai alkotják: *exmissiók*, jelentések, illetőleg bizonyáglevelek, a megintés tárgyára vonatkozó bizonyítékok (*pl.* szerződés, nyugta, záloglevél), a megintett fél válasznyilatkozata. Az említetteken kívül az állagban szórványosan még egyéb különféle iratok is találhatók, *pl.* ítélőmesterek által bírói ítélet végrehajtásáról vagy általuk végzett szemlérről, határjárásról kiállított testimonialisok. Végül az állag legrégibb, XVII. századi iratai közé egyházi hiteles helyek és vármegyei szervek által nagybírói parancsra eszközölt tanúkihallgatások és más, a fentiekhez hasonló cselekmények (bizonyára jelentésként beküldött) dokumentumai is be vannak sorolva.

Az állag korban a XVII. század közepéig megy vissza. E század második feléből s a XVIII. század legelejéről aránylag kevés irat maradt fenn, az 1710-es évektől kezdve az anyag tömeges, s időben előrehaladva egyre gyarapodik. Minthogy azonban az iratok folyószámozása az időrendre nincs tekintettel s minthogy azokhoz névmutatón kívül más segédkönyv nem áll rendelkezésre, egy-egy év anyagának mennyisége s a legrégibb darabok kelte csak az iratokat időrendben is feltüntető kartoték (tematikai feltárás) elkészítése útján volna pontosan megállapítható. Az 1786—1790. évi iratok hiányát II. József jogszolgáltatási rendszere magyarázza: kir. táblai jegyzők ekkor nem voltak, minthogy a császár a joggyakornokokat alsóbb bíróságokhoz osztotta be. Az állag évköre az 1849. évvel zárul.

Az állag iratai a legkülönbélebb tárgyakra vonatkoznak. A legnagyobb számban fordulnak elő a XVIII. században birtokjogi vonatkozású ügyek és hatalmaskodások, a XVIII. század végétől, s a XIX. században a különböző pénzügyletek. A tár-

gyak végtelen változatosságáról az alábbi összefoglalásban is csak áttekintést nyújthatunk.

Az iratok között általános történeti eseményekkel, szereplő történeti személyekkel kapcsolatos tárgyak is találhatók, főleg a XVII—XVIII. századi függetlenségi harcokra vonatkozóan, így Erdély és a Habsburg-Magyarország közötti harcok idejéből, majd Erdély lehanyatlásának korszakából, pl. Tokaji Ferenc vezette hegyaljai felkelésre, a bújdosók és Thököly harcaira, II. Rákóczi Ferencre és szabadságharcára vonatkozó különféle adatokkal. Ilyenek pl. tanúkihallgatások a Rákóczi-birtokokról, a harcok során városok és magánosok által szenvedett károkról, Beleznay János raboskodásáról, Korponayné Géczy Julianna értéktárgyairól, Bottyán János anyagi ügyeiről. A későbbi korszakból a történeti eseményekkel kapcsolatos tárgyak egyre ritkulnak, de szórványosan végig megtalálhatók, pl. adatok a Temesközt felszabadító 1716—1718. évi török háború idején a katonaságnak kiállított előfogatokról, az osztrák örökösödési háború idején az 1740-es években hadifoglyok által behurcolt járványról, az 1809. évi francia megszállás idején volt vagyonszerzésről.

Több adat van a lakosság összetételére, ennek változásaira, kisebb-nagyobb területek, helységek elnéptelenedésére, újratelepítésére, bizonyos területek lakott helyeire, ezek nevének változásaira, balkáni népelemek (görögök, szerbek, románok) megtelepedésére, egyházi és társadalmi szervezeteikre, pénzügyleteikre, ellentéteikre egymás között és a lakosság többi részével.

Különösen gazdag az anyag a parasztság helyzetére, rétegződésére, mindennapi életére, terheire, elnyomatására, illetőleg nemzeti és antifeudális mozgalmaira vonatkozó adatokban. Mint említettük, több irat utal Tokaji Ferenc felkelésére, de más kisebb mozgalmakra is: a bukovici parasztzendülésre, jobbágyok által elfoglalt irtványföldekre, szolgabíróval szembeni ellenszegülésre, urasági szolgák megverésére, jobbágyok szökésére, városba menekülésére, dézsma megtagadására, dézsmálás kijátszására, a jobbágyellenállás minden megnyilvánulására.

Mint említettük, az iratok tekintélyes része birtokjogi vonatkozású. Ezek közül legérdekesebbek azok, amelyekben a tanúkihallgatás várak, kastélyok, uradalmak tartozékainak, sz. kir. és mezővárosok, helységek, puszták, erdők, majorsági vagy irtványföldek területének, határainak megállapítására vonatkozott. Ezek és a hasonló tárgyú iratok történeti adataikon kívül az egykorú földrajzi viszonyoknak, főleg a kultúrtáj egykorú állapotának rögzítésével s rengeteg helyrajzi és személynév fenntartásával a legkülönbözőbb irányú kutatások számára szolgálhatnak forrásanyagul. Nem maradnak el azonban érdekességben azok az iratok sem, melyek birtokok kezelésére, jövedelmeire, javítására vagy romlására, szőlők, erdők állapotára, telepítésére, használatára, nagyban űzött halászatra, általában a XVII—XVIII—XIX. századi gazdálkodásra őriztek meg színes, közvetlen adatokat.

Sokrétűségénél fogva itt csak röviden fogható össze az ipar, kereskedelem, forgalom, pénz- és hitelügyletek egykorú viszonyaira, az árutermelés, pénzgazdálkodás fejlődésére, a feudális termelési viszonyok között egyre jobban jelentkező kapitalisztikus vonásokra adatokat nyújtó forrásanyag. A tanúvallomásokban

többször esik szó céhügyekről, van néhány adat a bányászatra s a kezdő gyár-
iparra, sőt munkások bérkövetelésére, bányászok elégedetlenségére. A kereske-
delemmel kapcsolatos iratok mind a bel-, mind a külkereskedelemre, termelők és
kereskedők közötti s kereskedők és cégtársaik közötti vitás ügyekre, kereskedelmi
társaságokra tartalmaznak adatokat. Az iratokban szereplő kereskedőházak,
bankházak között megtalálhatók az egykorú nagy cégek: Oppenheimer, Sina,
Ullmann, Wodiáner, Cyra, Sacellári nevei. A tanúvallomásokban a legkülönfé-
lébb ügyletekről, kölcsön, hitel, váltó és csőd ügyletekről van szó.

A forgalmat illetően említhetők az utakra, hidakra, révekre, vámokra vonatkozó
adatok s az újabb iratokban a gyorsposta, a Duna Gőzhajózási Társaság s a Köz-
ponti Vasúttársaság ügyei.

További nagyszámú tanúvallomás tárgyát képezik a hatalmaskodási ügyek.
E jegyzőkönyvek a személy és vagyon elleni cselekmények legváltozatosabb for-
máit mutatják. Köztük féktelenkedés, garázdaság, sebzés, verekedés, sértegetés,
erőszakos birtokfoglalás, idegen gabona learatása, szőlők leszüretelése, vetés, rét
letapostatása, erdőpusztítás, pince feltörése, épületek lerombolása a legtarkább
változatossággal szerepelnek. A hatalmaskodást a feudális jog általában delictum
privatumnak tekintette, nem sorolta a köztörvényi bűncselekmények közé.
Az egykorú felfogás szerint is bűnügyekre ezekben az iratokban kevés adat fordul
elő.

Említhető még egy olyan tárgycsoport, amire nézve az állag nagyobb forrás-
anyagot kínál: ez a városok gazdasági, társadalmi állapota, fejlődése s lakosságuk
helyezete. Mondhatjuk, hogy nem volt az egykorú Magyarországnak olyan sz. kir.
városa, bányavárosa, mezővárosa, melyekre vonatkozólag itt valamilyen adat elő
ne fordulna. A tanúvallomásokban szó van a városok külső és belső területéről,
ennek alakulásáról, az építkezésről, ingatlanforgalomról, a városokban működő
intézményekről, a város vezetőségéről, a lakosság körében folyt pártharcokról,
zavargásokról.

A fentiekben ismertetett tömeges ügyeken kívül, természetesen még a legkülön-
félébb tárgyakra fordul elő több-kevesebb vagy egyes adat, a dohánybeváltástól
a családi ügyekig s hivatali visszaélésektől az egykorú egészségügyi viszonyokig.

Értékelve a tanúvallomásokat meg kell jegyeznünk, hogy ezek, különösen a
birtokjogi és más vagyoni kérdésekkel foglalkozók, önmagukban gyakran
nem sokat adnak, e terjedelmes állag egész anyagából azonban a benne foglalt
kétszáz év viszonyai életszerűen bontakoznak ki, s a színtelenebb ismétlődő adatok
közé sorolva rendkívül érdekes, az egykorú állapotokat élesen megvilágító doku-
mentumok is találhatók.

Az állag a kúriai levéltár II. József-kori első átfogó rendezése alkalmával léte-
sült, amikor a kúriai levéltár, személynöki levéltár és az ítélmesteri levéltárak
egymással összekevert irataiból több mesterséges irategységet alakítottak ki, mint
a Mandata judiciaria, Actus solennes. Ez az állag a József-féle levéltári rend-
szerben a „17” kútfőjelet kapta. Az iratokhoz index is készült: a jelenlegi mutató
I. kötete. 1790 után az állag feltehetően tovább gyarapodott, mai formájának ki-
alakítására azonban csak később, az 1849 utáni körülmények között került sor.

1849-ben az ítélmesteri levéltárakat — ezúttal a referensi pertárakkal együtt — ismét be kellett szállítani a kúriai levéltárba. Az ott összezsúfolt és összekeveredett iratanyagból a XIX. század második felében, szakszerűtlen rendezések és selejtezések során, ismét sok inquisitiós iratot emeltek ki, gyűjtötték össze, s azokat a már meglevő állaghoz csatolták, folytatólagosan számozták s e részhez a mutató II. kötetét készítették.

Az iratok végül is az egész állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a „17” kútfőjelet a folyószám elé minden iratra rávezették. A számozás kezdetben, nagyjából, a tanúkihallgatást kérő felek nevének betűrendjét követi, később egészen esetleges és az időrendre sem kezdetben, sem később nincs tekintettel.

A kutatáshoz az említett két kötet mutató szolgál. Az állag létrejöttének körülményei miatt XVII—XVIII. századi iratokat mindkét kötet tartalmaz, XIX. századi iratok azonban csak a II. kötetben kereshetők. Mindkét kötet csupán személy- és helyneveket ad, tárgymutató nincs. Rendszeresen indikálták a hivatalos cselekményeket kérők nevét s kevésbé rendszeresen azokét, akik ellen az aktus irányult, valamint a helyneveket, ez utóbbiaknál egyébként is csak utalás van a hivatalos cselekményeket kérők nevére, mely alatt az ügyre vonatkozó érdemleges bejegyzés található. Az érdemleges bejegyzések feltüntetik, hogy az indikált nevű személy javára milyen ügyben ki ellen milyen aktus történt s közlik a vonatkozó irat dátumát és számát. A bejegyzések minden betűnél növekvő számszámrendben következnek egymás után, az index így bizonyos nehézségekkel, elenchusként is használható.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám megjelölése szükséges.

O 5. KIR. TÁBLAI JEGYZŐK LAJSTROMOZATLAN JELENTÉSEI
(1650—1847)

6 csomó, 1 kötet

1—6.	Iratok	1650—1847	6 csomó
7.	Mutató		1 kötet

Ez a levéltári egység az Inquisitiones juratorum Tabulae Regiae (O 4) állaggal azonos természetű, de oda valami okból be nem sorolt iratokat tartalmazza, melyekből a fenti címmel külön állag alakult. Ezek az iratok szintén kir. táblai jurátusok által végzett tanúkihallgatásokról és más hivatalos aktusokról készült, a jurátusoknak a kiküldőikhez benyújtott jelentései, az O 4 állagnál ismertetett relatio, testimoniales, és relatorio-testimoniales formában megszövegezve. Kezdetben ezek is rendszerint fogalmazványok, később mindig tisztázatok. A jelentések mellékletei: exmissiók, deutrumok, néha egy-egy vallatóparancs, az intést vagy tiltást indokló bizonyítékok is, valamint a jurátusi jelentések közé sorolódott néhány egyéb irat — mint nagybírói bizonyáslevelek — szintén az O 4 állagnál felsorolt iratfajtákkal egyeznek.

Mint az Inquisitiones juratorum iratai között, itt is a tanúkihallgatási jegyzőkönyvek vannak többségben, s ezek jelentik az értékesebb forrásokat. Bár ez az állag az O 4 állagnál kevésbé jelentős — már sokkal kisebb mennyiségénél fogva is kevésbé szétágazó tartalmú — egyes érdekes iratok itt sem hiányoznak. Az iratok tárgya és felhasználhatósága szempontjából egyébként ugyanaz mondható, amit az O 4 állag ismertetésénél a tárgyelemzés keretében összefoglaltunk.

A korszak történeti eseményeire közvetlen adatokat szolgáltató iratok pl. tanúvallomások arról, hogy a tanúkihallgatást kérő nem állott kapcsolatban Nádasdyval, Zrínyivel s az általuk indított „rebellio” más vezetőivel, vagy tanúvallomások arról, hogy bizonyos vidéken hogyan történt a kuruc csapatok ellátása. Gyakoribbak az olyan kisebb-nagyobb területekre, határookra, lakott helyekre, már eltűnt településekre, romokra és ezek nevére vonatkozó tanúvallomások, melyek néha — a török hódoltság előtti, alatti és utáni idők viszonyainak ismeretése közben — az egykorú eseményekről is megemlékeznek, pl. a török elleni felszabadító hadjáratról, a császári katonaság pusztításairól, a lakosság meneküléséről a hadak útjából, szerbek be- és kitelepüléséről.

Az Inquisitiones juratorum-hoz hasonlóan, ez az állag is főleg birtokjogi vonatkozású, s különféle pénz- és hitelügyletekre vonatkozású iratokból áll. A birtokjogi tárgyú iratok között a legkülönbözőbb ügyek szerepelnek. A vallomások tárgya: birtokok területe, tartozékai, jogszerinti tulajdonosa, a birtokhoz tartozó élő és holt felszerelés, a birtokból eredő jövedelmek, a magyar és török földesúrnak teljesített szolgáltatások és sok egyéb, természetesen helynevekkel, jobbágyságokkal és gyakran a kultúrtáj részletes leírásával. Sok adatot rögzítenek az iratok a birtokviszonyokkal kapcsolatban a jobbágyság életére is.

A pénzügyletekről szóló iratokban az adóssági-, hitel- és csődügyekben mindenféle társadalmi réteg szerepel, mint üzletfél, nemcsak kereskedők és kereskedőházak. Az ily tárgyú iratok sokszor színtelenek, érdektelenek, de vannak közöttük említésre méltók is. Ilyen pl. az ifj. Szabó Pál sikkasztása folytán megbukott Magyar Kereskedelmi Társaságra vonatkozó tanúkihallgatás 1846-ból, ilyen a tanúkihallgatás a Központi Vasúttársaság és munkásai között felmerült vitás ügyben, s ilyen — általában nem annyira az ügy tartalma, mint az iratokban szereplő intézmény miatt — a kolozsvári Nemzeti Színház és a debreceni Kollégium ügye. Az anyag zömét jelentő fenti iratokon kívül több-kevesebb dokumentummal mindazok a tárgycsoportok képviselve vannak, amelyek az Inquisitiones juratorum állagban — sokkal nagyobb számban és változatosságban — előfordulnak. Így itt is található tanúvallomások különböző egyének családi körülményeiről, életviszonyairól, köztük több is korfestő érdekes tartalommal. A korra szintén jellegzetes tárgyak a városügyek s a különféle hatalmaskodási esetek, ezekre itt ismételten nem térünk ki. Érdekessége az állagnak és külön említést érdemel, hogy az iratok között néhány bűnügyre vonatkozó tanúvallomások jegyzőkönyve is fennmaradt, ilyen pl. egy XVII. században élő harmincadhivatali ellenőr ügye, akit saját cselédei gyilkoltak meg.

Az állag évköre az 1650. évvel kezdődik. A XVIII. század végéig azonban az iratok száma csekély: az 1650—1797. évekből mindössze egy csomó. Többévi

ciklusból egyetlen irat sincs, így 1797 után 1802-ig. A további 5 csomó tartalma az 1803—1847. évekből való.

Ezeket a — különböző eredetű — iratokat minden bizonnyal a XIX. század második felében, az Inquisitiones juratorum állagba került iratokkal együtt emelték ki, erre utalnak az első csomó egyes iratain látható ceruzás rájegyzések s kiemelésük főleg a nádori ítélmesterek levéltárából történt. Talán ezeknek is a már létrejött Inquisitiones iratai közé való besorolását tervezték, ami a nevezett állag lajstromként is használt mutatójába való bevezetésüket kívánta volna meg. Mint-hogy a besorolás elmaradt, a Kir. Táblai jegyzők lajstromozatlan jelentései ma is külön állagot alkotnak.

Az iratok évről-évre elhelyezve, egy-egy éven belül azonban pontosabb időrend nincs, s az iratok folyószámozottak. Az állaghoz segédlet, kutatás esetén, a felperesi névmutató.

O 6. MANDATA COMPULSORIA

(Vallató parancsok)

(1699—1848)

11 csomó

1—7.	Iratok számrendben	1711—1848	7 csomó
8—11.	Iratok időrendben	1699—1847	4 csomó

Mint az Inquisitiones juratorum tabulae regiae (O 4) állag ismertetésénél láttuk, a kir. tábla jurátusainak tanúkihallgatásra való kiküldése bírói parancssal, ún. vallató parancssal (mandatum compulsorium), s ennek alapján kiállított rendelvénnyel (litterae exmissionales) történt, melyeket a jurátus a vallatás elvégzése után, a vallatásról készült jegyzőkönyvhöz mellékelve, kiküldőjének beszolgáltatott. A vallató parancsok egy része ma is a tanúkihallgatási jegyzőkönyvekhez van csatolva, sok parancsot azonban az inquisitós iratoktól elválasztottak, s belőlük — a fenti cím alatt — külön levéltári egységet képeztek. A bírói parancsok terjedelmes állagában, a Mandata judiciaria O 3 állagban kir. táblai jurátusokhoz intézett vallató parancs alig fordul elő. Az itt tárgyalt állagban lévőkön kívül található még ilyen parancsok az Actus sollennes O 7 és az Inquisitiones juratorum O 4 állagokban is.

Az itt tárgyalt állag iratai tehát kir. táblai jegyzőkhöz intézett — az országos nagybírák s a pecséttel bíró ítélmesterek által kiadott — vallató parancsok, eredeti parancslevelek. A parancsokat a kibocsátók rendszerint egy-egy megnevezett kir. táblai jegyzőhöz, néha „uni ex juratis” címezték, s az állag legrégebbi iratai között néhány olyan személynöki vallató parancs is található, mely nem jurátusnak, hanem ítélmesternek szól: ezt utasítja, hogy az oldala mellett írkokoskodó jurátusok valamelyikét tanúkihallgatásra kiküldje.

A vallató parancsok a bírói parancsoknak leggyakoribb, ún. rendes és egyszerű (ordinarius et simplex) fajtájához tartoztak. Szövegük kötött formulákból áll, ezért a feudális korszak utolsó éveiben már nem ritkán sokszorosítva készültek: az úrlapba csak a parancskérőnek s a kiküldendő jurátusnak a nevét vagy az „uni ex juratis” szavakat, valamint a dátumot kellett bejegyezni s az iratot végül, a parancskiadó pecsétjével ellátva, már csak aláírni kellett. A szöveg a tanúvallatás okát soha nem jelöli meg, a szokott indoklás mindössze annyi, hogy vallomásokra a parancskérőnek „valamilyen ügyekben” szüksége van.

Így ez iratok a parancskérő neve mellett olykor feltüntetett álláson, foglalkozáson és családi kapcsolatokon kívül semmi más adatot nem tartalmaznak, tárgyi érdekességük tehát számos más parancsfajtáéhoz, s különösen a vallató parancs alapján készült tanúkihallgatási jegyzőkönyvékéhez nem is hasonlítható.

Ugyanezt mondhatjuk az állagba keveredett egyéb iratokról: a vallató parancsok között fennmaradt néhány nagybírói, ítélőmesterhez szóló, oklevélkerestető parancsról és a kir. kancellárián, illetőleg ítélőmester előtt kelt ügyvédvalló levélről, melyek szövege formulákon kívül szintén csak a fentiekhez hasonló adatokat tartalmaz.

Az állag legrégebbi irata 1699-ből való, a korban utána következő 1711-ből. De a további évek is oly gyéren vannak képviselve, hogy II. József korszakáig, pontosabban 1789-ig, a két sorozatban összesen csak 43 irat található. Az 1782—1789. évekből nincsenek iratok, 1790 után számuk lassan növekedni kezd, s 1848. évvel az iratanyag lezárul.

A vallató parancsok a tanúkihallgatási jegyzőkönyvekkel párhuzamos állagot alkotnak. A most tárgyalt állag első sorozatában az Inquisitiones juratorum (O 4) megfelelő iratának száma, s gyakran a József-kori rendezésnél kapott „17” kútfőjele az iratokra rá is van vezetve, s ezt a sorozatot e számok — nagyon hézagosszerűen — sorrendje szerint rendezték. A második sorozat iratain az említett jelzet hiányzik, ezek az iratok évenként csomózva s éven belül is pontos időrendben kerültek elhelyezésre. Az állag valószínűleg a XIX. század második felében, a kúriai levéltár, s az ítélőmesteri levéltárak szakszerűtlen rendezése és selejtezése alkalmával létesült, úgy látszik kiselejtezésre ki-kiválogatott, de valami okból mégis visszatartott iratokból.

Az állaghoz segédlet nincs. A kutatás az első sorozatban az Inquisitiones juratorum mutatójából kikereshető folyószám, a második sorozatban időrend alapján történhetik.

Az irat meghatározásához, az állagon belül, az 1—7. rakerszámú csomóknál a folyószám, a 8—11. rakerszámú csomóknál az irat dátuma s a parancskérő (ügyvédvalló) neve jelölendő meg.

O 7. ACTUS SOLENNES
(Jogügyletek iratai)
(XVI) XVII—XVIII. század (1825)
21 csomó, 2 kötet

1—21.	Iratok	(XVI) XVII—XVIII. század (1825)	21 csomó
22.	Elenchus actuum sollennium [lajstromkönyv]	1824	1 kötet
23.	Index actuum sollennium [mutató]	1824	1 kötet

Az állag zömét, legnagyobb részét a kir. személynök és ítélőmesterei, s a nádori és országbírói ítélőmesterek hiteleshelyi működéséből eredő iratok: ez előttük történt „jelesebb jogi tény”-nek, „ünnepélyes jogi aktus”-nak (actus sollennis) nevezett magánjogi ügyletek iratai alkotják. Az állag a kúriai levéltár II. József-kori rendezése alkalmával létesült, amikor a személynöki és ítélőmesteri levéltárakból valamint a kúriai levéltárból kiemelt és összevegyített különféle iratokból több mesterséges levéltári egységet alakítottak ki, közöttük ezt az állagot is. Ennek az állagnak tárgyára tett utalások vannak még a Mandata judiciaria O 3 és az Inquisitiones juratorum O 4 állagok leltárában.

A fenti címen összevont iratanyag tartalma ennél fogva kor, eredet, tárgy szempontjából rendkívül változatos: benne felek által hiteles jegyzőkönyvbe, illetőleg hiteles kiadványba foglalás vagy megőrzés végett benyújtott eredeti okiratok, ezek egyszerű és hiteles másolatai és átiratai, valamint egyéb hiteles kiadványok fogalmazványai és tisztázatai, továbbá magánlevelek és peres iratok a legváltozatosabb együttesben találhatók. Besoroltak az állagba a személynök és a protonotariusok iratai mellé megyei, városi, káptalani, konventi, országgyűlési, kir. táblai jurátusoktól eredő kiadványokat és más iratokat is nagyszámban, s mint érdekességet említhetjük ezek között a külföldi hatóságok, pl. a velencei dózse és osztrák hivatalok kiadványait.

Az iratok eredete, korábbi helye, a személynök és az ítélőmesterek hiteleshelyi működésével való összefüggése sok esetben meg sem állapítható, valamint az sem, mi okból kerültek ezek az iratok annakidején a személynöki, az ítélőmesteri vagy a kúriai levéltárba. E heterogén elemekből összehalmozott állag behatóbb feltárása csak az iratok egyenkénti számbavétele, s hozzájuk új segédletek készítése útján lenne megoldható.

Jelenleg az állag évkörét sem lehet pontosan meghatározni. Minthogy az iratok besorolása, folyószámozása az időrendtől független, s az évszám sok esetben az elenchusban sincsen feltüntetve, a kezdő és záró évet szintén csak az iratok új lajstromozása mutatná meg. Kétségtelen, hogy az állagba az Árpád-korig visszanyúló iratokat is beosztottak. Az elenchus alapján úgy látszik, hogy a legrégebbi irat 1240-ből való volt, de ma már az állag Mohács előtti oklevelei a Magyar Országos Le-

véltár „Diplomatikai Gyűjtemény”-ében őriztetnek, ezeket az állagból e gyűjtemény felállításakor kiemelték és az újonnan felállított gyűjteménybe sorolták át. Az elenchusban feltüntetett 1526 előtti jelzetek helyén a tett próbák alkalmával az iratok közt csak utalólapok voltak találhatóak. Az évkör az állag mai állapota szerint a XVI. századdal kezdődik, de ebből az időből aránylag kevés irat maradt fenn, a tömeges iratanyag a XVII., XVIII. századokból való. Az állag lényegében az 1785. évvel zárul: a Justitia Josephina korából, amikor ugyanis az ítélmesteri állás megszűnt, nincsenek iratok, 1790 után pedig az állag tovább nem képződött. Csupán a XIX. század második felében folyt, Kendelényi nevéhez fűződő rendezések során csatoltak az állag végére még 29 tétel vegyes iratot, melyek között 5 irat van az 1785 utáni időből, a legkésőbbi 1825-ből.

E rendkívül változatos iratoknak fajtáit, jellegét, típusait jelenleg a fentebb adott meghatározásnál részletesebben kifejtetni sem lehet. Csak megismételhetjük, hogy az iratok többségét egyházi és világi hiteleshelyek működéséből eredő — tevékenységükben létrejött, vagy azzal rendeltetésszerűen kapcsolatba került — iratok alkotják. Az állag további részéből nagyobb mennyiséget képviselnek olyan iratok, melyek az ítélmesterek perelőadói működésével lehettek összefüggésben, továbbá olyanok, melyek a kúria előtt folyt polgári perek (pertestüktől elszakadt) mellékleteinek látszanak.

Az iratokban minden olyan ügy megtalálható, ami a hiteleshelyek előtt vagy a bíróságok polgári eljárásában előfordult. Így nagy számban szerepelnek a különféle fassiók (vallások), mint örökvallások, zálog- és csereügyletekkel kapcsolatos egyéb fassiók, meghatalmazott- és ügyvédvallások, továbbá különböző tárgyú szerződések, megállapodások s perbeli, osztályos, adóssági ügyekben egyezségek és azok visszavonása (revocatio). Sokféle változatban található az iratok közt hatóságok által kiadott bizonyosságlevelek. Közülük itt — ritkaságuk miatt — a kerületi táblák előtt szerzett ügyvédi képesítésről, helyesebben ilyen képesítést szerzett egyének ügyvédi esküjének letételéről és a mérnöki eskü letételéről szóló testimoniálisokat emeljük ki, mely utóbbi testimoniálisok a magyar technika-történet eddig felhasználatlan forrásanyagát jelentik. Természetesen vannak az iratanyagban végrendeletek, ellentmondások (contradictio), tiltakozások (protestatio), tiltások (inhibitio), határjárások, birtokösszeírások, alapítványokra, életkor megállapítására vonatkozó dokumentumok, adóslevelek, kötelezvények és nyugták. Említhetők még libertinusi manumissiók és exemptiók, királyi és nádori donációslevelek, statutióról és introductióról készült jelentések, keresetlevelek és perbehívólevelek, perkiadványok, ítéletlevelek és ítélet végrehajtásáról készült tanúsítványok. Előfordulnak az állagban bírói parancsok és tanúkihallgatási jegyzőkönyvek is.

Az elmondottakból következik az iratok tárgyának, illetőleg azoknak a szempontoknak a sokfélesége, amelyekből az állag a történetkutatás számára felhasználható. Az iratokban foglalt magánjogi ügyletek általában az egykorú birtokviszonyokra, a különféle társadalmi rétegek helyzetére, életére, a városi ingatlanokkal kapcsolatos ügyletek iratai a városok egykorú állapotára, a különféle pénzügyletekkel kapcsolatos iratok a tőkeképződésre, a családokon belüli és ide-

genek közötti vitákkal, hatalmaskodási ügyekkel kapcsolatos iratok a társadalmi viszonyokra is szolgáltatnak adatot. Itt újból ki kell emelni az állag jelentőségét az egykorú szereplő személyekre vonatkozó kutatások szempontjából. Közismert nevek és ma már alig ismert vagy elfelejtett személyek szerepelnek az iratokban és fenntartottak adatokat a korabeli események olyan szereplőire is, akikre vonatkozólag más — egyéniségüket jellemző — forrás nem áll rendelkezésre.

Megemlíthető még, hogy az iratok között a szokásos latin, magyar és német nyelvű szövegezésen kívül szlovák, szerb, olasz és más nyelvű iratok is találhatóak.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve és a számozás sem az időrendre, sem az iratokban szereplő nevek betűrendjére nincs tekintettel. Az állag a kúriai levéltár II. József-kori rendszerében „3” kútfőjelet kapott, ez a szám a folyószám előtt minden iratra rá van jegyezve.

A kutatáshoz a 22—23. raksz. kötetek — elenchus és index — szolgálnak segéd-eszközként. A mutatóban csak személy- és helyneveket indikáltak, tárgyi címszavakat nem. A mutató bejegyzései kizárólag a neveket, s a megfelelő iratok számát adják, magáról az iratról a nevek mellett semmi tárgyi tájékoztatás nincs.

A nádori ítélőmesteri levéltárból ebbe az állagba osztott iratoknál a számok után más, kézzel utólag bejegyzett „A. pal. L... pag...” vagy „No” szórövidítések és további számok az ítélőmesteri levéltárban maradt „Acta palatinalia” című hiteleshelyi jegyzőkönyvek vonatkozó bejegyzéseinek kötet- és lapszámát vagy kötet- és sorszámát mutatják. (Lásd az O 87 állag leltárát.)

Névre vonatkozó kutatáson kívül minden más irányú kutatáshoz csak az elenchus áll rendelkezésre. Ennek bejegyzései meghatározzák az ügy jellegét vagy tárgyát, megnevezik az abban szereplő személyeket (gyakran azt is, aki előtt az ügylet köttetett) s adják a vonatkozó irat keltének évét és az irat folyószámát. Az elenchusnak a folyószám előtti „in Tomo” és „Pagina” rovataiba gyakran bejegyzett számok szintén az „Acta palatinalia” kötet- és lapszámát mutatják.

Az irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 8. PROTOCOLLA TABULAE SEPTEMVIRALIS

(A hétszemélyes tábla ülésjegyzőkönyvei)

1791—1848

46 kötet

- 1—46. „Protocollum septemvirale”,
„Jegyzőkönyve a főmélt. Hétszemélyes táblának” s más hasonló címekkel [a hétszemélyes tábla, ennek váltóosztálya s a kir. kúria üléseinek jegyzőkönyvei]

1791—1802,

1804—1825,

1827—1848

46 kötet

A hétszemélyes tábla 1786-ig, II. József jogszolgáltatási rendszerének életbeléptéig, üléseiről jegyzőkönyvet nem vezetett. A kir. kúriának a császár jogi reformjai keretében ekkor végbement átszervezése, az addiginál sokkal pontosabb s egyben bürokratikusabb ügyintézés rendszeresítése azonban e tekintetben is változást hozott: a hétszemélyes táblának ettől kezdve üléseiről jegyzőkönyvet kellett készítenie. A *Justitia Josephina* korában felvett jegyzőkönyvek az 1786. január 9-1790. április 30. között tartott ülésekről a kúriai fond „*Archivum Josephinum*” elnevezésű külön részének *Tabula septemviralis* című állagában (O 61) található.

A *Novus Ordo* felszámolása, s az 1790/91. évi országgyűlés miatt közbejött hosszú törvényszünet után 1791. augusztus 22-én gyűlt össze ismét a kir. kúria — hétszemélyes tábla és a királyi tábla — együttes ülésre, mely azután a hétszemélyes tábla ülésével folytatódott. Az itt leltározott *protocollum*-sorozat ennek az együttes, majd hétszemélyes táblai ülésnek jegyzőkönyvével kezdődik s az 1848. december 20-án tartott, s úgy látszik ez évben utolsó hétszemélyes táblai ülés jegyzőkönyvével zárul. A jegyzőkönyv-vezetés, mint József-kori reform, azon kevesek egyike, mely a legfelső bíróságon József rendszerének bukása után is fennmaradt.

Az 1849. évből jegyzőkönyv nincs. Kétségtelen, a hétszemélyes tábla működése 1849-ben igen szaggatottá vált. A kir. kúria nem követte a magyar kormányt Debrecenbe, Pesten maradt. Ülésezése a főváros császári megszállása után egy ideig szünetelt, majd újból megindult, de a magyar sereg előnyomulásával Pest visszafoglalása után ismét megszakadt, sőt Kossuth a kir. kúriát fel is oszlatta. A helyébe lépő Országos Főtörvényszék rendszeres működése az 1849. év nyarán bekövetkezett hadi események miatt ki sem bontakozhatott, s a szabadságharc bukása az intézmény fennállásának is csakhamar véget vetett. Sajnálatos, hogy e mozgalmas 1849. év folyamán időközönként mégis megtartott ülésekről — mint említettük — jegyzőkönyv nem maradt fenn.

A jegyzőkönyvek sora egyébként sem folyamatos. A kir. kúriának II. József rendszere alatt volt permanens ülésezése a régi rend visszatértével megszűnt. Az ítélkezést ismét hosszú törvényszünetek szakították meg, rendszeresen vagy alkalmilag egyes törvényszakokat sem tartottak meg. A fejlettebb társadalmi viszonyok, az ügyforgalom folytonos növekedése a kúria működésének eredményesebbé tételét kívánták meg, szükségessé vált országgyűlés idején ún. diaetalis ülések tartása, máskor rendkívüli ülészakok közbeiktatását rendelte el a király az igazságszolgáltatás folyamatosabbá tétele érdekében. Az itt tárgyalt 1791—1848 közötti korszakban tehát a hétszemélyes tábla egyes években különböző időpontokban, s különböző ideig ülésezett, illetőleg szünetelt. Egész év a jegyzőkönyvek sorából két esetben maradt ki: 1826-ban a hétszemélyes táblán — törvényszünet miatt — jegyzőkönyv nem készült, az 1803. évi *protocollum*-kötet pedig nem maradt fenn. (Kendelényi múlt századi feljegyzése már hiányként említi.)

Egyes ülések vagy törvényszakok e sorozatból esetleg szintén hiányzó jegyzőkönyveit a hétszemélyes táblának más állagokba került ülésjegyzőkönyv-fogalmazványai pótolhatják. Ilyen fogalmazványok találhatóak a Hétszemélyes tábla váltóosztálya O 34 állag iratai között és a *Sententiae* O 44 állagban, melynek lel-

tárában a sententiae (ítéletszövegek) és a táblai ülésjegyzőkönyvek egyéb kapcsolataira is van utalás.

Az itt leltározott protocollumok nemcsak a hétszemélyes tábla üléseinek, hanem a hétszemélyes tábla s a királyi tábla, valamint az 1841-ben létesült váltófeltörvényszék együttesen tartott üléseinek, az úgynevezett kurialis üléseknek, továbbá a hétszemélyes tábla 1841-ben alakult külön váltóosztálya üléseinek jegyzőkönyveit is tartalmazzák. A kurialis ülések hétszemélyes táblai ülésekbe mennek át vagy ezekből válnak ki, aszerint, hogy az ülésnap milyen üléssel kezdődött, jegyzőkönyveik a hétszemélyes tábla jegyzőkönyvei közé sorolva, illetőleg azokhoz kapcsolódó szövegezéssel, folyamatosan írva találhatóak. A váltóosztály (váltótanács) üléseinek jegyzőkönyvei, vagy a rendes hétszemélyes táblai ülések jegyzőkönyvei közé vannak napi dátum szerint közbesorolva vagy törvényszakonként egyesítve, a törvényszakban készült hétszemélyes táblai jegyzőkönyvek után vannak beillesztve.

A protocollum-kötetek általában egy-egy év (néha két év) ülés jegyzőkönyveit tartalmazzák. Egy-egy éven belül az egyes törvényszakok és ülészakok napi dátum szerint rendezett anyaga elválik egymástól. Az üléseket folyószámolták, s e folyószámolás vagy az egész éven át folyamatos vagy törvényszakonként és ülészakonként újakezdődik és előfordul, hogy az üléseket kétféle — évi és törvényszaki (ülésszaki) — folyószámokkal jelölték meg. A kurialis ülések jegyzőkönyvei rendszeren külön szám nélkül vannak bevezetve, illetőleg a hétszemélyes táblai ülés folyószámát kapták. A váltóosztály jegyzőkönyveit — az említett két besorolási mód szerint — vagy a rendes ülésekkel egybeszámolták, vagy külön váltótanácsi folyószámokkal látták el. Minden kötet lapszámozva van, a lapszámolás többnyire az egész kötetten végigfut, más esetekben törvényszakonként (ülésszakonként) újakezdődik.

A jegyzőkönyvek tartalmazzák az ülés dátumát, az elnök és a jelenvolt bírák nevét, a beérkezett fontosabb királyi és kancelláriai (1848-ban igazságügy-miniszteri) leiratok szövegét, az ezekre adott válaszokat és a különböző ünnepélyes alkalmakkor elhangzott, több-kevesebb részletességgel bejegyzett beszédeket, továbbá a hétszemélyes tábla vagy — mint a kurialis ülések jegyzőkönyvei — az egész kir. kúria számára fontos kérdésekről folyt tanácskozások határozatait, valamint a hétszemélyes tábláig feljutott perek eldöntésével kapcsolatban megörökített adatokat.

A perekre vonatkozó bejegyzések különböző részletességűek. A korszak elején meglehetősen bő szövegezéssel készültek: az ügy lényegét rögzítve ismertetik a tényállást (cselekményt), az alsóbb fórumok ítéleteit, s szó szerint adják a hétszemélyes tábla ítéletének szövegét, megemlítve azt is, hogy az ítéletet egyhangúlag vagy szótöbbséggel hozták. A bejegyzések később rövidülnek, végül már csak a felek, s az elsőfokon eljáró bíróság nevét és — de még ezt sem mindig — a perfajta egyszavas definícióját (például: örökösödési per, adóssági per) s a hétszemélyes táblai ítélet szövegét tartalmazzák, így tehát, minthogy a hétszemélyes tábla ítéletei legtöbbször egyszerűen jóváhagyják a kir. tábla ítéletét vagy szövegezésükben ahhoz kapcsolódnak, magukból a jegyzőkönyvekből nemcsak a pernek, de a végsőfokú ítélet rendelkezéseinek lényege sem érthető meg. Az ilyen rövid bejegyzések-

ben azonban mindig található utalás a per seriesbeli sorszámára és így a jegyzőkönyveknek a hétszemélyes tábla sorjegyzékeivel, serieseivel (O 46 állag) való egybevetése nyújthat segítséget a rendelkezések megértéséhez. A jegyzőkönyvi bejegyzések később megint részletesebbé válnak, s a korszak végén 1845-től kezdve ismét a korszak elején volt, fentebb ismertetett részletességet érik el. Ezóta a jegyzőkönyvekben a seriesre nincs utalás, 1845-től kezdve series nem is maradt fenn.

Az ülésjegyzőkönyvek tehát részben közvetlenül, részben a seriesek segítségével több-kevesebb adattal ismertetik a hétszemélyes táblai ítéletre került pereket. Ennek jelentőségét fokozza, hogy a kúriai levéltár peres állagai nem tartalmazzák mindazokat a pereket, melyekben a kir. kúria idők folyamán ítélték. Különösen fontosak a jegyzőkönyvek a bűnperek szempontjából, melyek állagának több mint egyharmadát a múlt században kiselejtezték. (*Extractus processuum criminalium* O 28.)

Felesleges hangsúlyozni, hogy mind maguk az ügyek, mind a bíróságok — első sorban a hétszemélyes tábla — gyakorlata: az ítéletek súlyossága, a kiszabott halálbüntetések száma és formájának változásai (egyes büntetések, mint például a keréketörés megritkulása, illetőleg a kúriai ítéletekből való eltűnése) s a gyakorlat következetlenségei, társadalmi osztályok szerinti egyenlőtlenségei a korszak története szempontjából mily sokféle módon felhasználható értékes forrásadatok.

Az ülésjegyzőkönyvek tanúsága szerint bizonyos törekvés volt arra, hogy egy-egy ülés egy-egy perkategóriába tartozó, tehát lehetőleg homogén ügyekkel foglalkozzék, de ez nem vált rendszeressé, a polgári és büntető perekben ítélező ülések is vegyesen találhatók a jegyzőkönyvekben, itt nem következett be az a szakosodás (külön büntető tanácsok alakulása), ami a kir. táblán tapasztalható, a hétszemélyes tábla — a váltóosztály önállóságát nem számítva — mindig teljes ülésben ítélték.

Az ülésjegyzőkönyvekhez 1844-ig sem mutató, sem más segédlet nincs. 1845-től kezdve a kötetekben minden törvényszak (ülésszak) végén számmutató található, mely az illető törvényszak (ülésszak) alatt tárgyalt ügyeket az egykorú kategóriák (mint polgári, váltó, váló, tisztí fenyítő, büntető perek) szerint összesítve, s egy-egy tárgycsoporton belül az ügyek protocollumbeli tételszáma és a protocollum lapszáma szerinti sorrendben adja. E számokon kívül a számmutató bejegyzései pereknél csak a felek nevét (bűnpernél a perben alsófokon eljáró törvényhatóság s a vádlott nevét), egyéb ügyeknél a tárgy egészen rövid megjelölését tartalmazzák.

A budapesti hadműveletek alatt 1945-ben egyes kötetek megrongálódtak, ezért az egész kötet sorozat mikrofilmre van felvéve, jelzetük az Országos Levéltár Film-tárában: 11 327—11 339. számú doboz.

Szöveghely meghatározásához, az állagon belül, általában év és lapszám, többször újra kezdődő lapszámozású köteteknél ezenkívül a törvényszak vagy napi dátum is közlendő.

O 9. PROTOCOLLA TABULAE REGIAE JUDICIARIAE

(A királyi tábla ülésjegyzőkönyvei)

1730—1849

182 kötet, 1 csomó

- 1—128. *Protocollum Tabulae Regiae Judiciariae*
[vagy] *Tekintetes Kir. Tábla...*
üléseinek iktató könyve 1730—1738,
[és ettől eltérő címekekkel, teljes 1743—1744,
ülési és tanácsülési jegyző- 1746—1750,
könyvek egy sorozatban] 1752—1785,
1790—1825,
1827—1849 128 kötet
129. [Teljes ülési és tanácsülési jegyző-
könyv-töredékek, duplum
példányok] 1816,
1818,
1827—1828,
1830—1831,
1836—1837,
1844,
1848—1849 1 csomó
- 130—183. *Index protocollii tabularis*
[vagy] ... évi iktatókönyv
lajstroma [és ettől eltérő címek- 1730—1738,
kel mutatók: 1840-ig csak a teljes 1790—1825,
ülési jegyzőkönyvek köteteihez, 1827—1849 54 kötet
1841—1842-ben a polgári ta-
nácsai, 1843-tól minden jegyző-
könyvhöz, az 1809—1811.
évekből külön mutató a bün-
tető tanácsai jegyzőkönyvekhez]

A kir. kúrián és annak keretében a kir. táblán — mint az egész magyar jogszolgáltatásban — az év 4 törvényszakra tagolódt, melyeket törvényszünetek választottak el egymástól. E rendes szüneteken kívül mind a hétszemélyes tábla, mind a kir. tábla — szokás alapján — kihagyott egyes törvényszakokat is, sőt pl. háború, országgyűlés miatt közbejött rendkívüli juristitiumok idején a két tábla működése egész éven át szünetelt.

A kincstár érdekei s a perek számának állandó növekedése szükségessé tették különböző speciális törvényszakok tartását, majd törvényszünetek idején rendkívüli ülések vagy rendkívüli ülészakok közbeiktatását. Így 1724 után a *neoacquistica* perek intézésére, később főleg a bűnperek fellebbezésének tömegessé válása,

s a szintén gyors eljárásban tárgyalandó perek (mint például a bánya- és a válóperek) miatt a kir. táblának külön neoacquistica törvényszakokat, illetőleg törvényszüneti és országyűlési (diaetai) üléseket és ülésszakokat kellett tartania.

A fenti változásokkal kapcsolatban a XIX. század elején az ülések formája is módosult. 1808-ig a kir. tábla minden ügyet teljes ülésben tárgyalta, és csak teljes ülést tartott. Az egyre növekvő munkatorlódás azonban a plenáris ítélkezés feladására s a tanácsrendszer alkalmazására vezetett. 1809-től tehát, a bizonyos ügyek számára ezután is fenntartott teljes üléseken kívül, a kir. tábla szükség szerint 2—3 tanácsra szakadva tárgyalta. A tanácsülések rendszeren a teljes ülésekből váltak ki oly módon, hogy a teljes ülés elé tartozó ügyek elintézése után a bírák egy része helyben maradt, s mint „egyik tanács” (Senatus unus) folytatta az ülést, míg a többiek külön helyiségbe átmenve mint „másik tanács” (Senatus alter, criminalis vagy az elnökről elnevezett tanács) kezdtek munkához. Az említett rendkívüli ülésszakokban a munka súlypontja még fokozottabb mértékben a tanácsokra tolódott át, hiszen az ilyen üléseket főleg éppen a gyorsabb ügyintéztést kívánó perek folyamatos feldolgozása érdekében vezették be.

A polgári pereket eleinte mindig plenáris ülésben intézték s 1808-ig a bűnpereket is. A teljes ülésekből kiváló külön tanács előbb csak bűnpereket tárgyalta, majd a polgári perek is gyakran tanácsok elé kerültek, sőt e két ágazat össze is fonódik: vannak mind polgári, mind bűnügyekben ítélkező vegyes tanácsok. Ha tanács kiküldés nem történt, az 1809 óta egyébként mindig tanácsban intézett bűnperek újból teljes ülés elé kerültek.

A plenáris ülések, a polgári, büntető, vegyes és bizonyos célra delegált tanácsok, s a különböző törvényszakok jóformán évenként változó rendszerének áttekintését a tanácsi jegyzőkönyvek együttes, külön-külön vagy a teljes ülési jegyzőkönyvekkel való különböző módszerű egybekötése is megnehezíti és ezért szükségessé válhat, hogy a kutató — körülhatárolt tárgy esetén is — az év (évek) minden kötetét átnézze.

Megemlíthető még, hogy a kir. tábla különféle üléseiről először fogalmazványok vagy fogalmazványszerű vázlatos feljegyzések készültek, ezek alapján kellett volna azután a végleges, majd a tisztázott jegyzőkönyv szöveget leírni. Tisztázatok azonban csak egyes években készültek az ülésszakokról vagy tanácsülésekről, egyébként magukat a fogalmazványokat vagy fogalmazványvázlatokat tették a sorozatba, mely tehát ilyen különféle jellegű szövegekből áll. Előfordul, hogy egyes ülésekről két párhuzamos, egymást kiegészítő szövegvariáns található a kötetekben, részint egymás mellé bekötve, részint különállóan.

A jegyzőkönyvek állaga 1945-ben a hadműveletek alatt súlyos károkat szenvedett: kötetek, füzetek megrongálódtak, bekötetlen jegyzőkönyvek széthullottak. A háború utáni újjárendezés során a duplum-szövegekből az elpusztult vagy az álagból eredetileg is hiányzónak talált jegyzőkönyvek a lehetőségig pótolattak. A fősorozatba foglalt köteteken kívül ugyanis a jegyzőkönyvekből több köteg duplum-példány is volt. Ezeknek a rekonstrukcióhoz fel nem használt része szerepel az állagáttekintésben mint külön duplum-sorozat (129. rakszám). Úgy látszik, hogy egész év jegyzőkönyvei nem vesztek el: azokban az években, melyekből itt

semmiféle jegyzőkönyv nincs, a hiány oka kétségtelenül más. Így, mint már ismertettük, a kir. tábla 1730 előtt üléseiről jegyzőkönyvet nem vezetett. Az 1739—1742, 1745, 1751 és 1826. években pestisjárvány, háború, nemesi felkelés, országgyűlés miatt rendkívüli törvényszünet volt, tehát jegyzőkönyv nem készült, az 1849. év jegyzőkönyveinek hiányossága pedig az év eseményeivel áll kapcsolatban. Nincsenek az állagban az 1786—1790. évek jegyzőkönyvei, de megtalálhatók az Archivum Josephinum című fondrész Tabula regia című állagában (O 62).

A jegyzőkönyvek itt leltározott fősorozata az 1730. nov. 22-i üléssel kezdődik s az említett megszakításokkal folyamatosan vezetve, az 1849. márc. 31-i üléssel zárul. Az 1849. év jegyzőkönyvébe ezen kívül a magyar kormány által 1849 nyarán feloszlatott kir. tábla helyébe lépő Országos Törvényszék jegyzőkönyveiből fennmaradt töredék is be van kötve: az 1849. jún. 30-án tartott 6. ülés jegyzőkönyve s néhány hiányos feljegyzés a jún. 26—30-a között tartott előző ülésekről. A kir. tábla 1848-ban létesült úrbéri tanácsának fennmaradt ülésjegyzőkönyvei innen kiemelve az Urbarialia O 35 állagba kerültek át. Kapcsolat van a kir. táblai ülésjegyzőkönyvek és a Sententiae O 44 állag anyaga között is.

A jegyzőkönyvek a kir. tábla történetének alapvető forrásanyagát képezik. Hasonló jelentőségük van még a kúriai levéltár működési rendjének áttekintése szempontjából is.

A kúrián ugyanis iktatás, regisztratúraszerű iratkezelés nem folyt s minthogy a két tábla közös periratokat képezett, a kir. tábla jegyzőkönyvei jelentik az egyetlen átfogó segédeszközt, melyből az egész levéltár szerkezetéről, az állagok és sorozatok kialakulásának okáról és összefüggéséről valamelyes útbaigazítás nyerhető.

A teljes ülések jegyzőkönyvei általában mindarról megemlékeznek, ami az ülésben előfordult. A dátum, a törvényszak (ülésszak) meghatározása, az elnök és a többi jelenlevő nevének szokásos feltüntetése után rövidebb-hosszabb bejegyzések örökítik meg a tábla életének különféle eseményeit: új elnök, új bírák beiktatását, jurátusok felesketését, beérkezett s az ülésen felolvasott királyi rendeleteket, kancelláriai leiratokat és bírói parancsokat, a Bécsbe küldött táblai felterjesztések szövegét, ügyviteli kérdésekről folyt kebelbeli tanácskozások határozatait, más hatóságokkal történt egyes iratváltásokat, a kiküldött táblai bizottságok jelentéseit, a hétszemélyes táblával s az ügyintézővel együtt járó hivatalos érintkezéseket továbbá néha még a felektől beérkezett beadványokat is.

A perekkel kapcsolatban a teljes ülések jegyzőkönyvei az ügy minden fázisára utalnak: a perfelvételre, a pereknek a referensek közötti szétosztására, az ítélethozatalra, az ítéletek kihirdetésére, az elintézett pereknek az alsófokon eljáró bíróságokhoz való visszaküldésére, a hétszemélyes táblára fellebbvitt ügyekben a kir. táblai referensek további teendőire. Mindezekről különböző teljességű és részletességű feljegyzések maradtak fenn a jegyzőkönyvekben, melyekbe a mondatokon kívül eleintén a hétszemélyes tábla ítéletének szövegét, később néha a kegyelemre felterjesztett halálraítéltek nevét, esetleg az ügyben felső helyről érkezett döntést is bejegyezték. A teljes ülési jegyzőkönyvek tehát bizonyos fokig a nem létező iktatókönyvet pótolták, bizonyára ezért nevezték ezeket olykor valóban iktatókönyvnek s a jegyzőkönyvvezetőt (protokollistát) iktatónak.

A tanácsülések ilyen sokféle tárggyal nem foglalkoztak, csak ítéleztek. Jegyzőkönyveik tartalma a plenáris ülések jegyzőkönyveinek fenti változatosságához nem hasonlítható: a szokásos jegyzőkönyvfejen kívül csak a perek tárgyalására, helyesebben az ítélelhozatalra vonatkozó feljegyzéseket tartalmazzák.

Az ítélelhozatal megörökítése mind a teljes ülések, mind a tanácsülések jegyzőkönyveiben általában azonos módon történt. A vonatkozó bejegyzések kedvező esetben többnyire megadják a referens nevét, a felek nevét, bűnperben a vádat képviselő törvényhatóság s a vádlott nevét, a pertárgy vagy perfajta rövid meghatározását s az ítélet szövegét. A különböző korú és jellegű (vázlat, fogalmazvány) jegyzőkönyv-szövegek között azonban a pertárgy meghatározásának részletessége tekintetében nagy különbségek vannak, egyes esetekben a tárgymeghatározás hiányzik is. Ugyanígy nem egységes a gyakorlat az ítéletek szövegének rögzítése terén sem. Eleintén a jegyzőkönyvekbe az úgynevezett közbenszóló ítéletek (a per egy-egy részletkérdését illető bírói határozatok) is mindig be vannak vezetve. Később az ilyen ítéletek bejegyzése egyre ritkán s csak a végítéletek (a per kir. táblai szakaszt lezáró ítéletek) bejegyzése történik rendszeresen. Sőt olyan jegyzőkönyv kötetek is vannak, ahol még a végítéleteket sem teljes szövegükben, csupán címszószerű rövidített formában, illetőleg képletesen: egy-két önmagukban nem is közérthető kezdőszóval, vagy egyáltalán be sem jegyezték a jegyzőkönyvbe, csupán a felek neve s az utána írt „Deliberatum est” szavak utalnak arra, hogy az ülésen a nevezettek ügyében ítélelhozatal történt.

A jegyzőkönyvek között szerkezet, beosztás s egyebek tekintetében további lényeges különbségek is vannak. Egy-egy kötet eleintén több év anyagát, majd rendszeren két-két, utóbb egy év anyagát foglalja magában s 1809-től kezdve többnyire már évente legalább két kötet készült. Egyes köteteket az egész éven át végig, másokat törvényszakonként vagy tanácsok szerint külön lapszámoztak, sok kötetet lapszámozatlanul vezettek. Egyes kötetekben az ülések évente, másokban törvényszakonként vannak folyószámozva, sokban nincs az üléseknek számozása. A törvényszakok többnyire világosan fel vannak tüntetve, különváltan egymástól, más kötetekben nincsenek kiemelve, sőt meg sincsenek nevezve s a törvényszakot csak a dátum mutatja. A tárgyalat ügyek bejegyzései néhol ülésenként folyószámozva vannak, egyebekhez ilyen tételszámok nincsenek. E fenti rendszertelenségeket áthidalja a jegyzőkönyvek mikrofilmezése során készült lapszámozás.

A kutatáshoz rendelkezésre álló mutatók sorozata hiányos. Az 1743—1785. évekhez semmiféle mutató nincs. Ez évkör előtt és után a teljes ülési jegyzőkönyveket tartalmazó minden kötethez van mutató. A tanácsülési jegyzőkönyveket tartalmazó kötethez az 1812—1840. évekből egyáltalán nincs s 1841—1842-ből is csak a polgári tanácsokhoz van index. Mutató tehát minden jegyzőkönyvhöz csak az 1809—1811. és 1843—1849. évekből készült. Mindezek főleg névmutatók, tárgyi címszavakat alig adnak. A bejegyzések egészen rövidek, a pereknél például rendszerint csak a felek nevét s a jegyzőkönyv vonatkozó szöveghelyét jelölik meg, még a perfajta egyszavas definícióját is ritkán adják. A szöveghely meghatározásánál a mutatók — a jegyzőkönyvek szerkezetéről fentebb elmondottaknak

megfelelően lapszámra vagy az ülés sorszámára, továbbá — ahol ilyen van — az ügy tételszámára utalnak.

A kötetek egyes lapjai s főleg a kötetekbe helyezett egyes bekötetlen lapok az 1945. évi hadiesemények során megrongálódtak. Mind a jegyzőkönyvek, mind a mutatók összes kötetéről mikrofilm készült, jelzetük az Országos Levéltár film-tárában: 11339—11424. számú doboz.

Szöveghely meghatározásához, az állagon belül, általában a kötet és lapszám, a többször újrakezdődő lapszámozású kötetnél ezen kívül a törvényszak vagy napi dátum is közlendő.

O 10. NORMALIA
(Szabályrendeletek)

1724—1849

6 csomó, 1 kötet

1—5.	Iratok	1724—1785, 1790—1849	5 csomó
6.	Acclusa [mellékletek a Norm. 119. számhoz]		1 csomó
7.	Index normalium Excelsae Curiae Regiae [mutató]	1724—1785, 1790—1849	1 kötet

E Normalia állag a kir. kúriához, illetőleg annak három tagjához — a hétszemélyes táblához, a királyi táblához és a váltófeltörvényszékhez — beérkezett legfontosabb, elvi jelentőségű királyi rendeleteket, kancelláriai leiratokat és azokkal kapcsolatos válaszfogalmazványokat, kúriai elaborátumokat tartalmazza. A beérkezett iratok és a fogalmazatok aránya nem egyenlő: a beérkezett iratok száma nagyobb, a fogalmazatokat hiányosabban őrizték meg.

Az iratoknak a Normalia vagy a két Rescripta (O 11—12) állagba való beosztását tartalmuk fontossága döntötte el. A hasonló természetű, de a besoroláskor kevésbé fontosnak látszott iratok a két Rescripta állagba kerültek. Többször előfordult azonban, hogy a fontosság tekintetében később a felfogás változott, s annak megfelelően a Rescriptumok közül egyes iratokat utólag kiemelték s ide, a Normaliába osztották be, de az áthelyezést a segédkönyvekben nem mindig vezették keresztül. Megemlíthető továbbá, hogy a Normalia irataihoz egészen hasonló természetű iratok kerültek a kir. tábla elnökének, a királyi személynöknek a levéltárába, az Acta praesidialia és a Correspondentiae antiquae állagokba (O 71—72), s hogy az itt tárgyalt iratok kapcsolatban vannak a Septemviralia officiosa és Repraesentationes állagokkal (O 13—14) is. A Justitia Josephina korában (1786—1790) keletkezett „normale” jellegű iratok az Archivum Josephinum Tabula septemviralis és Tabula regia című állagainak (O 61—62) megfelelő kútfőiben keresendők.

A Normalia iratai részben magára a kúriára vonatkoznak — a kúria ügyvitelének, szervezetének, személyi állományának, a jurátusok rendtartásának szabályozásával kapcsolatosak —, részben az egész egykorú jogszolgáltatási szervezet működését érintik. Az utóbbiak közül kiemelendők a kúriai döntvények összegyűjtésére, a büntető kódex munkálataira, a jogszolgáltatás menetének gyorsítására s a fellebbezés, a hatáskörök, az ügyvédi rendtartás általános szabályozására vonatkozó iratok. De jelentősek az egyes speciális kérdésekkel, mint a neoacquistica-, bánya-, büntető-, váló-, váltó, hűtlenségi perek, továbbá a pénzhamisítók elleni, a jászkun, a horvát, a fiumei perek intézésének szabályozásával kapcsolatos leiratok és felterjesztések is.

Magától értetődő, hogy e perjogi, eljárásjogi tárgyú hivatalos levelezés társadalomtörténeti szempontból is felhasználható forrásanyag. E tekintetben bizonyára elég, ha a kínpad s az exasperatiók (a halálbüntetést súlyosbító kínos mellékbüntetések) eltörlésére, a testi büntetések és a börtönbüntetés szabályozására, a bírák megvesztegetésének tilalmazására, az ítéletek indokolásának kötelezővé tételére, a haladó eszmék terjedése elleni különféle intézkedésekre vonatkozó iratokat említjük.

A fentebbiek szerint mindezek általános hatályú, elvi rendelkezések. Az egyes perekkel kapcsolatos néhány itt található irat szintén az ügy valamilyen elvi vonatkozása miatt került itt besorolásra. A kúria személyi státusára vonatkozó, említett iratok csaknem mind ugyanilyen természetűek.

Az állag végén elhelyezett néhány 1849. évi irat ide sorolását a létrehozó szervek érdekessége teszi értékessé. Ezek az iratok ugyanis a forradalmi magyar kormány által 1849 nyarán a kir. kúria helyett felállított Országos Főtörvényszék és Országos Törvényszék csaknem teljesen elpusztult iratanyagából maradtak fenn.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve. A számozás esetleges, nagy általánosságban azonban, s bizonyos mértékig alkalmazkodik az időrendhez. Az állag a kúriai levéltár II. József-kori rendezése alkalmával annak rendszerébe besorolást, kútfőjelet nem kapott: ezek az iratok fontosságuk miatt bizonyára külön kezelésben és tárolásban részesültek.

A kutatáshoz részletes tárgymutató áll rendelkezésre, a neveket nem indikálták. A címszavak egy része csak utalás arra a betűre és számra, ahol az ügyre vonatkozó érdemleges bejegyzés található. Az utalásban szereplő bejegyzés összefoglalja a tárgyat, s adja a vonatkozó irat napi dátumát és az állagban kapott folyószámát. A bejegyzések egy-egy betűn belül nagyjában számszabrendben, s nagy általánosságban időrendben következnek egymás után, a mutató így bizonyos nehézségekkel elenchusként is használható.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 11. RESCRIPTA REGIA
(Királyi leiratok a hétszemélyes táblához)

1726—1849

5 csomó, 1 kötet

1—5.	Iratok	1726—1785, 1790—1848	5 csomó
6.	„Rescripta regia” (hétsz. táblához) [Mutató]	1726—1785, 1790—1849	1 kötet

Az állag iratainak legnagyobb részét a hétszemélyes táblához vagy a kir. kúriához beérkezett királyi rescriptumok, továbbá kancelláriai, igazságügy-miniszteri rendeletek és mindezekkel kapcsolatos válaszfogalmazványok, felterjesztések, opiniók alkotják. Az iratok rendszerint egy-egy meghatározott ügyre vonatkoznak, vannak azonban — mint a továbbiakban látható — kisebb vagy nagyobb súlyú, sőt nem ritkán elég jelentős elvi természetű iratok is. Az állag elhatárolása a legfontosabb elvi rendelkezéseket tartalmazó Normalia (O 10) állagtól elég bizonytalan, s valóban többször is előfordult, hogy eredetileg ide sorolt iratok később, az ügy jelentőségének változása vagy másféle értékelése alapján a Normalia állagba osztattak be. Az átsorolás sem ennek, sem a Normalia állagnak mutatójában nincs rendszeresen feltüntetve. E Rescripta állag egyedi tárgykörének meghatározásánál további bizonytalanság, hogy itt egyes olyan — a kuria s az alsóbbfokú bíróságok között folyt sablonos levelezéssel kapcsolatos — iratok is találhatóak, melyek természetüknél fogva a Correspondentiae officiosae (O 16) állagba tartoznának.

Az iratok a fent megadott évkörből valók. Az első korszakból kevés irat van (az 1726—1785. évekből mindössze egy csomó háromnegyedrész), viszont itt, a kir. táblai Rescripta O 12 állag állományától eltérően, a beérkezett iratok mellett már e korszakban is előfordulnak fogalmazványok. A hétszemélyes táblai hasonló természetű hivatalos levelezés ebből a korszakból található a Septemvitalia officiosa O 13 állagban is. A Justitia Josephina 1786—1790. évi megfelelő iratai az Archivum Josephinum Tabula septemvitalis O 61 állagban vannak. Az állag többi része az 1790—1848. évekből származik: beérkezett iratok, rendszeresen megőrzött, tárgy szerint hozzájuk csatolt fogalmazványokkal. A mutatóban feltüntetett 3 db 1849. évi irat a budapesti hadműveletek alkalmával 1945-ben az állag utolsó csomóját ért károsodás miatt elveszett.

Ebbe az állagba sorolt — az uralkodóval, illetőleg a kancelláriával, s az 1848-ban felállított magyar igazságügyminisztériummal folytatott — ügyviteli levelezés nagyrészt perekkel vagy a hétszemélyes táblai állások betöltésével kapcsolatos. Az előbbieket: perekről információt kérő, perek elintézését sürgető, vagy az elintézés függőben tartását rendelő, a félnek birtokon belüli fellebbezést engedélyező, példaként felsorolt felsőbb rendelkezések, tulajdonképpen bírói parancsok, s a rájuk vonatkozó válaszok fogalmazványai. Az utóbbiak a személyzeti vonatkozása-

sú iratok: királyi helytartó (egyben a hétszemélyes tábla elnöke), tárnokmester, assessorok, bányaugyi, váltóügyi referensek kinevezésével, nyugdíjazásával, lemondásával, helyettes elnök kijelölésével, a perben érdekelt bíró helyett más bíró kirendelésével kapcsolatos iratváltások — hogy csak a fontosabbakat emeljük ki.

Az iratok között kisebb, de nem jelentéktelen számban elvi jellegű, a jogszolgáltatás szabályozásával kapcsolatos felső rendelkezések és kúriai opiniók is találhatóak. Ezeknek egy része magának a kúriának az ügyeire, ügyvitelére, épületére, a kuriális pénztárra és egyéb belső kérdésekre vonatkozik, más részük az egész egykorú jogszolgáltatást érinti, melyek között — a Normalia állagba történt átsorolások után is — elég sok jelentős tárgyú irat maradt e helyütt is. Példák ezekre itt az egyházi fórumok testi büntetés kiszabási joga, a kímpad mint vallatőeszköz alkalmazása, az incapacitás (nem nemesi birtokképtelenség), a Mária-Terézia-féle osztrák büntetőjogi kódex magyarországi adaptálása, a bűnperek befejezésének gyorsítása, a kereskedelmi- és váltóperekben követendő eljárás tárgyakban készült felső rendelkezések, hétszemélyes táblai felterjesztések, kúriai elaborátumok. A kúriai iratkezelés következtelenségét mutatja, hogy pl. II. Józsefnek a német hivatalos nyelv bevezetése tárgyában kiadott első, 1784-ben kelt nagyjelentőségű rendelkezése is ebben az állagban található. Kétségtelen tehát, hogy habár az ilyen jelentőségű iratok elsősorban a Normalia-ban keresendők, az ottani kutatás eredménytelensége esetén a vonatkozó keresést erre az állagra is ki kell terjeszteni.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a folyószámzás nagyjában megfelel az időrendnek. Az állag a kúriai levéltár II. József-kori rendszerében „1” kútfőjelet kapott, ezt a számot a folyószám előtt, minden irat jelzetében feltüntették.

A kutatáshoz a 6. raksz. név- és tárgymutató szolgál segédletül, mely főleg névmutató, lényegesen kevesebb tárgyi címszóval. Egyes címszavak csupán utalások arra a betűre és számra, ahol az ügyre vonatkozó érdemi bejegyzés található. Ez a bejegyzés adja az ügyirat tárgyát a benne szereplő nevekkal, az irat keltét a pontos napi dátummal, s a folyószámot. A bejegyzések minden fő betű alatt számrendben következnek egymás után, a mutató így, bizonyos nehézséggel, elenchusként is használható.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 12. RESCRIPTA REGIA

(Királyi leiratok a királyi táblához)

1724—1848

29 csomó, 3 kötet

1—21.	Iratok I. sorozat	1724—1785, 1790—1837	21 csomó
22.	Rescripta regia (kir. táblához) I. index [mutató az I. sorozathoz]	1724—1785, 1790—1837	1 kötet

23.	Elenchus regiorum mandatorum ad Tabulam Regiam Judicariam datorum [a kir. táblához leérkezett királyi rendelkezők lajstroma]	1724—1784	1 kötet
24—31.	Iratok II. sorozat	1837—1848	8 csomó
32.	Rescripta regia (kir. táblához) II. index [mutató a II. sorozathoz]	1837—1848	1 kötet

Az állag 1724-től 1785-ig, II. József jogi reformjáig, csak beérkezett iratokat tartalmaz. 1785-ig az ilyen természetű beérkezett iratokat és fogalmazványokat elintézés után elválasztották egymástól, a beérkezett iratokból ezt az állagot, a fogalmazványokból pedig a Repraesentationes O 14 állagot hozták létre. 1790-től, a régi rend visszatérésétől kezdve egészen 1848-ig ez az állag mind beérkezett iratokból, mind a megfelelő fogalmazványokból tárgy szerint egybevont iratokat foglal magában.

A Justitia Josephina idején életbe léptetett Norma manipulationis előírásai szerint kialakított ügyiratrendszer — melyről az Archivum Josephinum állagainál lesz bővebben szó — hatásaként 1790-ben már az iratok szétválasztását nem újították fel, nem folytatták a repraesentationes (fogalmazványok) elkülönítését, hanem a beérkezett iratokat és a fogalmazványokat tárgy szerint összevonva Rescripta állagba sorolták. A beérkezett iratok túlnyomó része királyi (kancelláriai) rendelkezés: leirat (rescriptum) és bírói parancs (mandátum). Közülük is a rescriptumok vannak nagy többségben, ezek adták az állag címét. 1848-ban a kancellária szerepe a jogszolgáltatás terén az igazságügyminisztériumra szállott, annak rendeletei szintén előfordulnak az iratok között. (Az igazságügyminisztériumnak a kir. táblához úrbéri perekkel kapcsolatban intézett leiratai az Urbarialia O 35 állagban vannak.)

Az említett rendelkezéseken s a velük kapcsolatos felterjesztések fogalmazványain kívül az állagba más, a címtől eltérő jellegű iratok is belekerültek: mint a kir. tábla hivatalos levelezése a személynöki székkal, a kerületi táblákkal, a fumei Guberniummal, a törvényhatóságokkal és végül magánfelek beadványai különféle peres ügyekben. E Rescripta állag elhatárolása tehát — a hétszemélyes táblai Rescripta O 11 állagához hasonlóan — mind a legfontosabb királyi rendeleteket tartalmazó Normalia (O 10), mind a sablonos hivatali levelezést tartalmazó Correspondentiae officiosae (O 16) állagtól elég bizonytalan. Egyes iratoknak a Normalia iratai közé való utólagos átsorolása elég gyakran elő is fordul (e körülmény a mutatóban nincs mindig feltüntetve), akárcsak a hétszemélyes táblai Rescripta O 11 állagnál.

Az iratok tárgya lényegében a hétszemélyes táblai Rescripta (O 11) tárgyaival egyezik: e két állag tartalma egymással párhuzamos. Minthogy azonban az elvi

természetű ügyeket a két tábla — mint kir. kúria — rendszerint együttes ülésben tárgyalta meg s a kúriai ülésekkel kapcsolatos iratokat, amennyiben jelentőségük-nél fogva nem kerültek be a Normalia állagába, a hétszemélyes táblai rescriptumok közé osztották be, így az itt tárgyalt kir. táblai Rescripta elvi jelentőségű ügyek-ben sokkal szegényebb.

Az iratok legnagyobb része tehát nem általános vonatkozású, hanem egyes személyek ügyeivel áll kapcsolatban, főleg peres ügyekkel, mint elintézését sürgető, soronkívüliséget vagy birtokon belüli fellebbezést engedélyező, az ily parancsok kibocsátása előtt a perről információt kívánó felső rendelkezések s a velük kap-csolatos válaszfogalmazványok, jelentések, elintéзések, vélemények, továbbá levelezés egyes perek tárgyában az alsóbbfokú bíróságokkal. A két tábla hatásköre közötti különbségekből következik, hogy az itt szereplő ügyek a hétszemélyes táblai Rescripta irataihoz képest általában kevésbé érdekesek. Viszont itt olyan tárgyak is találhatóak, melyek a másik állagban nem fordulnak elő, ilyen a kir. tábla delegálására vonatkozó rendelkezés főleg pénzhamisítási ügyekben, vagy halálra ítélt vádlottak kegyelmi kérelmének elutasításáról szóló kancelláriai értesítés. Erről bővebben a Causae contra cutores falsae monetae O 32 állagnál, a delegálást ismertetve szólnunk.

Az iratok másik tekintélyes nagyságú hányada a kir. táblai állások betöltésével kapcsolatos, s ugyanolyan természetű, mint a hétszemélyes tábla viszonylatában a másik Rescripta állag hasonló iratanyaga. Ugyanilyen párhuzamosság van a hétszemélyes táblai rescriptumokkal a kir. tábla belső ügyvitelét szabályozó, s egyes, az egykorú jogszolgáltatás egészére vonatkozó iratok tekintetében is (ld. a hétszemélyes táblai Rescripta (O 11) leltárában).

Az itt tárgyalt állag időrendi alapon két sorozatra tagolódik: az első 1837-ig foglalja össze a régibb iratokat, a második (pontatlan elhatárolás miatt) szintén 1837-tel kezdődik s a korszak végéig, 1848-ig halad. Mindkét sorozat a rajta végig-futó folyószámok szerint van rendezve. A számozás a második sorozatban újra-kezdődik, így két-két azonos számú kir. táblai rescriptum van: egy korábbi s egy későbbi évből való. A folyószámozás mindkét sorozatban nagyjában az időrendet követi.

Az állag a kúriai levéltár II. József-kori rendszerében „2” kútfőjelet kapott. E számot, a folyószám előtt, mindkét sorozat iratainak jelzetében rendszerint feltüntették.

A kutatáshoz a két sorozat név- és tárgymutatója használható. Mindkét kötet főleg névmutató, lényegesen kevesebb tárgyi címszóval. Szerkezetük egyébként is egyforma. Egyes címszavaik csupán utalások arra a betűre és számra, ahol az ügyre vonatkozó érdemi bejegyzés található. Az utóbbi bejegyzések adják az ügy-irat tárgyat a benne szereplő nevekkal, az irat keltét (pontos napi dátummal) s a folyószámot. A bejegyzések mindkét kötetben minden betűn belül többnyire számrendszerben következnek egymás után, a két mutató így, bizonyos nehézsé-gekkel, elenchusként is használható.

A 23. raksz. kötet napi dátumok szerint vezetett lajstrom a kir. táblához beér-kezett királyi rescriptumokról és mandátumokról. (A kötet címében szereplő

„Mandatum” szó itt nemcsak bírói parancsot, hanem általában rendelkezést, rendeletet — királyi leiratot is — jelent.) E segédlet azonban, minthogy az iratok folyószámát nem adja, a kutatáshoz közvetlenül nem használható, csak időpont alapján történő iratkereséshez adhat segítséget.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a sorozat római száma (vagy az év), valamint az irat folyószáma jelölendő meg.

O 13. SEPTEMVIRALIA OFFICIOSA
(A hétszemélyes tábla hivatali ügyei)

1725—1738 (1759)

1 csomó, 1 füzet

1.	Iratok	1725—1738 (1759)	1 csomó
2.	Elenchus quorundam antiquorum actorum officiosorum ad protocollum Excelsae Tabulae Septemviralis pertinentium...	1725—1738 (1759)	1 füzet
- [elenchus az iratokhoz, a „protocollum” említése itt anakronizmus: az elenchus a XIX. század első felében készült, amikor a hétszemélyes tábla már évtizedek óta valóban vezetett jegyzőkönyvet]

A fenti cím alatt a hétszemélyes tábla hivatali levelezéséből fennmaradó iratokat vontak össze az 1725—1738. évekből, amikor a tábla elnöki tisztét gr. Csáky Zsigmond tárnokmester látta el, mint „surrogatus praeses”.

A nádornak és az országbíróknak, a hétszemélyes tábla elnökének és törvény szerinti helyettesének akadályoztatása miatt, vagy ezen méltóságok betöltetlensége esetén a király gyakran bízta meg a tárnokmestert az elnökhelyettesi teendőkkel, így a szóban forgó években is.

Csáky e megbízás szerint 1738-ban bekövetkezett haláláig működött, az iratok évköre is ezzel az évvel zárul. Csupán egyetlen későbbi irat található a csomó végén: gr. Batthyány Lajos nádor 1759. évi utasítása ítélmestere számára arra, hogy milyen fajtájú iratok (királyi rendeletek, a királyhoz intézett felterjesztések fogalmazványai, perkivonatok) helyezendők el megőrzés végett „a hétszemélyes tábla levéltárában vagy szekeregyében”. (Az ítélmester rájegyzése szerint a nádor az utasítást „cum nonnullis actis” küldte hozzá. Valószínű, hogy az említett akták az itt leltározott iratok.)

A csomó tartalma: Csáky Zsigmond, illetőleg a hétszemélyes tábla hivatalos levelezése az ügyintézésbe csak egyes esetekben távolról befolyó nádorral és az országbíróval, továbbá a kir. kancellárral, a királyi ügyek igazgatójával, kúriai

személyekkel, peres felekkel. Az iratok részben beérkezett iratok, részben fogalmazványok különféle ügyviteli és peres tárgyakra vonatkoznak, mint: hétszemélyes táblai állások betöltése, bírák helyettesítése, szabadságolása, a bírák ülésrendje (rangsora), perben érdekelt bírák vagy a bűnperek tárgyalásán részt nem vevő egyházi rendű bírák helyett más bírák kijelölése vagy kúrián kívüli bírótársak (megyei és városi tisztségviselők) bevonása, továbbá persorozatok (series-ek) felterjesztése a királyhoz, megküldése a nádornak, felvetődő hatásköri kérdések, végül perek „commendálása” (Csáky elnök vagy a hétszemélyes tábla jóindulatába ajánlása), perek sürgetése vagy perhalasztás kérése, perbeli képviselők bejelentése a felek részéről. Az állag tartalma tehát a hétszemélyes táblai Rescripta O 11 állagához hasonló.

Az iratok a csomón végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve. A számozás az évrendet, s éven belül is nagyjában az időrendet követi, a csomó néhány utolsó darabja időrend nélkül van besorolva.

A kutatás az elenchus alapján vagy a csomó átnézésével történhetik. Az elenchus bejegyzései részletesen ismertetik az irat tárgyát az ügyben szereplők nevével együtt, s adják az irat keltének évét és az irat folyószámát.

Irat meghatározásához az állagon belül a folyószám jelölendő meg.

O 14. REPRÆSENTATIONES

(Felterjesztések)

1725—1785

2 csomó, két kötet

1—2.	Iratok		1725—1728, 1730—1739, 1743—1744, 1746—1750, 1752—1785	2 csomó
3—4.	Repraesentationes (leveleskönyvek)	I. köt. II. köt.	1725—1764 1765—1785	2 kötet

Az állag a kir. tábla által főleg az uralkodóhoz, kisebbrészt a kancelláriához, a nádorhoz, a kerületi táblákhoz, a vármegyékhez és más hatóságokhoz intézett felterjesztések, átiratok, leiratok fogalmazványait, illetőleg e fogalmazványoknak a leveleskönyvbe másolt szövegeit tartalmazza a fenti évekből. Az állag címét a királyhoz küldött, s az iratok nagy többségét jelentő felterjesztések (repraesentatiók) adták meg.

Az iratok tehát kizárólag fogalmazványok. Ez az állag párhuzamos a kir. táblai Rescripta (O 12) állaggal, melybe az ebben az időben a kir. táblához beérkezett iratokat, főleg a királyi leiratokat sorolták be.

A Repraesentationes állag tehát a kir. táblai Rescripta (O 12) állag tükröző anyaga, azzal egyező tárgyú iratokat tartalmaz: gyakran ugyanazokban az ügyek-

ben kelt felterjesztéseket és más elintézéseket, amelyekkel kapcsolatban a leiratok és egyéb beérkezett iratok az említett Rescripta állagában találhatóak, figyelembe véve természetesen, hogy a fogalmazványokat ekkor még kevesebb gondtal, kisebb számban őrizték meg, mint a beérkezett iratokat, elsősorban a felsőbb rendelkezéseket. (Megjegyezzük még, hogy a Repraesentationes iratai között néhány esetben a kúria által tett felterjesztések fogalmazványai is előfordulnak, amelyekkel kapcsolatos leiratokat a hétszemélyes táblai Rescripta O 11 állagba osztottak be, ennyiben a Repraesentationes ezzel az állaggal is párhuzamosnak tekinthető.)

A Repraesentationes iratai csaknem 1724-ig, a kir. tábla ujjaszervezéséig nyúlnak vissza és évkörük 1785-ben lezárul, a kir. tábla iratai a Novus Ordo korából az Archivum Josephinum Tabula regia (O 62) állagba kerültek. A régi rendre való visszatéréskor, 1790-ben már a fogalmazványok és beérkezett iratok szétválasztásának szokására nem tértek vissza, hanem mindezeket az iratokat — tárgyi alapon összevonva — a kir. táblai Rescripta (O 12) állagban helyezték el, ez állagba tehát a Repraesentationes beleolvadt.

A Repraesentationes iratainak tárgya, az említett Rescripta irataihoz hasonlóan legnagyobbbrészt státus ügy, állások betöltésével kapcsolatos, továbbá egyes peres ügyekben benyújtott, főleg perek soronkíüli elintézésére irányuló kérelem: az iratok ily tárgyú felterjesztések, javaslatok és jelentések fogalmazványai. Az eljárás lassúsága, s a kir. táblán folyton súlyosodó pertorlóadás miatt a soronkíüliséget mind több peres fél igyekezett elérni. A kedvezményt engedélyező bírói parancsot (mandatum extraseriale) — a király aláírásával vagy a király nevében — a m. kir. udvari kancellária adhatta ki. Gyakorlatilag tehát a kancellár is adhatott ki ilyen parancsot, ezek akta formában készültek. Az extraserialitást az 1729:43 és 1807:10 tc. szabályozta.

Az egyes perekkel kapcsolatban különféle elvi kérdések is szerepelnek, sőt olyan fogalmazványok is találhatóak, melyek kifejezetten ilyen tárgyúak: részben a kir. tábla, illetőleg a kir. kúria szervezeti, ügyviteli ügyeire vonatkoznak, részben az egykorú jogszolgáltatás szervezetét, működését, hatásköri beosztását, az ügyvédi rendtartást érintik.

Az iratokat évente palliumba foglalva évréndben helyezték el. 1746-ig az iratokon folyószámolás nincs, ezek az iratok napi dátumok szerint vannak rendezve. 1747-től kezdve az iratokat folyószámozták és pedig az 1747—1750, 1752—1764, 1765—1785. éveket átfogó 3 ciklusban, ciklusonkint újakezdődő folyószámokkal. A számok 1776-tól kezdve megfelelnek a kötetek ekkor kezdődő tételszámainak. A kötetek szövegbejegyzései (tétélei) évréndben következnek egymás után, egy-egy éven belül azonban a pontos időrend nincs mindig betartva.

A két leveleskönyvben való kutatás a kötetek végén található mutatók felhasználásával, vagy a kötetek átnézésével történhetik. Az utóbbi célravezetőbb, mint-hogy az indikálás elég hézagos, a mutató csaknem kizárólag személyneveket ad, azokat is hiányosan, a tárgyi címszó kevés. Az iratokban való kutatáshoz a fenti kötetek segédeszközként használhatóak: a kötetből kikeresett dátum, illetőleg 1776-tól kezdve tételszám segítségével a vonatkozó irat megtalálható. A szövegek

azonossága folytán azonban a kötetekbe bemásolt fogalmazványokat általában nem érdemes kikeresni.

Iratok nincsenek az 1729, 1740—1742, 1745 és 1751. évekből, ezekből az évekből a kötetekben sincs bejegyzés.

Az irat meghatározásához, az állagon belül, 1746-ig a napi dátum és a tárgy, azután az év és a folyószám jelölendő meg.

O 15. INSTANTIAE
(Folyamodványok)

1794—1845

2 csomó

1—2. Iratok 1794—1845 2 csomó

E csomók részben különböző kisebb hétszemélyes táblai és kir. táblai állásokért a kir. kúrián benyújtott folyamodványokat melléleteikkel, részben királyi és kancelláriai leiratokat tartalmaznak, mely utóbbiakkal a magasabb kúriai állásokért Bécsben benyújtott kérvényeket a kancellária véleményes jelentéstétel, illetőleg a jelölésnél való felhasználás végett a két táblának Pestre leküldte. A leiratok mellett ma már kérvények nincsenek, azokat a véleményt adó, illetőleg a jelölést tartalmazó felterjesztésekhez csatolva Bécsbe visszaküldték. Az elmondottak szerint ez az állag összefügg a két Rescripta (O 11 és O 12) állaggal.

Az Instantiae állag tárgya ügyviteli érdekű és személyi természetű. Említést kíván, hogy adatokat tartalmaz arra nézve: honnan kerültek ki azok a személyek, akikkel az államvezetés a legfelsőbb magyar jogszolgáltatási fórum bírói állásait betöltötte. A folyamodók állása, foglalkozása ugyanis mind a kérvényekben, mind a leiratokban mindig meg van említve.

Az állag két csomója betűkkel jelzett kötegekre tagolódik. Az 1. rakszámú csomó, egyben az „a”-jelzetű köteg, tartalmazza az említett magasabb állások betöltésével kapcsolatos királyi és kancelláriai leiratokat az 1794—1845 közötti egyes évekből. Az iratokat évente összefoglalva, éven belül nagyjában a beérkezés dátuma szerinti időrendben tárolták. Az iratokon sem ebben, sem a további csomóban folyószámítás nincs. A 2. rakszámú csomó a betűrend „b”-től „o”-ig terjedő betűivel jelzett kötegeket foglalja magába. Tartalmuk: az említett alsóbb alkalmazásokért benyújtott kérvények, több-kevesebb melléklettel, az 1806—1845 közötti egyes évekből. Az iratok az elnyerendő állások szerint vannak kötegelve, ezek a kötegek tehát egy-egy állásnak — mint például a hétszemélyes és kir. tábla tanácsjegyzője, tanácsjegyzősegéd, szegények ügyvédje, allevéltárnok, kiadó, írnok, ajtónálló, fűtő — felelnek meg. A kötegek tartalma nagyjából időrendbe van szedve.

Az állaghoz segédlet nincs. Kutatás esetén az iratok csomók szerint nézhetők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a csomó, az év, lehetőleg a napi dátum is és az iratban szereplő egyén neve jelölendő meg.

1—115 Iratok

1790—1825

1827—1849

115 csomó

A kir. kúria iratkezelésében az ügyviteli levelezés jellegű iratokat, aszerint, hogy azoknak milyen fontosságot tulajdonítottak, több sorozatba foglalták. A kúria ügyvitelét, vagy az egész magyar jogszolgáltatást szabályozó legfontosabb királyi rendeleteket, kancelláriai leiratokat „Normalia” megnevezéssel foglalták sorozatba, a hasonló tartalmú, de általában véve kisebb jelentőségű levelezés a két „Rescripta”, a „Septemvitalia officiosa” és a „Repraesentationes” sorozatban kapott helyet. A kir. kúria mindennapi folyó munkájával kapcsolatos ügyviteli levelezés sorozata a „Correspondentiae officiosae” meghatározó elnevezést kapta. Az itt tárgyalandó állag ennek anyagát tartalmazza.

Az iratok legnagyobb részét a bűnperek intézésével kapcsolatos levelezés alkotja. Az 1791:43. tc. alapján tömegesen indult meg a bűnperek felterjesztése a kir. kúriához. A megyék, kiváltságos kerületek, királyi és bányavárosok a fellebbezett bűnpereket mindig kísérő felterjesztéssel küldték meg a kir. táblának, a büntető hatáskörrel rendelkező mezővárosok és pallosjogú úriszékek appellált bűnpereit az illetékes vármegyék terjesztették fel. A kir. tábla a kúrián jogerős ítélettel lezárt bűnpereket szintén kísérő irattal küldte vissza a törvényhatóságoknak vagy — ha az ügy halálos ítélettel fejeződött be — így terjesztette fel kegyelmi úton a kir. kancelláriának. A törvényhatóságok olykor sürgették a kúrián gyakran évekig elfekvő bűnperek elintézését vagy jelentették, hogy az elsőfokon elítélt rab közben elhalt a törvényhatóság börtönében, felsőbbfokú ítéletre tehát már nincsen szükség. Ezeket szintén az adminisztratív levelezés iratai közé sorolták, sőt néhány esetben a kancellária értesítése is itt található arról, hogy a halálra ítélt kapott-e kegyelmet vagy nem. Mindez nagymennyiségű beérkezett iratot és fogalmazványt produkált a kir. táblán. A bűnperekkel, valamint a hasonló módon intézett — legtöbbször szintén eredetiben felterjesztett és ugyanígy visszaküldött — válóperekkel kapcsolatos folyó levelezés adja az állagnak mintegy háromnegyed részét. (A bűnperekkel kapcsolatos iratváltásokból több különböző tárgyú ma a Bűnvádi levelezések O 31 külön állagában található. Az 1826. évből törvényszünet miatt nincsenek iratok.)

A polgári perek intézése — a válópereken kívül — nagyobb mennyiségű hasonló iratot nem eredményezett.

A polgári pereket ugyanis előírás szerint fellebbezés esetén a fellebbező félnek kellett az első fokon eljáró bíróságtól hiteles perkiadmányban kikérve, a kir. táblán benyújtania. Polgári perekkel kapcsolatban tehát a fentihez hasonló hivatalos levelezés rendszerint csak akkor képződött, ha a pert pl. szegényjogi alapon vagy felsőbb rendelkezésre maga az alsóbb fokon eljáró bíróság küldte fel eredetiben a kir. táblára, ami a perek nagy számához képest elég ritkán fordult elő.

Az állag iratainak többi, kisebb részét a kir. tábla, illetőleg a kir. személynök,

néhány esetben a hétszemélyes tábla hasonló, napi folyó levelezése teszi ki: levelezés az egyes perekről az információt kérő vagy felsőbb betekintés végett a per felküldését kívánó kancelláriával, vagy a döntést szorgalmazó, a per vitelére szegénység címén a pauperum advocatus kirendelését kérő, a perbenállók békés meg egyezését bejelentő, elhalt táblai ügyvédek után visszamaradt iratok kiadását, a folyamatban lévő per iratainak kikölcsönzését is kívánó felekkel, illetőleg alsóbb bíróságokkal (törvényhatóságokkal). Az elmondottakon kívül egyes iratok még sokféle tárgyra vonatkoznak: levelezés a nádorral és a helytartótanáccsal jelentéktelenebb ügyviteli kérdésekben, vagy perekkel kapcsolatban hozzájuk forduló felek és törvényhatóságok ügyében, táblai vagy volt táblai alkalmazottak különböző beadványai és ezeknek az elintézése, levelezés a kancelláriával kúriai állások betöltése tárgyában, majd — a forradalom és szabadságharc korából — az új igazságügyminisztériummal szervezeti, személyzeti és ügyviteli kérdésekben. (Az utóbbi iratok a két Rescripta O 11 és O 12 állagába tartoznának, bizonyára tévedésből sorolódtak ebbe az állagba.)

Mint az elmondottak mutatják, az iratok elsősorban a bírósági szervezet és perjog történetének forrásaként jöhetnek tekintetbe. Ily szempontból e formális tömeges levelezés is jól kiértékelhető. Egyes ma már alig ismert jogszolgáltatási szervekről, hatáskörükről, kapcsolataikról, a fellebbezés útjáról ezek az iratok sok adatot őriztek meg. Társadalomtörténeti szempontból főleg a bűnperekre vonatkozó levelezés használható. Minthogy Kendelényi többször említett selejtezései miatt a kúriai büntetőperek állagának (O 29) jelentős része elveszett, az itt található levelezés is nélkülözhetetlenné vált, pl. a korszak mai szempontú, részletes bűnügyi statisztikájának kidolgozásához. A bűncselekmények száma, fajtája, területi megoszlása, a tettesek társadalmi rétegződése, az ítéletek súlyossága (halálos ítéletek lopás, orgazdaság, bigámia, „szentségtörés”, vérfertőzés esete címén), a halálos ítéletek rendkívül nagy száma, a perek elintéződésének lassúsága is mind oly tárgyak, melyeknek feltárása az állagban fellelhető adatok felhasználásával feltétlenül hozzátartozik az egykorú társadalmi viszonyok valóságghú ábrázolásához.

Az iratok 1790-től az 1810. év vízkereszti törvénytörvényzakáig bezárólag az évek szerint, s éven belül az iratok napi dátuma szerint vannak rendezve, a törvénytörvényzakot és az ülés számát ebben az időben az iratokon nem tüntették fel. Az 1810. év húsvét utáni törvénytörvényzakától az 1832. év végéig az iratokat évek szerint, éven belül törvénytörvényzakok szerint, s törvénytörvényzakon belül a teljes ülések (tanácsülésben nem intéztek levelezést) sorszámára szerint rendezték, a törvénytörvényzakot a palliumokon, az ülés számot az iratokon feltüntették. Egy-egy ülésen belül azonban további rendszer nincs, az iratok sorrendje esetleges. 1833-tól a korszak végéig 1849-ig, az iratokat évente az ülések sorrendjében, s ülésenkint a kir. tábla jegyzőkönyvének tételszámai szerint helyezték el. (Ezekben az években az ülések évente folyamatos, a törvénytörvényzakokon áthaladó sorszámozást kaptak, a törvénytörvényzak megjelölésére itt azért nincs szükség.) Egyes iratokra az ülés számát elmulasztották rájegyezni, ezek beérkezésük, illetőleg keltezésük dátuma szerint vannak az ülésszámmal ellátott iratok közé, a dátum szerinti megfelelő helyre besorolva.

Az állagnak saját segédkönyve nincs. A kutatáshoz azonban a kir. tábla ülés-jegyzőkönyveire utaló, hozzájuk készült mutatók felhasználhatók. A mutató segítségével kikeresett jegyzőkönyvi bejegyzésből megállapíthatók az ülések dátuma, a sorszáma és a kutatás célját érintő vonatkozó iratok tételszáma is.

Irat meghatározásához az állagon belül, a fentiek szerint, 1810 elejéig év és napi dátum, azután 1832-ig az év, törvényszak s az ülés sorszáma, valamint — mindkét évkörben — az irat tárgya (kiemelhető név) jelölendő meg. 1833—1849 közt év, ülészsám és jegyzőkönyvi tételszám-hiányos jelzetű iratoknál itt is év, nap és tárgy vagy név közlendő.

O 17. CORRESPONDENTIAE
(Kúriai segédhivatalok iratai)

(1788) 1833—1861 (1877)

11 csomó, 1 kötet

1—11.	Iratok	(1788) 1833—1861 (1877)	11 csomó
12.	Stilus expeditionum pro expeditore Exc. Curiae Regiae deserviens [Kúriai kiadványok formuláskönyve, é.n. 1800 körül]	1800	1 kötet

E mesterségesen képződött levéltári egységet három kúriai hivatal: a kúriai *levéltár*, a kúriai *kiadóhivatal* (expeditoratus, expeditor) és az *iktatóhivatal* (officium protocollis, protocollista, azaz kir. táblai jegyzőkönyvvezető) fennmaradt ügyviteli irataiból vonták össze. (Mint hogy mind a protocollista, mind az expeditor segédeikkel dolgozott, munkakörüket hol személyi beosztásuk elnevezésével, hol hivatalként jelölték meg. A jegyzőkönyvvezető „iktató” elnevezésének okát már a Protocolla Tabulae Regiae O 9 állag leltárában ismertettük.)

A *levéltár* iratanyaga a legnagyobb mennyiségű közülük: ezek a fenti 11 csomónak — a 2. csomó kivételével — mindegyikében megtalálhatók, sőt a 8—11. csomókat teljesen a levéltár iratai töltik ki. Az iratok az 1788. évvel kezdődnek és 1877-ig, a kúriai levéltárnak az Országos Levéltárba bevonódásáig terjednek. A kúriai levéltár időközben, 1850—1860-ig a cs. kir. pestkerületi főtörvényszéknek: Oberlandesgerichtnek, 1861-től a visszaállított kir. táblának alárendelve működött. — A *kiadó* iratai az 1816—1851. évekből az 1—7. csomókban található, az abszolutizmus ugyanis a kir. kúrián befejezetlenül maradt pertömeg rendezéséig és szétosztásáig e hivatalt sem szüntette meg. — Az *iktató*nak csupán az 1833—1836. évekből maradtak fenn iratai, az 1—2. csomóban elhelyezve.

Az iratok legnagyobb része levelezés jellegű: a három hivatal iratváltásai főleg egymással, részben egyéb kúriai s kúrián kívüli hatóságokkal, hivatalokkal és személyekkel. Így a personálissal, az országbíróval, ezek kiadóival, az ítélőmes-

terekkel, referens-bírákkal, ügyvédekkel, a királyi ügyek igazgatóságával, megyékkel, városokkal, az abszolutizmus idején császári biztosokkal, a pestkerületi fő-törvényszékkel, az országos pénzügyi ügyészséggel (Finanzprokuratur), 1861-től ismét a kir. személynökkel, a kir. ítélőtáblával, a legfőbb ítélőszékkal, az Országos Levéltárral. Az 1849 előtti iratok főleg országgyűlések idején képződtek, amikor a kir. tábla Pozsonyban tartózkodott és a protocollista, később az expeditor is a hivattal együtt Pozsonyba ment, a levéltár pedig Pesten maradt vissza és személyzete a távollévők különböző feladatait is ellátta.

Az iratok tárgya: pereknek vagy más iratoknak az ügyintézésel kapcsolatos küldözése, kikérése, kerestetése a kúria pesti és pozsonyi részlege, a referensi pertárak, kúriai személyek, s az említett többi hivatal közt, továbbá elhalt bírák és ügyvédek irattárainak beszállítása, perek kiadmányozása, ügyvédi diploma kiállítás, ítéletek kinyomatása, a kúria épületének és pénztárának ügyei, a kúriai alapok kezelése, személyzeti ügyek, az 1849. és 1861. évi átalakulással kapcsolatban felhalmozódott aktatömegek felszámolása érdekében tett intézkedések. Az iratok tehát elsősorban a régi és a visszaállított kir. kúria, az abszolutizmus idején helyébe lépett felsőbbbíróóságok belső ügyvitelére, iratkezelésére nézve jelentenek forrásanyagot.

Természetesen egyes iratok érdekesebb tartalmúak is. Az ügyviteli kérdésekkel kapcsolatban hatásköri problémák (pl. városok jogállása) is felmerülnek. A törvényhatóságok sürgetésére meginduló aktakeresések betekintést engednek a feudális jogszolgáltatás működésének fogyatékoságaiba, a perek elhúzódásába. Az első fokon kimondott marasztaló — gyakran halálos — ítélet után 2—3 évvel is sürgetik, illetőleg keresik az elkallódott elintézetlenül maradt pereket, miközben a rab a megye, város vagy úriszék börtönében hiába várja sorsának eldőlését. A kúriai személyek hivatalos levélváltásában olykor szubjektív megjegyzésekre is sor kerül pl. vélemény nyilvánítása 1848. március 15.-ének eseményeiről. Az abszolutizmus- és provizóriumkori iratok mutatják azt a zűrzavart, ami 1849 után a jogszolgáltatásban bekövetkezett, s érzékeltetik az 1861 utáni átalakulás újabb nehézségeit.

Az iratváltásokon kívül az utolsó két csomóban más, nem levelezés jellegű iratok is fennmaradtak: hivatali esküminták, a kúriai levéltárban készített perkiadványok és hiteles másolatok fogalmazványai, térítvények, érdekesek e csomókban lévő legkülönbébb iratjegyzékek az 1849 előtti és utáni időből, ügyvédek által kikért, haláluk után a levéltárba beszállított, a referensi pertárakból kivett s vissza nem szolgáltatott vagy az alsóbb bíróságoknak visszaküldött perekről, perfajták szerint összeállított jegyzékek az abszolutizmus alatt befejezés végett a bécsi legfelső bírósághoz (Oberster Gerichtshof) felterjesztett, vagy az illetékes Oberlandesgerichtehez áttett, Horvát-Szlavónországnak kiszolgáltatott perekről.

Az állag iratrendszerét és kutatási lehetőségeit az alábbiak mutatják:

Az 1. csomó 5 kötegből áll. Közülük kettő a *kiadó* 1816—1832, 1833. évi, további kettő az *iktató* 1833—1834. évi, s egy köteg a *levéltár* 1833. évi iratait tartalmazza. Az iratok mind jelzetlenek (számozatlanok), kötegenként a napi dátumok szerint vannak rendezve, segédletük nincs.

A 2. csomó szintén 5 kötegből áll. Három kötegben a *kiadó* 1834—1836. évi, két kötegben az *iktató* 1835—1836. évi iratai találhatóak. A kiadó iratait iktatták, minden év e számok szerint van rendezve. Az 1834. és 1835. évi kötegekben az iktatókönyv (egy-egy füzet) is fennmaradt. Az iktatóhivatal iratai számozatlanok, napi dátumok szerint rendezettek, segédletük nincs.

A 3—6. csomók is kötegekre tagolódnak, ezekbe a *kiadó* és a *levéltár* iratait osztották be. Mindkét hivatalnak rendszerint egy-egy évi, egy correspondenssel folytatott levelezése képez egy köteget, de a levéltári iratoknak több vegyes kötegük is van, melyek különböző correspondensekkel történt levelezést tartalmaznak. A kötegeket a csomókban úgy helyezték el, hogy az utóbbiakba mindig mindkét hivatalnak s ugyanazokból az évekből való iratai kerültek: a 3. csomóba 1839—1840. évi, a 4. csomóba 1843. évi, az 5. csomóba 1844. évi, a 6. csomóba 1847—1848. évi iratok. (Más évekből semmi irat nem maradt fenn.) A kiadó iratait iktatták, s e számok szerint rendezték. Az 1839, 1843. és 1847—1848. évi iratokhoz iktatókönyvek (füzetek) is hozzá vannak csatolva. A levéltár iratait a kötegeken végigfutó folyószámokkal jelölték meg, s azok szerint rendezték. Az egész évkör levéltári irataihoz egy mutató készült, a 4. csomóban található.

A 7. csomó a *kiadó* és a *levéltár* egy sorozatba összeosztott iratait tartalmazza az abszolútizmus kezdetétől, 1849-től 1851-ig, évente kötegelve, a 3 éven átfutó folyószámok szerint rendezve. Segédlet nincs.

A 8—11. csomók kizárólag a *levéltár* iratait tartalmazzák: a 8. csomó az 1852—1854. évekből, a 9. csomó az 1854—1861. évekből, a 10. csomó az 1862—1877. évekből. Az iratokat évente kötegeltek, s éven belül az iratokra jegyzett folyószámok szerint rendezték. A számozásnál az időrendre nem voltak kellő figyelemmel, még az évek sorrendjét sem tartották mindig be. Így az iratoknak később történt évrénde osztásakor egy-egy év csomójában a számsor gyakran hézagossá vált.

A folyószámozás a 8—9. csomókban folytatása a 7. csomóban elkezdett számsornak, mely tehát az abszolútizmus egész korszakát átfogja. (Megjegyezzük, hogy a kúriai levéltárnak úrbéri perekkel kapcsolatos hivatali levelezése az 1850—1860. évekből nem itt, hanem az Urbarialia O 36 állagban található.) A 9. csomó végén, 1861-ben, a kir. kúria helyreállításakor, új számsor kezdődik, mely a 10. csomóban, 1877-ben, a kúriai levéltárnak mint hivatalnak megszűnésével zárul. Az abszolútizmus kori iratokhoz segédlet nincs. Az 1861—1877. évi iratokhoz mutató készült, ez a 10. csomóban található. — A fenti, levelezésjellegű iratok után következnek a tárgyleírásban említett egyéb iratok: a 10. csomóban az esküminták, térítvények és 1849 előtti és utáni iratjegyzékek, a 11. csomóban 1788—1840. évi perkiadványok mint fogalmazványok és további nagyszámú iratjegyzék (mindezek, az iratok természete szerint, kisebb kötegekbe foglalva).

Az állag címe és törzsszáma minden iratra rá van pecsételve.

A kutatáshoz rendelkezésre álló segédletek kevéssé használhatók: az iktatókönyvek adatai gyakran hiányosak, a mutatók csaknem kizárólag személynévmutatók, tárgyi címszavakat alig adnak meg. Iratmeghatározáshoz, az állagon belül, a fentebb előadottaknak megfelelő értelemszerű adatok: év, hivatal, az

irat száma, vagy napi dátuma és küldője vagy címzettje közlendők. (A csomók számának megjelölése is célszerű, illetőleg a vegyes csomóknál s a nem levelezés jellegű iratoknál szükséges.)

O 18. PROCESSUS TABULARES

(Táblai perek)

1724—1849

734 csomó, 10 kötet

1—734.	Iratok	1724—1785, 1790—1848	734 csomó
735—736.	Elenchus causarum tabularium	1724—1785, 1790—1848	2 kötet
	I. 1—3795, II. 3796—7501. [elenchus]		
737—740.	Index causarum tabularium	1724—1785, 1790—1848	4 kötet
	I. A—L II. A—L I. M—Z II. M—Z [névmutató]		
741.	Causarum instituta [közös tárgymutató ehhez és az O 21 állaghoz]	1724—1785, 1790—1848	1 kötet
742.	Protocollum procuratoriae Excelsae Curiae Regiae [a procuratoria naplója]	1832—1849	1 kötet
753.	Series causarum tabularium chronologica novior [a perfel- vételek (leváták) naplója]	1735—1785, 1791—1845	1 kötet
744.	Elenchus antiquus causarum tabularium [már nem használt régi mutató]	1724—1785	1 kötet
—	Elenchus causarum tabularium octavium et neo-acquisticarum usque annum 1768. [már nem használt régi közös mutató az 1724—1768. évi táblai perekhez s az O 1 és O 27 állagokhoz, ma az O 1 állagban elhelyezve]	—	—

Táblai per (processus tabularis) az egykorú szóhasználatban a kir. tábla előtt induló — tehát nem oda fellebbvitt — pert jelentett. Az állag 1—731. csomói valóban a kir. tábla által a fenti években elsőfokon felvett és ott elintéződött polgári pereket tartalmazzák. A kir. tábla előtt indult, de ott valami okból el nem intéző-

dött polgári perek a *Processus tabulares non terminati* O 20 és a *Processus relegati* O 25 állagokban, a kir. tábla elé fellebbvitett perek pedig a *Processus appellati* O 21 állagban találhatók.

A három utolsó, 732—734. csomó már nem táblai, hanem *compromissionalis* pereket — a kir. tábla tagjai, mint választott bírák előtt lefolytatott polgári pereket — tartalmaz. E polgári perek közé, a 732. csomóba egy táblai büntetőpert is besoroltak.

Az itt tárgyalt táblai perek a kir. kúria működésének az 1724. évi reformtól 1848-ig terjedő szakaszát fogják át, az iratok a két tábla egységét annak legkifejlettebb formájában, a polgári átalakulástól még nem érintett utolsó korszakában mutatják be. A két tábla egységét jellemző ügyintézés: a kir. tábla előtt indult perek rendszerint tovább mentek a hétszemélyes táblára, s ott a kir. táblán készült perjegyzőkönyveket vezették tovább, a táblai perek tehát a két tábla közös periratai.

E korszak záróévéből, 1849-ből az állagban csak a *procuratoria* naplója szerepel, ez évben indult táblai perek nincsenek. Ennek oka részint anyagi jogunk 1848. évi átalakulásában, az ősiségi jog megszűnésében, részint az 1849. év eseményeiben, a kúria működésének akadályaiiban és ítélkezésének többszöri megszakadásában, majd a felsőbíróóságok feloszlatásában keresendő. 1786—1789 között indult táblai perek pedig azért nincsenek, mert az 1786. január 1-jén életbe lépett *Novus Ordo* értelmében a kir. tábla elsőfokú hatáskörét akkor a kerületi táblák gyakorolták. 1786 előtt kezdett, vagy a régi rend visszatérése után tovább folytatott táblai perekben azonban a *Norma manipulationis* szerinti intézkedés (iktatás, irattári kezelés, táblai határozat) ebben is nemegyszer látható.

A perek tárgyát a kir. tábla elsőfokú hatásköre szabta meg. Így ebbe az állagba kerültek először is a kir. *fiscus* különféle aktív és passzív polgári perei, valamint ekkor a polgári perekhez számított egyéb ügyei, minthogy a kir. táblát a kir. *fiscus* általános fórumának tekintették. Az ügyeknek már ez a csoportja is eléggé szétágazó. Hiszen a magszakadási ügyekkel, a felségsértés címén elítéltek javainak és illetőségeinek felkutatásával, a kobzott vagyon elleni magánkövetelésekkel kapcsolatos perekben, valamint a kir. kincstár egyéb rendes táblai, pl. birtokperein kívül a kir. tábla elsőfokon vette fel a kir. *fiscus*nak olyan pl. adóssági, szerződés nem teljesítése miatt emelt kereseteit is, melyek egyébként magánfél esetében nem tartoztak táblai hatáskörbe. Ezekhez járultak különböző speciális ügyek, pl. azok a perek, amelyeket a *fiscus* bizonyos jogok, privilégiumok jogtalan megszerzése, illetőleg birtoklása címén ezek megszüntetése iránt indított. Így előszeretettel támadja meg és igyekszik visszaperelni a nádori birtokadományokat, a királyi jövedelmek megkárosítása címén perel pl. révek, vámok megszüntetése miatt, gonosztevő futni engedése, a büntető eljárásban elkövetett perrendi hibák címén a pallosjog elvételéért, vagy más megfelelő büntetés kiszabásáért fog perbe egyes törvényhatóságokat (megyét, várost) vagy úriszéket. A kereset tárgya olykor a király bírói parancsával szemben tanúsított engedetlenség, az országgyűlés alsó vagy felső táblája tagjainak indokolatlan távolmaradása országgyűléstől, országgyűlési követek *salvus conductus*-ának megsértése, széksértés, bíróság meg-

rágalmazása, statutióról tett hamis jelentés, pl. a statutio alkalmával bejelentett ellentmondás eltitkolása, a megengedett százaléknál nagyobb kamat szedése, talált kincs eltulajdonítása. A bíróság megrágalmazása címén indult perek főleg az 1830-as évek felségsértési pereivel állnak kapcsolatban, rendszerint a kir. kúria eljárása miatt megyegyűléseken felszólalók, a politikai üldözést kifogásolók ellen indultak.

A feudális kori bíróságok hatáskörét részben személyi, részben tárgyi szempontok határozták meg. Míg az eddigiekben ismertetett ügyek a kir. fiscus mint perben álló fél kiváltságaival kapcsolatosak, a továbbiakban a tárgyuknál fogva első fokon a kir. tábla elé tartozó ügyekről lesz szó. Természetesen a perben álló felek egyike itt is lehet a fiscus, a felek egyébként főpapok, főnemesek, papok, nemesek, sz. kir. és mezővárosok. Ezek a perek — az állag túlnyomó része — a következő három nagy csoportba foglalhatók össze: olyan perek, melyek az ősiségi jogot érintik, melyek okiratok hitelessége és érvényessége körül forognak, s melyek az ún. nagyobb hatalmaskodás eseteivel kapcsolatban indultak.

Az első csoportba tartozik az a nagyszámú örökösödési, új osztályt követelő, a nőág kizárását célzó, ingatlan-eladást mások jogának sérelme címén megtámadó, elődök által elidegenített birtok visszaszerzésére irányuló ex jure indított, vagy új tulajdonosnak birtokba iktatása elleni tiltakozásból eredő vagyoni jogi per, ahol a vita sokszor a tulajdonhoz való jog gyökeréig, nem ritkán évszázadokra nyúlik vissza és a felek mindazokat a lehetőségeket igyekeznek felhasználni, amelyeket az egykorú jog, bonyolult filiaciókon keresztül is, az utódoknak vagy más, távoli rokonoknak nyújt. A pereknek ez a tömege, mely a fentiek szerint valamilyen szempontból még az ősiségi joggal áll kapcsolatban, hű képét adja a perindításra, illetőleg a perek vég nélküli elhúzására számtalan lehetőséget nyújtó, a perek kiemelését, sőt magát a birtoklást is bizonytalanná tevő feudális jogrendszernek.

Az említett második csoport az elsőnél határozatlanabb körvonalú, közös vonásként kínálkozik azonban, hogy az e kategóriába számítható perek különféle, okiratban szabályozott ügyleteknek vagy maguknak az okiratoknak, főleg birtokkal kapcsolatos okleveleknek hitelességét, érvényességét vagy értelmezését vitatják, ily okiratok közlését, kiadását vagy megsemmisítését követelik. Ide sorolhatók a zálog- és csere-ügyletek, vagy határra vonatkozó megállapodások megváltoztatására, megsemmisítésére irányuló, jogbiztosító oklevelek feimutatását, visszaadását, az érdekeltek részére eredetiben vagy másolatban való kiadását követelő, okiratok érvényességét vitató, megfélemlítés, megfélemlítés útján kicsikart szerződések, kötelezvények, váltók, szabálytalan végrendeletek, hamis oklevelek érvénytelenítéséért, megsemmisítéséért indított, vagy egyenesen az okirat-hamisítók személye ellen irányuló, infamia büntetésében való elmarasztalást célzó perek.

A nagyobb hatalmaskodás esetét az 1723. évi 10. tc. újból és részletesen szabályozta. E törvény alá esnek a nemesi kúriák megtámadói, nemesi birtokok erőszakos elfoglalói, nemes személyek jogtalan letartóztatói, fogvatartói, nemesek megverői, megsebzői vagy megölői (amennyiben a cselekmény nem közönséges gyilkosság, ami természetesen büntető útra tartozik), továbbá vérrokonokkal szem-

ben hasonló, személy ellen irányuló cselekmények elkövetői, hivatalos személyek bántalmazói. A felsorolt esetek mindegyike előfordul a táblai perekben. Felesleges hangsúlyozni, hogy ezek az egykorú viszonyokra vonatkozólag mennyi s mily színes, életszerű adatot őriztek meg. Meg kell jegyezni még, hogy a fentiekén kívül a nagyobb hatalmaskodás bűnébe esett az is, aki valamely polgári perben, egy perben kétféle alkalmazott oppositíót vagy repulsiót, mely perorvoslatok különben szintén a kor jellegzetességei közé tartoztak.

A fenti csoportokba foglalható ügyeken kívül a táblai perek közt kisebb számban különféle egyéb tárgyak is előfordulnak, mint pl. az ítéletek foganatosításával kapcsolatos, a foganatosítást akadályozók ellen indult perek, az örökségi, osztályos ügyekkel kapcsolatban rokonokat kisémmizők, illetőleg magukat rokonként az örökségbe becsempészni törekvők ellen vértagadás, illetőleg álorcásság címén indult a vagyoni vitáktól elkülönülő perek, birtokosok között korcsma jognak és egyéb jogoknak, egyházi hatóságok közt a dézsaszedés jogának birtokáért folytatott perek, a földesúri hatalom alól magukat kivonni törekvő helyeségek bírói úton való alávetéséért indított perek; általában a kiváltságok, privilégiumok körül forgó perek, melyeknek magánfelek közötti vita esetén is, a kir. tábla volt a competens fóruma. A táblai hatáskör pontosan körül nem határolt volta miatt a csak egy-két esetben előforduló további pertárgyak ismertetésünk keretében fel nem sorolhatók.

Meg kell még említeni, hogy az állag végén több csomóban, és pedig a 703—731. csomókban olyan táblai perek vannak összegyűjtve, melyek az 1848/49. évi átalakulással kapcsolatban befejezetlenül maradtak és az abszolutizmus éveiben a kúriai levéltárból kiemeltetve egyes cs. kir. bíróságokhoz kerültek, ezektől azonban különböző intézkedések után vagy még az abszolutizmus éveiben, vagy a provizórium korában a kúriai levéltárba visszakerültek, és ott ebbe az állagba kaptak besorolást. Ezekben a perekben tehát 1849 utáni, abszolutizmus kori bíróságok iratai is találhatóak.

A 732. csomóba, mint arra már utalás történt, a polgári perek közé egy bűnper is be van osztva: a Stur és Hurbán-féle miavai betörés egyik, magyar kézre került résztvevője ellen a kir. ügyigazgató vádemelése alapján 1848 decemberében felvett hazaárulási per. A csomó többi irata, valamint az utolsó két csomó iratai egységesen compromissionalis perek: a fentiekben ismertetett táblai perekhez hasonló tárgyú vagyoni jogi vonatkozású polgári ügyek, melyeket a felek, bizonyára az eljárás gyorsítása végett, a rendes peres út helyett választott bíróság elé vittek és melyek a választott bírák — kir. táblai tagok — személye révén kerültek ebbe az állagba.

A Processus tabulares mint történeti forrásanyag, egyike a kúriai levéltár legfontosabb állagainak. Az évszázadokra visszanyúló vagyoni jogi perek több eredeti, s igen sok másolati szövegű 1526 előtti oklevelet tartalmaztak. Az eredeti oklevelek ugyan ma az Országos Levéltár Mohács előtti gyűjteményében (Q szekció) találhatóak, itt az iratok között csak fényképmásolatuk van elhelyezve, de a régi másolatok és átirások továbbra is a helyükön maradtak. Az ilyen korú oklevelekre a perjegyzőkönyvekben is igen sok hivatkozás történik. A XVI—

XVII. századi iratok száma még tekintélyesebb. A perekhez becsatolt urbáriumok, conscriptio, ingatlan és ingó vagyronról készült összeírások, költségjegyzékek, tanúvallomások igen sok adatot őriztek meg például az egykorú vagyon- és birtokviszonyokról, a jobbágság helyzetéről, anyagi erejéről és terheiről, a háborúk miatt bekövetkezett pusztulásról, faluk, részirtokok ujjítelepítéséről, a lakosság rétegződéséről, névanyagáról. Mind a vagyoni jogi, mind a hatalmaszkodási perek egyébként is számos adatot nyújtanak az egykorú életviszonyokra és helyi szokásokra. A perek érzékeltetik azt a tusakodást, amely a kiváltságos osztályon belül a birtokért szakadatlanul folyt, sok becses adatot szolgáltatnak a nemesség és a jobbágság között folyó osztályharcra, a nemesség és a városi polgárság ellentéteire is. A török idők után a visszatérő földesúri hatalmat el nem ismerő, volt végvári privilégiumok alapján szabadságra törekvő helységek bírói úton való alávetéséért indult perek is e harc érdekes dokumentumai.

Rendkívül hasznos forrásanyagot szolgáltatnak a táblai perek a feudális jog tanulmányozásához. E tekintetben nemcsak az egykorú magánjogra és perjogra irányuló kutatáshoz nélkülözhetetlenek, a jogi felépítmény visszahatását is jól érzékeltetik. A perekből feltáruló jogi bizonytalanság, a hosszú, sokszor évszázados birtoklás után elperelt birtokok nagy száma az egyik indoka a hitel hiányának, a befektetés, meliorálás iránti kedv alacsony fokának, a magyar gazdaság elmaradottságának. Végül külön értékelést kíván, hogy a különféle birtokperek, azoknak a múltba visszanyúló mellékletei elsőrendű adatokat szolgáltatnak egyes helyek, vidékek vagy jelentős szerepet játszott családok (Zrínyi, Thököly, Rákóczi) történetére, ezek vagyonának, hatalmának kialakulására és a vagyon további sorsára, a birtokkobzások útján kincstári kézbe került uradalmak szétesztogatására.

Az iratok az egész állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve. A számozás kezdetben a felperesek betűrendjét követi, amellett nagy általánosságban az időrendhez is alkalmazkodik. Később csak az időrendhez való igen laza alkalmazkodás marad meg, egyébként a perek egymásutánja az állagon belül teljesen esetleges. Az állag a II. József-kori levéltárrendezés alkalmával a „4” kútfőjelet kapta, e számot a folyószám előtt minden peren feltüntették. Innen az iratokat négyes pereknek is szokták nevezni.

A kutatáshoz — a kutatás irányának megfelelően — a 737—740. raksz. személy- és helynévmutatók vagy a 741. raksz. pertárgymutató használható. A névmutatók négy kötetre tagolódnak: az I. számmal jelölt két kötet kb. az 1—5000. folyószámokhoz, a II. számmal jelölt két kötet az állag további részéhez, tehát kb. az 5000. folyószámtól a sorozat végéig, a 7501. folyószámig szolgál személy- és helynévmutatóul. A mutatók egy-egy betű névanyagát gyakran több lapon elszórva adják folytatólagosan. Ilyenkor a folyamatosság biztosítása céljából minden alfabetikus rész végén utalás van arra az oldalra (vide pagina...), ahol a betű névanyag folytatódik. A pertárgy- helyesebben perfajta-mutató az egész állaghoz (és az O 21 állaghoz) készült, de nem tartalmazza az összes táblai és appellált pert. Mindegyik mutatóban megtalálható az irat folyószáma, ezen kívül azonban az egyik mutató csak a neveket tárgy nélkül, a másik mutató csak a perfajtákat név nélkül adja.

A dátumot egyik mutató sem tünteti fel, a mutatókban talált folyószámot kikérés előtt célszerű a 735—736. raksz. elenchusban is kikeresni. Az elenchus két kötetének számok szerinti tagolódását lásd az állag-áttekintésben. Az elenchus bejegyzései adják a per tárgyát, illetőleg fajtáját az ügyben szereplő személy- és helynevekkel, továbbá a leváta évét és a folyószámot.

Az állaghoz tartozó további kötetek közül a 742. raksz. a procuratoria naplója. Ez napi dátumok szerint mutatja ki, hogy a procuratórián aznap mi történt: melyik bíró volt a soros elnök (felügyelő), ott a felek mily pereket kölcsönöztek ki allegátumaik bejegyzése végett, vagy bocsátottak ítélet alá, mily táblai határozatok közöltettek a felekkel. A 743. raksz. kötet hasonló módon napi dátumok szerint tünteti fel, hogy a kir. táblán aznap milyen perek indultak, vétettek fel. A 744. raksz. kötet az O 1 és O 27 állagokkal közös régi mutatók a fentebb ismertetett újabb (XVIII—XIX. századi) mutatók elkészítése óta használaton kívül kerültek.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám megjelölése szükséges.

O 19. PROCESSUS ET ACTA NEGOTII RUDNYÁNSZKYANORUM

(A Rudnyánszkyak családi pereskedésének iratai)

XVIII. század vége—XIX. század eleje

5 csomó

1—5. Iratok XVIII—XIX. század 5 csomó

A fenti című iratcsomók báró Rudnyánszky József, illetőleg özvegye báró Száraz Julianna és gyermekeik között a birtokok kezelése, az apai örökség kiadása ügyében indult, és a család különböző tagjai között az örökség felosztása körül folyt hosszú pereskedés iratait tartalmazzák.

Az állag első iratai annak a bizottságnak az iratai, mely bizottságot a hétszemélyes tábla 1787. július 10-én a felek kérelmére a családi vagyon, a Békés, Pest, Fehér, Tolna és Pozsony vármegyék területén fekvő terjedelmes birtokok és jövedelmeik összeírása, a felek közötti arányos elosztása végett kiküldött. E „Commissio Investigatoria in Negotio Rudnyánszkyanorum” címen működött bizottság („Delegata Commissio Regia”) iratai a bizottságnak különböző hatóságokkal, főleg a hétszemélyes táblával, az ügyben érdekelt magánszemélyekkel folytatott levelezéséből állnak.

Ehhez csatlakozik a vitás családi vagyon kezelésére kirendelt egykorú hatósági szerv, a „Regiae Administrationis Bonorum Barone Rudnyánszkyanorum Generalis Cassae Preceptoratus Officium” fennmaradt irattára: a hivatal évi, illetőleg negyedévi elszámolásai és más számadások különféle mellékletekkel, nyugtákkal, levelezéssel.

Itt található továbbá az a 3 compromissionalis per, melyet — a békés egyezség létre nem jövén — a család különböző tagjai 1798. június 18-án, 1798. december 11-én és 1799. május 27-én egymás ellen kölcsönösen indítottak. Az iratok a perestekből és mellékleteikből állnak. A 3 perben ugyanaz a „Compromissionalis”

— a felek felkérésére alakult s a felek megegyezése által szabályozott alakosságok szerint eljáró — bíróság ítélkezett. Működése éveken át követhető: a perek ezen az elsőfokon csak a XIX. század elején, 1806-ban fejeződtek be. E perek esetleges folytatására vonatkozó iratok — ha az ítélet fellebbevitelt engedett a hétszemélyes táblához — nincsenek az állagban. Kereshetők volnának a Processus appellati O 21 állagban. A Compromissionalis bíróságnak az állandó elnöke a kir. tábla egyik bírása volt, bizonyára ennek a révén kerültek az iratok a kúriai levéltárba. Az állag alapját e perek, a Compromissionalis bíróság iratai képezik, melyekhez — az ügy áttekintése végett — e bíróság szerezhette be és csatolta irataihoz a „Commissio” és a „Perceptoratus” iratait.

Az említett intézmények szerint egymástól elkülönülő iratokhoz egy csomó, a Rudnyánszkyak ügyére vonatkozó vegyes irat kapcsolódik: a család birtokairól készült összeírások, a vagyon kezelésére s a gazdaság állapotára vonatkozó nyilatkozatok és vallomások, további peres iratok, és levelezés. Tartalmuknál fogva tehát vagy a „Commissio” vagy a „Compromissionalis bíróság” működésével állnak kapcsolatban. E vegyes iratok közt a „Commissio” kiküldésénél (1787) régebbi dokumentumok is találhatóak.

Az állag beosztása a fentieknek megfelelő: az 1—2. csomó a „Commissio”, a 3. a „Perceptoratus”, a 4. a „Compromissionalis bíróság” iratait, az 5. csomó pedig a vegyes iratokat tartalmazza. Az 1—2. csomók iratait e két csomón végigfutó folyószámok szerint rendezték, a 3. csomó tartalmát időrendben helyezték el, a 4. csomó a benne található perek szerint tagolódik, az 5. csomó tartalma nagyjában a fenti iratfajták szerint csoportosul. Az állag neve és törzsszáma minden iratra rá van pecsételve.

Az állaghoz segédlet nincs. Kutatás esetén az iratok csomónként nézhetők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a csomó száma és az irat folyószáma vagy azonosítására értelemszerűen alkalmas adatok, mint tárgy, név, dátum jelelendők meg.

O 20. PROCESSUS TABULARES NON TERMINATI

(Befejezetlen táblai perek)

1752—1847

240 csomó, 6 kötet

1—240.	Iratok	1752—1785, 1791—1847	240 csomó
241.	Series causarum tabularium non terminatarum [elenchus, egyben felperesi névmutató]		1 kötet
242—246.	Series causarum tabularium universalis és ettől eltérő címek- kel I—V. kötet [táblai perek ál- talanos sorjegyzéke]	1752—1785, 1791—1847	5 kötet

Ez az állag a kir. táblán a fenti években elsőfokon felvett, a kir. kúria 1849. évi megszüntetéséig be nem fejeződött és az anyagi jog változásai — az ősiség eltörlése, továbbá az osztrák törvénykezési rendszer bevezetése — miatt végül is befejezetlenül maradt pereket tartalmaz: csaknem mind polgári pereket, közöttük csak néhány bűnpert.

Az állag, bár a Processus tabulares O 18 állaghoz kapcsolódik, ennél szélesebb tárgykört fogott át. Az elsőfokon a kir. tábla elé tartozó polgári perekon kívül eredetileg nagy számban tartalmazott olyan bűnpereket is — mint a felségsértési ügyek, a jurátusok bűnperei, pénzhamisítási ügyek —, melyek szintén már elsőfokon a kir. tábla előtt kerültek felvételre.

Az iratoknak ez az eredeti összetétele később megváltozott: a bűnperek legnagyobb részét kiemelték és átosztották az Extractus processuum criminalium (O 29) állagba vagy a pénzhamisítási ügyek a Causae contra cutores falsae monetae (O 32) állagába, de átadott a kúriai levéltár periratokat — főleg felségsértési pereket — a királyi jogügyek igazgatóságának is. Itt tehát ezekből a perfajtákból csak néhány irat maradt vissza. Sok hiányzik a polgári perek közül is már. Ezek ugyanis, ha valami módon megszüntetést nyertek, az említett Processus tabulares (O 18) állagba kerültek át, nagyrészt pedig az abszolutizmus korszakában különböző cs. kir. bíróságokhoz, főleg a pesti Oberlandesgericht-hez tétettek át, vagy az abszolutizmus idején a kúriai levéltárt ért viszontagságok következtében elvesztek. A polgári perek megfogyatkozása azonban sokkal kisebb arányú, az állag a fentiek következtében csaknem tiszta polgári persorozattá alakult át.

Az iratok nagy többségükben eredeti perjegyzőkönyvek, becsatolt mellékletekkel. Több tétel alatt azonban nem maguk az eredeti peres iratok találhatóak, hanem csak a per okmányosora: a felperesi és alperesi mellékletek jegyzéke, e mellékletek bővebb vagy szűkebb szavú ismertetésével és rendszeresen egy-egy a per valamilyen részkérdésében hozott bírói, közbenszóló ítélettel, határozattal. Kedvező esetben, ha az okmánysor a mellékletek bővebb kivonatát adja, ezek a szövegek is nyújthatnak valamelyes tájékoztatást az ügyről, egyébként azokból néha még a per tárgya sem állapítható meg.

Az iratok kezdőéve, 1752 esetleges, úgy látszik a tárgybani sorjegyzéket ekkor állították össze. Az 1786—1789. évben felvett perek hiányát a kir. tábla első fokú hatáskörének a Novus Ordo korában volt szünetelése indokolja. A záróév, 1847 ismert tényezők következménye.

A perek tárgya, az említett módosulással ma már a Processus tabulares (O 18) állag tárgyaival azonos, tehát itt is ugyanolyan szempontok szerint foglalható össze. A kir. fiscus speciális ügyei közül legnagyobb számban fordulnak elő a magszakadási perek, itt is szerepelnek továbbá nádori donatio megtámadása, kincstár érdekét sértő vám megszüntetésére irányuló kereset, országgyűlésre követet nem küldő törvényhatóság elleni eljárás. További említendő tárgyak: a kincstárt illető urbura (bányabér) iránti követelés, az 1830-as évek felségsértési pereivel kapcsolatos politikai ügyek, pénzhamisítási per és az országgyűlési ifjúság, a kir. táblai jurátusok kihágásaival kapcsolatban indult bűnpert.

Az állag iratainak zömét, a táblai perekhez hasonlóan, az ősiségi joggal kap-

csolatos vagyoni jogi perek alkotják, melyeknek leggyakoribb típusait a Processus tabulares O 18 állag ismertetésében már megemlítettük. A hatalmaskodási ügyek, a táblai hatáskörbe tartozó nagyobb hatalmaskodás esetei itt kevesebb számban fordulnak elő: az ügyek eldöntése, a döntés alapjául szolgáló tények bizonyítása a bonyolult ősiségi pereknél jóval egyszerűbb lévén, az ilyen perek ritkábban maradtak befejezetlenül. Nagy számmal szerepelnek a szerződések, megállapodások, kötelezvények, váltók, végrendeletek hitelessége, érvényessége, helyes értelmezése körül forgó, megsemmisítésére irányuló, oklevélhamisítók megbüntetését követelő, oklevelek visszaadása, másolatban való kiadása véggett indított perek.

A különféle egyéb perekre, mint az egymás jogait sértő szomszédos birtokosok, compossessorok, városok, egyházi személyek között kocsmá, malom, mézár-szék, vásári vámszedés, vásárszabadalom birtoklása vagy annak eltiltása ügyében folytatott, dézsmaszedési jogot illető perekre ugyancsak a Processus tabulares (O 18) állagban elmondottak vonatkoznak. Említendő még az olyan perek, melyeket nagybirtokosok a felmenőik ténykedése miatt: alkalmazottaiknak vagy azok özvegyeinek biztosított nyugdíj törlése, lekötött ingatlanhasználat visszaítélése iránt indítottak. Az ilyen ügyek a felperesek földesúri jogának, korlátlan birtoklási jogának sérelme címén indultak, s így szintén mint privilégiumot érintő jogviták tartoztak elsőfokon a kir. tábla hatásköre alá.

Csakúgy mint a perek tárgya, az állag forrásértéke is a táblai befejezett perekéhez hasonló, megjegyezzük azonban, hogy a befejezetlen perek részben az ügyek eldöntetlen volta, részben mellékletek általában kisebb száma miatt, e táblai pereknél kevésbé jelentős történeti forrásanyagot képeznek. A mellékletek kisebb számának oka az, hogy a felek a bizonyítékokat nem a per elején, hanem később folyamatosan csatolták be, a befejezésig eljutott perekhez tehát rendszerint több melléklet került.

Az állag iratai a felperesek névkezdőbetűi, egy-egy betűn belül a leváta időpontja szerint vannak rendezve. Több felperes esetén az irat a perjegyzőkönyvben első helyen szereplő felperes névkezdőbetűjének megfelelően kapott besorolást. Az állag címe az iratokon nincs feltüntetve. Az iratok idetartozását csak tartalmuk és a forma mutatja. A párhuzamos O 18 állag befejezett táblai perei ugyanis ívformában tárolódnak.

A kutatáshoz a 241. rakszámú kötet használható. Ez elenchus, mely az iratokat a felállítás rendjében: a felperesek betűrendjében, egy-egy betűn belül időrendben sorolja fel, így egyúttal felperesi mutatóul is szolgál. Sem az alperesek, sem a perekben szereplő helynevek, sem a tárgy nincs indikálva. Ezekre irányuló kutatás esetén a kötet elenchusszerűen nézhető végig. Bejegyzései ugyanis minden pernél adják a szóban forgó adatokat, továbbá a referens nevét, a perfelvétel napját és néha az irat sorsára vonatkozó utalást is tartalmazzák. Ezzel kapcsolatban meg kell ismételnünk, hogy az eredetileg bejegyzett iratok közül ma sok per nincs az állagban. A más kúriai állagokba áttett iratok már az elenchusban feltüntetett új jelzetek alapján a megadott helyeken többnyire megtalálhatók. A bejegyzések szerint a kir. fiscusnak kiadott perek ma már nincsenek a Causarum Regalium Directoratusnak (Országos Levéltár „E” szekciója) iratai között. S minthogy az

abszolútizmuskori bíróságok általános — nem elnöki — irattárai nem kerültek be az Országos Levéltárba, a cs. kir. bíróságokhoz áttettként feltüntetett perek szintén nem állnak rendelkezésre. Ezen kívül — talán a kir. tábla 1861. évi visszaállításával kapcsolatban történt revízió során készült — egykorú bejegyzések sok pert további magyarázat nélkül, szintén hiányzónak tüntetnek fel. Az utólagos bejegyzések pontatlansága miatt előfordul, hogy a cs. kir. főtörvényszékhez elküldött vagy hiányzónak feltüntetett irat a helyén fekszik vagy fordítva, az elenchus szerint meglévő irat ma nem található.

A 242—246. rakszámú kötetek — a táblai perek általános sorjegyzékei — az iratok nyilvántartására szolgáltak, a kúrián nem alkalmazott iktatást kellett volna pótolniok. Szerkezetük és tartalmuk a 241. rakszámú kötetével teljesen megegyezik. Az állag irataiban való kutatáshoz feleslegesek, csak ügyvitel-történeti érdekességük van.

Irat meghatározásához, állagon belül, a felperes neve, a leváta éve jelölendő meg. Minthogy ugyanannak a felperesnek ugyanabból az évből néha több pere is van, célszerű az alperes nevét is megemlíteni.

O 21. PROCESSUS APPELLATI

(Fellebbezett perek)

1724—1848 (—1853)

895 csomó, 9 kötet

1—895.	Iratok	1724—1848	895 csomó
896—899.	Elenchus causarum appellatarum	1724—1848	4 kötet
	I. kötet 1—3811. szám		
	II. kötet 3812—6000. szám		
	III. kötet 6001—9604. szám		
	IV. kötet 9605—14 446, szám [elenchus]		
900—903.	Index causarum appellatarum	1724—1848	4 kötet
	I. A—L		
	I. M—Z		
	II. A—L		
	II. M—Z [névmutató]		
904.	Liber reversalium ab anno 1840 [nyilvántartókönyv a bírák és ügyvédek használatára kikölcsön- zött fellebbezett perekről]	1840—1848	1 kötet
	Causarum instituta [közös tárgy- mutató az O 21 és O 18 állag- hoz, elhelyezve az O 18 állagban]	1724—1848	

E Processus appellati állagban a kir. táblán 1724—1848 között másod-, illetőleg harmadfokon felvett fellebbezés folytán a kir. tábla elé került befejeződött perek találhatók. Az iratok közé, a kúriai levéltár iratkezelés-gyakorlatától eltérően, számos a kir. táblára a Justitia Josephina idején beérkezett fellebbezett pert is beosztottak, itt tehát az állag évkörének meghatározásánál az 1786 és 1790 közötti éveket nem kellett kirekeszteni. Az állag korhatára a szokottól egyébként is eltér: a perek között 1849 után a bécsi cs. kir. legfelsőbb ítélőszéken (Oberster Gerichts- und Cassationshof), sőt az 1860-as években a visszaállított kir. táblán ítéletre került fellebbezett perek is előfordulnak.

Míg a kir. tábla elsőfokú hatásköre a kúria 1724. évi ujjaszervezésétől (a Justitia Josephina néhány évét nem számítva) a korszak végéig, 1848-ig csak kisebb mértékben változott, a tábla fellebbviteli hatásköre az itt tárgyalt alig másfél évszázad alatt többször igen lényegesen módosult. S ahogy a kir. kúria a nemesség polgári pereinek felsőbbíróságából a továbbiak során egyetemes joghatóságú országos felsőbbírósággá alakult, a fellebbezett perek kezdetben homogén sorozatában is mind többféle ügy futott össze. Ez viszont maga után vonta, hogy az egységes sorozatból, a változásoknak, a tömegesen beérkező újabb perajtáknak megfelelően, különböző újabb persorozatok váltak le. A Processus appellati iratanyagában tehát, a kúria hatásköri és szervezeti változásait tükrözve kétirányú mozgás — egyes per kategóriák megjelenése majd eltűnése — párhuzamosan tapasztalható.

Az első nagyobb jelentőségű változás 1744-ben következett be, amikor Mária Terézia rendelete a tárnoki székről fellebbvitt pereket a személynöki szék helyett a kir. kúria hatáskörébe utalta. A rendelkezés nyomán egyszerre tömegesen jelennek meg a fellebbezett perek között a városok, a polgárság különféle magánjogi perai, ami a pertárgyak tekintetében is jelentékeny módosulást hozott. Viszont ugyancsak Mária Terézia 1765. évi intézkedése nyomán, az úrbéri rendezéssel kapcsolatban eltűnnek ebből az állagból a földesurak és jobbágyaik között folyó úrbéri perek, melyek ezután a vármegyéktől nem a kúria, hanem közigazgatási úton a helytartótanács felé mennek tovább.

II. József reformjai közül itt több fontos változásról kell megemlékeznünk: ilyen a fellebbezett bányapereknek a bécsi Hofkammer in Münz — und Bergwesen helyett előbb a tárnoki szék, majd 1786-ban a kir. kúria hatáskörébe utalása, valamint a házassági bontópereknek (válópereknek) a szentszékek helyett 1786-ban a világi bíróságok ítélkezése alá helyezése. Mindkét intézkedés ismét egészen újfajta perekkel gazdagította a fellebbezett perek állagát, egyben megindítója lett az említett leválási folyamatnak. A nagy számban beérkező bányaperek részére ugyanis új külön állag létesült (Causae Montanisticae O 28), de a következtlen kúriai iratkezelés eredményeként a bányaperek iratainak egy része, főleg a táblai pertestek ide, a fellebbezett perek közé sorolódtak be. Bányaperes iratok az 1786—1790. évekből az Archivum Josephinum Tabula septemviralis O 61 és Tabula regia O 62 állagában is fennmaradtak. Hasonló helyzet alakult ki a válóperekkel kapcsolatban is: ezek 1787-től, amikor az ily perek beérkezése a kúriára megindult, 1821-ig a fellebbezett perek közé kaptak besorolást, kivéve a Justitia Josephina-kori válóperek egy részét, mely az Archivum Josephinum Tabula septemviralis O 61

állagban található. 1821-ben azonban — bár a régi rend helyreállítása a kúria elé került válópereket protestánsok ügyeire redukálta — a nagyszámú válóperrel kapcsolatban képződött kúriai iratok számára új állag létesült, az *Extractus causarum divortialium* (O 33).

A hatásköri változások közül az itt tárgyalt állag szempontjából még három kíván kiemelés.

Mint az *Extractus processuum criminalium* (O 29) leltárában részletesebben kifejtettük, a bűnperek Magyarországon a XVIII. század végéig elvileg nem voltak fellebbezhetőek. Az a viszonylag kevés bűnper, mely különböző okokból — főleg nemesek ügyeiben — 1786 előtt a kir. kúriáig mégis feljutott, szintén a fellebbezett perek sorozatába kapott beosztást. A *Justitia Josephina* a bűnperek fellebbezését rendszeressé tette (e bűnperek iratai az Archívum Josephinum O 61 és O 62 állagába sorolva maradtak is), majd az 1791. 43. tc. az ily ügyeknek a kúriára fellebbezését a jobbágyok számára is megengedte. 1791-től tehát a bűnpereknek olyan tömege áramlott be a két táblához, hogy ott számukra azonnal külön állagot kellett létesíteni, ez az említett *Extractus processuum criminalium* (O 29) állag. Ezután a fellebbezett perek közé további bűnpereket nem soroltak be.

A másik változás az állag bővülését jelentette, az a változás, mely II. József intézkedése nyomán a jobbágyok polgári pereinek a kúriáig való fellebbezhetőségét lehetővé tette. (1786—1790 között ezeknek a pereknek az iratait részben ide osztották be, részben az Archívum Josephinum O 61 és O 62 állagaiban hagyták.) Végül ismét tárgyszűkülést eredményezett az állag anyagában a váltóbíróági szervezet felállítása 1841-ben, amivel kapcsolatban az eddig a kir. tábla előtt tárgyalt, s így ebbe az állagba került váltó-, csőd- és egyéb hiteljogi perek az új váltó-feltörvényszék hatáskörébe mentek át s elintézés után a Váltófeltörvényszék O 52 állagban, vagy fellebbezés esetén a hétszemélyes tábla külön váltóosztályának iratanyagában, a Hétszemélyes tábla váltóosztálya O 34 állagban kaptak helyet.

A fentiekben nem szóltunk azokról az állagokról, melyek *Processus appellati* iratanyagában nem hatásköri változások miatt vagy kezelési okokból elkülönült fellebbezett pereket tartalmaznak. Ezek a *Processus appellati usque 1808 non terminati* O 22, Befejezetlen fellebbezett perek O 23, Fellebbezett nem levált perek O 24 és Jelzet nélküli fellebbezett perek O 26 állagok.

Az eddigiekben az iratok tartalmáról még vázlatos áttekintést sem nyújthattunk, ez érthető, ha arra gondolunk, hogy — a kúria hatáskörének fokozatos bővülésével — a fellebbezhető ügyek az ország csaknem minden alsófokú bíróságától itt futottak össze, így legalább bizonyos évekből ebbe az állagba kerültek. A *Processus appellati* tehát az egész kúriai levéltárnak kétségtelenül a legváltozatosabb tartalmú állaga, mely e tekintetben még a táblai pereket (*Processus tabulares*, O 18) is erősen felülmúlja. Ezzel kiegyenlíti azt a különbséget, mely e két állag egyes iratainak forrásgazdagsága tekintetében gyakran mutatkozik. A táblai perek ugyanis, mint nagyrészt az ősiséggel kapcsolatos magánjogi ügyek, sokszor évszázadokra visszanyúló kérdéseket érintenek, egy-egy perhez tehát ilyenkor nagy mennyiségű és széles korszakot átfogó melléklet van csatolva. A *Processus appellati* pereit — mint az alábbiakból látható — nem ilyen természetűek. A felsőbbfokú eljárás természete-

tének megfelelően rövid úton folytak le, így sokkal kevesebb és időben körülhatároltabb mellékletet igényeltek.

A fellebbezett perek gyakran nem is állnak másból, mint a kúriai eljárás során készült rövid perjegyzőkönyvből, az ügy lényegét — az alsófokú eljárás anyagát is — jól összefoglaló, de szintén rövid szövegezésű per kivonatból s legfeljebb néhány, a kúrián becsatolt mellékletből. Ez esetben, bár a per tárgya ilyenkor is jól kivehető, az akta az ügynek csak per jogi vonatkozásairól tájékoztat. Ha azonban, ami elég gyakori, az iratokhoz az elsőfokú fórum perkiadmánya is csatolva van, mely az ügy alsó szakaszának összes produktumát: a hosszú allegatumokat tartalmazó perjegyzőkönyvet, a felek és a tanúk kihallgatási jegyzőkönyveit és a különféle egyéb bizonyítékokat mind szóról szóra átírva tartalmazza, az ilyen perek az ügynek és háttérének eleven rajza tekintetében nem maradnak el a Processus tabulares perrei mögött.

Az elmondottakból következik, hogy a fellebbezett perekben a legkülönfélébb osztályhelyzetű és foglalkozású egyének, intézmények és közületek a legkülönfélébb viszonylatokban állnak szemben egymással. A perek tárgya szintén ilyen változatos, hiszen, mint láttuk, a helyi hatóságok előtt lezáródó ügyek mellett egyre több per vált fellebbezhetővé, ezek csaknem mind a kir. kúria elé jutottak. Éppen ezért a perek tárgyairól itt csak egészen vázlatos kép adható. Az állag-áttekintés felhasználásánál az egyes per kategóriák időbeli korlátairól fentebb elmondtak mindig figyelembe veendőek.

A polgári perekről, melyek között a magánjog minden ágazatába tartozó nagyszámú ügy található, nem a magánjog rendszerében, hanem a tárgyak előfordulásának gyakorisága szerinti sorrendben igyekszünk tájékoztatást adni. Első helyen említjük tehát az örökösödési és osztályos, végrendelet érvényesítését célzó, hitbér vagy hozomány kiadásáért indult, özvegyi jogon alapuló igényekkel kapcsolatos, gyám elszámoltatására vagy a gyámságtól való elmozdítására irányuló, a szomszédok határvitájából, közbirtokok osztozkodásából eredő vagy más indítékú sokféle birtokpert. Földbirtokkal kapcsolatos ügyek továbbá azok is, melyek adásvételből, zálogba adásból, a zálog visszaváltásából, az ingatlan bérbeadásából, birtok-cseréből vagy a birtokok közötti határok megállapítása körüli vitákból kifolyólag kerültek peres útra. A birtokperek között külön említendőek az incapacitas címén indult ügyek, melyekben gyakran nemcsak a nem nemesi birtokképtelenség kialakult elve alapján forgatták ki a nem nemesi tulajdonába került birtokból. Nagy számban található továbbá a perek között ún. violentialis (kisebb hatalmaszkodási) és károkozási ügyek, melyek jórészt szintén birtokkal, birtokosok közti vitákkal, erdő, rét, földek használatával kapcsolatosak.

További kategóriát képeznek a különféle pénz- és hitelügyeletekből eredő pereskedések: adóssági, pénzérték változásával kapcsolatos, kamat megállapítása körül forgó, kezesség érvényesítése végett indított, kereskedelmi szerződésekből, a felek közötti elszámolásból, az üzleti haszon körüli vitából, áruhitel ügyből kifolyó, hitelpapírok visszaszolgáltatására vagy megsemmisítésére irányuló perek, valamint a csődperek és uzsoraperek.

A parasztság helyzetére vonatkozó kutatások jó forrásanyagát szolgáltatják a

jobbágyok között folyt magánjogi perek, de még inkább a kúria elé került úrbéri és decimális perek. Az úrbéri ügyekben sokszor egész faluk vagy mezővárosok állanak szemben a terheiket folyton emelő, a jobbágyság életlehetőségeit, erdő- és legelőhasználatát szűkebbre szorító egyházi és világi földesurakkal. Ugyanabba a körbe számíthatók az említett dézsmaperek is. Itt említhetők továbbá a földesúri jogszolgáltatással kapcsolatos ún. impensionalis perek, melyek a jobbágy elleni követelés érvényesítését kívánó fél és az ügyben igazságot tenni hivatott, de azt elmulasztó földesúr között a keresettel kapcsolatban indultak. Végül itt említjük meg a szökött szolgák vagy jobbágyok visszaszerzésére irányuló, földesurak közt folyt pereket is.

A különböző köz- és magánalkalmazottak elszámoltatására, különösen viselt hivataluk után fennmaradt rendezetlen ügyeik tisztázására irányuló keresetek, valamint az e korban szintén a polgári perekhez számított becsületsértési, rágalmazási és testisértési ügyek átvezetnek a büntetőperek kategóriájához, ahová ez időben csak a közbűncselekmények (*delicta publica*) miatt indult pereket számították. Az ilyen ügyek, mint láttuk, a XVIII. század végéig rendszertelenül, azóta tömegesen szintén a kúria elé kerültek. Köztük a közrend, erkölcs, személy és vagyon elleni bűncselekmények minden fajtája előfordul.

A felsorolt, típusoknak tekinthető gyakori ügyeken kívül egyes perek a legkülönbözőbb tárgyakra vonatkoznak. E tárgyak, mint arra más helyen is rámutattunk, ezen leltár keretében ki nem meríthetők, hiszen a peres iratok a maguk korának minden vonását, az egykorú élet egészét megörökítik. Különösen kir. tábla fellebbeviteli hatáskörének kiszélesedésével következett be az ügyek igen erős koncentrációsodása. A pertárgyak ismertetésénél nem szóltunk az ebben az állagban is található bányaperekről és válóperekről. Ezek ismertetése a *Causae montanisticae* O 28 és az *Extractus causerum divortialium* O 33 állagok keretében történik.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve. A számozás előbb a felperesek betűrendjét, azután — de csak helyenkint s nagy általánosságban — az időrendet követi. Az állag a II. József-kori levéltárrendezés alkalmával „5” kútfőjelet kapott. E számot a folyószám elé minden perre rájegyezték. Innen az iratokat ötös pereknek is szokták nevezni.

A kutatáshoz mutatók és elenchesok állnak rendelkezésre. A 896—899 raksz. 4 kötet elenches egy sorozatot képez. Az elenches bejegyzései adják a felek nevét, a per tárgyát vagy fajtáját, birtokperben a helyneveket is, továbbá az alsóbb fokon eljáró bíróság nevét, a kir. táblai perfelvétel (leváta) évét, vagy a kir. táblai ítélethozatal pontos napi dátumát és a folyószámot.

A 900—903 raksz. mutatókban csak a peres felek neve és a helynevek vannak indikálva. A néven és a folyószámon kívül a mutatók a perre vonatkozólag semmi egyéb adatot nem tartalmaznak. A mutatóból kikeresett folyószámot különös tekintettel a névegyezésekre és ugyanazon al- vagy felperesnek gyakran több különböző perére, az irat kiemelése előtt célszerű az elenchesban ellenőrizni. A mutatók két sorozatban készültek: az I. római számmal megjelölt két kötet (A—L, M—Z) a sorozat első kisebbik feléhez, a II. római számmal megjelölt hasonló két kötet a sorozat többi részéhez. Minthogy az iratok folyószámozása az időrendhez

nem vagy csak alig alkalmazkodik, az I. és II. jelölésű fenti kötetek évköre pontosan nem határozható meg, csupán annyi mondható, hogy az 1786 előtt felvett perek általában az I. sz., a későbbi perek általában a II. sz. kötetekben keresendők. A mutatók egy-egy betű névanyagát gyakran több lapon elszórva adják folytatólagosan. Ilyenkor a folyamatosság biztosítása céljából minden alfabetikus rész végén utalás van arra az oldalra (vide pagina...), ahol a betű névanyaga folytatódik.

A fenti mutatók csak személyre vagy helyre (bizonyos területre) vonatkozó kutatás esetén használhatók. Tárgyi kutatáshoz a Causarum instituta c. kötet szolgál, mely a táblai perek O 18 állaga és az itt ismertetett állag fellebbezett perei közös pertárgy, helyesebben perfajta mutatója. E mutató azonban a címszón és a folyószámon kívül a perekről semmi további adatot nem közöl, nem is tartalmazza valamennyi 4-es és 5-ös pert. Tárgyi kutatáshoz, részletesebb bejegyzésével több segítséget adhat az elenchus, ennek átnézését azonban az állag nagy terjedelme akadályozza.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 22. PROCESSUS APPELLATI NON TERMINATI USQUE 1808

(1808-ig be nem fejeződött fellebbezett perek)

1757—1807

142 csomó

1—141.	Iratok	1757—1807	141 csomó
142.	Series causarum appellatarum, usque annum 1808 ad I. Tabulam Regiam Judicariam deductarum et a revisione ejusdem pendentium [jegyzék a fenti iratokról a kir. táblai perfelvételek időrendje szerint 1 füzet]	év nélkül	
	Series causarum transmissionalium, a revisione Inclytae Tabulae Regiae Judicariae pendentium, ... ad eandem via appellatae usque annum 1808 deductarum... [jegyzékek a fenti iratokról az alsóbb fokon eljáró bíróságok szerint 3 füzet]	év nélkül	1 csomó

A feudális magyar jogszolgáltatás, mint arra már több helyen utaltunk, az 1724. évi reformok ellenére is egyre inkább elmaradt a társadalmi fejlődés menetétől. A növekvő igényeknek a kir. kúria sem felelhetett meg, nem tudta folyamatosan elintézni a mind nagyobb számban beérkező pereket. Más okból is függőben maradt sok per, így a befejezetlen, elintézetlen ügyek száma egyre nőtt, felduzzasztva

a referensek pertárait és a nyilvántartás teendőivel is szaporítva az ügymenet nehézségeit. Ezért a kir. tábla 1808-ban jelentést kért a törvényhatóságoktól: a nagyszámú függőben lévő fellebbezett per közül melyek azok, amelyeket a felek még folytatni kívánnak, melyeket lehetne a perek sorából törölni. Minthogy a felhívás a jelentések hiányosságai miatt a kívánt eredményt nem hozta meg, a kir. tábla 1816-ban felterjesztést intézett az uralkodóhoz. Ebben kifejtette, hogy 1790 óta a hosszú törvényszünetek miatt a perek intézésében nagy megszakítások voltak, miközben sok elintézetlen per ügyfelei vagy a megbízott ügyvédek elhaltak, az örökösök a per folytatását nem kívánják, sok ügyben a felek közben ki is egyeztek, így tehát a tábla előtt sok olyan per fekszik, melyeket törölni lehetne. Ez irányban kér felsőbb rendelkezést.

A felterjesztésre válaszként leérkezett 1817. szeptember 5-én kelet kancelláriai rendelet — melyet a Normalia O 10 állagban ismertetünk — úgy intézkedett, hogy a kir. táblára 1808 előtt beérkezett fellebbezett perek csak akkor veendő tárgyalás alá, csak akkor bocsátandók ítélhetőzatalra, ha a felek azt akar a kir. tábla 1808. évi felhívására már kérték, akár a helytartótanács útján most kiadandó körrendelet alapján kérni fogják. A helytartótanács valóban utasította is a törvényhatóságokat: szólítsák fel a tőlük a kir. táblára fellebbvitt és még elintézetlen perek ügyfeleit, kívánják-e perük folytatását. Ez a felszólítás is eredménytelen maradt. Számos törvényhatóság nem küldött be jelentést, mások hiányos vagy pontatlan válaszokat adtak s csak viszonylag kevés perről érkezett be a kívánt felvilágosítás.

A kétszeri kísérlet sikertelensége miatt a tárgyban kiküldött kir. táblai bizottság ezután 1832-ben javaslatot tett. Eszerint további információkéréseket mellőzve az elhagyottnak jelentett ügyek iratai a referensi pertárakból a kúriai levéltárba szállíttassanak át, azokról a perekről, melyekről bejelentés nem érkezett, jegyzék készítenő és ezt a törvényhatóságoknak a következő közléssel kell megküldeni: azok az 1808 előtti perek, melyeknek ügyfelei az 1833. év végéig nem jelentkeznek, szintén elhagyott ügynek minősülnek s levéltárba tétetnek. A bizottság javaslata — ezeknek a pereknek a kúriai levéltárban való összegyűjtése, ottani együttes elhelyezése — elfogadásra talált. Az 1808 előtt a kir. táblára fellebbezett, de ott az említett okokból befejezetlenül maradt perekből így képződött tehát ez az állag. Ebből ugyan egyes ügydarabokat utólagos kérelemre még kiemelték és elintézték, mint tekintélyes nagyságú iratanyag maga az állag máig fennmaradt. Az egyes perekkel kapcsolatos kiemelt iratokról bővebben a Normalia O 10 állag nyújt tájékoztatást.

A perek tárgya ismertetést itt nem kíván: ugyanaz, mint a Processus appellati O 21 állagban részletezett rendes befejezett fellebbezett pereké, azzal a különbséggel, hogy itt büntető-, váló- és bányaperek nincsenek. Ezeket a kir. kúrián a többi fellebbezett ügytől megkülönböztetve intézték, lehető gyors elintézésükre nagyobb gondot fordítottak, így az ilyen perek ha olykor összetorlódtak is, rendszerint befejezést nyertek.

Az állag a felperesek nevének kezdőbetűje, betűnkint újrakezdődő folyószámok szerint van rendezve. A számozás az időrendet nem követi, egy-egy betűn belül teljesen esetleges.

Az állagnak saját segédkönyve nincs. Kutatni tehát csak a felperesek neve alapján lehet vagy az iratok csomónként nézendők át. A kutatáshoz — közvetve — felhasználhatók még az állag 142. csomójában fennmaradt perjegyzékek, melyek az 1817. év szeptemberében kelt kancelláriai rendelet alapján a törvényhatóságokhoz intézett utasítás teljesítése során készültek.

Az állagáttekintésben elsőként említett jegyzék (series) a kir. táblai leváták pontos napi dátuma szerinti sorrendben mutatja ki a kúriai levéltárba bevont, függőben levő 1808 előtti appellált pereket. A bejegyzések a dátumon kívül adják a felek, a referens és az alsóbb fokon eljáró bíróság nevét s a per fajta egészen rövid, egy-két szavas meghatározását. A másik három jegyzék (series) a pereket felterjesztő alsóbb fokú bíróságok szerint sorolja fel a szóban forgó ügyeket. (Az 1. számú jegyzék azokat a pereket mutatja ki, melyektől a felek elálltak, a 2. számú azokat, melyeknek az elintézését kérték, végül a 3. számú azokat, melyekről nem lehetett megállapítani, hogy a felek az ügy befejezését kívánják-e.) E jegyzékek az első jegyzék adataihoz hasonló adatokat tartalmaznak, de itt az ügy sorsára vonatkozó megjegyzések is találhatóak: mint például hogy a felek elhaltak, békés egyezséget kötöttek. E jegyzékek, minthogy még az iratok sorozatba foglalása előtt készültek, az iratok jelzetét nem adják. (Bejegyzéseik részben számozatlanok, részben számozottak, számaiknak az iratok mai jelzetével semmi kapcsolatuk nincs.) A kutatáshoz csak annyiban nyújtanak segítséget, hogy bejegyzéseik átnézése a csomók átnézésénél könnyebb, és a bennük talált felperesi név segítségével az irat az állagban kikereshető.

Az irat meghatározásához, az állagon belül, a felperes nevének kezdőbetűje és az irat folyószáma jelölendő meg.

O 23. PROCESSUS APPELLATI NON TERMINATI

(Befejezetlen fellebbezett perek)

(1787) 1808—1848 (1849)

64 csomó, 2 kötet

1—16.	Iratok I.	1808—1848	16 csomó
17—64.	Iratok II.	1808—1848	48 csomó
65.	Series causarum appellatarum non terminatarum [mutató]	1808—1848	1 kötet
66.	Befejezetlen fellebbezett perek, index [már nem használt régi mutató]	(1787) 1808—1848 (1849)	1 kötet

A XVIII. század vége óta a kir. kúrián az elintézetlen ügyek mind nagyobb tömege gyűlt össze. Az 1817. évi kancelláriai rendelkezés alapján ugyan a régi — 1808 előtt felvett — befejezetlenül maradt appellált perek levéltárba, a Proces-

sus appellati usque 1808 non terminati O 22 állagba helyezését a referensek pertárait pillanatnyilag tehermentesítették, az elintézetlen vagy be nem fejezhető perek felhalmozódása csakhamar újból megindult és az ilyen perek száma 1849-ig, a kúria működésének beszüntetéséig ismét tekintélyes mennyiségre szaporodott fel. Minthogy a kir. tábla, mint fellebbviteli fórum országos hatásköre ekkor — megosztva — az új Oberlandesgericht-ekre szállott át, a kir. táblán függőben maradt perek folytatására és befejezésére ezek váltak illetékessé. Ezért az elintézetlen ügyek iratait — köztük a nagyszámú fellebbezett pert — az új hatásköröknek és illetékességi területeknek megfelelően szétosztva a jogutód fórumoknak át is adták.

A Magyar Koronaország és a Temesi Bánság területén, Pest, Pozsony, Sopron, Eperjes, Nagyvárad és Temesvár városokban felállított Oberlandesgericht-ek a kir. táblától örökségként rájuk szállott fellebbezett perek egy részét az abszolutizmus korszaka alatt elintézték, a perek egy része azonban náluk is befejezetlenül maradt. Minthogy e nehéz időkben sok perlekedő fél elpusztult, elmenekült, rab-ságba jutott vagy anyagilag tönkrement és a megváltozott viszonyok között sok ügy érdekét is veszítette, meg sokakat az osztrák bíróságok igénybevételeitől a passzív rezisztencia tartott vissza, érthető a nagyszámú per elintézetlenül maradása. Amikor tehát 1861-ben az abszolutizmus jogszolgáltatási szervezete feloszlott, az Oberlandesgericht-nél még mindig igen sok, annak idején a kir. tábla előtt indult fellebbezett per feküdt eldöntetlenül, melyek ekkor a régi hatáskörével és illetékességével helyreállított kir. táblára szállottak vissza. A kir. táblára ekkor visszaküldött perek egy része, minthogy a felek jelentkeztek, a per folytatását újból szorgalmazták, ítélet alá került, irataik így a befejezett appellált perek közé, O 21 állagba kaptak besorolást. Sok per a hosszú közbeeső idő miatt teljesen elavult, gazdátlanra vált irataikat ezért — elintézetlenül — végül is a kir. kúria levéltárába helyezték. Ezekből, az Oberlandesgericht-től a kir. táblára visszakérült, de a táblán is befejezetlenül maradt 1849 előtti fellebbezett perekből képződött az itt leltározott állag.

Tárgyukat tekintve az iratok rendes polgári perek. Az ekkor még megkülönböztetett váló- és bányaperek, valamint bűnperek közöttük nem voltak találhatók. Egyébként a perajták ugyanazok, mint a befejezett fellebbezett perek O 21 állagában, ez állag leltárában adott ismertetést itt megismételni nem tartjuk szükségesnek.

Az állag 64 csomója két sorozatra tagolódik. Az I. sorozat a temesvári Oberlandesgericht-től visszaérkezett pereket tartalmazza, a II. sorozatban a többi Oberlandesgericht-től visszakérült perek vegyesen vannak elhelyezve. Mindkét sorozatot — két külön számsorban — folyószámozták, a számozás mindkét sorozatnál a felperesek nevének betűrendjét követi, a sorozat betűin keresztülhalad, egy-egy betűn belül a kir. táblai perfelvétel időrendjének is általában megfelel. Az iratok elhelyezése e két számsor szerint történt. Az első kisebb sorozat csomóinak fedőlemezén csak a folyószámokat tüntették fel, a második nagyobb sorozat fedőlemezeire a folyószámokon kívül a felperesek névkezdőbetűi is rá vannak jegyezve. Az év egyik sorozat lemezein sem található. A folyószámozás mindkét sorozatban

hézagos, minthogy egyes pereket még az iratok rendezése, jelzetelese után is a per folytatása vagyis befejezése céljából kiemelték az állagból. A 66. rakszámú régi mutatóban néhány 1808 előtti per is szerepel, éspedig az 1787—1806 közötti évekből. Úgy látszik tehát, hogy vagy még 1849 előtt, vagy az abszolútizmus idején néhány pert az 1817. évi rendelet értelmében elfektetett régi iratok közül is kiemelték és munkába vettek. Ezek vagy elintéztet nyertek vagy az iratok ide-oda küldözgetése során elvesztek és ugyanilyen sorsa lehetett a régi mutatóban szereplő néhány 1849. évi iratnak is. A 65. rakszámú újabb mutatóban, s az iratok között is ma csak 1808—1848 között felvett befejezetlen appellált perek találhatóak.

A két sorozat közös segédkönyve a 65. rakszámú kötet. Ez csak felperesi mutató, az alperesek nevei, a birtokperekkel kapcsolatos helynevek, a perfajták nincsenek benne indikálva. Az utóbbiakra irányuló kutatás esetén tehát a kötet csak elenchusként használható. Bejegyzései ugyanis a felek és a referens nevét, a felterjesztő törvényhatóságot, a perfajta szokott egyszavas meghatározását, a kir. táblai perfelvétel pontos napi dátumát tartalmazzák. A bejegyzések minden betűn belül a perfelvételi dátumok időrendjében következnek egymás után. A kötet használatát megnehezíti azonban, hogy a bejegyzések a két sorozat felperesi neveit egy betűrendbe foglalva adják a sorozat feltüntetése nélkül, de főleg az, hogy a bejegyzések a perek folyószámát nem adják meg. Azt, hogy a szükséges irat az első vagy a második sorozatban keresendő, a felterjesztő törvényhatóság területi hovatartozása alapján kell eldönteni. A kötetben felsorolt perek tehát csak a felperesek nevének betűrendje és az időrend alapján, több csomót végignézve emelhetők ki, vagyis a kötet még a felperesekre nézve sem valóságos mutató, csupán betűrendes iratjegyzék, mely a perek jelzetét nem tartalmazza.

A kötet keresztülhúzott bejegyzéseiben szereplő perek, de ezen kívül még a kötetben áthúzás nélkül feltüntetett perek is hiányzanak a két sorozatból. Ez utóbbiak bizonyára oly perek, melyeket a felek utólagos jelentkezése alapján elintéztet végezt később emeltek ki az állagból és bejegyzésük áthúzását elmulasztották.

Irat meghatározásához, állagon belül, a sorozat és a folyószám, vagy legalább a sorozat, a felperes neve és a perfelvétel dátuma (ez esetben az alperes neve is) jelölendő meg. Az iratok külzetén, a különböző átadásokkal kapcsolatos sorszámozások miatt többféle szám látható, ezekkel az érvényes folyószám könnyen összehasonlítható.

O 24. FELLEBBEZETT, NEM LEVÁLT PEREK

1799—1848

4 csomó

1—4.	Iratok	1799—1848	4 csomó
------	--------	-----------	---------

A fenti című állag anyaga a kir. tábla elé fellebbezés útján került, de ott valami okból, a kúria működésének beszüntetéséig, 1849-ig fel nem vett — nem „levált” — perekből áll. Az iratok közé néhány olyan fellebbezett per is be van osztva, melyekben a kir. táblai perfelvétel megtörtént, vagyis a kúriai eljárás megindult, de a per

az 1849. évi változások idején még befejezetlen volt. Ezért helyük szabályszerűen a Befejezetlen fellebbezett perek (O 23) állagban volna.

Az állag további sorsáról Kendelényinek még az iratok közt fennmaradt utaló lapja tájékoztat. E szerint a szóban forgó perek, melyeket mind dunántúli fórumok terjesztettek fel a kir. táblára, az abszolutizmus idején 1850-ben az illetékes soproni Oberlandsgericht-hez tétettek át, elintézését azonban ott sem nyervén, az osztrák bírósági szervezet felosztásakor, 1861-ben az újra felállított kir. táblára kerültek vissza és itt mint a felektől elhagyott megszűnt ügyek a kúriai levéltárban kaptak elhelyezést.

Ezek a perek — 1799 és 1848 közt — megyei és városi fórumok és úriszékek előtt indultak: általában polgári, büntető és ügynevezett tisztifenyítő perek, de található közöttük egy-két úrbéri per is. Úrbéri perek több esetben jutottak 1848-ban a kir. tábla elé, erről bővebben az Urbarialia O 35 állag leltárában lesz szó.

A polgári ügyek különböző tárgykörűek: zálogváltó, adóssági, kártérítési magánjogi perek. A rendes polgári ügyektől ez időben megkülönböztetett úrbéri perek tárgya uradalmak és alattvalók között folyt vita. A tisztifenyítő perek tárgya: hivatalos hatalommal visszaélés és más hivatali vétség, követválasztással kapcsolatos pártharcok és korteskedés során a vármegye megrágalmazása, megyei hatóság intézkedéseinek ellenszegülés, erőszakoskodás és a „közcsend” háborítása. A bűnperek tárgya a szokásos.

Az 1—2. csomóban a büntető és tisztifenyítő perek, a 3—4. csomóban a polgári és úrbéri perek találhatók.

Az 1—2. csomók iratai a két csomón végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a 3. csomó iratai ugyanígy új számsorral, a 4. csomó egyetlen birtokper irataiból áll. A folyószámozás mindkét számsorban teljesen esetleges: sem az időrenddel, sem a felperesek nevének betűrendjével nincs kapcsolatban. Mindkét számsor hiányos, egyes pereket bizonyára tovább folytatás végett utólag kiemelték a levéltárból.

A kutatáshoz segédlet nincs, az iratok csomók szerint nézhetők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 25. PROCESSUS RELEGATI

(Más hatáskörbe utalt táblai perek)

kb. 1760—1785

19 csomó, 1 kötet

1—19.	Iratok	kb. 1760—1785	19 csomó
20.	Processus relegati, index [mutató]	kb. 1760—1785	1 kötet

Ez az állag olyan, a kir. tábla előtt elsőfokon indult polgári perekből alakult ki, melyek 1786. január 1-jén, a Novus Ordo életbe léptekor folyamatban voltak, de ekkor az új rend értelmében az ügyintézésből kivonódva, a kúriai levéltárba

kerültek. A Novus Ordo ugyanis a kir. táblát kizárólag fellebbviteli bírósággá változtatta át, eddigi elsőfokú hatáskörét pedig a kerületi táblákra ruházta. Az úgynevezett táblai perek továbbiakban a kerületi táblák hatáskörébe jutottak és ha a felek szorgalmazták, a kir. tábla az átalakuláskor folyamatban volt elintézetlen pereket azokhoz át is tette. Sok pert a felek a törvénytelennek tekintett Novus Ordo korában elfeküdni hagytak, elintézésüket nem kérték, ezért azokat a kir. kúrián a levéltárba helyezték. A kúriai levéltár II. József-kori rendezése alkalmával ezen iratokat összegyűjtve, fenti címmel mint állagot a levéltár rendszerébe belefoglalták. Az iratok tehát, mint a kerületi táblák hatáskörébe átutalt (relegált), de a kerületi táblákhoz ténylegesen át nem tett perek tárolódtak a kúriai levéltárban. Amikor azután a Novus Ordo összeomlásával a kir. tábla eredeti hatáskörét visszakapta, az ügyek egy részét a felek kikérték, újra felvették és tovább folytatták a kúria előtt. A levéltári állag így hiányossá vált, a rendezéskor kapott jelzettek (folyószámok) sora az iratokon hézagossá vált. Sok ügyet azonban a felek a régi rend visszaállítása után sem szorgalmaztak és végül is befejezetlenül elhagytak. Az eredetileg létesített állagnak ezek a visszamaradt iratai alkotják a Processus relegati jelenlegi állományát.

Az iratok tárgya táblai-per jellegükből következik: ugyanaz, mint a Processus tabulares (O 18) állagban. S minthogy kiszakadásukat a táblai perek közül nem tárgyi válogatás, hanem a fenti esetlegesség okozta, közöttük mindazok a tárgycsoportok, tárgytípusok megtalálhatók, amiket a Processus tabulares (O 18) állag leltárában ismertettünk. E befejezetlen táblai perek azonban, eldöntetlenül függőben maradván, a befejezett táblai pereknél általában kevésbé érdekesek és mint-hogy kisebb számú mellékletet is tartalmaznak, gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozású forrásanyaguk is kevésbé változatos. Itt is utalunk arra, hogy a mellékletek becsatolása nem a perindításkor, hanem később, a per menetében folyamatosan történt, így a hosszabb lefolyású, befejezésig eljutott perekben nagyobb számú melléklet gyűlt természetesen össze.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve. A számozás a felperesek betűrendjét követi, az időrendre nincs tekintettel. Éppen ezért a kezdő év sem volt egyértelműen megállapítható, csak a záró év adódik az említett szervezeti változásból. A perjegyzőkönyvekben az utolsó bejegyzéseket valóban 1785. év őszén, az átalakulás előtti utolsó törvénytörvényekben keltezték.

Az állag a kúriai levéltár József-kori rendszerében „8” kútfőjelet kapott. E számot, a folyószám elé, minden iratra rájegyezték.

A kutatáshoz a 20. rakszámú mutató áll rendelkezésre. E kötet csak a felperesek mutatója, azok nevén kívül más címszót nem ad meg, de minthogy a bejegyzések minden névkezdőbetű alatt számsorban következnek egymás után, bizonyos nehézséggel elenchusként is használható. A bejegyzések rendkívül szűkszavúak: csak a peres felek nevét, a perfajta egészen rövid meghatározását és a folyószámot adják, de már sem a helyneveket, sem a perfelvétel idejét nem tartalmazzák. A bejegyzések után tett utólagos megjegyzések sok esetben feltüntetik, hogy az illető iratot, az ügy új felvételre kerülvén, a per folytatásához kiemelték az állagból.

Irat meghatározásához, állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

1—18. Iratok 1786—1790 18 csomó

A fenti megjelölésű perek legtöbbször megyei fórumok előtt, kisebbször városi törvényszékek, úriszékek, néhány esetben kerületi tábla, vagy pedig bányatörvényszék előtt, általában az 1770-es 1780-as években indultak, és alsófokon II. József uralkodása alatt nyervén befejezést, azokat a Norma manipulationis előírásainak megfelelően, eredetiben küldték fel a kir. táblára. A perek tehát az említett alsó fórumok eredeti iratai: perjegyzőkönyvek a hozzájuk tartozó mellékletekkel. Mindezek a kir. táblán elintézetlenül maradván végül is kezeletlenül a kúriai levéltárba kerültek.

Az eredetiben felküldött pereket ugyanis a kir. tábla a beérkezéskor ideiglenesen félre szokta tenni és csak akkor vette tárgyalás alá, ha a fellebbezők az alpereseket az előírt módon perbehívták (evocálták). De ez azonban gyakran elmaradt, részben azért, mert közben a felek ügyüket elhagyták, részben politikai okokból szándékosan elfektették, de nem ritkán azért is, hogy az alsófokon pervesztes fellebbezők a per befejeződését — az alsófokon pernyertes ellenfél kárára — megakadályozzák vagy legalább elhúzzák. A kir. táblán így sok per évekig elhevert, amikor a Novus Ordo felszámolása 1790-ben bekövetkezett, ott sok ilyen per volt is található. A régi rendre való visszatérést szabályozó utasítások szerint ezeket a pereket most végre a fellebbezőknek a kir. táblán fel kellett volna vétetniük és ha azt elmulasztották, a perek továbbra sem kerültek tárgyalás alá, hanem a kúriai levéltárban kaptak elhelyezést.

Az itt leltározott iratok úgy látszik az előadottak szerinti sorsú perek, melyeket a kúriai levéltárban külön kezeltek. Az így képződött állag eredetileg más címet kapott, ami újabb rendezés és jelzettelés következtében módosult a jelenlegi címformára.

A perek, egy-két bűnpertől eltekintve, mind polgári ügyek. Tárgyaik a többi már a kir. kúrián elintéződött, befejezett fellebbezett per tárgyaival azonosak, ezeknek a részletezését a Processus appellati O 21 állag leltárában már megadtuk.

Az iratokat a kúriai levéltárban a felterjesztő hatóságok szerint csoportosították. Az 1—16. csomókba kerültek a megyék által felküldött ügyek: a megyei fórumok (szolgabírói, alispáni székek, sedriák), a megyebeli úriszékek perei, megyénként egy sorozatba összeosztva és összekötegelve. A kötegeket a megyék latin nevének betűrendjében helyezték el a csomókban. A kötegeken belül az iratokat tovább nem rendszerezték, ma azonban ezek már az újabb rendezés eredményeként a felperesek nevének betűrendjébe vannak rakva és ennek megfelelően sorszámokat is kaptak. A 17. csomó tartalmazza a városi pereket, városonként többször csak egy-egy pert, szintén a városok latin nevének betűrendjében. A 18. csomóban a

tisztántúli kerületi tábla három pere és egy bányatörvényszéki per található. Az állag címe és törzsszáma minden irat palliumára rá van pecsételve.

Segédlet nincs, az iratok névre vagy területre irányuló kutatáshoz betűrend szerint, egyebekben csomónként átnézve használhatók.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az 1—16. csomónál a megye neve és a sorszám, esetleg a felperes neve, a 17. csomónál a város neve, esetleg a felperes neve is, a 18. csomónál a felperes neve jelölendő meg.

O 27. PROCESSUS NEOACQUISTICI

(Neoacquistica-perek)

1716—1735

14 csomó, 5 kötet

1—14.	Iratok	(1725) 1726—1735	14 csomó
15.	Elenchus processuum neoacquistorum coram I. Tab. Reg. Judiciaria terminatorum ab anno 1726. [helynévmutató és alperesek névmutatója]	1726—1735	1 kötet
	A kötetbe betett összefűzetlen ívlapok az alábbi címmel: Index oppidorum, possessionum ac praediorum sub Neoacquistica Commissione improcessuatorum [pontosabb betűrend szerinti másik helynévmutató]		1 kötet
16.	Elenchus processuum neoacquistorum in I. Tabula Regia Judiciaria terminatorum [elenchus és helynévmutató]	1726—1735	1 kötet
17.	Liber acta et facta Neoacquisticae Commissionis in se continens A kötet gerincén „N. 73”. [leveleskönyv]	1716—1731	1 kötet
18.	Diarium sub Commissione Neoacquistica in Tabula Regia Judiciaria actorum [leveleskönyv]	1726—1730	1 kötet
19.	Diarium Commissionis Neoacquisticae ... ad tabulam Regiam Judiciariam Pesthinum praefixae		

A kötet gerincén „N. 91”.
[leveleskönyv, a 18. raksz.
kötet folytatása]

1731—1735

I kötet

— Elenchus caesarum tabularium
octavaliium et neoacquisticarum
[már nem használt régi közös
mutató ehhez és az O 18, O 1
állagokhoz, feltárba véve az O1
állagnál]

A töröktől visszahódított országrészek birtokviszonyai felülvizsgálásának ürügyével I. Lipót rendeletére Bécsben felállított Neoacquistica Commissio a Rákóczi-szabadságharc közbejöttével megszűnt. Helyette, a szabadságharc után már az alkotmányos formák betartásával III. Károly ugyanezen a néven új bizottságot szervezett. Az 1715. évi 10. tc. alapján felállított s három részlegben, Pozsonyban, Kassán és Zágráiban ülésező új Neoacquistica Commissio a törvénynek megfelelően kizárólag magyarországi lakosokból volt összeállítva, ennyiben tehát a Lipót-féle bizottsághoz képest az önkény enyhülését jelentette, egyébként azonban elődjéhez hasonlóan, a rendes bíróságok kizárásával, teljes hatalommal végezte a visszafoglalt területek tulajdonjogainak megállapítását. A Bizottság a saját hatáskörében megvizsgálta a régi birtokosok által elébe terjesztett jogigazolásokat, döntött az ügyekben, s a döntését végre is hajtotta: a birtokokat — a vizsgálat eredménye szerint — vagy átadta a kir. kincstárnak, vagy ha az igénylő félnek az igazolás sikerült és a török háborúk költségeinek visszatérítése címén követelt súlyos összeget megfizette, az elismert tulajdonosnak adta át.

A Bizottság munkája, működése ebben a formában nem sokáig tartott. Az 1723. évi 19. tc. a töröktől visszaszerzett területek birtokjogai feletti döntést az ekkor újjászervezett kir. táblára ruházta, mely ezután az 1725. év végétől, évente kétszer külön, úgynevezett neoacquistica törvényszakokon vizsgálta meg és döntötte el a szóban forgó természetű ügyeket. De a Neoacquistica Commissio is új formában — immár harmadik változatában — tovább él, a változásokhoz igazodó működéssel. Az új rend szerint a kir. kincstár által perbevont jogkereső felek birtokjoguk bizonyítékait először ez elé az új Bizottság elé tartoztak benyújtani. A Bizottság, két kamarai tanácsos, a királyi ügyek igazgatójának vagy megbízottjának közreműködésével, a beterjesztett anyagot megvizsgálta, s azután kerülhetett az ügy a kir. táblán perfelvételre. A táblai pert a tábla rendes referense (a protonotáriusok valamelyike) adta elő, a tárgyaláson a bírák között helyet foglaltak a Bizottság tagjai, a két kamarai tanácsos és a kir. fiscus, akik gondoskodtak a kincstár érdekeinek képviseléről s igyekeztek is a döntést ennek megfelelően irányítani. A kir. tábla ítéletét nem lehetett a hétszemélyes táblához fellebbezni, csupán az uralkodóhoz való folyamodás volt a feleknek megengedve.

Az ilyen úton — akár a kir. táblán, mikor is a felek az ítéletbe belenyugodtak, akár az uralkodó döntésével — a kincstár javára elintéződött ügyekről a Bizottság minden törvényszak végén kimutatást küldött a m. kir. udvari kamarának, mely

gondoskodott a kincstárnak ítélt birtokok átvételéről, ha a kincstár előzetes lefoglalás útján nem volt már amúgy is birtokon belül. Ha a per a jogkereső fél javára dőlt el, részére a kir. tábla úgynevezett absolutionalist (litterae absolutionales) állított ki, mellyel a folyamodó birtokjogában megerősödött, illetőleg lefoglalt birtokát visszakapta.

A Neoacquistica Commissio működésének az 1741. évi 21. tc. vetett véget: ez a Bizottságot megszüntette. A volt hódoltsági területek birtokjogainak felülvizsgálata, sőt a kobzások s a Commissio tevékenysége révén a kincstár kezébe került hatalmas földterületek nagy részének elidegenítése (eladása vagy elajándékozása) időközben amúgy is lezajlott. A még ezután szórványosan felmerült hasonló természetű perek már a rendes kúriai eljárásban, a kir. fiscus és a felek között a királyi és a hétszemélyes tábla előtt lefolyó szokásos polgári perben nyertek elintézését.

A kúria fondjának itt tárgyalt állaga azokat a pereket tartalmazza, amelyek a Neoacquistica Commissio legutóbbi, harmadik formájának közreműködésével a kir. tábla előtt tárgyalásra kerültek. Ennek megfelelően az iratok évkörének kezdetét a Commissio újípusú működésének s a neoacquistica-perek kir. táblai tárgyalásának kezdete, az 1725. év november-december hónapja, az évkör végét pedig a Commissio 1741. évi megszüntetése kellene hogy meghatározza. Az állagban azonban 1725. évből mindössze egy per és két perjegyzőkönyv-töredék maradt fenn, s ezenkívül az állagban csak az 1726—1735. évekből található peres iratok.

A perek tárgya: a kir. fiscusnak egyházi és világi rendű, kisebb-nagyobb feudális birtokosok ellen indított perei a török uralom alatt állott területeken fekvő ingatlanok tulajdonjoga iránt. A felperes tehát mindig a kir. fiscus, az alperesek a káptalanok, rendházak, főnemesek, nemesek, sz. kir. és mezővárosok és egyebek. A perek mellékletei megfelelnek az ügyek természetének: a birtokhoz való jog bizonyítását szolgáló legkülönbözőbb dokumentumok (adománylevelek, örök-vallások, záloglevelek, leszármazást igazoló iratok), közöttük magukról a birtokról adatokat tartalmazó iratok is előfordulnak.

Az állag 1—13. rakszámú csomói tartalmazzák a pereket. Az utolsó, 14. rakszámú csomó a perekhez kapcsolódó, azokkal egykorú vegyes iratokat tartalmaz két kisebb kötegbe foglalva. Közülük az I. jelű egy-egy neoacquistica törvénytartalon letárgyalt ügyek, a perbehívott, illetőleg a tárgyalásra megjelent alperesek s a pernyertes alperesek által lerovandó illetékek befizetésével hátralékban maradt felek és még egyebek jegyzékét és permellékleteket, a II. jelű, a kir. tábla által a pernyertes alperesek részére kiadott bizonyáglevelék (az említett absolutionalisok) fogalmazványait s két, 1725 novemberéből csonkán maradt, befejezetlen perjegyzőkönyvet tartalmaz.

A fenti iratokon és az alább ismertetendő segédkönyveiken kívül az állaghoz három kötet leveleskönyv is tartozik. Az első, a 17. rakszámú kötet, 1716—1731. évi szövegeket tartalmaz, tehát még az 1715. évi 10. tc. alapján felállított Commissio működéséig nyúlik vissza. A másik két, a 18—19. rakszámú kötet az 1726—1735. éveket fogja át, vagyis az 1723. évi 19. tc. értelmében harmadik formát kapott Commissio működésével áll kapcsolatban. A kötetek tartalma igen változa-

tos: kiemeljük a kir. tábla előtt lefolyt neoacquistica-perekről szóló naplószerű feljegyzéseket, a második és harmadik formájú Commissio és a magyar kamara, valamint a magyar és az udvari kamara ily ügyekben folyt hivatalos levelezésének leveleskönyvszerűen bemásolt szövegét (van néhány eredetiben bekötött irat is), a kir. táblához és a magyar kamarához intézett tárgybani rendeletekről készült másolatokat, a perbehívottak neve, illetőleg a birtokok helynevei szerint készült persor (series)-jegyzékeket, a kir. tábla előtt a kir. fiscus keresete alól tisztázódott birtokok jegyzékét, a kir. fiscus és a felek között kötött egyezségek, s feleknek kiadott absolutionalisok szövegeit és a bemásolt perszövegeket.

A 13 csomó per az állagon végigfutó folyószámok szerint van rendezve. A számozás általában a pertárgyat képező birtokok (helységek) névkezdőbetűinek sorrendjét követi, az időrendre nincs tekintettel.

A 14. csomóban található vegyes iratok az említett két kisebb kötegen belül rendezetlenek és jelzetlenek.

A perekhez a 15. rakszámú kötet szolgál segédletül. Ennek nagyobb részét a pertárgyként szereplő helyek névmutatója alkotja, mely — az állag irattári rendszeréből következőleg általában s bizonyos nehézséggel — elenchusként is használható. E mutató bejegyzései a helynevet, az alperes nevét és a per folyószámát adják. A helynévmutató után a kötetben alperesi névmutató következik, bejegyzései csak a családnevet keresztnév nélkül s a folyószámot tartalmazzák. A helynevek szerinti kutatást megkönnyíti a kötetbe betett összefüzetlen ívekre írott, az albetűk sorrendjét is pontosan betartó másik helynévmutató, melynek bejegyzései a helynevet és a folyószámot is adják.

A vegyes iratokat tartalmazó 14. csomóhoz nincs segédlet, a csomó iratonkint átnézve használható.

A leveleskönyvek mindhárom kötetében mutatórész van, ezek helynévmutatók, nagyon kevés tárgyi címszóval s még kevesebb személynévvel. A mutatók a kötet lapszámára utalnak. Ezen kívül előforduló „Fasc. — No” utalásaik az iratok mai folyószámos jelzetrendszere miatt érdektelenné váltak.

A 16. rakszámú kötet: elenchus és helynévmutató, ugyanazokkal az adatokkal, mint a 15. rakszámú kötet, amiből ezt bizonyára kiírták. A két kötet egyformán használható.

Az állag a kúriai levéltár József-kori rendezése alkalmazásával „9” kútfőjelet kapott. E számot a folyószám elé minden iratra rájegyezték.

Irat meghatározásához az állagon belül a folyószám, a vegyes tartalmú 14. csomónál az irat azonosítására alkalmas adat — mint tárgy és név — adandó meg.

O 28. CAUSAE MONTANISTICAE

(Bányaperek)

1786—1848

24 csomó, 2 kötet

1—23. Iratok

I. persorozat [folyószámozott iratok]	1786—1848	18 csomó
II. persorozat [bányatörvényszékek szerint csoportosított iratok]	1788—1810	4 csomó
Correspondentiae montanisticae [vegyes iratok]	1786—1807	1 csomó
24. Segédletek		
Bányászati perek jegyzéke [vagy] Bányászati perek mutatója [elenchus és index az I. persorozathoz, ívlapjaik egy palliumban]	1786—1848	
Elenchus causerum montanisticarum [elenchus a II. persorozathoz, összefűzött ívek] Schemniczienses, Szomolnokienses, Nagybányenses, Oraviczenses [régii elenchusok mindkét sorozathoz, ívlapjaik egy palliumban]	1788—1810	
25. Neue Berg-Ordnung des Koenigreichs Ungarn Wien, 1760. [Az 1573. évi bányarendtartás újabb kiadása, e kötet, mint a rajta látható bejegyzés mutatja, a kancellária által a hétszemélyes tábla használatára 1786-ban megküldött példány.]		1 kötet
26. Magyarország Bányász Törvénye [kéziratos keltezés nélkül, valószínűleg az 1844. évi bányatörvényjavaslat kéziratos példánya].	1844	1 kötet

II. József mind az osztrák, mind a magyar bányügyi igazgatás és jogszolgáltatás terén lényeges változtatásokat eszközölt. A magyar bányügyi jogszolgáltatás legfelső fórumává 1786-ban, a Novus Ordo bevezetések, a hétszemélyes

táblát jelölte ki, ugyanakkor a másodfokú bányabírószági hatáskört a kir. táblára ruházta. 1786-ban indult meg tehát az elsőfokú bányabírószágtól felhozott ügyek tárgyalása a kir. táblán s továbbvitel esetén végsőfokon a hétszemélyes táblán. Az itt leltározott állagnak, mely a két tábla említett funkciójában képződött, iratai az 1786. évvel kezdődnek.

A császár reformjai csakhamar az alsó bányabírószágokat is elérték: 1788-ban az addigi elsőfokú bányabírószágok helyett kerületi bányatörvényszékeket állított fel, a kerületek számát pedig az addigi 4-ről 5-re emelte. (Az elsőfokú bányabírószágok alá nem rendelt, kisegítő szerepű bányabírószági kirendeltségek számát viszont csökkentette.)

Az 5 kerületi törvényszék közül 4 a régi kerületek számára s a régi kerületi székhelyeken létesült, vagyis Selmezbányán Alsó-Magyarország, Szomolnokon Felső-Magyarország, Nagybányán az északkeleti bányavidék, Oravicán a Temesi bánság részére és végül az 5-ik Máramarosszigeten alakult, csupán Máramaros megyére kiterjedő illetékességgel. E törvényszékek össze voltak kapcsolva a bányaugyi igazgatás kerületi felügyeleti szerveivel, ezért egykorú teljes elnevezésük (a selmeczi főkamagrófság kebelében szervezett alsó-magyarországi bányatörvényszék kivételével) rendszerint főbányafelügyelőség és kerületi bányatörvényszék (Berg-Inspectorat-Oberamt und Districtual Berg-Gericht). — Magától értetődik, hogy ezek csak a jogszolgáltatás tekintetében voltak a kir. kúriának alárendelve, igazgatási-gazdasági ügyekben a megfelelő kamarai felsőbb hatóságok alatt állottak.

A II. József által létesített új kerület csak 6 évig működött: 1794. évi királyi rendelet megszüntette, s Máramaros megye területére a nagybányai bányatörvényszék illetékességét terjesztette ki. E változással az elsőfokú bányabírószágok száma ismét 4-re redukálódott, s szervezetük egyúttal állandósult is. A 4 kerületi bányatörvényszék (az említett kirendeltségekkel együtt) a korszak végéig fennmaradt, az itt leltározott állag az 1848. évvel zárul. Az elsőfokú bányabírószágok szervezete az abszolutizmus korában, 1849 után is fennmaradt. E bíróságok csak 1854-ben, az új osztrák általános bányatörvény életbe léptetésekor szűntek meg.

A 4 kerületi bányatörvényszék illetékessége a régi kerületi beosztásnak megfelelően, a következő módon nyert szabályozást:

a) Selmezbányai kerületi bányatörvényszék illetékes Pozsony, Sopron, Moson, Győr, Komárom, Esztergom, Fejér, Veszprém, Zala, Vas, Somogy, Tolna, Baranya, Pest, Nógrád, Hont, Bars, Nyitra, Zólyom, Turóc, Verőce, Szerém, Pozsega, Varasd és Zágráb megyék területén.

b) Szomolnoki kerületi bányatörvényszék illetékes Trencsén, Árva, Liptó, Szepes, Sáros, Abaúj-Torna, Gömör-Kishont, Borsod és Heves-Külső-Szolnok megyék területén.

c) Nagybányai kerületi bányatörvényszék illetékes Zemplén, Szabolcs, Bereg, Ugocsa, Ung, Szatmár megyék, Kővár-vidék és (1794 óta) Máramaros megye területén.

d) Oravicai kerületi bányatörvényszék illetékes Bács, Torontál, Temes, Krassó, Arad, Csanád, Csongrád, Békés és Bihar megyék területén.

Az alsó bányabírószágtól felérkezett ügyek periratainak egy része 1786—1790

között az Archivum Josephinum O 61 és O 62 állagokban van és 1790 után a Processus appellati O 21 állagban található (melynek felzetei ez iratokon gyakran fel is vannak tüntetve), a felérkezett ügyek periratainak nagyobb része mégis az itt tárgyalt állagba került. Ebben tehát egyenkint vagy különböző módon kombinálva, a következő természetű iratok találhatóak: az elsőfokú bányabíróságok, illetőleg a kerületi bányatörvényszékek hitelesített perkiadmányai, esetenként többkevesebb melléklettel. A mellékletek: beadványok e bíróságokhoz, levelezés e bíróságok és a városi hatóságok között, az elsőfokú tárgyaláshoz benyújtott bizonyítványok, leltárak, számlák, továbbá az ügyek kúriai perkivonatai, a kir. táblai referens feljegyzései a perről, peres felek beadványai a két táblához, a kúriai eljárás során készült allegátumok, táblai ítéletek fogalmazványai, a kir. tábla levelezése a bányabíróságokkal. A felsorolt iratok közül legértékesebbek a bányabíróságok által felterjesztett hiteles perkiadmányok, melyek az elsőfokú eljárás iratait egész szövegükben tartalmazzák, de megfelelő tájékoztatást adnak az ügyről a kir. táblai és hétszemélyes táblai perkivonatok is. A perekhez elsőfokon becsatolt mellékletek egy részét s az esetleg eredetiben felküldött bányabíróági pertesteket a kúria a döntés után visszaküldte a felterjesztőnek.

A perek legnagyobb része bányavállalkozók, bányatársak egymás közötti vitás ügyeiből ered, tehát egy-egy vállalaton belül folyt le. Leggyakoribbak a bányarészesek (bányatársak) között, illetőleg ezek és a főbányarészes vagy a bányaigazgató között támadt, a bányarészek számának arányában kiadandó haszonrészesedésért, illetőleg a terhek ugyanilyen arányú elosztásáért indult pereskedések. Hasonló perek folytak egyes bányatársaknak a bányaművelés módját illető kifogásaival kapcsolatban, pl. egyes tárnák művelésének abbahagyása miatt, vagy bányatársak által a többi bányatárs hozzájárulása nélkül kötött megállapodásokból kifolyólag, továbbá a bányarészek tulajdonjoga körül.

Az ügyek egy része különböző vállalatok között történt összeütközésekből ered. Ilyenek pl. bányavállalatok között bányatelkek megszerzése, eligényelt telek visszaszerzése, telkek elhatárolása, kimérése iránt, egymás területébe, ércerébe történt behatolás miatt, vagy egyik vállalat által a másik bányavízének lecsapolásáért kikötött termelvényhányad kiszolgáltatása végett indult perek. Itt említhetők továbbá a bányatársulatok adóssági ügyei s az ellenük indított kártérítési perek is.

A bányászati vonatkozású pereknél kisebb számban szerepelnek a bányabíráskodás alá eső más üzemek ügyei, mint hámorok öröklésével, elzálogított hámor visszaváltásával, s a befektetett melioratiók összegének megállapításával kapcsolatos perek, vagy pl. földtulajdonos és a birtokán települt vasöntőmű létesítői között az öntőde pusztulása okának tisztázására, az egyik vagy másik fél felelőségének eldöntése végett indult per.

Mínthogy a felsoroltakon kívül a bánya-, hámor- és kohótulajdonosok, valamint a bányászatban és kohászatban alkalmazottak és hozzátartozóik különféle személyi ügyei is a bányabíróságok hatáskörébe tartoztak, az iratok közt ily tárgyú perek is találhatóak, pl. bányarészes elleni becsületsértési per, kohómű vezetőjének erdőmester elleni rágalmozási pere, bányaorvos, bányagépmester adóssági pere.

Az említett perek a bányászat és kohászat legkülönbözőbb tárgyaival kapcsolatosak, s nemcsak jogi, pénzügyi vagy személyi vonatkozásúak, de magát a termelést is érintik: az egykorú művelési ágakra, a termelés hozamára s olykor a ki-termelés menetére és módjára is tartalmazznak adatokat, sőt az iratok között bányatérképek, föld alatti vagy föld feletti létesítményekre vonatkozó vázlatok, felvételek, rajzok, táblázatos termelési kimutatások is előfordulnak. A bennük megőrzött névanyag (pl. bányák, tárnák, járatok, vállalkozók nevei) szintén értékes forrásul szolgálhat.

A perek között végül olyanok is találhatók, ahol az iratokból bányászati vonatkozás nem tűnik ki. Ilyenek elsősorban a csődperek (csődtömeg elleni követelések), melyek a bányavárosokban általában a bányabíróságok hatáskörébe voltak utalva s az olyan örökösödési és osztályperek, vagy egyéb ingatlanok és ingóságok iránti, adóssági, váltó-perek, melyekben a peres felek (legalább az alperesek) bizonyára szintén bányá- kohóüzemek tulajdonosai, részesei, alkalmazottai vagy azok hozzátartozói voltak, s mint ilyenek kerültek a fentebbiek szerint a bányabíróságok ítélkezése alá, bár e körülmény az iratokban említve nincs.

A bánya dolgozóinak a munkaadóval történt összeütközéséből származó, a bányászoknak sorsuk javításáért folytatott küzdelmére közvetlen forrásadatokat nyújtó per azonban ritkán jutott fel a kúriáig, itt az iratok közt csak egy-két esetben fordul elő. Ilyen ügyek pl. az alkalmazottak munkabér-követelésével kapcsolatos perek, mint bányászok keresete a vállalkozó ellen köteles bérük megtagadott kifizetése miatt, illetőleg bérhátralékuk kiutalásáért.

Végül a *Correspondentiae montanisticae* feliratú vegyes csomó tartalma főleg levelezés: a kúria két táblájának levelezése egymással, a kancelláriával és a bányabíróságokkal bányaperes ügyekben, továbbá különféle perjegyzékek, iratjegyzékek, ezekhez hasonló tárgyban.

Mint az előadottakból látható, az állag iratai mind polgári vonatkozásúak. A rendészeti, fegyelmi ügyek s a kisebb vétségek ugyanis a bányahatóságok saját hatáskörében intéződtek el. A bányabíróságok alá tartozó személyek bűnügyeit pedig a bányahatóságok — vérhatalommal nem bírván — az illetékes pallosjogú fórumnak, legtöbbször bányavárosok törvényszékének adták át. Az ilyen ügyek tehát, ha a kúria elé kerültek, a többi büntetőperhez hasonlóan, az *Extractus processuum criminalium* (O 29) állagban kereshetők.

Az itt tárgyalt bányaperek két sorozatba vannak foglalva. Az I. persorozat a rajta végigfutó folyószámok szerint van rendezve. A számozás teljesen esetleges: sem az időrendre, sem a peres felek nevének betűrendjére nincs tekintettel. A II. persorozat a felterjesztő bíróságok — a 4 kerületi bányatörvényszék — szerint tagolódik, mindegyiken belül külön, újrakezdődő folyószámok szerint rendezve. (E II. persorozat Garapich kir. táblai bányaiügyi referensnek a kúriai levéltárba 1817-ben beadott pertára, melyet elmulasztottak az I. sorozatba beosztani.) — A 23. rakszámú vegyes csomó tartalma rendezetlen.

Az I. sorozathoz mutató és elenchus készült. A mutatóban általában csak a felperes (csődügyekben az alperes) nevét indikálták, s mind a mutató, mind az elenchus bejegyzései csak a peres felek nevét s a folyószámot tartalmazzák. A II. so-

rozathoz mutató nincs, csak elenchus. Ennek bejegyzései a személyneveken s a folyószámon kívül a tárgyat (helynév nélkül), s a két tábla ítéletének dátumát és szövegét is adják. (Az állag-áttekintésben feltüntetett bányatörvényszékek szerint készült régi elenchusok folyószámai ma már érvénytelenek.)

Irat meghatározásához, az állagon belül, a sorozat száma s az I. sorozatnál a folyószám, a II. sorozatnál a felterjesztő bányatörvényszék neve és a folyószám jelölendő meg. A 23. rakszámú csomónál az irat adatainak (címzett, küldő, dátum) megjelölése szükséges.

O 29. EXTRACTUS PROCESSUUM CRIMINALIUM

(Büntető perek kivonatai)

1791—1849

103 csomó, 8 kötet

1—103.	Iratok	1791—1849	103 csomó
104—107:	Büntető perek	1791—1849	4 kötet
	I. 1—10 871. 1791—1832		
	II. 10 872—16 842. 1829—1845		
	III. 16 843—20 923. 1835—1849		
	IV. 20 924—24 361. 1842—1849		
	[mutató]		
108—110.	Series causarum criminalium...		
	[vagy] Felterjesztett bűnperek	1835—1849	3 kötet
	[és ezektől eltérő címekkel]		
	I. 1835—1842		
	II. 1842—1846		
	III. 1846—1849		
	[a kúriához fellebbezett büntető- perek nyilvántartó könyve]		
111.	Tabellae statisticae causarum criminalium per Tab. Reg. Judiciariam revisarum	1792—1824	1 kötet
	[Kassics Ignác által készített statisztikai táblázatok]		

Büntetőperek a magyar jogszolgáltatás 1724. évi reformjáig nem kerültek a kir. tábla s a hétszemélyes tábla ítélezése alá. A XVI—XVII. században ugyanis a Habsburg-uralkodók az őket érdeklő politikai pereket — mint Illésházy, Zrínyi, Frangepán, Nádasdy pereit — alkalmilag kiküldött, s önkényesen alakított delegált bíróságok elé utalták, ezeknek az ügyeknek, mint a hűtlenség speciális eseteinek tárgyalására ekkor még egyébként sem a kúria, hanem az 1495: 3. tc. alapján az országgyűlés lett volna illetékes.

A főnemesek egyéb büntetőperei viszont az 1659:18. tc. értelmében a nádor

ítélkezése alá tartoztak, a többi országlakos köztörvényi bűncselekményei esetében való bíraskodás pedig teljesen a rendi fórumok (vármegyék, városok, úriszék) hatáskörébe vonódott, ahonnan ily ügyekben 1724 előtt fellebbezésre nem volt lehetőség, így e rendi fórumok irataiból semmi sem kerülhetett a kúriai levéltárba.

A politikai jellegű ügyeket az uralkodók 1724 után is — a XVIII. század végéig — delegált bíróságokra bízták, ehhez az 1715:7. tc. és az 1723:9. tc. szerint törvényes alapot is nyertek.

Közönséges bűncselekmények tekintetében azonban a kúria 1724. évi újjászervezése után bizonyos változás indult meg. Bár a büntetőperek fellebbezhetetlenségének régi gyakorlatát (vö. Hármaskönyv III. r. 11. c. 7. §) az 1729:30. tc. is megerősítette, ez az elv összeütközésbe került azzal a másik elvvel, hogy a nemes minden perét a király elé viheti, ami ténylegesen a kir. személynök által vezetett kir. tábla ítélezését jelentette. Az alsó nemesi fórumokon a vád és védelem között a két elv, illetőleg a fellebbezés kérdésében kialakult viták eredményeként, 1724 után megkezdődött a nemesek bűnpereinek (még ugyan szórványos és rendszeretlen) áramlása a felső bíróságok elé, sőt az ügy fellebbvittele (pl. átküldő parancs, mandatum transmissioale kieszközlése esetén) néha nem nemesek számára is lehetővé vált. Ezek a perek azonban a polgári perek tömegéhez képest kis számban érkeztek be a kúriához, így annak levéltárában az ily perek is a többi fellebbezett polgári perrel együtt a Processus appellati (O 21) állagban kaptak elhelyezést. (Az 1786—1790. évek nagyobb számban beérkező büntető pereivel kapcsolatos iratok viszont az Archivum Josephinum O 61 és 62. állagába kerültek.)

A büntető jogszolgáltatás terén az 1790/1. évi országgyűlés hozott fontos változást. Az 1791:43. tc. — József rövid életű rendeleteihez hasonlóan — a fellebbezés lehetőségét a nem nemesek számára újból, most már törvényesen is megadta. S bár e tc. a nem nemesek fellebbezésének elég szoros korlátokat szabott: a fellebbvitelt csak halálos, vagy azzal egyenlő súlyú ítélet — Sententiae capitali aequipollens — (legalább 3 évi szabadságvesztés, egyszerre kimérendő 100 botbüntetés, 100 korbácsütés) esetén engedte meg, ez mégis igen nagyszámú pert tett appellálhatóvá, annál inkább, minthogy e tc. egyben a fellebbezhetetlenség elvének eltűnését jelentette. Az új helyzetben a nemesek minden bűnügye akadály nélkül mehetett tovább az alsó fórumoktól a felső bíróságok elé (a vádlottak között a bocskoros nemesség társadalmi süllyedésével egyre nagyobb számmal vannak a nemesek), s a kancellária a hozzá intézett kérelmekre a nem nemesek számára is — a törvény szabta eseteken kívül — gyakran engedélyezte a fellebbezést. A kúriára ezután tömegesen és rendszeresen beérkező fellebbezett büntető perek iratainak elhelyezésére a kúriai levéltárban új levéltári egység létesült: az itt ismertetett állag, melynek peranyaga tehát az 1791. évvel kezdődik, s a korszak végéig, 1849-ig terjed.

A kúriára nehezedő pertorlódás nyomán a fellebbezett bűnügyek intézésére egyszerűbb eljárás alakult ki. Az ilyen pereket a törvényhatóságok ezután mindig az eredeti iratokkal (nem perkiadványban) terjesztették fel a kir. táblára, ahol ezek az ügyek rendszerint a leváta (perfelvétel) formáságainak, illetőleg perjegy-

zőkönyv felfektetésének mellőzésével, a sommás eljáráshoz hasonló ún. transmissionalis eljárásban, rövid úton nyertek elintézt. Ezekkel az ügyekkel kapcsolatban tehát a kir. kúrián csak perkivonatok (Extractusok) készültek, melyeket a két táblán az ítélkezésnél használtak. A kúria a maga döntése után a felterjesztett iratokat a törvényhatóságoknak visszaküldte, vagy — végső fokon jóváhagyott halálos ítélet esetén — a kancelláriára kegyelmi úton továbbterjesztette. A kúrián tehát a fellebbezett büntető perekből rendszerint csak a perkivonatok maradtak vissza, ezek — a kir. táblai és hétszemélyes táblai (tisztázott) bűnperkivonatok — képezik a szóban forgó állagot, ezért adtak annak Extractus processuum criminalium elnevezést. (A bűnperkivonatok fogalmazványainak külön sorozata kiselejtezés áldozata lett, csak töredéke maradt fenn a Perkivonatok fogalmazványai O 30 állagban.)

A kir. tábla azonban, mint a polgári ügyekben, a büntetőperekben is vegyesfokú bíróság volt. Bizonyos ügyek — 1776. évi statutum értelmében a táblai jurátusok bűnperei, s az 1791 :56. tc. értelmében a felségsértési és hűtlenségi perek — a kir. tábla elsőfokú hatáskörébe tartoztak, s az utóbbi tc. alapján a pénzhamisítók perei is rendszerint már elsőfokon a kir. tábla elé kerültek. Az ilyen ügyeket s néha, kivételesen, nemesek egyéb tárgyú fellebbezett bűnpereit is a kir. tábla a polgári perekhez hasonló levátás eljárásban tárgyalta, ezekben tehát rendes periratok (perrest és mellékletek) képződtek. — Az említett ügyek közül a felségsértési perek iratait rendszerint Bécsbe kellett felterjeszteni, vagy azok a személynöki levéltárba kerültek (ld. az O 23 és 86. állagok leltárát), a pénzhamisítók pereit pedig külön állagba (O 32) gyűjtötték. Mindezek perkivonatainak egy példányát azonban szintén az itt tárgyalt Extractus processuum criminalium állagban helyezték el, s ugyanide sorolták a bekezdésben említett ügyeknek a kúriai levéltárba került egyéb (illetőleg egyes egyéb) iratait is. Az extractusok között tehát ritkán, szórványosan, büntetőperekkel kapcsolatos más peres iratok is előfordulnak, számuk azonban elenyésző az állag nevét adó bűnperkivonatok tömegéhez képest.

Az Extractus processuum criminalium e hiányok ellenére is a kúria fondjának egyik legfontosabb állaga. Minthogy a kivonatok a per minden lényeges elemét — a vádat, a vádlottak védekezését, az ügyész replikáját, az elsőfokú bíróság s a kúria ítéleteit — tartalmazzák, a szövegekből az ügy életszerűen bontakozik ki. A bűnperek a maguk korának általában mindig a legközvetlenebb forrásai, hozzájuk az egykorú életviszonyok sokszínű képének fenntartásában kevés levéltári anyag hasonlítható. Bár ez a kép a perkivonatokban az alsófokon képződött eredeti iratoknál színtelenebb, a kivonatolás említett módja következtében a korszak történetének az extractusok is rendkívül értékes forrásanyagát jelentik.

Az iratok közül Kossuth és Wesselényi felségsértési pereit, s az 1831. évi parasztfelkelés elfojtásával kapcsolatos perek extractusait első helyen említjük. Wesselényi perére e kivonaton kívül is vannak irataink (ld. az O 73 állag leltárát), Kossuth peréből azonban csak az itt található perkivonat maradt fenn a bírósági levéltárak iratai között. Az ügy természetéből következik, hogy mindkét perkivonat olyan részletességgel készült, ami az eredeti perjegyzőkönyvvel teszi őket egyenértékűvé. — Az 1831. évi kolera-felkeléssel kapcsolatban a kúria elé

került mintegy 30—40 per a megtorló intézkedések második hulláma. Az első, a véresebb, a helyszínén zajlott le statáriális eljárásban, br. Eötvös Ignác királyi biztos vezetése alatt. A vármegyék statáriális ítéleteit azonnal végrehajtották, a statárium feloldása után azonban a felkelés résztvevői ellen az üldözés tovább folyt, most már a rendes büntető eljárás keretében, a kúriához való fellebbezés lehetőségével: ezek az itt említett perek. Bennük a cselekmények kapcsolódása miatt a rögtönítelő bíraskodás során kivégzettek ügyeire is számos utalás található, így e perek az egész felkelés lefolyásáról örökítettek meg rendkívül mozgalmas részleteket.

A korszak társadalmi-politikai viszonyait hozzák közel a kutatóhoz azok a perek is, melyek a kormánypárt s a reformokért küzdő rendi ellenzék között a vármegyékben folyó harc egy-egy különösen heves összecsapása után indultak. A megyei tisztújítások, követválasztások alkalmával történt véres összeütközések s az etetéssel-itatással megvesztegetett szegény sorsú nemesség ingyen bormámorában elkövetett féktelenségek, halálos végű verekedések, esztelen rombolások emlékét több per őrzi a sorozatban, köztük — csak a legismertebb ügyre utalva — pl. az ún. zalai véres mandátummal kapcsolatos per: az 1843. évi országgyűlés követválasztási küzdelmei során Deák Ferenc megválasztása miatt felbőszített, Kehida falura támadó bocskoros nemesek pere.

Hasonlóan politikai vonatkozásúak pl. azok a perek, melyek Napóleon hadjáratái idején a császár proklamációinak becsmepészését vállaló, a franciákkal rokonszenvező egyének ellen hűtlenség, vagy a törvényes uralkodó iránti köteles hűség megszegése címen indultak. Ide sorolhatók a királyra tett megjegyzések (a király gyalázása), valamint a nemzetiségű vonatkozású szervezkedés, nemzeti-ségi jobbágyoknak a megyei hatóságokkal szembeni ellenszegülése miatt indult perek, s itt említhetők az újoncozás kijátszása, katonaszökevények rejtegetése, az újoncozó hatósági közegekkel szemben való védekezés, fegyveres ellenállás különféle eseteivel kapcsolatos perek.

Az utóbbi ügyek átvezetnek a jobbágyság és a városi szegénység osztályharcának az iratok közt található egyéb, nagyszámú dokumentumához. Ezek között vannak nagyobb mozgalmakkal — mint az említett 1831. évi több megyét elborító felkelés, az 1807. évi, katonai karhatalommal levert szerémségi parasztzendülés, a detrekői uradalom (Pozsony m.) jobbágyainak megmozdulása — s kisebb méretű helyi összeütközések és különféle egyedi ügyekkel kapcsolatos perek. A nagy arányokban folyó földesúri kisajátítás, puszták, erdők vagy a közlegelő használatának elvonása, telepes zsellérek kiverése, s a földesúri terhek fokozása miatti elkeseredés megnyilvánulásai — mint lázongás, a köznyugalom megháborítása, a felsőség rendelkezéseinek gonosz kommentálása —, több tömegper tárgyát képezik. Ugyanilyen ügyek pl. a kommencióval elégedetlen cselédség szembeszegülése a földesúrral, a jobbágyok és a városi szegénység összeütközései az urasági alkalmazottakkal, illetőleg a város közegeivel. Itt említjük meg a jobbágyok, cselédek bántalmazása miatt nemesek, urasági tisztek ellen olykor indult, s az egykorú viszonyoknak megfelelően enyhe ítélettel zárult pereket, valamint az adót szabálytalanul beszedő, a törvényes összegeknél többet zsaroló,

a különbözetet elsikkasztó, közmunkáknál a munkabér elszámolásánál csaló megyei, városi és uradalmi hivatalnokok ellen folytatott pereket.

A felsorolt tárgyakon kívül számos per tartotta fenn a korviszonyok különféle, más jellegzetes vonásait. Szerepelnek a perekben nemesek egymással szemben elkövetett féltelenségei: hatalmaskodási ügy helyett bűnvádi útra terelődött birtokfoglalás, rokonok és cselédség bevonásával vívott, s halálesetekkel, sebesülésekkel végződött csapatos összeütközések, továbbá vitás határ, és erdőhasználat miatt egymásra támadó faluk közötti tömeges összecsapások, vásár, búcsú, tánc alkalmával támadt tömegverekedések, továbbá a falu életére, a faluban élő különböző osztályok és néprétegek együttélésére, viszonyaira, a helyi és megyei hatóságokkal szembeni magatartására, népszokásokra és babonára jellemző különféle ügyek. Más perek az egykorú pásztoréletről őriztek meg érdekes vonásokat. A gulyások, csikósok, juhászok egymás közötti s a csószókkal, erdő- és mezőőrökkel, tolvajokkal éjjel és nappal folytatott, gyakran halálos kimenetelű összeütközéseinek, illetőleg a lóköttők, marhatolvajok elleni pereknek nagy száma mutatja a pásztorokodás egykorú méreteit. Jellegzetesek a rablóbandák és orgazdáik ellen folytatott sokvádoltas tömegperek s az útonállók, postarablók perei.

Éjjeli verekedések, garázdaságok, szórakozó- és mulatóhelyeken okozott, bűnpert maguk után vonó botrányok a városokban is előfordulnak. Itt különösen a jurátusok, s az országgyűlési ifjúság pesti, illetőleg pozsonyi kihágásai, a polgárokkal, katonasággal történt összeütközései miatt indult perek jelentenek speciális vonást. Az ún. intellektuális bűncselekmények száma kevés, közöttük a család üzleti bukással és áruhitelcsalással kapcsolatos, s az említett pénzhamisítási perek érdemelnek elsősorban figyelmet.

Számos perben a bűncselekmény természete jogtörténeti érdekességű. Ilyenek pl. a szentségtörés, káromkodás, házasságtörés, tiltott kéjelgés, bestialitás, a polgári korszakban másképp minősített, nem büntetett vagy csak kihágási eljárás tárgyát képező cselekmények miatt indult bűnperek. Az anyag jogtörténeti szempontból egyébként is több vonatkozásban igen érdekes. Az állag iratai által átfogott korszakban tűnnek el a feudális büntetőjogban szokásos embertelen büntetések: keréketörés, karóbahúzás s az ítélet kínzással való súlyosbítása (exasperatio). Kialakul az ítélet határozott indokolása, de az indokolás és a rendelkező rész még összefolyik egymással. Gyakori jelenség a cselekmény bizonytalan meghatározása, a perbefogott, pl. mint szörnyű bűnök elkövetője (horribilium scelerum patratior) vagy veszedelmes ember kerül vád alá. Hasonlóan bizonytalan az a joganyag, aminek alapján a bíróságok — természetesen ez főleg az elsőfokon eljáró törvényszékre értendő — ítéleznek. Végül jogtörténeti érdekességén túlmenő jelentőségű, s az eredeti tőkefelhalmozás előhaladásával függ össze az úriszéki ítéletekben a halálbüntetések és súlyos börtönbüntetések magasra nőtt arányszáma, viszont az ekkor folyó útépítési, folyamszabályozási munkálatokkal kapcsolatos a kúriai ítéletekben a szabadságvesztésnek egyre inkább közmunka alakjában való kiszabása.

E nagy terjedelmű állag rendszere röviden összefoglalható. Az 1—99. rakszámú csomók iratai a csomókon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve.

A számozás nagyjában — sok visszaütéssel — az időrendet, s ezen belül, szintén csak nagyjában, a fővádlottak nevének betűrendjét követi. (Minden irat külzetén a folyószám előtt *d* betűvel látható. A 100—103. rakszámú csomók az állag többi részével teljesen azonos, de jelzetlen, s az állagba be nem sorolt, nem is mutatózott (1830—1832.) évi iratokat tartalmazznak, ezek a táblai ítélet napi dátuma szerint vannak rendezve.

A kutatás az 1—99. rakszámú csomók irataiban a 104—107. rakszámú mutatók alapján történik (a mutató egy-egy kötetében indikált iratok folyószámát és — egymással ölelkező — évkörét ld. fentebb, az állagáttekintésben). Indikálva van a fővádlott, s a többi vádlott közül több vagy kevesebb; az utóbbiak nevével azonban csak utalás van arra a betűre és számra, ahol — a fővádlott nevével — az ügyre vonatkozó érdemleges bejegyzés található. E bejegyzés a néven kívül megjelöli a bűncselekményt, a felterjesztő törvényhatóságot, a kir. tábla ítéletének napi dátumát s az irat folyószámát. — Indikálva azonban az említett neveken kívül más címszó nincs. Tárgyi, vagy helyi irányú kutatás tehát csak a mutató bejegyzéseinek elenchus-szerű végignézésével lehetséges. Minthogy a folyószámok egy-egy betűn belül növekvő sorrendben következnek egymás után, a mutató bizonyos nehézséggel elenchusként is használható.

Meghatározott területre irányuló kutatás esetén az 1835—1849. évekre nézve fel lehet használni a 108—110. rakszámú nyilvántartókönyveket, melyek az ügyeket az elsőfokon eljáró törvényhatóságok nevének betűrendjében tüntetik fel. Bejegyzéseik e néven kívül adják a vádlottak s a kir. táblai referens nevét, valamint az ügy referense szignálásának napját. Nem közlik azonban a cselekményt, s nem adják a per folyószámát. Az utóbbit tehát az itt talált név és dátum alapján a mutatóból külön kell kikeresni.

A 100—103. rakszámú csomók tartalma nincs indikálva, ezek a csomók iratonként átnézve használhatók.

A 111. rakszámú kéziratos kötet különböző bűnügyi statisztikai táblázatokat tartalmaz, melyeket Kassics a kir. táblán 1792—1824. közt tárgyalt fellebbezett bűnperekről (úgy látszik, a fentebb ismertetett segédkönyvek bejegyzései alapján) dolgozott ki.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a jelzetelt iratoknál a folyószám, a jelzet nélkülieknél a napi dátum és a fővádlott neve közlendő.

O 30. PERKIVONATOK FOGALMAZVÁNYAI

1803—1821

3 csomó

1—3. Iratok

1803—1821

3 csomó

Az itt összevont iratok első 2 csomója kir. táblai és hétszemélyes táblai büntetőper-kivonatok fogalmazványjaiból áll, köztük elszórva büntetőperekben hozott ítéletek és azok alapján kiállított ítéletlevelek fogalmazványai is találhatóak. A 3.

csomó hasonló természetű polgári peres vonatkozású iratokat tartalmaz: rendes polgári perek és válóperek kivonatainak, továbbá ily perek ítéletszövegeinek és ítéletleveleinek fogalmazványait. Az iratok között ezen kívül néhány — bizonyára a perkivonatolásnál felhasznált — egyéb irat is található: perekről készült referenci feljegyzések és ügyvédek által a bírák tájékoztatására készített tényvázlatok.

E 3 csomó irat két nagy, Kendelényi által kiselejtezett állagnak, a polgári perkivonat-fogalmazványok és a bűnperkivonat-fogalmazványok sorozatainak — bizonyára véletlenül fennmaradt — töredéke (közéjük keveredett egyéb, említett iratokkal).

A perkivonatok, mint tudjuk, arra szolgáltak, hogy a tárgyalás alkalmával a bírák az ügyet azokból kísérvék figyelemmel. A kivonatok fogalmazványát eredetileg a referensek készítették el, s a jurátusokkal a megfelelő számban letisztáztatták. Később azonban az ügyek számának rendkívüli megnövekedésével, a jurátusokat a perkivonatolásnál is igénybe vették, de fogalmazványaikat tisztázás előtt a referensek gondosan átvizsgálták, s szükség esetén kijavították. A perkivonatmásolás, sőt a perek kivonatolásában való segédkezés a jurátusok oktatásának egyik legfontosabb eszköze volt, ami perjogi ismereteik elmélyítése szempontjából a táblai ülések hallgatásánál is sokkal többet jelentett. Ezek a nem egyszer alaposan átjavított perkivonat-fogalmazványok tehát a magyarországi ügyvédképzés történetének érdekes dokumentumai. Jelentőségüket egyébként fokozza, hogy a büntetőper-kivonatok tisztázott példányainak jelentős részét, éppen ezekből az évekből, Kendelényi szintén kiselejtezte, így e fogalmazványok olyan pereket is megőrizhettek, melyekről az ügyet ismertető iratok egyébként nem maradtak fenn. Sajnálatos azonban, hogy az alsóbb fórum ítéletének szövegét a fogalmazványok nem tartalmazzák, azt ugyanis, munkamegtakarítás végett, a tisztázatokba közvetlenül a felterjesztett iratokból másolták át. Ha tehát a kir. táblai ítélet az alsóbb fokú ítélethez kapcsolódik (mint pl. az igen gyakori *Sententiam comitatus approbari* szövegűek), úgy a perkivonat-fogalmazványból csak az ügy maga ismerhető meg; az elintézés módja nem.

A perek tárgya egyébként a bűnperkivonat-fogalmazványoknál ugyanolyan, mint az *Extractus processuum criminalium* (O 29) állagban. Tárgyak itt pl.: katonasállításnál tanúsított paraszti ellenállás, megyei hatóságokkal szemben tanúsított ellenszegülés, szomszédos faluk lakóinak összezapása vitás területek használatáért, verekedés nemesek és jobbágyok, gulyások és juhászok között, utóbbiak véres összeütközései a földesúr vagy a falu tilos területét őrző mezőőrökkel, erdőőrökkel, általában a korviszonyok jellegzetes dokumentumai.

A polgári ügyek, melyekről itt perkivonat-fogalmazvány található, csaknem mind fellebbezett perek, de táblai per kivonata is előfordul köztük. Tárgyukra, s a külön kezelt válóperek tárgyára nézve ld. a *Processus tabulares* (O 18), *Processus appellati* (O 21) és *Extractus causarum divortialium* (O 33) állagok leltárában előadottakat.

Az 1—2. rakszámú csomóban a büntetőperek sorozata a vádlottak névkezdőbetűinek megfelelő betűrendben van elhelyezve.

A 3. rakszámú csomón belül két külön sorozatban található a rendes polgári

perekre és a válóperekre vonatkozó iratok, mindkét sorozat a felperesek névkezdőbetűi szerint van rendezve. Minthogy az állag iratrendszerében az időrend nem érvényesül, és sok iraton dátum sincs, az évkör a fentiekben csak kb. volt megjelölhető (az állag zöme az 1803—1820. évekből való). — Az állag törzsszáma és a sorozat címe — a három sorozatnak megfelelően Bűnper kivonatok fogalmazványai, Polgári per kivonatok fogalmazványai és Válóper kivonatok fogalmazványai — minden iratra rá van pecsételve.

Segédlet nincs, kutatás esetén az iratok csomók szerint nézhetők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a sorozat s a polgári és válópereknél a felperes, a büntetőperекnél a vádlott neve jelölendő meg.

O 31. BŰNVÁDI LEVELEZÉSEK

1791—1812

6 csomó

1—6. Iratok

1791—1812

6 csomó

A fenti címen létrejött állag a már előbb kiselejtezésre kiválogatott, de a levéltárban valami okból mégis visszamaradt — büntető perekkel kapcsolatos — iratokat tartalmaz. Az első csomó elejére betett utólap szerint az iratokat Kendelényi válogatta össze, „különítette el”, s azokat a továbbiakban „kitakaríthatók”-nak minősítette. Erre azonban nem került sor, az iratokból a kúriai levéltárban állag létesült.

Az iratok csaknem mind a kir. tábla és az alsóbb fórumok között folyt hivatalos levelezés dokumentumai, a fellebbezett büntető perek felküldésével s döntés utáni visszaküldésével, illetőleg a kúrián is jóváhagyott ítéleteknek kegyelmi úton a kancelláriához való felterjesztésével kapcsolatosak. E levelek szolgáltatták az állag elnevezését.

A levelezés jellegű iratokon kívül — melyeket kétségtelenül a Correspondentiae officiosae O 16 állag csomóiból emeltek ki —, más természetű iratok is előfordulnak az itt tárgyalt állagban, mint például ítéletfogalmazványok, a kúriai döntést sürgető magánlevelek, nemesek ellen indult és a kir. kúriához fellebbezett büntetőperek kir. táblai per felvételi jegyzőkönyvei (leváta-ívei) bejegyzett ítéletszövegekkel vagy anélkül, a szokott mellékletekkel. A fellebbező levél (libellus insinuationalis), az első fokon per vesztes félnek az ellenfél ellen — rendszerint az elítélt nemesnek a vármegye tiszti ügyésze ellen — benyújtott keresetlevele, az ellenfél perbevonását igazoló bizonyságlevél (a nemesek az említett alakításokat bűnperekben is igénybe vehették). Ezeknek az iratoknak eredeti helye a Kendelényi által végzett nagyarányú selejtezések, állagmegszüntetések és összevonások után ma már csak valószínűsíthető: korábban talán az Extractus processuum criminalium (O 29) állagba voltak beosztva, de az is lehet, hogy teljesen eltűnt levéltári egységek iratai közül maradtak fenn.

Az itt összevont 6 csomó irat mind az 1791—1812 közötti évekből származik.

A kezdő évszám a többször említett 1791. évi 43. törvénycikkkel áll összefüggésben, melynek alapján a bűnpereknek a kir. kúriára való tömeges beérkezése megindult, a záró 1812. év esetleges, Kendelényi feltehetően eddig jutott el a kiselejtezésre szánt iratok kiválogatásában.

Az állag elsősorban perrendi vonatkozású. Az iratok, mint a kúrián átfutott büntetőperek tartozékai, az ügyek lefolyásának rekonstrukciójához használhatók. Ezen túl azonban általánosabb szempontból is betekintést engednek a feudális jogszolgáltatás működésébe, mint azt már a *Correspondentiae officiosae* (O 16) állag leltárában elmondottuk.

Az állag minden iratára rá van jegyezve vörös vagy fekete ceruzával az O 29 állag megfelelő büntetőper-kivonatának „d” betűjele és folyószáma. Az iratok e számok szerint vannak rendezve, a számozás az időrendet csak nagyjában követi. Válogatás útján összegyűlt iratokról lévén szó, a számsor hézagos.

Az iratokhoz segédlet nincs. Név szerinti kutatás esetén azonban az *Extractus processuum criminalium* (O 29) mutatói ehhez az állaghoz is felhasználhatók: az itt megadott folyószám alapján a keresett büntetőperhez tartozó, tárgybani állagba sorolt iratok szintén megtalálhatók. Tárgy szerinti kutatás esetén az állag csomónkint nézhető át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 32. CAUSAE CONTRA CUSORES FALSAE MONETAE

(Pénzhamisítók elleni perek)

		1795—1868	
		14 csomó	
1—13.	Iratok	1795—1849 (1868)	13 csomó
14.	Series causarum tabularium criminalium... contra falsarum pecuniarum confectores promotorum... [elenchus, ívlapok palliumban]	1795—1849 (1868)	
	Series causarum... contra falsarum pecuniarum confectores [már nem használható régi elenchus, összefűzött ívek] Causae, quae contra falsificatores monetae coram extraordinariis foris promotae fuerant [Kendelényi feljegyzései az állag pereiről, egy ív palliumban]	év nélkül	
	Térítvények [a kúriai levéltárból s a referensek pertáiraiból hivatalos használatra kivett pénzhamisítási perekről, lapok és cédulák palliumban]	év nélkül	
			1 csomó

Az 1723. évi országgyűlés újra szabályozta a hűtlenségi kereset (nota infidelitatis) alá eső ügyeket, bizonyos cselekmények ekkor enyhébb minősítést kaptak. Az 1723: 9 tc. foglalta össze a továbbra is hűtlenség esetének tekintendő ügyeket. A felsorolásban a negyedik helyen szerepel a pénzhamisítás vagy hamis pénz 50 forint értékhatártól fentebb való tudatos (scienter) forgalomba hozása.

A hűtlenségi ügyekben a vádemelés joga a kir. fiscust illette meg, a fiscus által indított perek általános fóruma pedig a kir. tábla volt. Az uralkodó azonban, mint a felségsértés, lázadás címén indult politikai perekben, a kincstár érdekeit érintő pénzhamisítás esetén sem vette még akkor igénybe a kir. kúriát, hanem mindez ügyeket — a fellebbezés kizárásával — alkalmilag kiküldött vagy megbízott delegált bíróságok ítélkezése alá bocsátotta. Ezért a kir. táblán képződött periratok között a XVIII. század végéig pénzhamisítási ügyek nem találhatók.

A pénzhamisítási ügyek intézésében lényeges változást hozott az 1791. évi 56. tc. Ez a felségsértés és hűtlenség eseteit a kir. tábla ítélkezése alá rendelte, megengedvén a fellebbezést a hétszemélyes táblához. A pénzhamisítási perek tehát a kúria hatáskörébe kerültek, de az eljárás ténylegesen úgy valósult meg, hogy az ilyen ügyek számára az uralkodó ezután rendszerint a kir. táblát delegálta. A bíróküldésnek az 1715: 7. tc. és az 1723: 9. tc. alapján kialakult szokása úgy látszik ezekben az esetekben továbbra is fennmaradt. Néha az is előfordult, hogy az uralkodó valamelyik törvényhatóság törvényszékét delegálta pénzhamisítók elleni elsőfokú eljárásra. A megyei, városi hatóságok szerepe egyébként rendszerint csak a perelőkészítő cselekményekre korlátozódott, éspedig a helyi hatóságokhoz befutott feljelentések alapján a nyomozás lefolytatására, a gyanúsítottak vagy már terhelték és a tanúk kihallgatására, majd a letartóztatottak, a bűnjelek és az iratok Pestre küldésére korlátozódott. Magát a pert, a kir. fiscus vádemelése mellett rendszerint a kir. tábla vette fel és abban végső fokon ez vagy a hétszemélyes tábla ítélkezett.

A kúria hatáskörének ilyen kibővülése és egyben az ügyek fontossága maga után vonta, hogy a pénzhamisítási perek részére a kúriai levéltárban új iratcsoport létesült: az itt tárgyalt állag. Évköre az 1849. évvel zárul, de egyes befejezetlenül maradt perekben és a térítvények közt abszolútizmus- és provizóriumkori bejegyzések, iratok is találhatóak. Bekerült az állagba egy 1868-ban indult pénzhamisítási per is.

Az akták az ügyek legfontosabb iratait: a perelőkészítő cselekmények során keletkezett felterjesztett iratokat, továbbá a kúriai pertestet és a kúriai eljárással kapcsolatban képződött különféle mellékleteket tartalmazzák. Az ítélelhozatalhoz készült perkivonatok azonban nincsenek a periratokhoz csatolva, ezeket a bűnperkivonatok általános sorozatába, az Extractus processuum criminalium O 29 állagba osztották be. Ennek ellenére egyes esetben előfordul, hogy a periratok helyett ebben az állagunkban csak a perkivonat található.

A bűnjelek: a lefoglalt hamis pénzek, az előállításukhoz használt eszközök nincsenek a periratok mellett, hovahelyezésükről az iratok felvilágosítást nem adnak. Az iratokon egy-két esetben fennmaradt ugyan utalás, hogy a kúria a bűnjeleket a magyar kamarának küldte meg, vagy 1848-ban az igazságügyminiszté-

riumhoz terjesztette fel, de megőrzésükre vonatkozó adatunk nincs. Ezek a bűnjeltek, a kriminalisztika-történeti kutatás lehetőségének nagy kárára, kétségtelenül elkallódtak, megsemmisültek.

Az állag iratainak érdekessége indokolja, hogy a tárgyat bővebben is ismertessük.

A pénzhamisítási, mint hűtlenségi ügynek minősülő ügyek, a kir. fiscus vádemelése mellett indult perek, a kúrián a közönséges bűnperek sommás jellegű intézésétől eltérően az írásbeli perek alakításai szerint kerültek eldöntésre. A kir. fiscus által benyújtott vádlevelre a Pest vármegye vagy Pest város börtönébe bezárlított vádlottakat szabályszerűen perbehívták, ügyükben perfelvételt (levátát) tartottak és a vád és védelem között írásbeli „felelés” indult, míg végre a kir. tábla és majd a hétszemélyes tábla a definitív ítéletet meghozta. Az ügy érdemét érintő replikák során papírpénz-hamisítók esetében nemegyszer vita alakul ki a bankópénz büntetőjogi védelme körül, aminek törvényességét a védelem kétségbe vonja arra hivatkozván, hogy a magyar törvények csak a fém pénzeket (moneta) ismerik, a bécsi külföldi bank által forgalomba hozott papír címletek (scheda) ezekben elismertnek nem tekinthetők, tehát utánzóik sem büntethetők a pénzhamisításra vonatkozó rendelkezések szerint. Ebben a felfogásban, melyet az ügyvédi rabulisztika felhasznál, a korszak politikai küzdelmei tükröződnek. A kormányzat érdekeit képviselő kúria ezt az érvelést mindannyiszor el is utasítja. Aminthogy — hamis pénz forgalomba hozása esetén — az idézett törvénycikkben megjelölt 50 Ft értékhatárt is figyelmen kívül hagyja a kúriai gyakorlat, vagy ezt csak annyiban veszi figyelembe, hogy ennél kisebb összeg esetén a „törvényes büntetést” mellőzi és enyhébb ítéletet hoz. A hűtlenség törvényes büntetése fej- és jószágvesztés volt és a pénzhamisítási, mint ilyen perek vádlottainak egy része valóban ilyen ítéletet is kapott. Sok esetben azonban a kúria az enyhítő körülményeket (a vádlott fiatalságát, a forgalomba került hamis pénz kisebb mennyiségét, a hamisítvány primitív kivitelét) mérlegelve, halálbüntetés helyett kevésbé szigorú ítéletet hozott.

A periratok: a vád és a védelem vitájában képződött pertest, de főleg az előkészítő eljárás során keletkezett iratok, a vádlottak és a tanúk kihallgatási jegyzőkönyvei, a törvényhatóságok felterjesztett jelentései rendkívül közvetlenül, nagy részletességgel tárják fel az ügyeket, magukat a cselekményeket és azok egykorú hátterét. Az iratok igen pontosan ismertetik a módszereket, ahogyan a vádlottak (többnyire arany- és ezüstművesek, de vannak közöttük különböző más foglalkozású személyek is, mint például kardkovács, tűzcsináló, bányász) a hamis ércpénzeket előállítják s maguk vagy tettestársaik segítségével forgalomba hozzák. Például a tettestársak (kocsmárosok, kereskedők) a bearanyozott garasokat balkáni, délvidéki szerbeknek, románoknak adják tovább vagy Bukovinába, Moldvába kiutazva nagyobb tétel hamis pénzért lovakat, marhákat vásárolnak. Az arany- és ezüstpénzek hamisításánál gyakoribb a papírpénz-hamisítás. A tettesek (ezek között rézmetsző, papírgyártó, festő, nyomdászsegéd, falusi jegyző, pataki diákok, iparosok, kereskedők) egyedül vagy a legváltozatosabb összetételű társulásokban szerepelnek. A periratokban szintén részletesen ismertetett módszereik között a legprimitívebb eszközöktől, a kézi rajztól a gondosan kimetszett rézlemezekről

prés segítségével történő nyomásig, a legkülönbébb eljárások fordulnak elő. Ugyancsak változatos módszereket alkalmaznak a hamis bankjegyek forgalomba hozásánál is.

Az iratokból érdekes adatok bontakoznak ki a különböző iparágak, mint például az ötvösség, rézmetszés, vagy a rajzolás, festés egykorú ismeretének és elterjedtségének mértékéről. Az igen részletes vallomások az iparművészet, grafika, sokszorosítástechnika története szempontjából sem érdektelenek. Sok és életszerű adatot őriztek meg az egykorú viszonyokra: a falusi és városi életre, piacra, vásárra, kereskedelmi és utazási viszonyokra, kocsmákra, fogadókra, a legkülönbözőbb társadalmi rétegek életkörülményeire, a sokszor kezdetleges módszerekkel becsapott szegényebb sorsú nép kulturális elmaradottságára. Külön említést érdemel az állag, mint a forgalomban volt különféle belföldi és külföldi fémpenzekre (máriás, lázsiás, fertó, garas, krajcár, dukát, holland arany) és papírpénzre (váltó forint, schein forint, conventionalis forint), ezek értékének változásaira vonatkozó kutatások forrásanyaga. Végül nem hagyható említés nélkül, hogy ez iratok — mint általában a bűnperek — a magyarországi latin nyelvnek számos olyan mindennapi kifejezést őrizték meg, melyek semmiféle szótárban meg nem találhatók, más iratokban sem fordulnak elő. A múlt századok szépirodalmi törekvéseire jellemző és egyben forrásanyag, hogy az egykorú életnek a periratokban foglalt közvetlen részletei sokszor novellisztikus elemekkel színesítve vannak előadva.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve. A számozás, az állag rendszertelenül számozott utolsó iratait kivéve, a kir. táblai ítéletek pontos időrendjét követi.

A kutatáshoz elenclus áll rendelkezésre. Bejegyzései a folyószámon kívül a fővádlott nevét és a kir. táblai és hétszemélyes táblai ítélet dátumát tartalmazzák, valamint azt, hogy a cselekmény érc- vagy papírpénzzel történt. Mutató a sorozathoz nincs, tárgy szerinti kutatáshoz csak az elenclus és Kendelényi feljegyzései a 14. rakszámú csomóban használhatók bizonyos mértékig, egyébként az állag csomók szerint nézendő át.

Irat meghatározásához, állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 33. EXTRACTUS CAUSARUM DIVORTIALIUM

(Válóper-kivonatok)

1821—1849

16 csomó, 2 kötet

1—16.	Iratok	1821—1849	16 csomó
17.	Válóperek 1822-től [helyesen: mutató]	1822—1849	1 kötet
18.	Extractus causarum divortialium [már nem használt, félben maradt régi mutató]	év nélkül	1 kötet

A kir. kúria házassági perekben való ítélkezése II. József uralkodása alatt kezdődött, addig az ilyen ügyekben egyházi fórumok jártak el, és pedig az 1731. évi Carolina Resolutio értelmében mind a katolikusok, mind a protestánsok ügyei a katolikus püspöki szentszékek hatáskörébe tartoztak. A katolikus és görögkeleti egyházak szentszékeinek bontóperekben való ítélkezését II. József 1786. március 6-án kelt házassági pátense, továbbá a szentszékek világi ügyekben való bíraskodásának megszüntetéséről a pátenssel egyidejűleg, ahhoz kapcsolódva kiadott ugyanazonnap kelt rendelkezése szakította meg, mely az ily tárgyú pereket a rendes világi bíróságok elé utalta. A rendelkezésnek megfelelően a bontóperek ezután az alsó fórumoktól (megyék, városok törvényszékétől) másodfokon a kir. tábla elé, harmadfokon — utolsó fórumként — a hétszemélyes tábla elé voltak fellebvitelők. Nagy jelentőségű változást jelentett az, hogy eddig a katolikus és görögkeleti szentszékek a házasság felbontásának csak egyetlen formáját, a kánonjog által engedett kivételes esetekben csak a házasság semmisnek nyilvánítását ismerték, ezután most a világi bíróság a pátensben meghatározott feltételek mellett a házasság felbontását válás formájában is kimondhatta, aminek lehetőségét eddig csak a protestáns egyházjog ismerte el.

A rendelkezések szerint világi bíróságok előtt indult bontóperek (válóperek) 1787 óta kezdtek a kúriára befutni. Az ítélkezésnek a világi bíróságokon folyó módja a *Justitia Josephina* korszakának végéig tartott. A *Novus Ordo* felszámolása során, 1790. április 20-án kelt rendelet a katolikus és görögkeleti egyházak szentszékeinek bíraskodását is visszaállította, de ezeknek a hatásköre csak a saját egyházukhoz tartozó felekre terjedt ki, a protestánsok válóperei továbbra is a világi bíróságok hatáskörében maradtak. Az átmenetinek szánt intézkedést az 1791. évi 26. tc. véglegesítette. Bár ez a törvénycikk a mondott megoldást szintén ideiglenesnek nevezi arra az időre szólóan, míg a protestánsok a maguk szentszékeit megszervezik, de minthogy protestáns szentszék szervezésére később sem került sor, a protestánsok válóperei a korszak végéig, 1849-ig a megyei, kerületi és városi törvényszékek s felsőfokon a kúria ítélkezése alatt maradtak. A zsidó felek házassági perei ez időben saját egyházi fórumaik, rabbiszékek (*Rabinalgericht*) előtt intéződtek.

A kúria elé került peres ügyek periratait a *Novus Ordo* korából későbbi rendezés során részben eredeti helyükön, az *Archivum Josephinum*-ban hagyták, részben a fellebbezett perek állagába (*Processus appellati O 21*) osztották be. 1790-től 1821-ig minden válópert a fellebbezett perek közé soroltak. Az 1821. év folyamán azonban a nagy számban beérkezett válóperekből már külön állag létesült: az itt leltározott állag, mely tehát a protestáns házasságfeleknek a kir. táblán 1821—1849 között felvett és 1822—1849 között elintéztett házassági pereiére vonatkozó kúriai iratokat foglalja magában.

Az iratok kisebb része kúriai pertest a szokásos mellékletekkel (keresetlevél, a perbehívás megtörténének igazolása, esetleg az elsőfokú fórum perkiadmánya), nagyobb részük azonban csak kir. táblai és hétszemélyes táblai perkivonat. A válópereket ugyanis a kúrián többnyire a büntetóperekhez hasonlóan sommás jellegű úgynevezett *transmissionalis* eljárásban intézték az elsőfokú fórum eredetiben

felterjesztett és döntés után visszaküldött iratai alapján, ebből az eljárásból csak az ítélethozatalhoz készült perkivonatok (extractusok) maradtak vissza a kúriai levéltárban. A hosszadalmasabb és költségesebb „levátás” eljárást, melyből per-testek képződtek, és amelyhez mellékletekre volt szükség, a felek ritkábban vették igénybe. Ezért kapta az állag „Váloperek” helyett a „Váloperkivonatok” elnevezést.

Az ügyekkel kapcsolatos körülményeket az elsőfokú bíróságok perkiadmányai tárgyalják a legkimerítőbben, ezekbe a felek által előadott panaszok, a tanúk vallomásai, különféle hatósági igazolások teljes szövegükben be vannak másolva. Elég részletes képet adnak az ügyekről a kúriai perkivonatok is, minthogy a felek a válás kimondását a házasság felbontását megokoló körülmények részletes feltárása alapján kérték. A periratokból így az egykorú életkörülményeknek, a mindennapi életnek színes képe tárul elénk. Az iratok érdekes adatokat tartalmaznak a különböző társadalmi osztályoknak házasság útján létrejött kapcsolataira, a nők helyzetére, az egykorú társaséletre is. Az iratok erkölestörténeti és orvostörténeti vonatkozásai sem hagyhatók említés nélkül, ezeket azok a viták tárják fel, melyek a feleknek a házasságkötéskor már megvolt s eltitkolt, vagy később kifejlődött testi és lelki rendellenességei, betegségei tárgyában folytak. Nem egy perben a házasság körülményeinek leírása a környezet eleven rajzával regény vagy novella tárgya is lehetne s értékét még növeli, hogy megörökíti az egykorú beszédet és annak fordulatait.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a számozás nagyjából az időrendet követi.

A kutatáshoz csak személynévmutató áll rendelkezésre. Ebben mind a felperesek, mind az alperesek nevét indikálták. A felperesekre vonatkozó bejegyzések a két fél nevén és a folyószámon kívül feltüntetik, hogy a per milyen fórumtól jött és hogy a kir. táblán mikor ítéleztek az ügyben. Az alperesekre vonatkozó bejegyzések csak az alperes nevét és a folyószámot adják, utalással arra a betűre és számra, ahol a felperesre vonatkozó részletesebb bejegyzés található. Mint érdekességet említjük itt meg, hogy a perben szembenálló felek nem mindig a házastársak. A pert gyakran az alsó fórumok mellé kirendelt házasságvédő (többnyire a törvényhatóság ügyésze) fellebbezte meg a kir. táblára és ilyenkor a kúriai periratokban is ő szerepel a válni akaró házastárs ellenfeleként. Visszatérve a bejegyzésekre, ezek minden betűn belül a folyószámok sorában következnek egymás után, így a mutató, bizonyos nehézséggel, elenchusként is használható. Tárgyi kutatásra azonban a kötet sem mint index, sem mint elenchus nem alkalmas. Megjegyezzük, hogy Kendelényi az állagot selejtezte, a mutatóban feltüntetett számok közül sok hiányzik.

Irat meghatározásához, az állagon belül a folyószám jelölendő meg.

O 34. HÉTSZEMÉLYES TÁBLA VÁLTÓOSZTÁLYA

1841—1849

21 csomó

1—20.	Iratok	1841—1849	20 csomó
21.	Elenchus a hétszemélyes tábla váltóosztályának anyagához [ívlapok palliumban]	1841—1849	
	Névmutató a hétszemélyes tábla váltóosztályának anyagához [ívlapok palliumban]	1841—1849	
	A hétszemélyes tábla váltóosztályának jegyzőkönyvei [üléssjegyzőkönyvek fogalmazványai, ívlapok palliumban]	1847. dec. 23.— 1849. ápr. 4.	
	A ... Váltófeltörvényszék és Fiumei Kormánysház által a Hétszemélyes táblához felterjesztett perekben előforduló felek névsorjegyzéke [már nem használt régi mutató, füzet]	1841—1849	1 csomó

A XVIII. század gazdasági fejlődése nyomán Magyarországon is szükségessé vált oly jogintézmények létrehozása, melyek az árucseré, a pénzforgalom, a hitel érdekeit az átalakuló viszonyoknak megfelelő módon biztosítják. Az erre irányuló igény már a század végén jelentkezett, mégis további fél évszázadnak kellett elmúlnia, amíg a magyar váltótörvény, az 1840. évi 15. törvénycikk és a hozzá kapcsolódó törvények, mint például a 16. tc. a kereskedőkről, a 22. tc. a csődről, létrejöttek.

Az új váltótörvény a váltóbíráskodást három fokú eljárásban határozta meg és ennek megfelelően a váltóbíróságoknak három fokozatát állították fel: hét helyen, a gazdaságilag fejlettebb városokban elsőfokú váltótörvényszéket, a kir. kúria keretében egy váltófeltörvényszéket és legfelső fórumként a hétszemélyes táblán külön váltóosztályt szerveztek. A hétszemélyes tábla e külön váltóosztályának iratait tartalmazza az itt leltározott állag, időköre a váltóbírósági szervezet működésének kezdetétől, az 1841. évtől az 1849. évig.

A hét elsőfokú váltótörvényszék és a már régebben felállított fiumei váltó-, kereskedelmi- és tengeri-törvényszék az idézett törvénycikkek alapján nemcsak a szorosabb értelemben vett váltóügyekben járhatott el, hanem más hasonló tárgyú perekben is, így a náluk bejegyzett cégek (kereskedők és gyárosok) között felmerült egyéb olyan ügyekben, ahol az üzleti könyvek vizsgálatára volt szükség, továbbá az áruszállítási szerződésekből folyó perekben. Hatáskörükbe tartoztak ezen kívül

bizonyos, a csődeljárással kapcsolatos ügyek is, az 1840: 22. tc. által megszabott esetekben.

Fellebbezés útján mindezek az ügyek — másodfokú eljárásra — a váltótörvényszékektől a váltófeltörvényszék elé, a fumei törvényszéktől pedig a magyar tengeremelléki kormányzék elé kerültek. A váltófeltörvényszéknek az ily ügyekben való ítélkezésen túlmenően szélesebb hatásköre is volt. A csődügyek, melyek az esetek nagyobb részében — különleges eseteket kivéve — a rendes bíróságok, mint megyék, városok, kiváltságos kerületek törvényszékei és a kerületi táblák előtt indultak, másodfokú eljárásra szintén a váltófeltörvényszékhez voltak fellebbezhetők. A váltófeltörvényszékhez tehát többféle ügy került, mint ami az elsőfokú váltóbíróságokon indult. A harmadfokú eljárásban az ügyek még további tömörülése következett be: minthogy a hétszemélyes tábla váltóosztálya mind a váltófeltörvényszéknek, mind a tengeremelléki kormányzéknek fellebbviteli fóruma volt, a harmadfokra felkerült váltó- és csődperek, valamint kereskedelmi perek Magyarország egész közigazgatási területéről itt futottak össze.

A hétszemélyes tábla váltóosztálya iratainak tárgyát a váltóbíróságok hatásköréről elmondottak meghatározzák. A magyarországi kapitalizmus történetére vonatkozó forrásanyagként a váltóperek kevésbé használhatók. Ezekben csak a felek személye s az anyagi viszonyaikról közölt adatok valóban érdekesek, a per-szövegek egyébként az ügyekkel kapcsolatos jogi vitát örökítették meg, a társadalmi háttér az iratokból nem bontakozik ki. E szempontból sokkal több figyelmet érdemelnek a csődperek: a csődnytitásért, a megbukott ügyfél értékeire biztosítási zárlat elrendeléséért, a csődtömeg elszámolásáért indult perek, valamint a csődtömeggel szemben bejelentett követelésekkel kapcsolatos igényperek. A csődbe került felek és hitelezők társadalmi rétegződése, az anyagi- és életviszonyaikról található adatok, a bukás okának a megjelölése, a felek üzleti kapcsolatai, a mód ahogyan eladósodott és csődbe került feudális urak a polgári jellegű váltótörvényt kijátszani próbálják, a korra vonatkozólag mind értékes adalékok. E szempontból mégis az úgynevezett áruszerzési perek — áruszállítási szerződésekből eredő vagy áruhitellel kapcsolatos ügyek — a legérdekesebbek, ezek az egykorú bel- és külkereskedelemre, áruforgalomra, belföldi, valamint osztrák és külföldi cégek közötti kapcsolatokra, árakra, a majorsági gazdálkodás termelési módjára sok adatot tartalmaznak. A perben álló felek a társadalom legkülönbözőbb osztályaihoz és rétegeihez tartoznak, közöttük nagybirtokos főnemesek, megyei nemesség, földbérlők, kereskedőházak, üzletemberek, vállalkozók, akik között a kor legismertebb nevei — mint Wodianer, Ullmann, Kunewalder — mellett vidéki kiskereskedők és kisiparosok neve egyaránt megtalálható.

Minthogy a váltóeljárásban az elsőfokú törvényszék a periratokat mindig eredetiben terjesztette fel, ezeket az iratokat a kúria döntés után hozzája visszaküldte. A hétszemélyes táblán a váltóosztályon úgy látszik pertestek nem képződtek, az ide fellebbezett perekből csak az ítélethozatalhoz szükséges perkivonatok készültek, ezek és a váltóosztály ítéleteinek fogalmazványai maradtak fenn az itt tárgyalt állagban, az ügy lényegéről mindig kellő tájékoztatást nyújtva. Esetlegesen található az állagban: egy-két melléklet, mint a másodfokú fórum pert kísérő

felterjesztése, továbbá válaszfogalmazványok. Ezeken a peres iratokon kívül az állagban néhány elnöki levelezés jellegű irat is előfordul, mint: iratváltás a kancelláriával az elsőfokú váltótörvényszékek személyzetének létszámemelése tárgyában, vagy leirat az elsőfokú törvényszékekhez a kereskedőtestületek által delegált ülnökök kijelölésével kapcsolatban. Az állag 20. rakszámú csomójában egy kisebb köteg váltó- és adóslévél is található az 1820-as és 1830-as évekből. (Ezket, mint a budapesti kir. ítélőtábla irattárában jelzet nélkül hányódó iratokat, az ítélőtábla rövid úton 1935-ben adta át az Országos Levéltárnak, és itt rokontermészetüknél fogva ebben az állagban kaptak ideiglenesen elhelyezést.)

A hétszemélyes tábla váltóosztálya — a kúriai szokástól eltérően — ügyiratait rendszeresen iktatta, és pedig a két első évből 1842. év végéig egy iktatószámsorba, 1843-tól évente újra kezdődő számsorokba. Az iratok azonban nem az iktatószámok szerint, hanem az állagon végigfutó s az iratok külzetén ceruzával feltüntetett folyószámok szerint vannak rendezve. A folyószámok az iktatószámokkal nem mindig párhuzamos és nem is nyújt pontos időrendet. A folyószámok elé „7” jelet is tettek, ez a ma érvényes jelzethez nem tartozik hozzá, nem idézendő.

A váltóosztály ülésjegyzőkönyveinek tisztázott példányai elvileg a hétszemélyes tábla ülésjegyzőkönyvei (O 9) állagba a rendes ülések jegyzőkönyvei közé beosztva lennének találhatóak, de a gyakorlatban oda hiányosan kerültek be, ezért értékesek itt, a 21. rakszámú csomóban fennmaradt ülésjegyzőkönyv-fogalmazványok, minthogy sok olyan ülés anyagát őrizték meg, melyek a rendes ülésjegyzőkönyvek állagában nincsenek meg. Az összesen 23 ívnyi ülésjegyzőkönyv-fogalmazványokhoz mutatóra nincs szükség.

Az iratokban való kutatáshoz a 21. rakszámú csomó elején fekvő elenchus és névmutató szolgál. Az index csak a fel- és alperesek nevét mutatja, e neveken s az irat folyószámán kívül bejegyzései más adatot nem is tartalmaznak, így e mutató csak név szerinti kutatáshoz használható. Tárgy szerinti kutatáshoz csak az elenchus ad valamelyes segítséget, ez a folyószámon s a felek nevének kívül a per fajta egészen rövid egyszavas definícióját, az elsőfokon eljáró törvényszék nevét s a váltóosztály ítéletének keltét is feltünteti.

Irat meghatározásához, állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 35. URBARIALIA

(Úrbéri perekkel kapcsolatos iratok)

1848—1860

2 csomó, 1 kötet

1—2.	Iratok	1848—1860 (1880)	2 csomó
3.	A királyi kúriához felterjesztett úrbéri perek [lajstromkönyv, illetőleg iktatókönyv]	1848—1849	1 kötet
—	Úrbéri tárgyak jegyzéke [mutató, összefüzetlen ívek, a 2. csomóban elhelyezve]	év nélkül	

Az 1848. évi 10. törvénycikk a még végrehajtástól vagy felsőbb vizsgálattól függő, folyamatban levő vagy ezután induló úrbéri ügyeket — mint a földesurak és volt jobbágyaik között az erdőhasználat, legelő-elkülönítés tárgyában felmerülő kérdések elintézését — közigazgatási útról bírói útra terelte. Az ilyen ügyek, melyek eddig a törvényhatóságoktól a helytartótanács és a kancellária elé kerültek, így ezután a kir. táblán, Horvátországban a báni táblán nyernek végleges elintézését. Az úrbéri perek menete eszerint: perfelvétel az alispáni szék előtt, innen fellebbezés a megyei törvényszékhez, ettől fellebbvitel a kir. táblához, mely az ügyekben végső fokon dönt, továbbvitel a hétszemélyes táblára nem lehetséges.

Az 1848: 10. tc. a régi, 1765 előtti eljárást állította vissza, amikor is az úrbéri perek bírói úton folytak le s a megyéktől a kúriáig feljöhetnek. Mária Terézia 1765. évi rendelete utasította e pereket a közigazgatás vonalára, mely ügymenet 1848-ig fennállott.

Az új törvény alapján az úrbéri perek 1848 májusától kezdve érkeztek be a kir. táblára, eleintén ezek a helytartótanácsához felterjesztett, annak megszüntetésekor még elintézetlenül maradt perek, melyeket az igazságügyminisztérium tett át a kir. táblához, majd már a megyei törvényszékektől egyenesen a kir. táblára terjesztették fel az úrbéri pereket.

A kir. tábla ekkor alakult külön úrbéri tanácsa első ülését 1848. július 1-jén tartotta. E naptól 1848. szeptember 9-éig az úrbéri tanács folyamatosan működött (35 ülést tartott), ezután azonban a háborús események miatt működése — mint a kúria egész működése — szaggatottá, rendszertelenné vált, 1849 júniusában le is zárult.

A kir. tábla helyébe lépett új országos törvényszék alig hogy megalakult meg is szűnt, majd bekövetkezett a magyar bírósági szervezet 1849 novemberében történt teljes feloszlata. Ebből következik természetesen, hogy a kúriához beérkezett úrbéri ügyek száma kevés, a kir. táblán tárgyalásra került perek száma az állagban 30. E periratok sem eredeti iratok, csupán az elintézéshez készült szokásos táblai perkivonatok, különféle mellettük fekvő egyéb iratokkal, mint: referenci feljegyzések a perről, még a helytartótanács számvevősége által készített elaborátumok és jelentések. Az alsófokról felküldött eredeti iratokat az eljárási szabálynak megfelelően elintézés után a vármegyéknek visszaküldték, a kir. tábla feloszlatakor elintézetlenül maradt ügyeket pedig a kúriai levéltár közvetítésével az 1849/1850-ben felállított osztrák hatóságok vették át.

A fennmaradt peres iratok tárgya a szokásos: volt földesurak (egyházi és világi földesurak), uradalmak, közbirtokosok és volt úrbéreseik (mezővárosok, helységek) között folyt perek az úrbéri állományok rendezése (úrbéri összesítés, legelő-elkülönítés, erdőhasználat szabályozása, irtványföldek visszaváltása, az előjáróság tisztségeinek földesúri kijelölés helyett választás útján való betöltése) tárgyában.

Az állag tartalma irattári rendszerével együtt ismertethető a legcélszerűbben. Az 1. rakszámú csomó I—III, a 2. rakszámú csomó IV—VI római számokkal jelölt kötegekre tagolódik. Ezek közül a III. köteg a legérdekesebb. Ennek tartal-

ma: a kir. tábla úrbéri osztálya 1848. július 1—szeptember 9 között tartott üléseinek jegyzőkönyvei, minden jegyzőkönyvbe behelyezve az illető ülésen tárgyalt perek kivonata és a mellékletek. A táblai ítélethozatal előkészítéséhez készült perkivonatok a táblai ítélet szövegét nem tartalmazzák, e szövegek az ülésjegyzőkönyvekben találhatóak meg, így a kivonatok és a jegyzőkönyvek együtt adnak képet a per lefolyásáról. E köteg iratai az ülések sorrendjében, a jegyzőkönyvek tételszámai szerinti sorban vannak elhelyezve. A II. kötegben az igazságügy-minisztériumnak a kir. táblához intézett, egyes úrbéri perekkel kapcsolatos néhány leirata található az 1848. évből. Az I., IV. és VI. kötegek különféle iratjegyzékeket és térítvényeket tartalmaznak. Találhatóak itt jegyzékek a kir. táblára 1848/49-ben a helytartótanáctól és a törvényhatóságoktól beérkezett úrbéri perekről, a kir. táblán megvizsgált perekhez előíratként felhasznált helytartótanácsi iratokról, az elintézés után a törvényhatóságoknak visszaküldött periratokról, továbbá jegyzékek és térítvények a kúriai levéltárból az abszolutizmus idején hatóságok, referensek, magánosok által kikért és oda visszaszolgáltatott peres iratokról, jegyzékek a kúrián 1849-ben befejezetlenül maradt és a kúriai levéltárból az abszolutizmus kori hatóságoknak további intézkedés végett átadott úrbéri perekről. Található még egy Kendelényi készítette 1880. évi jegyzék a kúriai levéltárban az ideig őrzött, de ekkor Kendelényi által „visszaszármasztott”, bizonyára a helytartótanácsi levéltárnak visszaadott helytartótanácsi előiratokról. Az V. köteg tartalma: az abszolutizmus idején a pesti Oberlandesgericht mellé rendelve tovább működő kúriai levéltár levelezése különböző egykorú hatóságokkal az 1850—1860 közötti évekből úrbéri perekkel kapcsolatos ügyekben, mint utasítások a levéltárnak perek kiadására, erről jelentések. E köteg iratait utólagosan Kendelényi folyószámozta, ezek ma is e folyószámok szerint vannak rendezve.

Az állaghoz kutatási segédletként az Úrbéri tárgyak jegyzéke című mutató készült. Használata azonban bonyolult, nehézkes, csak az V. köteghez alkalmazható, e köteg irataira vonatkoznak a mutató „corr.” megjelölésű számai, melyek a már említett folyószámok. A többi köteghez különben mutató nem is szükséges: a II. köteg néhány irata és az I., IV. és VI. kötegek iratjegyzékei mutatót nem igényelnek, a III. köteg is — csupán 30 per — gyorsan áttekinthető.

Iratok kikereséséhez a 3. rakszámú kötet sem használható, ez a helytartótanáctól átkerült pereket lajstromkönyvszerűen tartalmazza, a megyéktől a kir. táblához felterjesztett ügyeket iktatókönyvszerűen tartalmazza. Érdekességét az 1849. évben beküldött fenn nem maradt perekre vonatkozó bejegyzések adják. E kötet rovatai: az irat tételszáma (iktatószáma), mely országrészből jött, a felterjesztő megye, a perbenálló helység, az iratok között van-e térkép, a felküldés vagy a beérkezés napja.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a csomó száma, ezen belül a köteg száma is és az irat megjelölésére a fentiek szerint alkalmas adatok, például a pereknél a tárgyaló ülés dátuma vagy sorszáma, továbbá az ügy tételszáma vagy a helység neve közlendők.

O 36. PROCESSUS EXPEDITI

(Perkiadmányok)

1744—1846

12 csomó

1—12. Iratok

1744—1846

12 csomó

Polgári perekben a felek — ha ügyük valamely fórum előtt befejeződött — a bíróságtól rendszerint hiteles másolatot kértek a per szövegéről. A másolatra nemcsak fellebbezéshez volt szükség, a per során bíróilag megállapított tények bizonyítása számukra vagy utódaik számára egyébként is, később is hasznos lehetett. A bíróság által ilyenkor készített hiteles kiadmányt, melybe átírták a perjegyzőkönyv teljes szövegét és a mellékletek teljes szövegét is (esetenként néha csak rövidítve), processus expeditus-nak, perkiadmánynak nevezték. Az állag a kúria, kerületi táblák, megyék és városok által kiállított perkiadmányokat tartalmaz. A megyei perkiadmányok közt nemcsak sedrián, hanem alispáni és szolgabírói széken kelt per, továbbá úriszékről sedria elé fellebbezett úriszéki per szövegét átíró kiadmányok is találhatóak.

A kúriai perkiadmányok valószínűleg a felek által kért, de valami okból át nem vett és így a levéltárban visszamaradt példányok. Egyéb perkiadmány bizonyára a kúriai fellebbezésre vitt perekkel kapcsolatban jutott a kúriai levéltárba, mint fellebbezett pernek az aktától elszakadt része, vagy mint elhalt táblai ügyvédek hagyatéka. Az iratok nagy része kétségtelenül a perétől elszakadt melléklet.

Az állagban csak polgári perek találhatóak, a büntető pereket nem is volt szokás kiadmányozni. Birtokviták, különösen az ősiségi joggal kapcsolatos ügyek, úgyszólván soha sem voltak véglegesen lezártnak tekinthetők, mert az egykorú anyagi jog és perjog a birtoklás megtámadására a birtokszerzés után évszázadok múlva is lehetőséget adott. A bíróság által a perkiadmányban rögzített tényeket tehát — megtámadó vagy védekező céllal — az unokák is felhasználhatták. Ezzel szemben a bűnper (a hűtlenségi ügyek kivételével) csak egy nemzedéket érintett és mint-hogy fellebbezés esetén a per iratait az alsó bíróság mindig eredetiben terjesztette fel, az iratok hiteles másolatára — perkiadmányra — magának a vádlottnak sem volt szüksége. Bűnperekről ezért perkiadmány csak ritka esetekben készült s állagunkban nem is található.

Az iratok tárgya megfelel a kúria polgári ügyekben fennálló hatáskörének. A perek nagyjából a vagyoni jog, öröklési és kötelmi jog körébe tartozó ügyekben indultak. Tárgyaikról bővebben az O 18 és 21 állagok leltárában szoltunk, itt csak arra utalunk, hogy a perkiadmányok — az említett állagokhoz hasonlóan — sok adatot tartalmaznak az egykorú birtokviszonyokról, helységek határaitól, birtokok, falvak egykorú állapotáról és lakosságáról, a jobbágyság életviszonyairól, a városi életről, az egykorú kereskedelemről és közlekedésről.

Az iratok az egész állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve.

A számozás a felperesek nevének betűrendjét követi, az időrendre sincs tekintettel. Az állag címe és törzsszáma minden iratra (füzetre, kötetre) rá van pecsételve. Segédlet nincs, az iratok csomónként átnézve használhatók. Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 37. LIBELLI ACTIONALES DESERTI

(Elhagyott keresetlevelek, bírói parancsok fogalmazványai)

1724—1849

16 csomó

1—16. Iratok

1724—1728,

1730—1738,

1743—1790,

1798—1832,

1836—1849

16 csomó

A perindítás a kir. táblán keresetlevél (libellus actionalis) benyújtásával vagy perindító parancs (mandatum evocatorium) kieszközlésével történt. Ha a per valami okból félbeszakadt vagy az alperes halálával jogutódára szállott át, a per folytatását, vagyis a jogutód perbehívását perfolytatólevél (libellus continuatorius) benyújtásával vagy perfolytató parancs (mandatum continuatorium, mandatum continuatorio-evocatorium) kikérésével lehetett eszközölni. Hasonló volt az eljárás a kezesek perbevonása a kir. táblára való fellebbezés esetén is: az előbbi kezes-perbehívató levél (libellus evictionalis) vagy kezes-perbehívató parancs (mandatum evictionale, mandatum evictionale evocatorium) útján, az utóbbi pedig fellebbezett per felvételét kérő levél (libellus insinuationalis, libellus appellatorius) vagy fellebbvitelt engedő parancs (mandatum transmissionale, mandatum transmissionale intra dominium) útján történt.

Az állag túlnyomórészt a fent felsorolt iratokból áll, tehát a kir. táblához benyújtott eredeti keresetlevelekből, pert folytató perbehívató, fellebbezett per felvételét kérő „levelekből”, valamint a feleknek kiadott perbehívó, perfolytató, perbevonó és fellebbezést engedő bírói parancsok fogalmazványaiból. Fennmaradt néhány folyamodvány is, melyben a felek mandatum kiállítását kérik. Az iratok közül az említett „levelek”-et közös névvel actiones-nek vagy libelli actionales-nek nevezték, tágabb értelemben ezek valóban mind keresetlevelek, az említett parancsokat ugyancsak átfogó névvel mandata evocatoria-nak nevezték, tágabb értelemben ezek valóban mind valakinek valami okból történő perbevonását, evocálását eszközöző parancsok.

Mindezek az iratok a kir. tábla előtti perindítással és perfolytatással állottak összefüggésben. Az állag iratai között kis számban még egyéb parancsfogalmazványok is találhatóak: az alsóbb fórumokhoz (megyék, kiváltságos kerületek, városok törvényszékeihez, kerületi táblákhoz) kibocsátott persürgető, perújítást rendelő, fellebbvitelt engedő (például a pernek a szolgabírói vagy alispáni széktől a sed-

riára való fellebbevitelét elrendelő) bírói parancsok fogalmazványai (minutái). Ilyen parancsok az 1786 előtti időből a Mandata judiciaria (O 3) állagban is találhatóak.

E vegyes tartalmú állag anyagát Kendelényi eredetileg kiselejtezési szándékkal gyűjtötte össze. Az állag ez iratok két fő alkotó részének megfelelő címmel van ellátva. A *Libelli actionales* szavak arra utalnak, hogy az iratok között többségben vannak a tágabb értelemben vett keresetlevelek, a „deserti” szó azért került a címbe, mert az itt található keresetleveleket a felek „elhagyták”, vagyis a kereset benyújtása után a pert nem vették fel. Vannak olyan eredeti példányok is ezek között, melyeknek másolatát csatolták perfelvételnél a perhez, így a felek számára érdektelenné váltak és ezért azokat a kúriai expediturán visszahagyták, onnan kerültek be később, mint intézkedést nem igénylő iratok a kúriai levéltárba. Valóban az ide sorolt keresetleveleknek a táblai és fellebbezett peranyaggal való összehasonlítása nagyrészen azt mutatta, hogy az itt található keresetleveleknek megfelelő per azok állagában (O 18, 21) nincs, vagy azt, hogy a perek mellett egy más keresetlevél fekszik.

Utalunk itt arra, hogy a kereset elhagyásának többféle oka lehetett. Az akciót benyújtó fél esetleg csak nyomást akart gyakorolni az ellenfélre, de a per lefolytatása már nem állott szándékában, esetleg a körülmények változtak meg, például békés egyezség jött létre a felek között. Lehetséges, hogy a perfelvétellel kitűzött „terminus” és ezzel maga a kereset is — közbejött rendkívüli törvénszünet miatt — „elenyészett”, a felperes tehát a törvénszünet után másik keresetlevelet, helyesebben a keresetlevélnek egy újabb példányát volt kénytelen benyújtani.

Az állagcím további része a nagyszámú mandatum-fogalmazványra utal. Valószínű, hogy a *Libelli actionales deserti* a kúriai levéltár eredeti állaga volt, ehhez kapcsolta hozzá Kendelényi rendezés során a bírói parancsokat, melyek talán szintén eredeti elnevezést tartottak fenn, a *Minutae mandatorum* ilyennek tűnik. A jelenlegi állagcím tehát két régi cím összevonása lehet.

Az iratok tárgya a táblai és fellebbezett perek O 18, 21 állag tárgyainak felel meg, de ezek az iratok mind polgári ügyekre vonatkoznak vagy úgynevezett delictum privatumokkal állnak kapcsolatban. Tartalmuk inkább perjogi szempontból érdekes, általános történeti szempontból forrásként kevésbé használhatók: legfeljebb birtoktörténeti és személyi adatokat tartalmaznak, a korfestő tartalom elég ritka és inkább a mandatumokban mint az actiókban kereshető.

Az iratokat évek vagy több évi ciklusok szerint kötegették, általában a perfelvétellel kitűzött időpont (az iratokra mindig rövidített „Trns” formában rávezetett terminus) szerint, vagy a benyújtás vagy a keltezés éve szerint. Egy-egy kötegen belül az iratok sorrendje vagy nagyjában az időrendhez alkalmazkodik, vagy a kötegen belül semmi rend nincs. Az iratok számozatlanok.

Az állaghoz segédlet nincs. A néhány köteg mellett fennmaradt régi iratjegyzék szűkszavú adatai s a kötegeken belüli rendszertelenség miatt az állag kutatáshoz alig használható. Kutatás esetén az állag kötegenként nézendő át.

Az iratok hiányát bizonyos évekből az állagáttekintés mutatja. Az 1791—1797. évi iratok az *Actiones originales* O 38 állagba kerültek át. A *Novus Ordo* kor-

szaka (1786—1790), más kúriai állagoktól eltérően, itt nem hiányzik teljesen, de ezekből az évekből itt is csak nagyon kevés irat található, összesen egy kisebb köteg.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az irat jellege, a perfelvételre kitűzött időpont vagy a benyújtás, vagy a keltezés dátuma (év, nap) és a felek neve jelölendő meg.

O 38. ACCIONES ORIGINALES

(Eredeti keresetlevelek)

1791—1799

2 csomó

1—2. Iratok 1791—1799 2 csomó

A csomók tartalma részben a kir. táblához benyújtott eredeti keresetlevelekből, részben a felek által a kir. tábla elnökétől kért perbehívó, perfolytató parancsok fogalmazványaiából áll. E parancsokról bővebben az O 37 állag ismertetésében már volt szó, ezért erre itt már nem térünk ki.

Az iratok között található néhány, a személynöki székhez intézett keresetlevél is. Ezek bizonyára azért kerültek az állagba, mert a fenti időkorban a kir. táblának és a személynöki széknek közös elnöke volt a personalis személyében és a közös irodájukban a két különböző fórumhoz intézett beadványok kezelése nem volt hibamentes.

Az állag egyébként maga is téves iratkezelésből jött létre. Tartalma ugyanis az O 37 állagéval azonos, annak kiegészítő része, az itt őrzött anyag az 1791—1797. évek anyaga, az O 37 állagból hiányzik is. Nyilvánvaló tehát, hogy a tárgybani két csomó ennek az állagnak elszakadt része, mely tévedésből önálló címet kapott és külön állaggá vált.

Az iratok tárgya a kir. táblán elsőfokon felvett, illetőleg a kir. táblára fellebbezés útján feljött perek tárgyainak felel meg, bővebben e perekről az O 18 és 21 állag ismertetésénél már volt szó, ezért itt csak utalunk az ott elmondottakra.

Az iratokat évek szerint kötegették és egy-egy éven belül a perfelvételre kitűzött napi dátumok (Terminus) sorrendjében helyezték el.

Segédlet nincs, kutatás esetén az iratok csomónként nézhetők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az irat jellege, a perfelvételre kitűzött időpont (év, nap) és a peres felek neve jelölendő meg.

O 39. DECISIONES CURIALES

(Kúriai döntvények)

1724—1849

86 kötet, 100 csomó

1—74.	Decisiones curiales Tomus I—XXXXX. [Sok tomus több kötetből áll Pars I, II vagy III. alosztással. A kötetek tartalma kúriai perkivonatok bekötve, il- letőleg kötetekbe másolva]	1724—1731, 1733—1738, 1746—1750, 1752—1785	74 kötet
75—76.	Index generalis decisionum Exc. Curiae Regiae I. Tom. I—XXIII. II. Tom. XXIV—XXXXX. [Mutató a fenti kötet sorozathoz]	1724—1759 1759—1785	2 kötet
77.	Decisiones curiales [a Planum Tabulare eredeti kéziratos példánya]	év nélkül [1769]	1 kötet
78—79.	Planum Tabulare [egykorú kéz- iratos másolatok, 2 példány]	év nélkül [1769]	2 kötet
80.	Planum Tabulare seu decisiones curiales [nyomatott példánya, 1817. évi kiadás]	1817	1 kötet
81—83.	Extractus caesarum [kúriai perkivonatok bekötve, illetőleg kötetbe másolva]	1746—1747, 1753, 1807—1809	3 kötet
84—183.	Decisiones curiales [kúriai perkivonatok, csomózva]	1791—1849	100 csomó
184.	Elenchus Tabulae Septemviralis [elenchus a csomózott perkivo- natokhoz]	1791—1849	1 kötet
185.	Index Tabulae Septemviralis [mutató a csomózott perkivo- natokhoz]	1791—1849	1 kötet
186.	Planum Tabulare sive decisiones curiales [nyomatott, Pozsony 1800]	1769	1 kötet

A kúrián a döntés alá kerülő ügyekről az ítélelhozatal előtt a bírák számára — tájékoztatásukra — perkivonatok, extractusok készültek. Az extractusok közül több sorozat a kúriai levéltárba került, az egyéb példányokat a bírák tartották meg maguknak. A levéltári példányok közül Kendelényi a polgári perkivonat-

fogalmazványok és büntető perkivonat-fogalmazványok két sorozatát kiselejtezte (ezek maradványa a O 30 állag), egy másik, valószínűleg referensi-sorozatot pedig, a perkivonatokat a megfelelő perek mellé beosztva, megszüntetett.

A kúriai levéltárban elhelyezett perkivonat-sorozatok közül a Decisiones curiales cím alatt fennmaradt sorozat volt a legfontosabb, mely valószínűleg a hétszemélyes tábla elnöki példányaiból létesült: ez az itt tárgyalt állag. E példányokba a hétszemélyes táblai ítéletek szövege is be van vezetve, ezek tehát az ügy egész lefolyásáról a per felvételétől kezdve annak befejeződéséig teljes képet adnak. A sorozat (állag) a kúria újjászervezésétől, 1724-től az 1785. év végéig, II. József Novus Ordojának bevezetéséig elvileg minden olyan ügy (polgári és büntető per) extractusát tartalmazza, mely a hétszemélyes tábláig feljutott, hétszemélyes táblai ítélettel zárult.

Mint hogy a törvényhozás a gazdasági-társadalmi viszonyok fejlődésével nem tartott lépést, a bírósági gyakorlatban új meg új kérdések merültek fel, melyekre — érvényes jogszabály hiányában — a kúriának magának kellett az alkalmazandó jogelvet megalkotnia. S mint hogy nem volt előre meghatározható, hogy a hozott ítélet milyen más ügyben lesz precedensül vagy jogi analógiaként felhasználható, minden olyan esetben, amikor a hétszemélyes tábla állást foglalt, ezt decisióknak, döntvénynek tekintették. Innen eredt a szóban forgó perkivonatok Decisiones curiales elnevezése.

A fentiek szerint az állag 1—74. rakszámú köteteiben 1785-ig minden hétszemélyes táblai ítélettel befejeződött per kivonatának meg kellene lennie. A tett próbák azonban azt mutatják, hogy a sorozat nem hiánytalan, nem minden ilyen ügy perkivonatát őrizte meg. Ennek oka, ami az évkör legrégebbi pereit illeti, bizonyára abban kereshető, hogy az állag nem az iratok keletkezésével egyidejűleg, nem 1724-től folyamatosan képződött, csak később létesült. Az I—XXIII. kötetek, 1724-től az 1759. év első törvénytörvényéig bezárólag nem is magukat az extractusokat, csak azok bemásolt szövegét tartalmazzák. A kötetekbe Batthyány Lajos nádor ex librise van beragasztva. Úgy látszik tehát, hogy a perkivonatok összegyűjtését csak Batthyány nádor, egyben a hétszemélyes tábla elnöke kezdte meg 1759-ben. Batthyány levéltárfejlesztési törekvései egyébként is ismertek, utasítása, melyben a hétszemélyes tábla iratainak, közöttük a perkivonatoknak megőrzését, sőt 1724-ig visszamenőleg összegyűjtését vagy lemásoltatását rendeli el, fennmaradt a Septemvitalia officiosa (O 13) állag 86. folyószáma alatt. A datálatlan utasítást a nádori ítélmester 1759. március 2-án kapta meg, az év első törvénytörvényének végén.

Az 1759. év további részétől 1785-ig bár már a további kötetek egybekötött eredeti extractusokból állanak, a kúriai iratkezelés lazasága egyes ügyek hiányát ez évekből is érthetővé teszi. Ugyanez okolja meg, hogy a kötetek olyan pereket is fenntartanak, melyeknek eredeti iratai nem maradtak megőrizve.

A Decisiones curiales — a benne összegyűjtött hatalmas peranyaggal — az említett következetlenségek ellenére is a kúria fondjának egyik legfontosabb, legértékesebb állaga. Annak tekintették ezt már a kúria egykorú ügyvitelében is: e köteteket különös megbecsülésben részesítették. S amikor a magyar jogszolgál-

tatás hiányosságainak orvoslására Mária Terézia 1768-ban két szakbizottságot küldött ki, a kúria határozatainak összegyűjtésével és rendszerezésével megbízott Niczky Kristóf elnöklete alá rendelt bizottság munkája ezekre a kötetekre támaszkodott. Így készült el az első magyar döntvénytár 1769-ben, a híres *Planum Tabulare*, mely később nyomtatásban is többször kiadotva, a *Tripartitum* és a *Corpus Juris* mellett 1848-ig általános használatban állott. A *Planum Tabulare* eredeti, a bizottság tagjai által aláírt példányát és egy nyomtatott példányát ebben az állagban helyezték el annakidején, a kéziratos másolatának két példánya már az Országos Levéltár szerzeménye, ezek utólag kerültek az állagba sorolva.

E kötetekkel kapcsolatban meg kell még említeni, hogy a hiányokról fentebb elmondottak csak egyes perekre vonatkoznak, az állagban nem szereplő évek nem hiányok, ezt a kötetek egykorú, folyamatos sorszámozása is mutatja: ez években országgyűlések, háborúk, az osztrák örökösödési háborúval kapcsolatos nemesi felkelés és a nagy pestisjárvány (1739) miatt hosszú törvényszünetek voltak, a kúria évekig nem ülésezett, tehát *extractusok* nem is készülhettek. Az egyes éveken belül a kötetekben mutatkozó nagyobb időhézagok oka pedig az, hogy a kúria, főleg a hétszemélyes tábla, a négy törvényszakból egy-kettőt mindig kihagyott. A kúria csak II. József rendeletére, a *Novus Ordo* érvényének ideje alatt működött állandóan, ennek a korszaknak az ítéleteit azonban döntvényekül nem fogadták el, nem is sorolták be a *decisiók* közé.

A *Novus Ordo* időköre tehát politikai okokból hiányzik az anyagból, az állag 1791-ben keletkezett iratokkal folytatódik, s ettől kezdve folyamatos a korszak végéig, 1849-ig. Ezeknek az éveknek a perkivonatait azonban már nem köttették be: az *extractus*-füzetek eredeti állapotukban maradtak fenn, csomókba kötve. Ezeknek az iratoknak a jellege is különbözik az 1785 előttiektől. A kötetekben a polgári perek közt elszórva büntető ügyek is találhatóak, a bekötetlen iratok közt csak 1791-ből akad még néhány bűnper, azután az állag már csak polgári ügyeket tartalmaz. Az 1791-től kezdve tömegesen beérkező bűnperek kivonatai számára külön állag (O 29) létesült. Ugyanez történt 1821-ben a válóper-kivonatokkal is, ettől az évtől kezdve válóperes ügyek sem találhatóak a *decisiók* között, külön állaguk (O 33) létesült.

Mint az elmondottakból kitűnik, a *Decisiones curiales* a *Processus tabulares* (O 18) és a *Processus appellati* (O 21) állagokkal párhuzamos. A *Decisiones curiales* állagában foglalt ügyek tárgya is ugyanaz, mint az említett két állagé, ezért itt a tárgykifejtés megismétlését nem tartjuk szükségesnek.

Az állag rendszere: az 1724—1759. évi *extractusok* szövegei kötetekbe másolva, az 1759—1785. évi eredeti *extractusok* kötetekbe kötve, az 1791—1849. évi *extractusok* eredeti állapotukban csomózva maradtak fenn.

A kötetek tartalma általában évek és ezen belül törvényszakok szerint tagolódik, oly módon, hogy egy-egy kötet 1746-ig rendszeren több év, ezután egy-egy év, majd 1759-től rendszeren csak egy törvényszak perkivonatait tartalmazza. Egy-egy törvényszakon belül az ügyek vagy a hétszemélyes táblai ítéletek napi dátuma szerinti időrendben vagy az időrendtől függetlenül esetleges sorrendben követ-

keznek egymás után, sok esetben a sorrend és az időrend viszonya megállapíthatatlan, minthogy több kötetben az ítéletek dátuma nincs bejegyezve.

A csomózott 1791—1849. évi perkivonatok a 100 csomón végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a folyószámozás nagyjában a hétszemélyes táblai ítéletek időrendjét követi. Ezek a perkivonatok 1791-től kezdve 1849-ig mind gyakrabban nyomtatott szövegek, csak a pert befejező hétszemélyes táblai ítélet van mindig kézzel beírva.

Az állag két részének, a bekötött és a csomózott résznek külön-külön segédkönyve van a kutatás célját szolgálva. A kötetekhez magukhoz is kétféle mutató áll rendelkezésre: egyik az egyes kötetek végén található index, másik az általános mutató. Egyes évre irányuló kutatás esetén a kötet-mutató, időhöz nem kötött kutatás esetén az általános mutató használható. Az index generalis I. köteté csak tomus-számot ad meg, a lapszámot az illető kötet indexe adja, a II. kötet mind a tomus-számot, mind a lapszámot megadja, tehát közvetlenül használható.

A kötetek index-része a kötetek lapszámára utal (minden kötet lapszámozva van), egyébként nem egységes rendszerrel készült. Általában mutatják a felperecek és alperesek nevét, gyakran a perfajta is, a földrajzi neveket (mint például a peresített birtok helységnevét) csak egyes kötetekben és hiányosan közlik. Indexrész minden kötet végén található, kivéve a Tom. XXV. Pars I. kötetet, melynek anyaga a Tom. XXV. Pars II. kötet mutatójába van bedolgozva s a Tom. XXI. kötetet, melynek végén nem mutató, hanem a kötet anyagát a lapszámok sorrendjében feltüntető, elenchus-jellegű tartalmi áttekintés található.

Az általános mutatókban indikálva vannak a peres felek nevei, a perfajta, sőt sok esetben az egyes perekből levonható jogelvek címszavai is, földrajzi nevek (helynevek) ezekben sincsenek.

Az 1791—1849. évi csomózott perkivonatokhoz mutató és elenchus áll rendelkezésre. A mutató a fel- és alperesek s a peresített birtokok helységnevét mutatja, a perfajta és jogelvek nincsenek megadva. Tárgyi kutatáshoz tehát a mutató nem használható, még elenchus-szerű átnézéssel sem, minthogy a bejegyzések csak az említett neveket és a perkivonat folyószámát adják, a perről semmiféle adatot nem tartalmaznak. Tárgyi kutatás csak az elenchus tételenkénti végignézésével lehetséges, minthogy az elenchus bejegyzései a peres felek és a birtokok helységnevének kívül a perfajta és a hétszemélyes táblai ítélet dátumát és a perkivonat folyószámát is megadják.

A perkivonatoknak megfelelő táblai és fellebbezett perek (O 18, 21 állag) jelzetei — folyószámai — sem a Decisiones curiales most ismertett segédkönyveiben, sem magukon a perkivonatokon nincsenek feltüntetve.

Az állagba sorolt perkivonatok 81—83. rakszámú kötetei közül csak a 81. rakszámú kötet végén van hiányos index-rész, bejegyzései a kötet lapszámaira utalnak, már személy- vagy helyneveket nem tartalmaz, csak a perfajta nevez meg. A 82—83. rakszámú kötetben mutató nincs.

Az állag fontosságára tekintettel az anyaga mikrofilmre van véve és az Országos Levéltár Filmtárában a 4576—4668, 7206—7357. számú dobozokban van elhelyezve.

Szöveghely, illetőleg irat meghatározásához, az állagon belül, a kötetszám (vagy év, törvényszak) és lapszám, a bekötetlen csomózott perkivonatoknál a folyószám megjelölése szükséges.

O 40. SERIES (EXTRACTUS) CAUSARUM PER TABULAM SEPTEMVIRALEM DECISARUM
(Hétszemélyes táblai perkivonatok)

1747—1764

24 kötet

1—23.	Series causarum sub generali termino ...Anni ... per Excelsam Tabulam Septemvirelem decisarum [és ettől eltérő címekkel]	1749—1750, 1752—1764	23 kötet
24.	[Cím nélküli kötet]	1747—1761	1 kötet

A 23 kötetből álló első sorozat a hétszemélyes táblán a fenti években bevégződött perek kivonatainak (extractusainak) szövegét tartalmazza, törvényszakonként külön kötetekbe másolva. E könyvek a Decisiones curiales (O 39) állag kötetivel párhuzamos sorozatot képeznek: amazok a hétszemélyes tábla elnöke, emezek a kötetekben levő ex libris tanúsága szerint Fonyó Sándor hétszemélyes táblai bíró részére készültek és később magántulajdonba kerültek. E köteteket mint magántulajdont vásárolta meg az Országos Levéltár 1938-ban az Árverési Csarnok aukcióján.

A kötetekben található perkivonatokban szereplő ügyek legnagyobb része rendes polgári per, közöttük néhány válóper s néhány büntetőper is előfordul. A perek tárgyára az O 39 állag leltárában utaltunk, itt erről bővebben nem szólunk. A perkivonatok nemcsak tárgyukat, hanem részletességüket tekintve is különböznek. Egyes kötetekbe a perkivonat mellé a per fontosabb mellékleteinek — mint vitás területek térképvázlata, geneológiai táblák — másolatát is bekötötték, a kötetek többségében azonban ilyen mellékletek nincsenek.

A 23 kötet a perkivonatok szövegét a hétszemélyes táblai ítéletek napi dátuma szerinti sorrendben tartalmazza. A legtöbb kötetbe bemásolt series — a hétszemélyes táblán az illető törvényszakban bevégzett perek sorjegyzéke — a kötet tartalmához elenchus-szerű segédeszközzül szolgál. Ezen a seriesen kívül a kötetekben rendszerint még a hétszemélyes táblán az illető törvényszakra tervbe vett megvizsgálandó összes perről készült másik series is megtalálható a referens-bírák szerinti csoportosításban.

A kutatás a seriesel ellátott kötetben annak elenchus-szerű átnézésével, a seriesben megadott lapszám alapján történhetik, a többi kötethez segédlet nincs.

A 24. rakszámú, cím nélküli kötet a hétszemélyes táblán 1747—1761 közötti években ítéletre került egyes polgári perek hétszemélyes táblai extractusának időrend nélkül bemásolt szövegeit tartalmazza. Érdeklőség, hogy közéjük (a

180—187. lapon) a Törő—Pető felkelés ügyében kiküldött, delegált büntető-bíróság ítéletét és Mária Teréziának az ítéletet megerősítő rendeletét is bemásolták. A kötetben mutató vagy series nincs. E kötet, melyet az Országos Levéltár 1970-ben vásárolt meg, nem tartozik szorosan a fenti sorozathoz, csupán hasonló tartalmánál fogva kapott ebben az állagban elhelyezést.

Szöveghely meghatározásához, az állagon belül, általában az év, a törvénytörvény és lapszám, a 24. kötetnél a rakerszám és lapszám jelölendő meg.

O 41, EXTRACTUS CAUSARUM SEPTENVIRALIUM

(Hétszemélyes táblai perkivonatok)

1779—1785

8 kötet

- 1—8. Extractus causarum de anno... 1779, 1782—1785 8 kötet
[és ettől eltérő címekekkel vagy
cím nélkül]

Az itt ismertetendő könyvek a hétszemélyes táblán a fenti években bevégett perek eredeti extractusait, a perkivonatait tartalmazzák, törvénytörvények kötetekbe kötve. E könyvek a Decisiones curiales (O 39) állag egykorú kötetivel párhuzamos állagot alkotnak és kapcsolódnak a Series (Extractus) causarum per tabulam septemviralem decisarum (O 40) állaghoz, mely az 1749—1764. éveket fogja át. E könyvek is minden bizonyossal a hétszemélyes tábla valamelyik bírása részére készültek, annak révén magántulajdonba kerültek, s mint ilyent vásárolta meg az Országos Levéltár őket az Árverési Csarnok aukcióján 1938-ban.

A kötetek tartalmának az O 39 állagával való azonossága a tárgyelemzést itt szükségtelessé teszi, elegendő ha csak utalunk az ott elmondottakra.

A kötetek a perkivonatokat általában a hétszemélyes táblai ítéleteknek a perkivonat első lapján rendszerint feltüntetett napi dátuma szerinti sorrendben tartalmazzák. Így a hétszemélyes táblán egy-egy törvénytörvényekben bevégett pereknek itt a legtöbb kötetében megtalálható sorjegyzéke, a „series” a kötet tartalmához elenchus-szerű segédeszközül szolgálhat, a series per-sorrendje ugyanis azonos a kötetekbe kötött extractusok sorrendjével. A törvénytörvényekben bevégzendő — megvizsgálásra tervbe vett — összes per sorjegyzékét, ami az O 40 állag legtöbb kötetében megtalálható, ezekbe a kötetekbe nem foglalták be.

A kutatás a seriesel ellátott kötetekben annak felhasználásával a perek sorrendje alapján történhetik, a series nélküli kötetekhez segédlet nincs. A kötetek lap-számozatlanok.

Szöveghely meghatározásához, állagon belül, az év, a törvénytörvény, az ítélet napi dátuma s a peres felek neve adandó meg.

O 42. DÉGI KASTÉLYKÖNYVTÁRBÓL SZÁRMAZÓ KÖTETEK

(Hétszemélyes táblai perkivonatok)

1753—1772

7 kötet

1.	In causa novi iudicii Stephani Nagy ... [szövegkezdettel, cím nélküli kötet, tartalma a hétszemélyes tábla előtt lefolyt néhány per extractusának bemásolt szövege s a peres eljárásban használatos iratformulák]	1753—1754	1 kötet
2—6.	Extractus tabulares [és ettől eltérő címeikkel, a hétszemélyes tábla előtt a fenti évek egyes törvénytörvényzakaiban lefolyt perek extractusainak bemásolt szövege]	1758—1760, 1762	5 kötet
7.	O.C.C.D.—Tom. I. [A betűk jelentése bizonyára Opus commissionis Comitiss Dörny] Planum seu modus operandi, qui in colligendis decisionibus curialibus per Deputationem assumptus est... [szövegkezdettel, leveleskönyv: kúriai bizottsági munkálatok és kúriai elnöki akták bemásolt szövegei]	1769—1772	1 kötet

A fenti hét kötet a dégi Festetics-kastély könyvtárában maradt fenn és onnan került az államosítások során az Országos Levéltár birtokába. (Ma az Országos Levéltár P-szekciójában, a Festetics család keszthelyi levéltára Vegyes iratok című P 237 számú állagában van elhelyezve.) Az évkörök egymásba illeszkedése s a kötések hasonlósága alapján úgy látszik, hogy e könyvek a keszthelyi Festetics-levéltár hétszemélyes táblai perkivonat-köteteinek sorozatához tartoztak, abból kerültek át a Festeticsek dégi ágának könyvtárába. A keszthelyi sorozatot minden bizonnyal Festetics Kristóf hétszemélyes táblai bíró indította el a XVIII. század közepén, de még az ő halála után is, az 1840-es évekig folytatták a perkivonatok másoltatását.

A tárgyban állag könyvei — az első kötet második része s az utolsó kötet kivételével — a hétszemélyes tábláig felvitt s ott ítélet alá került perek kivonatának, extractusának szövegeit tartalmazzák. Ezek a kötetek nem tartalmuk, csupán eltérő provenienciájuk miatt váltak külön állaggá és nem nyertek besorolást

tárgyuknak megfelelő állagba. A bennük szereplő ügyek tárgyára nézve is a Decisiones curiales (O 39) állagban tett utalások adnak tájékoztatást.

Az első kötet második része (iratformulák) ismertetést nem kíván. Az utolsó kötetben a következő bemásolt szövegek találhatóak: a Niczky-bizottság által 1769-ben készített Planum tabulare, mely végleges szövegtől kissé eltérő, fejletlenebb szövegvariáns, továbbá az 1768-ban Döry Ferenc elnöklete alatt kiküldött bizottságnak az 1770—1771. években készült elaborátumai a jogszolgáltatás javítását célzó egyes kérdésekben és végül Mária Terézia, Albert herceg kir. helytartó mint a kúria elnöke, valamint a hétszemélyes tábla és a Döry-bizottság között a jogszolgáltatás javítását célzó elvi, ügyviteli és személyi ügyekben történt iratváltások 1770—1772. évi akasztövegei.

A kutatás a perjegyzékkel ellátott kötetekben e jegyzékek elenchus-szerű átnézésével, a perek sorrendje alapján történhetik, lapszámozás ugyanis egyik kötetben sincs, a perek nincsenek sorszámozva. A perjegyzék nélküli kötetekhez nincs segédlet.

Szöveghely meghatározásához, állagon belül, a kötet rakszáma vagy a 2—6. köteteknél az év és törvényszak, továbbá valamilyen értelemszerű adat — például a perkivonatoknál a peres felek neve — jelölendő meg.

O 43. CASUS SPECIALES

(Különleges jogesetek)

1768—1810

1 kötet

1. Casus speciales 1768—1810 1 kötet

A kötet a királyi táblán és a hétszemélyes táblán a fenti években különlegesebb tárgyú polgári és büntető perekben hozott, elvi jelentőségű ítéletek döntvénytárszerű gyűjteménye. Az ügyek 1786-ig, a II. József által elrendelt új törvénykezési rendszer kezdetéig mind polgári tárgyúak. Legnagyobb részét ezután is polgári ügyek, elsősorban találhatók már közöttük azonban büntető ügyek is. A Justitia Josephina korából, az 1786—1790. évekből az összegyűjtött joganyagban nagyon kevés bejegyzés szerepel.

E kötet a bejegyzett ügyeket évről évre és egy éven belül is általában a hozott ítéletek napi dátumának sorrendjében adja. E dátumon, az ítélet keltének vagy kihirdetésének napján kívül a bejegyzések tartalmazzák az ügy referensének nevét, a peres felek nevét, az ítéletet hozó fórum (a királyi vagy a hétszemélyes tábla) megjelölését, az ítélet szövegét és a margóra kivette, az ítéletben lefektetett jogelv rövid meghatározását. E jogelvek közlése teszi a kötetet értékes jogtörténeti forrássá.

Az összegyűjtött jogelvek részben perrendi vonatkozásúak, részben az anyagi jog körébe tartoznak. A bejegyzések a szűkebb értelemben vett jogtörténet keretén túlmenő érdekességük is, jól tükrözik a feudális társadalom jogi felépítményét. Számos ítélet vonatkozik a nemességnek a jogszolgáltatás terén élvezett

előjogaira, több ügy ahhoz szolgálhat adalékul, ahogyan a nemesi osztályfelfogás Werbőczinek egy tételéből, a földesúr és jobbágy jogviszonyára vonatkozó tételéből a nem nemesek általános birtokképtelenségének elvét kialakította.

A kötet tárgyait a táblai és fellebbezett perek tárgyai közül válogatták ki, itt ezekre bővebben nem térünk ki, ismertetésüket az O 18 és 21 állag leltárában adtuk meg.

A kötet végén tárgymutató van, mely a vonatkozó bejegyzés lapszámára utal. Névmutató nincs. Sem a mutató, sem maguk a bejegyzések nem adják a kötetben szereplő perek levéltári jelzetét. A pereket — további kutatás esetén — a felek neve alapján, az említett vonatkozó állag mutatójából külön kell kikeresni.

O 44. SENTENTIAE

(Ítéletek)

1770—1862

17 kötet, 7 csomó

1—2.	Sententiae curiales [kéziratos ítéletszövegek]	1770—1779	2 kötet
3—6.	Sententiae [kéziratos és nyomtatott ítéletszövegek, naplószerű ítéletjegyzékek és minuták]	1798, 1810—1811, 1813, 1818—1824, 1828, 1831, 1833, 1836—1837, 1839, 1841—1842, 1846—1847	4 csomó
7—18.	Sententiae Excelsae Curiae Regiae, A főmélt. Királyi kúriának... ítéletei [nyomtatott ítéletszövegek, egy kiadványsorozatban]	1822—1825, 1827—1848	12 kötet
19—20.	A Királyi Főtörvényszékeken hozott váltó- és csődügyleti határozatok [nyomtatott ítéletszövegek egy kiadványsorozatban, 1848-ból csak január és február hónapok]	1841—1848	2 kötet
21—23.	Sententiae [nyomtatott ítéletszövegek, 1849-ből csak január—március és június, ezek kivételével a bekötött szövegek duplumi]	1827—1834, 1838—1839. 1849, 1861—1862	3 csomó
24.	Főmélt.... Hétszemélyes táblán és a ...Kir. Ítéltáblán... hozott és kihirdetett ítéletek [nyomtatott ítéletszövegek egy kiadványsorozatban]	1861—1862	1 kötet

Az itt leltározott állag legnagyobb, a névadó részét a kúrián a fenti években hozott ítéleteknek részint kéziratossal, részint nyomtatott, részint egyes lapokon (íveken) fennmaradt, részint kötetekbe kötött — egy sorozatba foglalt — szövegei alkotják.

A kúriai ítéleteket a referensek előre megfogalmazva, egy vagy több ítéletet egy-egy lapra írva vitték az ülésbe, ahol az ítélethozatal alkalmával a referensi javaslat többnyire elfogadásra talált. Ellenkező esetben, ha a szöveg módosult vagy egészen más ítélet készült, a javaslatnak áthúzott szövege mellé ezt jegyezte fel a referens. A lapok a királyi vagy hétszemélyes tábla megnevezését, a dátumot, a referens és a peres felek nevét, az ítélet szövegét és az ügynek rövid egyszerű definícióját (például „successionalis”) tartalmazzák. Az ítéletek kihirdetése rendszerint még az ítélethozatal napján, néha másnap, esetleg még későbbben történt. Egy-egy alkalommal rendszerint egy, néha több nap alatt hozott ítéletek kerültek kihirdetésre s erről napi jegyzékek — naplószerű ítéletjegyzékek — is készültek.

A lapokra írt ítéletszövegeket (ítéletfogalmazványokat) a hozott, illetőleg kihirdetett ítéletek napi jegyzékeit összegyűjtötték és felhasználták az ülésjegyzőkönyvek tisztázásánál. Az ülésen ugyanis rendszeren csak vázlatos fogalmazványok, úgynevezett minuták készültek, melyek az ülésnek csak a kereteit rögzítették, az ítéletek szövegét ritkán tartalmazzák. A minutában a tárgyalt ügy feljegyzése után az ítélet helye üresen maradt vagy az ítéletből csak néhány kezdő szót jegyeztek fel, a hiányokat a tisztázásnál az ítéletszövegeket tartalmazó lapok alapján pótolták. A minutákat és ítéletszövegeket így együtt használták fel. Ez az oka, hogy ebben az állagban is találhatóak minuták. Meg kell még jegyezni, hogy az ülésjegyzőkönyvek tisztázását sokszor elmulasztották, magukat a minutákat köttették be és tették a többi jegyzőkönyv közé vagy a jegyzőkönyvek tisztázásánál is csonkán hagyták az ítélet szövegét és pótolni elmulasztották, sőt az ítéletszöveg helyét a jegyzőkönyvben is üresen hagyták. Ilyenkor tehát a jegyzőkönyv szövege hiányos maradt és az csak az itt fennmaradt ítéletszövegekkel együtt ad felvilágosítást a perek elintéződéséről. Sőt ha az ülésről még minuta sem maradt, ami szintén előfordul, az ülések lefolyása is csak az itt őrzött ítéletszövegek és ítéletjegyzékek alapján rekonstruálható.

Az ítéletszövegekből 1821-ig az említett kéziratossal lapok (fogalmazványok) maradtak fenn. 1822-től kezdve 1849-ig a kúria ítéleteit Trattner könyvkiadó, a kúriával kötött megállapodás alapján, kinyomatta. Ezekből az évekből az állagban rendszerint csak nyomtatott ítéletszövegek találhatóak, az eredeti kéziratossal lapok igen ritkán maradtak meg. 1861-ben, a kúria visszaállításakor az ítéletek kinyomtatását újrakezdték, de 1862-ben érdeklődés hiányában megszüntették.

A fenti általános tájékoztatás után az állag részletes ismertetését az alábbiakban adjuk meg.:

Az 1—2. rakszámú kötetek tartalma évente, ezen belül törvényszakok és referensek szerint tagolódik. Az egy-egy referens által egy-egy törvényszakban előterjesztett ítéletek fogalmazványai napi dátumok szerint vannak egymásután bekötve és pedig a hétszemélyes és a kir. tábla ítéletei vegyesen, minthogy a két táblának

közös referensei lévén, ezek sok esetben ugyanazon a napon mindkét táblán adtak elő ügyeket.

A 3—6. rakszámú csomók anyaga négy tételre tagolódik. Az egyes tételek a következőket tartalmazzák:

a) Naplószerű ítéletjegyzékek (talán ítélethirdetési naplók) 1798—1821 közötti egyes évek egyes törvényszakaiból. E jegyzékek a napi dátum után fel tüntetik, hogy volt-e aznap ítélethirdetés és ha igen, a polgári perek ítéleteinek szövegét adják, a büntetőpereknél azonban rendszeren csak a kihirdetett ítéletek számát közlik vagy csak azt jegyzik meg, hogy ilyen ítéleteket hirdettek. Végül adják a referens nevét.

b) Hétszemélyes táblai ülésjegyzőkönyv-minuták az 1813. évből. Jelentőségüket főleg az adja meg, hogy a hétszemélyes tábla ülésjegyzőkönyve ebből az évből nem készült el. Az 1813. évi szentistváni törvényszak ülésjegyzőkönyvét az ez évi minuták és az ítéletszövegek felhasználásával elmulasztották elkészíteni, e fogalmazványok tehát a protocollum-sorozat hiányát pótolják.

c) Hétszemélyes táblai és kir. táblai kéziratok ítéletszövegek az 1818—1821. évekből. Egy-egy év anyaga törvényszakok szerint kisebb kötegekre tagolódik s ezeken belül az ítéletszövegek az ítélethirdetések napi dátumai szerint vannak rendezve, egy-egy nap anyaga az aznap hozott vagy kihirdetett ítéletek jegyzékébe mint palliumba behelyezve. A kir. táblai büntető tanácsok ítéleteiről külön jegyzékek készültek, ezek a büntető tanácsok ítéleteivel együtt szintén itt az említett palliumokba dátum szerint betéve található. Mind az ítéletszövegek, mind a napi ítéletjegyzékek általában hiányosan maradtak fenn, közöttük elvéve néhány jegyzőkönyv-minuta is előfordul.

d) Nyomatott ítéletszövegek, közöttük elszórta kéziratok ítéletfogalmazványok, ítéletjegyzékek és egy-két kir. táblai ülésjegyzőkönyv-minuta az 1822—1847 közötti évekből, nagyjában dátum szerint rendezve. Itt jegyezzük meg, hogy a hétszemélyes tábla váltóosztályán hozott ítéletek kéziratok fogalmazványai ebbe az állagba nem kerültek, azok a váltóosztály iratai között az O 34 állagban található.

A 7—20. rakszámú kötetek a hétszemélyes táblának, a kir. táblának 1841-től, a váltófeltörvényszék felállításától kezdve ennek és a hétszemélyes tábla külön váltóosztályának nyomtatott ítéleteit tartalmazzák 1822-től 1848-ig. A 7—18. rakszámú kötetek, a két tábla időrendben bekötött nyomtatott ítéletei, ugyanazokat az adatokat tartalmazzák, amiket a kéziratok lapokról fentebb elmondottunk. Az 1848. év 18. rakszámú kötete az egész évet átfogja, a legutolsó bejegyzett ítélet 1848. december 30-án kelt. A váltó- és csődügyi ítéletek 19—20. rakszámú kötete az előbbiektől annyiban különbözik, hogy ezekben az aktaszámok is meg vannak adva, ugyanis a váltófeltörvényszék volt a kúria egyetlen tagja, ahol az iratokat iktatták. A két táblán, az 1786—1790. évektől eltekintve, iktatás nem volt. Különbség van még abban is, hogy itt a peres felek nevét eleintén, az 1842. év közepéig kezdőbetűkkel jelölték, a nevek csak ezután szerepelnek teljes alakban. A két kötet az 1841—1847. éveket tartalmazza, 1848-ból (a január 5.—február 22. közötti napokból) egy töredék maradt fenn, ezek összefüzetlen ívlapok, a 20. rakszámú kötetbe vannak betéve.

A 21—23. rakszámú csomók időrendbe rakott nyomtatott duplum példányokat tartalmaznak 1827—1862 közötti egyes évekből, ezen kívül 1849-ből olyan nyomtatott ítéletszövegeket, melyek a 21—22. rakszámú, csak 1848-ig terjedő bekötött ítéletek között nincsenek meg. Ezek a kúrián 1849. január 31—március 31. között és a magyar kormány által megszüntetett kir. tábla helyébe lépő Országos törvényszéken 1849. június 26—június 30. között hozott ítéletek szövegei. Minthogy a kúria 1849. évi működésének alig maradt valami dokumentuma, ezek az ítéletek a legfelső magyar jogszolgáltatási fórum szabadságharc alatti tevékenységére nézve fontos adatok.

A 24. rakszámú kötet a visszaállított kúria polgári és büntetőügyekben hozott 1861—1862. évi nyomtatott ítéleteit tartalmazza (kivéve a hétszemélyes táblai váltóosztály és a váltófeltörvényszék ítéleteit), az 1848 előtti kötetekhez hasonló nyomtatott kiadványban.

Az itt leltározott állag tárgyelemzést nem kíván: az ítéletek mindazokra az ügyekre vonatkoznak, melyek a kúria mint legfelső fórum elé ezekben az években feljutottak, melyeknek tárgyait már a különböző peres állagokkal kapcsolatban ismertettük.

Az ítéletekhez segédlet nincs, a kutatásnál az állag időrendje és a fenti tájékoztatás adhat segítséget.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a fentiek alapján kiválasztható kötet vagy csomó és egyes iratok esetében az irat megjelölésére értelemszerűen alkalmas adatok (napi dátum, név) közlendők.

O 45. SERIES CAUSARUM APPELLATARUM

(Kúriai sorjegyzékek)

1790—1849

9 kötet

1—9. Series causarum appellatarum per
Excelsam Curiam Regiam revisarum, ... et suis competentis... in origine remissarum
[és ettől eltérő címekkel]

1790—1849

9 kötet

A fenti kötetek a kúriai kiadóhivatal (expeditoratus) által készített aktanyilvántartó-könyvek. E könyvek a kúriára fellebbvitelt, ott bevezetődött s az alsófokon eljáró bíróságoknak eredetiben visszaküldött, vagy más hatóságokhoz illetékeségből áttett polgári és büntető pereket mutatják ki 1790. május elejétől, a régebbi ügyvitelre való visszatéréstől kezdődően 1849. június végéig.

A nyilvántartókönyvek a perekről feljegyzett adatokat a felperesek névkezdőbetűinek sorrendjében, az egyes betűkön belül évenként csoportosítva s a kísérelével keltének, vagy a periratok elküldésének napja szerint időrendben tüntetik fel. Minden pernél adják a felek nevét (bűnpereknél felperesként a vádat emelő tör-

vényhatóság nevét), az alsó fokon eljár bíróságot vagy más hatóságot, ahova a periratokat továbbították, a visszaküldés és elküldés okát.

A kutatás a fentiek szerint az időrend és betűrend felhasználásával történhetik.

Irat meghatározásához, állagon belül, név és dátum szükséges.

O 46. SERIES CAUSARUM SEPTENVIRALIUM

(A hétszemélyes táblán bevezetett perek sorjegyzékei)

1791—1844

44 kötet

1—44. Series causarum septenviraliū 1791—1825,
[és ettől eltérő címekkel] 1827—1844 44 kötet

Seriesnek, sorjegyzéknek vagy persornak nevezték a feudáliskori bíróságokon a perekről valami célból készített nyilvántartásokat, mint például a törvényszakon letárgyalandó s törvényszak után a ténylegesen letárgyalt ügyekről összeállított jegyzékeket, amelyek a törvényszak ügyrendjéül és működésének kimutatására szolgáltak és lehetővé tették a felettes hatóságnak az ellenőrzést. Az itt ismertetett sorjegyzékek a hétszemélyes táblán a fenti években felülvizsgált perek törvényszakonkint összeállított sorjegyzékei, feltehetően azoknak a jegyzékeknek a hétszemélyes tábla használatára visszamaradt másodpéldányai, mely jegyzékeket a tábla előírás szerint betekintés végett Bécsbe, a kir. udvari kancelláriához felterjesztett. Kende-lényi feljegyzése szerint az állag sorjegyzékei maguk a felterjesztett példányok, melyeket átvizsgálás után Bécsből visszaküldtek. Ez azonban nem valószínű, minthogy a sorjegyzékek a hétszemélyes tábla üléskönyveivel szoros kapcsolatban állnak: a jegyzőkönyvek úgy készültek, hogy hiányzó adataikat a sorjegyzékek egészítik ki, ezekre tehát a hétszemélyes táblának is folyamatosan szüksége volt. Ezért látszik valószínűbbnek, hogy a felterjesztett példányokon kívül saját használatra is tisztáztak vagy másoltak példányokat, melyek a táblán maradtak és hogy ezek alkotják az állagot. A kérdés eldöntésére alkalmas adatot sem a kúriai, sem a kancelláriai levéltárban nem találtunk. A vonatkozó kancelláriai akták szerint a felterjesztett sorjegyzékeket átnézés után „Ad cumulum” helyezték. Ilyen cumulus a kancelláriai levéltárban ma nincs, de a próbaként átnézett nagyszámú kancelláriai aktán olyan feljegyzés sem található, amiből a sorjegyzékek visszaküldésére lehetne következtetni.

1791 előtt a hétszemélyes táblán ilyen sorjegyzékek nem készültek, 1826-ban a kúria törvényszünetet tartott, az 1844 utáni évekből sorjegyzék nem maradt fenn. Az első sorjegyzékek törvényszakonkint készült ívcsomók, melyeket évente vagy két-három évenként összefűztek. A későbbi sorjegyzékek évente folyamatosan vannak vezetve, a törvényszakok — a kiemelt címekkel — ezekben is külön jelezve vannak. Egy-egy törvényszakon belül a különféle tárgyú perek kezdetben szakosítás nélkül vegyesen következnek egymás után, 1805-től kezdve már az egyes törvényszakok anyagában a polgári és büntető pereket kezdik elkülöníteni egy-

mástól. A további években a perfajták szétválasztása még határozottabb, 1841-től végül az ügyek polgári, váltó, váló, tisztifenyítő és büntető perek csoportjai szerint vannak felsorolva.

A series tételei a pereket az ügy természete szerint néhány sorban vagy egy-két-három, néha több oldal terjedelemben ismertetik: összefoglalják az ügy tárgyát, adják az alsóbb fórumok és a hétszemélyes tábla ítéleteit. A sorjegyzékek tehát a legfelső bíróságig felvitt ügyekről elég világos áttekintést nyújtanak és mint fél évszázadot átfogó, könnyen felhasználható források, jól érzékeltetik a kúria szerepét a feudális társadalomban. Szövegeik tárgyelemzésére itt nincs szükség: a sorjegyzékekben azok a tárgyak fordulnak elő, melyeket a kúria különböző peres állagainak leltárában ismertetünk. Külön értéke a sorjegyzékeknek, hogy olyan ügyeket is megőrizhettek, melyeknél a per iratanyaga a kúriai iratkezelés lazasága, vagy az iratokat ért viszontagságok miatt elveszett.

A sorjegyzékek minden tétele, minden per leírása folyószámmal van ellátva. A folyószámozás évente és törvényszakonként újratekződik, később attól az időtől kezdve, hogy a pereket törvényszakokon belül a főbb perfajták szerint csoportosították, minden törvényszak minden percsoportja külön folyószámozással van ellátva. A törvényszak és a percsoport folyószámain kívül, a polgári perek tételei 1791—1821 között, másik folyószámot is kaptak. A bűnügyeket így nem sorszámozták s 1822-ben e második sorszámozás a polgári pereknél is megszűnt. A sorjegyzékek és a hétszemélyes táblai jegyzőkönyvek egymást kiegészítő kapcsolatára utal, hogy ha a jegyzőkönyvben a tárgyaló ügyről csak hiányos bejegyzés készült, a jegyzőkönyvben megadják az ügyre vonatkozó sorjegyzéktétel folyószámát is.

A sorjegyzékek használatát 1841-től kezdve a series végén található számmutató könnyíti meg, mely az ügyeket a sorjegyzék szövegéhez hasonlóan — törvényszakonként és percsoportonként és azokon belül folyószámok szerint sorolja fel. A számmutató azonban csak a folyószámot, a felek (büntető perekben az első fokon eljáró törvényhatóság, melynek ügyésze a vádat emelte és a vádlott, tömegper esetén a fővádlott) nevét, valamint a sorjegyzék lapszámát adja, ez a lapszámozás törvényszakonként csak 1841 óta rendszeres. A számmutató így csupán névre irányuló kutatás esetén nyújt segítséget. Tárgyi kutatáshoz segédlet nincs.

Szöveghely meghatározásához, az állagon belül, az év, a törvényszak, a percsoport és az ügy folyószáma jelölendő meg.

O 47. SERIES CAUSARUM IN TABULA REGIA TERMINATARUM

(A kir. táblán bevégzett perek sorjegyzéke)

1732—1780 (1847)

7 kötet

- 1—6. Protocollum extractum causarum anno... terminatarum [és ettől eltérő címeikkel vagy cím nélkül]

I. sorozat	1732—1780	4 kötet
II. sorozat	1770—1779	2 kötet
7. Királyi tábla által megvizsgált perек sora	1847	1 kötet

E kötetek a kir. táblán a fenti években befejezett pereknek törvényszakonként összeállított sorjegyzékeit tartalmazzák. Ez az állag tehát azonos természetű az O 46 állaggal, mely a hétszemélyes tábla hasonló sorjegyzékeiből (serieseiből) jött létre. A tárgyelemzést és a seriesek értékelését itt nem adjuk, ugyanaz áll erre az állagra vonatkozóan is, mint amit az O 46 állagnál mondtunk.

A 7 kötet beosztása nem egyforma. Az I. sorozatban a seriesek 1732-től 1768-ig minden év minden törvényszakában négy részre tagolódnak: a táblai perek három csoportjára, ezek a soron kívüli ügyek, szegények ügyei, rendes ügyek és a fellebbezett perek tovább nem bontott egy csoportjára. A négyes tagolástól csak egyszer, 1733-ban tértek el, amikor a táblai perek közül — a három csoporton kívül még — külön egységbe foglalták a kir. kincstár pereit (*causae fiscales*) és a *neo-acquistica* pereket is. Az 1768. év szentistváni törvényszakától 1780-ig a sorjegyzékeket törvényszakonként csak két kategóriára bontották: a táblai és a fellebbezett perek csoportjára. Az 1770—1779. évekből az I. sorozattal párhuzamos II. sorozat is fennmaradt két kötetet foglalva magába. Ezekben az ügyeket a törvényszakokon belül előbb referensek szerint csoportosították s e csoportokon belül sorolták a táblai és a fellebbezett perek két kategóriájába. Egyébként e II. sorozat kötetének a perekre vonatkozó szövegei szóról-szóra egyeznek az I. sorozat megfelelő szövegeivel. Az 1780 utáni időből csupán egy ilyen series-kötet maradt fenn, mely az 1847. év húsvét utáni törvényszakában törvényszakot megelőző törvényszünetben tárgyalt ügyeket mutatja ki hat csoportban: polgári és büntető táblai perek, polgári, váló, tisztí fenyítő és büntető fellebbezett perek kategóriába sorolva.

Az egy-egy perre vonatkozó szövegrészek néhány sorban negyed vagy fél oldalon, néha két-három oldal terjedelemben foglalják össze az ügy leglényegesebb adatait: a felek nevét, a per tárgyát s az elintézés módját, a fellebbezett pereknél az alsó fórumot is megnevezik.

A részben eredeti, részben másolt seriesbe foglalt pereket minden kötetben sorszámozták. Az I. sorozatban 1770-ig egy-egy törvényszak ügyeit, az említett csoportokra való tekintet nélkül, az egész törvényszakon végigfutó folyószámokkal látták el. Ez mint rendszer továbbra is megmaradt, de 1771-től előfordul, hogy egyes törvényszakon belül a sorszámozást csoportonként újakezdték. A II. sorozatban a folyószámzás törvényszakonként egy-egy perkategórián — a referensek szerinti tagolásra való tekintet nélkül — végigfut, tehát a törvényszakban elintézték táblai és a fellebbezett perek sorszámozása a referensek seriesein áthaladva, mindkét perkategóriában folyamatos. Az 1847. évi kötetben mind a hat percsoporthat külön folyószámzták.

A kötetekhez segédlet nincs.

Szöveghely meghatározásához, az állagon belül, az I. sorozatban az év, törvényszak s az ügy folyószáma (esetleg, a fentiek szerint, a percsoporthat is), a II.

sorozatban az év, törvényszak, percsoport és folyószám jelölendő meg, itt még a referens nevének közlése is célszerű. Az 1847. évi kötetnél percsoport és folyószám adandó meg.

O 48. KIR. TÁBLAI PERFELVÉTELI SORJEGYZÉKEK

1736—1849

1 csomó, 1 kötet

1.	Series causarum coram Inclyta Tabula Regia Judiciaria... levatarum [illetőleg] levandarum [és ettől eltérő címeikkel, füzetek (összefűzött ívek) csomóba foglalva]	1736—1849	1 csomó
2.	Taxae a levatis tabularibus ...incassatae	1818—1849	1 kötet

A kir. táblán felvételre kitűzött vagy a ténylegesen felvett perekről a kúriai expeditor (kiadó) a perfelvételi dátumok nyilvántartásához és a befizetett perfelvételi díjak kimutatásához naplószerű feljegyzéseket készített. A perfelvételek (leváták) napjának nyilvántartásához tulajdonképpen a szintén az expeditor által betű- és időrendben vezetett úgynevezett perfelvételi könyvek szolgáltak. E könyveket, melyek nem maradtak fenn, az expeditor az itt tárgyalt impurum-jellegű füzetek alapján készítette. A perfelvételi díjak kimutatása az ugyancsak az expeditor által kezelt kúriai pénztár elszámolásához volt szükséges.

Az 1. rakszámú csomóban található füzetek ezek közül a feljegyzések közül megmaradt egyes példányok, melyeket Kendelényi, e sorjegyzékeket általában kiselejtezve, mint „mutatványul megtartandók”-at az elpusztítástól megkímélt. Az 1736—1790. évekből mindössze négy sorjegyzéket hagyott meg, több füzet maradt fenn a későbbi évekből.

Mint az állagáttekintésben jeleztük, külön sorjegyzékek készültek a felveendő s külön a valóban felvett perekről. Mindkétféle sorjegyzék részletessége a korszak folyamán változott, az idő előhaladásával bővült. A felveendő perek jegyzékei feltüntetik a levátára kitűzött napot, a peres felek nevét, valamint azt, hogy a per a kir. táblán indul (tabularis) vagy oda fellebbezett (appellált), a XIX. század elejétől kezdve rendszerint még megadják a pert felvevő ügyvéd nevét is. A felvett perek sorjegyzékei hasonló adatokat tartalmaznak: a leváta napját, a felek és a referens nevét, a befizetett perfelvételi díjat s a per jellegét (tabularis vagy appellált) és ezen kívül később egész röviden megjelölték a per fajtáját vagy tárgyát (például violentialis, divortialis). A fellebbezett pereknél közlik az alsóbb fokon eljáró bíróság nevét is.

A perek tárgyának ily rövid, szűkszavú meghatározása miatt a sorjegyzékek csak ügyviteltörténeti vagy perstatisztikai szempontból s iratkereséshez használhatók.

A perek tárgya az O 18 és 21 állag leírásában részletezett táblai és fellebbezett perekével azonos, itt ismertetést nem kíván.

Mind a felveendő, mind a felvett perek sorjegyzékei törvénytáblákonként külön-külön füzetek. Mindkétféle sorjegyzék — jelzetek nélkül — egy időrendbe van foglalva.

Az állagnak segédlete nincs, kutatás esetén a csomó, az időrend felhasználásával füzetenként nézhető át.

A 2. rakszámú kötet évenként és törvénytáblákonként előbb napi, később havi kimutatást ad a befizetett perfelvételi díjakról. E kötet tehát összesítve mutatja ki azokat az összegeket, melyeket az 1. rakszámú csomóban levő füzetek a felek neve szerint részletezve tüntetnek fel.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az év, a törvénytábla, felvett vagy felveendő perek jegyzéke megjelölés adandó meg.

O 49. KÚRIAI AKTANYILVÁNTARTÓ KÖNYVEK

1836—1848

11 kötet, 2 csomó

1—11.	Series causarum transmissionalium, [vagy] Series causarum civilium, tabularium et appellatarum... adursarum [és ezektől eltérő címekkel]	1836—1847 (1757—1849)	11 kötet
12—13.	Causae criminales [vagy] Series causarum, Series ... actorum et incattorum [és ezektől eltérő címekkel füzetek, összefüzetlen ívek csomóba foglalva]	(1767—1848) 1823—1848	2 csomó

Az állag a kúrián különböző időpontokban s különböző célból készített, a kúriai levéltár Kendelényi irányította rendezése alkalmával esetlegesen összevont ügy-, illetőleg aktanyilvántartásokból jött létre. Tartalmát a csekély forrásértéke miatt — részletes áttekintés helyett — csak röviden, az alábbiakban adjuk.

A kötet-sorozat az 1849. évi átalakulással kapcsolatban, a kúria megszüntetése miatt, a kir. táblán befejezetlenül maradt fellebbezett perek nyilvántartásával kezdődik (1—4. rakszám) és az említett okból a hétszemélyes táblán befejezetlenül maradt perek nyilvántartásával végződik (10—11. rakszám). A közbenső kötetek: a kancellária, a törvényhatóságok s a felek által sürgetett ügyek nyilvántartókönyve (5. rakszám), a törvényhatóságok ügyészeinek keresetére indult s a kir. táblára fellebbezett perek nyilvántartókönyve (6. rakszám), fellebbezett s eredetiben, tehát nem a szokott perkiadmányformában felküldött polgári perek nyilvántartása (7. rakszám), a hétszemélyes tábla által 1848. szeptember 7-én bizonyára a kir. táblától (bár erre utalás nincs) átvett váló-, tisztifenyítő és büntető perek

jegyzéke (8. rakszám), továbbá a kúriai levéltárból hivatalos használatra kikért iratok nyilvántartókönyve (9. rakszám), melybe az ügyvédek részére kikölcsönzött táblai perek külön jegyzéke is (egy füzet) be van téve.

A 12. rakszámú csomóba foglalt füzetek a kir. táblára fellebbezett, vagy az ott elintézett polgári, fenyítő és büntető perek különböző jegyzékei, a 13. rakszámú csomóba foglalt ívlapok egy közelebbről meg nem határozott perekről készült nyilvántartást tartalmaznak.

Az állagáttekintésben megadott évszámok a kötetek és füzetek címlapján levő éveket, a zárójelben levő évszámok a nyilvántartott perek levátájának időpontját jelzik.

E nyilvántartókönyvek és iratjegyzékek szerkezete, rovatainak tárgya eltérő, a bennük kimutatott perekről azonban általában közelebbi felvilágosítást nem nyújtanak, csupán a kezeléshez-nyilvántartáshoz szükséges adatokat sorolják fel. Megadják a felperesek és alperesek nevét, az alsóbb fokon eljáró törvényhatóságokat, a kúriai referensek nevét, a kir. táblai perfelvétel időpontját, s néha fordul elő csak a perfajta vagy pertárgy szokott egyszavas meghatározása. Mindezt különböző rendszerben adják, például a peres felek vagy a törvényhatóságok betűrendjében, a főbetűkön belül a perfelvételi dátumok időrendjében vagy anélkül.

Mint a fentiekből látható, a nyilvántartások hivataltörténeti szempontból vagy akták kereséséhez, levéltári állomány revíziójához használhatók, általánosabb vonatkozású adat belőlük ritkán, még leginkább a sürgetett ügyek kimutatásából nyerhető.

Kutatás esetén az állag és a rakszám jelölendő meg.

O 52. VÁLTÓFELTÖRVÉNYSZÉK IRATAI

1840—1870

18 kötet, 1 doboz

1.	Elnöki iktatókönyv	1840—1841	1 kötet
2.	Az elnöki iktatókönyv mutatója	1840—1841	1 kötet
3—15.	Váltófeltörvényszéki iktatókönyv [vagy ettől eltérő címeikkel, cím nélkül, az általános iratok iktató- és mutatókönyvei évente vagy félévenként egybekötve]	1841—1849	13 kötet
16—18.	Mutatókönyv [vagy cím nélkül, a fenti mutatókkal azonos szöve- gű külön mutatók]	1841—1842, 1847	3 kötet
19.	Iratok [égett aktaroncsok, irat- töredékek]	1841—1842, 1861, 1864, 1870	1 doboz

A hétszemélyes tábla váltóosztályának irataival (O 34 állag) kapcsolatban már foglalkoztunk az 1840. évi 15. törvénycikkkel, a magyar váltótörvény létrejöttével, annak jelentőségével és a törvény alapján felállított váltóbíróóságok szervezetével és hatáskörével. Mint láttuk, a váltóbíróóságoknak három fokozata épült ki: első fokú váltótörvényszék, a kúria keretében egy váltófeltörvényszék és legfelső fórumként a hétszemélyes táblán külön váltóosztály létesült. A váltófeltörvényszék a kir. tábla és a hétszemélyes tábla mellett a kúria harmadik tagja lett, mely a váltótörvényszékektől fellebb vitt váltó-, kereskedelmi és csődügyekben másodfokon járt el.

A váltóbíróóságok szervezése már 1840-ben megindult és 1841-ben ítélezésük is megkezdődött. A váltófeltörvényszék elnöki iratai 1840-től, általános iratai 1841-től képződtek 1849-ig, a kúria megszüntetéséig. 1861-ben a kúriát s benne a váltófeltörvényszéket ismét felállították, ennek működése azonban nem sokáig tartott: az 1870. évi XVI. törvénycikk a váltófeltörvényszéket véglegesen megszüntette és hatáskörét a kir. táblára ruházta. Ezzel a váltótörvényszék irattára is a kir. tábla, újabb nevén a budapesti kir. ítéltábla kezelésébe került. E tábla irattára az 1915. évi kiméletlen selejtezés alkalmával erősen megcsonkult, 1849 előtti része csaknem teljesen megsemmisült. A megmaradt iratokat és könyveket, a néhány kötet váltófeltörvényszéki segédkönyvet az Országos Levéltár 1936-ban és 1951-ben vette át.

Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával e hiányos, csonka irattárrész tovább pusztult. Maradványa ma csupán néhány kötet könyv és jelentéktelen mennyiségű égett irattöredék, a tűzvészben 52 kötet különféle könyv és 60 csomó elnöki és általános irat égett el, mind az 1861—1870 közötti évekből. A váltófeltörvényszék 1840—1849. évi korszakáról, ezen bíróság megszervezéséről, ez években kifejtett működéséről s az előtte folyt ügyekről a megmaradt iktatókönyvek adnak valamelyes felvilágosítást, tárgyregesztáik ugyanis elég részletesek.

Az elnöki iktatókönyv rovatai: elnöki szám, iktatószám, kelet, tárgy, elintézés módja, elküldés napja, megjegyzések. Az elnöki iktatókönyvbe a referensek szerinti ügyforgalmi kimutatás is bele van kötve. Az általános iktatókönyvek rovatai: az irat beérkezésének napja, iktatószám, tárgy, továbbá a referálás, kiadványozás, elküldés és irattárba helyezés napja. A mutatókban rendszerint csak neveket indikáltak, a felek vagy a correspondens hatóságok nevét, tárgyi címszó kevés van. A címszavakhoz kapcsolva a mutatók egészen rövid tárgymegjelölést adnak és jelzik az iktatószámot.

A váltófeltörvényszék provizórium kori működésére csak a tűzből mentett, nagyrészt 1861. évi aktaroncsok, peres- és váltóügvedi vizsgákkal kapcsolatos iratok maradványai utalnak. Ezek az égett, megcsonkult iratrészek ma már csupán levéltártörténeti érdekességgel bírnak, történeti kutatásra nem használhatók és jelenleg is málló törékeny állapotuk miatt nem is mozgathatók.

Forrásanyagként csak az állag iktatókönyvei jönnek tekintetbe, használatuk az ismertett rovataik alapján történhet.

O 53. POSTAKÖNYVEK

1819—1849

1 csomó

1. Diarium correspondentiarum officiosarum a Tabula Regia Judicaria officio postae... consignatarum és ettől eltérő címekkel, 1819—1832,
[füzetek, összefűzött és összefűzetlen ívek csomóba foglalva] 1840—1849 1 csomó

Az itt tárgyalt iratok: a kir. tábla elnöki hivatala s a kiadóhivatal postakönyvei a fenti évekből, a pesti, vagy országgyűlések idején a pozsonyi postahivatalban feladott és e postahivataloktól átvett, valamint a helybeli hatóságoknak rövid úton kézbesített küldeményekről. Külön postakönyv szolgált a kocsipostára (delizsánsz) feladott csomagok nyilvántartására.

A postakönyvek mindig feltüntetik a feladás vagy az átvétel napját, a címzett vagy a küldő hatóság nevét és székhelyét s a küldemény súlyát. A postakönyvek egy részébe a kifizetett taxát (postai illetéket) is bejegyezték. Beérkezett iratoknál fel szokott jegyezve lenni még a küldő hatóság iktatószáma s feladott iratoknál a kiadó nyilvántartási száma is.

Az iratok postatörténeti és ügyviteltörténeti szempontokon kívül, mint a kúria levelezését mutató napi feljegyzések, a beérkezett iratok aktaszámai révén esetleg iratkereséshez vagy iratazonosításhoz is felhasználhatók. A forradalom és szabadságharc korából fennmaradt postakönyvek ezen kívül adatokat nyújthatnak arra, hogy a kir. tábla, valamint az 1849 júniusától helyébe lépett Országos Törvényszék e mozgalmas években (az utolsó bejegyzés 1849. július 8-án kelt) mikor, milyen hatóságokkal, az ország milyen területeivel állott érintkezésben.

A postakönyvek évek szerint vannak összeállítva.

Az iratokhoz segédlet nincs. Kutatás esetén a csomó időrend szerint nézhető át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az irat jellege és dátuma közlendő.

O 54. REVERSALES

(Térítvények)

1750—1869

11 csomó

- 1—11. Iratok 1750—1869 11 csomó

Az állag első 8 csomójának tárgya: egyes iratok visszaigénylése az elhalt vagy praxist más okból feladó kir. táblai ügyvédek és kúriai „szegény-ügyvédők” irodájából a kúriai levéltárba beszállított irathagyatékból. Az iratok közelebről: az

ügyfelek vagy jogutódaik által a kir. táblához benyújtott kérvények, melyekben volt ügyvédjüknek átadott irataik visszaszolgáltatásáért folyamodnak és meghaltalmazások, ha ezt megbízott útján eszközlik, vagy ha a folyamodó egy család több ága nevében jár el, továbbá tiltakozások a kiszolgáltatás ellen például az ügyvéd özvegye részéről, ha az iratok még ki nem elégített ügyvédi követelések fejében zálogként voltak visszatartva. Az igényelt iratok kiadásával kapcsolatos ügyviteli iratok: a kúriai segédhivatalok s a levéltár jelentései, referensi vélemények és a kir. tábla határozatai a kiadás kérdésében, továbbá a visszaszolgáltatott iratok átvételéről szóló, az átvevő aláírásával ellátott elismervények (térítvények). Megjegyezzük, hogy ilyen térítvények egyes permellékletek visszakéréséről is tanúskodnak. Minthogy fentiek közül a kúriai ügyvitel szempontjából az iratok kiadását igazoló térítvények — reversales — voltak a legfontosabbak, az állagot ezekről nevezték el.

A reversalisok gyakran nem szabványos szövegű, az iratokat összességükben megnevező elismervények, hanem az iratokat regesztaszerű adatokkal egyenként felsoroló, részletes iratjegyzékek. Nem egyszer már a visszakérés is ilyen, a kérvényhez mellékelte, az igényelt iratokat egyenként felsoroló jegyzékkel történt, vagy a fél a kérvényhez csatolta is azt az eredeti iratjegyzéket (reversalist), melynek ellenében okmányait annak idején az ügyvédnek átadta.

A további 3 csomó tartalma: a fentiekhez hasonló reversalisok és kapcsolatos irataik, kúriai alkalmazottak és táblai ügyvédek által a referensi pertárakból s a kúriai levéltárból használatra kikért iratokról adott térítvények és e kiadott iratokról készült nyilvántartások, valamint különböző egyéb iratok, mint a kúria belső ügyvitelével kapcsolatos iratjegyzékek, a kir. táblán és a hétszemélyes táblán tárgyalásra kerülő ügyek seriesei, az Acta post advocatos (O 69) állagba be nem osztott ilyen jellegű iratok, végül permellékleteknek vagy ilyenek másolatának látszó különféle vegyes iratok.

Az állag elsősorban ügyviteltörténeti és életrajzi kutatáshoz használható. Az említett aktanyilvántartások a kúriai levéltár állományának revíziójához, hiányzó iratok számbavételéhez, a hiány okának megállapításához is segítséget nyújthatnak. Az iratjegyzék formájú reversalisok a családi levéltárak rendezéséhez és számbavételéhez volnának hasznosíthatók. Ezek között ugyanis számos olyan jegyzék található, melyek közismert és levéltárral rendelkezett főnemesi és nemesi családoknak ma közlevéltárban őrzött iratait mutatják ki, bennük néha még a családi levéltár szignatúrái is fel vannak tüntetve. E jegyzékek 1526 előtti oklevelektől XIX. századi hitelügyi okiratokig a legkülönbözőbb természetű és korú iratok regesztaszerű adatait tartalmazzák.

Az állag első 8 csomójában az iratok az ügyvédet megbízó, illetőleg annak hagyatékából irataikat visszaigénylő ügyfelek nevének kezdőbetűi szerint vannak csomózva, egy-egy betűn belül általában az Acta post advocatos állag megfelelő jelzetei szerint vannak rendezve, mely jelzet a reversalisok külzeteire rendszerint rájegyzett két szám (Fasc. Nro). De a jelzet az iratokon olykor hiányos, egyes iratokon pedig semmi jelzet nincs. A 9. csomóban az iratokat betűrendbeosztás nélkül, de az Acta post advocatos jelzeteivel ellátva, azok sorrendjében helyezték el.

A 10. csomó iratainak egyik részét a felek névkezdőbetűi szerint, másik részét évek szerint rendezték. A 11. csomó iratai nagyjából szintén évről-évre vannak elhelyezve. A 10—11. csomók iratain nincs jelzet.

Az állaghoz segédlet nem készült. Az első 9 csomóhoz azonban, a fentiek szerint, az Acta post advocatos állag mutatója felhasználható: annak szignatúrái alapján az iratok itt is megtalálhatók. A 10. csomó egyik része a betűrend, másik része és a 11. csomó időrend figyelembevételével iratonként nézendő át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a jelzetelt iratoknál a név és a szignatura, vagy a csomó és szignatura, a jelzet nélküli iratoknál az irat megkülönböztetésére értelemszerűen alkalmas adatok (név, irat jellege, dátum) jelölendők meg.

O 55. KÚRIAI ALAPÍTVÁNYOKRA S A KÚRIÁLIS PÉNZTÁRRÁ VONATKOZÓ IRATOK

1773—1853

1 csomó

1. Iratok

1773—1853

1 csomó

Az állag Kendelényi levéltárrendezése, a kíméletlen selejtezések során létesült a megsemmisítést elkerült és egy csomóba összevont hiányos, a fenti évkör egyes éveiből rendszertelenül meghagyott iratokból. Az állag címében kifejezésre jutott kétféle tárgy bizonyára oly módon került kapcsolatba, hogy mind az alapítványokat, mind a kúriai pénztárt ugyanaz a személy, általában a kúriai expeditor kezelte.

Az iratok hat tételre tagolódnak. Közülük az első kettő tartalmazza az alapítványok iratait, a további négy a kúriai pénztárra és tartozékaira vonatkozik. Az iratok az abszolutizmus korára is átnyúlnak, amikor a volt kúria fennmaradt vagyonáról a cs. kir. hatóságok intézkedtek.

Az alapítványokat jómódú táblai ügyvédek és a kúriával valami kapcsolatba került előkelőségek (püspökök, kir. tanácsosok) tették azzal a céllal, hogy az alapítványi tőkék kamataiból szegény sorsú jurátusok és kezdő táblai ügyvédek kapjanak támogatást, betegség esetén gyógyítási költséget s haláluk esetén eltemettetést, továbbá szegény sorsú peres felek kapjanak perköltségeik viseléséhez segítyt. Megemlítjük itt a Jeszenák-, Horváth-, Almásy-, Kondé-, Sidó-, Raffai-alapítványokat. A letett összeget az alapítók többnyire a kir. tábla, részben a hét-személyes tábla vagy az egész kúria felügyelete alá helyezték, de mindegyiket egy személy, rendszerint a kúriai expeditor kezelte.

Az 1. tétel tartalma az előadottaknak megfelelően az alapítványok eredetére, az alapítványi vagyona s annak kezelésére, az ingatlanok hasznosítására, a tőkék kihelyezésére, kamataik behajtására, az alapítványi helyek odaitélésére s az ezt elnyerők személyére, valamint az expeditor elszámolására és a vagyonkezelés ellenőrzésére vonatkozó iratokból áll. A 2. tétel az alapítványi helyekért folyomódók kérvényeit tartalmazza.

A 3. tételben a kúriai pénztár számadásai, az ügykezelést szabályozó felsőbb rendelkezések s a pénztár működésének ellenőrzésére, az elszámolások felülvizsgálatára kiküldött kúriai bizottságok jelentései találhatóak. A további 3 tétel egyen-

kint csak néhány iratból áll. A 4. tételben a kúriai pénztárból segély kiutalása iránti kérvények, az 5. tételben a kir. táblai szépítési (a hivatali helyiségek szebb berendezését célzó) alapról szóló jelentések, a 6. tételben a dékáni pénztárból kamatra kihelyezett összegekről vannak elszámolások.

Az 1. tétel nagyjában alapítványok szerint, alapítványonként nagyjában időrend szerint, a 2—3. tétel időrend szerint van rendezve, a 4—6. tétel rendezést nem igényel. Az iratok minden tételben jelzetlenek, csak az állag címe és törzsszáma van rájuk pecsételve.

Az állaghoz segédlet nincs, kutatás esetén az iratok, a fenti tájékoztatás felhasználásával tételenként nézendők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a tétel száma s az irat megkülönböztetésére értelemszerűen alkalmas adatok (mint az irat jellege, dátuma, név) jelölendők meg.

O 56. SZEMÉLYZETI, ÜGYVITELI VEGYES IRATOK

1724—1861

2 csomó, 1 tekercs

1—2.	Iratok	1724—1861	2 csomó
3.	A kúria épületének terv- és alaprajzai	1838—1842	1 tekercs

Ez a levéltári egység azoknak a selejtezéseknél és rendezéseknek során keletkezett, melyeket Kendelényi hajtott végre, rendszertelenül kiragadva a hétszemélyes és a kir. táblának a fenti évkörben keletkezett vegyes iratait. Az itt összevont hiányos, vegyes, belső összefüggés nélküli, heterogén természetű iratok újabb rendezés alkalmával kaptak 1961-ben tárgyszerinti csoportosítást, ennek megfelelően ma az 1. rakszámú csomóban az 1—4. számú, a 2. rakszámú csomóban az 5—10. jelzetű tételek találhatóak. Tárgyuk a következő:

1. tétel. Évi kimutatások a kir. tábla személyi státuszának változásairól, e tárgyban a kancelláriához intézett felterjesztések fogalmazványai.

1/a. tétel. Kimutatások a két tábla személyzetéről és azok illetményeiről.

2. tétel. A kúrián felülvizsgált bányaperek jegyzékei s a bányaperekről a kancelláriának küldött időszaki jelentések fogalmazványai.

3. tétel. Statisztikai táblázatok a kúriáig felvitt bűnperek számáról, évente törvényhatóságok és bűncselekmények szerint összeállítva.

4. tétel. Összesítő statisztikai táblázatok a kir. táblán indult és oda fellebbezett, elintézett és elintézetlen polgári és büntető perekről.

5. tétel. Különböző jegyzékek a kir. táblára 1808 előtt fellebbezett, a hétszemélyes tábláig felvitt, a kir. fiscus által indított, a referensi pertárakból térítvény mellett kivett, II. József korszakában „becsomózott” (a Justitia Josephina perrendje szerint a permellékletek becsatolásának lezárásával ítélethozatalra előkészített), a kúriai levéltárból 1849 után a soproni cs. kir. kerületi főtörvényszékhez (Oberlandesgericht) elküldött perekről, hogy csak a főbb jegyzékeket említsük.

6. tétel. Sorjegyzékek és iratjegyzékek a kúrián revideált különféle perekről, továbbá a kúriai levéltárból 1849 után a pesti cs. kir. kerületi főtörvényszékhez felterjesztett iratok jegyzéke.

7. tétel. A kúria két tábláján ünnepi alkalmakkor elhangzott üdvözlő beszédek szövegei.

8. tétel. A hétszemélyes táblán pert előadó és a procuratorián elnöklő kir. táblai bírák napi jegyzékei.

9. tétel. Néhány, a fenti tételekbe be nem sorolható vegyes irat: kimutatás a kir. tábla 1790—1832 között megtartott törvényszakairól, a kúria épületének bűntorlétára, gróf Grassalkovics Antal végrendeletének másolata és még egyéb.

10. tétel. Néhány, az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárából átadott hasonló vegyes tartalmú hétszemélyes táblai irat.

Az iratok a tételeken belül általában időrendbe soroltattak. Jelzetük — a 10. tétel kivételével — nincs, csak az állag címe és törzsszáma van rájuk pecsételve.

A tekercs a kúria régi, az 1838. évi árvíztől súlyosan megrongált épületének s a helyére felépíteni szándékolt új épületnek szintenkint részletesen kidolgozott tervrajzát, alaprajzát tartalmazza.

Az állaghoz segédlet nincs, kutatás esetén az iratok a fenti áttekintés felhasználásával csomónként nézendők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a tétel száma, a tekercs s az irat megkülönböztetésére értelemszerűen alkalmas adatok, mint az irat jellege, dátuma, közlendők.

O 57. MISCELLANEA

(Vegyes iratok)

1661—1861

16 csomó

1—16. Iratok 1661—1861 16 csomó

Az állag a kúriai levéltárban a múlt század folyamán összehalmozott összefüggéstelen vegyes iratnak Miscellanea címmel ellátott több száz csomójából válogatott anyag. A válogatás az 1930-as években folyt feltárás és rendezés, valamint az 1962-ben végrehajtott újabb rendezés során történt. A két rendezés alkalmával a Miscellanea irattömegéből több kisebb-nagyobb volt összeállítható s igen sok iratot vissza lehetett helyezni a kúriai, személynöki, tárnoki és kerületi táblai levéltárak megfelelő állagaiba. E munkák eredményeként a vegyes iratokat 15 csomóra sikerült lecsökkenteni.

Az 1962-ben történt rendezés során ebben az állagban meghagyott iratokból a következő tételek létesültek:

a) Bírói parancsok: a három nagybíró, a két sigillaris protonotarius, a tárnokmester és mások által kiadott különféle mandátumok.

b) Bizonyáglevelék: nagyrészt a kúriai expeditor tanúsványai arról, hogy az igazolást kérő személy birtoka a kúrián nem áll per alatt, továbbá kisebb részben

megyei hatóságok által kiadott testimoniálisok például a folyamodó szegénységéről.

c) Keresetlevelek: többnyire alsóbb (megyei, városi) fórumokhoz, kisebb részben a kir. táblához címzett actiók.

d) Fellebbezések: a kir. táblához és a személynöki székhez fellebbezett perekben beadott „fellyebb vivő keresetek” (libelli insinuationales).

e) Folyamodványok alsóbb bíróságokhoz: például úriszékhez, szolgabírói és alispáni székhez, megyei és városi törvényszékhez, kerületi táblához intézett instantiák.

f) Folyamodványok felső bíróságokhoz és más felső hatósághoz: például a hét-személyes és a kir. táblához, a kancelláriához, a helytartótanácsához intézett instantiák.

g) Ítéletlevelek: néhány a kúrián és alsóbb bíróságokon kelt sententionalis.

h) Idézések: nagyrészt a kir. tábláról, kisebb részben az alsóbb bíróságoktól kibocsátott perbehívó levelek (evocatoriae, citatoriae).

i) Meghatalmazások: néhány meghatalmazott-valló levél (plenipotentialis).

j) Néhány ügyvédvalló levél.

k) Információk, jelentések: felek által a bíróság tájékoztatására s bírósági személyek által hivatalos használatra készített tényvázlatok, felvilágosítások egyes perekről, továbbá ítélmesterek és jurátusok jelentései hivatalos cselekményeiről.

l) Periratok: kéziratos és nyomtatott kúriai perkivonatok, továbbá különböző bíróságok előtt folyt úrbéri, csőd és compromissionalis, valamint egyéb polgári perek, büntető perek hiányos iratai (pertestek mellékletekkel, szétbomlott periratok). Közöttük mint érdekességet megemlítjük Báthory Erzsébet szolgaszemélyzetének, a csejteit tömeggyilkosságban bűnsegédeknek 1611. évi peréről készült jegyzőkönyv (az eredeti szöveget átíró káptalani kiadvány) egyszerű másolatát, valószínűleg a XIX. század elejéről.

m) Jogi compendium-jellegű kijegyzések, különféle tárgyi és ügyviteli szempontok szerint összeállított címszójegyzékek, utalásokkal a címszóra vonatkozó jogszabályokra, perekre és egyéb kúriai iratokra.

n) Pertestüktől elszakadt iratok: a legkülönbözőbb tartalmú permellékletek, perekben felhasznált dokumentumok, mint például birtokokra vonatkozó iratok, kereskedők üzleti könyvei.

o) Perjegyzékek, iratjegyzékek, nyilvántartások: elintézett és elintézetlen táblai perek, fellebbezett polgári és büntető perek sorjegyzékei, soronkívüli ügyek nyilvántartása, referensi pertárak jegyzéke, személyzeti kimutatások, továbbá a megyei és hiteleshelyi elenchusok beküldéséről készült és egyéb kezelési és ügyviteli nyilvántartások a Nova manipulatio idejéből.

p) Vegyes iratok: pertörödékek, jegyzőkönyv-törödékek és más agnoszkálhatatlan iratok.

A felsorolt iratok, legnagyobbbrészt eredetiek, csak ritkán másolatok, főleg a kir. személynök, kir. táblai referensek, a kúriai expeditor, a szegények ügyvédői és egyes táblai ügyvédek működéséből eredtek, az ő kezükön forogtak és nagyrészt

az ő révükön kerültek be a kúriai levéltárba (ez a körülmény sok iratnál ma már nem tisztázható). Az állag forrásértéke a kúriai levéltár peres állagainak forrásértékéhez hasonló, az ügyiratok felbomlása miatti értékcsökkenéssel.

Az iratok 16, betűkkel jelölt tételbe vannak foglalva. Némely tétel az állag egy csomóját teljesen kitölti, némelyik nem és vannak több csomó terjedelmű tételek is. Az a—f, h—j és m alatti tételek a tárgyban szereplők, mint mandátumkérők, felperesek, folyamodók, megidézettek, ügyvédvallók nevének betűrendjében, a többi tétel iratai évről-évre találhatók. Az iratok jelzetlenek, csak az állag címe és törzsszáma van rájuk pecsételve.

Az állaghoz segédlet nincs. Kutatás esetén az iratok a fenti áttekintés felhasználásával, tételek szerint nézhetők át.

Irat meghatározásához, állagon belül, a tétel betűje s az irat megkülönböztetésére értelemszerűen alkalmas adatok (irat jellege, név, dátum) jelölendők meg.

O 58. GENEALOGIAE I.

(Leszármazási táblák)

Év nélkül (XIII. század—1848)

2 csomó, 1 kötet

1—2.	Iratok	év nélkül	2 csomó
3—26.	Mutató	év nélkül	1 kötet

Az állag a kúria iratanyagának más állagaiából, főleg a táblai és a fellebbezett perekből a XIX. század folyamán kimásolt vagy kiemelt genealógiai táblákat, leszármazás leírásokat és egyéb hasonló tárgyú iratokat tartalmaz, XIII—XIX. századi, nagyjából XVII—XIX. századi adatokkal. A leszármazási táblák kronológiai szempontból rendszerint hiányosak: a családfán látható személyek születési és halálévi évét ritkán tüntetik fel, egyéb személyi adatot pedig sohasem tartalmaznak, csupán a filiációt mutatják.

Az állag jellegét meghatározó genealógiai táblákon kívül az iratok többnyire perkivonatok és felek által pereikről készített tájékoztatások — úgynevezett humillima informatiok — melyeket a bennük foglalt családfák vagy családtörténeti, leszármazási adatok miatt osztottak be e mesterségesen képzett állagba. Rajtuk kívül még végrendeletekből, osztálylevelekből, záloglevelekből s a legkülönbözőbb peres és egyéb judiciális iratokból kimásolt genealógiai leírások, adatok és hasonló tárgyú szövegek is találhatók az állagban.

Az iratok eredetileg többnyire birtokvitával összefüggésben vagy vagyoni jogi érdekek biztosítása végett készültek, így — különösen az extractusok és az informatiok — néha az iratban szereplő személy vagy család birtokviszonyairól is közölnek adatokat. A családtörténet és a helytörténet kapcsolatainál fogva ez az állag még a helytörténeti kutatásnál is felhasználható.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve. Egy-egy

folyószám alatt az iratokból, például genealógiai táblából, nyomtatott perkivonatból nem ritkán több azonos példány található.

Az állaghoz készült mutató a nevek után feltüntetett folyószámokra utal. A néven kívül a mutató a címszóról további adatot nem közöl.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 59. GENEALOGIAE II.

(Leszármazási táblák)

Év nélkül (XIII. század—1848)

1 csomó, 1 téka

1.	Iratok	év nélkül	1 csomó
2.	Mutató [ehhez az állaghoz és az O 69 állag genealógiai tábláihoz, összefűzetlen ívek, tékában]	év nélkül	1 téka

Az állag peres iratokból — többnyire táblai perekből — a XIX. század folyamán kimásolt genealógiai táblákat tartalmaz, XIV—XIX. századi (főleg XVII—XVIII. századi) adatokkal. Felhasználhatóságukra ugyanaz áll, mint amit a Genealogiae I. állagnál (O 58) már elmondottunk.

Az iratokat az állagon végigfutó folyószámok szerint rendezték.

Az állaghoz mutató készült. Ennek bejegyzései minden betűnél két részből állnak. Előbb ezen állag genealógiai tábláinak folyószámát adják, ez a mutató-rész a családnemek szoros betűrendje helyett a főbetűkön belül a genealógiai táblák folyószámának növekvő sorrendjét követi. A néven és számon kívül a mutató a címszóval kapcsolatban más adatot nem közöl.

A bejegyzések további része — az ívlapokon folyamatosan írva tovább — nem ebben az állagban, hanem az O 69 állagban elhelyezett genealógiai táblákhoz szolgál mutatóul. Ez a rész a neveket szintén nem szoros betűrendben, hanem a főbetűn belül az O 69 állag jelzeteinek — Fasc. Nro. — sorrendjében tünteti fel. A címszó itt is csupán név, közelebbi adat nélkül.

A kutatás a mutatóban a tárgyban állagra vonatkozóan a nevek mellett feltüntetett folyószámok segítségével történik. Az O 69 állagra vonatkozó további bejegyzéseknél a jelzet az említett Fasc. Nro. két számából áll.

Tárgybani állag iratának meghatározásához az állag és a folyószám jelölendő meg.

O 61—63. ARCHIVUM JOSEPHINUM

II. József a magyarországi jogszolgáltatás és a királyi kúria reformja kapcsán 1785. november 23-án új perrendtartást (Ordo judicarius) és bírósági ügyviteli utasítást (Norma manipulationis) adott ki. Ezeknek az utasításoknak az alapján alakult ki nálunk a „novus ordo”-nak nevezett perrendtartási gyakorlat és a

„nova manipulatio”-ként emlegetett új bírósági ügyvitel s jöttek létre azok az irat-együttesek, amelyeket II. József rendszerének bukása után Archivum Josephinum elnevezéssel foglaltak egybe és amelyek e néven ma a kúria fondjának egy állagcsoportját alkotják. A reform 1786. január 1-jén lépett életbe, felszámolása pedig 1790. április 30-án zárult le. E két dátum határolja az Archivum Josephinum korát is. (Utalunk e tárgyban Varga Endre: A Novus Ordo, II. József jogszolgáltatási rendszere című tanulmányára.)

E rövid időszak alatt a rendi jellegű, partikuláris széttagoltságot mutató magyar jogszolgáltatást egységes, centralizált és csaknem teljesen államosított bírósági szervezet váltotta fel, élén az igazságügy országos felügyeleti hatóságává emelt hétszemélyes táblával. A hétszemélyes tábla — ezelőtt csak ítélkező szerv — az új felügyeleti jogkört a bírósági hierarchiában alatta álló királyi táblán keresztül gyakorolta. A reform-hozta változások a két tábla irataiban erősen mutatkoznak.

A hatáskörök módosulásai például jelentékenyen befolyásolták az iratok tárgyát. Az elsőfokú királyi törvényszékek — a működésüket 1787. szeptember 1-jén megkezdő iudicium subalternumok — felállítására óta minden bűnper e bíróságok előtt indult s tőlük a nemesek ügyei, sőt bizonyos esetekben a nem nemeseké is, a kúriára voltak fellebbvihetők. E változás megnövelte a bűnperek számát a királyi kúrián, ahová az ilyen ügyek — a kegyelmi és felügyeleti jogkör alapján — a két tábla ítélkezése nélkül egyébként is gyakran feljutottak. A polgári perek négyféle bíróságon indulhattak, fellebbezési fórumuk azonban rendi állásra való tekintet nélkül a királyi és a hétszemélyes tábla volt. S minthogy az ősiségi joggal kapcsolatos — a kúria ügyforgalmát eddig domináló — nemesi pereket az új rend első fokon a kerületi táblák elé utalta, s a nem nemesek számára is megnyílt az út a legfelső bíróságig, a polgári perek tárgya is jelentékenyen módosult. Változást okozott továbbá a két tábla kibővített hatásköre. A tárnoki és a személynöki szék megszüntetése óta e hatáskörbe került a városi lakosság minden fellebbezett polgári ügye s most már a bányaperek és a válóperek másod- és harmadfokú intézése is. További lényeges módosulást idézett elő a kúria két táblájának a szervezetében és ügyvitelében végrehajtott változtatás. Az eddig közös iratokat képző hétszemélyes és királyi tábla 1786. január 1-jétől szétvált, ezután külön iratokat hoztak létre, melyekből külön állagok képződtek. A Norma Manipulationis előírásai alapján mindkét táblánál bevezették az iktatást, mint a bírósági ügyvitelben eddig ismeretlen újítást s a régi típusú fejletlen irattárolási módok helyett kútfős-tételes irattári rendszert alkalmaztak. A kúria ügyvitelében ekkor jelent meg az ügyirat: az egy ügyre vonatkozó iktatmányok évente rendszerint egy tételbe való összekapcsolása, valamint a hasonló ügyek tételeinek egy-egy tárgyi kútfőbe való összevonása. Ebben a korszakban tehát a kezelési könyvek révén az irat útja a királyi kúrián is keletkezésétől az elintézésig végigkísérhető. A Novus Ordo bukása után a Manipulatio Nova is érvényét veszítette, a kúria a régi primitív irattárolási módra tért vissza. A József korszaka előtt és után képződött iratoknak s a József-kori iratoknak ez a teljesen különböző rendszere — a törvénytelennek tekintett Justitia Josephina dokumentumainak elhatárolására irányuló törekvésen kívül — indokolhatta az Archivum Josephinum létrehozását, a kúria József-kori iratainak külön egység-

ként való kezelését. Itt meg kell azonban jegyezni, hogy a hétszemélyes és a királyi tábla Justitia Josephina-kori segédkönyveiben feltüntetett perek közül egyesek — ha a per még 1786 előtt indult s a felek ügyüknek a Justitia Josephina alatt kelt elintézését véglegesnek elfogadták, vagy éppen ellenkezőleg, ha a régi rend visszatérével perüket folytatták vagy felújították — ma nem az Archívum Josephinum-ban található, ezek a Justitia Josephina megszűnte után a kúria fondjának más megfelelő állagába soroltattak át. Justitia Josephina-kori intézkedések (mint perfelvétel, táblai határozat, irattári kezelés, iktatás) láthatók nem egy per irataiban, melyek a Processus tabulares O 18 és Processus appellati O 21 állagokba vannak besorolva. A válóperek egy része e korból szintén a Processus appellati O 21 állagba került, a Causae montanisticae O 28 állag évköre meg éppen az 1786. évvel kezdődik.

A két táblának két állagot képező aktái természetesen egymást tükrözik. Mindkét állag csaknem teljesen azonos tárgyú és elnevezésű kútfőkből áll s e kútfők azonos természetű iratokat is tartalmaznak. A hétszemélyes tábla, mely például közvetlenül érintkezett az uralkodóval s a birodalom központi főhatóságaival, a tőlük vett intézkedéseket tudatta a királyi táblával, s ennek útján közölte az alárendelt bíróságokkal. Ugyanígy a hétszemélyes táblától kiinduló intézkedések, rendelkezések is többnyire a királyi táblán keresztül jutottak el az alsófokú bíróságokhoz. Ezek jelentéseit, kérdéseit a királyi tábla rendszerint a hétszemélyes tábla elé terjesztette s az onnan nyert válaszok alapján intézkedett a kérdést felvető hatóság felé. A legtöbb ügy tehát mindkét táblán iratokat hagyott vissza, fogalmazványokat, beérkezett iratokat az ügyintézés egy-egy fázisának megfelelően.

Az iratok jellege az elmondottakból következik. A hétszemélyes tábla felügyeleti hatósággá alakulása miatt a két tábla iratanyaga, az előbbi korszak túlnyomóan perekből álló iratainak meghatározó szerepe csökkenvén, teljesen más jelleget kap: nagy többséghez jut az elnöki, ügyviteli természetű levelezés. Ez az iratanyag rendkívül gazdag forrása mindazoknak az intézkedéseknek, melyeket II. József centralizációs politikája a magyar jogszolgáltatás átállítása érdekében tett. Az iratokból nemcsak ez a szívs és széles körű organizációs munka, de maga a jozefinista államfelfogás, az államszervezési elvek s a császári politika változásai is kirajzódnak.

A József-kori bürokratikus ügykezelés, a gyökértelen új bírósági szervezet, az eljáró hatóságoknak az ügyintézésben való bizonytalansága, sok esetben tanácstalansága magával hozza, hogy az adminisztratív ügyeken kívül a perek intézése is széles körű hivatali levelezéssel kapcsolódik össze: minden fórum a felettesétől s végső fokon az uralkodótól kéri és várja az utasításokat a legkülönbélebb perrendi és egyéb kérdésekben. A tulajdonképpeni periratokon kívül tehát még a perekkel kapcsolatban is sok és sokféle irat keletkezik. A perek és az ügyviteli levelezés iratai, melyek a kúria működésének más időszakában külön állagokba kerültek, itt teljesen egymásba szövődnek. A két tábla József-kori állagainak alig van olyan kútfője, ahol elnöki jellegű, elvi ügyek s egyes perekkel kapcsolatos iratok ne együttesen fordulnának elő.

A két tábla állagain kívül az Archivum Josephinum ismertetésében meg kell még említeni az új ügykezelés számára szükségessé vált kúriai segédhivatalok iratának állapotát. Az alábbiakban az O 61 — O 63 állagok iratanyagát tételesen is ismertetjük.

O 61. TABULA SEPTENVIRALIS AULICA

(A hétszemélyes tábla iratai)

1786—1790

333 csomó, 94 kötet

1—28.	Protocollum consilii Exc. Tabulae Septemviralis Aulicae [üléssjegyzőkönyvek]	1786—1790	28 kötet
29—32.	Index protocollii consilii Exc. Tabulae Septemviralis Aulicae	1786—1789	4 kötet
33—37.	Protocollum montanicum Exc. Tabulae Septemviralis Aulicae [bányaügyi ülések jegyzőkönyvei, az 1786. évi kötet mutatóval]	1786—1790	5 kötet
38.	Index protocollii montanistici [mutató a bányaügyi ülések jegyzőkönyvéhez]	1787	1 kötet
39—368.	Iratok	1786—1790	330 csomó
369—385.	Protocollum exhibitorum Exc. Tabulae Septemviralis Aulicae [iktatókönyvek]	1786—1790	17 kötet
386—395.	Index exhibitorum Exc. Tabulae Septemviralis Aulicae [mutatók az iktatókönyvekhez]	1786—1790	10 kötet
396—400.	Protocollum expediturae [vagy] Repertorium septemvirale [kiadóhivatali nyilvántartókönyvek]	1786—1790	5 kötet
401—405.	Index septemviralis [mutatók a kiadóhivatali nyilvántartókönyvekhez]	1786—1790	5 kötet
406.	Irattári számmutató [irattári sor-könyv]	1786	1 kötet
407—409.	Repertorium Tabulae Septemviralis [irattári lajstromkönyvek]	1787—1789	3 kötet
410—413.	Index Tabulae Septemviralis [mutatók az irattári lajstromkönyvekhez]	1786—1789	4 kötet

414.	Index et repertorium Tabulae Septemviralis [irattári lajstrom-könyv és mutató]	1790	1 kötet
415.	Liber normalium resolutionum Tabulae Septemviralis Aulicae [a legfontosabb szabályrendeletek leveleskönyve, mutatóval]	1786—1790	1 kötet
416.	Decreta normativa Tabulae Septemviralis sub Josepho II. [általános szabályrendeletek leveleskönyve, mutatóval]	1786—1790	1 kötet
417.	Instructio tabularis [ügyviteli utasítások leveleskönyve, mutatóval]	1785—1786	1 kötet
418.	Liber resolutionum normalium montanisticarum [bányaügyi szabályrendeletek leveleskönyve, mutatóval]	1786—1788	1 kötet
419.	Pro cubili consilii Exc. Tabulae Septemviralis Aulicae [bírószági alkalmazottak hivatali esküformái II. József korában]	év nélkül	1 kötet
420.	Inventarium deren bey der kg. Septemviral ... und der kg. Appellazions Tafelvorfindigen Effecten [a kúria bútorzatának és egyéb ingóságainak leltára]	1786	1 kötet
421.	Officiorum collatio [a magyarországi bíróságok személyzetének nyilvántartása, a kinevezésekre vonatkozó hétszemélyes-táblai akták iktatószámainak feltüntetésével, hiányos]	1789—1790	1 kötet
422.	[Cím nélküli kötet, a iudicium subalternumok személyzetének nyilvántartása, a kinevezésekre vonatkozó hétszemélyes-táblai akták iktatószámainak feltüntetésével]	1787—1789	1 kötet
423.	Consignatio ... cum infamia cassatorum militarium officialium [csak néhány bejegyzéssel]	1789—1790	1 kötet
424.	[Cím nélküli kötet, hétszemélyes-táblai perkivonatok]	1787—1789	1 kötet
425—427.	Nyomtatott szabályrendeletek	(1749) 1780—1790	3 csomó

Az állag a hétszemélyes tábla iratait és könyveit tartalmazza a Justitia Josephina korából, az 1786—1790. évekből.

A hétszemélyes tábla ez időben kettős funkcióban, mint országos legfőbb ítélőszék s mint az egész magyar jogszolgáltatási szervezet legfőbb felügyeleti hatósága működött, és ennek az időszaknak az irataiból külön levéltári egység alakult, nem képződtek közös kúriai akták.

A Novus Ordo reformjai a hétszemélyes táblán egyéb fontos változásokat is hoztak. Az eddig hosszú törvényszüneteket tartó, sőt egész törvényszakok alatt nem ítélkező táblán az ügyintézés folyamatossá, rendszeressé vált. A hétszemélyes tábla 1786 előtt nem vezetett jegyzőkönyvet, az ülésekről ez időből más feljegyzések sem maradtak. Ez idő után az ülésekről jegyzőkönyv készült, melyben a tárgyalásra került ügyeket, a kettős funkcióval kapcsolatos minden intézkedést pontosan rögzíteni kellett. A jegyzőkönyvek tehát ettől kezdve átfogó képet adnak a tábla működéséről. A rendes ülések protocollumain kívül külön jegyzőkönyvet készítettek a hétszemélyes tábla új ügykörével, a bányabíráskodással kapcsolatos ügyekről is, melyeket a tábla mindig külön szakülésben (*sessio montanistica*) tárgyalt meg.

A „*nova manipulatio*”-t, az iktatás bevezetését s az új irattárolási módot az Archivum Josephinum általános áttekintésében már ismertettük. Az állag szerkesztét a kútfők összessége mutatja meg.

A *nova manipulatio* indulásakor, 1786-ban a kúriai regisztratura a hétszemélyes tábla iratainak elhelyezésénél a következő kútfőket alkalmazta az alábbi tartalommal:

1. *Normalia*: a kúria és az egész magyar jogszolgáltatási apparátus szervezetére, ügyvitelére vonatkozó legfontosabb királyi rendeletek és ezekkel kapcsolatos felterjesztések, vélemények. A kútfő legelső tétele, egyben az Archivum Josephinum legelső iktatmánya II. József 1785. december 12-én kelt, a Novus Ordo-t bevezető rendelkezése.

2. *Decreta aulica*: királyi rendeletek, kancelláriai elnöki leiratok (*praesidialisok*), ezekre adott válaszok, intézkedések egyes perekkel kapcsolatban, állásfoglalások perrendi ügyek elvi kérdéseiben.

3. *Taxatorialia*: a bírósági eljárásban fizetendő illetékek kiszabására vonatkozó hivatalos iratok.

4. *Officia et salaria*: Magyarország egész, immár államosított bírósági személyzetének állás- és illetményügyeivel kapcsolatos iratváltások.

5. *Officiosa*: kebelbeli ügyek s levelezés egyenrangú és alárendelt hatóságokkal, például a bíróságok helye, épülete, elhelyezési viszonyai tárgyában, továbbá a legkülönfélébb egyedi peres és peren kívüli hivatalos ügyekben, mint például illetékkiszabási kérdésben, községi szabályrendelet jóváhagyásával összefüggő kérdésben, nemesi közbirtokosság hatalmaskodása miatt panaszt tevő jobbágyok ügyében.

6. *Mandata judiciaria*: Az új rendben a hétszemélyes táblára szállott bírói parancs-kiadási joggal kapcsolatos ügyviteli iratok.

7. *Pupillaria*: az új rendben a bíróságokra szállott árva- és gyámügyi hatáskörrel kapcsolatos hivatalos levelezés.

8. *Criminalia*: alsóbíróságok jelentései a börtönök állapotáról, a fogva tartott rabokról, ügyviteli kimutatások az elítéltekről. Panaszok, folyamodások, kegyelmi kérelmek a büntető jogszolgáltatással és annak új rendjével kapcsolatban, például panaszok az új büntetés-formák, a bánásmód ellen, kérelmek az ügy gyorsabb befejezéséért, a vádlott elbocsátásáért, a büntetés kegyelmi úton való megváltoztatásáért, perújításért, az elítélt által fizetendő taxák elengedéséért, ingyenes védelem engedélyezéséért. És természetesen a kútfő tartalmának fenti kiragadott példáival és vonatkozó egyéb tárggyal kapcsolatos hivatalos levelezés.

9. *Actus sollemnes*: az ítélőmesteri tisztség megszüntetése miatt a hétszemélyes táblára szállott hiteleshelyi funkciókkal kapcsolatos beadványok, ügyviteli iratok, fogalmazványok. Tárgyuk a szokásos, mint például ügyvédvallás, örökvallás, tiltakozás.

10. *Fundationalia*: a kúriai alapítványok kezelési iratai, mint például segélykérelmek és ezek elintézése.

11. *Instantiae*: felek kérelmei különféle peres és peren kívüli ügyekben, ezek- kel összefüggő intézkedések, hivatalos levelezés. A kérelmek egy része valóban a hétszemélyes tábla hatáskörébe tartozik (mint például perfelvétel vagy ítélet sürgetése, folyamodás ítélet megsemmisítéséért, végrehajtás elhalasztásáért), más része az alsóbb bíróságok ügykörét illeti, vagy nem is tartozik bírói hatáskörbe. Mindez a jogkereső felek tájékoztatlanságát mutatja a jogszolgáltatás új rendjében és egyben kifejezi azokat a várakozásokat, melyek a társadalom egyes rétegeiben a Novus Ordo bevezetéséhez fűződtek. Ilyen, a hétszemélyes tábla közvetlen intézkedését remélve, a kérelem méltánytalan végrendelet megsemmisítéséért, adósság visszafizettetéséért nem peres úton.

12. *Deposita*: bírói letétekkel kapcsolatos hivatali levelezés.

13—14. E két kútfő helye az 1786. évben üresen maradt, iratokat ide nem soroltak.

15. *Montanistica*: Az új rendben a kúriára szállott bányauji bíraskodással összefüggő elnöki és rendes ügyviteli levelezés az elsőfokú bányabíróságokkal, a bírósági jogkörüket veszített másodfokú bányahatóságokkal s természetesen a két tábla között. Az iratok között található a bányabíróságok működését szabályozó rendelkezések, e bíróságok jelentései, egyes perekkel kapcsolatos különféle intézkedések. A kútfő anyagába vannak besorolva a harmadfokú döntésre felterjesztett bányaperek hétszemélyes táblai periratai is, valamint több más tárgyú külön kiemelést nem igénylő irat.

16. *Campsorialia*: elnöki jellegű levelezés a kúria által még 1781-ben felállításra javasolt kereskedelmi- és váltótörvényszékek megszervezése tárgyában. Ügyviteli levelezés és más iratok (mint kérelmek, intézkedések) egyes váltóperes ügyekben.

17. *Processus*: periratok (főleg perkivonatok) és hivatalos levelezés a hétszemélyes tábla elé harmadfokú döntésre felkerült polgári és büntető perek tárgyában. A kútfő négy alkútfőre (subfasciculusra) tagolódik. Ezek a következők:

- A) Processus tabulares, éspedig még a Novus Ordo előtt elsőfokon a kir. tábla előtt indult polgári perekkel kapcsolatos iratok.
- B) Processus appellati, éspedig a másodfokú eljárásra a kir. tábla elé került és onnan harmadfokra a hétszemélyes tábla elé terjesztett polgári perekkel kapcsolatos iratok.
- C) Processus fisci regii: a kir. fiscus aktív és passzív perei.
- D) Processus criminales: fellebbezett bűnperekkel kapcsolatos iratok.
18. *Stallum advocandi*: kérelmek ügyvédi vizsga engedélyezéséért, elengedéséért, az ügyvédi státusba való felvételéért s ezek elintézésének iratai.
19. *Requisita dicasteriorum*: hivatalos levelezés a helytartótanáccsal, kancelláriával s az alsóbb bíróságokkal különböző dologi kiadások ügyében, mint például épületek vásárlása, bérlete, renoválása, berendezése, hivatali nyomtatványok beszerzése a bíróságok részére.

A fenti kútfőbeosztás az 1787. évtől kezdve bizonyos fokig módosult. A módosulást az alábbi táblázatban mutatjuk be.

Sorszám	Az 1786. évben	Az 1787—1790. években
1.	Normalia	változatlan
2.	Decreta aulica	elnevezése módosult
3.	Taxatorialia	Mandata regia-ra
4.	Officia et salaria	változatlan
5.	Officiosa	változatlan
6.	Mandata judiciaria	változatlan
7.	Pupillaria	változatlan
8.	Criminalia	Actus sollennes
9.	Actus sollennes	Fundationalia
10.	Fundationalia	Instantiae, módosult elnevezéssel Recursus privatorum
11.	Instantiae	Criminalia
12.	Deposita	megszűnt, helyébe Correspondentiae
13.	üres	Montanistica
14.	üres	Campsorialia
15.	Montanistica	Matrimonalia
16.	Campsorialia	Concursualia
17.	Processus	változatlan, de megszűnt az A—D alkútfő-tagolás*
18.	Stallum advocandi	megszűnt, helyébe Requisita dicasteriorum
19.	Requisita dicasteriorum	Indicationes possessoriorum

* A bűnperek iratait ezóta a Criminalia kútfőbe sorolták, a Processus kútfőben csak a polgári perek iratai maradtak.

Fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a módosítások a következők: változott az egyes kútfők száma, az elnevezése (a tartalom megtartása mellett), megszűnt a *Deposita* és a *Stallum advocandi* kútfő és létesült négy új kútfő. E négy új kútfőt a számozásuk sorrendjében az alábbiakban ismertetjük.

12. *Correspondentiae*: levelezés különböző belföldi és külföldi (osztrák) bíróságokkal és más hatóságokkal, intézkedések igen változatos tárgyakban, például Ausztriában meghalt egyén magyarországi örökösének felkutatása, borcsempészés miatt kiszabott bírság behajtására végrehajtás eszközöltetése, külföldi hitelezők követelésének bonyolítása, megkeresés a helytartótanáctól (az egyetem panaszára), hogy az egyik *judicium subalternum* az előírások ellenére jogot nem végzett egyéneket alkalmaz, és mint baleseti érdekességet emeljük ki a helytartótanácsnak azt az értesítését, hogy a posta a Pest és Pozsony közötti úton vízbe veszett s a hivatalos levelek megsemmisültek.

15. *Matrimonialia*: kérelmek és intézkedések a *Novus Ordo* rendelkezései szerint világi bírósági hatáskörbe utalt házassági bontóperekkel kapcsolatban, például házastársát elhagyó fél háromszori felszólítása a visszatérésre, a felszólítás körrendeleti úton való kihirdetése, tartásdíj iránti igény és házassági szerződésből folyó követelés ügyében intézkedés.

16. *Concursualia*: csőd kihirdetésére, árverés elrendelésére vagy felfüggesztésére irányuló kérelmek, ilyen tárgyú intézkedések.

19. *Indicationes possessoriorum*: az országos telekkönyvi hivatal részére elrendelt adatszolgáltatással, a birtokok és birtokosok összeírásával kapcsolatos hivatalos levelezés. (Maguk az összeírások a *Tabula Provincialis* fondjában található.)

Az itt ismertetett 1787-ben alkalmazott kútfőbeosztás a hétszemélyes táblán 1790-ig, a korszak végéig változatlanul fennmaradt, legfeljebb annyi eltérés fordul elő, hogy valamely jelentéktelenebb kútfő kerete egy-egy évben üres: vagyis abban az évben olyan tárgyú akta nem volt.

A kútfők az iratokon 1786-ban római vagy arab számmal és betűvel, a többi évben csak arab számmal vannak jelölve. A római vagy arab számok alkalmazása 1786-ban teljesen esetleges, a kétfajta jelölés semmi különbséget nem jelent. Ugyanígy a kútfőszám mellett gyakran látható „A” vagy „a” betű is figyelmen kívül hagyható: annak nyomát őrzi, hogy a rendszerben a kútfők alkútfőkre bontását is tervezték. Minthogy ez a további tagolás nem történt meg, s a betűkkel is jelzett iratokon a kútfőszám mellett mindig csak a kezdetnél alkalmazott „A” vagy „a” betű fordul elő, e betűnek az irat megjelölése szempontjából nincs jelentősége. Kivétel az 1786-ban A—D alkútfőkre tagolódó 17. számú kútfő, itt az „A” betű az irattári jelzethez tartozik, e kútfőnek (*Processus*) tárgycsoportját jelenti.

A kútfők számozása évente, a tételek számozása (mindig arab szám) évente és kútfőnkint újakezdődik. Egy-egy tételen belül az ügyre vonatkozó iratok rendszerint az egész év folyamán képződött anyagot tartalmazzák.

A hétszemélyes tábla *Justitia Josephina*-kori iratainak utolsó része 3 csomó nyomtatott szabályrendelet: ezek közül kiemeljük a bíróságok 1785. november 23-

án kiadott új ügyviteli szabályzatát, az örökös tartományok részére 1780—1788 között kiadott igazságügyi vonatkozású rendeletek tárát, a jobbágyok jogi viszonyaira, a hitel- és kölcsönügyletekre, a házasságra, a földmérésre, a katonaszökevényekre, a harmincadra vonatkozó rendeleteket (melyek részben akták leválasztott s külön kezelt mellékletei). E szabályrendeleteknek (formájuk füzet) jelzetük nincs.

A rendes ülésjegyzőkönyvek a hozzájuk készült mutatók alapján kutathatók. Ezek az 1786. és 1787. években a jegyzőkönyv kötetszámát, lapszámát és a megfelelő iktatószámot közlik, az 1788. és 1789. években csak a lapszámot és az iktatószámot, mert e két év ülésjegyzőkönyveinek köteteit évenként folyamatosan lapszámolták. A lapszámot a mutatók mindenütt az iktatószám alatt, attól vonallal elválasztva közlik. Az 1790. évi ülésjegyzőkönyvekhez mutató nincs.

A bányai ülések jegyzőkönyveiben a kutatáshoz 1786-ból a kötet index-része, 1787-ből a külön bányai mutató szolgál. Mindkettő a lapszámra utal. Az 1788—1790. évi bányai tanácsülési jegyzőkönyvekhez mutató nincs, de minthogy évente csak vékony kis kötetek, mutató nélkül is könnyen átnézhetőek. Mindkét index csak hiányos személy- és helynév mutató, tárgyi címszót alig tartalmaz. Az 1786. évi mutató a kötet eredeti lapszámait adja, mely újra-lapszámozás folytán később megváltozott, de a kétféle számozás között csak néhány lapszám különbség van.

Az iratokban a kutatás 1786-ból az irattári lajstromkönyvek ez évi mutatójában (410. rakszám) közvetlenül megadott irattári jel (év, kútfő, a Processus-nál a kútfő betűje, tételszám) alapján történik. Az 1787—1789. éveknél az irattári jelet az irattári lajstromkönyvek mutatóiban (411—413. rakszám) megadott iktatószám alapján az irattári lajstromkönyvekből (407—409. rakszám) kell kikeresni. Az 1790. évből a kutatás ugyanilyen módon történik az egy kötetbe foglalt irattári lajstromkönyv és mutató (414. rakszám) használatával. Az irattári lajstromkönyvek a kútfőt hol a szokott módon „fons”-nak, hol „fasciculus”-nak nevezik. A lajstromkönyvek rovatai: iktatószám, tárgy (részletes regesztával), jelzet (fons, positio száma). A lajstromkönyvek mutatói, a személynév-, helynév- és tárgymutatók csak címszavakat adnak a vonatkozó iktatószámmal.

A nyomtatott szabályrendeletekhez segédlet nem készült, ezek csomók szerint átnézve használhatóak.

Irat meghatározásához a fentiek szerint az állagon belül az év, kútfő és tétel-számának (az 1786. évi 17. kútfőben ezen kívül az alkútfő betűjének) megjelölése szükséges. Több iktatmányból álló ügyirat esetében egyedi irat meghatározásához az említett adatokon kívül az iktatószám is megadandó. (Vannak nagy terjedelmű tételek, ahol a forráshelyet e nélkül nem lehet rögzíteni.) A nyomtatott szabályrendeleteknél a rendelet címe (tárgya) és dátuma közlendő.

O 62. TABULA REGIA

(A királyi tábla iratai)

1786—1790

255 csomó, 85 kötet

1—27.	Protocollum (consilii) Exc. Tabulae Regiae Judiciariae [üléssjegyzőkönyvek, a könyvcímek zárójelbe tett szavai egyes kötetek feliratából hiányoznak]	1786—1790	27 kötet
28—31.	Index (protocolli consilii) Exc. Tabulae Regiae Judiciariae [mutatók az ülések jegyzőkönyveihez]	1786—1789	4 kötet
32—35.	Protocollum montanicum Exc. Tabulae Regiae Judiciariae [bányaügyi ülések jegyzőkönyvei, az 1786. és 1788—1789. évi kötetek végén hiányos mutatóval]	1786—1789	4 kötet
36—41.	Repertorium tabulare [vagy] Expediturae tabularis repertorium [kiadóhivatali nyilvántartókönyvek]	1786—1790	6 kötet
42—46.	Index exhibitorum Tabulae Regiae [vagy] Index (Expediturae) tabularis [mutatók a kiadóhivatali nyilvántartókönyvekhez]	1786—1790	5 kötet
47—301.	Iratok	1786—1790	255 csomó
302—318.	Protocollum exhibitorum Exc. Tabulae Regiae Appellatoriae Judiciariae [iktatókönyvek]	1786—1790	17 kötet
319—326.	Index (protocolli) exhibitorum Exc. Tabulae Regiae Judiciariae [mutatók az iktatókönyvekhez]	1786—1790	8 kötet
327.	Irattári számmutató [irattári sorkönyv]	1786	1 kötet
328—330.	Repertorium Tabulae Regiae [irattári lajstromkönyvek]	1787—1789	3 kötet
331—334.	Index Tabulae Regiae [mutatók az irattári lajstromkönyvekhez]	1786—1789	4 kötet
335.	Index et repertorium Tabulae Regiae [irattári lajstromkönyv és mutató]	1790	1 kötet

336.	[Cím nélküli kötet, bírósági alkalmazottak hivatali esküformái II. József korában]	év nélkül	1 kötet
337.	Kir. táblai referensek ellenőrzőkönyve	1790	1 kötet
338.	Journal über die von der Königl. Appell. Gerichts Tafel an hiesige Behörden und Partheyen abgegebenen Expeditionem [a kúriai kiadóhivatal kir. táblai kézbesítőkönyve. A két tábla iratait a Manipulatio Nova idején különválasztva kezelték]	1790	1 kötet
339.	Elenchus actorum tabularium ab officio Expeditoratus Registraturae resignatorum [a kiadóhivatal nyilvántartókönyve az irattárnak átadott iratokról]	1790	1 kötet
340.	[Cím nélküli kötet, a Justitia Josephina felszámolásával kapcsolatban kinyomatott jegyzék a kir. kúrián befejezetlenül maradt perekéről]	1790	1 kötet

Az állag a kir. tábla iratait tartalmazza az 1786—1790. évekből. A kir. tábla ekkor kettős funkcióban, mint egyetemes hatáskörű fellebbviteli bíróság s a hét-személyes tábla irányítása alatt, mint az alsóbb bíróságok felügyeleti hatósága működött. Ezeknek az éveknek az irataiból — közös kúriai akták helyett — külön levéltári egység alakult, mely a kir. tábla megszaporodott feladatai és működésének folyamatossá válása következtében e néhány év alatt is elég tekintélyes nagyságú lett.

Az állag gerincét az ülésjegyzőkönyvek — teljes ülési és tanácsülési jegyzőkönyvek — sorozata képezi. A protocollumok vezetése a kir. táblán már 1730 óta rendszeresen folyt ugyan, de nem olyan részletességgel, mint az itt tárgyalt korszakban, amikor a kir. tábla előtt tárgyalt mindenféle ügyről feljegyzések készültek. A rendes ülések jegyzőkönyvein kívül ezen a táblán is külön protocollumok készültek a bányáügyekről, melyeket a kir. tábla szintén külön üléseken tárgyalt.

A Manipulatio Nova irattárolási módját és az ügyiratok jellegét az Archivum Josephinum bevezető áttekintésében már ismertettük, az állag szerkezetét és tartalmát az alábbiak mutatják.

A Manipulatio Nova bevezetésekor, 1786-ban a kúriai regisztratura a kir. tábla iratainak elhelyezésénél a következő tárgyi kútfőket alkalmazta:

1. *Normalia*: az egész magyar jogszolgáltatási szervezetre és bírósági ügyvitelre vonatkozó legfontosabb felső rendelkezések s ezekkel kapcsolatos kir. táblai fel-

terjesztések. A kútfő legelső tétele II. Józsefnek a Novus Ordo-t bevezető, 1785. december 12-én kelt rendelete, melyet a hétszemélyes tábla másolatban megküldött a kir. táblának.

2. *Decreta aulica*: királyi rendeletek, kancelláriai elnöki leiratok s ezekre adott válaszok, rendszerint egyes perekkel kapcsolatban.

3. *Taxatoria*: illeték-ügyek

4. *Officia et salaria*: a bíróságok személyzetének állás- és illetmény-ügyei.

5. *Officiosa*: kebelbeli ügyek s levelezés az alsóbb bíróságokkal, azok jelentései.

6. *Pupillaria*: árva- és gyámügyek.

7. *Criminalia*: a büntető jogszolgáltatás felügyeletével kapcsolatos iratok, kiemeljük a jelentéseket, melyeket az alárendelt bíróságok a börtönökről, rabok-ról beküldtek, ide vannak besorolva a vonatkozó általános intézkedések, vagyis egykorú meghatározás szerint „criminalia non processualia”. A büntető perek periratai — aktái — a 15. számú kútfőben őriztetnek.

8. *Fundationalia*: a kúriai alapítványokra vonatkozó iratok.

9. *Instantiae*: felek kérelmei a jogszolgáltatással kapcsolatos ügyekben, ezek-
kel összefüggő intézkedések és hivatalos levelezés.

10. *Deposita*: bírói letétek ügyei.

11—12. E két kútfő helye ez évben üresen maradt, számukat továbbra is fenntartották, de iratokat ide nem soroltak.

13. *Montanistica*: elnöki és rendes ügyviteli levelezés a bányabíráskodás tárgyában, például utasítások az elsőfokú bányabíróságoknak, azok jelentései, felterjesztések a hétszemélyes táblához, továbbá fellebbezett bányaperek másodfokú tárgyalása során képződött kir. táblai iratok. A fellebbezett bányapereknek a Manipulatio Nova idején képződött kúriai iratai csak részben maradtak ebben az állagban. Egyes pereket, az egyes perekből bizonyos iratokat utólag kiemeltek s a kúriai levéltár Causae montanisticae O 28 állagába sorolták át.

14. E kútfő helye szintén üresen maradt.

15. *Processus*: a kir. tábla elé került polgári és büntető ügyek periratai, a 13. kútfőbe osztott bányaperek kivételével. E kútfőt négy iratsorozatra bontották, melyeket betűvel jelöltek meg. E sorozatok a következők: A) Processus tabulares, B) Processus appellati, C) Processus fisci regii, D) Processus criminales.

Az iratsorozatok címe egyértelműen utal a tartalomra, ezért további magyarázatot nem tartunk szükségesnek.

16. *Levatarum notae*: az új rend szerinti perfelvétellel kapcsolatos iratok.

17. *Libelli actionalis*: a cím szószerinti jelentésétől eltérően a perfelvétel kitűzésére, s a felvételért lerovandó bírósági illeték befizetésére vonatkozó iratok.

18. *Stallum advocandi*: ügyvédi vizsgával s az ügyvédi státusba való felvétellel kapcsolatos iratok.

A fenti kútfők elnevezésben és a tárgy tekintetében megegyeznek a hétszemélyes tábla 1786. évi kútfőivel, kivétel a 16. és 17. számú kútfő, melynek megfelelője a hétszemélyes tábla kútfői között nincs. A párhuzamos kútfők részletesebb leírását a hétszemélyes tábla iratainak leltárában már megadtuk. Itt csak utalunk arra, hogy az azonos tárgyú kútfőkön belül a két tábla iratai között mutatkozó különbségek

— táblák egymáshoz való viszonya alapján — maguktól értetődnek. Az első két kútfőben itt nem az általános ügyviteli vonatkozású vagy egyes ügyekhez kapcsolódó királyi rendeletek, hanem azok alapján kiadott elvi rendelkezések — melyeket a hétszemélyes tábla a királyi táblának, vagy rajta keresztül az alsóbb bíróságoknak küldött — s a kir. táblának ez ügyekkel kapcsolatos fogalmazványai vannak. Ugyanígy módosul a többi kútfő tartalma is értelemszerűen az azonos tárgykörön belül. Ehhez még csak azt kell hozzáfűzni, hogy az alsóbíróságok (mint a kerületi táblák, megyei iudicium subalternumok, elsőfokú bányabíróságok) időszaki jelentései, melyeket a kir. tábla tudomásulvétel végett a hétszemélyes táblának is felterjesztett, onnan visszaküldetvén, általában a kir. tábla iratai között található, így például a büntető perekről, elítéltekről, rabokról felküldött jelentések a Criminalia kútfőben s az elsőfokú bányabíróságok jelentései a Montanistica kútfőben vannak.

Mind e jelentések, mind a Processus kútfő polgári és büntető peres iratai s az Instantiae kútfő a korszakra vonatkozó kutatások értékes forrásai. Ahogy a Normalia és Decreta kútfők II. Józsefnek a jogszolgáltatásról, az államszervezésről s Magyarországról kialakult felfogását érzékeltetik, a további kútfők a császár rendszerének valóságos arculatát s a korabeli magyar társadalom életének számos vonását tükrözik. Ez elsősorban a büntető jogszolgáltatással kapcsolatos kútfőkre, s főleg a további évekre vonatkozik, amikor 1787-ben József büntetőtörvénykönyve már hatályba lépett. Fel kívánjuk még hívni a figyelmet a Montanistica kútfőre, megemlítve, hogy a bányabíróságok jelentései illetékességi területük bányászatáról igen sok s korábbi időkre is visszanyúló nagyon értékes adatot őriztek meg.

A kir. tábla 1786-ban alkalmazásra került irattári rendszere a továbbiak során évente módosult. A módosulást a 173. oldalon lévő táblázatban mutatjuk be.

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a módosítások a következők: egyes kútfők száma változott, egyes kútfők megszűntek és létesültek új kútfők. Az új kútfőket a számozásuk sorrendjében az alábbiakban ismertetjük.

10. *Correspondentiae*: vegyes tárgyú levelezés különböző belföldi és osztrák bíróságokkal és más hatóságokkal.

11. *Querelae nullitatis*: az elsőfokú eljárással kapcsolatban bejelentett semmisségi panaszokra vonatkozó iratok, de a felállítás évében ily tárgyú irat csak kettő van a kútfőben, a visszaállítás évében ebben a keretben pedig már egyáltalán nincs a kútfő elnevezésében megadott tárgyú irat. A kútfőben 1788-ban a valójában ide tartozó két iraton kívül csupán jelzetlen, irattári kezelést nem kapott, fogalmazványnak és duplumnak látszó perkivonatok található, változatos a kútfő rendeltetésével kapcsolatban nem álló tartalommal. 1790-ben a kútfőt már kizárólag csak ilyen perkivonatok képezik. Ezeket az iratokat, bizonyára a kor regisztraturaszokása szerint, hézagtöltőnek helyezték ide.

13. *Campsorialia*: ezt a kútfőt a tervezett váltó- és kereskedelmi törvényszékekre s a váltó-, kereskedelmi és hitelügyi-perekre vonatkozó iratok számára jelölték ki, 1787-ben azonban mindössze egy ilyen tárgyú irat került ide, a kútfő keretének visszaállítása után 1790-ben a kútfő csomójába tartozó irat ebben nincs.

A 13-as számú kútfőben 1787-ben az említett egyetlen iraton kívül csupán jelzetlen, irattári kezelést nem kapott, fogalmazványnak és duplumnak látszó perkivonatok találhatók, változatos a kútfő rendeltetésével kapcsolatban nem álló tartalommal. 1790-ben a kútfőt képező perkivonatok között találhatók ugyan adóssági-, zálog-, sőt váltóügyekre vonatkozóak, de találhatók a kútfőben örökösödési, osztályos, hatalmaskodási és büntető perek kivonatai is. Mindezek ugyancsak jelzetlen, dátum nélküli, irattári kezelést nem kapott perkivonatok, melyek a Justitia Josephina előtti korból való fogalmazványnak és duplumnak látszanak. A Manipulatio Nova nyomát viselő irat nincs a kútfőben, minden valószínűség szerint tehát ezek a perkivonatok is csupán fasciculus-töltő iratok.

Sor- szám	Év				
	1786	1787	1788	1789	1790
1.	Normalia	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
2.	Decreta aulica	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
3.	Taxatorialia	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
4.	Officia et salaria	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
5.	Officiosa	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
6.	Pupillaria	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
7.	Criminalia	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
8.	Fundationalia	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
9.	Instantiae	változatlan	változatlan	változatlan	változatlan
10.	Deposita	megszűnt	Correspon- dentiae	változatlan	változatlan
11.	üres	üres	Querelae nullitatis	megszűnt	Querelae nullitatis
12.	üres	Montanistica	változatlan	változatlan	változatlan
13.	Montanistica	Campsozialia	megszűnt	megszűnt	Campsoria- lia
14.	üres	Processus	változatlan	változatlan	változatlan
15.	Processus	megszűnt	megszűnt	megszűnt	megszűnt
16.	Levatarum notae	megszűnt	megszűnt	megszűnt	megszűnt
17.	Libelli actionales	megszűnt	megszűnt	megszűnt	megszűnt
18.	Stallum advocandi	megszűnt	megszűnt	megszűnt	megszűnt

A kútfőszámokat 1786-ban — a hétszemélyes tábla irataihoz hasonlóan — a kir. tábla irataira is arab és római számokkal vegyesen jegyezték rá, s a kútfőszámok mellett az „A” („a”) betű is gyakran előfordul. Ezeknek itt szintén csak a Processus kútfőben van jelentőségük, ahol az „A” alkútfőt jelöl meg. 1887-től a kútfők számát mindig arab számmal írták, s az „A” betű csak a Processus kútfőben maradt meg, sőt itt még további „B—D” alkútfő-jelölések is jöttek létre évente, egészen 1790-ig.

A kútfők számozása évente, a tételek számozása (mindig arab szám) évente és kútfőnkint újrakezdődik. Egy-egy tételben az ügyre vonatkozó iratok rendszerint az egész évből össze vannak vonva.

A kutatás a rendes ülésjegyzőkönyvekben az 1786—1787. évekből a mutatóikban megadott kötet, lapszám és iktatószám, az 1788—1789. évekből a mutatóikban megadott lapszám és iktatószám alapján történhetik, minthogy ezekben az években a kötetek folyamatosan vannak egy-egy évben lapszámozva, így kötet-szám megjelölés felesleges. Az 1788—1789. évi mutatók bejegyzései mellett látható két szám közül az alsó a lapszám, a felső az iktatószám. 1790-ből mutató nincs. A bányaugyi ülések jegyzőkönyveihez a kötetek végén található hiányos mutató-rész használható fel, mely a lapszámokra utal, az 1787. évi kötetben még ilyen mutatórész sincs.

Az iratokban a kutatás 1786-ból az irattári lajstromkönyvek ez évi mutatójában (331. rakszám) közvetlenül megadott irattári jel (év, kútfő, tételszám s az említett esetben még a betű) alapján történik. Az 1787—1789. évekből az irattári jelet az irattári lajstromkönyvek mutatóiban (332—334. rakszám) megadott iktatószám alapján a lajstromkönyvekből (328—330. rakszám) kell kikeresni. 1790-ből az eljárás ugyanez, az egybekötött lajstromkönyv és mutató (335. rakszám) használatával. A lajstromkönyvek és mutatóik a hétszemélyes tábla hasonló könyveivel teljesen azonos szerkezetűek.

Irat meghatározásához a fentiek szerint az állagon belül az év, kútfő és tétele számának, a Processus kútfőben ezen kívül a sorozat betűjének megjelölése szükséges. Egyedi irat meghatározásához mindezekon kívül az iktatószám is közlendő, minthogy vannak olyan nagy terjedelmű tételek, ahol a forráshelyet másképpen nem lehet pontosan megadni.

O 63. ACTA OFFICIORUM SUBALTERNORUM CURIAE REGIAE

(Kúriai segédhivatalok iratai)

1786—1790 (1802)

9 csomó

1—9. Iratok 1786—1790 (1802) 9 csomó

Az állag háromféle eredetű iratokból létesített mesterséges képződmény. A két kúriai segédhivatalnak, a kiadóhivatalnak (*expeditoratus*) és az irattárnak (*registratura*), továbbá a kir. tábla mellé rendelt szegények ügyvédjé-nek (*pauperum advocatus*) ügyviteli irataiból, valamint a regisztratura különféle vegyes irataiból van összevonva. Mindezek a Justitia Josephina korszakából származnak, csak a vegyes iratok között fordulnak elő későbbi iratok is, a legkésőbbi 1802-ből.

Az *expeditoratus* és a regisztratura ügyviteli iratai a hivatalok mindennapi munkájával kapcsolatosak: a hétszemélyes táblától és a kir. táblától kapott rendelkezések részben az új ügymenet, például a jegyzőkönyvvezetés, iktatás s általában a segédhivatali munka szabályozásával, részben — nagyobb számban — a kurrens teendőkkal állnak összefüggésben. Ilyen teendők a kiadott utasítások szerint akták leírása, elküldése, eredeti iratoknak vagy hiteles másolatoknak, hiteles perkiadványoknak a felek részére való kiadása, ilyen ügyek elintézésének sürgetései, továbbá hasonló tárgyú levelezés az alsóbb bíróságokkal.

A regisztraturán fennmaradt legérdekesebb iratok külön tételben a 3. rakszámú csomóban C) alatt található. Tárgyuk például a *judicium subalternum*-ok területi beosztása, összeállítás az alsó bíróságoknak s a kúria két táblájának ügyintézése során felmerült, a perrendre vonatkozó észrevételekből, tervezet az uralkodó által elrendelt földmérés „legnagyobb akadályára szolgáló” határviták elintézésére, kiküldött bizottság jegyzőkönyve a parasztok osztrák mintára szabályozandó örökösödése tárgyában.

A szegények ügyvédőinek irattárából csak az itt található töredék maradt fenn. Az iratok tartalma: utasítások a kir. táblától, hogy a megnevezett igazolt szegény-ségű személyeket perükben a *pauperum advocatus* mint ügyvéd képviselje.

Az állag szerkezetét és kutatási lehetőségeit az alábbi áttekintés mutatja.

Az 1. rakszámú csomó teljesen, s a 2. rakszámú csomó nagyrészt a kúriai *expeditoratus* iratait tartalmazza. Az iratok e csomókon belül három tételbe vannak foglalva: a kiadóhivatal levelezése a) hétszemélyes táblával, b) a kir. táblával c) egyéb nem kúriai hivatalokkal, mint az alsóbb bíróságok, más hatóságok. Csaknem mind beérkezett irat (köztük csak néhány fogalmazvány) az 1786—1790. évekből. Az 1. rakszámú csomót az a) és b) tételek alkotják, a c) tétel a 2. rakszámú csomóba került át. Az a-b) tételek tartalma évek szerint s egy éven belül a küldő hatóság iktatószámainak sorrendjében, a c) tétel az iratok kelteinek napi dátuma szerint van rendezve. A tételek anyagához sem iratjegyzék, sem más segédlet nincs.

A 2. rakszámú csomóban az *expeditoratus* c) tétele után van elhelyezve a *pauperum advocatus* irattár-töredéke, éspedig a kir. táblától beérkezett iratok az 1786—1789. évekből, évente a kir. táblai iktatószámok sorrendjében. Segédlete nincs.

A további 3—9. rakszámú csomók a kúriai *registratura* állományához tartoznak.

A 3. rakszámú csomó három tételből áll: a) a *registratura* saját irattára (ügyviteli iratok) az 1786—1790. évekből, évente az egybeosztott hétszemélyes és kir. táblai iktatószámok sorrendjében, b) a *registraturán* visszamaradt vegyes iratok a fenti évekből, ezek különféle iratjegyzékek, a *Novus Ordo* megszűnésekor befejezetlenül maradt (a felektől elhagyott perek), ügyiratuktól elszakadt permellékletek, pontosabb rend nélkül, c) a *registratura* általános értékelésében említett tétel, az ott felsorolt irat-tartalommal, ezek jelzet és többnyire dátum nélküli iratok, meghatározott sorrend nélkül. Iratjegyzék vagy más segédlet a három tétel egyikéhez sincs.

A 4. rakszámú csomó a kir. táblára fellebbezett, ott felvett, de leváta után elhagyott s így a *registraturán* visszamaradt (irattári jelzetet sem kapott) polgári pereket tartalmaz az 1786—1790. évekből. Az iratok elrendezése évről-évre történt, segédlet nem készült.

Az 5. rakszámú csomóban a kiadóhivataltól a *registraturába* átvett iratok nyilvántartó jegyzékei és egyéb hasonló iratjegyzékek találhatóak az 1786—1790. évekből.

A 6—9. rakszámú csomók tartalma: a hétszemélyes táblán s a kir. táblán hátira-

tilag elintézett, de a registraturán visszamaradt (irattári jelzetet nem kapott) folyamodványok különféle peres ügyekben az 1787—1802. (főleg az 1789—1790) évekből. A kérelmek tárgya perhalasztás, ítélet megsemmisítése, végrehajtás feloldása és más egyéb, mint például bírósági személyek elleni elfogultsági kifogások is. Az iratokat a folyamodók nevének kezdőbetűi szerint csomózták és a betűkön belül évröndbe rakták, iratjegyzék hozzájuk nem készült.

Kutatás esetén az iratok segédletek hiányában — a fenti áttekintés alapján —, csomók szerint nézhetőek át.

Irat meghatározásához az állagon belül, a csomók rakszáma, a kisebb tétel betűje s az irat megjelölésére értelemszerűen alkalmas adatok, mint az irat jellege, dátuma, iktatószáma, a felek neve közlendők.

Tabula provincialis

O 64. TABULA PROVINCIALIS IRATTÁRÁNAK MARADVÁNYA

1786—1790

7 csomó

1—7.	Iratok	1786—1790	7 csomó
------	--------	-----------	---------

A rövid életű Tabula Provincialisnál képződött iratok nagyobb része az alsóbb hatóságoktól felterjesztett adatszolgáltatásokból áll, csak kisebb része a saját ügyvitelben keletkezett irat. Ez utóbbi iratok jellegét, tárgyát és az egyes csomók iratainak rendszerét az alábbiakban ismertetjük.

Az 1—2. csomó „Helynévmutatók” lemezfelirattal: lakott helyek és puszták megyénként összeállított névjegyzékei (a tulajdonosok nevének feltüntetése nélkül) a megyék latin nevének betűrendjében, jegyzékek azokról a hétszemélyes táblai iktatószámokról, melyek alatt e helynévjegyzékek oda befutottak és onnan a Tabula provincialisnak átadattak, szintén a megyék betűrendjében és azon belül évröndben, s ezeken kívül néhány, a iudicium subalternumoktól a helynévjegyzékekkel együtt beérkezett kísérő felterjesztés.

A 3—6. csomó „Birtokmutatók” lemezfelirattal: megyénként összesített s a megyék latin nevének betűrendjébe rakott kisebb-nagyobb kötegek, bennük különféle összeírások a megye birtokosairól, feltüntetve, hogy ki hol s mit birtokol, továbbá összeírások a megyebeli lakott helyekről és pusztákról, feltüntetve, hogy ki birtokolja azokat, vannak kimutatások a megye lakott helyeiről és pusztáiról járárok szerint is, helytörténeti érdekesség a hivatalos helynevek nemzetiségi nyelvű alakjának felsorolása. Köztük van az iratok beküldésével kapcsolatos hivatalos levelezés, részben megyei hatóságok, legnagyobbbrészt a iudicium subalternumok kísérőiratai és más felterjesztései a hétszemélyes táblához s a hétszemélyes tábla néhány leirata, mellyel a beszolgáltatott adatokat a provinciális táblának tovább küldte.

A 7. csomó „Normalia” lemezfelirattal: kézíratos és nyomtatott felsőbb rendel-

kezések a Tabula Provincialis felállítására s rendeltetésének, teendőinek, ügyvitelének szabályozása tárgyában. Minták a főkönyv lapjainak elkészítéséhez, a Tabula Provincialis felterjesztései a hétszemélyes táblához ügyviteli kérdésekben, utasítások a megyék számára az elrendelt adatszolgáltatás módjára. A felsőbb rendeletek kéziratosszövegei többnyire másolatok vagy kivonatok, de van közöttük — kevés számban — eredeti szöveg is.

A fenti hét csomó iratnak semmiféle segédlete nincs, az iratok az adott tájékoztatás alapján csomók szerint nézhetők át.

Irat meghatározásához, állagon belül, a csomó száma s az irat megjelölésére értelemszerűen alkalmas adatok (például az irat jellege, tárgya, küldője, dátuma) közlendők.

Megjegyezzük, hogy a provinciális táblán a beküldött adatokból birtokmutató könyvek összeállítását kezdték meg, ezekről a könyvekről az O 68 jelű állagnál lesz szó.

O 65. KÁPTALANI LEVÉLTÁRAK FELTERJESZTETT ELENCHUSAI ÉS MUTATÓI

1280—1787

90 kötet, 2 téka

	A csanádi káptalan iratainak jegyzéke [Csanádi káptalan levéltári elenchusa]	XVII—XVIII. század	1 kötet
2—6.	Egri káptalan mutatója [Egri káptalan levéltári elenchusai]	XIII—XVIII. század	5 kötet
7—36.	Esztergomi káptalan levéltárának mutatója [Esztergomi káptalan levéltári indexei]	XIII—XVIII. század	30 kötet
37—48.	Győri káptalan [Győri káptalan levéltári elenchusa és indexei]	XIV—XVIII. század	12 kötet
49.	Kalocsai káptalan iratainak jegyzéke [Kalocsai káptalan levéltári elenchusa és indexei]	XVIII. század	1 kötet
50—51.	Nagyváradai káptalan mutatója [Nagyváradai káptalan levéltári elenchusa és indexei]	XV—XVIII. század	2 kötet
52—66.	Nyitrai káptalan [Nyitrai káptalan levéltári indexei]	XIV—XVIII. század	15 kötet
67.	Elenchus generalis literalium instrumentorum in archivo V. Capituli Quinque-Ecclesiensis existentium [Pécsi káptalan levéltári elenchusa]	XIV—XVIII. század	1 kötet
68.	Pozsonyi káptalan levéltárának mutatója [Pozsonyi káptalan levéltári indexei]	XIII—XVIII. század	1 kötet

69.	Székesfehérvári káptalan iratainak jegyzéke [Székesfehérvári káptalan levéltári elenchusa]	1828—1875	1 kötet
70.	Elenchus archivi regnicolaris V. Capituli Scepusiensis [Szepesti káptalan levéltári elenchusa és indexe]	XIV—XIX. század	1 kötet
71—86.	Szombathelyi káptalan levéltárának mutatója [Vasvár-Szombathelyi káptalan levéltári indexei]	XIV—XIX. század	16 kötet
87—88.	Váci káptalan elenchusa [Váci káptalan levéltári elenchusa és indexei]	XVIII. század	2 téka
89—92.	Veszprémi káptalan [Veszprémi káptalan levéltári elenchusai és indexei]	XIII—XVIII. század	4 kötet

A fenti kötetek sorozatát a Justitia Josephina idején a hétszemélyes táblához, majd 1875 óta az Országos Levéltárhoz küldték be a káptalanok, e kötetek a káptalanok hiteleshelyi levéltáiról készült elenchus- és mutatómások. Minthogy a kötetek címfelirata gyakran hiányos vagy éppen a tartalomnak meg nem felelő, bevezető felsorolásunkban az eredeti cím után a kötetek jellegét mindig megadtuk. A kötetek használatához megjegyezzük a következőket:

A csanádi káptalan hiteleshelyi levéltáráról csupán egy kötet elenchust terjesztett fel. Mutató nincs.

Az egri káptalan a hiteleshelyi jegyzőkönyvek elenchusának másolatait küldte be. Mutató nincs, az elenchusok csak időrend alapján tekinthetők át.

Az esztergomi káptalan összes kötete mutató: személy- és helynévmutatók, melyek — minthogy bejegyzéseik egy-egy névkezdőbetű alatt a levéltári jelzetek sorrendjében következnek egymás után — elenchusként is használhatók.

A győri káptalan kötetei közül egy elenchus, a többi mutató.

A kalocsai káptalantól beérkezett egy kötet: elenchus és mutató (személy- és helynévmutató) egybefoglalva.

A nagyváradí káptalan a hiteleshelyi jegyzőkönyvek személy- és helynévmutatóját s a hiteleshelyi levéltár iratainak elenchusát küldte meg.

A nyitrai káptalan kötetei közül 13 személynévmutató, az indikált személynevek között elvéve egy-egy helynévvel, 2 kötet kizárólag helynévmutató.

A pécsi káptalan felterjesztett kötete elenchus, mutató nincs.

A pozsonyi káptalan 1878-ban készített és küldött be az Országos Levéltárba egy kötet személy- és helynévmutatót.

A székesfehérvári káptalan elenchusa szintén újabb keletű, 1875-ben küldték meg az Országos Levéltárnak. Mutató ehhez nem készült.

A szepesti káptalan elenchusa és mutatója (a kötetben az elenchus-, a személynév-

és helynévmutató részek felváltva következnek egymás után) ugyancsak a XIX. század végén, 1877-ben érkezett az Országos Levéltárba.

A vasvár-szombathelyi káptalan köteteit — mind mutatók — egy kivételével a Justitia Josephina korában terjesztették fel a hétszemélyes táblához. A sorozat utolsó kötete szintén akkor, 1788-ban készült, de valami okból Szombathelyen visszamaradt, s a káptalan csak 1949-ben küldte meg az Országos Levéltárnak a sorozat kiegészítéseként.

A váci káptalan kötetei közül egy elenchus, a többi mutató: személy- és helynévmutató, vagy külön-külön személynévmutató és helynévmutató.

A veszprémi káptalan könyvei közül két kötet elenchus, két kötet személy-, illetőleg helynévmutató. A kötetek közül egy a XVIII. század végén, a többi 1881-ben készült. A káptalan a köteteket 1881-ben és 1951-ben küldte meg az Országos Levéltárnak.

A felsorolt kötetek, a káptalanok hiteleshelyi levéltáiról készült összes elenchus és mutató mikrofilmre van felvéve, és az Országos Levéltár Filmtárában a 4942—4987. számú dobozokban van elhelyezve. Sok esetben magukról a hiteleshelyi iratokról is készült mikrofilm felvétel. Az esztergomi, pécsi, vasvár-szombathelyi, váci és veszprémi káptalanok hiteleshelyi levéltára a maga egészében, az egri, győri, nyitrai, pozsonyi, székesfehérvári és szepesi káptalanok hiteleshelyi iratai részben, felvételre kerültek és az Országos Levéltár Filmtárában hozzáférhetők. Egyes elenchus és mutató kötet elején jegyzék található a kötetben feltüntetett azon iratokról, melyeknek filmmásolata megvan az Országos Levéltárban. E jegyzékek már többé-kevésbé elavultak, kutatásnál célszerűbb a Filmtár nyilvántartásait áttekinteni.

O. 66. KONVENTI LEVÉLTÁRAK FELTERJESZTETT ELENCHUSAI ÉS MUTATÓI

XIII—XVIII. század

41 kötet

1—2.	Csornai konvent [Csornai konvent levéltári indexei]	XV—XVIII. század	2 kötet
3—11.	Garamszentbenedeki konvent elenchusa [Garamszentbenedeki konvent levéltári elenchusai és indexei]	XV—XVIII. század	9 kötet
12—23.	Jászói konvent [Jászói konvent levéltári elenchusai és indexei]	XIV—XVIII. század	12 kötet
24—36.	Leleszi konvent elenchusai [Leleszi konvent levéltári indexei]	XIII—XVIII. század	13 kötet
37.	Elenchus actorum archivi Sacri Montis Pannoniae [Pannonhalmi konvent levéltári indexe]	XIII—XVIII. század	1 kötet

38.	Elenchus conventus Thuroczien- sis [Turóci konvent levéltári indexe]	XIII—XVIII. század	1 kötet
39—41.	Zalavári konvent elenchusa [Za- lavári konvent levéltári elen- chusai]	XIV—XVIII. század	3 kötet

A fenti kötetsorozatot a hiteleshelyi működést kifejtő hét magyarországi konvent ily levéltárainak elenchusairól és mutatóiról készült s a XVIII. század végén, a Justitia Josephina idején a hétszemélyes táblához felterjesztett másolatok alkotják. A sorozat két kötetét — mint látni fogjuk — az Országos Levéltár a későbbiekben szerezte meg.

Mintogy a kötetek címfelirata gyakran hiányos, vagy éppen a tartalomnak meg nem felelő, bevezető felsorolásunkban az eredeti cím után a kötetek jellegét mindig megadtuk. A kötetek használatához megjegyezzük a következőket:

A csornai premontrei konvent csak a hiteleshelyi jegyzőkönyveihez készült általános mutatók egy-egy másolati példányát küldte be. A korban egymáshoz kapcsolódó beküldött két kötet minden betűn belül a hiteleshelyi jegyzőkönyvek sorrendjében, tehát általában időrendben adja a bejegyzéseket. Ezek elenchuszerű részletességűek s így e mutatók az elenchust is pótolják. Indikálva általában csak a családnevek vannak, helynév igen ritkán, a tárgy egyáltalán nincs mutatózva.

A garamszentbenedeki bencés konvent nemcsak a hiteleshelyi jegyzőkönyvek, hanem a hozzájuk tartozó iratok elenchusait és mutatóit is beküldte az előírt másolati példányban. A beküldött könyvek közül 1 kötet a protocollumok és 1 kötet az iratok elenchusa, 2 kötet a protocollumok és 3 kötet az iratok mutatója (külön kötetben vezetve a személynév- és helynévmutató). Kiegészítő 2 kötet: protocollumról és iratokról készült pót-elenchus (név- és helymutatóval ellátva), ezeket fényképmásolatban szerezte be az 1950-es években az Országos Levéltár.

A jászói premontrei konvent kötetei: 6 kötet a protocollumok és 2 az iratok elenchusa, 3 kötet a protocollumok és 1 az iratok mutatója (személy- és helynévmutatókkal). Mutatórész van egyes elenchus-kötetek végén is.

A leleszi premontrei konvent csak a protocollumok mutatóinak másolatát küldte be 13 kötetben. Valamennyi kötet személy- és helynévmutató, e kötetek a tárgy szerint vezetett protocollum-kötetekhez készültek.

A pannonhalmi bencés konvent a hiteleshelyi levéltára általános mutatójának a másolatát terjesztette fel 1 kötetben. A kötet két részre tagolódik: az első rész az 1724 utáni, a második rész a régebbi, a XIII. századig visszanyúló adatokat tartalmazza. Indikálva csak a családnevek vannak. Az adatok mindkét részben, minden betűn belül a levéltár rendszerében következnek egymás után.

A túróci premontrei konvent 1 kötet általános mutatót küldött be hiteleshelyi levéltáráról. Ebben is csupán a családneveket indikálták. A kötet a kijegyzett adatokat a levéltár rendszerének megfelelő sorrendben adja.

A zalavári bencés konventtől 3 kötet elenchus-másolat érkezett be, mutató a kötetekhez nincs.

A fenti összes elenchus és mutató mikrofilmre is fel van véve, ezek az Országos Levéltár Filmtárában a 4987—5009. számú dobozokban vannak elhelyezve.

Ezen kívül maguk a hiteleshelyi iratok is sok esetben meg vannak filmen örökítve. Így a csornai, garamszentbenedeki és zalavári konventek hiteleshelyi levéltára egészében, a jászói, leleszi, pannonhalmi és túróci konventek hiteleshelyi iratai részben, szintén filmfelvételre kerültek. Egyes elenchus és mutató kötetek elején jegyzék található a kötetben feltüntetett azon iratokról, melyeknek filmmásolata megvan az Országos Levéltárban. E jegyzékek már többé-kevésbé elavultak, kutatásnál célszerűbb a Filmtár nyilvántartásait áttekinteni.

O 67. MEGYEI LEVÉLTÁRAK FELTERJESZTETT ELENCHUSAI ÉS MUTATÓI

XIII—XVIII. század

73 kötet, 11 téka

1—3.	Abaúj megye mutatója [Abaúj vármegye levéltári indexei]	XVI—XVII. század	3 kötet
4.	Extractus actorum judiciariorum comitatus Arad [Arad vármegye levéltári elenchusa és indexe]	XVIII. század	1 kötet
5.	Index ... ex elencho actorum judicialium veteris archivi comitatus Arva efformatus [Árva vármegye levéltári elenchusa és indexei]	XVII—XVIII. század	1 kötet
6—7.	Esztergom megye elenchusa [Esztergom vármegye levéltári elenchusai és indexei]	XVII—XVIII. század	2 téka
8—10.	Elenchus actorum judicialium ...comitatus Gömöriensis [Gömör vármegye levéltári elenchusa és indexei]	XVI—XVIII. század	3 kötet
11—14.	Elenchus antiquus actorum comitatus Hont [Hont vármegye levéltári elenchusai és indexe]	XV—XVIII. század	4 kötet
15—20.	Komárom megye elenchusa [Komárom vármegye levéltári elenchusai és indexei]	XIII—XVIII. század	6 téka
21—24.	Elenchus actorum judicialium... Comitatus Lypto [Liptó vármegye levéltári elenchusai és indexe]	XV—XVIII. század	4 kötet

25—41.	Elenchus chronologicus comitatus Pest [és ettől eltérő címekkel, Pest vármegye levéltári elenchesai és indexei]	XIII—XVIII. század	17 kötet
42—43.	Pozsony megye mutatója [Pozsony vármegye levéltári elenchesai és indexei]	XVII—XVIII. század	2 kötet
44—53.	Sopron megye elenchusa [Sopron vármegye levéltári indexei]	XVI—XVIII. század	10 kötet
54—73.	Elenchi cum indicibus... comitatus Scepusiensis [Szepes vármegye levéltári elenchesai és indexei]	XV—XVIII. század	20 kötet
74.	Torna megye elenchusa [Torna vármegye levéltári elenchesai és indexei]	XVIII. század	1 téka
75—76.	Turóc megye elenchusa [Turóc vármegye levéltári elenchesai és indexei]	XIV—XVIII. század	2 téka
77—80.	Elenchus rerum ... in archivo... comitatus de Ungh reperibilium [Ung vármegye levéltári indexei]	XV—XVII. század	4 kötet
81—84.	Comitatus Zoliensis elenchi chronologici [és ettől eltérő címekkel, Zólyom vármegye levéltári elenchesai és indexei]	XIII—XVIII. század	4 kötet

Az állagot a Justitia Josephina idején a hétszemélyes tábla utasítására a vármegyék levéltáraik judiciális iratairól készített és e táblához felterjesztett elenches- és mutató-másolatai alkotják.

Mínt hogy az eredeti címfeliratok gyakran hiányosak vagy éppen a tartalomnak meg nem felelők, a címek után a bevezető felsorolásunkban szükségesnek láttuk a tényleges tartalom közlését is.

Az állag használatához megjegyezzük a következőket:

Az Abaúj megyei kötetek közül 2 személynévmutató, 1 helynévmutató, melyek csak a vármegye judicialis protocollumaihoz szolgálnak mutató gyanánt.

Az Arad megyei kötet elenches-része a levéltár rendszerében adja a levéltár judiciális iratait, az elenches-rész után következő mutató-rész külön személynév- és külön helynévmutatóból áll.

Árva megye kötetében az elenches-rész a levéltár rendszerében adja a levéltár judiciális iratait, a mutató-rész külön személynév- és külön helynévmutatóból áll.

Az Esztergom megyei tékákban található füzetek csaknem mind elenchesok, melyek tárgycsoportok szerint sorolják fel a levéltár judiciális iratait. Tehát

külön-külön füzetben található például a határjárások, ügyvéd- és meghatalmazott-vallások, ellentmondások, tilalmazások, perek. A füzetek végén többnyire mutató-rész következik: rendszerint személynév- és helynévmutató, néhány esetben csak egyik, vagy másik. Van a sorozatban 2 olyan füzet is, mely csupán mutató, az egyik személynévmutató, a másik helynévmutató. Utalunk itt arra, hogy Komárom megye anyagában szereplő 1 füzet is részben Esztergom megye területére vonatkozik, emlékeztetve arra, hogy a Justitia Josephina idején Esztergom és Komárom megye egyesítve volt.

A Gömör megyei kötetek közül 2 a judiciális iratokhoz szolgál személynévmutatóul és helynévmutatóul, 1 kötet a betáblázások és kitáblázások elenchusa személynév- és helynévmutatóval ellátva.

A Hont megyei kötetek közül 3 elenchus, 1 kötet az elenchusokhoz készült mutató.

A Komárom megyei tékákban a judiciális iratok tárgycsoportjaihoz szolgáló elenchusok, személynévmutatók, helynévmutatók, vagy ilyen részeket vegyesen tartalmazó füzetek találhatóak. Egy füzet tartalmaz Esztergom megyére vonatkozó adatokat is.

A Liptó megyei kötetek közül 3 elenchus, 1 kötet családnév- és helynévmutató.

A Pest—Pilis—Solt—Kiskun egyesült vármegyék felterjesztett kötetei közül 6 elenchus, 6 személynévmutató, 5 helynévmutató.

A Pozsony megyei kötetek: elenchusok, mindkét kötet személynévmutatóval ellátva. Elszórtan, az egyik kötet mutatójában néhány helynév is található.

A Sopron megyei kötetek személynévmutatók, csupán egy kötet található ettől eltérő tartalommal. Ez a kötet a gyámság alatt álló árvák javainak összeírása, mely a birtokokat a helységnevek betűrendjében adja, tehát helynévmutatóként is használható.

A Szepes megyei kötetek közül 11 magára Szepes megyére, 9 kötet a megyéből kivált autonóm területre, a szepesi tizlándsások kiváltságos kerületére vonatkozik. Minden kötet hasonló szerkezetű, elenchus-, személynév- és helynévmutató részekből áll.

A Torna megyei tékában 1 elenchus, 1 füzet személynévmutató és 1 füzet helynévmutató fekszik.

A Turóc megyei tékák a judiciális iratok tárgycsoportjaihoz külön-külön készült elenchusokat tartalmaznak, minden füzetben személynév- és helynévmutatóval.

Az Ung megyei kötetek mind személynév- és helynévmutatók.

A Zólyom megyei füzetek elenchusok, melyek a levéltár rendszerénél fogva egyben személynév- és helynévmutatók. Külön mutató-részek is találhatóak három füzetben.

A fenti összes elenchus és mutató mikrofilmre van felvéve, ezek az Országos Levéltár Filmtárában az 5841—5865. számú dobozokban találhatóak. Esztergom és Pest megyék egyes judiciális iratairól is készült mikrofilmfelvétel, ezeket is az Országos Levéltár őrzi.

1.	Strigoniensis cum Comaromiensi uniti comitatus [Esztergom—Komárom megyék helynévmutatója]	év nélkül	1 kötet
2.	Jaurinensis cum Mosoniensi uniti comitatus [Győr—Moson megyék helynévmutatója]	év nélkül	1 kötet
3.	Pozsony megye mutatója [Pozsony megye birtokmutatója]	év nélkül	1 kötet
4.	Somogy megye mutatója [Somogy megye helynévmutatója]	év nélkül	1 kötet
5.	Szaladiensis comitatus [Zala megye helynévmutatója]	év nélkül	1 kötet
6.	Zempliniensis comitatus [Zemplén megye birtokmutatója]	év nélkül	1 kötet
7.	Zoliensis et Thurocziensis uniti comitatus [Zólyom—Turóc megyék birtokmutatója]	év nélkül	1 kötet

Az 1788-ban Budán felállított Tabula Provincialis legfontosabb feladata oly központi főkönyv készítése és állandó folyamatos vezetése lett volna, melyben az ország összes nemesi ingatlanainak (ide értve a sz. kir. városok nemesi jogon birtokolt, valamint a plébániákhoz örök jogon tartozó ingatlanokat is), továbbá az egyházi tizedszedésnek, s a sz. kir. városokat illető királyi haszonvételnek dologi jogi viszonyait lehetett volna közhitelűen nyilvántartani. Az egyházi tizedszedési jog s a városok királyi haszonvételei azért kerültek a földbirtokkal együtt nyilvántartásba, mert hozadékkukat az ingatlanokhoz hasonlóan meg lehetett terhelni. A feladatok közül a munka megkezdésénél a hangsúlyt a nemesi birtokok mielőbbi összeírására, nyilvántartásba vételére helyezték.

A főkönyv köteteinek, az idevonatkozó rendelkezések szerint, megfelelő külön lapon fel kellett volna tüntetniök minden egyes ingatlan-egységet, ennek tekintve minden pusztát, helységet, mezővárost vagy uradalmat, ha annak csak egy birtokosa van vagy többen osztatlanul birtokolják, megosztott birtoklás esetén külön-külön vezetve az egyes birtokosok tulajdonában levő részeket. Fel kellett volna tüntetniök továbbá az ingatlan-egységek, ingatlan-részek tulajdonosait a birtokló személyek név szerinti felsorolásával, végül az ingatlanokra már betáblázott terheket a betáblázás időrendjében. A továbbiakban a főkönyvnek minden változást (tehát a birtokot, birtoklást, terhelést és törlést érintő újabb adatokat) folyamatosan kellett volna nyilvántartania.

Ennek a részletes központi főkönyvnek előírás szerinti elkészítésére a rövid

életű provinciális tábla működése alatt nem volt lehetőség. Helyette hét kötet hasonló természetű, de a tervezettnél lényegesen hiányosabb, kezdetlegesebben vezetett nyilvántartókönyv maradt fenn, melyek a főkönyv előmunkálatainak vagy csonkán félbemaradt egyes köteteinek látszanak. Ezek az itt leltározott kötetek csak 10 vármegyére terjednek ki, melyek a terület-egyesítések következtében akkor 7 megye keretébe voltak összevonva, tehát az ország területének csupán egy kisebb részére tartalmaznak adatokat.

A hét kötet közül négy a felvételnek egészen kezdeti fokán maradt félbe, és igen hiányos. E kötetek Esztergom—Komárom, Győr—Moson, Somogy és Zala megyék nyilvántartásai, csak e megyék lakott és lakatlan helyeinek betűrendes névjegyzékét tartalmazzák. Semmi egyéb nem található bennük, csak a megyebeli városok, faluk és puszták lapfejként feljegyzett nevei, egyébként a lapok teljesen üresek, egyetlen bejegyzést sem tartalmaznak. E köteteknél tehát csak a lapfejeket töltötték ki, az egyes birtokokra vonatkozó adatok bevezetésére már nem került sor. Így ezek az eredetileg szintén birtokmutatónak szánt kötetek csonkaságuk miatt csupán mint helynévmutatók, csak a helytörténetírás számára szolgálnak e korra vonatkozólag adatokat.

A másik három kötet, mely Pozsony, Zemplén, Zólyom és Turóc akkor egyesített vármegye területére vonatkozik, a nyilvántartás készítésében már előbbre haladt s közelebb áll ahhoz a formához, melyet a rendelkezések a főkönyv vezetéséhez előírtak. E kötetek lapjai a lapfejek alatt már gyakran tartalmaznak az illető helységekre vagy pusztára vonatkozó birtokjogi adatokat, melyeket a megyei hatóságoktól és a iudicium subalternumoktól a hétszemélyes táblához beérkezett s onnan a provinciális táblához áttett jelentések, összeírások alapján vezettek be a felfektetett nyilvántartókönyvbe. Az egyes lapok több vagy kevesebb adata s a számos helység és pusztá neve alatt üresen maradt oldalak azt mutatják, hogy e kötetek szerkesztése is jóval elkészültük előtt szakadt meg.

A kitöltött lapok a nyilvántartó kötetekben feltüntetik a város, falu vagy pusztá birtokosainak nevét, azt hogy azok egészben vagy részben tulajdonosok, néha megadják a részarányt is, vagy „potior” szóval jelzik a birtokosok közül kiemelkedő tulajdonarányal rendelkező személyt. Ezekben az esetleges részletességű bejegyzésekben néha előfordul adat a birtoklás jogcímére (például özvegyi jog), a tulajdonos neve mellett szerepel a zálogbirtokos neve is, meg van határozva a részbirtok jellege (mint kúria, szőlők), be van jegyezve a birtokkal járó jog (mint faizás, makkoltatás). Az ami a provinciális tábla főkönyvének legfontosabb rendeltetése lett volna, a birtokok terhelésének nyilvántartása, ezekben a kötetekben egy adattal sem szerepel.

Azoknál a helységeknél és pusztáknál, melyek egészben vagy részben valamely uradalomhoz tartoztak, a bejegyzések feltüntetik az uradalom nevét s azt a lapszámot, amelyen az uradalom adatai fel vannak véve. Ezek az adatok mindhárom kötet végén külön vannak bejegyezve, tájékoztatnak a megye területén található uradalmak és nagyobb birtoktestekről, feltüntetve a hozzájuk tartozó helységek és lakatlan helyek nevét, a tulajdonos vagy tulajdonosok nevét és tulajdonuk részarányát. A köteteknek ezek a lapjai is befejezetlenséget mutatnak, sok uradalom-

ról, birtoktestről csak egy bejegyzés van és pedig a neve, s a kötet végén még címfeliratot sem kapott üres lapok nagy száma arra enged következtetni, hogy az uradalmak és birtoktestek nevének nyilvántartása sem teljes.

Az állag hét kötete az egykorú gazdasági-társadalmi viszonyok kutatásához az ismertetett mértékig mégis felhasználható.

Az egyes adott helyekre irányuló kutatást a lapok ABC-rendje az egyes megyéken belül igen megkönnyíti.

Irat meghatározásához, az állagon belül a megye, esetleg a kötet rakszáma jelölendő meg.

Ügyvédek iratai

O. 69 ACTA POST ADVOCATOS

(Ügyvédek hátrahagyott iratai)

XVIII—XIX. század

911 csomó, 3 kötet

1—911.	Iratok	XVIII—XIX. század	911 csomó
912.	A táblai ügyvédek után maradt iratok elenchusa [I. a meglevő, II. a hiányzó iratok elenchusa, készült az állag 1906-ban történt revíziója alkalmából]	év nélkül	1 kötet
913.	Táblai ügyvédek után maradt iratok jegyzéke [I. az állagban önálló tételként szereplő ügyvédek sorjegyzéke, II. ugyanezek névmutatója, III. az iratokat letevő ügyfelek névmutatója]	év nélkül	1 kötet
914.	Sorozata azon iratoknak, melyeket pesti ügyvédek halála után 1861. év óta a kúriai levéltárba őrzés végett behozattak [ügyfelek külön névmutatója az állag 142—147. fasciculusaihoz]	év nélkül	1 kötet

Az állag — mint láttuk — a peres felek által a kir. táblai ügyvédekre bízott, majd az utóbbiak elhunytá, vagy ügyvédi tevékenységük más okból történt megszűnése után a kúria levéltárába beszállított különféle korú és tárgyú iratokból áll.

E heterogén iratanyagot az alábbiakban ismertetjük példák felsorolásával.

a) Az ügyvédek perbeli és perelőkészítő munkálatai (többnyire fogalmazványok) a rájuk bízott ügyekkel kapcsolatban: allegatio-szövegek s az alkalmazható

érvek, jogszabályok és a támasztható követelések összeállításai, a tényállásnak, a per lényegének s az ellenfél követeléseinek összefoglalása, az ügygel kapcsolatos legkülönfélébb beadványok vázlatai és fogalmazványai, az ügy szubsztrátumára vonatkozó aktíva-passzíva számítások.

b) Levelezés a fél és ügyvédje, a fél és más érdekeltek, a fél vagy ügyvédje és különböző hatósági személyek között.

c) A fél által ügyvédjére bízott vagy az utóbbi által beszerzett sokféle permelléklet, perbeli bizonyíték és egyéb dokumentum (eredeti, átirás, hiteles vagy egyszerű másolat). Ilyenek a legkülönfélébb fórumok által kiállított perkiadmányok és ítéletlevelek, perjegyzőkönyvek, kéziratos és nyomtatott kúriai perkivonatok. Találhatók még itt ügyvédvalló levelek, hatósági bizonyítványok, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, birtokösszeírások, hagyatéki és más vagyoneleltárak. Nagy számban vannak magánjogi okiratok, mint végrendeletek, osztálylevelek, szerződések, egyezséglevelek, tiltakozások, számadások, költségjegyzékek, számlák, nyugták, váltók, kötelezvények. Egyéb ide osztott iratok még címeres levelek (ármálisok), anyakönyvi kivonatok, genealogiai táblák, iratjegyzékek, útlevelek s itt külön meg kell jegyeznünk, hogy az iratok között a szokott latin, magyar és német szövegeken kívül szlovák, szerb, francia nyelvűek is találhatók. (Megjegyezzük, hogy ebbe az állagba besorolt leszármazási táblákhoz külön mutató készült, de ezt a Genealogiae II. O 59 állag mutatójával egyesítették.)

Amilyen változatos az állag iratfajták szempontjából ugyanolyan változatos az ügyfelek személyét s az iratok tárgyát tekintve is. Az ügyfelek az egykorú magyar társadalom összetevői: legnagyobb számban van képviselve a főpapság és a főnemesség (köztük gyakran ismert nevű történeti, közéleti személyiségek, magas állású közhivatalnokok, katonatisztek), valamint a kisebb vagyonú nemesség. Nagy számban található sz. kir. városok, oppidumok, sőt jobbágy-községek, céhek, egyes polgárok iratai is. Különös érdeklődésre tarthatnak számot azok az iratok, ahol az ügyfél különféle gyár (vas-, bőr-, posztó-, porcelán-, cukorgyár) vagy egyéb vállalat (vasút, kikötő, malom), vagy kereskedőtársaság, bank, ismert pénzember (mint Wodianer, Sina, Ullmann) vagy kulturális, humanitárius intézmény (iskola, színház, kórház, rokkantház). Figyelmet érdemel, hogy külföldi cégekre és külföldi személyekre vonatkozó anyag is található az iratok között.

A fenti iratok a legkülönösebb fórumokon indult s többnyire a kúriáig felvitt polgári perekkel és a legkülönösebb magánjogi ügyletekkel kapcsolatosak, de előfordul néhány hatalmaskodási ügyre és bűnperre vonatkozó irat is.

Az állag anyagában különösen jelentősek a perkiadmányok, vagyoneleltárak, birtokösszeírások, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, az uradalmak és a jogi személyek iratai, melyekben a feudális társadalmi rend utolsó évszázadainak és felbomlási korszakának minden jelentős vonására található forrásanyag. Az anyag természetéből következik, hogy becses adatokat tartalmaz a helytörténeti kutatás számára is.

Az állag iratai — mint arra már utaltunk — a kúriai levéltárban formálódtak összefüggő egységgé, mely a táblai ügyvédek hagyatékeként folyamatosan beérkezve, fokozatosan érte el a jelenlegi tekintélyes tömeget. Ez a körülmény az iratok

elhelyezésének a módját is meghatározta. Az iratokat ügyvédek, illetve egy ügyvéd hagyatékán belül ügyfelek szerint rendezték. Egy ügyvéd hagyatékát egy ügynevezett fasciculusban egyesítették, ebben az egyes ügyfelek iratai egy-egy numerust kaptak. A fasciculusok sorrendje esetleges, a numerusok általában az ügyfelek nevének kezdőbetűi szerint betűrendben, gyakran azonban e szempontra való tekintet nélkül következnek egymás után. Lazaságok ebben az állagban is előfordulnak, néhány fasciculusban több ügyvéd iratanyaga van, s néhány numerus alatt meghatározatlan — meg nem nevezett — ügyféltől eredő vegyes iratok vagy csak iratjegyzékek találhatók, de ilyen fasciculusok és numerusok az állagoknak csak kis töredékét jelentik. A terjedelmes állag kb. 150 ügyvéd hagyatékát s kb. 11 000 ügyfél iratait foglalja magában.

A kutatás, ha névre irányul, a 913. rakszámú mutatóban, az ügyvédek és ügyfelek általános névmutatójában megadott jelzet (fasciculus-numerus) alapján történhet. Ez az általános névmutató az ügyfelek nevét csak főbetűk szerint, egyébként esetleges sorrendben adja meg. A 914. rakszámú mutató adatai ebbe a mutatóba általában át vannak vezetve s meg kell még jegyeznünk azt is, hogy a két mutató együttesen sem tartalmazza minden ügyfél nevét, mely a 150 fasciculusban található.

A 913. rakszámú általános névmutató három részből áll. I. „Sorjegyzéke azon táblai ügyvédeknek, akiknek hagyatéka önálló fasciculust képez” (a fasciculusok sorjegyzéke 1-től 150-ig). II. „Névjegyzéke azon táblai ügyvédeknek, akiknek hagyatéka önálló fasciculust képez”, ez a rész az I. alatti sorjegyzék ügyvéd-neveit adja betűrendben, utalva a fasciculus-számra. III. Az ügyfelek névmutatója. Ennek rovatai adják az ügyfél nevét, a fasciculus számát és a numerust. A név mellett — igen ritkán — a foglalkozás s néha az ügy természete (például csőd, válóper, határper) is meg van adva.

Nem egészen megbízható a 912. rakszámú elenchus sem: meglévőnek tüntet fel hiányzó jelzeteket, hiányzóknak meglévő jelzeteket, amit később — részben — amint a tévesen reponált vagy egymásba osztott jelzet előkerült, az elenchusban utólag helyesbítettek. Az elenchus két részből áll, az I. rész a meglévő iratok sorjegyzékét, a II. rész a hiányzó iratok sorjegyzékét adja. Mindkét részben a rovatok feltüntetik az ügyvéd nevét s fasciculusának számát, valamint a numerust az ügyfél nevével és nagyon ritkán a foglalkozásának a megnevezésével.

Fentiek szerint tárgyi kutatáshoz — az említett kivételektől eltekintve — a segédletek csak annyiban használhatók, amennyiben az ügyfél ismert foglalkozású személyiség, vagy jogi személy (mint gyár, vállalat), vagy földrajzi fogalom (mint város, falu, uradalom).

Irat meghatározásához az állagon belül két szám: a fasciculus száma és a numerus megjelölése szükséges.

1—4.	Lajstromozott iratok	XVII—XVIII. század	4 csomó
5.	Lajstromozatlan iratok	XVIII. század	1 csomó
6.	Elenchus litteralium instrumento- rum familiam Nagy de Vásár- hely concernentium [elenchus az 1—4. csomókhoz]	1811	1 kötet

Ez az állag az „állevek koholása” címén vád alá került Nagy Károly ügyvéd pesti lakásán 1808-ban lefoglalt és a kúriai levéltárba beszállított iratoknak a levéltárban visszamaradt részét tartalmazza. A lefoglalt iratok közül azokat, melyeket az ügyfelek bíztak az ügyvédre, a kir. táblának ez alkalomból kiküldött bizottsága a feleknek visszaszolgáltatta, kiemelt a családi iratokból a kir. fiscus is bizonyos darabokat, melyek a hamisítási ügy keresetének elkészítéséhez voltak szükségesek. Az állagot a levéltárban maradt családi iratok képezik.

Vásárhelyi Nagy Károly ügyvédet okirathamisítás és hamis iratnak saját perében bizonyítékként a bíróság elé terjesztése címén, a *causarum regalium director* keresetére a kir. tábla 1815-ben „in poena infamiae” marasztalta el. Az ítéletet a hétszemélyes tábla 1818-ban jóváhagyta. Ugyanebből az okból Nagy Károly már előbb „*silentarius*” lett: az ügyvédi gyakorlattól eltiltották. (Lásd *Processus tabulares* O 18 állag, 6410. szám.)

A levéltárban visszamaradt iratokat 1811-ben lajstromozni kezdték, az 1—4. csomókhoz az elenchust el is készítették, az 5. csomó azonban lajstromozatlan maradt. Az elenchus bejegyzése szerint — a Fasc. 1. No. 27. jelzet alatt — az iratok között egy XV. századi (1486. évi) eredeti oklevélnek is kellene lennie, de munkánk során megállapítást nyert, hogy a bejegyzésben említett oklevél csupán másolat. Eredeti irat egy-két darab van a XVI. századból, az állag többi része a XVII—XIX. századból való, zömmel a XVII—XVIII. század időkeréből.

A lajstromozott csomók tartalma általában a család birtokjogi (vagyonjogi) vonatkozású és peres irataiból, valamint missilisekből áll. Közlebbből: birtokba iktatások, örökvallások, osztálylevelek és más egyezségek, határjárások, záloglevelek, szerződések, nyugták, számadások, továbbá keresetlevelek, idézések, bírói parancsok, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, perkiadmányok, perkivonatok, különböző egyéb periratok és végül igen sok missilis.

A család több megyében volt birtokos. Legsűrűbben szerepel az iratokban előbb a Sopron megyei Jánosfa, később a Fejér megyei Sárkeresztúr.

A birtokokat érintő jogi és gazdasági tárgyú dokumentumok, valamint az egyes családtagokkal (végvári tiszt, seregbíró, városi jegyző) kapcsolatos iratok korfestő vonatkozásai az egykorú családi levéltárakéval azonosak.

A lajstromozatlan 5. csomó csaknem kizárólag Nagy Károlynak és más családtagoknak egymással és idegenekkel folytatott különféle tárgyú pereit, e perek dokumentumait foglalja magában. Közöttük találhatók Nagy Károly első — Fejér megye tiszti ügyésze által indított — hamisítási perének iratai is. Az egy-egy pert tartalmazó kötegek az illető ügy eredeti bírósági aktáját utánozzák: itt is megvan a perjegyzőkönyv, benne például Nagy Károly érvelése fogalmazatban, az ellenfél és a bíróság bejegyzései másolatban, s megvannak a perhez becsatolt mellékletek is szintén másolatban. Az iratok között mellékletnek szánt, de be nem csatolt eredeti iratok is találhatóak. Az egy-egy pert tartalmazó kötegek után egyes periratok s pertestüktől elszakadt mellékletek következnek. Végül a lefoglalt iratoknak a kúriai levéltárba való beszállítására, ottani megőrzésére s egyik családtag (1830. és 1841. évi) kiigénylési kísérletére vonatkozó kebelbeli akták sorakoznak e csomóban.

A lajstromozott 1—4. csomók iratai fasciculus-numericus jelzetet kaptak s ezek szerint vannak elhelyezve. A fasciculusok szerinti tagolásnak sem tárgyi, sem időrendi alapja nincs. A numericusok a fasciculusok számozásától függetlenül az egész állagon végigfutnak, folyamatosan a fasciculusokon át. Az 5. csomó lajstromozatlan iratait jelzet nélkül, időrendben helyezték el. Az állag címe és törzsszáma a csomók minden iratára rá van pecsételve.

A kutatás a lajstromozott iratokban a 6. rakszámú elenchus bő regesztáinak felhasználásával történhetik. A lajstromozatlan csomónak segédlete nincs.

Irat meghatározásához — az állagon belül —, az 1—4. csomóknál a numericus, az 5. csomónál az irat megkülönböztetésére értelemszerűen alkalmas adatok (mint név, dátum) jelölendők meg.

O 212. ZSARNÓCZY (ZSARNÓCZAY) JÁNOS ÜGYVÉD IRATAI

1785—1801

2 csomó

1—2. Iratok 1785—1801 2 csomó

Ez az állag Zsarnóczy János kir. táblai jurátus, majd 1796-tól ügyvéd fennmaradt irataiból jött létre.

Zsarnóczy, a magyar jakobinus mozgalom egyik késői szervezője, társaival és pedig Mikola István jurátussal és egy volt hadnaggyal együtt az akkori rendszerrel szembehelyezkedő titkos társaságot akart létrehozni. Több nyelven röpiratokat, gúnyverseket és egyéb izgató iratokat szerkesztettek a vallás, a királyság és a rendi társadalom intézményei ellen. Ezek nagy részét Mikola készítette, de Zsarnóczy is írt ilyen tárgygyal, továbbá Mikola írásait fordította németre. Napóleon marengói diadala után — várva a franciák bevonulását Magyarországra —, a társaság cselekvésre szánva el magát 1800 augusztusában és szeptemberében izgató és gúnyiratokat függesztett ki Pest különböző terein, később zavarkeltés végett még gyűjtogatással is próbálkoztak.

1800. november 15-én Zsarnóczyt és Mikolát elfogták és a kir. fiscus vádat emelt ellenük hűtlenség címén. Zsarnóczy 1802. március 23-án börtönéből megszökött, de újra elfogták.

A bécsi kormánykörök utasításai szerint megindult perben a kúria halálra ítélte Zsarnóczyt és Mikolát s 1802. június 14-én mindkettőjüket kivégezték.

Az eljárás megindulásakor a hatóság lefoglalta a vádlottak iratait. Közülük a politikai tartalmú írásokat a per befejeződésekor, a kivégzések után elégették. Zsarnóczy és Mikola ügyéről a történeti adatokat Angyal Dávidnak a Századok 1916. évfolyamában a 433—443. oldalon közzétett „Magyar politikai perek a XIX. század első éveiben” című cikkéből vettük. Helyesbíteniünk kellett itt e cikknek azt az adatát, hogy Zsarnóczyék iratait a hatóság teljes egészükben elégette, mert — mint az itt tárgyalt állag bizonyítja — az csak a politikai természetű irataikkal történt meg.

Zsarnóczy egyéb iratai azonban fennmaradtak, részben a személynöki levéltár, részben a kúriai levéltár vegyes rendezetlen (Miscellanea) iratai között s rendezési munkák alkalmával előkerülve, belőlük az itt leltározott állag létesült.

Ezek az iratok tehát Zsarnóczy hűtlenségi perével nem állnak összefüggésben, a nevezettnek magánéletével s jurátusi és ügyvédi működésével kapcsolatban keletkeztek. A fennmaradt iratok Zsarnóczy magánlevelei, reá és öccsére vonatkozó személyi dokumentumok, továbbá jurátusi ideje alatt végzett eljárásokból eredő hivatalos iratok, végül — s főleg — ügyvédi működése során keletkezett iratok. Az ügyvédi működése idején folyt levelezése az ügyfelekkel, azoktól peres és egyéb jogügyleteikkel kapcsolatban átvett különféle eredeti okmányok és másolatok, általa készített beadványok és más iratok fogalmazványai találhatók a csomókban.

A fentiek szerint a 2 csomó többségében ugyanolyan iratokból áll, amelyenekből a kúriai levéltár Acta post advocatos (O 69) állaga felépült. Zsarnóczy irathagyatéka ezért nem is a személynöki levéltárban a felségsértési perek (O 73) állagához kapcsolva, hanem itt, a kúriai levéltárban az „Ügyvédek iratai” fondban külön állagként nyert elhelyezést.

Zsarnóczy iratai a rendezés alkalmával évenként kötegelve, napi dátumok szerint időrendbe soroltattak, kivéve a 2. csomó végére helyezett köteget, melyben keltezés nélküli iratok vannak rendezetlenül. Az iratokon jelzet nincs. Hozzájuk segédlet nem készült. Az iratok kutatás esetén kötegenként nézhetők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az irat megkülönböztetésére értelemszerűen alkalmas adatok (mint az irat jellege, dátuma) közlendők.

O 213. MÁRTON JÁNOS KIR. TÁBLAI ÍRNOK IRATAI

XVII—XIX. század

1 csomó

1. Iratok

XVII—XIX. század 1 csomó

Az állagba sorolt iratokat a kúriai levéltárban Miscellanea cím alatt összegyűlt rendezetlen vegyes iratok közül ezek 1962. évi rendezése alkalmával emelték ki. Az ekkor kialakított új állag tartalmát az 1823-ban elhalt Marton János kir. táblai írnok (cancellista curialis) után fennmaradt és megőrzés végett a kúriai levéltárba beszállított iratok képezik.

Az iratok részben Marton Jánosra, részben családjára vonatkoznak. Egybe gyűjtve található itt Marton János személyi iratai, magánlevelezése, a kir. táblához állásért benyújtott folyamodványainak s a tárgyra vonatkozó kúriai aktáknak másolatai, továbbá halálával s hivatalos hagyatékával kapcsolatos különféle iratok. A Marton-családra vonatkozó iratok a család kezshelyi (akkor Zala megye), sárvári (Vas megye) ingatlanaira és más vagyontárgyaira, az ezekkel kapcsolatos gazdasági és jogügyletekre nyújtanak adatot. A családi iratok közé van sorolva a család Zala megyei esküdt tagjának hivatalos működéséből származó iratanyag is.

Az iratok szorosabb vagy lazább tárgyi csoportosítás szerint egykorú palliumokba vannak foglalva, azokon belül további rend nincs. Az iratokon jelzet nincs.

Az állaghoz segédlet nem készült, kutatás esetén az iratok palliumonként nézendők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az irat megkülönböztetésére értelem szerűen alkalmas adatok (az irat jellege, név, dátum) közlendők.

SZEMÉLYNÖKI LEVÉLTÁR

1652—1906

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A XV. század közepén a királyi udvarban működő hivatalok között új fórum alakult ki, az úgynevezett királyi személyes jelenlét bírósága, a *personalis praesentia regia*. E bíróság mellett — mely jelentőségének megfelelően ítélmestert, protonotáriust is kapott — a régebben létesült úgynevezett királyi különös jelenlét bírósága, a *specialis praesentia regia* feleslegessé vált. Ezt Mátyás király 1464-ben a *personalis praesentia regia* bíróságába beolvasztotta s a megszűnt *specialis praesentia regia* ítélmesterét is oda helyezte át. Az így átszervezett, két ítélmesterrel megerősített királyi személyes jelenlét bírósága — melyet most már királyi táblának kezdtek nevezni — a XV. század második felében a királyi udvar legfontosabb bírósága lett s vezetője, a király személyes jelenlétének bírósági helytartója, a *personalis praesentiae regiae in iudiciis locumtenens* (röviden *personalis*), a királyi személynök az ország egyik rendes nagybírájává emelkedett. Magas állásánál fogva a személynök, aki a király bírói pecsétjét is megkapta, kiterjedt jogkört gyakorolt s ez megfelelő iroda kialakítását tette szükségessé. A XV. század utolsó évtizedeiben ennek szervezése is megtörtént. A személynök hivatala, a kisebb királyi kancellária, a *cancellaria regia minor* (ahogyan röviden nevezték: *personalatus*) a királyi udvar hivatalai között igen fontos szerephez is jutott.¹

A nemzeti királyság korszakának végére tehát kialakult a személynöki tisztség, mint a nádor és az országbíró után a harmadik nagybírói méltóság, s szervezett formát kapott a személynök vezetése alá rendelt királyi tábla és a személynöki kancellária.

Működésében II. Lajos király halála, a mohácsi csatavesztés sem hozott közvetlen változást, I. Ferdinánd uralkodása kezdetén az udvari hivatalokat megtartotta Budán. Amikor Buda török kézre jutott, a királyi udvari kancelláriát Bécsbe helyezte át, a kisebb királyi kancellária (a személynök kancelláriája) azonban Magyarországon maradt.² A személynök, a kancelláriája s a személynök alá rendelt királyi tábla így kivált a Mohács előtti királyi udvar intézményeinek közösségéből s fejlődésük külön vonalra tért.

E vonal irányát a *személynöki tisztségnek* az államszervezeten belüli helyzete mutatja. A királyi személynök, bár nem lett zászlós úr, nem „országbárója”, a külföldön élő Habsburg-uralkodó környezetéhez nem tartozott, tisztségének súlyát és jelentőségét a feudális korszak végéig szilárdan megtartotta, sőt funkciója — a viszonyok változása szerint — mind sokrétűbbé is vált.

Mint nagybíró s az uralkodó személyének bírósági helytartója a király nevében és pecsétjével mandátumokat adott ki, generális joghatósága alapján országos hatáskörű hiteleshelyi tevékenységet folytatott és irányított.

Mint az udvar bizalmi embere részt vett az adó ügyében tartott regnicolaris concursusokon s mindazokon az összejöveteleken, melyeket az uralkodó Bécsben, vagy a nádor Pozsonyban, majd Budán valamilyen országos vagy jelentős tárgy megbeszélésére időnkint összehívott.

Ezeken kívül is tanácsokkal kellett szolgálnia az államvezetés számára különféle kényes, bizalmas vagy fontos tárgyokban s mint a magyar államszervezet első jogászának, szakvéleményt kellett adnia az udvart és a kormányzatot érdeklő jogi kérdésekben.

Politikai jellegű feladatai között az országgyűlés irányításában reá háruló szerep volt a legjelentősebb. Ez különösen azóta vált igen fontossá, amióta az országgyűlés két táblája kialakult s az alsó tábla elnöke a személynök lett. Tőle várta az uralkodó, hogy odahasson, hogy a tárgyalások simán, az udvar kívánsága szerint folyjanak le, hogy a diéta naplója és egyéb irományai a kormányzat intencióinak megfelelően szerkeszthessenek s hogy ezeket a szempontokat lehetőleg a törvények megszövegezésénél is érvényesítse. Ez a szerep a kiélesedett korszakokban, főleg a reformkor diétái harcai során rendkívüli igényeket támasztott az akkori személynökökkel szemben, akinek helyzete az alsó táblán összehasonlíthatatlanul nehezebb volt mint a felsőtáblán elnöklő nádoré vagy országbíróé a nagyrészt kormányhű vagy csak mérsékeltlen ellenzéki főrendek élén.

Az országgyűlési szerep kicsinyített mása volt és ugyanolyan nehézségekkel járt a mindig ellenzéki hangulatú „vezérmegye” — Pest vármegye — rendeinek fékentartása, amit a személynöknek a nádor-főispánok helyett mint a megye rendszerinti főispáni helytartójának szintén el kellett érnie. Az udvar egy-egy keményebb törvénytelen lépése, mint voltak a jakobinus-per vagy az 1830-as évek politikai pereit — mint ismeretes — a pesti megyegyűlésen olyan vihart és ellenállást váltottak ki, amit megelőzni a személynöknek sem állott módjában, csak elcsendesítésükhöz volt lehetősége. Ezeknek a pereknek a felső előírások szerinti levezetése királyi tábla-elnöki képességét és ügyességét is kemény próbára tette.

A személynök már e tisztség kialakulása során vezette a királyi táblát, az ország legtekintélyesebbnek tartott bíróságát, ahol a nemesség ügyei rendszerint eldöntettek és a királyi tábla felettes fóruma — a helytartói törvényszék, majd a hétszemélyes tábla néven kialakult legfelső bíróság — ezeket az ítéleteket ritkán változtatta meg.

A személynök vezette a polgárság ügyeinek legmagasabb fórumát, a *személynöki szék*et is. Ennek iratanyagát a „Személynöki levéltár” őrzi, itt kívánjuk ezért a személynöki szék működését is ismertetni.

A XV. század második felében Mátyás király alatt kialakult személynöki tisztség hatásköre a városok, a városi polgárok ügyeiben való bíraskodásra is kiterjedt, mely bíraskodásból a század végén külön bírói fórum jött létre.

A személynök eleintén a hozzá fellebbezett városi perekben is a maga és a többi nagybíró ítélőmestereivel a királyi táblán ítélkezett, majd II. Ulászló 1499. évi

rendelkezése értelmében e rendelet kiadása után már a tábla tagjai helyett más, külön bírótársakkal és a nemesi vagy országos jog helyett a városok szokásjoga szerint ítélkezett. A királyi kúriából ily módon kivált újabb felső bíróság a személynöki szék (Sedes Personalitia). Kezdetben vegyesfokú bíróság volt, rendszerint a városi törvényszékektől a tárnoki székre fellebbezett, majd onnan a személynöki szék elé harmadfokra felhozott (300 forint értékhatárt meghaladó) ügyekben bírászkodott, de néhány városnak az ügyei közvetlenül — már másodfokon — a személynöki székhez voltak fellebbezhetőek. Az első ilyen kiváltságokat, a tárnoki joghatóság alóli kiemelését a XV. század végén Székesfehérvár, Esztergom és Lőcse kapta meg. E városok törvényszékétől ez időtől kezdve a tárnoki szék kikerülésével egyenesen a személynöki székhez történt a fellebbezés, ezért e városokat mint közvetlenül a királyi személynök alá rendelteteket a tárnoki városoktól megkülönböztetve személynöki városoknak kezdték nevezni.³

Mint hogy a tárnoki szék bírászkodására Buda város jogrendje nagy befolyást gyakorolt, azok a városok, amelyek nem akarták ügyeikben az e jog szerinti ítélkezést s magukat egyébként sem kívánták a tárnokmester hatósága alá vetni, arra törekedtek, hogy ügyeiket fellebbezésre közvetlenül a személynöki szék elé vihessék. A személynöki városok száma így egyre növekedett. Az 1514. évi 3. törvénycikkben már hét személynöki város szerepel: Óbuda, Esztergom, Székesfehérvár, Lőcse, Szakolca, Kisszeben és Szeged. E városok egy része ugyan nem sokára török uralom alá került, Szakolca pedig tárnoki várossá lett, a személynöki városok száma mégis egyre nőtt s a személynöki szék e korban is, majd az 1724. évi bírósági reform utáni időszakban is fennmaradt. Működésének és szervezetének XVI—XVII. századi és a XVIII. század elején volt formáját, történeti feldolgozások hiányában és mert iratai csak 1733-tól kezdve maradtak máig fenn,⁴ itt nem is ismertethetjük.

1733-ban és a személynöki szék további fennállásának ideje alatt az iratok e fórumot újból a királyi kúriához kapcsolódva mutatják: a személynök a személynöki széket a királyi tábla néhány bírójával (rendszerint négy bíróval) alakított tanácsban a kúria épületében tartotta s adminisztratív ügyeit — a királyi tábla hasonló ügyeivel együtt — a maga kancelláriájában intézte.

A személynöki szék hatásköre, mely korábban is csak a polgári perekre terjedt ki és csak kivételesen fordult elő büntető ügynek⁵ a személynöki székhez való fellebvitele, a tárgyalt korszakban tovább szűkült. A tárnoki széktől a személynöki székhez való fellebbezés a XVII. század folyamán már nem volt szokásos, a személynöki szék fennmaradt XVIII. századi iratai között ilyen fellebbezésnek már semmi nyoma nincs, arra ekkor már utalások sem történtek. Amikor tehát Mária Terézia 1744. évi rendelkezése a tárnoki széktől továbbvitt pereket a királyi kúria hatáskörébe utalta, ez csak egy már előbb lefolyt átalakulás lezárását s a jogszolgáltatási szervezetben beállott hézag kiiktatását jelentette.⁶

A személynöki szék II. József törvénykezési reformjai során 1786-ban megszűnt s működése 1790-ig szünetelt.⁷ Ekkor újjáéledt és működése 1849-ig folyamatos volt. Ügyforgalma a hatásköri változás (a tárnoki széktől a személynöki székhez

való fellebbezés megszünte) ellenére tekintélyes nagyságú maradt, minthogy az ítélkezése alá tartozó városok száma időközben jelentősen megnövekedett.

A XVIII—XIX. század fordulóján és a XIX. század első felében az iratokból megállapíthatóan a következő városok voltak kétségtelenül a személynöki szék alá rendelve: elsősorban Székesfehérvár, Esztergom, Lőcse és Kiszseben, továbbá Bazin, Ruszt, Eszék, Pozsega, Varasd, Nagybánya, Felsőbánya, Breznóbánya, Késmárk, Zólyom és Trencsén.⁸ A fentebb felsorolt városokhoz járult az úgynevezett 7 alsómagyarországi bányaváros és a 16 szepesi város, ezeknek azonban nem minden ügye tartozott közvetlenül a személynöki szék elé, bizonyos ügyeik csak a 7 bányaváros közös törvényszékének, a 16 szepesi város kerületi törvényszékének közbeiktatásával — a városi bíróságoktól ezekhez történt fellebbezés után — kerülhettek a személynöki szék ítélkezése alá. Utalunk itt arra, hogy a bányaperek s a bányavárosoknak a bányászatban és kohászatban foglalkoztatott lakói személyi ügyekben nem a városi fórumok, hanem a bányabíróságok külön szervezetének hatásköre alá tartoztak.⁹

A személynöki szék 1849-ig állott fenn. Megszüntetése 1849. júniusában következett be, amikor a Pestre visszatérő magyar kormány a debreceni áttelepülésből magukat kivont és korszerűtlenné vált felsőbbbíróságokat feloszlatta. A személynöki széket az abszolutizmus kora után, 1861-ben sem állították fel, az ekkor feléledt királyi személynöki tisztséggel ez az ítélkező funkció már nem járt együtt.

A személynök teendői közül még egyről kell itt megemlékeznünk: a jogászképzés terén ráhárult feladatköréről. Az ügyvédképzésnek ezt a rendjét hosszú folyamat előzte meg.

A kezdetben teljesen szabad, bárki által akár alkalmilag vállalható, akár hivatásszerűen gyakorolható ügyvédi foglalkozás terén az első megkötést 1694-ben az I. Lipót által kibocsátott első országos ügyvédi rendtartás jelentette, mely a perbeli képviselő-vállalást ügyvédi eskü előzetes letételéhez kötötte. Az eskü letételéről az aktusnál eljáró hatóság bizonyosságlevelet adott, ennek felmutatása nélkül ezután senki semmiféle bíróság előtt ügyvédi működést nem fejthetett ki. A kötelező ügyvédi eskü e rendeleti úton történt meghonosítását később az országgyűlés is (1723: 38. törvénycikk) megerősítette.

Az ügyvédi eskü bevezetése még lényeges korlátozást nem jelentett, azt bárki letehetette. Ez a rendelkezés nem is vetett véget azoknak a visszaéléseknek, melyekre a feudális jog hiányosságai, s a korra jellemző kiterjedt és végnélküli pereskedések oly sok alkalmat szolgáltattak. A visszaélések között legtöbbit forgott szóban az ügyvédek felelőtlen magatartása, a perek szakszerűtlen vitele, a per alapját képező jogi kérdések összebonyolítása hosszú és zavaros nagyszámú allegátumokkal, a szabálytalan jogi fogásokkal a per befejeződésének elhúzása. Mindez abban az időben, amikor az ügyvédi ismereteket a pályára menők csak teljesen mesterségszerűen, egy-egy nagyobb hírű ügyvéd mellé vagy valamely bírósághoz, hatósághoz gyakorlatra beszegődve kizárólag praxis alapján, senkitől sem szabályozott módon és mértékig sajátították el — sok esetben inkább a szakismeretek hiányának, mintsem az ügyvédek morális hibájának volt tulajdonítható. Éppen ezért, amikor az ügyvédek még csupán erkölcsi rendszabályokkal, fegyelmi jel-

legű intézkedésekkel igyekeztek megfelelőbb magatartásra szorítani, eredményt e rendelkezések nem is hozhattak.

Így vetődött fel a XVIII. század második felében — már fejlettebb gazdasági-társadalmi viszonyok között — a másik megoldás, a szakmai színvonal emelésének szüksége. E szempontot a kir. kúria tagjaiból alakított bizottság munkálatai alapján készült, s Mária Terézia által 1769. február 10-én kibocsátott második ügyvédi országos rendtartás juttatta érvényre.¹⁰ Az új rendtartás értelmében csak azt lehetett ezután ügyvédi esküre bocsátani, tehát csak az léphetett az ügyvédi pályára, aki (ekkor még meg nem szabott időtartamú) gyakorlat, vagy főiskolai tanulmány és gyakorlat után a királyi, báni vagy valamelyik kerületi tábla előtt „szakismeretei felől megvizsgáltatván”, magát az ügyvédi hivatásra kellően felkészültnek mutatta. A rendtartás a főiskolai tanulmányokat még kötelezően nem írta elő, a vizsgára bocsátást a csak praxis útján felkészült jelentkezők részére is megengedte, megkívánta azonban, hogy a jelentkező bizonyítványokkal igazolja: ismereteit hol, milyen főiskolán és utána melyik hatóság vagy ügyvéd mellett szerezte, vagy ha csak „sola praxi” készült fel a pályára, melyik hatóság vagy ügyvéd mellett folytatott gyakorlatot.

Az 1769. évi rendtartással az ügyvédség zárt foglalkozási ággá alakulása lényegében befejeződött. Lényegében, mert a legutolsó lépést, a foglalkozási ág kereteinek — előzetes szaktanulmányok előírásával — végleges rögzítését ez az újabb szabályozás még nem tette meg. A hiányzó vonatkozó intézkedést II. József adta ki 1785-ben. Az 1786. évtől kezdve már csak olyanok voltak ügyvédi vizsgára bocsáthatók, akik — a továbbra is fennmaradó kötelező gyakorlat előtt — a birodalom valamelyik egyetemén vagy akadémiáján az előírt jogi tanfolyamot elvégezték.

Amikor Mária Terézia 1769. évi rendelete a kötelező ügyvédi vizsgát Magyarországon meghonosította, a vizsgák helyéül a pesti királyi táblát és a kerületi táblákat jelölte ki.

A királynő rendelkezésének megfelelően a királyi tábla bíráiból alakult első vizsgabizottság — a személynök elnöklete alatt — 1769. április 21-én megkezdte működését. Ugyanez év folyamán az ügyvédvizsgáztatás a kerületi táblákon is megindult, de ez irányú tevékenységüket 1817. szeptember 19-én kelt királyi rendelet megszüntette és ezután a vizsgáztatás joga Magyarországon kizárólag a királyi táblát illette. Így vált a királyi tábla Magyarországon az ügyvédvizsgáztatás egyetlen fórumává s a királyi tábla elnöke, a személynök az ügyvédképzés legfőbb országos felügyeleti hatóságává. (A báni tábla vizsgáztatási joga e korszak végéig, 1848-ig Horvátország területén érvényben maradt.)

A személynöknek a fentiekben ismertetett jogköréből és sokrétű tevékenységéből folyó ügyvitel a kancelláriája feladatkörébe tartozott. E kancelláriát a személynök irányította, akinek az iroda munkájában való részvételét az akták erre utaló adatain kívül az előtte történt hiteleshelyi ügyletek nagy száma, a különböző fogalmazványokon és egyéb iratokon gyakran látható kézírása is tanúsítja. (A kiadmányozás, aláírás és egyéb kezelési jelek hiányosságai miatt a kancelláriá-

ban működők szerepének a tanulmányozásához még a XVIII—XIX. században is sokszor csak a kézírás ad támpontot.)

A kancellária vezetésében a személynök segítségével volt a két *személynöki ítélőmester*, akik a nádornak és az országbírónak ítélőmestereitől eltérően mindvégig a személynöki kancellária keretei között maradtak.

Bizonyos mértékű önállósulás ugyan a személynöki ítélőmesterek helyzetében is megfigyelhető: a királytól közvetlenül hozzájuk intézett mandátumok érkeznek, hiteleshelyi ügyetek ítélőmester előtt is történnek, aki — a személynökhöz hasonló módon — biznyságlevelét a király nevében és pecsétje alatt a saját lectájával adja ki, sőt belső ügyviteli iratokban „*Officium Protonotariatus Personalis Praesentiae Regiae*” kifejezés is előfordul.

Külön is kiemelkedő a személynöki ítélőmester önálló bírói működése (e jogköre mindhárom nagybíró ítélőmesterének megvolt). Az ítélőmesterek önálló bírói hatáskörét eredetileg törvényes szabályozás nélkül a szükség és a szokás alakította ki. Ez a hatáskör sokáig a vármegye és a kúria felé sem volt pontosan elhatárolva, abba egyre többféle ügy vonódott be (természetesen csak polgári ügy, minthogy a büntető bíraskodás ekkor az alsó fórumok — megyék, városok, úri-székek — jogkörében maradt).

A hatáskör tisztázódása a XVII. század közepén indult meg. Így az 1647. évi 126. törvénycikk az ingóságok, hitbér és jegyajándék körüli pereket 600 forint perértékig a vármegye, ezen felül az ítélőmesterek hatáskörébe utalta. Az 1681. évi 32. törvénycikk az osztályos perek tekintetében vonta meg a határt kimondván, hogy az egy megyében fekvő birtokokra vonatkozó ily perek nem az ítélőmesterek, hanem az illető vármegye ítélkezése alá tartoznak.

Az 1655. évi 53. törvénycikk az ítélőmesterek és a kúria hatáskörének rendezésére szolgált, tiltva, hogy az ítélőmesterek törvénytelen bírói parancsok alapján a királyi tábla hatáskörébe tartozó ügyeket vegyenek tárgyalásra. Az ítélőmesterek bírói hatáskörének — mely a XVII. század második felében bizonyos ügyekben már kizárólagos — végre az 1715. évi 28. törvénycikk adott törvényes szabályozást. E törvénycikk rendelkezései közül a továbbiak szempontjából főleg azoknak van jelentőségük, melyek a több megyében fekvő birtokok körül forgó pereket, most már nem csak az osztályos, hanem általában az örökösödési és a gyám elszámoltatására irányuló pereket is az ítélőmesterek hatáskörébe utalta és az ítélőmesterek és a vármegye hatáskörének értékhatár alapján való elválasztását általános szabályként írja elő.

Ezután — a feudáliskori magyar bírósági szervezet közeledő nagy reformja miatt — e törvényes alap nélkül, sőt „per abusum” keletkezett jogintézmény megszűnéséig már nem sok idő telt el. Az ítélőmestereknek helyhez nem kötött, a per tárgya szerint adódó helyszínen működő önálló perambulans bírósága a felek számára terhes, költséges, s a kortársak szerint gyakran elfogult, elavult formájú bíraskodást jelentett. A bírósági reform keretében az 1723. évi 30. törvénycikk az ítélőmesterek önálló bíraskodását megszüntette s az ítélőmesterek bírói funkcióját a kúrián belül végzendő referens-bírói tevékenységre korlátozta.

A reform a megszüntetett ítélőmesteri külön bíraskodás helyébe a kerületi táb-

lákat állította, megtartva ezek hatáskörének megállapításánál az 1715-ben — még az ítélmesterek működésére vonatkozóan — kiadott irányelveket.

Visszatérve a személynöki ítélmesternek a *személynök kancelláriájában* végzett munkájára: részt vettek a kancellária írásmunkáinak a vezetésében, kiadványozták a személynök parancsainak fogalmzatát (maguk bírói parancsot nem adhattak ki), a hiteleshelyi ügyletekről feljegyzéseik készültek, melyek rendszerint azzal a formulával végződnek, hogy az ügyet „ex officio” vagy „suo modo” jelentették a személynöknek. Kapcsolatuk a személynökkel folyamatos, s hivataluk a személynöki kancelláriától nem is különült el.

A személynök kancelláriája végezte a személynök kiterjedt jogkörével kapcsolatos írásmunkákat, ezen keresztül történt a személynöknek politikai jellegű teendőivel összefüggő, valamint tábla-elnöki levelezése (a kettő olykor egybefolyt). A kancelláriáján keresztül történtek iratváltásai az udvarral, a bécsi kormányhatóságokkal, a nádorral, az országbíróval, a kerületi táblákkal, a megyei és városi hatóságokkal és egyebekkel. Itt keltek a királyi tábla és a személynöki szék más elnöki kiadványai is, a perbehívó, vagy idézőlevéltől az ítéletlevélig s innen mentek ki a személynök bírói parancsai — a rendes és különleges parancsok változatos fajtái¹¹ —, az alárendelt személyekhez és hatóságokhoz. A kancelláriában történtek a különböző hiteleshelyi ügyletek (mint fassiók, egyezségek, ellentmondások) s itt készültek a velük kapcsolatos bizonyáglevelek, transsumptumok és egyéb iratok, valamint a királyi tábla előtt vizsgát tett jurátusok ügyvédi diplomái.

A személynök kancelláriájának teendői az itt tárgyalt négy évszázad alatt az ügykör módosulásai szerint bizonyos fokig változtak, mégis a lényegében azonosak maradtak s az ügyvitel sem sokat fejlődött.

Az ítélmesterek után a kancellária rangsorában az *expeditor* és a *vice expeditor* következett. Ők voltak közvetlen irányítói annak a nagy létszámú személyzetnek, mely a személynök kancelláriájában rövidebb-hosszabb ideig dolgozott s mely főleg a táblai gyakorlatukat töltő jurátusok, vagy az ügyvédi vizsga letétele után bizonyos időre önként ott maradt jurátusok közül került ki.

Utalunk itt arra, hogy a királyi tábla és a személynök tábla-elnöki irodájának ügyvitele nem határolódott el egymástól, tekintettel a személynök tábla-elnöki funkciójára, emiatt a személynöki kancellária munkájában olyan személyek is részt vettek, akik státus szerint a királyi táblához tartoztak. Közülük, a továbbiak szempontjából a dékán volt a legjelentősebb.

A *dékáni ügykör* eredetileg csak egy referatura volt a személynök kancelláriájában. A joggyakorlatra jelentkezők számának növekedése s a velük kapcsolatos teendők sokasodása miatt a referatura is fejlődött, a XIX. század fordulóján már „officium”-ként szerepel.

Amikor Mária Terézia 1769. évi rendelete a kötelező ügyvédi vizsgát Magyarországon meghonosította és a vizsgák helyéül a pesti királyi táblát és a kerületi táblákat jelölte ki, magától érthetődő, hogy a diplomát a legtöbben a királyi táblán akarták megszerezni. Ez a rendelkezés így a joggyakorlatra jelentkezők

számának hirtelen megnövekedéséhez vezetett és az ügyvédi vizsgák előkészítése is további feladatot jelentett.

A királyi táblán joggyakorlatra jelentkező ifjak gyakorlati idejük alatt a királyi tábla egyik bírójának a felügyelete alatt állottak, akit ebben a minőségében a királyi tábla dékánjának (a jurátusok atyjának) neveztek. Ahogy az ügyvédi vizsga bevezetése, majd a joggyakorlat szabályozása és kötelezővé tétele óta számuk egyre nőtt és a XIX. században már a többszáz főt is állandóan elérte, szaporodtak a velük kapcsolatos teendők is. A dékánnak segéderőkre volt szüksége, így kialakult a királyi tábla elnökségén belül a királyi személynök — mint tábla-elnök — alá rendelt *dékáni hivatal* (*Officium Decanatus*), mely azonban iratképzés szempontjából nem volt külön hivatal, saját irattárat nem hozott létre.

A királyi táblai dekanátus teendői az ifjúságnak a joggyakorlatra való jelentkezésénél kezdődtek. A felvételüket kérők itt nyújtották be iskolai és előző joggyakorlatukat tanúsító bizonyítványaikat s igazolták, hogy őket a királyi kúria valamelyik tagja vagy egy táblai ügyvéd a gyakorlat idejére maga mellé fogadja s hogy a joggyakorlatuk ideje alatt szállásuk és ellátásuk biztosítva van.

Az iskolai bizonyítványok a felekezeti főiskolákon, királyi akadémiákon, az egyetem jogi tanfolyamán folytatott tanulmányaikról is számot adtak (a főiskolai tanulmány 1786-óta a teljes jogi képzettség, az ügyvédi diploma megszerzésének már kötelező előfeltétele is volt). Az előző, alsóbb fokú joggyakorlatot — a patvariát — is igazolniok kellett. A patvaria helye nem volt megszabva, azt bármely ügyvéd mellett, állami, megyei, városi hivatalban vagy jogi funkciót ellátó személy oldalán (ad latus) eltölthették. Az ügyvédképzés szabályozása előtt sokan meg is maradtak ezen a fokon s rövidebb-hosszabb patvaristaság után maguk is hivaltalt vállaltak, vagy ügyvédi ismeretekre tevén szert, hasonló működésbe kezdtek. A jognak ilyen mesterségszerű elsajátítása mellett már a XVII. században kezdett kialakulni az a szokás, hogy a tovább tanulni kívánók bizonyos, patvaristaként eltöltött idő után a királyi táblán is igyekeztek gyakorlatot szerezni. Ez a szokás az ügyvédi vizsga bevezetése, 1769 óta általánossá, majd kötelezővé vált.

A királyi táblánál joggyakorlatra jelentkezők és ügyvédi vizsgát tenni készülő patvaristaként korábban 2—4 évet, az ügyvédképzés szabályozása után legalább 1 évet eltöltvén, mint a királyi tábla vagy a kúria bármelyik tagja mellé beosztott írnokok (*scribam agens, in actualitate existens*), vagy ilyen beosztás nélkül csupán mint principális felügyelete alá helyezett „járulnokok” (*accessisták*) folytatták királyi táblai magasabb szintű joggyakorlatukat. Ez alatt az idő alatt látogatták a királyi tábla üléseit, figyelték az ítélezést, elvégezték a principálisuk vagy más felettesük által rájuk bízott munkákat, sőt a királyi tábla segédszemélyzeteként hatósági funkciókban is eljártak: például idézéseket kézbesítettek, tanúkat vallattak. Mindez — a hivatali titoktartás érdekében — szükségessé tette, hogy királyi táblai gyakorlatuk kezdetén hivatali esküt tegyenek, ezért őket közhasználatú kifejezéssel jurátusoknak, a királyi tábla esküdt jegyzőinek, magát a királyi táblán folytatott gyakorlatot pedig juratériának nevezték. Régebben a juratériának az időtartama sem volt meghatározva, 1769 után rendeletek ezt is szabályozták, az időt rövidítették, végül legalább egy és legfeljebb három évben állapították meg.

A joggyakorlatra jelentkezett ifjak esküre bocsátása a dékán (dékánátus) engedélyéhez volt kötve, akinek igazolnia kellett, hogy nevezettek a felvételi előírásoknak eleget tettek.

A dékán a felvételt kérő ifjakról már a jelentkezésnél jegyzéket készített s abba felesketésük dátumát feljegyezte, hogy azután a királyi táblán töltött idejüket nyilvántarthassa. Szükség volt erre mert — a XIX. század első felében — egy év letelte előtt a rendelkezések szerint nem voltak ügyvédi vizsgára bocsáthatók, továbbá mert a jurátusi eskütől számított három év elteltével, ha addig — az ügyvédi diploma birtokában vagy anélkül — a jurátusi gyakorlatból ki nem léptek, őket a dékán jegyzékéből hivatalból törölni kellett.

A jurátusi eskü és az ügyvédi vizsga között eltelt idő a gyakorlatban néha 10—15 évre is kitolódott, sőt néha még ennél is több volt. A személynök kancelláriája ugyanis az elmaradt vizsga utólagos letételét a folyamodónak elég gyakran engedélyezte, olyanoknak is, akik a juratériát annak idején valami okból otthagyták, vagy abból fegyelmi vétség miatt kizárattak, de később az elmulasztott vizsgát pótolni szerették volna.

A dékán felügyelete a jurátusokra egész gyakorlati idejük alatt fennállt és egyre inkább kiterjedt. A XIX. század első felében már a jurátusok nála törvényszakonként jelentkezni tartoztak, lakáscímüket (lakásváltozásait) és ha időközben más principális mellé kerültek, ezt a körülményt is be kellett jelenteniök. Ha principálisai vagy mások részéről ellenük panasz merült fel, azt ugyancsak a dékán (vagy a királyi személynök) tudtára kellett adni. A dékán (vagy a szülők) engedélye kellett ahhoz is, hogy a jurátus — indokolt esetben — kölcsönt vehessen fel, máskülönben a hitelezője követelésének érvényesítésénél hatósági védelemben nem részesült. Engedélyezett esetben a dékán a kölcsönt felvevő jurátusnak a dékánátushoz benyújtott okmányait mindaddig visszatarthatta, míg az adós az adósságait ki nem fizette. Végül is már a dékán olyan igazolása nélkül, hogy rendezetlen anyagi ügyeik nincsenek, ügyvédi vizsgára és esküre sem voltak bocsáthatók.

A dékánál felfektetett állandó folyamatos nyilvántartás más szempontból is feltétele volt az állandó széles körű ellenőrzésgyakorlás lehetőségének. A jurátusoknak gyakori kihágása s az ifjaknak a reformkorban a politikai küzdelemben az ellenzékért való kiállásával kapcsolatban szükséges adatok így azonnal rendelkezésre álltak és a sokszázas létszámú királyi táblai ifjúságot állandóan figyelemmel lehetett kísérni.

Néhány, a jurátusok nyilvántartására szolgáló könyvön kívül, melyeket kétségtelenül a dékáni irodában vezettek, a dékának nem maradtak fenn olyan iratai, melyeknek a személynöki levéltár többi iratától való külön eredetére vagy külön kezelésére (külön tárolására) lehetne következtetni.

E bizonytalanság fő oka az egész személynöki hivatal iratkezelésének fejletlenségében: a rendszeres iktatás, határozott profilú iratsorozatok, megfelelő jelzetek alkalmazásának hiányában keresendő.¹²

Az iratkezelés további nehézségeit a személynöki levéltár XIX. századi viszonyosságai okozták. A személynöki levéltár sorsa a kúriai levéltáréval együtt hányattott volt. Csak röviden utalunk a kúria épületének 1849 őszén bekövetkezett erő-

szakos kiürítésére, a túlszűfolt kúriai levéltárban felhalmozódott iratok összekeveredésére. Káros következménye volt az abszolutizmus kora után végrehajtott szakszerűtlen rendezéseknek és selejtezéseknek, melyek során állagok tűntek el, selejtezésből visszamaradt iratokból mesterséges állagok létesültek.

Az említett okok miatt a személynöki levéltárnak — melyről egykorú feljegyzésünk nincs — eredeti állapota ma már nem rekonstruálható. Fennmaradt XIX. századi iratlajstromokból, iktatókönyvekből úgy látszik, hogy a személynök elnöki levelezését — a királyi tábla-elnöki és az országgyűlési iratokat is szétválasztva —, továbbá a parancsfogalmazványokat, valamint a hiteleshelyi iratokat külön kezelték. Levéltári jelzetek szerint zárt egységet alkottak a személynöki szék peres és ügyviteli iratai is. A személynöki levéltár többi részéről már adataink nincsenek, csupán az iratok tárgya valószínűsíti egyes esetekben, hogy az állaga eredeti képződmény, a levéltári jelzetek hiánya azonban azt mutatja, hogy az iratok határozott levéltári rendszer nélkül tárolódtak.

A személynöki levéltár jelenlegi rendszerét, amely az iratok provenienciáját igyekszik érvényre juttatni, az alábbi áttekintés mutatja.

E levéltár ma négy fondra tagolódik: a királyi személynök irataira (O 71—82, O 225 állagok), a személynöki ítélőmester fondjára (O 83—84 állagok), a személynöki szék fondjára (O 85 állag) és a Parlamenti Múzeumtól átvett iratok gyűjteményére. A továbbiakban ezeket részletesen ismertetjük.

JEGYZETEK

¹ *Bónis György*: A személynök és bírótársai a Jagellók korában. Különlenyomat a Századok 1969. évi 1. számából, 5, 9, 15—17.; *Bónis György*: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. Különlenyomat a Levéltári Közlemények 1964. évi kötetéből, 240—242. *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt. Bp., 1899. 39—42, 49, 54.

² *R. Kiss István*: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549—1551. évi leveleskönyve. Bp., 1908. XC—XCI.

³ *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. Bp., 1899. 96.

⁴ A személynöki szék fondjában peres iratok szórványosan 1733-tól, tömegesen az 1750-es évektől, ügyviteli iratok elvéve 1742-től, tömegesen meg éppen csak a XVIII. század végétől, 1791-től kezdve találhatóak.

⁵ Például 1719-ben Lőcse város érdeklődött a személynöknél egy gyermekgyilkos nő ellen indult s a város törvényszékétől a személynöki székre fellebbezett bűnper további intézése felől.

⁶ *Veres Miklós*: A tárnoki hatóság és a Tárnoki Szék 1526—1849. Bp., 1968. 23—31.

⁷ A személynöki széken a Novus Ordo előtt eljárás alá vett ügyeket a Justitia Josephina idején a királyi tábla folytatta tovább. Ilyen perek találhatóak a Processus appellati O 21 állagban.

⁸ A tárgy monografikus feldolgozása esetén a városok feltárt száma esetleg még bővül. Így tisztázandó volna például még Körös és Kaplaca helyzete is, melyek bizonyos időpontban a személynöki, máskor a tárnoki városok között szerepelnek. Ugyanez áll Szentgyörgy és Zenggy városokkal kapcsolatban is, ezekre a személynöki szék irataiban nem találtunk adatot, *Szegedi szerint pedig személynöki városok voltak. (Joannes Szegedi: Tripartitum juris Hungarici tyrocinium. Tyrnaviae 1751. 767.)*

⁹ Erről bővebben a Kúriai levéltár Causae montanisticae O 28 állag ismertetésében.

¹⁰ Varga Endre: A hivatásos „ügyvédi osztály” kialakulása. A kötelező ügyvédi vizsga bevezetése 1769-ben. Bp., 1937. Különlenyomat a Domanovszky Emlékkönyv 625—642. oldalairól.

¹¹ Rendes vagy közönséges parancsnak (mandatum ordinarium) nevezték a közhitelű iratokat őrző hatóságokhoz intézett oklevélkerestető (requisitorium) és bíróságokhoz vagy bírósági személyekhez intézett tanúvallató (compulsatorium) mandatumokat, továbbá az ingatlan vagy ingó javak összeírását rendelő (conscriptorium), az alperesnek a perbeszállásra haladékat engedő (prorogatorium) s közhivatalnokot vagy előkelőbb személyt írásbeli vallomás tételére utasító (recognitorium) parancsokat. Az egyes feudáliskori munkákban további rendes parancsként említett mandatum praeceptorium megkülönböztetésének s a mandatum requisitorium generale és speciale fajtákra bontásának nincs gyakorlati jelentősége.

A rendes parancsnak kötött formuláit a kiadás során csak néhány adattal kellett kiegészíteni. Az egyénibb szövegezést kívánó parancsot rendkívüli parancsnak (mandatum extraordinarium) nevezték. Utalunk itt a Személynöki vegyes iratok O 74 állag Stylare occurrentium in Cancellaria Regia Minori expeditionum ... conscriptum című kötetének 25. lapjára.

¹² A személynöki irodában az elnöki levelezés iratainak hiányos és következetlen lajstromozása 1800-ban, rendszeresebb lajstromozása vagy iktatása 1839-ben, a bírói pecsét alatt kelt kiadványok iktatása 1837-ben kezdődött. Az irattározásra ennek az iktatásnak sem volt sok kihatása: csak az utolsó néhány év mandatum-fogalmazványait helyezték el iktatószámok szerint, de például a hiteleshelyi iratokon az ügy iktatókönyvi számát fel sem tüntették, ezeket az iratokat a hiteleshelyi jegyzőkönyvek reájuk jegyzett kötet-, és tételszámai (sorszámai) szerint rendezték. Sok irat semmiféle jelzetet nem kapott.

Királyi személynök
(1654—1869)

O 71. ACTA PRAESIDIALIA TABULAE REGIAE

(A kir. tábla elnöki iratai)

kb. 1654—1849

12 csomó, 2 kötet

1—12.	Iratok	kb. 1654—1849	12 csomó
13.	Index et elenchus actorum Personalis Praesentiae Regiae in Judiciis Locumtenentis — Praesidialia Tabulae Regiae [közös mutató és elenchus ehhez és az O 72 állaghoz s az O 83 állag egyes kötetéhez]	kb. 1654—1849	1 kötet
14.	Index actorum archivi Personalis Praesentiae Regiae [mutató ehhez és az O 72 állaghoz s az O 83 állag egyes kötetéhez, a fenti Indexnél (13. kötet) általában hiányosabb adatokkal]	kb. 1654—1849	1 kötet

Az állagot a személynöki levéltár rendszertelenül kiragadott különféle irataiból Kendelényi levéltáros hozta létre. Úgy látszik e munkánál általában a hivatalos levelezés jellegű iratok kiválogatására törekedett: az állag nagyobb része ilyen természetű. Nem vonta össze ezzel azonban a hivatalos levelezések más részét tartalmazó Correspondentiae antiquae (O 72 állag) anyagát s ugyanilyen természetű iratokat a személynöki levéltár akkor rendezetlenül összecsomózott (azóta rendezett) egyéb állagaiban is meghagyott.

Az ide sorolt iratok legrégebb darabjai a XVII. század második feléből s a XVIII. század első évtizedeiből, kb. az 1654—1722. évekből származnak. Ezután hiány mutatkozik, úgy látszik a XVIII. század közepéről ide nem is volt irat besorolva. Az állag legnagyobb része az 1790—1848 közötti évekből való. Egy irat 1849-ből is fennmaradt.

A régi iratok többnyire országgyűlési vonatkozásúak, főleg az 1659, 1696, 1708, 1709, 1712 és 1715. évekből. Tárgyuk, természetük különböző: követi megbízólevelek, rendi postulatumok, királyi rescriptumok és decretumok (ilyenek a várak fenntartása, a rendek követelései és előterjesztései Győr város ügyei tárgyában, hogy csak néhány példát említsünk), továbbá törvénycikkek fogalmazványai, az országgyűlésen megjelentek listája, új indigenák jegyzéke. Több irat a személynök által kiállított bizonyáglevél az országgyűlés előtt történt tiltakozásokról, vagy az országgyűlésnek a bizonyáglevelet kérő ügyében hozott különféle határozatairól. Így tiltakozik például Eszterházy Pál a győri püspök dézsamaszedésével

kapcsolatban, Sopron megye és város ugyanebben az ügyben, a szepesi káptalan és I. Rákóczi György özvegye Lorántffy Zsuzsanna a hegyaljai borok must alakjában való kivitele ellen, Nádasdy Tamás Ausztriába kivitt borainak lefoglalása miatt, Buda és Pest a Nyulak szigete — ma Margitsziget — halászati jogával kapcsolatban. A bizonyosságlevelek másik típusa például annak igazolása, hogy az országgyűlés egy birtokos nemest, aki Erdélyből visszatelepülő jobbágynak feltartóztatása miatt panaszt tett, perre utasított, vagy igazolás arról, hogy az országgyűlés bizonyos perekben bíróságot delegált.

Az iratok között különféle vegyes — más — tárgyúak is találhatók. Kiemeljük itt például I. József eredeti kegyelemlevelét 1709-ből a Rákóczitól átpártolók részére, Szentgyörgy város perét az ottlakó nemesek ellen a közteherben való részesedés megtagadása miatt (ennek egyik permelléklete kimutatás a város által a kuruc katonáknak a szabadságharc alatt kiszolgáltatott borokról és pénzüsszegekről), az 1715. évi országos összeírással kapcsolatban keletkezett iratokat, az 1715. évből való katonai itinerariumot az ország váraiba szánt csapatokról.

Az újabb, 1790 utáni iratok a rendszertelen válogatás miatt még nehezebben tekinthetők át. Közülük első helyen itt is az országgyűlési iratokat említjük. Ezek részben a régebbi iratokhoz hasonlóak: követi megbízólevelek, követek névjegyzékai, távolmaradási kérelmek és azok elintézése, rendi panaszok és sérelmek, királyi leiratok, a személynök beszédének fogalmazványa s egyéb országgyűlési irományok mint bizottságok kiküldésére, az 1828. évi országos összeírással vonatkozó dokumentumok.

Érdekesebbek azok az iratok, melyek a személynök, mint az udvar bizalmi emberének szerepét mutatják a nemzeti reformmozgalom ellen megindult küzdelemben. Így Bécsbe rendelése országgyűlés előtt a tárgyalásra bocsátandó anyag megbeszélése végett, meghívások József nádortól hasonló megbeszélésekre, utasítások az udvartól az ellenzék fékezésére, például annak elérésére, hogy a katonai erő igénybevételével folyó adóbehajtások ne kerüljenek országgyűlési tárgyalás alá. További utasítások arra, hogy az országgyűlési naplókat kinyomatás előtt „megbízható” személyekkel vizsgáltsa át, sőt a cenzúrázott íveket kinyomatás előtt titokban Bécsbe küldje fel (ami a személynök szerint kivihetetlen). Vannak intézkedések a hírlapok országgyűlésre vonatkozó cikkeinek cenzúrázásáról, iratváltás arról, hogyan lehetne megakadályozni, hogy a kerületi ülések jegyzőkönyveinek kinyomatása „káros” következményekkel ne járjon. Különböző iratok vonatkoznak az országgyűlési ifjak Társalkodó Egyesületére, az egyesület tagjai ellen tett intézkedésekre, a Lovassyékkal együtt perbefogott Balogh János barsi követnek adott királyi kegyelemre, általában az országgyűlési ifjúság fékentartását célzó rendszabályokra.

Hasonlóan színes, a kor történetére jellemző adatok a személynök egyéb funkciójával összefüggő iratokban is találhatóak. Így mint a kir. tábla elnökének s az ügyvédképzés legfőbb felügyeleti hatóságának működésével kapcsolatos iratok a szokott személyi ügyekben (állások elnyeréséért benyújtott folyamodások, jelölések, véleményezések, kinevezések, áthelyezések, vizsgaengedélyek, fegyelmi ügyek) sok adatot őriztek meg arról a rétegről, melyet a feudális államgépezet az igazságszol-

gáltatásban felhasznált, az országnak ekkor legnépesebb értelmiségi elemét jelentő jogászságról, mely a kir. táblánál folytatott kötelező joggyakorlat alatt s az ügyvédi vizsga során került kapcsolatba a személynökkel. A bírák és ügyvédek elleni panaszok, s a jurátusok nagyszámú fegyelmi ügye életszerű adatokkal hozzák közel a kor társadalmi viszonyait. Nem érdektelenek a táblai ügyvitelre, a joggyakorlatra vonatkozó elvi rendelkezések sem, mint például a táblai ülésrendnek, válóperes eljárásnak, váltótörvényszéki illetékességnek a szabályozása vagy a halálbüntetésre, a jogszolgáltatás menetének gyorsítására, az ügyvédek számának csökkentésére vonatkozó személynöki javaslatok és vélemények.

Sok irat utal egyes perekre. Ilyen ügyekben a személynök olykor tájékoztatást kér, vagy maga is ad, előterjesztéseket tesz a nádornak, az uralkodónak. Természetesen ezek között az iratok között is található olyanok, melyek közvetlenül kapcsolódnak a kor politikai történetéhez. Például ilyen a levéltáros jelentése a személynök utasítására arról, hogy milyen intézkedések történtek annak idején az úgynevezett fiscalis perekben elítélt személyek, mint Martinovics és társai, Zsarnóczy, Mikola kivégzésével kapcsolatban, ilyen továbbá a jelentés az erdőbényei zavargások miatt Zemplén vármegye törvényszéke előtt indult bűnperről, intézkedés a Pest megyei kolerazendülés tettesei ellen hozott vármegyei ítélet súlyosbítása végett, udvari rendelkezés, hogy egy vármegyei tisztújítással kapcsolatban indult büntető perben a személynök a kir. tábla ítéletét kihirdetés előtt Bécsbe terjessze fel. Külön kiemeljük még azokat az iratokat, melyek a magyar nyelvnek a bírósági kiadványokban való alkalmazására vonatkozó tárgyalásokat tartalmazták.

A tábla-elnöki iratok további más része már a szokványos tárgykörű: perek elintézésének sürgetése, soronkívüliség engedélyezése, halasztási kérelmek, peres felek békés egyezségének előmozdítása, ügyvédi vizsgákkal kapcsolatos beadványok elintézése. Az iratok sok esetben a királyi táblai Rescripta O 12 állagának irataihoz hasonlóak, a személynöki vagy a kúriai levéltárba történt elhelyezésük inkább esetlegességnek, mint tervszerű beosztás eredményének látszik.

A személynök többi funkciójával kapcsolatos iratok tárgya a fentebbi példánál általában érdektelenebb és ezért erre külön nem utalunk.

Mint országos nagybíró, bírói parancsok kiállítására vonatkozó kérelmeket kap, parancsokat állít ki vagy felold, előtte hiteleshelyi jellegű cselekmények (jogügyletek) történnek. Személynökszéki elnöksége révén ilyen perekben el is jár, az állagban ilyen peres-iratok találhatóak is. Mint a feudális magyar jog első szaktekintélye, felülvizsgálja és véleményezi a hozzá benyújtott készülő jogi munkákat, mint például Kassics műveit, a Perger-féle magyar nyelvű Tripartitumkiadást.

Mint Pest vármegye főispáni helytartója, intézkedik különféle ügyekben vagy maga is utasítást kap felsőbb helyről, például hátralékos és esedékes adó behajtására, összeírás tárgyában.

Az állag fentiekben vázolt eltérő tartalmú iratai tárgyilag egészen rendszertelenül, még időrend szempontjából is csak lazán és bizonytalanul sorolódtak egymás mellé. Ez a sorolás többször újra kezdődő, az évrendet csak nagyjában követő

ciklusokban vagy az időrendtől teljesen függetlenül történt. Az állag irattári rendszere, melyet Kendelényi levéltáros állított fel és a hozzá készített segédkönyv is hasonló következetlenséget mutat. Ezt az összevont állagot rendezve Kendelényi a csomókba betett cédulákkal 17 fasciculusra is tagolta, ennek azonban nincs jelentősége, minthogy a fasciculus számokat sem az iratokon, sem a segédkönyvben nem tüntette fel. Az iratok az állagon végigfutó folyószámokkal vannak megjelölve. (Sok iratra, a folyószám elé, Kendelényi levéltáros a P. T. betűket is ráírta. Jelentésük bizonyára a Praesidialia Tabulae akar lenni. E betűk érdektelenek, az irat jelzetéhez nem tartoznak hozzá.)

A kutatáshoz a 13. rakerszámú kötet szolgál segédletül. Ennek első, index része (szegényes név- és tárgymutató, rövid bejegyzésekkel) a címszavak mellett számot, kettős-számot, kisbetűt vagy kisbetűből és számból kombinált jelzeteket ad. Ezek közül a számok vagy a kettős-számok egyik száma (rendszerint a felső) jelenti az itt leltározott Acta Praesidialia iratainak folyószámát. (A jelölés nem mindig következetes: néha az évet írta Kendelényi levéltáros a vonal fölé s ilyenkor az irat folyószáma a vonal alá került. Minthogy az állag legmagasabb folyószáma 1594, évköre pedig az 1654. évvel kezdődik, a számok jelentése ily jelölés esetén is felismerhető.) A többi jelzet a Correspondentiae antiquae O 72 állag irataira, vagy az Archivum authenticum O 83 állag kötetének egyes, rendszertelenül kiragadott bejegyzéseire vonatkozik. A segédkönyv második, elenchus része először az Archivum authenticum kötetének bejegyzéseit, azután a Correspondentiae antiquae iratait s csak végül sorolja fel az Acta Praesidialia iratait. Az elenchus bejegyzései, a jelzeteken (illetőleg kötet- és lapszámokon) kívül, megfelelő részletességgel (nevekkel, dátumokkal) adják a tárgyat. (A három állagra vonatkozó részek az elenchus szövegében, utólag beírt megjegyzésekkel, jól látható módon vannak egymástól elválasztva. A kötet rendszeréről és használatához a címlapra tett — szintén utólagos — rájegyzés ad részletes felvilágosítást.)

A 14. rakerszámú második mutató rendszerét és anyagát tekintve a fenti 13. rakerszámú mutatóval lényegében azonos, de ennél még hiányosabb. A két mutató nem párhuzamos egymással, vannak csak az egyikben vagy csak a másikban indikált címszavak és jelzetek. (Az elnöki levelezés eredeti, igen hiányos lajstromait vagy iktatókönyveit [füzetek] Kendelényi levéltáros az állag iratai közé sorolta be 1317—1322. szám alatt. Ezek, az iratok jelzetének megváltozása miatt, a kutatáshoz használhatatlannak váltak.)

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

O 72. CORRESPONDENTIAE ANTIQUAE

(Régi hivatalos levelezés)

1672—1807

2 csomó

1—2.	Iratok	1672—1807	2 csomó
—	Mutató a személynöki levéltár Correspondentiae Antiquae című állagához [összefüzetlen ívek palliumban, az 1. csomó elején]	1672—1807	
—	Index et elenchus actorum Perso- nalis Praesentiae Regiae... [kö- zös mutató és elenchus ehhez és az O 71 állaghoz, továbbá az O 83 állag egyes köteteihez, ide- sorolva még külön egy mutató is ugyanezekhez az állagokhoz, felvéve az O 71 állag leltára- ban]	1672—1807	

A fenti című állag a személynöki levéltár rendszertelenül kiválogatott irataiból a XIX. század első felében létesült mesterséges képződmény. Mint ilyen tehát az Acta praesidialia tabulae regiae O 71 állaghoz hasonló, annál azonban egysége-
sebb: valóban többnyire hivatalos levelezés jellegű, a személynök vagy a kir.
tábla levelezéséből eredő iratokat tartalmaz, főleg az 1701—1722, 1734, 1737,
1744, 1747, 1793, 1804—1805. évekből.

Az iratok legnagyobb része a személynöknek, mint a kir. tábla elnökének mű-
ködéséhez kapcsolódik. Az iratokban a magyar jogszolgáltatás 1724. évi reformja
előtti időre vonatkozó adatok is találhatóak, például rendkívüli törvényszak össze-
hívása, egy-egy per eldöntésére kir. táblai tagokból alkalmi bíróság alakítása, a
személynök Bécsbe rendelése ott lefolytatandó ügyben, mint az Esterházy-család
tagjai közötti per, protonotáriális ítékezés céljából. Az 1724 utáni iratok többnyire
királyi rendeletek, a kancellár vagy a nádor leiratai: ezek a kir. táblára felhozott
perek elintézését sürgetik, azokra vonatkozó felvilágosításokat kérnek, peres
felek között egyezség létrehozására utasítanak, továbbá bírói parancsok, táblai
ítélet foganatosítását vagy személynöki perbehívó parancs kiállítását rendelő vagy
személynöki végrehajtóparancs kiállítását letiltó királyi mandátumok s mindezek-
kel kapcsolatos hivatalos levelezés. A perek, melyekről az iratokban szó van,
különbéle polgári ügyek, de néhány magistrualis (például megyei tisztviselő
elszámoltatása végett indult) per és bűnper is előfordul. A bűnperekre vonatkozó
iratok részben kegyelmi eljárással kapcsolatosak. Az állag 2. csomójának végén
található „O” betűvel megjelölt külön köteg mind ilyen ügyek iratait: halálos
ítélettel zárult és „via gratiae” felterjesztett ügyekben a kancellár válaszait tar-
talmazza, melyek között csaknem minden válasz a kegyelem elutasításáról szól.

Külön említendők azok az iratok, melyek a személynök kiemelt bizalmi állásával vagy jogi szaktekintélyi szerepével vannak kapcsolatban. Ilyen iratok tárgya: Bécsbe hivatása országos ügyek megbeszélésére (1711), véleményének kikérése a porták összeírásának helyesbítése tárgyában, részvétele a magyar-morva határ rendezésére kiküldött bizottságban (1701), kapott utasítás annak megakadályozására, hogy Frigyes porosz király részére Magyarországon titkos toborozás folyhasson, továbbá királyi biztosi kiküldetése főiskolai vizsgákra, jogi szakvéleményének kikérése például arról, hogy a kir. fiscus magszakadás folytán gazdátlaná vált birtokokat peres út mellőzésével egyszerűen elfoglalhatja-e, hogy a császári hadseregből a franciákhoz átállott, de kegyelemben részesülve hazatért birtokos nemesek ellen indulhat-e vagyonkobzási eljárás (1713), hogy a protestáns hitre tért katolikusok ellen még az egyházi bíróság vagy a kir. fiscus járjon-e el, hogy elemi csapás — ami miatt vármegye adófizetésre és katonatartásra képzelenné vált — milyen módon bizonyítható.

Számban is, érdekességben is jelentéktelenebbek azok az iratok, melyek a személynöknek, mint a személynöki szék elnökének működésével állnak összefüggésben: királyi mandátumok a személynöki székre felhozott perek tárgyában, városok érdeklődése a törvényszékiüktől fellebbvitv per további sorsáról vagy tanácskérésük peres eljárásra vonatkozóan és általában az ily tárgyakkal kapcsolatos hivatalos levelezés. Itt is szerepelnek az iratok között jurátusok fegyelmi ügyei s országgyűlési ügyek: ugyanolyan iratok, mint azt már az O 71 állag leltárában ismertettük.

E különféle tartalmú és természetű iratokat mind tárgy, mind idő szempontjából rendszertelenül osztották be az állagba, és egymásutánjuk esetlegessége szerinti sorrendben folyószámolták s e számok szerint helyezték is el. Az „O” jelű köteg iratait nem számozták, ezek betűből és számból álló jelzetet kaptak. Ezt a köteget Kendelényi levéltáros csatolta utólag az állaghoz s látta el jelzetekkel.

A kutatáshoz az állagáttekintésben feltüntetett két segédlet: a saját mutató vagy az O 71 és O 83 állaggal közös elenchus és mutató szolgálhat. A saját mutató csak névmutató, melyben az „O” köteg iratait nem indikálták, célszerűbb tehát a közös elenchust és mutatót használni. Ez a Kendelényi levéltáros által készített segédlet ugyan nehézkes szerkezetű, de index-része a neveken kívül valamelyes tárgyi címszót is ad, s az állag minden iratát tartalmazza. A mutató részben az u—z és a.1)—t.2) jelű címszavak utalnak ennek az állagnak az irataira. Az u—z és a.1)—1.6) jelek azonban csak az elenchus rész tételeinek jelei, ahol az iratokra vonatkozó bejegyzésekben az iratok jelzete, a folyószám megtalálható. Az 1.7)—t.2) jelek az „O” köteg iratairól készült elenchus bejegyzések jelei s egyben a köteg iratainak tényleges jelzetei.

Irat meghatározásához, az állagon belül, általában a folyószám, az „O” jelű köteg iratainak meghatározásához a betűből és számból álló jelzet adandó meg.

O 73. FELSÉGSÉRTÉSI PEREK

1794—1865

6 csomó

1—2.	Martinovics-mozgalommal kapcsolatos perekre vonatkozó iratok	1794—1799	2 csomó
3—4.	Wesselényi Miklós pere s a vele kapcsolatos többi perre vonatkozó iratok	1834—1839	2 csomó
5.	Lovassy László pere s a vele kapcsolatos többi perre vonatkozó iratok	1834—1839	1 csomó
6.	Újabb (provizórium-kori) felségsértési perek	1865	1 csomó

A „hűtlenség” kategóriájába sorolt politikai természetű bűncselekményeket — mint a felségsértés, lázadás és lázítás — a Habsburg-uralkodók a XVIII. század végéig, alkalmilag kirendelt, delegált bíróságok elé utalták. (E tárgyról bővebben az *Extractus processuum criminalium* O 29 állag ismertetésében.) Ilyen delegált bíróságok ítéleztek például a XVIII. században az 1735. évi Péro-felkelés, az 1753. évi Törő—Pető mozgalom s az 1784. évi Hóra—Kloska felkelés résztvevői felett. Hasonló delegált bíróság (bizottság) járt el a pasquillus-író Péchy István 1769. évi felségsértési ügyében. Ezeknek, a királyi rendelkezések szerint ad hoc alakult s az ítékezés után feloszlott különleges bíróságoknak az iratai természetesen nem kerültek be a kúriai levéltárba.

A politikai természetű büntetőperek csak az 1791. évi 56. törvénycikk utalta a törvényes magyar bíróságok hatáskörébe: első fokon a kir. tábla, másodfokon a hétszemélyes tábla elé. Ettől kezdve az ilyen perek, a királyi ügyigazgató (*causarum regalium director*, kir. *fiscus*) vádemelése mellett, a kir. tábla előtt indultak s fellebbezés esetén a hétszemélyes táblán nyertek befejezést, megmaradván azonban ítélet után az uralkodóhoz való folyamodás — a *kegyelmi út*, *via gratiae* — lehetősége.

Az első politikai ügy, mely a fentiek szerint a kir. kúria ítélezése alá került, a magyar jakobinusok felségsértési tömegpere volt. De, bár ez a per, valamint az 1802-ig indult további felségsértési perek — az idézett törvénycikknek megfelelően — a királyi és a hétszemélyes táblán folytak le, irataikból alig valami, mindössze 2 csomó irat maradt fenn a személynöki levéltárban. Martinovics és társai 1794—1795. évi pereinek legfontosabb dokumentumait ugyanis a kir. személynöknek Bécsbe kellett felterjesztenie, ahol azok az udvar titkos iratai között, a Kabinettsarchív „*Vertrauliche Akten*” című állagában kerültek elhelyezésre. A további hasonló ügyek iratait pedig — mint például Szirmay Pál 1799. évi felségsértési perét, Zsarnóczy (Zsarnóczay) János, Mikola István, Lányi Sámuel, Kiss Károly, Réz József, Virágh László, Wurmman Salamon ugyanilyen címen indult

1800—1802. évi perét — felsőbb utasításra a kir. személynök a kir. ügyigazgatónak adta át.

A Martinovics-mozgalom részvevőinek pereit több évtizedes sürgetés után, 1927-ben a Magyar Országos Levéltárnak sikerült visszaszereznie s azok — bizonyos átmeneti elhelyezés után — mint O 225 állag, végül is visszakerültek a személynöki levéltárba, de éppen magának Martinovicsnak a periratait az osztrák tárgyalófél nem adta át, azokat visszatartotta. (Bővebben erről a Magyar Jakobinus-per Bécsből kiszolgáltatott iratai O 225 állag ismertetésében.)

A kir. ügyigazgatóságnak átadott periratok — a fentiekben felsorolt személyek felségsértési pereit — a kir. ügyigazgatóság más hasonló irataival együtt az ügyigazgatóságtól később a budapesti kir. főügyészséghez kerültek s a főügyészség irattárának 1883. évi selejtezése alkalmával úgy látszik ennek áldozatául estek. (A kir. ügyészségi szervezet az 1871: XXXIII. törvénycikk értelmében épült ki s 1872-ben kezdte meg működését.) Itt meg kell még jegyezni, hogy a fenti ügyekkel kapcsolatos iratok mennyiségét az a csereakció is erősen csökkentette, melynek során az Országos Levéltár 1876-ban, 1878-ban és 1895-ben több száz — Hajnóczyra, Őz Pálra és Szolarcsikra vonatkozó — iratot adott át a kúriai levéltárból a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának (a mai Országos Széchényi Könyvtárnak), attól viszont a perekkel kapcsolatban csak jelentéktelen mennyiségű nyomtatott ítéletet kapott. (Országos Levéltár levéltára. Általános iratok, Y. 1. 1876: 14, 237, 284, 1877: 714, 728, 1895: 177, 180, 901, 1259, 1271.)

A reformkorban, az 1834—1839. évek között indult újabb perhullám dokumentumaiból 3 csomó irat található a személynöki levéltárban: 2 csomó *Wesselényi Miklós* perét s a vele kapcsolatos perek különféle iratait tartalmazza, egy csomó pedig *Lovassy László* perét a hozzá kapcsolódó iratokkal együtt. A Lovassy-iratok egy része a személynöki levéltárban maradt fenn, más része a személynöktől a kir. ügyigazgatósághoz, majd onnan a budapesti kir. főügyészséghez került s a főügyészség irattárának 1883. évben indult selejtezése alkalmából jutott 1885-ben vissza a személynöki levéltárba. (Országos Levéltár levéltára. Általános iratok, Y. 1. 1883: 645 és 1885: 1037.) A visszakerült iratok a személynök, a kir. kúria s részben a kir. ügyigazgatóság aktaiból szövődtek össze. Az anyagban a kir. tábla iratai a legjelentősebbek s ezért az egész anyag a kir. tábla elnökének, a személynöknek levéltárába került.

A *Wesselényi*-pert tartalmazó két csomó hasonló okból, hasonló provenienciájú iratokból áll. Ezek az iratok a személynöktől szintén a kir. ügyigazgatósághoz, majd annak megszűnése után ismeretlen körülmények között a budapesti kir. büntetőtörvényszékhez kerültek, s ennek irattárában folyt 1918. évi selejtezés alkalmával jutottak vissza még az évben a személynöki levéltár anyagába. (Országos Levéltár levéltára. Általános iratok, Y. 1. 1918: 568.) *Wesselényi* perének itt található eredeti jegyzőkönyve hiányos, ezt pótolja azonban a perjegyzőkönyv szövegét teljes terjedelmében tartalmazó perkivonat, melyet a kúriai levéltár őrzött meg. (Az *Extractus processuum criminalium* O 29 állag 12 172. számú irata.) Ez alkalommal is utalunk a perkivonatok történeti értékére, megemlítve, hogy *Kossuth* perének eredeti iratai sem maradtak fenn, de a perjegyzőkönyv egész szövege

— a perfelvételtől az ítéletig — megtalálható a perkivonatában. (Az *Extractus processuum criminalium* O 29 állag 12 149. számú irata.)

Az 1865. évi felség sértési perek iratainak sorsa a Lovassy-per visszakerült irataihoz hasonló: ezek is a kir. ügyigazgatóság, majd a kir. főügyészség őrizetébe kerültek, s az itt folyó irattár-selejtezés során jutottak 1885-ben vissza a személynöki levéltár anyagába. Ezek az iratok tulajdonképpen az 1790-ben visszaállított kir. kúria büntető szakosztályának iratai, melyeket — a régi gyakorlathoz hasonlóan — különleges megőrzés végett kellett annak idején a kir. ügyigazgatóságnak átadni. A visszaállított kir. kúria provizórium-kori büntető szakosztályának perirataiból ez az egy csomó maradt fenn, a többi — részben a budapesti kir. ítélőtábla irattárának 1915. évi selejtezése, részben az Országos Levéltárat 1956-ban sújtotta tűzvész alkalmával — elpusztult. A szakosztály néhány iktatókönyvének a tűzből mentett iratmaradványok között újabban előkerült roncsai (széthullott, égett, töredező lapok) ma már csupán hivataltörténeti emlék jellegűek, levéltári forrásnak nem tekinthetők s a Provizórium-kori bírósági levéltár, Büntető osztály O 224 állagban vannak összegyűjtve.

A fenti áttekintés után az iratok tartalmáról és rendszeréről a következő — részletesebb — adatokat kell még közölnünk.

A *Martinovics*-perrel kapcsolatos két csomó öt kötegre (ezeknek jelölése I—V) tagolódik: az egyik csomóban az I—III, a másikban a IV—V jelölésű köteg van elhelyezve.

Az I. köteg tartalmából kiemeljük a személynök hivatalos levelezését az uralkodóval, a magyar udvari kancelláriával, a kir. ügyigazgatóval, a megyei és városi hatóságokkal, továbbá azt a néhány jegyzőkönyvet a kir. tábla rendkívüli üléséről, melyekben *Martinovics* és társainak és a mozgalom többi résztvevőjének ügyétől kezdődően a század végéig, *Szirmay Pál* 1799. évi ügyéig található adat. A hivatalos levelezés legnagyobb része felső helyről jött utasítás a perek felvételére, sürgős letárgyalására, a betartandó perrendi alakiságokra, a védőkkel szemben alkalmazandó szabályokra (mint hallgatási eskü), a vádlottak vagyonának lefoglalására. A levelezés más része a személynök felterjesztéseinek fogalmazványa a kapott utasítások teljesítéséről, perelőkészítő ténykedésről, a perfelvétel megtörténtéről, a per menetéről, s végül a kir. kúrián befejeződött ügyeknek a vádlottak kegyelmi kérelmei alapján történő felküldéséről Bécsbe.

A II. köteg tartalmából kiemeljük *Martinovics*, *Laczkovics* és *Szentmarjai* többrendbeli vallatási jegyzőkönyvét (másolat), a fővádlottak s a többi perbevont ellen hozott ítéletek fogalmazványait (részben másolatok), mint gazdaságtörténeti érdekességet *Kazinczy*, *Kralj*, *Szulyovszky*, *Abaffy*, *Fodor* javainak lefoglalásával kapcsolatos iratokat (vagyontárgyak összeírása, ingóságok leltára, magánkövetelések a lefoglalt vagyontömegekkel szemben), mint jogtörténeti érdekességet Pest vármegye feliratát az uralkodóhoz, melyben tiltakozását jelenti be, hogy a perben a magyar törvények nincsenek betartva, végül kiemeljük a halálos ítéletek végrehajtásáról szóló iratokat (utasítások Pest vármegyéhez a teendő intézkedésekre nézve, a kirendelt szolgabírák jelentései a kivégzésekről).

A III. köteg csak néhány iratból áll, tartalma: a letartóztatottak szállításával

kapcsolatos fuvarköltiségek, a vádlottak iratainak lefoglalására vonatkozó hivatalos iratok, a perbefogottakat valamilyen formában érintő magánlevelek (Martinovics bécsi szállásadónőjének levele anyagi ügyben, Martinovics katonatiszttestvérének adott adóslevél) és egyéb kisebb jelentőségű ügy.

A IV. köteg tartalma: a Martinovics-mozgalom (úgy látszik összes) résztvevői ellen hozott kir. táblai és hétszemélyes táblai ítéletek szövege (kézírásos füzet), a mozgalom egyes résztvevői ellen a kir. kúrián 1795-ben tavasszal hozott ítéletek kinyomtatott szövegei (több példányban), a vádlevél és az öt fővádlott elítélésének ítélet-szövegei (ívlapokon, folyamatosan lemásolva).

Az V. köteg különböző feljegyzéseket tartalmaz, két palliumba foglalva. Az egyik, „Magyar törvényekből jegyzetek” felirattal: jogi, jogtörténeti címszavak szerint csoportosított törvényszöveg-kijegyzések s hasonló kijegyzések királyi privilégiumokból és 1526 előtti oklevelekből is. Kendelényinek, az iratokat rendező levéltárosnak a borítólapon látható megjegyzése szerint a kézirat Hajnóczy munkája. A másik pallium „Opus Brunsvikianum” címmel perjogi feljegyzéseket tartalmaz. Kendelényinek a borítólapon tett megjegyzése szerint a szöveg a XVIII. században élt Brunsvik ítélőmester munkájának a másolata, melyet a Martinovics-mozgalomban részt vett s kivégzett Óz Pál ügyvéd készített. A másolat Óz „elkobzott iratai közt találtatott”.

Az öt köteg közül az I. és II. köteg iratai utólag folyószámozást kaptak s e két köteg tartalmához elenchesok is készültek, ezek a köteg elején található. Egy-egy szám alatt azonban gyakran több irat van összevonva, melyeket az elenches külön nem tüntet fel, ezen körülmény miatt az elenches a kutatáshoz csak mérsékelt segítséget ad. A III—IV. köteg rendezetlen, irataikon nincs jelzet, ezekhez segédlet nincs.

A *Lovassy-perre* vonatkozó csomó három kötegre tagolódik:

Az 1. köteg tartalma legnagyobb részben magának Lovassy Lászlónak perével, kisebb részben a többi vád alá került országgyűlési ifjú (Lovassy Ferenc, Tormássy, Lapsánszky) perével kapcsolatos, végül elég sok irat az ugyanezen időben indult, Wesselényi, Kossuth, Földváry Ferenc kir. táblai bíró, Balogh János barsi követ, Lipovniczky Vilmos megyei főjegyző, Ambro Antal szolgabíró és Benyovszky Péter táblai ügyvéd elleni bűnvádi eljárásokkal függ össze. Az iratok legnagyobb része a személynöknek a nádorral, az országbíróval, a kir. udvari kancellárral, a királyi ügyek igazgatójával, ezekkel a perekkel kapcsolatban folytatott hivatalos levelezése a Martinovics-pernél előadottakhoz hasonló tartalommal.

Az országgyűlési ifjak perére vonatkozó iratok közül kiemeljük a Társalkodási Egyesület alapszabályait, a vádlottak érdekében tett beadványokat (jurátusok kezesség-felajánlása a vádlottak szabadlábra helyezéséért), a perkivonatokat, végül a kir. ügyigazgatóság őrzésére bízott felségsértési perek 1805. évi jegyzékét s a hasonló vád címén 1802-ben elítélt Zsarnóczy János és Mikola István kivégzéséről készült egykorú feljegyzést.

A 2. köteg Lovassy László perét tartalmazza nagyszámú mellékletekkel. A mellékletek: a kir. fiscus vádlevele, Lovassy kihallgatásának jegyzőkönyve, tanúvallomások, terhelő bizonyítékok (Lovassy beszédeinek szövege, Lovassy és a Társal-

kodási Egyesület más tagjainak levelei egymáshoz, vármegyékhez, Wesselényihez, továbbá mint alperesi mellékletek Lovassynak és apjának panasz-beadványai, tanúvallomások Lovassy javára.

A 3. köteg tartalmából kiemeljük a perelőadó ítélőmester feljegyzéseit Lovassyék és Kossuth peréről, a kir. tábla 1837. február 27-i ülésében kelt (köztük az országgyűlési ifjak ellen hozott) ítéletek nyomtatott szövegeit, Lovassy István észrevételeit a fia ellen támasztott felségsértési keresetre, a kir. fiscus által Balogh János perében felhasznált mellékletek felsorolását. A Lovassy-perre vonatkozó 5. rakszámú csomó irataival azonos természetűek — lehet hogy közülük is szakadtak el — azok az iratok, melyek ma az országgyűlési ifjak perére s az ifjak Társalkodási Egyesületére vonatkozó iratok O 86 állagát alkotják.

A három köteg közül az 1. és 3. iratai folyószámozva vannak, mindkettőnek elején elenchus található. Az 1. köteg elenchusa igen részletes, a kutatás igényeit teljesen kielégíti, a 3. köteg elenchusa vázlatos, néhány egységben foglalja össze az iratokat. A 2. köteg tárgya egyetlen per.

A *Wesselényire* vonatkozó két csomó kötegekre való tagolódás nélkül tartalmazza mind magának a pernek az iratait, mind a perrel kapcsolatos hivatalos levelezést, vagyis ugyanolyan jellegű iratokból áll, mint a Lovassy-pernek 1. és 2. kötege. Itt is megtalálhatók tehát a kir. ügyigazgató perelőkészítő iratai, a vádlevel, az eredeti pertest, a terhelő bizonyítékok (Wesselényinek a szatmári megyegyűlésen 1834. december 9-én tartott és több beszédének szövege, az egyes hozzá intézett beszédeknek szövege), terhelő tanúvallomások, a kir. fiscus allegátumainak fogalmazványa, megtalálható továbbá a védelem részéről becsatolt nagyszámú irat (mentő tanúk vallomása, vármegyei közgyűlések határozatai, politikai személyiségek nyilatkozatai Wesselényi mellett, kiemelendő itt Széchényi magatartása s végül Wesselényi beadványa az országgyűléshez). Ugyancsak megtalálhatók itt is a hivatalos levelezés dokumentumai a nádor, az országbíró, a kancellár, a kir. tábla, a magyar kamara, a kir. ügyigazgatóság között. (Megjegyezzük, hogy vannak e csomókban az ügyigazgatóságnak tárgy szerint ide nem tartozó iratai is.)

Az egyidejűleg folyt felségsértési perek összefonódása következtében megtalálhatók e csomókban Balogh János perének eredeti iratai (a pertest) s szintén sok irat Kossuth és az országgyűlési ifjak pereire vonatkozólag.

A két csomó — mint láttuk — tovább nem tagolódik, tartalmuk egyébként sincs szorosabb rendbe foglalva, hozzájuk segédlet nem készült.

Az *újabb* (provizórium-kori) *felsősértési perek* csomója 13 felségsértési pert tartalmaz az 1865. évből. Ezek a perek ismertté nem vált kisebb ügyek, mégis jellemzőek a provizórium korának hangulatára. A vádlottak (tanító, földműves, szabósegéd, kőműves, munkás) az uralkodóra és anyjára Zsófia főhercegnőre tett becsmérítő, fenyegető megjegyzéseket többnyire itales állapotban, fináncokkal, katonákkal való civódások során mondták. Érdekesebb ügyek: zsellér pere, kinek fiát erőszakkal katonának vitték s aki emiatti felháborodásában fakadt ki, továbbá egy kovácslegény pere, aki az 1863. évi lengyel felkelésben akart részt venni, de a határon elfogták és visszatoloncolták s ezzel kapcsolatban mondotta a vád tárgyává tett szavakat. Mindezek eredeti kúriai perek, pertesttel, mellékletekkel

(nyomozati, vizsgálati iratokkal, vádlevéllel). E csomó iratait utólag folyószámozták s hozzájuk iratjegyzék készült. Ez azonban a vádlottak nevének ismeretlensége s a jegyzék szűkszavúsága miatt a kutatáshoz alig használható.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a sorozat címe, a részét képező köteg, valamint a jelzett iratoknál a szám, ennek hiányában az irat megjelölésére alkalmas egyéb adatok (név, dátum, az irat jellege) közlendők.

O 225. A MAGYAR JAKOBINUS-PER BÉCSBŐL KISZOLGÁLTATOTT IRATAI

1794—1795

7 doboz

1—7. Iratok [7 mappa dobozokban] 1794—1795 (1798) 7 doboz

A Habsburg-Monarchia országaiban kialakult jakobinus szervezkedés elfojtását célzó hatósági eljárás, mint ismeretes, a mozgalom bécsi résztvevőinek letartóztatásával 1794 nyarán indult meg. A legelső letartóztatottak egyike volt a Bécsben tartózkodó Martinovics, akinek vallomása alapján az elfogatások Magyarországon is elkezdődtek. A mozgalom feltárására alakított udvari vizsgálóbizottság kihallgatta az Ausztriában kézrekerült gyanúsítottakat s a Bécsbe szállított magyar foglyokat. E bizottság a magyar foglyok vallatási jegyzőkönyveiről a magyar hatóságok részére másolatot készített. A bizottság vizsgálatának lezárása után Martinovicsot és magyar társait Budára hozták, ahol 1794 végén a kir. kúria eljárása is megindult. Az eljárás több részben folyt le. A per folyamán alkalmazandó eljárás kidolgozására különleges táblai üléseket tartottak, aktaváltás volt a nádor, az országbíró, a személynök, a kir. ügyigazgató (causarum regalium director, fiscalis director) és az uralkodó, az udvari kormány-hivatalok között. A kiküldött kir. táblai vizsgáló bizottságnak már a per bizonyító anyagát kellett összegyűjtenie perjegyzőkönyvekbe foglalva, a vád és védelem szóváltásaival, s végül a két táblának a foglyokra kiszabott ítéleteivel együtt.

A perek kényes természete miatt az ügy iratait — a személynöki levéltárban az O 73 állagban maradt 2 csomó irat kivételével — Bécsbe kellett a személynök iratanyagából kiszakítva felterjeszteni, ahol ezek az úgynevezett Kabinettsarchív-nak a Vertrauliche Akten című állagában kaptak elhelyezést és később a Kabinettsarchív ezen állagával együtt a Haus-, Hof- und Staatsarchív őrzetébe kerültek. 1927-ben a magyar—osztrák levéltári egyezmény keretében a Vertrauliche Akten egyes részeit, közöttük az itt leltározott 7 mappát a Staatsarchív a Magyar Országos Levéltárnak adta át.

Az Országos Levéltárban az átvett iratanyagból „Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok” címmel összefoglalva már egy külön részleg (I szekció) létesült, melyben a jakobinus per 7 iratmappája 3 állagba (I 52, 53, 66) szakadt szét. Az I szekció anyagának rendezésekor a 7 mappa végül is visszakerült a kir. tábla elnöki iratai közé a személynöki levéltárba és az itt tárgyalt állaggá egyesült.

Az állag tartalmát és szerkezetét, az iratoknak a „Magyarország újkori

történetének forrásai” sorozatban megjelent eddigi publikációira (Benda Kálmán: A magyar jakobinusok elleni felségsértési és hűtlenségi per iratai 1794—1795. és Mályusz Elemér: Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790—1795.) tekintettel az említett régebbi jelzeteket is feltüntetve, az alábbiakban ismertetjük.

I. mappa, a *Vertrauliche Akten* 4, 22, 41 és 59. fasciculusaiból kiemelt iratok (azelőtt I 52. állag). E mappa legnagyobb részét a magyar jakobinusoknak a bécsi udvari vizsgáló bizottság előtt tett vallomásairól készült jegyzőkönyvmásolatok képezik az 1794. évből, olyan példányok, melyeket nem csatoltak be a kir. táblai periratokhoz. A jegyzőkönyvmásolatokhoz téve megtalálható egy példánya a jakobinus-kátének is, *Catéchisme de l'homme et du citoyen* címmel. A mappa további részét három pallium irat képezi a következő tartalommal:

a) Aktaváltások a nádor és a bécsi udvari hatóságok között az 1795—1798. évekből Martinovics bécsi hagyatéka tárgyában, másolatok.

b) Aktaváltások a nádor és a bécsi udvari hatóságok között az 1794—1795. évekből a perrel kapcsolatban (csaknem mind másolatok) s Martinovics politikai végrendeletének szövege.

c) Martinovicsnak a letartóztatása után 1794-ben készített három feljegyzése a kormány számára a franciáknak a Monarchia ellen irányuló titkos terveiről, a demokratikus forradalom propagálására létesült francia intézményről, az uralkodónak ajánlott *Tableau Európa 1788—1794. évi állapotáról*. A három feljegyzés közül az első és második kétségtelenül másolat, a harmadik valószínűleg szintén az.

A jegyzőkönyvmásolatok s az a) alatt említett pallium iratai időrendben vannak elhelyezve, a b) alatt említett palliumban (csupán néhány irat) ilyen rend nincs.

2. mappa, *Vertrauliche Akten Fasc. 42.* (azelőtt I 53. állag). Tartalma: a per vádlottainak a kir. tábla vizsgáló bizottsága előtt tett vallomásai (ezek alkotják a mappa túlnyomó részét), becsatolt terhelő bizonyítékok, mint például tanuvallo-mások, a vádlottak levelei, a francia propagandairatok és a *Marseillaise* fordítása, a bizottságnak és a kir. tábla e tárgyban tartott különleges üléseinek néhány jegyzőkönyve, továbbá Ürményi személynök felterjesztései, melyekkel a fenti iratokat az uralkodóhoz Bécsbe felküldte. A felsoroltak csaknem mind eredeti iratok az 1794—1795. évekből.

A mappa iratait a vizsgálat előrehaladása szerint időrendbe sorolták s annak megfelelően folyószámozták.

3—7. mappa, *Vertrauliche Akten Fasc. 43—44, 46—48.* (azelőtt I 66. állag). Tartalma: a magyar jakobinusok felségsértési pereinek (a kúria minden vádlott perét egymástól elkülönítve tárgyalta) eredeti kir. táblai és hétszemélyes táblai perjegyzőkönyvei az idecsatolt permellékletekkel, vagyis a vád és a védelem bizonyító anyagával, köztük számos Bécsben készült vallomási jegyzőkönyvmásolat. A terhelő bizonyítékok között forradalmi tartalmú röpiratok és a vádlottak kéziratos és nyomtatott művei is találhatóak, például a *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen* és Szentjóni Szabó Lászlónak színműve a *Mathias Corvinus* (megjelent Ofen, Landerer 1792.), idézzük még egy névtelen szerző munkáját,

mely Grosse Wahrheiten und Beweise in einem kleinen Auszuge aus der ungarischen Geschichte címmel jelent meg (Frankfurt—Leipzig 1792).

E perek az egyes mappákban külön-külön palliumban foglalva a következő sorrendben kaptak elhelyezést:

3. mappában Táncsics, a két Laczkovics, Verseghy, Juhász, Makk, Újgyörgyi, Baranyai, Erdélyi, Rosty J. és Szlávy Gy. pereinek iratai vannak,

4. mappában Landerer, Szabó L., Verhovszky, Szén, Szlávy J., Uza, Kazinczy F., Hirgeist, Smetanovics és Szulyovszky pereinek iratai találhatók,

5. mappában Nemessányi, Fodor, Peiczkofer, Túrós, Sehy, Lonovics, Kazinczy M., Abaffy, Rosty P. és Illés pereinek iratai vannak besorolva. Az I. szekció 1956-ban megjelent alapleltára szerint Marton István pere is ebben a mappában volt elhelyezve. 1971-ben e leltárunk felvétele alkalmával a per sem ebben, sem a többi mappában nem volt megtalálható. Előkerült ez alkalommal Szén Antalnak az alapleltár szerint hiányzó pere, a 4. mappába sorolva.

6. mappában Hajnóczy, Őz, Szentmarjai, Szolartsik és Sigray pereinek iratai őriztetnek,

7. mappában Lukács, Brehm, Batsányi, Bujanovics, Pruzsinszky, Kopasz és Aszalay pereinek iratai vannak egybegyűjtve.

Az osztrák—magyar levéltári egyezmény keretében 1927-ben az osztrák fél, Martinovics bécsi kapcsolataira hivatkozva, Martinovics perének iratait (Vertrauliche Akten Fasc. 45) nem szolgáltatta át a magyar félnek, ez az iratanyag a Staatsarchívban maradt vissza. Az átadott iratokat Paulinyi Oszkár a Levéltári alapleltárak I. 11, sokszorosításban 1956-ban megjelent kiadványunkban „Bécsi levéltárakból kiszolgáltatót iratok” címmel ismerteti.

Az állagnak segédlete nincs, a kutatáshoz a fenti részletezés szolgál áttekinthetőül.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a mappa száma, a 2. mappánál még a folyószám, a többi mappánál az irat megjelölésére értelemszerűen alkalmas adatok (az irat jellege, név, dátum, esetleg cím) közlendők.

O 74. SZEMÉLYNÖKI VEGYES IRATOK

XVIII—XIX. század

5 csomó, 1 kötet

1—4.	Országgyűlési iratok	1764, 1790—1791, 1802, 1826—1827, 1832—1836, 1840	4 csomó
5.	Vegyes peres iratok	XVIII—XIX. század első fele	1 csomó
6.	Stylare occurrentium in Cancellaria Regia Minori expeditionum... conscriptum [a személynöki hivatal kiadmányainak formuláskönyve]	1801	1 kötet

Kendelényi levéltáros levéltárrendezési ténykedése során a selejtezést sok esetben kíméletlenül hajtotta végre. A személynöki levéltárból „inutilia”-ként selejtezésre kiválogatott iratok egy része a pusztulást valami okból mégis elkerülte. Ezeknek „Vegyes iratok” cím alatt fennmaradt csomóiból alakult az itt leltározott állag.

Az iratok legnagyobb része (1—4. csomók) a személynököknek, mint az országgyűlés alsó táblája elnökének működéséhez kapcsolódik, országgyűlési vonatkozású iratokból áll. Itt találhatók például az 1790/91. évi országgyűlés kinyomatott naplói, az 1791, 1802 és 1825/27. évi országgyűlések különböző iratainak kéziratos másolatai (az eredeti országgyűlési iratokat a személynök, illetőleg annak ítélmesterei az Archivum Regni keretében őriztették). Az iratok között vannak rendi postulatumok, gravamenek, az alsó és felső tábla üzenetváltásai egymással, a királyhoz intézett felterjesztések szövegei, törvénycikkek szövegének tervezetei, kiküldött bizottságok jegyzőkönyvei, elaborátumai és jelentései a fentiekben összefoglalva megadott időkörből. Az iratok tárgya az országgyűlések tárgyalási anyagához kapcsolódik.

Az állag kisebb részét kitevő vegyes peres iratok (5. raksz.) a személynököknek, mint a kir. tábla s a személynöki szék elnökének működésével van összefüggésben. Az iratok: perkivonatok, a felek által perükről a bíróság tájékoztatására készített „informatio”-k, seriesek, beadványok egyes perekhez, pertöredékek, mellékletek, mindezek főleg polgári ügyekben s csak néha büntető ügyben.

A 6. rakszámú formuláskönyvben a kötet címének megfelelő iratminták, címzési és egyéb udvariassági formulák vannak összegyűjtve.

Az iratokon jelzet nincs. Újabb rendezés eredményeként az országgyűlési iratok diétánként elkülönítve s azokon belül a lehetőség szerint időrendben vannak. A peres iratok közül a perkivonatok és informatiók a felek nevének betűrendjében helyeztetek el, a többi vegyes peres irat természeténél fogva tovább nem volt rendezhető.

Az állaghoz segédlet nincs. A kutatás az országgyűlési iratokban az időrend alapján, a peres iratokban a nevek alapján történhetik.

Irat meghatározásához, az állagon belül, az irat megjelölésére értelemszerűen alkalmas adatok (az irat jellege, dátuma, a peres fél neve) közlendők.

O 75. INSTANTIAE PRO TERMINO PRAEFIGENDO

(Határnap kitűzéséért benyújtott kérelmek)

1815—1848

3 csomó

1—3.

Iratok

1815—1848

3 csomó

Az itt összevonódott iratoknak körülbelül a felét a kir. táblához és — néhány esetben — a személynöki székhez benyújtott fellebbezések („fellebbező levelek”, libelli insinuationales) alkotják, rendszerint hozzájuk csatolt különféle mellék-

letekkel. Ilyen mellékletek a per eredetiben való felterjesztését elrendelő királyi mandátumok, ezekkel kapcsolatos megyei határozatok s a felküldött pereket kísérő felterjesztések, megyei igazolások a fellebbezők szegénységéről, levelek ilyen ügyekben Spányi András kúriai pauperum advocatushoz. Minthogy a fellebbező levél az ellenfélnek bizonyos időpontra való megidőzését, vagyis a per másodfokon való felvételére terminus kitűzését kéri, ezeknek az iratoknak az állag címe megfelel. Megfelel továbbá az iratok között található, alsóbb fórumokhoz intézett keresetleveleknek is, sőt tágabb értelemben véve azoknak az iratoknak is, melyekben a fél a törvényhatóságánál s ez a személyöknél vagy a kir. táblai referenseknél a felküldött perek elintézését sürgeti, ítélethozatalra kitűzését kéri.

Az állag további részét alkotó, rendkívül változatos iratok azonban a címmel semmiféle kapcsolatban nincsenek. Ilyenek például elsőfokú bíróságok ítéletlevelei, törvényhatóságok peres vonatkozású jegyzőkönyvi kivonatai, hatósági bizonyítványok, törvényhatóságok kérelmei a személyökhöz bizonyos perek vitekére kúriai pauperum advocatus kirendelése végett, felek különféle beadványai peres ügyekben különböző fórumokhoz, továbbá permellékletnek látszó vegyes iratok, mint például tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, szerződések, kötelezvények, adóslevelek, számlák, árujegyzékek, nyilatkozatok, felek levelei egymáshoz és ügyvédjükhöz, meghatalmazások, ügyvédvalló levelek, anyakönyvi kivonatok, geneológiai táblák.

Amilyen kétes a felsorolt iratok összefüggése, ugyanolyan bizonytalan az állag keletkezése s iratainak eredeti hovátartozása is. Az iratokból gyakran kitűnik, hogy azokat szegény felek nevében eljáró törvényhatósági ügyvédek készítették, olyan esetekben, amikor az ügyvédi képviselőt a kúrián a pauperum advocatus szokta ellátni. E körülmény, valamint az említett Spányihoz intézett levelek s az iratoknak az ő nevére tett utalásai, vagy az iratokon Spányi rájegyzései arra engednének következtetni, hogy az iratok Spányi vagy általában pauperum advocatusok valamilyen állagából szakadtak el.

Az iratok más része olyan természetű, hogy azokat bizonyára a személyökhöz, mint a kir. tábla s a személynöki szék elnökéhez nyújtották be, de minthogy — a tett próbák szerint — ez ügyek perfelvételre nem kerültek, az iratok a személyöknél maradhattak vissza. A felsorolt iratok között sok egyéb beadvány, kérelem is a személyökre utal.

Végül megemlítendő, hogy több iraton Inutilia rájegyzés látható s egyes régi palliumokra „vegyesek, haszontalanok” felirat van rájegyezve Kendelényi kézírásával. Mindebből úgy látszik, hogy az állag szóban forgó iratait Kendelényi levéltáros emelte ki különböző, ma már meg nem állapítható helyekről — nagyobb részt bizonyára a személynöki levéltár iratai közül — és gyűjtötte össze kiselejtezés céljából. A selejtezés azonban elmaradt s az így keletkezett állag az iratok nagyobb részének többé-kevésbé megfelelő címet kapott.

Az iratok a felek nevének kezdőbetűi szerint vannak rendezve. Egy-egy kezdőbetűn belül sem további betűrend, sem időrend nincs. Az iratokat nem jelzetelték.

annak, ami eredetileg a személynöki levéltárban összegyűlt. Az iratok mennyisége — az évek folyamatosságát tekintve — megállapíthatóan hiányos. Az 1801. év szeptemberéből fennmaradt néhány iratot követően például 1825-ig egyetlen reversális sem található. 1825—1837 között ugyan minden évből van valamennyi irat, de minden biztonnal ennél több jött létre ebben az időközben. Az 1837 utáni évekből — éppen azokból az időkből, amikor az újabb politikai perek nyomán hajsza folyt a többé-kevésbé titkos „Társalkodó Egylet”-be szervezkedett országgyűlési ifjúság, jórészt táblai jurátusok ellen — nem maradt fenn reversális. A hiányzó iratok bizonyára Kendelényi levéltáros végrehajtott selejtezésének estek áldozatául, s a fennmaradt töredék csak véletlenül került el ezt a sorsot.

Az iratokat évente és törvénytörvényekint kötegették, a kötegeket időrendbe rakták, a kötegeken belül további rend nincs, az iratokat nem jelzetelték. Az állaghoz segédlet nem maradt fenn, a kutatáshoz csak az időrend ad valamelyes segítséget, a törvénytörvényekon belül a vizsgatérminusok sorrendje adhat néha további, a napi dátumig pontos időrendet.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a reversális kelte s a kiállító neve jelölendő meg.

O 77. TESTIMONIALES JURATORUM

(Jurátusok főiskolai és joggyakorlati bizonyítványai)

1771—1847

10 csomó

1—10.	Iratok	1771—1847	10 csomó
	Testimoniales juratorum index [sérült mutató megmaradt része az A—K kezdőbetűs nevekhez, gépelt ívlapok palliumban az 1. csomó elején]		

A jurátusi idő leteltével az ügyvédi diploma birtokában vagy a nélkül eltávozó fiatalok bizonyítványait rendszerint visszakapták. Előfordult azonban, főleg olyanok esetében, akik a juratéria idejét nem töltötték le, hanem gyakorlatukat valami okból megszakítva vagy fegyelmi vétség miatt „a jurátusok albumából töröltetve” távoztak, hogy ezek a benyújtott bizonyítványokat nem kérték vissza. Szokás volt az is, hogy a dékán a nála tett panasz alapján az adósságba keveredett jurátus bizonyítványait (sőt ügyvédi diplomáját is) visszatartotta, ezzel akarván őt adósságai rendezésére kényszeríteni. Idők folyamán tehát a kúrián megfordult sok ezer jurátus visszamaradt bizonyítványaiából több csomó gyűlt össze.

Az itt tárgyalt állag ilyen iskolai és joggyakorlati (patvariai) bizonyítványokból áll. Az iskolai bizonyítványok az egyetem, az akadémiák és főiskolák bizonyítványai a jogi tanulmányokról, a joggyakorlati bizonyítványok a legkülönbözőbb hivatalok és személyek (alispán, szolgabíró, országgyűlési követ, ügyész, ügyvéd) tanúsítványai a mellettük töltött patvaria idejéről. Mind az iskolai, mind a jog-

gyakorlati bizonyítványok különböző részletességűek: a végzett studiumokat, az elért eredményt s a gyakorlat alatt tanúsított magatartást vagy röviden, vagy részletesebben kifejtve tanúsítják. Különböző részletességűek a bizonyítványok a személyi adatok tekintetében is: rendszeren csak a nevet, rendi állást s a nevezett törvényhatóságát (megye, város) jelölik meg, gyakran megemlítik még a vallást, életkort és más személyi adatot (katonai szolgálat), továbbá az apa nevét, foglalkozását, a család lakóhelyét is.

A bizonyítványok hátára rendszeren rá van vezetve, hogy a juratériára jelentkezőt a kir. kúria mely tagja mellé osztották be, többnyire abban a formában, hogy maga a leendő principális írta rá a beosztáshoz való hozzájárulását. Sokszor fel van jegyezve még a jelentkezés, a jurátusi eskü letételének dátuma.

Végül megemlíthető, hogy a fenti bizonyítványokon kívül az iratok közt néha a jurátusi szolgálatra vonatkozó más dokumentumok is előfordulnak, ilyen például a kir. táblai principális bizonyítványa az oldala mellett töltött juratériáról vagy jegyzékek jurátusi felvételre jelentkezőkről.

Mint az elmondottakból látható, az állag a magyar jogászképzés és ennek részeként az ügyvédképzés történetére vonatkozó vagy személyi jellegű kutatásokra alkalmas. Felhasználható továbbá általában a felsőoktatás történetére vonatkozó kutatásokhoz is, elsősorban a változó szervezetű felekezeti főiskolák bizonyos időpontban volt oktatási szintjének, oktatási formáinak vizsgálatához. Az iratok között erre vonatkozólag igen szép, kiállítási célra is alkalmas darabok találhatók: diplomák, melyeket a debreceni, sárospataki, pápai, egri főiskolák, akadémiák, egyetemek adtak ki híres professzorok, neves jogtudósok aláírásával.

Az iratokat évente palliumba foglalták, évrendbe rakták, s palliumokon belül a nevek pontos betűrendje szerint rendezték. Ha ugyanazon személynek több különböző évben kelt bizonyítványa maradt fenn, ezek mind együtt a legkorábbi év palliumában vannak elhelyezve. Az iratokon jelzés nincs.

Az állag névmutatójának csak az A—K kezdőbetűs nevekhez használható első része maradt fenn, további lapjai az 1945. évi hadműveletek során elpusztultak. E csonka mutató bejegyzései a nevet és évet adják. Az M—Z kezdőbetűs neví jurátusok irataihoz nincs segédlet, ilyen esetben a név szerinti kutatáshoz az év legalább hozzávetőleges ismerete szükséges.

Irat meghatározásához, az állagon belül, év és név jelölendő meg.

O 78. PROTOCOLLA NEOCENSURATORUM ADVOCATORUM

(Ügyvédi vizsgák jegyzőkönyve)

1769—1869

6 kötet

1—6.	Prothocollum advocatorum... examinatorum, Protocollum censorum [és ezektől eltérő címekkel]	1769—1783, 1791—1849, 1861—1869

6 kötet

Az itt leltározott könyvsorozat 1. kötete, a bevezetésként bemásolt 1769. évi rendtartás szövege után, az ennek értelmében 1769. április 21-én Magyarországon letett első ügyvédi vizsga bejegyzéseivel kezdődik. A bejegyzések a vizsga eredményén kívül minden vizsgázónál megemlítik, hogy ismereteit hogyan, milyen főiskolai tanulmányok és milyen gyakorlat, vagy főiskolai tanulmányok nélkül, milyen gyakorlat útján szerezte. Ez a kötet 1769-től 1783-ig tartalmazza a vizsgákra vonatkozó bejegyzéseket.

A 2. kötet bejegyzései 1791-gyel kezdődnek. A közbeeső 1784—1790. évekről jegyzőkönyvek nincsenek. E hiány a magyar jogszolgáltatás terén II. József alatt bekövetkezett változásokkal, a Norma manipulationis új ügyviteli rendjével, a korszak iratainak külön kezelésével áll kapcsolatban. II. Józsefnek az ügyvédképzést s az ügyvédséget érintő rendelkezései a Tabula septemviris O 61 és Tabula regia O 62 állagokban kereshetők. A Justitia Josephina idején a kir. táblán tett ügyvédi vizsgára utaló adatot ezekben az iratokban csupán két esetben találtunk.

Az ügyvédvizsgákra vonatkozó bejegyzéseket a jegyzőkönyvek 2—6. kötete hiánytalan sorban tartalmazza az 1791—1849. évekből. 1849-ben a sorozat megszakad: ez év tavaszától a politikai változások, majd az osztrák megszállás, az abszolútizmus rendszerének kiépülése miatt az ügyvédvizsgáztatás Magyarországon hosszabb ideig szünetelt, majd az 1852. július 24-én kelt császári pátens értelmében az új császári és királyi kerületi főtörvényszékeken (Districtual Obergericht, Oberlandesgericht) történt. 1861-ben, amikor az ország államapparátusának régi rendje helyreállt, ennek keretében már a személynöki hivatal is megkezdte működését és így az ügyvédvizsgáztatás régi rendje is feléledt. Ennek megfelelően a sorozat utolsó kötetében, az 1849 tavaszán abbamaradt bejegyzések után 1861. augusztus 24-i dátummal a vizsgabejegyzések újrateküdnek s 1869-ig, amikor a kir. kúria átszervezésével a feudális jogszolgáltatási szervezet polgári irányú átállítása megkezdődött, folyamatosan tovább haladnak. A bejegyzések sora 1869. május 25-én, a kir. kúria említett átszervezése folytán, lezárul.

A jegyzőkönyvek részletessége az egyes kötetekben nem egyforma, sőt egyes kötetben belül is többször változik. Az első kötet bejegyzései elég részletesek, a vizsgázók előtanulmányaira is kiterjednek, megnevezik a származáshelyük törvényhatóságát és megadnak egyéb adatot is. A további kötetek szűkszavúbbak. A vizsgázók nevén kívül minden bejegyzés csak a vizsga eredményét és az ügyvédi eskü letételének napját tartalmazza, más adatok előfordulása esetleges. Egyes évek bejegyzései — különböző változatban — a vizsgázók rendi állását, vallását, a vizsga letételének napját (vagy legalább törvényszakát) s 1815-től kezdődően a vizsgáztató bizottság tagjainak nevét is megadják.

A jegyzőkönyvsorozat a magyar ügyvédség történetének becses forrása s a jogvégzett személyek közismert társadalmi súlyánál és politikai jelentőségénél fogva, általános történeti értékű. A vizsgázók közt Hajnóczytól Kossuth Lajosig csaknem minden, a kor eseményeiben szerepet játszó személy neve megtalálható, ezért a jegyzőkönyvek szűkszavú bejegyzéseik ellenére is biográfiai adatok rögzítéséhez jól felhasználhatók. A jegyzőkönyvek hű keresztmetszetét adják a magyar

jogászság — e korban csaknem az egész magasabb műveltségű réteg — számának, társadalmi összetételének, kialakulásának.

A kötetekhez névmutató vagy más segédlet nincs, a kutatáshoz csak az időrend adhat segítséget. Névre irányuló kutatás esetén a keresett személy életkorának vagy pedig a jurátusi idejének legalább körülbelüli ismerete a vonatkozó bejegyzés kikeresését megkönnyíti. A vizsga — melyet átlag 21—23 éves korban volt szokás letenni — vagy a jurátéria időpontjának megállapításához a Személynöki levéltárnak a jurátusokra vonatkozó más iratanyagának (az O 76, 77, 79—81 állagok) adatai, vagy a kir. tábla névmutatóval ellátott ülésjegyzőkönyvei (O 9 állag) nyújthatnak segítséget.

Szöveghely meghatározásához, az állagon belül, a kötet rakszáma vagy évköre és lapszáma jelölendő meg.

O 79. LIBRI DECANALES

(Dékáni könyvek)

12 kötet

1827—1848

- 1—12. [Cím nélküli nagyalakú kötetek — melyeknek összefoglaló címét csak egykorú hivatkozásokból állapíthattuk meg — A-Z betűkkel megjelölve, év nélkül. Bejegyzések körülbelüli évei 1827—1848] 12 kötet
- Tek. kir. Tábla hites jegyzőinek... bejelentési lajstroma [és] ... kir. táblai jegyzőkké esketendőknél névsora [Két füzet az A-betűs kötetbe téve.] 1846—1848

A dékánátuson készült, a jurátusok adatait tartalmazó könyvek készítésének pontos dátuma utalások hiányában nem volt megállapítható.

Úgy látszik, hogy a kötetek szórványosan körülbelül 1827-től, tömegesen 1834—1846 között jurátusnak felesketett ifjak neveit tartalmazzák (az ügyvédi vizsga letételére vonatkozó utólagos bejegyzések 1848-ig mennek). A könyv névanyaga tehát legfeljebb az 1834—1846. évekre vonatkozóan tekinthető viszonylag teljesnek. A korábbi időből a bejegyzések csak egyes pótlások és a jurátusi idejüket megszakító s később visszatért személyek nevét tartalmazzák. Az 1846. év végétől 1848-ig jelentkezett jurátusokat az A-betűs kötetbe tett két füzet mutatja ki, ezek tehát a kötetek folytatását, kiegészítését képezik.

A kötetek bejegyzései a jurátusok neve mellett gyakran feltüntetik, hogy az illető milyen életkorú (rendszerint 20—25 éves, vagy fiatalabb, vagy ennél idősebb), hol tanulta a jogot, hol volt patvarián, ki az apja s annak mi a foglalkozása.

Mindig feltüntetik a jurátus vallását, származáshelyét, törvényhatóságát (megye, város, gyakran a megyén belül a község is), jurátusi esküjének, vagyis a gyakorlat kezdetének a napját, principálisának nevét, a jurátus pesti lakcímét és annak változásait, ügyvédi esküje letételének napját s néha egyéb adatokat is.

Az állag köteteinek társadalomtörténeti forrásértéke nyilvánvaló. A bejegyzések adatai még helytörténeti kutatásokhoz is használhatók: 7000—8000 jurátus lakcíme (helység, utca, tér, piac, kapu, sor, névvel jelölt ház, fogadó) becses adat. Megjegyezzük, hogy a két füzet tartalma a kötetekhez hasonló, csak valamivel hiányosabb.

Az állagnak segédlete nincs. A kutatáshoz a kötetek betűrendje s a füzetek időrendje adhat segítséget. Egy-egy kötet rendszeren több kezdőbetű névanyagát tartalmazza, csak a gyakori kezdőbetűknek van külön kötetük. A főbetűkön belül a bejegyzések időrendi folyamatos vezetésük folytán további szoros betűrend nélkül következnek egymás után.

Kutatáshoz a szöveg helyét csak körülbelül, a jurátus nevével s jurátusi esküjének a napjával jelölhető meg. A kötetek és füzetek nincsenek lapszámozva.

O 80. ACTA JURATORUM
(Jurátusokra vonatkozó iratok)

1770—1849

7 csomó, 3 kötet

1—3.	„Névjegyzékek” [jurátusok eskütételének napi jegyzékei]	1790—1848	3 csomó
4—6.	Catalogus juratorum I. Tabulae Regiae notariorum, Series juratorum [és ezektől eltérő címekkel] [jurátusok betűrendes névjegyzékei]	1770—1785, 1827—1837, 1847—1849	3 kötet
7.	„Bizonyítványok” [jurátusok részére principálisaik által kiállított működési bizonyítványok]	1838	1 csomó
8—9.	„Fegyelmi ügyek”	XIX. század első fele	2 csomó
10.	„Ügyvédi oklevelek” [adósságok miatt visszatartott ügyvédi diplomák és mellékleteik]	(1798) 1814—1848 (1861)	1 csomó

Az állag a jurátusok ügyeivel kapcsolatban a személynök hivatalában, a dékánatuson képződött és a személynöki levéltárban összevont iratokból alakult ki. A kir. táblai dékán (dékáni hivatal) tevékenysége nem különült el a személynöki

hivataltól, annak keretébe tartozott. A dékáni ügykör eredetileg csak egy referatura volt a személynök hivatalában. A jurátusok számának növekedése s a velük kapcsolatos teendők sokasodása miatt a referatura is fejlődött, a XIX. század fordulóján már „officium”-ként szerepel, de iratképzése — mint ez állag is mutatja — továbbra is egybeolvadt a személynöki hivatal iratképzésével. (A jurátusokról részletesebben a Testimoniales juratorum O 77 és a Libri decanales O 79 állagok ismertetésében szólnunk.)

Az iratok — tárgyak szerint — a következő csoportosításban kaptak elhelyezést:

Az 1—3. csomókba a jurátusok eskütételének dokumentumai kerültek, éspedig az esküre beosztott vagy már felesketett jurátusok napi jegyzékei. A jegyzék néha több napról szól, egész törvényszakról összeállított is előfordul. Az iratok nem egyforma részletességűek. Sok jegyzék csak az eskü napját s a jurátusok és principálsaik nevét tartalmazza. Más jegyzékek ezen kívül azt is feltüntetik, hogy a jurátusok mely törvényhatóságból származnak, mely főiskolán tanultak, hol és mennyi ideig voltak patvarián. Egyes jegyzékekben (különböző változatban) más adatok is szerepelnek, például a jurátus vallása, rendi állása, bizonyítványai szerinti minősítése, katonai vagy insurgens szolgálata, a főiskolán hallgatott tantárgya. Az iratok évköre — mint a további csomókban is — nagyon hézagos, több év teljesen hiányzik.

A 4—6. alatti kötetek — betűrendes névjegyzékek — a főbetűkön belül az eskütétel időrendjében sorolják fel a bejegyzett jurátusokat. Ezek neve mellett a 4. alatti kötet csak a principális nevét, az eskü napját, a jurátus beosztásának jellegét (in actualitate existens vagy accessista) jelöli meg. (A jurátusok beosztásának ismertetését a Testimoniales juratorum O 77 állag keretében adjuk.) Az 5. és 6. kötet mindezekon kívül még a jurátusok vallását s olykor ügyvédi esküjének napját is feltünteti.

A 7. csomó a jurátusok részére principálsaik által kiállított bizonyítványokat tartalmaz: tanúsítványt arról, hogy a jurátus mellette végzi gyakorlatát, továbbá jelentéseket a kir. táblához arról, kik vannak egy-egy principálisnál gyakorlaton.

A 8—9. csomókban jurátusok fegyelmi ügyeinek iratai találhatóak: az előbbiben kihágásaikkal, garázdságaikkal, az utóbbiban adóssági ügyeikkel kapcsolatos iratok. A 8. csomó jelentős részét az 1844. évi országgyűlés alatt Pozsonyban jurátusok és más országgyűlési ifjak által elkövetett súlyos excessus iratai képezik: iratváltások a nádor, a személynök, a királyi ügyek igazgatója s az országgyűlés tagjainak és személyzetüknek elszállásolása, s a diéta alatt a rend és közbiztonság fenntartását ellátó királyi főlovászmesteri hivatal között, továbbá Pozsony megye és város s a kiküldött táblai bizottság jelentései ez ügyekben, a tettesek és tanúk kihallgatási jegyzőkönyvei. Példaképpen említjük meg azt az esetet, amikor néhány fiatal a Pozsony melletti Vaskút (Eisenbrunn) fürdőhely vendéglőjében lerészegedve a vendégeket megtámadta, súlyosan bántalmazta, egyeseket megsebesített s az épület berendezésében nagy károkat okozott. A csomó többi része Pozsonyban és Pesten elkövetett más hasonló ügyek (verekedések, duhajkodások) hasonló irataiból áll az 1843—1848-as évekből. A csomó elején a

jurátusok fegyelmi szabályzata s egy, a kihágások miatt 1842—1843-ban beérkezett panaszokról összeállított jegyzék is található. Kendelenyi levéltárosnak a jegyzékre írt feljegyzése szerint a füzetet csak „mutatványul” tartotta meg a levéltárban. (Feltehetőleg tehát ebből az állagból is nagyobb mennyiségű irat esett selejtezésének áldozatául.)

A 9. csomó jurátusok adósleveleit, kötelezvényeit, váltóit, kifizetetlen számláit s hitelezőiknek a dékánhoz vagy a személynökhöz benyújtott panaszbeadványait tartalmazza, valamint egy „Adóssági könyv”-et, melyet a dékáni hivatal vezetett a jurátusok tartozásairól a hitelezők feltüntetésével az 1840-es években. A hozzá mellékelte két kisebb füzet, „Adóssági könyv okleveleinek kivonata” címmel, a csomó iratainak elenchusa.

A 10. csomó ügyvédi vizsgát már tett jurátusoknak adósságai miatt a dékán által visszatartott diplomáiból áll. A legtöbb diplomához mellékelve vannak a tulajdonos egyéb, szintén visszatartott személyi okmányai (főiskolai, joggyakorlati bizonyítványai) s a tartozást bizonyító dokumentumok. A csomóban néhány, az Országos Levéltárnak ajándékozott és a volt budapesti királyi ítélőtábla által (irattárának selejtezése során) rövid úton ide áttett egykorú ügyvédi oklevél is elhelyezést kapott. Ezek a csomó elején levő kötegben találhatók.

Az 1—3. 8. és 10. csomók tartalma időrendben, a 7. csomó tartalma betűrendben, a 9. csomónak iratai a csomón végigfutó folyószámok szerint vannak elhelyezve. Egy-egy folyószám alatt vagy egy tartozás bizonyítéka vagy egy személy több tartozásának összegyűjtött bizonyítékai találhatók.

Az 1—3. rakszámú csomóknak az irataihoz a 4—6. rakszámú kötetek, a 9. rakszámú csomóhoz a benne foglalt füzetek (elenchus) használhatók segédletül. A többi csomóhoz nincs segédlet. Kutatás esetén a 7. rakszámú csomónál a betűrend, a 8. és 10. rakszámú csomónál az időrend nyújthat segítséget.

Az iratokon, a 9. rakszámú csomó kivételével, jelzés nincs. Az 1—3. és 7—8. rakszámú csomók irataira az állag címe és törzsszáma rá van pecsételve.

Irat meghatározásához, állagon belül, a 9. csomónál a folyószám, a többi csomónál az iratok megjelölésére értelemszerűen alkalmas adatok (irat jellege, kelte, a jurátus neve) közlendők. Célszerű a csomó számát is megadni.

O 81. ÜGYVÉDVIZSGÁLATI IRATOK

1791—1869

7 csomó

1—7.	Iratok	1791—1848, 1861—1869	7 csomó
------	--------	-------------------------	---------

Az állag a címnek megfelelően ügyvédi vizsgákkal kapcsolatos iratokból jött létre. Tartalmáról és szerkezetéről az alábbiak mondhatók:

Az 1—3. csomókban az ügyvédi vizsgára jelentkező vagy egy-egy vizsgaidőpontra beosztott, vagy levizsgázott jurátusok névjegyzékai és calculus-jegyzékai találhatók az 1791—1848., valamint az 1861—1864. évekből.

A 4. csomóban a vizsga letétele után ügyvédi esküre bocsátott jelöltek hasonló jegyzékei vannak elhelyezve az 1842—1848. évekből.

Az 5. csomó ügyvédvizsgáló bizottságok vizsgajegyzőkönyveinek kivonatait tartalmazza az 1861—1869. évekből.

A 6. csomóban a jelölteknek kiadott s általuk kidolgozott vizsgatételek,

A 7. csomóban a kiadott, de kidolgozatlanul maradt vizsgatételek találhatók és amennyire a hiányos keltezésből, az iratok joganyagából megállapítható, a XVIII. század végéről s a XIX. század első feléből, főleg az 1810-es évekből.

A különböző korú és jellegű jegyzékek részletessége is különböző. Sok jegyzék csak a jelöltek nevét, a vizsga idejét és eredményét mutatja ki, mások a vizsgabizottság tagjait is feltüntetik s egyes jegyzékek a jelöltek neve mellett vallásukat, előzetes tanulmányaikat, gyakorlatukat is felsorolják, részletezve hol és mikor végezte a jogi tanulmányokat, hol és mikor mennyi ideig volt patvarista, mennyi ideig volt jurátus és ez alatt ki volt a principális.

Mind a jegyzékek, mind a vizsgatételek a magyar ügyvédképzés történetére vagy egyes személyek életrajzára vonatkozó kutatásokhoz jól használhatók.

A jegyzékek évente, a vizsgatételek a jelöltek nevének főbetűje szerint csomókba vannak foglalva. Egy-egy év csomójában az iratok rendszeren törvényszakok vagy vizsgaidőpontok szerint is elkülönülnek. A vizsgatételeket a csomón belül a jelöltek nevének pontos betűrendje szerint sorolták.

Az iratokhoz segédlet nincs. A kutatásnál az időrend, a betűrend használható fel.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a jegyzékeknél az irat jellege és dátuma, a vizsgatételeknél a csomó száma s a jelölt neve közlendő.

O 82. MINUTAE MANDATORUM
(Bírói parancsok fogalmazványai)

1725—1869

12 csomó, 4 kötet

1—12.	Iratok	1725—1784, 1791—1794, 1796—1797, 1800, 1804—1833	12 csomó
13—16.	A méltóságos Királyi Személy- nöki Hivatal jegyzőkönyve [és ettől eltérő címekkel] [a személynöki hivatalból a ki- rály bírói pecsétje alatt kibocsá- tott kiadmányok általános iktá- tókönyve]	1837—1849, 1861—1869	4 kötet

Az állag négy kötetben fennmaradt „jegyzőkönyv”-sorozata a személynöki hivatalból kibocsátott összes, úgynevezett judiciális kiadmány közös iktatókönyve volt, tehát például az Archivum authenticum O 83 állagban található hiteleshelyi jellegű iratoké is. Az itt tárgyalt állagba tartozó iratok a személynök sokféle kiadmánya közül majdnem kizárólag bírói parancsok fogalmazványaiából állnak, de ezeknek is hiányos sorozatát tartalmazzák. Egyéb judiciális irat (mint ítéletlevél, ügyvédvalló levél) közöttük csak elvétve található. Az 1725—1784 közötti évekből csak egyes parancs-szövegek maradtak (összesen egy csomó), a tömege-sebb iratanyag az 1785 utáni korból származik, de ez évek mandátumai közül is sok szám hiányzik.

Az 1785 előtti kor iratainak kiesését a Justitia Josephina idején történt változások (utalunk itt a Mandata judiciaria O 3 és az Archivum authenticum O 83 állagok-nál mondottakra) magyarázzák, az 1790 után keletkezett iratok hiányosságát a levéltárat a múlt században ért károsodások főleg Kendelényi levéltáros selejte-zése idézhette elő. Az itt leltározott parancsfogalmazványok ugyanis a kúriai levéltárban Miscellanea megjelöléssel felhalmozódott, nagyrészt Kendelényi selejtezéséből származó vegyes rendezetlen iratok közül kerültek elő s helyeztetek vissza a személynöki levéltárba, melynek Archivum authenticum állagával szoro-san összefüggnek.

A fennmaradt parancsfogalmazványok között a személynök által kiadott külön-leges parancsok sokféle fajtája megtalálható: perbehívó (evocatorium), pert szor-galmazó (continuatorium), pert sürgető (promotorio-acceleratorium), fellebbezést engedő, fellebbezett pernek a magasabb fórumhoz való felküldésére utasító (trans-missionale), birtokon belüli fellebbezést engedélyező (intra dominium transmissi-onale), ítéletet feloldó, s a per folytatását rendelő (relaxatorio-continuatorium), végre nem hajtott ítéletet megújító s végrehajtást elrendelő (sententiae renovatorium, vagy renovatorio-executorium) parancsok, melyeket példaképpen említünk. Legnagyobb számban a fellebbezéssel és az ítéletekkel kapcsolatos parancsok vannak.

A parancsok tárgyáról bővebben a Mandata judiciaria O 3 állag ismertetésénél szóltunk, itt mindazt megismételni felesleges volna.

Az iktatókönyvek 1837-től 1848-ig hiánytalan sorozatban mutatják ki a sze-mélynöki hivatalból (a kisebb kir. kancelláriából) bírói pecsét alatt kiadott irato-kat, tehát a bírói parancsokat, a kir. tábla és a személynöki szék idézőleveleit és ítéletleveleit, a hiteleshelyi ügyletekről kiadott bizonyágleveleket, hogy csak né-hány példát említsünk. A bejegyzések (1849-ből csupán egy, január 10-éről való bejegyzés van) az iktatószámmon s a kérelem beérkezésének napján kívül megjelölik a fél nevét, az irat címet, az ügy lényegét, s a kibocsátott irat jellegét és kelte-zését. Az 1861—1869. évi bejegyzések csak napi kelteztést adnak és iktatószámokat sorolnak fel, egyéb adat előfordulása kivételes. E korból irat nincs, csak aktanyil-vántartások maradtak fenn, ezek azonban az iktatókönyvekkel kétségtelenül egy sorozatot képeztek. Ezt támasztja alá, hogy 1861-ben a bejegyzéseket az 1848/49-ben beírt bejegyzések után ugyanabban a kötetben folyamatosan vezették tovább.

Az iratokat úgy látszik eredetileg évenként vagy néhány év iratát egybefoglalva

csomózták s csomókon belül 1836-ig napi keltezés szerint, 1837-től iktatószámok szerint rendezték. Az iratok a fenti módon ma is csomókban vannak, egyébként az állag rendezetlen: nemcsak egy-egy éven belül bomlott fel az eredeti rend, hanem gyakran a csomón feltüntetett év sem felel meg a tartalomnak: más évi iratok vagy különböző évek egymással összekeveredett iratai is találhatóak a csomóban. Az állag tehát alapos rendezésre szorul, ezt azonban megnehezíti, hogy sok iraton sem dátum, sem iktatószám nincs s az iratok azonosításához csak az utolsó tizenkét évből van segédeszköz.

Az állagnak saját segédlete nincs. Az 1837—1848. évi iratokhoz azonban az iktatókönyvek felhasználhatók: adják az iratok jelzetét. Az 1837 előtti iratokat időrend szerint lehet átnézni.

Irat meghatározásához, az állagon belül, 1837 előtt az irat napi kelte és egyéb lényeges adata (mint név), 1837-től az irat éve és iktatószáma jelölendő meg. Keltezetlen, jelzet nélküli iratoknál minden lényeges adat közlendő.

Személynöki ítélőmester
(1652—1869)

O 83. ARCHIVUM AUTHENTICUM
(Személynöki hiteleshelyi levéltár)

1699—1869

5 csomó, 24 kötet

1— 2.	Prothocollum expeditionum tempore ... Francisci Klobusiczky extradatarum [és cím nélkül] Volum. A—B. [bírói parancsok és hiteleshelyi jogügyletek közös jegyzőkönyvei]	1699—1704, 1708—1719	2 kötet
3—13.	Prothocollum fassionum, transactionum et aliorum actuum solennium és ettől eltérő címekkel. Volum. I—XI. [A folyamatos római számokkal egybefoglalt kötet sorozat tartalmilag a következő módon tagolódik: Volum. I—II., IV. és VI. 1731—1746, 1748—1785. 4 kötet, birtokátruházások, osztályos és más egyezségek, szerződések különjegyzőkönyvei.]	1731—1785, 1790—1849, 1861—1869	11 kötet

- Volum. III, V. 1732—1784.
2 kötet, jogorvoslati aktusok (mint tiltakozások, ellentmondások) külön jegyzőkönyvei.]
Volum. VII—XI. 1790—1849, 1861—1869. [5 kötet birtokátruházások és jogorvoslati aktusok közös jegyzőkönyvei]
- 14—15. Prothocollum constitutionum procuratoriarum et plenipotentiarum... Tom. I—II. [ügyvéd- és meghatalmazott-vallások külön jegyzőkönyvei.] 1767—1785, 1790—1839 2 kötet
16. Prothocollum constitutionum procuratoriarum, causarum item tam transmissionalium, quam et tabularium terminatarum [Semsey András ítélőmester előtt történt ügyvéd- és meghatalmazott vallások jegyzőkönyve s az ítélőmester által referált táblai és fellebbezett perek seriese.] 1783—1784 1 kötet
- 17—22. Index ad volumen „A”, Index ad volumen I. és egyéb eltérő címekkel 1699—1704, 1731—1743, 1763—1785, 1795—1847 6 kötet
- [mutatók az 1. rakszámú „A” kötethez s a 3—13. rakszámú jegyzőkönyvsorozat I, VI. és VIII—X. (3, 8, 10—12. rakszámú) köteteihez. A 2. rakszámú „B” kötetbe s a 3—13. rakszámú jegyzőkönyvsorozat II—V, VII., XI. köteteibe a mutatót belefoglalták: a kötetek végén index-rész van.]
- 23—26. Acta protocollorum (1708) 1758—1785, 1790—1848 (1849) 4 csomó
[a fenti jegyzőkönyvekhez tartozó iratok: egy a 2. rakszámú, kettő a 4. rakszámú, nagyobb számú irat a 6—13. rakszámú kötethez]

27.	Testamenta a) a 8—13. rakszámú kötetekhez tartozó, az Acta protocollorumból kiemelt egyes okiratok, főleg végrendeletek b) az Acta protocollorumba be nem osztott jelzetlen vegyes iratok	1784—1832, 1861—1869	1 csomó
28.	Protocollum sententionalium [Sententionales litterae: ítéletlevél] per magistrum Stephanum Aczél... expeditarum [Aczél István ítélmester által kiállított ítéletlevelek naplója]	1791—1794	1 kötet
29.	Observationes in Tripartitum [Szuha Ferenc ítélmester által kidolgozott észrevételek a Hármaskönyvről]	1717	1 kötet

Az Archivum authenticum a személynöki levéltár külön része volt, melyben a személynökök és ítélmestereinek hiteleshelyi jellegű működéséből származó iratokat helyezték el. Ezek az iratok összefüggésben állnak a személynök parancskibocsátó tevékenységéből létrejött iratokkal, melyek — mint a protocollum-köttek differenciálódása mutatja — csak a XVIII. század elején különülhettek el a hiteleshelyi iratoktól s jelenleg a Minutae mandatorum O 82 állagot képezik.

Az Archivum authenticum nagyobb része könyv, az iratok száma viszonylag kevés s azok is csaknem mind az 1790 utáni időből valók. Az ide tartozott 1786 előtti iratokat ugyanis József-kori rendezések során a kúriai levéltár Actus sollemnes O 7 állagába sorolták át s állagunkban a Justitia Josephina előtti kort az Acta protocollorum-sorozatban csak három irat az 1708—1746. évekből és néhány 1758—1785. évi irat képviseli. A személynöki hivatal hiteleshelyi tevékenysége 1786—1790 között szünetelt, ebből az időkörből természetesen nem képződött vonatkozó iratanyag. E sorozat ténylegesen 1848-ig terjed, 1849-ből mindössze két iratot tartalmaz, a provizórium korából csupán a Testamenta csomójában található iratok.

Az Acta protocollorum s a Testamenta iratai a következők: a személynök vagy ítélmesterei elé vitt jogügyletekről részben készen benyújtott tisztázott szövegek (ezeket a felek adták be, protocollumba és bizonyáglevélbe foglalás végett), részben a jogügyletekről és a róluk kiadott bizonyáglevelekről a személynöki hivatalban készült feljegyzések és fogalmazványok, végül a feleknek a személynöki hivatalba hiteles megőrzés végett beadott eredeti okmányai. Az iratokhoz tartozó protocollumok — a fentieknek megfelelően — vagy az ügyletekről készült különböző iratoknak, vagy a róluk kiadott testimonialisnak többé-kevésbé részletes (bemásolt) szövegét tartalmazzák vagy a felek által megőrkítés és

transsumptio (átírás, hiteles másolatba foglalás) végett benyújtott okiratok szövegét rögzítik. Az ügyvéd- és meghatalmazott-vallásról mindig egészen rövid, csak a felek nevét és a megbízás jellegét ismertető feljegyzés készült.

A protocollumok tárgyi differenciálódását: előbb a parancsokra vonatkozó szövegek levélását, majd a hiteleshelyi ügyletekre vonatkozó tárgycsoport (ügyvédvallások, jogorvoslati aktusok, egyéb hiteleshelyi ügyletek) elkülönülését s később újabb összevonódását az állag tartalmának felsorolásában már kimutattuk. Külön is kiemeljük itt a személynök ítélőmestereinek részvételét a hiteleshelyi munkában. A protocollumokból nem egyszer kitűnik, hogy a bejegyzett ügylet a személynök hivatalán belül valamelyik ítélőmester előtt történt, s a személynöki könyvek közé besorolt 16, 28 és 29. rakszámú kötetek az ítélőmesterekkel való vonatkozó kapcsolatot még jobban igazolják. A személynöki levéltárban az Archivum authenticum-on kívül nem is maradt fenn más olyan állag, mely az ítélőmesterekre, hivatalukra és annak a személynöki hivatallal való összefüggésére hasonló adatokat szolgáltatna.

Az iratok és protocollum-szövegek tárgyainak általános ismertetését az Actus sollemnes O 7 állag leírásánál megadtuk, annak megisméltése itt felesleges volna. Az alábbiak csak néhány példát kívánnak nyújtani arra, hogy e rendszerint szokásos ügyekben kelt, kötött formulák szerint készült iratokból is mily sokféle vonatkozás tárható fel.

A transsumptumok néha Mohács előtti oklevelek szövegét tartották fenn (például Hunyadi János 1449. évi privilégiumait a Körös folyón rév létesítéséről). A bejegyzett és átírt szövegek között donatios levéltől tanúkihallgatási jegyzőkönyvig s delegált bíróság perjegyzőkönyvéig a legkülönfélébb természetű iratok találhatóak. A személynök hivatalában lefolytatott ügyletek nem kevésbé változatos tárgyúak. Szerepel Buda és Pest hosszú pereskedése az óbudai klarisszákkal a dunai halászati jog tárgyában (1708), pesti görögkeleti vallású polgárok tiltakozása a tanácsból való kizáratásuk miatt (1737), a székesfehérvári püspök tiltakozása bizonyos faluk dézsmája körüli vitával kapcsolatban, Debrecen város által bor-kilenced és tized fejében 1703-ban a kassai kamarai perceptorátushoz beszolgáltatott „5 zsák” pénz kimutatása. Nagy számban találhatóak különféle birtok- és határugyek, adóssági ügyek, s az egyezségekből és végrendeletekből ingatlanok és ingóságok részletes kimutatásai, gazdaság- és társadalomtörténeti érdekességű adatokkal.

A személynöknek és ítélőmestereinek országgyűlési szerepével vannak összefüggésben a diétai ügyek. Ilyen az 1708. évi országgyűlés által Pozsony város panaszában kiküldött bizottság egész terjedelmében megörökített jegyzőkönyve. E panaszra az adott okot, hogy a kir. főlovászmester, mint az országgyűlések színhelyén a rendfenntartás irányítója, az élelmiszerárak szabályozásával kapcsolatban, a város területén eladásra kerülő árukra jogtalanul taxát vetett. Ugyanígy egész terjedelmében be van foglalva a protocollumba egy másik bizottság vizsgálati anyaga, mely bizottságot szintén az 1708. évi országgyűlés küldte ki Pozsony város s az ott kertetet bíró főurak és nemesek vitája ügyében. A panasz tárgyát ezúttal a város által a kertek telekadója mellé kivetett külön-adó képezte. Mindkét

bizottságnak személynöki ítélőmester is tagja volt. Itt említhető a sztrechnói és budetini uradalmak határügye is, mellyel az 1715. évi országgyűlés foglalkozott, a protocollumokban megtalálható az e tárgyban kelt királyi leiratok és országgyűlési iratok szövege.

A Testamenta a) jelzetű alsorozat eredeti okiratokat, főleg — a címnek megfelelően — végrendeleteket tartalmaz. Ezek közül több felbontatlan állapotban maradt fenn, így a Martinovics-mozgalom résztvevőiként perbe fogott Szén Antal, Makk Domonkos és Juhász N. János, „a budai Várban letartóztatásban levő” vádlottak 1795. évi közös borítékba zárt végrendelete is.

A személynöki ítélőmesterek perelődői ténykedéséből származó, a protocollumok közé sorolt két kötet (a 16. rakszámú persor s a 28. rakszámú ítélet-napló) csak ügyviteltörténeti vonatkozású. Általános jogtörténeti érdekességgel bír az *Observationes in Tripartitum* című kötet (29. rakszám), mely az 1715. évi 24. törvénycikk alapján kiküldött, s 1717-ben Pozsonyban üléselő *Commissio Systematica* keretében Szluha Ferenc ítélőmester által a Hármaskönyvről kidolgozott észrevételeket tartalmazza. A munka címről-címre végigmegegy a *Tripartitum* anyagán s arról véleményt mond: helyesli az eredeti szöveget vagy módosítást javasol.

Az *Archivum authenticum* gerincét az 1—13. rakszámú protocollumok képezik. A kötetek lapszámozva vannak, bejegyzéseiket sorszámozták, a számozás az időrendet követi. A transsumptumok az átírás időpontja szerinti helyen találhatóak s annak megfelelő sorszámoztak.

Az *Acta protocollorum* irattári rendszere a fentiekhez igazodik: az iratokat aszerint kötegezték, hogy melyik protocollum-kötethez tartoznak s a kötegeken belül, a kötet vonatkozó bejegyzésének sorszámozták az iratra rávezetve, az iratokat e szerint rendezték. Az első kötegekben az iratok külzetére nemcsak a megfelelő kötet száma s a vonatkozó bejegyzés sorszáma, hanem az év és a kötet megfelelő lapszáma is rá van vezetve. A IX. kötetnek megfelelő kötegtől kezdve azonban rendszerint csak az évet s az ügy protocollumbeli sorszámozták, vagy éppen csak a sorszámozták tüntették fel a külzeten, ezeknél az iratoknál tehát az évet benn a szövegben kell megkeresni, nincs az iratokon feljegyezve a kötet szám sem, ez csak a köteg palliumán van feltüntetve. Ha a sorszámozás a jegyzőkönyvekben egy-egy kötetben belül — személynökváltozások esetén — többször is újra kezdődik, a kötethez tartozó kötegekben az iratok számoztása ezt követi. (Ilyen esetekben a köteg rendjét a kötetben végigvezetett, s az iratokon a sorszámon kívül feltüntetett folyamatos lapszámok biztosítják. Ugyanez könnyíti meg a kötegen belüli azonos sorszámozták iratok megkülönböztetését is.) A Testamenta a) alsorozat iratai folyószámozták szerint vannak rendezve. A számozták a protocollumok vonatkozó bejegyzéseinek sorrendjét követi, amint ezt az iratok külzetén többnyire feltüntetett kötet számok és lapszámok mutatják. A Testamenta b) alsorozat jelzet nélküli egyes iratai általában időrendbe vannak rakva. Mind az *Acta protocollorum*, mind a Testamenta irataira az állag neve és törzsszáma rá van pecsételve.

A protocollumok 1—13. rakszámú kötetéhez, valamint az iratokhoz, a Testamenta b) jelűeket kivéve, a mutatók szolgálnak segédletül. Mind a kötetek végén található indexrészek, mind a 17—22. rakszámú külön indexek általában személy-

névmutatók, kevés egyéb címszóval. Bejegyzéseik adják az ügyben szereplő személyek nevét, gyakran a helyneveket is, megjelölik az ügyletet, annak évét, a protocollum kötetben kapott sorszámát és a kötet lapszámát. Egyes címszavak csak a mutatónak arra a névkezdőbetűjére utalnak (a protocollum sorszámának és lapszámának megjelölésével), ahol az ügyre vonatkozó érdemi bejegyzés található. A Testamenta a) alsorozathoz iratjegyzék is készült, ez a vonatkozó iratok elé van helyezve. A Testamenta b) irataihoz és az állag többi kötetéhez nincs segédlet.

A protocollumok szöveghelyének meghatározásához a kötetszám és lapszám, irat meghatározásához az Acta protocollorum esetében a kötetszám, év és a sorszám szükséges. Ha ugyanabból az évből több azonos sorszámú irat van, a protocollumnak az iraton feltüntetett lapszáma is megadandó. A Testamenta a) alsorozathoz az irat folyószáma jelölendő meg. A Testamenta b) alsorozathoz az irat meghatározásához értelemszerűen alkalmas adatok (mint név, tárgy, dátum) közlendők.

O 84. PROCESSUS PROTONOTARIORUM PERSONALIS PRAESENTIAE REGIAE

(A személynöki ítélőmesterek persorozata)

1652—1721

62 csomó, 2 kötet

		(körülbélül)	
1—62.	Iratok	1652—1721	62 csomó
63.	Elenchus processuum Personalis Praesentiae R. protonotariorum [mutató]	(körülbélül) 1652—1721	1 kötet
64.	Elenchus actorum antiquorum... magistrorum P. Praesentiae Regiae protonotariorum [már nem használható régi mutató, bejegyzései évszámot nem adnak s érvényüket veszítették, levéltár-történeti szempontból a kötet mégis érdekes]	év nélkül	1 kötet

Mindhárom nagybíró ítélőmesterének kúrián kívül gyakorolt bírói hatásköre azonos volt, és a nagybírók számának megfelelően három persorozat is keletkezett. Itt a királyi személynök ítélőmestereinek persorozatát ismertetjük.

Az itt tárgyalandó állag, a személynöki ítélőmesterek persorozata, mintegy 70 évet fog át, mutatókönyve szerint a legrégebb per 1652-ből, a legkésőbbi 1721-ből való. (Minthogy az évszám a 63. rakszámú újabb mutató bejegyzéseiben sincs feltüntetve, az évkör kezdő és záró éve, pontosabban csak az iratok egyenkinti számbavétele s megfelelő új segédletek készítése esetén lesz megállapítható, ami az ítélőmesteri persorozatoknál különösen indokolt volna.) A közbeeső időben,

az 1704—1711 közötti évekből a mutató csupán egyetlen pert tüntet fel, egy 1709-ben Pozsonyban tárgyalt örökösödési ügyet. A perek hiánya a Rákóczi-szabadságharc éveiből kétségtelenül a Habsburgok kezében maradt terület összeszűkülésével s a királyi államszervezet működésének szünetelésével áll kapcsolatban. Klobusiczky Ferenc személynöknek Rákóczihoz való csatlakozása után ugyan a király új személynököt nevezett ki Horváth-Simonchich János személyében, akinek bizonyára megvoltak a maga ítélőmesterei, akik azonban a háborús időkben, a történet területi változások miatt a korábbihoz hasonló bíraskodást nem fejthettek ki.

Egyes évek hiánya ellenére a személynöki ítélőmesterek persorozata nagyobb, mint a nádori vagy országbírói ítélőmestereké. Lehet, hogy ebben esetlegességek, az iratok nagyobb arányban való fennmaradása is közrejátszik. Ennél lényegesebbek lehet az, hogy a nádornak és az országbíróknak csak egy-egy ítélőmestere volt, a királyi személynök mellett pedig már a XV. század óta két ítélőmester működött. Minthogy az államszervezet fejlődésével a személynökre egyre több feladat hárult, mellette két ítélőmester fenntartása később sem volt nélkülözhető. Amikor tehát az ítélőmesterek önálló perfelvételre jogosított bíraskodása kifejlődött, abban a két személynöki ítélőmesternek természetesen nagyobb rész jutott.

A személynöki ítélőmesterek bíraskodása az egykorú királyi Magyarország egész területére kiterjedt. Ennek megfelelően az ítélkezésük helye különböző, a perfelvételekre vonatkozó bejegyzések számos nagyobb és kisebb várost (mint Szombathely, Pozsony, Győr, Vác, Vágújhely, Nyitra, Besztercebánya, Eger, Eperjes, Debrecen) és jelentéktelen nevű kis falut említenek. A bíróság összetétele ugyanilyen változatos: az elnöklő ítélőmester bírótársai között királyi (állami), megyei, városi tisztviselők, egyházi személyek, katonák, birtokos nemesek, közelebbről meg nem nevezett „jogban jártas férfiak” vegyesen szerepelnek. A perben álló felek közt a feudális társadalomnak itt is minden osztálya, rétege képviselve van. Történeti, irodalomtörténeti családok, személyek (mint Nádasdy Tamás, Wesselényi Ferenc, Rákóczi Ferenc és Júlia, Szelepcsényi György, Széchenyi Pál, Károlyi Sándor, Koháry István, Listius László, Kollonich bíboros, Kaunitz gróf), a nemesség és az egyházi rend számos képviselője a leghatalmasabbaktól a kismemes falusi közbirtokosig, továbbá a sz. kir. városok és mezővárosok, faluk, polgárok, belföldi és külföldi kereskedők, céhek, harmincados, tisztartó, urasági cselédség a legváltozatosabb összetételben fordulnak elő ellenfélként.

Az ügyek legnagyobb része adóssági, továbbá örökösödési, osztályos és egyéb birtokper. Forrásértékükre nézve itt példaképpen csak három perre utalunk. Az egyik az Esterházy-család tagjai között folyt osztályos per, melynek irataiban a pápai és a semptei vár (épületek, szobák, folyosók, udvarok, lépcsők, bútorok, házi felszerelés, falra festett és függesztett képek) részletes leírása található a hozzájuk tartozó birtokokra, Pápa városára és más helyekre, az ott lakó jobbágságra és annak gazdasági erejére, a birtokokból eredő földesúri jövedelmekre, a maga korában híres gépezetű tízkereskes urasági nagy malomra is vonatkozó különféle adatokkal. A másik ügy Bottyán János kuruc tábornok özvegye, s Bottyán János mostoha leányai és fogadott fiai között folyt örökösödési per, mely igen sok rész-

letet tár fel a legendás hírű hadvezér jórészt ismeretlen családi körülményeiről és magánéletéről. Az iratok bemutatják Bottyán egész életét fiatal katona korától haláláig s halálával kapcsolatban még a táborban vele volt felszerelését is tárgyanként felsorolják. (Bottyánnak ezen kívül más pere is van az iratok között, birtokszerzéseire vonatkozó szintén igen érdekes tartalommal.) A harmadik, példaként említeni kívánt per a kir. fiscus és a Haller-család, valamint mások között Miskolc város és a diósgyőri uradalom birtokáért folyt. Az iratokban helytörténeti értéként kiemelkedik Miskolc házainak felsorolása a birtokosok nevének s a házak becsértékének feltüntetésével a XVII. századból.

A többi per tárgya igen változatos: vannak különböző szerződésekből eredő, zálogüggyellett és áruhitellel kapcsolatos, jegyajándék vagy ingóságok kiadását célzó, szentszéki ítélet végrehajtására irányuló, gyám elszámoltatása végett indult, földesúr által tisztartója ellen hűtlen kezelés miatt, vagy nemes és nem nemes udvari nép (cselédség) által a földesúr ellen a hátralékos bér kiadása végett indított, város és az oda beköltözött, de a terhekből részt nem vállaló nemesek között folyt perek.

A kártérítési és hatalmaskodási ügyek (mely jogcímek alatt más persorozatokban az egykorú politikai események forrásanyaga is rejleni szokott) itt nincsenek. Az egykorú viszonyok hasonló vonatkozásaira jellemző adatok azonban különféle más perekben itt is találhatóak, például a várak őrségének erőszakoskodásáról, a környék jobbágyságának sarcolásáról, a hatóságoknak a nagy oligarchákkal szembeni tehetetlenségéről érdekes adatok fordulnak elő. A szolgabíró például csak a főispán külön biztatására meri gróf Balassa Imrét divényi várában hivatalos ügyben felkeresni, mert az már előzőleg hatósági közegeket fogságra vetett s őt is azzal fenyegette, hogyha oda merészkedik, „feje nélkül” küldi vissza.

Megemlítendő, hogy az iratok közé úriszéki perek is be vannak osztva: kincstári faluk jobbágyságai felett tartott úriszékek jegyzőkönyvei (néhány bűnper). Hogy ezek az iratok milyen módon kerültek ebbe a persorozatba, az az iratszövegekből nem derül ki. Talán Horváth-Simonchich János révén, aki ekkor királyi ügyigazgató volt s mint ilyen az úriszéket összehívatta és azután kir. személynökké lépvén elő, irataiból egyes darabokat magával vitt és a személynöki levéltárban helyezett el.

Az állag perei már a kialakult újabb iratformát mutatják: folyamatos perjegyzőkönyvből és hozzája csatolt melléletekből állnak a periratok. Megállapíthatóan a személynöki levéltárban maradtak fenn s eredetileg ítélmestereknél csoportosítva, egy-egy ítélmester iratsorozatán belül a felperesek vagy az iratokban szereplő személyek nevének betűrendjében voltak elhelyezve. Régebben az állag még a perekon kívül olyan egyéb, az ítélmesterek hiteleshelyi működésével kapcsolatos iratokat (szerződéseket, tiltakozásokat, intéseket) is tartalmazott, amilyenek az országbírói ítélmesterek persorozatában (O 91 állag) keveredve ma is előfordulnak.

Az állag a Justitia Josephina korában történt szervezeti változások során a kúriai levéltárba került át s annak rendezése során kapta mai alakját. A rendezésnél innen kivonták a hiteleshelyi vonatkozású iratokat s itt csak a pereket tartották

meg. Megszüntették az ítélmesterek szerinti tagolást, az összes iratot a felperesek szerint egyetlen betűrendbe osztották s újra folyószámozták. Az iratok tehát az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a számozás a felperesek betűrendjét követi, az időrendre nincs tekintettel. Az állag a kúriai levéltár József-féle rendszerében „15” kútfőjelet kapott, e számot a folyószám előtt minden peren feltüntették. Az iratok a legújabb időig a kúriai levéltárban maradtak, csak az 1950-es években kerültek vissza eredeti helyükre, a személynöki levéltárba.

A kutatás a 63. rakszámú mutató segítségével ebben a mutatóban megadott folyószám alapján történhet. A mutatóban csak a felpereseket indikálták s a bejegyzések hiányosak: belőlük az évszám vagy a tárgy, vagy mindkettő gyakran hiányzik s a bejegyzés ilyenkor csak folyószámot s a felperes és az alperes nevét adja, a perről semmi közelebbi meghatározást nem tartalmaz.

Minthogy a mutató bejegyzései betűnkint a folyószámok sorrendjében következnek egymás után, a kötet mutató bizonyos nehézségekkel elenchusként is használható.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

Személynöki szék
(1733—1849)

O 85. ACTA SEDIS PERSONALITIAE
(A személynöki szék iratai)

1733—1849

87 csomó, 2 kötet

1—67.	Peres iratok	1733—1785, 1790—1848	67 csomó
68—84.	Ügyviteli iratok	1753—1785, 1790—1849	17 csomó
85.	Miscellanea	1742—1785, 1790—1846	1 csomó
	[nagyobbrészt ügyviteli jellegű vegyes iratok]		
86.	Protocollum correspondentiarum I. Sedis Personalitiae [és] Pro- tocollum Sedis Personalitiae [és ezektől eltérő címekkel] [a személynöki szék ügyviteli naplói, füzetek csomóba foglalva]	1806—1832, 1834—1849	1 csomó
87.	Elenchus processuum Sedis Personalitiae [mutató a peres iratok soroza- tához]	1733—1785, 1790—1848	1 kötet

88.	1841-iki szentistváni törvénytörvény- szék óta a tek. személynöki széken felvett perek sora [pe- rek nyilvántartókönyvvel]	1841—1848	1 kötet
89.	Vegyes segédkönyvek [már nem használt mutatók, irat- és sorjegyzékek (füzetek, ívlapok) csomóba foglalva]	XVIII—XIX. század	1 csomó

A személynöki szék iratai — mind a peres, mind az ügyviteli iratok — gazdag forrásanyagot szolgáltatnak a személynök alá rendelt szabad királyi és bányavárosok egykorú állapotának, fejlődésének, életének, lakosságuk társadalmi, vagyoni, nyelvi rétegződésének, a városok külföldi és belföldi kapcsolatainak, a tőkeképződésnek és a kulturális viszonyoknak kutatásához. Bár a személynöki szék általában a jómódú városi polgárság bírói fóruma volt, a perekben a városi lakosság minden rétegére találhatók adatok.

A perek legnagyobb része vagyoni ügy. Tárgyuk például végrendelet érvényesítése vagy érvénytelenítése, örökség megosztása, új osztály követelése, más kezére került örökség visszaperlése, hitbér és hozomány kiadása, kiházásítás teljesítése. Gyakori az ingatlan (ház, telek, kert, szőlő) adásvételével, zálogba adásával, bérbeadásával kapcsolatos ügy. Hasonló perek malom, kocsmá, serfőzőház tulajdonjogával vagy használatával kapcsolatban is találhatóak. Igen sok az adóssági- és egyéb hitelügyletből eredő, valakinek elszámoltatására, szerződés teljesítésére irányuló, végrehajtást vagy bírói zárlatot és ezek feloldását igénylő, továbbá csőd- és uzoraper. Az ingatlanforgalommal s a pénz- és hitelügyletekkel kapcsolatos perek közül különösen érdekesek azok, ahol a város áll szemben magánfelekkel, kereskedőtársaság más kereskedőtársasággal, ilyen társaságok alkalmazottjai munkaadójukkal, tagjai egymással. Egyéb perek hatalmaskodási, kártérítési, becsületsértési, rágalmozási ügyekkel kapcsolatban indultak.

A perek alakításai a kir. táblára fellebbezett perekével (Processus appellati O 21 állag) azonosak. A perjegyzőkönyv itt is csak a leváta-ívből áll, mely a címen s a felperes perfelvételére és az alperes megjelenésére vonatkozó bejegyzésen kívül rendszerint csupán az ítélet szövegét tartalmazza, a felek más bejegyzése (legfeljebb egy-két pótlólagos kiegészítő allegatum) ritkán fordul elő. A mellékletek szintén a szokásosak: a fellebbezőlevél (insinuationales, néhány ezek közül a kúriai levéltár Actiones originales O 38 állagában), az alperes megidézését igazoló bizonyáglevél (az idézés, mint a királyi táblán, a személyes perbehívó levelével vagy perbehívó parancsával történt, amit a városi vagy megyei tisztviselő kézbesített az alperesnek s arról bizonyáglevelet — testimonialist — adott a felperes részére), a városi törvénytörvény perkiadmányai (ha a város a felperes szegénysége miatt a pert — kiadmányozás helyett — eredetiben küldte fel, ehhez a szegénységi bizonyítványt és az iratokat kísérő felterjesztését csatolta), végül a személynöki széken az ítélethozatalhoz készült perkiadomány. Ezekhez járul néha még egy-két, a per tárgyára vonatkozó pótlólag benyújtott bizonyíték is.

Az ügyviteli iratok nagyrésze a személynöki szék hivatalos levelezéséből áll. Ilyenek a személynöki városok felterjesztései, utasítások ezekhez különféle peres és egyéb ügyekben, bírói parancsok kiállításával kapcsolatos levelezés, parancsok (mint sürgető, tiltó, zárlatot rendelő vagy feloldó, birtokon belüli fellebbezést engedélyező parancsok) fogalmazványai, magánfelek beadványai és ezekkel kapcsolatos intézkedések, továbbá az iratváltások más hatóságokkal (például a kir. táblával, ezeknek tükröző iratai néha megtalálhatók a Rescripta O 12 állagában).

A személynöki szék két iratsorozata közül a peres iratok a sorozaton végigfutó, a felperesek betűrendjéből és az időrendből összefont rendszerű, tehát az időrendhez csak nagyjából alkalmazkodó folyószámok szerint vannak rendezve. [Az 1786 előtti perek folyószáma elé a József-kori rendezésnél „12” kútfőjelet írtak. A további perekben és az ügyviteli iratokon ilyen kútfőjel nincs.] Az ügyviteli iratokat városok szerint csomózták, a csomókon belül időrendbe rakták s a csomókat a városok latin nevének betűrendje szerinti sorrendben helyezték el.

A Miscellanea-sorozat az ügyviteli iratokhoz valami okból be nem osztott, azokhoz hasonló nagyjából hivatali levelezés jellegű vegyes iratokból s személynökszéki ítéletek és ítéletlevelek fogalmazványaiából áll. Az iratok a jelenlegi rendezés szerint öt tételbe vannak foglalva, tartalmukat időrend alapján és az iratokra rávezetett, sorozaton belüli folyószámok szerint rendezték.

Az ügyviteli naplók — iktatókönyvből és ülésjegyzőkönyvből összevonva — a napi keltezés sorrendjében tüntetik fel a beérkezett és kimenő iratokat a szokott iktatókönyvi adatokkal s ezek közé folyamatosan bevezetve tartalmazzák a személynöki szék üléseire vonatkozó bejegyzéseket (jelenlevők, tárgyalási anyag, hozott ítéletek szövege). Ez iratok a 86. rakerszámú csomóban vannak elhelyezve.

A Vegyes segédkönyvek 89. rakerszámú csomójának a tartalma: a peres iratok 87. rakerszámú mutatójának dupluma, külön mutató a peres iratok sorozatának 1733—1810. évi irataihoz, a személynöki széken felveendő és felvett perek seriesei 1806—1841 közötti évekből, végül a személynöki széken bevezetett s a kúriai levéltárnak 1806-ban átadott perek jegyzéke.

A kutatás a peres iratok sorozatában a 87. rakerszámú mutató segítségével történhet. E mutató adja az iratok folyószámát s minthogy bejegyzései minden betűn belül a folyószámok növekvő sorrendjében következnek egymás után, bizonyos nehézségekkel elenchusként is szolgálhat. A kötet csupán felperesi mutató s bejegyzései elég szűkszavúak.

Az ügyviteli iratok sorozatához segédlet nincs, de a 87. rakerszámú kötet ennek a sorozatnak egy részéhez, a perekkel kapcsolatos ügyviteli iratokhoz is felhasználható. Bejegyzései ugyanis mindig tartalmazzák a felterjesztő város nevét s a felterjesztés évét, ami alapján a városok és időrend szerint felállított ügyviteli sorozatban a vonatkozó irat megtalálható. Időrend szerinti kutatáshoz a 86. rakerszámú csomó ügyviteli naplói is segítséget adnak, perekre vonatkozó kutatásnál azonban nem használhatók, minthogy a perek folyószáma a naplók vonatkozó bejegyzésének iktatószámával nem azonos. Az ügyviteli iratok sorozatában a kutatás egyébként városok szerint történhet.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a peres iratok sorozatánál a folyószám, az ügyviteli iratok sorozatánál a város latin neve, a keltezés, az irat közelebbi adatai (mint az irat jellege, az előforduló nevek) jelölendők meg.

Parlamenti Múzeumtól átvett iratok

O 86 ORSZÁGGYŰLÉSI IFJAK TÁRSALKODÁSI EGYESÜLETÉNEK IRATAI

1832—1849 (1906)

1 doboz, 2 csomó, 3 kötet

1.	Iratok	1832—1849 (1867, 1906)	1 doboz
2.	Iratok [nagyalakú palliumokban] Az 1834-dik esztendő Szt. Jakab hava 14-dik napján... ország- gyűlése alkalmával felállított Társalkodási Egyesület jegyző- könyve [az egyesület közgyűlési jegyző- könyve]	1834—1836	1 csomó
4.	[A közgyűlési jegyzőkönyv szö- vegének gépelt másolata, ívla- pok borítékban]		1 csomó
5.	[Cím nélküli kötet, az egyesület vendégkönyve]	1834—1835	1 kötet
6.	A Társasági Egyesület bevételi könyve [az egyesület pénztárnaplója]	1834—1835	1 kötet

Ezt az anyagot az Országos Levéltár a megszűnt Parlamenti Múzeumtól vette át. 1949-ben (I100/1949. OL alapszám) s 1951-ben osztotta be az akkori Bírósági levéltárak, ma „O” szekció keretébe, ahol az iratok — eredetük és tárgyuk szerint — a személynöki levéltárban kaptak elhelyezést. Az iratok, egy 1867. évi Kossuth-levélen kívül (melyet Kossuth Torinóból Dapsy-Hámos Clementinának november 10-én írt kölcsönös ajándékküldés tárgyban), mind az országgyűlési ifjúságnak az 1832—36-os években tartott országgyűlés folyamán alakított Társalkodási Egyesületére és az egyesület működésével kapcsolatban az ifjak ellen 1836-ban indult politikai perekre vonatkoznak. E peres eljárás során a hatóság az egyesületi anyagot is lefoglalta és mint a periratok tartozékait, bizonyító adatként csatolta az ügy irataihoz. Az iratanyagban az egyesületi és a peres iratok különválasztva találhatóak, e kétféle jellegű irat megkülönböztetése az állag áttekintését megkönnyíti.

Az Egyesület működéséből eredő iratok: alapszabályok, jegyzőkönyv-fogalmazványok, bevételi-kiadási feljegyzések, számlák, az Egyesülethez benyújtott vagy ott felolvasott politikai tárgyú tanulmányok, melyeket az ifjak írtak, az Egyesület levelezése főleg vidékre távozott tagjaival (fogalmazványok és beérkezett eredeti levelek), távozó tagoknak adott „Emléklevél”, II. Rákóczi Ferenc kiáltványa — mely a szöveg szerint 1703. június 7-én Munkácson kelt s Európa uralkodóihoz és országaihoz volt intézve — feltehetően egyik ifjú másolási munkája.

Az Egyesület egy kötet közgyűlési jegyzőkönyve az egyesület 1834. július 14—1835. szeptember. 26 között tartott száztizenkét ülésének jegyzőkönyveit tartalmazza. A kötet végén megtalálható a tagok névsora, melyben feltüntették a tagságváltozásokat is, megjegyezvén az okokat: például „elmenvén kilépni kénytelenített”, „elszőkött”, „kitöröltetett”. A pénztárnapló a szokásos módon a bevételeket és kiadásokat tartalmazza 1834 októbere és 1835 szeptembere közötti időből. A vendégkönyv 1834. július 30-tól 1835. október 10-éig napi keltezés szerint tünteti fel az Egyesületben megfordult vendégeket, kiemeljük itt közülük Madarász László, Bezerédi István, Balogh János, Pázmándy Dénes személyét.

A perrel kapcsolatos iratok Lovassy László és Ferenc, Lapsánszky és Tormássy hűtlenségi (felségsértési) perére, továbbá a velük együtt büntető eljárás alá került többi ifjú (ezek között Bod János, Borkó László, Parády, Bogyó, Csapó) ügyeire vonatkoznak, néhány kevésbé jelentős utalással Kossuth és Wesselényi Miklós perére is. Az iratok igen változatos jellegűek: kémjelentések az Egyesület üléséről, a kir. kancellária, a nádor, a kir. személynök, a kir. ügyek igazgatója, a magyar kamara, katonai parancsnokságok között folyt hivatalos levelezés az Egyesületről, a megindult eljárásról, az elfogatásokról, a nyomozásról, vizsgálatról, a foglyok őrizetbevételéről és Pestre szállításáról, magáról a perrel s annak országos visszhangjáról, továbbá elkobzott országgyűlési nyomtatványok.

A szorosán vett periratok: vallató parancsok, a vádlottak és hozzátartozóik beadványai, a vármegyék feliratai a perbe fogottak érdekében, a vádlottak és a tanúk vallomásai, vádiratok, a felek perbeli allegatumai, perjegyzőkönyv-részletek, ítéletek. Mindezek (részben másolatok, nagyobb részben eredetiek) a kúria, a kir. személynök s talán a kir. ügyigazgatóság irataiból szövődtek össze egységgé.

Az iratok közé néhány, a perek epilógusát képező irat is bevonódott az 1841—1849. évekből. Ilyen a perrel kapcsolatban az ügyvédi pályától eltiltott egyik volt jurátus későbbi vizsgaengedély-kérési ügye, priuszkutatási irat 1843-ból annak megállapítása végett, hogy a keresett személy annak idején részt vett-e az ifjak mozgalmában, átadási iratok, melyekből kitűnik, hogy a kir. ügyek igazgatója a periratokat átadta a szabadságharc bukása után felállított új vádhatóságnak, a pesti cs. kir. álladalmi főügyésznek 1849 decemberében. Végül ide soroltak magánleveleket 1906-ból, melyek a Lovassy-családról szólnak.

A perrel kapcsolatos iratok, melyek állagunkban találhatók — a periratok és a vonatkozó hivatalos levelezés — teljesen azonos jellegűek azokkal az iratokkal, amelyek a kir. személynök fondjának Felsőszékes peres (O 73) állagában a Lovassy-perre vonatkozóan maradtak fenn és amelyeket a budapesti kir. fő-

ügyészség (a cs. kir. álladalmi főügyészség jogutódja) irattárának 1883. évi selejtezése alkalmából szerzett meg az Országos Levéltár. Lehet, hogy az itt leltározott iratok is ezek közül valók s az Országos Levéltár adta kölcsön azokat a Parlament Múzeumnak Takáts Sándor volt parlamenti könyvtárnok kutatásaihoz, akinek halála után az iratok ott visszamaradtak. Erre látszik utalni az azonosságon kívül az iratok dobozán régebben látható (a mintaállványozáskor leragasztott) felirat is: „Lovassy-féle iratok, Országos Levéltár”.

Az állag iratainak nagy része külön borítékokban egy kartondobozban van elhelyezve, másrészüket, a dobozból később kiemelt nagyalakú iratokat, palliumokba téve a 2. csomóba foglalták. Mind a dobozban, mind a csomóban található iratok a borítékokon és palliumokon feltüntetett napi keltezés szerint vannak rendezve.

A kutatáshoz segédlet nincs, az iratok egyenkint nézhetők át.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a raktári egység (doboz, csomó) s az irat jellege vagy tárgya és kelte jelölendő meg.

A NÁDOR ÉS AZ ORSZÁGBÍRÓ ÍTÉLMESTEREINEK LEVÉLTÁRAI

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A nádor és az országbíró ítélőmestereit XIII. századi oklevelek említik először. Valószínű, hogy már ekkor ők vezetik nagybírájuk hivatalát. Később, a XIV. században, tevékenységük köre egyre bővül s szerepük súlya — különösen akkor, ha a két nagybíró kellő jogi ismeretekkel nem rendelkezik — egyre nő. A XIV. század közepétől állandóan részt vesznek a nádor és az országbíró ítélőszékén a királyi kúriában s gyakran a választott bíróságok bírótársaiként a kúrián kívül is eljárnak. Már ebben az időben előfordul, hogy ha a nagybíró — mint országos méltóság — valami fontos ügyben távol van és hivatala személyzetének egy részét magával viszi, az ítélőmestere az otthon maradt részleggel tovább működik s nagybírája nevében és pecsétje alatt okleveleket ad ki.¹

Ezzel az ítélőmesterek működésében bizonyos fokú új irányú önállósulási folyamat indult meg. A XIV. század végén már szokássá vált, hogy egyes perekben a két nagybíró kuriális ítélkezése helyett — bár még csak esetenkénti kiküldetéssel — az ítélőmesterek jártak el a helyszínen. S ahogy a rájuk bízott ügyek száma és köre, a nagybírák más elfoglaltsága miatt, a XV. században tovább növekedett, az ítélőmesterek önálló bírói működése is tovább fejlődött. A kúria keretéből ugyan ezután sem váltak ki, de — ottani szerepüket megtartva — most már a saját nevükben a kúrián kívül is ítélkezni kezdtek.² Így alakult ki az ítélőmesterek helyhez nem kötött, úgynevezett perambulans önálló bírósága, amely a XVI—XVII. században a kúria ítélkezésének elsorvadása miatt jelentős szerephez jutott s a XVIII. századig, a magyar jogszolgáltatás 1723—1724. évi újjászervezéséig megmaradt.³

Bírói hatáskörük fejlődésével párhuzamosan alakult ki az ítélőmesterek joghatósága a parancskiadás és a közhitelű vagy hiteleshelyi működés terén is, sőt e tekintetben önállósulásuk a bírói jogkörnél tartósabbnak bizonyult: ezt a korszak végéig, 1849-ig megtartották. A nagybírák hivatalából kivált nádori és országbírói ítélőmesterek a maguk hivatalában, nagybírájuk pecsétjének kézhez kapott párjával⁴ (továbbra is az ő nevükben) parancsokat bocsátottak ki, hiteles kiadványokat készítettek. Ebben a vonatkozásban tehát ugyanazt a tevékenységet fejtették ki, amit a nagybírák most már ítélőmestereik közreműködése nélkül más irodai személyzettel folytattak a maguk hivatalában. A pecsét ilyen önálló kezelésére és használatára utalással nevezték a nádori és országbírói ítélőmestert „pecséttel bíró” ítélőmesternek, sigillaris protonotariusnak. A pecsét ilyen önálló kezelésének és használatának lehetőségét a kisebb királyi kancelláriában működő személynöki ítélőmesterek nem kapták meg.

A két sigillaris protonotarius hivatalának (az Officium Protonotariatus Palatialis és az Officium Judicatus Curiae Regiae Protonotariatus)⁵ szervezete is kialakult. A feudális korszak végén, mely korból az itt ismertetendő állagok fennmaradtak, a hivatalt — mint hajdan az ítélmester a nagybíró hivatalát — az expeditor vezette, ki principális jogkörében ennek megbízásából elég sokféle ügyben eljárhatott. Helyettese a vice-expeditor volt, s alattuk különböző, egyre növekvő számú „actualis” vagy „actualista” (in actualitate existens) jurátus teljesített szolgálatot.⁶ De mint az iratok szövege s a kézírások mutatják, az ügyvitelből maguk az ítélmesterek is jelentős mértékben kivették a részüket.

A fennmaradt adatokból a két hivatal munkájáról a következő vázlatos kép rajzolható meg.⁷ Az ítélmesterekhez a királytól és a nagybíráktól (az országbíró ítélmesteréhez a magasabb rangú nádori ítélmestertől is), rendes és különleges parancsok érkeztek s az ő hivatalaikból alárendelt hatóságokhoz és személyekhez ugyanilyen parancsok kerültek kibocsátásra.⁸ Hivatalaikban természetesen széles körű hiteleshelyi tevékenység is folyt, az akkori Magyarország egész területére kiterjedő illetékességgel.⁹ Az ítélmesterek előtt a legkülönbözőbb magánjogi ügyletek történtek: ingatlanátruházások, szerződések, végrendelezések, ügyvéd- és meghatalmazott-vallások, ellentmondások és más jogorvoslati aktusok. Mindezekről a hivatal hiteles jegyzőkönyvet vezetett s a felek számára bizonyágleveleket, másolatokat adott ki. Az ügyekkel kapcsolatban az ítélmesterek a királyi tábla jurátusait — elsősorban a saját „oldaluk mellé esketett” jurátusokat — különböző megbízásokkal (mint tanúkihallgatás, bírói intés, perbeidezés eszközlése végett) kiszállásokra küldték, amikről azután a kiküldött jelentést nyújtott be. Egyes esetekben az ítélmesterek maguk is kiszállásra mentek s néha igénybe vették referensi munkájukhoz a hivatal személyzetét is.

E sokrétű munkából az ítélmesteri hivatalban nagyobb mennyiségű irat képződött s őrzésükre a sigillaris protonotariusoknak külön levéltára létesült.¹⁰ A két levéltár, amikor a kúria 1724-ben állandó székházhoz jutott, abban nyert elhelyezést, de a kúriai levéltártól elkülönülve.¹¹ Irataik számát II. József reformjai, majd 1849-ben a kúria épületében elhelyezett iratoknak az osztrák csendőrség által történt erőszakos eltávolítása, végül Kendelényi levéltáros múlt századi selejtezése erősen csökkentették. Szerkezetüket azonban e hiányok lényegesen nem módosították.

JEGYZETEK

¹ Bertényi Iván: A nádori és az országbírói ítélmester bírósági működése a XIV. században. Századok 1964. 188—193. Bónis György: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. Levéltári Közlemények 1964. 206.

² Bertényi Iván: A nádori és az országbírói ítélmester bírósági működése a XIV. században. Századok 1964. 193—203. Bertényi Iván: Szepesi Jakab országbíró. A magyar királyi kúriai bíráskodás történetéhez a XIV. században. Bp., [sokszorosítás év nélkül]. 40, 62, 73, 95. Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. Bp., 1899. 49—50.

³ Mindhárom nagybíró ítélmestereinek azonos bírói hatáskörét a Processus protonotarium personalis praesentiae regiae O 84 állag leltárában ismertettük.

⁴ E pecsét a nagybíró pecsétjének néhány milliméterrel kisebb másolata.

⁵ Teljesebb címmel „Fenséges Nádor Ispányi Hivatalnak Ítélmesteri Hivatala” vagy „Excelsi Judicatus Curiae Regiae Protonotariatus”. Megjegyezzük, hogy a Habsburgok alatt, ha a nádor hatáskörét a királyi helytartó gyakorolta, ítélmesterét is helytartói ítélmesternek, protonotarius locumtenentialis-nak nevezték.

⁶ A jurátusokról bővebben a személynöki levéltári Testimonialis juratorum O 77 állag leltáránál szólnak.

⁷ Az ismétlések elkerülése végett itt csak összefoglalást adunk, részletesebb kép az egyes állagok leltárában előadottakból bontakozik ki.

⁸ A rendes és különleges parancsokról bővebben a személynöki levéltár leltárának bevezetésében.

⁹ A hiteleshelyi munkát az egyes állagoknál ismertetjük. Utalunk a vonatkozó irodalomra: *Bertényi* már idézett munkáin kívül még *Bónis György*: A közhitelesség szervei Magyarországon és a magyar hiteleshelyi levéltárak. Levéltári Szemle 1964. Továbbá *Papp László*: A hiteleshelyek története és működése az újkorban. Bp., 1936.

¹⁰ A személynök ítélmesterei a személynök hivatalából nem váltak ki, így saját levéltáruk sem alakult.

¹¹ Az 1807:15 tc. értelmében a nádori és országbírói ítélmesterek levéltárát „tutoris conservationis causa” a kúriai levéltárban kellett volna elhelyezni. Ennek nagy zsúfoltsága miatt a rendelkezés nem került végrehajtásra, a két levéltár külön helyiségben s külön kezelésben maradt.

NÁDORI ÍTÉLMESTERI LEVÉLTÁR
(1650—1849)

A nádori ítélőmesteri levéltár egyetlen fondot tartalmaz, amely három állagra tagolódik. Az első két állag (O 87, O 88) hiteleshelyi iratokból és jegyzőkönyvekből, parancs-jegyzőkönyvekből és parancs-fogalmazványokból áll. Ide soroltunk be néhány kötetet is, amelyek a nádori ítélőmesterek kúriai referensi (tehát kúrián belüli) működése során jöttek létre. A harmadik állag (O 89) a nádori ítélőmesterek 1724 előtti önálló bírászkodásából származó periratokat tartalmaz. Ez az állag nem meghatározó a levéltár jellegére nézve, mert a levéltár a parancsok és a hiteleshelyi iratok megőrzésére létesült, ahogyan azt az elnevezéseként gyakran használt „archivum authenticum” kifejezés is mutatja.

Nádori ítélőmester

O 87. HITELESHELYI SOROZATOK

1707—1848

8 csomó, 21 kötet

1—18.	Prothocollum fassionum, transactionum, contractuum, inhibitionum et id genus similibus... és ettől eltérő címeikkel Lib. I—XXII. [hiteleshelyi jegyzőkönyvek, az úgynevezett „Acta palatinalia,” a VIII. és XII—XXII. „könyv” végén mutatóval, részint bekötve, részint külön füzetként behelyezve]. Az 1. rakszámú kötet öt könyvet (Lib. I—V.) tartalmaz, a további kötetek egy-egy „könyv”-nek felelnek meg. A kötetek könyvszáma és rakszáma így eltérő.]	1707—1785, 1791—1848	18 kötet
19.	Repertorium fassionum, transactionum etc. [mutató a fenti jegyzőkönyvsorozat I—XX. s részben a XXI. könyvéhez]	1707—1785 1791—1845	1 kötet
20—27.	Acta prothocollorum [a fenti jegyzőkönyvekhez tartozó iratok: egyes iratok az	1707—1746, 1791—1848	8 csomó

I—VI. könyvekhez, tömegesen a XII—XXII. könyvekhez. Hivataltörténeti érdekesség, hogy a 20. rakerszámú csomó elején a Nádori Ítélmesteri Levéltár átadási jegyzékei találhatóak az 1829—1847. évekből.]

28.	Elenchus actorum originalium ad archivum protonotarii palatinalis spectantium [régi mutató a fenti jegyzőkönyvek I—XIII. könyveihez]	1707—1785, 1791—1807	1 kötet
29.	Elenchus ad archivum protonotariale Exc. Officii Locumtentialis Regii spectans [régi elenchus az állagnak a kúriai levéltár Actus sollennes O 7 állagába osztott irataihoz]	év nélkül	1 kötet

Az itt ismertetett állag a nádori (kir. helytartói) ítélmesterek hiteleshelyi működéséből származó — eredeti keretükben fennmaradt — iratokat és könyvet tartalmaz. A Justitia Josephina idején, amikor az ítélmesteri levéltárakat a kúriai levéltárba bevonták, a nádori ítélmesterek hiteleshelyi jellegű iratait elvileg az Actus sollennes O 7 állagba osztották be, ezt a sorsot a bekötött jegyzőkönyvek s néhány irat — az átrendezésből úgy látszik véletlenül kimaradván — elkerülte. Az állagban ezért a Novus Ordo előtti korból csupán az 1785-ig képződött 7 kötet (Lib. I—XI) jegyzőkönyv s összesen egy negyedcsomó mennyiségű, az 1707—1746. évekből fennmaradt irat található. A József-féle rendszer bukása utáni időből származó iratok az 1791—1848. éveket fogják át. A jegyzőkönyveknek 1707—től 1848-ig teljes sorozata fennmaradt, a hiányzó 1786—1790. években jegyzőkönyv nem készült, minthogy ekkor az ítélmesteri hivatal szünetelt.

A nádori ítélmester hivatalában a hiteleshelyi jellegű munka ugyanúgy folyt, mint a nagybírák hivatalában és így a létrejött iratok is hasonlóak azokhoz, amik például a személynöki levéltár Archivum authenticum O 83 állagában találhatóak. Az iratok legnagyobb része: az ítélmester elé vitt jogügyletnek a felek által írásban, rendszerint aláírásukkal és pecsétjükkel ellátott okirat formájában benyújtott szövege, rajta az ítélmester feljegyzése, hitelesítési záradéka. További gyakori irattípus: az ügyletekről kiadott bizonyoságlevél s az ítélmesternél letett vagy ott bemutatott iratokról készült hiteles másolat, illetőleg transsumptum fogalmazványa. A megőrzés végett letett eredeti okiratok, például a végrendeletek, részben ma is felbontatlanok.

A jegyzőkönyv tartalma, formája és szerkezete, a köteteknek vagy ítélmester-változáskor a távozó ítélmester kötetrészenek lezárása az ítélmester aláírásával és pecsétjével, szintén az említett Archivum authenticum O 83 állag kötetében

foglaltakhoz hasonló. A jegyzőkönyvbe — az ítélmester közhitelű jegyzőkönyvébe — az iratszövegeket általában itt is egész terjedelmükben másolták be, de az ítélmesteri hivatal egyszerűbb ügyviteli eseményeiről, például másolatok kiadásáról, ítélmesterhez beérkezett nagybírói oklevélkerestető parancsokról, vagy az ítélmesternek néha itt megörökített bírói parancsairól a jegyzőkönyvben csak a legszükségesebb adatokra szorítkozó rövid feljegyzések készültek. Megjegyezzük, hogy az Iratok 27. rakszámú csomójában (külön kötegben) az 1800—1847. évekből vannak a nádori ítélmesterhez intézett nagybírói oklevélkerestető parancsok s néhány, a nádori ítélmester jurátusához intézett tanúvallató parancs.

Az iratok tartalmát a szokott hiteleshelyi ügyletek képezik: birtok eladásával, elcserélésével, elzálogosításával, lekötésével (inscribálásával) kapcsolatos „vallások”, továbbá a legkülönfélébb természetű szerződések, megállapodások, valamint perekben, birtok- és adóssági ügyekben, atyafiak közötti osztozkodás esetén kötött egyezségek, mindezek visszavonása, mások jogügyleteinek megakadályozását vagy érvénytelenítését célzó jogorvoslatok (tiltakozások, tiltások, ellentmondások). A rendes hiteleshelyi tárgyak közül az ügyvédvallások, meghatalmazott-vallások és azok visszahívása igen csekély számban fordul elő. (Ezek zömmel az ítélmesteri kiadványok O 88 állagban találhatóak.) A ritkább ügyek közül említhetők az ítélmester előtt letett ügyvédi és mérnöki eskük (ügyvédi esküre itt már a kerületi táblák előtt ügyvédi vizsgát tett személyek jelentkeztek), továbbá a transsumálásra bemutatott iratok közül a Mohács előtti oklevelek (előfordul XIV. századi is), birtokösszeírások, határjárások, statutióról készült jelentések, kötelezvények, adóslevelek, armálisok.

Az iratok felhasználhatóságára és forrásértékére vonatkozóan utalunk itt az Actus sollemnes (O 7) állagnál mondottakra.

A jegyzőkönyvbe az ügyeket időrendben vezették be és sorszámmal látták el. A sorszámozás azonban teljesen következtelen: vagy végigfut a könyvön, vagy egy könyvön belül is újra kezdődik, előfordul hogy folytatódik a következő könyvben. A sorszámozás rendszerint ítélmester-változás esetén kezdődik újra, de máskor is gyakran: év elején vagy több évi ciklus után, sőt év közben is minden felismerhető ok nélkül. A következtelenséget példázza, hogy néha ítélmester-változás ellenére is tovább folytatódik a sorszámozás és még a következő kötetre is átmegy. Mindennek során kötet és „könyv” között nincs különbség. E sorszámozás tehát nem volt alkalmas arra, hogy az iratok rendezésének alapjául szolgáljon. Erre a lapszám látszott megfelelőbbnek, minthogy minden könyv következetesen végig lapszámozott. Ezért az iratokat könyvek szerint kötegezték s kötegen belül általában az iraton feltüntetett lapszámok szerinti sorrendben tárolták. Ez alól csak a Lib. V—VI. hiányos iratai s a Lib. XII. első iratai képeznek kivételt, melyekre a könyv száma után a megfelelő bejegyzés sorszámát vezették rá s az iratokat aszerint rendezték. Az így rendezett iratok az anyagnak csak kis részét jelentik, egyébként az iratok jelzete és rendje: könyv- és lapszám (Lib.-pag. vagy L.-p.).

A kutatás a jegyzőkönyvekben az egyes könyvek végén található mutatóban megadott lapszám vagy a jegyzőkönyvsorozat 19. rakszámú általános mutatójájá-

ban megadott könyv- és lapszám alapján történik. Mindezek csak az ügylet főszereplőjének (mint a „valló”, a tiltakozó) nevét mutatják, más címszavak nincsenek indikálva. A címszóhoz fűzött szöveg adatai: további ügyfelek neve, gyakran helynevek, az ügy jellege, éve, lapszáma és sorszáma.

E mutatókon kívül a jegyzőkönyvekhez az Actus sollemnes O 7 állag mutatója és elenchusa is használható segédletül, jegyzések ott a nádori ítélőmesteri levéltárból oda átosztott iratok esetében az Acta palatinália vonatkozó szövegének könyv- és lapszámát vagy könyvön belüli sorszámát is megjelölik. Megjegyezzük, hogy az elenchus csak a Lib. I—XI. könyvekhez használható.

Az Acta protocollorum iratsorozatában a kutatás szintén a fenti módon történik: a mutatók adják az iratok jelzetét.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a könyv- és lapszám, vagy a lapszám helyett a sorszám jelölendő meg.

O 88. ÍTÉLŐMESTERI KIADVÁNYOK

1746—1848

20 csomó, 23 kötet

1.	Prothocollum mandatorum extraordinarium... [különleges bírói parancsok jegyzőkönyve]	1755—1774	1 kötet
2—3.	Prothocollum mandatorum ordinarium... [rendes bírói parancsok jegyzőkönyve]	1791—1798	2 kötet
4.	Liber reversalis [a nádori ítélőmesteri levéltárból kiadott (kikölcsönzött) peres iratok nyilvántartókönyve, egyben az ítélőmester előtt történt ügyvéd- és meghatalmazottvállások jegyzőkönyve. Ez alatt mindig az ilyen megbízások visszavonásának nyilvántartása is értendő.]	1755—1759	2 kötet
5—7.	Prothocollum constitutionum procuratoriarum (et) plenipotentium... [és ettől eltérő címekkel] [ügyvéd- és meghatalmazottvállások jegyzőkönyvei, az 5. rakszámú kötetben a „val-	1759—1783, 1791—1800	3 kötet

- lások" között néhány ügyvédi eskütétel is fel van jegyezve]
- 8., 10—15. Prothocollum mandatorum, procuratoriarum constitutionum et plenipotentiarum [és ettől eltérő címekkel] 1790—1848 7 kötet
 [rendes és különleges bírói parancsok, ügyvéd- és meghatalmazott-vallások közös jegyzőkönyvei, a 8. rakszámú kötetben a „vállások” között néhány adás-vételi ügylet és egyezség is fel van jegyezve]
 [a hiányzó 9. rakszámú kötetről e leltár felvételénél kitént, hogy az országbírói ítélőmester levéltárába tartozik, ezért oda áthelyeztetett, lásd az Archivum protonotarium judicatus O 90 állag 23/a kötetét]
- 16—19. Series causarum tabularium... [vagy] Prothocollum causarum in Inclyta Tabula Regia Judicaria terminatarum... [és ezektől eltérő címekkel] 1746—1760, 1771—1783, 1791—1806 4 kötet
 [a kir. táblán referált perek sorjegyzékei]
- 20—21. Series sententiarum referente ... Exc. Officii Palatinalis protonotario interventarum [és ettől eltérő címmel] 1754—1758, 1780—1784 2 kötet
 [a kir. és hétszemélyes táblán referált perek ítéletszövegei]
22. Prothocollum sententiarum in causis a delegatis iudicibus, districtibus item Jazygum ac Cumanorum ad comitem Palatinum appellatis... pronunciarum [nádori főtörvényszéken referált perek ítéletszövegei] 1757—1759 1 kötet
23. Prothocollum executionum et has concomitantium actorum [Brunsvik Antal ítélőmester, mint kúriai referens által vég- 1748—1762 1 kötet

zett ítélet-foganatosításokról
és egyéb hivatalos cselekmények-
ről kiadott testimoniálisok leve-
leskönyve, a kötet végén muta-
tóval]

24—43. Iratok Min. mand. extraord.

lemezfelirattal

1791—1848

20 csomó

[Minutae mandatorum extraor-
dinariorum, különleges bírói pa-
rancsok fogalmazványai]

Az állag a nádori ítélmesterek parancskiadó, hiteleshelyi és referensi működéséből származó, régi levéltári keretükben fennmaradt iratokat és könyveket tartalmaz. Az ítélmesterek 1786 előtt képződött ide tartozó iratait a Justitia Josephina idején a kúriai levéltár Mandata judiciaria, Inquisitiones juratorum és Actus sollemnes (O 3, O 4, O 7) állagaiba osztották be. A korábbi korból származó 10 kötet ezt a sorsot elkerülte, így itt volt leltározható. Az 1790 után képződött hiteleshelyi iratok nagyobb része e levéltár, a nádori ítélmesterei levéltár O 87 állagába került. Az O 87 és O 88 állag tárgyi elhatárolatlansága részben az egykorú iratkezelés fejletlenségéből ered, részben a két állagba beosztott kötetek jellegének különbségével magyarázható. Az O 87 állag jegyzőkönyvei az ítélmesterek közhitelű jegyzőkönyvei voltak, az O 88 állag kötetei az ügyviteli napló szerepét töltötték be. Az iratok mennyiségét Kendelényi levéltáros selejtezései is apasztották, erre vall az a körülmény, hogy nevezett még a fennmaradt kevés iratot, a 20 csomót kitevő parancsfogalmazványt is kiselejtezésre készítette elő s megsemmisítésüket bizonyára rajta kívül álló okból nem hajtotta végre. Ezek az iratok, a csomókon Kendelényi „inutiles” rájegyzésével, az 1930-as évek levéltárrendezése során kerültek elő a kúriai levéltár anyagának végén felhalmozott egyes rendezetlen iratok közül. A kötetek nem mind, helyesebben nem egész terjedelmükben nádori ítélmesterek ténykedését tartalmazzák. Így például a 18. és 23. rakszámú kötetekről megállapítható, hogy azok Atzél István és Brunsvik Antal előbb személynöki, majd országbírói, majd nádori ítélmesterek mindhárom beosztásban végzett működése idején, folyamatosan készültek. Atzél és Brunsvik az állásváltozások alkalmával e köteteket magával vitte s új beosztásában tovább vezette. Hasonló jelenségek más kötetek bejegyzéseiből ki tűnnek, például a 20—21. rakszámú Series különböző személyeknek mindhárom nagybírói ítélmesterei tisztsége betöltése idején referált perek ítéletszövegeit tartalmazza, s végül is e két kötet a nádori ítélmesterek levéltárában maradt fenn. A szövegek nagy többsége azonban valóban a nádori ítélmesterek működéséből jött létre.

E működésből az állagban az ítélmesterek parancskiadó tevékenysége került előtérbe, melyet húsz csomó irat s a jegyzőkönyvek örökítettek meg. Az utóbbiak naplószerű formában, időrendben mutatják ki az ítélmesterek által kibocsátott rendes és különleges bírói parancsokat. Mindkettőről csak néhány soros vagy néhány szavas feljegyzés készült és csak a legszükségesebb adatokat tartalmazzák:

a parancs keltét, fajtáját, címzettjét és a parancskérő nevét. (A címzettek például: megyei és városi hatóságok, káptalanok, kir. táblai jurátusok, név szerinti megjelölt személyek.) Ezeken túlmenően magukról az ügyekről, melyekben a rendelkezés történik, csak a különleges parancsokra vonatkozó bejegyzések adnak valami felvilágosítást, a jegyzőkönyvek értéke tehát általában a hivatal- és ügyviteltörténet körében marad.

Az úgynevezett rendes parancsokról, melyek közül itt is az oklevélkerestető és tanúvallató parancs a leggyakoribb, fogalmazványt nem őriztek meg vagy talán nem is készítették, ezekről csak a jegyzőkönyvek bejegyzései állnak rendelkezésre. A különleges parancsokat, sokkal egyénibb szövegezésük miatt meg kellett fogalmazni, fogalmazványukat a parancslevelek kiadása után az ítélmesteri levéltárban helyezték el. A fennmaradt 20 csomó fogalmazvány között a legkülönbözőbb fajtájú parancsok találhatók: például figyelmeztető-intő, persürgető, perhalasztó, ítéletet tilalmazó, a tilalmat feloldó, végrehajtást rendelő, azt megsemmisítő parancsok különféle polgári ügyekben. Felsorolásuk és ismertetésük itt ismétlés volna, minthogy a Mandata judiciaria O 7 állag leltárában a tárgyat — a bírói parancsokhoz kapcsolódó kérdéseket — a szükséges és e munka keretében előadható részletességig már kimerítettük.

A parancsfogalmazványok utolsó 43. csomójában még, a fogalmazványok után, külön kötegben összegyűjtve más tárgyú vegyes iratok is vannak az 1811—1836 közötti évekből. Az iratok: jegyzőkönyv-töredékek, feljegyzések a jegyzőkönyvekhez (adataik csaknem mind át vannak írva a jegyzőkönyvek 11. kötetébe), továbbá az ítélmester néhány tisztázott, kész parancslevele, melyeket a felek valami okból elmulasztottak átvenni, végül felek nyilatkozatai, benyújtott adatai ügyvéd- és meghatalmazott-valló levelek kiállításához s néhány elkészített, de a hivatalban visszahagyott át nem vett eredeti ügyvédvalló levél.

Az ítélmesterek hiteleshelyi jellegű ügyei közül ide sorolódott ügyvéd- és meghatalmazott-vallásokról — az említett vonatkozó iratokon kívül — csak a bírói parancsok jegyzőkönyveihez hasonló jegyzőkönyvek maradtak. A 8—15. kötetekben a parancsok és ügyvédvallások össze is vannak közös nyilvántartásba vonva. A szűkszavú feljegyzések e tárgyról szintén csak néhány adatot rögzítettek: a megbízó s néha a megbízott nevét, továbbá a megbízás jellegét (egy bizonyos ügyre vonatkozik vagy általános érvényű), idejét és helyét.

Az állag további része a nádori ítélmesterek perelőadói munkájához kapcsolódik. A kir. tábla, majd a hétszemélyes tábla kialakulása óta a Justitia Josephina idejéig s végül a referens-bírói státus felállításáig (1792) a két tábla előtt tárgyalásra kerülő összes pert az ítélmesterek adták elő. A nádori ítélmesterek ezen kívül hasonló szerepet tölthettek be a nádori főtörvényszéken is, ahol a nádori delegált bíróságoktól felterjesztett határügyek s a Jászkun Kerület fellebbezett perei végső fokon eldöntésre kerültek. Az ítélmesterek referensi szolgálatából következett, hogy az általuk előadott perek ítéleteit ők fogalmazták meg, s hogy az ítéletek fogantatására — a polgári perek ítéletének végrehajtására — de más hivatalos ügyekben is vidéki kiszállásokat végeztek, amikről az érdekelt felek számára bizonyáglevelet adtak. A bizonyáglevelekben — az ítélet-végrehajtásokon kívül — bírói

szemlék, birtokösszeírások és becslések, birtokfelosztások, perbeli egyezségek részletes leírása is található.

Az ítélmesterek referensi működéséből származnak az állag 16—23. rakszámú kötetei. A referált perek serieseinek formája az idők során bizonyos mértékig változott, részletessége növekedett. Minden esetben adják a felek nevét s rövidebb-hosszabb szövegezésben ismertetik a per tárgyát és az ügy elintézésének a lényegét az ítélet szövege nélkül. A 20—22. kötetek a perbeni felek nevét s a szó szerint bemásolt ítéleteket tartalmazzák, az ügy tárgyának érdembeli megjelölése nélkül. A 23. kötet egész terjedelmében adja a kiállított bizonyáglevelek szövegét. A felsorolt könyvek bejegyzései az időrendet követik s egyes kötetekben sorszámozva is vannak. A kötetek között mutatkozó időbeli fedés a kötetek létrejöttének módjából származik: van eset, hogy különböző nagybírák egyidőben működött több ítélmesterének szövegezését tartalmazzák.

Az iratok, a 8—15. jegyzőkönyvekhez tartozó parancs-fogalmazványok elhelyezése szintén az időrendhez alkalmazkodik. Az iratokat évek szerint csomózták s csomókon belül 1819-ig hol folyószámok, hol napi keltezés szerint, 1820-tól mindig folyószámok szerint rendezték. A számozás vagy évente kezdődik újra vagy több évi cikluson fut végig. Nádor- vagy ítélmester-változás esetén éven belül is kezdődik új számozás. Vannak kelet és szám nélkül fennmaradt iratok, ezek összegyűjtve a 43. csomóban kaptak elhelyezést. Az állag címe és törzsszáma minden iratra rá van pecsételve.

A kötetekhez — a 23. kötet kivételével — segédlet nincs, ezek időrend szerint használhatók. A 23. kötethez személy- és helynévmutató készült, címszavai csak nevek, a lapszám megjelölésével. Az iratokhoz a 8—15. kötetek elenchusként is szolgálhatnak: ezek bejegyzéseinek megfelelő iratok 1839-ig a napi kelet alapján, 1840-től a bejegyzések száma alapján az év csomójából rendszerint kikereshetők. A kelet szerinti kereséshez megjegyzendő, hogy az iratok és a vonatkozó jegyzőkönyv bejegyzések kelte között gyakran egy-két nap különbség van. Az a körülmény, hogy a jegyzőkönyv bejegyzéseit csak 1840-től sorszámozták, indoka annak, hogy az iratokon már korábban is alkalmazott számokkal csak ez évtől kezdődően azonosíthatók. Az iratok átnézését általában az időrend könnyíti meg.

Irat meghatározásához, az állagon belül (1839-ig), az irat napi kelte s ha van folyószáma (az 1840. évtől kezdődőleg), az irat éve és folyószáma jelölendő meg.

O 89. PROCESSUS PROTONOTARIORUM OFFICII PALATINALIS

(Nádori ítélmesterek persorozata)

1650—1722

31 csomó, 2 kötet

1—31.	Iratok	1650—1722	31 csomó
32.	Regestrum processuum prothonotariorum Officii Palatinalis [már nem használt régi mutató]	1650—1722	1 kötet

Ez az állag a nádori (kir. helytartói) ítélőmesterek kúrián kívüli, önálló bírói működéséből fennmaradt pereket foglalja magában. Az iratok az 1650—1722. évekből származnak és az évek között elég egyenletesen oszlanak meg, már az 1650-es évekből is nagyobb számú per áll rendelkezésre.

A perek — amint a személynöki ítélőmesterek bíraskodása során is — a legkülönbözőbb városokban és községekben kerültek tárgyalásra. A perfelvétel helyeként Kőszeg, Sopron, Győr, Pozsony, Nagyszombat, Kassa, Eperjes, Tállya, Nyíregyháza és még sok más kisebb-nagyobb helység szerepel az ország egész egykorú területéről, közöttük gyakran egész jelentéktelen faluk is, mutatva, hogy az iratokat létrehozó ítélőmesteri ítélőszék „fórum perambulans” volt, valóban vándorbíróság. Ugyanilyen változatos képet mutat az ítélőmester elnöklete alatt összeülő bíróság összetétele is: a bírótársak között kir. táblai bíró, vármegyei alispán, szolgabíró, esküdt, megyei táblabíró, városi polgármester, városi jegyző, szenátor, kanonok, apát, plébános, harmincados, ügyvéd, falusi bíró és esküdt, vagy még más „jogban jártas férfiak” (viri juris periti) a legkülönbözőbb összetételben szerepelnek.

A bíróság vegyes összeállítása is mutatja, hogy az ítélőmesterek működése nem korlátozódott kizárólag a két első kiváltságos osztály, a papok és nemesek pereire. Bár a perlekedők között a kir. fiscus és a kor legnagyobb főurai, főnemesi családjai, mint Apaffy Mihály fejedelem, II. Rákóczi Ferenc, a Nádasdyak, Wesselényiek, Thökölyek, Illésházyak, Drugethek, Pethők, Esterházyak, Szelepcsényi primás, Lippay György primás sűrűn szerepelnek s a felek egyébként is legnagyobb-részt főnemesek, nemesek vagy különféle egyházi rendet viselők, de találhatóak a pereskedők között városi polgárok, jobbágyok (akiknek nevében a feudális jog szerint földesuruk indítja a pert), sőt tárgyalja e bíróság sz. kir. városok és mezővárosok pereit is.

A perfajták az ítélőmesterek széles és határozatlan körvonalú hatáskörét mutatják. Legnagyobb százalékban vannak a tárgyalt adóssági perek. Nagyobb számban található még örökösödési, osztályos, magszakadási és egyéb birtokperek, köztük különféle zálogügyletekből eredő és határperek, valamint statutios, ellentmondásból eredő, erdőhasználattal, a birtok kocsmá és mészárszék jogával vagy dézsmaszedési joggal kapcsolatos perek. Itt említhetők még az özvegyi jog megállapítása, hitbér és jegyajándék kiszolgáltatása, továbbá a gyám elszámoltatása, végrendeletekre vonatkozó döntések, szentszéki ítéletek (jegyesség, házasság felbontása) vonatkozó anyagi következményeinek érvényesítése, tehát a végrehajtásra irányuló perek. Kisebb számban fordulnak elő úgynevezett kisebb hatalmaskodási esetekből eredő (kártérítés ingóságokért) és más különféle tárgyú perek.

A vagyoni jogi perek itt is igen sok adatot őriztek meg a korszak történetében szerepet játszó személyek és családok anyagi helyzetéről, jövedelmeiről, az egykorú birtokviszonyokról, uradalmak, várak tartozékairól, a gazdaság egykorú állapotá-

ról s ezzel kapcsolatban a jobbágyság helyzetéről. A perekben található birtokleírások kisebb-nagyobb területekről, pusztákról, részbirtokokról vagy egész falukról, mezővárosokról közölnek adatokat, jobbágyok, zsellérek, libertinusok megnevezésével, néha a család nagyságára, földjére, állatállományára kiterjedő részletességgel. A jobbágyság egykorú helyzetére más természetű perek is tartalmaznak adatokat, ilyen például nemes pere jobbágyai nevében a szolgabíró ellen a portio (hadi-adó) szabálytalan behajtása miatt.

Az örökösödési, osztályos, házassági és gyám elszámoltatásával kapcsolatos perekben ruhák, ékszerek, ágy- és asztalnemű, felszerelési tárgyak, fegyverek leltárszerű felsorolása található, olykor iparművészet-történeti szempontból is hasznosítható részletességű tárgyleírással és egyben feltárva a különböző társadalmi rétegek életformáját.

Az adóssági perek elsősorban a hitelezők és adósok társadalmi rétegződésére nyújtanak adatot, de figyelmet érdemelnek a tőkefelhalmozódás egykorú állapota szempontjából is.

A kor politikai eseményeire vonatkozó adatok főleg a károkozás — kártérítés és kisebb hatalmaskodás címén indult perekben található. Ezek (néhány per) részben a XVII. század kuruc mozgalmaival, részben a Rákóczi-szabadságharccal kapcsolatosak: volt kurucok és labancok pere egymás ellen a háborúk során kölcsönösen elkövetett cselekmények miatt. Az egyik ilyen per a Szatmárban fészelt császári őrségnek Thököly hívei ellen folytatott rendszeres pusztító, zsákmányoló hadjáratáról emlékezik meg, érdekessége, hogy a várban parancsnokló császári tábornok a zsákmányból állandó részesedést húzott. Egy másik per háttere a kurucok 1704. évi dunántúli hadjárata, a mellékletek között Károlyi Sándor tábornok és Béri Balogh Ádám ezredes sajátkezü aláírásával eredeti rendelkezések találhatóak. A kuruc kort feltáró részadatok még más jellegű perekben is vannak. Ilyen például a kir. fiscusnak, mint a felségsértés címén elítélt Keczer Menyhért hasonló sorsra jutott felesége, Máriássy Erzsébet általános örökösének osztályos pere a rokonokkal, s ide számíthatók Rákóczi Ferencnek, Károlyi Sándornak, Bercsényi Miklósnak még a szabadságharc előtti időben indult különféle örökségi, adóssági, határ- és birtokpere is.

Néhány per a polgárság s a nemesség, főnemesség között folyt összeütközésekre tartalmaz adatokat, ilyen például a városi panasz a szomszéd birtokos grófi család részéről elszenvedett jogtalanságok miatt vagy a nemesek panasza városok ellen polgárház-szerzésüknek, városokba való beköltözésüknek megakadályozása miatt.

Az állagba sorolt perek egy része delegált bíróság előtt folyt, ezekben a perekben az ítélmester a felek kérelmére vagy hivatalos kiküldetés alapján, mint delegált bíró járt el.

A Justitia Josephina idején az ítélmesteri működés szünetelt, az ítélmesteri levéltárakat a kúriai levéltárba vonták be s annak keretében rendezték. Az iratok ekkor az állagon végigfutó folyószámokat kaptak s állagunk iratai ma is azok szerint vannak elhelyezve. A folyószámozás az időrendre nincs tekintettel. Általában valamelyik peres fél, többnyire a felperes nevének kezdőbetűjét követi,

de ezt sem szabályosan, a folyószámozáson belül a betűrend kétszer kezdődik újra s a betűrend szempontjából esetlegesen folyószámozott iratok is vannak.

Az állag a kúriai levéltár József-kori rendszerében „13” kútfőjelet kapott, e számot a folyószám előtt minden peren feltüntették. Az állag iratai az 1950-es években kerültek vissza eredeti helyükre, a nádori ítélőmesteri levéltárba.

A kutatáshoz a 33. rakszámú mutató szolgál segédletül. Indikálva vannak a fel- és alperesek nevei s kis számban szórványosan helynevek, tárgyi címszavakat nem indikáltak. A címszavakhoz kapcsolódó szövegek a folyószámon kívül, adják a felek nevét, a perfelvétel évét s a perfajta (pertárgy) egészen rövid megjelölését, helynevet ritkán tartalmaznak. A címszavak egy része csak utalás arra a névkezdő-betűre és számra, mely alatt az ügyre vonatkozó érdemi bejegyzés található.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

ORSZÁGBÍRÓI ÍTÉLMESTERI LEVÉLTÁR

(1633—1863)

Az országbírói ítélőmesteri levéltár egyetlen fondot tartalmaz, amely két állagra tagolódik. Az első állag (O 90) az országbírói ítélőmesterek parancskiadó és hiteleshelyi működéséből származó iratait és könyveit foglalja magában. A második állagban (O 91) az országbírói ítélőmesterek 1724 előtti önálló bíraskodásából származó periratok találhatóak. Minthogy ez a levéltár is — miként a nádori ítélőmesteri levéltár — „archivum authenticum” volt, amely a hiteleshelyi iratok megőrzésére létesült, az utolsónak említett állag jellegét tekintve e keretből kilóg.

Országbírói ítélőmester

O 90. ARCHIVUM PROTONOTARIORUM JUDICATUS CURIAE REGIAE

1688—1864

21 csomó, 37 kötet

- 1—35. Prothocollon in quo universa mandata a nobis et ad nos emanata ... inseruntur, [vagy] Prothocollum diversarum expeditionum [és ettől eltérő címekkel]
Liber I—XXXIII.	1688—1713,	
[a 35 kötetnyi sorozat a régi számozás szerint I—XXXIII.	1716—1722,	
„könyv”-eken kívül a VI/a	1732—1785,	
és a XXII/a jelűeket foglalja	1790—1825,	
magában.]	1827—1849,	
	1862—1864	35 kötet

36. Országbírói ítélőmesteri levéltár
általános mutatója 1688—1719 1 kötet
[mutató a fenti protocollumok
Lib. I—VIII. (1—9. rakszámú)
köteteihez, e kötetbe be van még
téve néhány — ítélőmester-
változások alkalmával készült
— áttekintő jegyzék az ország-
bírói ítélőmesteri levéltár állomá-
nyáról az 1808—1843. évekből]
37. Index nonnullorum Exc. Officii
Judicatus Curiae Regiae protho-
notariatus prothocollorum... (1600) 1675—1783 1 kötet
[használatlaná vált mutató
a protocollumok fenn nem ma-
radt régi és meg nem állapít-
ható újabb (1783 előtti) köte-
teihez]
- 38—44. „Acta protocollorum” 1763—1785,
1790—1825,
1827—1844,
1847—1849 7 csomó
[hiteleshelyi jogügyletek iratai a
fenti protocollumok Lib. XVI,
XIX—XX, XXIV—XXV,
XXVIII—XXX, XXXII. (17,
20—21, 25—27, 30—32, 34.
rakszámú) köteteihez]
45. „Mandata diversa” (1767) 1791—1831 1 csomó
az ítélőmesterekhez intézett ere-
deti nagybírói parancsok csak-
nem mind oklevélkerestető pa-
rancsok, külzetükön néha fel-
tüntették a jegyzőkönyvnek azt
a szöveghelyét, amely a parancs
teljesítésével kapcsolatban áll]
[e 45. rakszámú csomóban he-
lyezték el az országbírói ítélő-
mesteri hivatal kiadványainak
keltezetlen iratminta-gyűjtemé-
nyét, mely hivaltörténeti érde-
kességgel bír az 1840-es évek-
ből]

46—58. „Minutae mandatorum extraordinariorum”

1773—1785,
1790—1824,
1828—1844,
1847—1849

13 csomó

[az ítélőmesterek által kiadott különleges bírói parancsok fogalmazványai a fenti protocollumok Lib. XVIII, XXII—XXII/a, XXXI./19, 23—24, 33. rakszámú kötetéhez]

Az állag az országbírói ítélőmesteri levéltárnak az ítélőmesterek parancskiadó és hiteleshelyi (s részben referensi) működéséből származó — régi levéltári keretükben fennmaradt — iratait és könyveit foglalja magában.

Az ítélőmesterek 1786 előtt képződött iratait — mint azt a nádori ítélőmesteri levéltár O 88 törzsszámú állagánál már említettük — a Justitia Josephina idején a kúriai levéltár Mandata judiciaria (O 3), Inquisitiones juratorum (O 4) és Actus sollennes (O 7) állagaiba helyezték át. Itt az 1786 előtti korból csak 24 kötet könyv s az átsorolásból valami okból kimaradt, összesen körülbelül 3 csomó mennyiségű irat található.

Csökken az iratok száma az 1790 utáni időből e levéltárat a XIX. században ért viszontagságok miatt is. Az 1843-ban készült levéltár-átadási jegyzék szerint a jelenlegi iratsorozatok terjedelme akkor nagyobb volt s hozzájuk még egy, azóta megszűnt sorozat is tartozott: az ítélőmesterek által kiküldött jurátusok jelentéseinek 48 csomója. A múlt század második felében ezeket a jelentéseket is beolvastották az Inquisitiones juratorum O 4 állagba.

Az állagban maradt iratok és könyvek általában az ítélőmesteri ténykedés szerint csoportosítottak, de a jegyzőkönyvekben a tárgyak elkülönítése nem elég következetes: a tisztán megkülönböztethető tartalmú kötetek mellett vannak egyes tartalmúak is, melyekben parancsok, ügyvéd- és meghatalmazott-vallások, egyéb hiteleshelyi ügyek vegyesen, egymással összekeveredve találhatók. Ez több kötetben a tartalom időbeli ölelésére vezet. Hasonló jelenséget okoz az a körülmény is, hogy egyes köteteket az országbírói ítélőmester még személynöki ítélőmester korában kezdett vezetni, majd előlépve, a kötetet új hivatalába magával hozta s az országbírói hivatalon azt tovább folytatta. Ez a tény például a XV—XVII. és XXIII. számú könyveknél kétségtelenül megállapítható. Néha ily módon a jegyzőkönyvvel együtt az ítélőmester még iratokat is hozott át: ez állagba besorolva előfordul nem az országbírói ítélőmesteri hivatalban kelt fogalmazvány is. Ugyancsak időbeli párhuzamosságot eredményez, hogy az ítélőmesterhez beérkezett királyi és nagybírói parancsokat s az általa kibocsátott megyei, városi hatóságoknak, jurátusoknak szóló parancsokat hol közös, hol külön kötetekbe vezették be. Az említett okokból tehát ugyanabból az időből és hasonló tárgykörből több kötet is tartalmaz néha bejegyzéseket. Az ebből eredő nehézségek s az

egy-egy csoportok kötet sorozatainak időbeli hézagai szolgálhattak indokul ahhoz, hogy (még 1848 előtt) az összes kötetet, ami az állagban fellelhető volt, tekintet nélkül tartalmukra, a jelenlegi egy könyvsorozatba foglalták össze s folyamatos számokkal látták el.

Minthogy sok kötet tartalma vegyes és azonos jellegű iratok különböző kötetekbe kerültek bejegyzésre, a sorozat kötetek szerinti kimutatása nem lett volna célszerű, ezért a tartalom szerinti csoportosítást választottuk az anyag áttekintéséhez. A folyamatos római számokkal egybefoglalt kötet sorozat tartalom szerinti tagolódása a következő:

Rendes és különleges bírói parancsok jegyzőkönyvei.

Lib. I, IV, VI—VI/a, VII—VIII, X—XII, XVIII, XXII—XXII/a, XXXI.
Rakszám szerint 1, 4, 6—9, 11—13, 19, 23—24, 33.

Az évek 1688—1694, 1700—1703, 1716—1722, 1773—1785, 1790—1825, 1827—1849, 1862—1864.

Hiteleshelyi jogügyletek jegyzőkönyvei

a) birtokát ruházások, egyezségek, szerződések, jogorvoslatok Lib. I—III, V, IX, XIII—XX, XXII—XXII/a, XXIV—XXV, XXVII—XXX, XXXII.

Rakszám szerint 1—3, 5, 10, 14—21, 23—24, 26—27, 29—32, 34. Az évek 1688—1713, 1718—1722, 1732—1785, 1790—1825, 1827—1849, 1862—1864.

A XVIII, XXII és XXII/a számú könyvekben a hiteleshelyi jogügyletek csak kis számban, az egyéb tárgy között szórványosan, egészen rövid bejegyzésekkel fordulnak elő. A XXII és XXII/a könyv az ítélmesteri hivatal mindenféle kiadványának általános nyilvántartása. A XVII. számú könyvben ítélmester előtt tett ügyvédi eskük feljegyzése, a XVII—XVIII és XXII. számú könyvekben még ítélmester mellé beosztott jurátusok névjegyzékei is találhatóak.

b) ügyvéd- és meghatalmazottvállások

Lib. III, V, XVI—XVIII, XXI—XXII, XXII/a, XXIII, XXVI—XXVII, XXXI:

Rakszám szerint 3, 5, 17—19, 22—23, 24, 25, 27—29, 32.

Az évek 1698—1713, 1763—1785, 1790—1825, 1827—1849, 1862—1864.

Vörös Antal személynöki, majd országbírói ítélmester által referált táblai és fellebbezett perek sorjegyzékei

Lib. XVII.

Rakszám szerint 18.

Az évek 1763—1768.

Jurátusi kiküldetések s a kiküldő ítélmesterhez benyújtott jelentések naplója (nyilvántartása).

Lib. XVI—XVII, XXIII, XXXIII.

Rakszám szerint 17—18, 25, 35.

Az évek 1763—1785, 1790—1802, 1827—1843, 1847—1849.

(A kiküldés legtöbbször tanúk kihallgatása végett történt, nemritkán jogorvoslati ügyletekkel állt kapcsolatban.)

A köteteknek nemcsak tartalma, hanem a szerkezete is különböző. A régiebb bírói parancsokat (1722-ig) s a fenti a) pont alatt feltüntetett hiteleshelyi ügyletek jegyzőkönyveit általában leveleskönyv-szerű kötetekben, az iratokkal szó szerint azonos teljes szövegekkel örökítették meg. Az újabb parancsokról s a többi ügycsoportról (az ügyvéd- és meghatalmazott-vallásokról, ügyvédi esküről, referált perekről s a jurátusok kiküldetéseiről) készült jegyzőkönyvek azonban csak ügyviteli napló jellegűek, néhány soros rövid adatrögzítésekből állnak. (Iratok csak az úgynevezett különleges parancsokkal kapcsolatban találhatók.)

Rátérve az állag anyagának részletes értékelésére, először a parancsokat említjük. A parancsok közül a rendes bírói parancsok csaknem mind tanúkihallgatást elrendelő és oklevélkeresetető parancsok. A különleges bírói parancsoknak itt is számtalan válfaja fordul elő, melyekről már a Mandata judiciaria O 3 állag leltárában tárgyismertetést adtunk.

A hiteleshelyi ténykedések az ismertek: birtok eladásával, cseréjével, elzálogosításával kapcsolatos „vallások”, osztályos, perbeli, adóssági ügyekben kelt egyezségek, különböző szerződések, végrendeletek, továbbá ellentmondások, tiltakozások és más jogorvoslati eljárás. Az ügyekre vonatkozó iratok jellege — felek által benyújtott eredeti okirat, részükre kiadott testimonialis fogalmazványa — azonos azzal, amit a személynöki ítélőmester fondjának Archivum authenticum O 83 állagánál és a nádori ítélőmesteri levéltár Hiteleshelyi sorozatok O 87 állagánál az iratok jellegéről mondtunk.

A különleges parancsok s a hiteleshelyi ügyletek tárgya egymáshoz gyakran közel áll, a kétféle ügycsoport közül mégis a hiteleshelyi ügyletek a jelentősebbek. Dokumentumai, melyekben a feudális korszak vége felé már a társadalom minden osztályának peres és peren kívüli magánjogi ügyei előfordulnak, jogtörténeti vonatkozásaikon túl sok más szempontból is hasznosíthatók. A szövegekben említett egyének között történeti és egyéb érdekesebb személyek: orvos, mérnök, belföldi és külföldi kereskedők, állami és más tisztségviselők is találhatók. Katonák nagy számban szerepelnek az iratokban, kiemeljük itt Savoyai Jenőt és a porosz háborúk insurgenseit, továbbá azt az ügyletet, amit II. Katalin cárnő „fekete regementjének” magyar származású hadnagya ugyanezen ezred szintén magyar származású alezredese javára bonyolít le Magyarországon, meghatalmazásának egyik tanúja Iszakov tábornok, Jelizavetgrad várának parancsnoka. Egyes iratokban a tárgy bír érdekességgel, mint például a vármegye pereskedése kir. város ellen a megyei limitációt megsértő céh büntetésének akadályozása vagy a városoknak határukon kívül is gyakorolt büntető hatásköre miatt, vagy városok és szomszédos földesurak birtokpereit, továbbá egyházi személyek dézsmaperei, grófi család tiltakozása nemesekre is kiterjedő külön kiváltsággal biztosított pallosjogának a személynök által történt korlátozása miatt. Az átírt oklevelek között megtalálható Stibor vajda, akkor pozsonyi gróf 1396. évi census-fizetési kedvezménye Szenic város részére, vagy Mátyás király privilégiuma a pálos-rendnek adományozott vérhatalomról. Természetesen az iratokban az egykorú gazdasági viszonyokra vonatkozó adatok a legérdekesebbek: várak, uradalmak tartozékainak, helységek határának, személyek, családok vagyónának, jövedelmé-

nek, adósságainak részletes leírása, vagy az árakról, munkabérekről, építkezési és egyéb költségekről szóló kimutatások. Kétségtelen azonban, hogy az iratok nagy része a maga összességében sablonos jellegű s az értékes adatok csak részletes aprómunkával tárhatók fel.

A kötetek bejegyzései vagy pontos napi keltezés szerint vagy kissé lazább időrendben következnek egymás után. Csaknem minden kötet lapszámozva van, egyes kötetekben, főleg a fentebb a) pont alatt felsorolt hiteleshelyi ügyletek jegyzőkönyveiben, a bejegyzéseket tételszámozták is. Az *Acta protocollorum* iratait a protocollum-kötetek szerint „ad Lib.” kötegeltek, a kötegeken belül a protocollumok tételszámának megfelelő, 1843-ig többéves ciklusokon átfutó, ciklusonként újra kezdődő, később 1849-ig évente újra kezdődő folyószámok szerint rendezték. A *Mandata diversa* parancslevelei számozatlanok, dátum szerint vannak rendezve. A *Minutae mandatorum extraordinariorum* iratait protocollum-könyvek szerint kötegeltek, a kötegeken belül azonban 1837-ig számozatlanul időrendben, vagy a protocollumok tételszámaival össze nem függő folyószámok szerint, azután 1840-ig a protocollumok tételszámával párhuzamosan haladó, de attól többé-kevésbé eltérő folyószámok szerint helyezték el. A két számsor között a különbség eleintén csak egy-két szám, majd (többnyire) három szám, később az eltérés lényeges. Az iratok száma 1840 novemberétől a protocollumok megfelelő bejegyzésének tételszámával azonos: 1843-ig itt is ciklusos, azután évente újra kezdődő folyószám.

A kutatás a protocollumokban az I—VIII. számú könyvekhez készült 36. rakszámú „általános mutató”, vagy a II, VII, X, XIII, XV—XVI, XIX—XX, XXIV—XXV, XXVIII—XXX. számú könyvekben található mutató-részek felhasználásával történhetik: utalásaik adják a címszóra vonatkozó szöveghelyet. Mindezek azonban csak névmutatók s iratonként rendszerint csak egy személynév van bennük indikálva. A címszóként szereplő névhez kapcsolt adatok különböző részletességűek. Általában meghatározzák az ügyletet, annak további szereplőit, néha helyét is, s mindig megjelölik a vonatkozó lapszámot (könyv- és lapszámot) rendszerint a tételszámmal együtt. A protocollumok további, IX—XXXIII. könyvekhez nincs segédlet, a 37. rakszámú régi index, mint azt az állag-áttekintésben is említettük, nem használható.

Az iratokhoz a jegyzőkönyvek szolgálnak segédletül: a fenti módon kikeresendő szöveghely tartalmazza azokat az adatokat (beérkezett vagy kimenő parancs, hiteleshelyi ügylet, kötetszám, év és tételszám vagy napi dátum), melyekre a vonatkozó irat kiemeléséhez szükség van. Az iratok s a protocollumok szövegének általában szó szerinti egyezése miatt az irat kikeresése csak olyankor indokolt, ha például birtok-ügyletről vagy különleges parancsról a protocollumban — mint az néha előfordul — csupán regeszta jellegű rövid bejegyzés található.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a sorozat, továbbá az *Acta protocollorum* esetében év és folyószám, a *Mandata diversa* esetében napi kelet, a *Minutae mandatorum extraordinariorum* esetében napi kelet vagy év és folyószám jelölendő meg. A *Minutae mandatorum extraordinariorum* és az *Acta protocollorum* iratsorozatnál a csomón feltüntetett könyvszámot (római szám) is célszerű megjelölni.

O 91. PROCESSUS PROTHONOTARIORUM JUDICATUS CURIAE REGIAE

(Az országbírói ítélőmesterek persorozata)

1663—1747

48 csomó, 1 kötet

1—47.	Iratok	1663—1723 (kb. 1747)	47 csomó
48.	Elenchus (index) processuum prothonotariorum Judicatus Curiae Regiae	1663—1723 (kb. 1747)	1 kötet
	[mutató]		
49.	Elenchus actorum octavalium I—III. [vagy] Index actorum octavalium	év nélkül	1 csomó
	[utólag rájegyzett címekkel, ré- gebbi elenchus és mutató, há- rom füzet és egy pallium össze- füzetlen ívlapokkal, egy csomó- ba foglalva]		

Az állag iratainak legnagyobb és névadó részét az országbírói ítélőmesterek kúrián kívüli, helyszíni „vándor” bírósága előtt folyt perek, valamint az ítélőmesterek ily működésével kapcsolatos egyes periratok: hozzájuk intézett királyi és nagybírói parancsok, általuk kibocsátott idézőlevelek, előttük folyt perekről kiadott bizonyosságlevelek alkotják. A parancsok az ítélőmestereket eljárásra utasító eredeti parancslevelek vagy azok másolatai, az ítélőmesteri kiadványok főleg a perkiadmányt pótló bizonyosságlevelek, rendszerint fogalmazványok. A legrégebb fennmaradt irat 1663-ból, a legkésőbbi 1723-ból való. Az iratok mennyisége az egyes évek között elég egyenletesen oszlik meg, csak az 1704—1711. évekből, a Rákóczi-szabadságharc idejéből nincs per, az országbírói ítélőmester bíraskodása ez években feltehetően szünetelt. Minthogy az iratok tanúsága szerint az országbírói ítélőmesterek működésének súlypontja az északkeleti vármegyék területe volt, e terület pedig a szabadságharc alatt Rákóczi kezében volt, a királyi állam-szervezethez tartozó országbíró ítélőmestere itt nem is ítélkezhetett.

Az állag kisebb részét az országbírói ítélőmesterek egyéb tevékenységéből, a kúriai referensi, hiteleshelyi és parancskiadó működéséből eredő különféle iratok képezik. Ezek a ténykedések az ítélőmesterek bírói tevékenységével összeshövődnek, sokszor szét sem választhatók. Különösen elmondható ez a nagyszámú egyezség (vagyonösszeírás és felosztás, birtokosztály) esetében, ahol az iratokból nem egyszer meg sem állapítható, hogy a felek megegyezése az ítélőmester előtt mint táblai referens vagy mint önállóan ítélkező bíró előtt, per befejezésként vagy mint hiteleshelyi tevékenységet folytató hatósági személy előtt peren kívül történt.

Az ítélőmesterek referensi működéséből származó iratok mint a kúrián 1724 előtt lefolyt perekkel kapcsolatos dokumentumok — így például az 1699. évi rövid oktáván tárgyalásra került perek itt fennmaradt jegyzőkönyve — a Proces-

sus octavales O 1 állag rendkívül hiányos peranyagának kiegészítéséhez is hozzájárulhatnak. Említést kíván továbbá, hogy a referensi iratok között 1724 utáni kúriai perre vonatkozó irat, sőt ide sorolt valójában a Processus tabulares O 18 állagba tartozó eredeti táblai per is előfordul.

Az ítélmesterek hiteleshelyi és parancskiadó (az országbírói ítélmesterek, mint sigillaris protonotáriusok, maguk is bocsátottak ki parancsokat) működéséből származó iratok: bizonyságlevelek előttük történt egyezségekről, protestatiókról, contradictiókról, egy XVII. századi ítélmester hiteleshelyi jegyzőkönyvének ide beosztott töredéke, parancsok kir. táblai jurátushoz, megyei hatósághoz, káptalanhoz (gyakran a parancs teljesítéséről szóló becsatolt jelentéssel). Ezeknek az iratoknak a helye az Archivum protonotariorum judicatus O 90 állagban volna, kezeléséi hiba folytán kerülhettek ebbe a persorozatba. Az iratok között van néhány, az országbírói ítélmesterekkel megállapíthatatlan kapcsolatú talán permellékletként hozzájuk került vegyes irat is, mint például nádori és személynöki ítélmester kiadványa, Mohács előtti oklevelek másolatai, megyei hatóság tanúkihallgatási jegyzőkönyve, missilisek. (Egy-két irat itt is az 1724. év utáni korból származik, a legkésőbbi 1747-ből.)

Az állag tartalmában az ítélmesteri perek jelentik a legértékesebb történeti forrásanyagot. Ezek a perek, a nádori és a személynöki ítélmesteri perekhez hasonlóan, a különböző városokban és helységekben kerültek felvételre, legnagyobb részük az északkeleti vármegyékben (Abauj, Sáros, Zemplén) és itt is kerültek tárgyalásra. A személynöki és nádori ítélmesterek pereit tárgyaló bíróság összetételéhez hasonló az országbírói ítélmester bírósága és azonos a hatásköre is. Az ítélmester bírótársai itt is ugyanazokból a társadalmi osztályokból és rétegekből kerülnek ki s a perek tárgya ugyanolyan, mint a másik két említett ítélmester helyszíni bíróságának működése során tárgyalta tárgya, ismétlések helyett tehát itt elegendőnek tartjuk, hogy utalunk a Processus protonotariorum personalis praesentiae regiae O 84 és a Processus protonotariorum officii palatinalis O 89 állagok leltárára.

Újból rá kívánunk mutatni itt az ítélmesteri perek forrásértékére a XVII. és XVIII. század fordulójának korviszonyai szempontjából. Mint a másik két persorozat, úgy ez is az egykorú élet legkülönfélébb vonásait őrizte meg. A peres felek s a pertárgyak változatossága — megfelelő új segédletek készítésével —, az iratok sokféle szempontból való felhasználását tenné lehetővé.

A nagyszámban fennmaradt adóssági perek például az egykorú pénzügyviszonyokra, a lakosság anyagi helyzetére, a városok gazdasági erejének fejlődésére vagy hanyatlására feldolgozást érdemlő adatokat tartottak fenn. Az áruhitellel kapcsolatos, örökösödési, osztályos perekben ékszerek, ruhák, kelmék, különféle használati tárgyak részletes jegyzékei találhatók, sokszor ármegjelöléssel s a belső és külföldi áruforgalomra nézve is felhasználható adatokkal. Hogy például olyan iratok, mint egy eperjesi nagykereskedő XVII. századi számlakivonatai az eladott textilárukkal és más ruházati cikkel kapcsolatban, melyeknek árával számos vásárlója — többnyire nemes nő — adós maradt. Hogy mindez az adósok ellen indított

perhez csatolva hányféle szempontból jelenthet forrásanyagot, magyarázatra nem szorul.

Az örökösödési, osztályos, gyám elszámoltatására irányuló perekben és a vonatkozó egyezségeken természetesen elsősorban ingatlanok szerepelnek. Az ilyen ügyek iratai között — erre ismételtelen is felhívjuk a figyelmet — kisebb-nagyobb birtokok, sokszor egész uradalmak, várakhoz tartozó latifundiumok részletes leírása található, a birtok tartozékait, a helységek jobbágylakosságát és annak gazdasági lehetőségeit mind terheit feltüntető, a birtokból eredő földesúri jövedelmeket kimutató felsorolásokkal, számadásokkal, urbáriumokkal, az erdőkre s vizekre vonatkozó egykorú földrajzi viszonyok szempontjából is érdekes adatokkal.

A kor történeti eseményeiben szerepet játszó személyiségekre itt is több irat vonatkozik. Ide számíthatók II. Rákóczi György özvegye Báthory Zsófia, Weselényi Pál, II. Rákóczi Ferenc és nővére Júlia, Bercsényi Miklós, Károlyi Sándor, Bottyán János, Sréter János brigadéros özvegye különféle (mint birtokkal, adóssággal kapcsolatos) ügyei. A legérdekesebb a két Rákóczi testvérnek, Ferencnek és Juliának osztályos egyezsége a hatalmas Rákóczi-vagyon részletes összeírásával, valamint a két testvérnek a Rákóczi-birtokok kezelésével I. Lipót által megbízott Klobusiczky Ferenc ellen indított vagyonkezelői elszámoltatását kérő pere, melynek irataiban szintén sok adat található a Rákóczi-uradalmak XVII. század végi állapotáról, az ostromolt, kiégett s részben újjáépített várak, kastélyok, kifosztott falvak, helyreállított majorságok csatolt kimutatásaiban.

A kor történeti eseményeire, a török háborúkra, az erdélyi fejedelmek hadjárataira, az eperjesi vértörvényszék működésére, nemzeti felkelésekre az ily szempontból egyébként érdektelen tárgyú perekben is fordulnak elő elszórt hivatkozások. Csaknem mind ilyen vonatkozásúak tárgyukban a károkozás, kártérítés címén indult perek, amelyek itt a másik két ítélmesteri persorozatban találhatók-nál nagyobb számban vannak. A kártérítési perek között kevés az olyan, mely például a szomszéd birtokosok vagy rokonok közötti civódásból ered. A perek legnagyobb részének hátterét a hadi események, főleg a korai kuruc mozgalmak és Thököly szabadságharca képezik: a perek a harcok után a károsultak részéről a cselekményekben részt vett volt kurucok ellen indultak, vagy — csak igen ritkán — azok ellen, akik labanc mivoltukban, sőt német katonaság felhasználásával okoztak kárt a perindítóknak. Szó van a perekben az 1670. évi Tokaj-vidéki felkelésről, Bónis Ferenc elfogatásáról és Spork tábornok kezébe adásáról, a bujdosók különböző hadicselekményeiről az 1670-es években, így Liptóújvár megrohanásáról és elfoglalásáról, a Szinna várossal kapcsolatos eseményekről, egyéb hadmozdulatokról, Thököly katonáinak requirálásáról. A fentieket csak példaképpen említettük. A periratok az események nem egy olyan részletét, kuruc vagy labanc oldalon szerepelt egyének olyan névanyagát és életrajzi adatait őrizték meg, ami más egykorú forrásanyagban nem maradt fenn.

Az iratok az állagon végigfutó folyószámok szerint vannak rendezve, a folyószámolás sem az időrendet, sem a felperesek (a szereplő személyek) nevének betűjét nem követi, mindkét szempontból teljesen esetleges. Egy-egy szám alatt álta-

lában összefüggő iratok (perek), vagy magukban álló egyes iratok, de néha összefüggés nélkül összevont különféle iratok, „documenta diversa” található. Ez a rendszer az ítélmesteri levéltáraknak a kúriai levéltárba való bevonása után, e levéltár József-kori átfogó rendezése során alakult ki. Az iratokon látható régi jelzetek szerint az állag az ítélmesteri levéltárban eredetileg „Capsa”-kra tagolódott, egy-egy Capsa-ban több per is volt elhelyezve. A rendezésnél az állag „14” kútfőjelet kapott, e számot azonban az iratokra nem minden esetben vezették rá. Az iratok a kúriai levéltárból az 1950-es években kerültek vissza az országbírói ítélmesteri levéltárba, eredeti helyükre.

A kutatáshoz a 48. és 49. rakszámú segédletek használhatók. Az újabb mutatóban (48. rakszám) indikálva vannak a felperesek és alperesek, a nem per jellegű iratoknál az iratokban szereplő személyek neve és egynéhány helynév. Az egy szám alatt összefogott vegyes iratokat külön-külön nem indikálták, ezek a mutatóban egy tétel alatt szerepelnek. Sem a pereknél, sem az egyéb iratoknál nincs indikálva a tárgy. A mutató bejegyzései tartalmazzák a folyószámot, a felek nevét, a per-fajta vagy iratfajta rövid megjelölését, a perfelvétel évét, s néha az ügyvel kapcsolatos helynevet is. A címszavak egy része csak utalás arra a névkezdőbetűre és számra, ami alatt az ügyre vonatkozó érdemleges bejegyzés található. A bejegyzések minden betűnél számrendben következnek egymás után, de olyan hiányokkal és ugrásokkal, hogy az elenchusnak nevezett mutató akként csak igen nehezen használható.

Ilyen célra a 49. csomóban elhelyezett régi elenchus szolgálhat. Bejegyzései adják a folyószámot, az iratban szereplő személy- és helyneveket, a rövid tárgymegjelölést, az ítélet helyét és idejét, az ítélmester nevét s néha még különféle megjegyzéseket is tartalmaznak. Az elenchushoz készült mutató bejegyzései csak neveket tartalmaznak a megfelelő folyószámmal.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a folyószám jelölendő meg.

TÁRNOKI LEVÉLTÁR

(1559—1849)

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

E levéltár a tárnoki szék és a vele szorosan egybekapcsolódó tárnoki hivatal működése során keletkezett iratokat, röviden: a tárnokmester fondját tartalmazza.

A tárnoki szék (sedes tavernicalis) a tárnokmester — kir. kincstartó — bíraskodásából alakult ki.¹ A tárnokmester a városok, városi polgárok feletti ítélkezésének nyomai a XIII. századig nyúlnak vissza. Kezdetben főpapi, főnemesi és nemesi bírótársakkal a királyi udvarban bíraskodott. Ebből az alkalmi és kuriális bíraskodásból alakult ki a tárnoki ítélőszék, amelynek története a XIV. sz. végével kezdődik. Ekkor indul meg a feudális jellegű bírótársaknak városi elemekkel való fokozatos felcserélődése is. A XV. sz. közepére állandósulni kezd az ítélőszék, majd állandósulnak a tárnokmester bírótársai is, akik az első hét tárnoki város: *Buda, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes és Sopron* polgárai közül kerültek ki. Werbőczy Hármaskönyvében tárnoki városként említi *Pestet* is, amely nyolcadiknak csatlakozott az említett hét tárnoki városhoz. Ekkor kezd állandósulni e bíróság székhelye is, a vezető tárnoki városban, Budán.

A mohácsi vészt követő zavaros időkben a tárnoki városok egyrésze Ferdinándhoz, másik része pedig János királyhoz pártolt, ami lehetetlenné tette, hogy közös felsőbíróságuk e korszakban rendszeresen, évente ülésezzenek.

A tárnoki városok polgárainak érdekei azonban e zűrzavaros időkben is megkívánták, hogy legyen valamilyen fellebbviteli fórumuk, ahová a városi magisztrátus ítéletével meg nem elégedő felek ügyeiket fellebbezhették. A tárnoki széknek e hosszú, kényszerű juristitiumát I. Ferdinánd átmenetileg úgy hidalta át, hogy 1532-ben egy pozsonyi polgár fellebbezett perét Pozsony, Sopron és Nagyszombat városok tanácsa elé utalta, 1539-ben pedig elrendelte, hogy tárnoki szék hiányában e három városból a fellebbezett ügyeket a másik két város elé kell küldeni, amelyeknek bírái és két esküdtje lesznek illetékesek a felülvizsgálat elvégzésére.

Buda 1541-ben történt elvesztésével azonban nemcsak a tárnoki székhely esett el, hanem a tárnoki városok elvesztették vezető városukat is, amelynek joga a tárnoki szék működésére jelentős hatást gyakorolt. Ennek ellenére a tárnoki szék működése a XVI. század negyvenes éveiben újból megindult, most azonban már Pozsony székhellyel. Néha az is előfordult, hogy az ülészakot nem itt, hanem Sopronban vagy Nagyszombatban tartották. A háborúktól sújtott XVI—XVII. századokban, sőt a XVIII. század első két évtizedében is, az ülészakok tartása igen rendszertelen volt. Az 1559—1723 közötti időszakban mindössze 34 alkalommal ült össze a tárnoki szék, vagyis átlagosan 5 évre esett egy ülészak. Az ülészakok ritkaságát

nemcsak a háborús időknek tudhatjuk be, hanem annak is, hogy nem volt minden évben elegendő számú fellebbezett per, ami a tárnoki szék összehívását indokolta tette volna. Ezzel kapcsolatban 1643-ban tárnoki széki statutum is született, amely elrendelte, hogy a tárnokmester csak akkor köteles ülészakot meghirdetni, ha a tárnoki városoktól legalább öt fellebbezést küldenek fel hozzá.³

A tárnoki városok szaporodásával, a XVIII. század húszas éveitől kezdve — habár minden évben azután sem hívták össze a tárnoki széket — a törvényszakok gyakoribbakká, rendszeresebbekké váltak. Itt meg kell még említenünk, hogy az időnként meghirdetett rendes törvényszakokon kívül a tárnoki szék az országgyűlési ülészakok alatt is ülésezett.

A tárnoki szék működésében hosszabb szünetet idézett elő II. József 1785. december 12-i, „Novus Ordo”-ként emlegetett rendelete. Ez több feudális jellegű jogszolgáltatási szervvel együtt, a tárnoki szék és tárnoki hivatal működését is megszüntette. Ez időszak alatt a városok törvényszékei előtt elsőfokú ítélettel befejezett pereket másodfokon a kir. táblára kellett fellebbezni. A tárnoki szék és a tárnoki hivatal működését 1790-ben visszaállították³ és az folyamatosan működött a feudális korszak végéig, sőt még a szabadságharc ideje alatt is. Az 1848/49. évi átalakulás első hulláma, a miniszteriális kormányzat kiépülése ugyanis a tárnoki intézmény vonatkozásában még nem hozott gyökeres változást, sőt, a tárnoki hivatal működését a Windischgrätz által megszállt Pesten az 1849. év elején is tovább folytatta, hasonlóan a kir. kúriához, amely szintén nem követte a kormányt Debrecenbe. A felsőbíróságok hazafiatlan magatartása miatt Vukovich Sebő igazságügyminiszter a főváros visszafoglalása után 1849. május 26-án azok felosztatását és a magyar jogszolgáltatási szervezet lényeges átalakítását javasolta Kossuth kormányzó-elnöknek, aki a tervezetet jóváhagyta. A tárnoki szék és a tárnoki hivatal így megszűnt, hatásköre a kir. tábla helyébe lépő Országos Törvényszékre szállott.⁴ A hadiesemények torlódása és a csakhamar beállott kedvezőtlen fordulat miatt az új bírósági szervezet már érdemleges működést nem fejthetett ki. A főváros újból osztrák megszállás, ezzel együtt hadijog alá került, a polgári bírászkodás szünetelt, míg az 1849. november 3-án kelt császári pátens Magyarországot az összbirodalmi jogszolgáltatási szervezetbe vonva, annak részét alkotó, Bécsben centralizált osztrák bírósági szervezetet épített ki, amelyben a tárnoki bírászkodásnak — természetszerűleg — nem lehetett helye. A tárnoki hivatal tehát 1849. május végén megszűnt és azt csak az 1860. október 20-án kelt császári rendelkezés (az ún. „Októberi Diploma”) állította vissza. Az uralkodó 1860. november 20-án Mailáth György gróf személyében újból tárnokmestert nevezett ki, aki azonban néhány hónap múlva, 1861 augusztusában lemondott. Utána a tárnoki hivatal ismét szünetelt 1865-ig, amikor Sennyey Pál báró személyében még egyszer tárnokmestert neveztek ki. E két, provizórium-kori tárnokmester feladata azonban csupán az volt, hogy (nádor nemlétében) a visszaállított helytartótanács elnökségét ellássák, bírói működést nem fejtettek ki, minthogy a tárnoki széket az 1861. évi országbírói értekezlet nem állította vissza, a tárnokmesternek tehát a városok feletti régi bírói hatalmát gyakorolnia nem állt módjában. Az Andrássy-kormány kinevezésével (1867. március 14.), a polgári

korszak magyar államszervezetének kiépülésével, a tárnoki intézmény véglegesen megszűnt, az ezután is továbbélő (az 1885. évi főrendiházi törvényben is említett) tárnokmesteri cím ekkor már pusztá formáság volt, amivel közhivatali funkció ekkor már nem járt együtt.

Mint fentebb láttuk, a XVI. század elején a tárnoki szék joghatósága nyolc szabad királyi városra terjedt ki. Mohács után, a török további terjeszkedése következtében, Buda és Pest az ellenség kezére került, s így a tárnoki városok száma hatra csökkent. Ez a szám néhány évtizeden keresztül változatlan maradt, majd 1577-ben — Szokolca város csatlakozásával — hétre emelkedett. A XVII. század török korszakában a tárnokmester, illetőleg a tárnoki szék joghatósága alá kerültek *Modor*, *Korpona*, *Kismarton* és *Kőszeg* városok, majd a török kiűzése után, 1693-ban *Debrecen* is. A XVIII. században Buda és Pest reincorporációjával, valamint újabb városok csatlakozásával a tárnoki szék illetékessége rendkívül megnövekedett, olyannyira, hogy működésének utolsó évtizedében a tárnoki városok száma már 28 volt. A tárnoki szék egyes kivételektől eltekintve csupán másodfokon ítélkezett a joghatósága alá rendelt városok polgárainak pereiben. Ezt a jurisdictiót bizonyos értékhatáron — 300 forinton — aluli polgári perekben utolsó fórumként gyakorolta. II. Ulászló 1499-ben kiadott rendelkezése szerint nem minden fajtájú és értékű polgári pert lehetett a tárnoki székre fellebbezni. E rendelkezés értelmében ugyanis a városi törvényszékektől csak ingatlanokra vonatkozó, vagy 60 forint értéket meghaladó ingóságok és ugyanilyen értékű adósság ügyében indult perek mehettek fel e fórum elé. A tárnoki szék hatáskörébe tartoztak a 60 forint értékhatáron felüli végrendeleti ügyek is, amennyiben azok nem voltak „kegyes” adományok (*extra pias causas*)⁵, amelyek általában az egyház számára szóltak.

Egy 1725. évi rendelkezés szerint a városi szolgalmi joggal kapcsolatos pereket is feljebb lehetett vinni a tárnoki szék elé, ha az ügy elsőfokon a fórum székhelyén levő városi magisztrátus előtt fejeződött be.⁶ Később a hatáskör felsőbb rendelkezésekkel átmenetileg vagy esetenként a tárnoki szék elé utalt egyéb perekkel szélesedett, de fő feladat továbbra is a polgári perek különböző fajtáinak a megvizsgálása volt. E perek jelentős része végrendelettel kapcsolatos (*causa testamentaria*), örökösödési (*causa successionalis*), vagy osztályos (*causa divisionalis*) per. Ennek megfelelően nagyszámban fordulnak elő végrendelet megsemmisítése, hagyaték felosztása, a felosztás helyesbítése, özvegyi jog megállapítása stb. tárgyak körül forgó ügyek. Ide sorolhatjuk még a (részben a válóperekkel kapcsolatos) hozomány megállapítására, kiadására stb. irányuló pereket is. Nagy számban fordulnak elő olyan perek is, amelyeknek tárgya ingatlanok különböző módon történő elidegenítésével kapcsolatos: adásvétel körüli viták, vételár meg nem fizetése, az ügylet megsemmisítése, ingatlan elzálogosítása, visszaváltása, bérbeadása és az ezekből eredő különféle haszonkövetelési, kártérítési stb. ügyek.

A pénzgazdálkodás és hitelélet fejlődésével egyre szaporodnak a tárnoki székre fellebbezett adóssági perek. Az adóssági perek tárgya is különféle: tőke vagy kamat iránti követelés a hitelező által, kereskedők vagy kereskedő társaságok, iparosok és más üzletemberek közötti elszámolási különbözet, számlakövetelés, különféle

hitelügyletek, szerződés feltételeinek meg nem tartása, fizetéseképtelenség, csődperek, váltóperek stb.

A tárnoki székre fellebbezett perek között előfordulnak még gyám elszámoltatására irányuló (causa ad dandas tutorales rationes), ingóságok bérbeadásával vagy visszaszolgáltatásával kapcsolatos perek stb., továbbá a feudális jog értelmében akkor a polgári perekhez számított úgynevezett kisebb hatalmaskodási (causa violentialis), becsületsértési (causa dehonestatoria) és károkozási (causa damnificationis) ügyek is.

A tárnoki szék hatásköre jelentősen bővült azzal, hogy — II. József 1784. április 24-i rendelkezése szerint az 1784—1785. években átmenetileg — a bányapereket is ide fellebbezték. Mint említettük, a Novus Ordo korában a tárnoki szék működése szünetelt, 1790-ben történt visszaállítása után viszont a bányapereket már nem ide fellebbezték, hanem — 1786-tól kezdődően — a kir. táblára. Ez a helyzet egészen a feudális korszak végéig változatlan maradt.

A pénzgazdálkodás és hitelélet további fejlődésével egyre inkább növekedett a tárnoki szék elé fellebbezett csődperek száma is. Ez igen terhes feladatot jelentett, amelytől a tárnoki székeknek csak működése utolsó évtizedében sikerült megszabadulnia. Az 1841. évi váltótörvény ugyanis a csődperek felülvizsgálását az akkor létesített váltófeltörvényszék hatáskörébe utalta. Ez az intézkedés jelentősen csökkentette a tárnoki szék hatáskörét, de további hatáskörszűkülést jelentett az is, hogy a városi törvényszékeknél a sommás eljárás értékhatárát 200 Pengőforintra emelték fel, s ennek következtében az e fórumoktól fellebbvitelre kerülő perek száma lényegesen lepadt.

A tárnoki városok törvényszékeitől a tárnoki székre fellebbezett, ott felülvizsgált és ítélettel befejezett pereket — II. Ulászló már idézett cikkelye szerint — csak 300 forint értékhatáron felül lehetett harmadfokra feljebb vinni. A harmadfokú fellebbezés — ugyancsak II. Ulászló 1499. évi rendelkezése óta — a királyi kúria keretéből kivált külön bíróság, a személynöki szék elé történt. A tárnoki szék ülésjegyzőkönyveinek tanúsága szerint a XVI—XVII. század folyamán igen kevés per került fel harmadfokra e fórum elé, 1551—1619 között mindössze 23. Az utána következő évszázad alatt pedig egyetlen pert sem fellebbeztek a személynöki székre.

A fellebbezés kérdése a XVIII. század harmincas-negyvenes éveiben került újból napirendre, amikor egy konkrét ügygel kapcsolatban kellett állást foglalni. Hosszas huzavona után Mária Terézia 1744. január 14-én úgy rendelkezett, hogy amíg az országgyűlés e tárgyban másként nem határoz, a tárnoki széktől a kir. táblára kell a pereket fellebbezni. Az országgyűlés ilyen értelmű határozata azonban csak 1807-ben született meg, amikor a 9. tc. a tárnoki széktől tovább történő fellebbezéseket egyenesen a hétszemélyes tábla elé utalta, azzal a kikötéssel, hogy a perfelvétel azontúl is a kir. táblán történik, és az ügyeket a hétszemélyes táblán is a kir. tábla referens bírái adják elő. (NB. Ez azért volt így, mert a hétszemélyes táblának nem voltak külön referens bírái.) A fellebbezés terén a későbbi évtizedekben már nem történt változás, úgy maradt azután a tárnoki szék 1849-ben történt végleges megszűntetéséig.

A tárnoki szék elnöke a kir. tárnokmester (tavernicorum regalium magister),

helyettese pedig az altárnokmester (vice-magister tavernicorum) volt. A tárnokmestert, mint az országos főméltóságok egyikét, a magyar királyi udvari kancellária javaslata alapján az uralkodó nevezte ki.

Az altárnokmester kinevezése a tárnokmester hatáskörébe tartozott, mint ahogyan az a feudális korszakban szokásos volt, hogy az ilyen magas közéleti funkciót betöltő személyek a saját helyettesüket maguk nevezték ki. A tárnokmester távollétében az altárnokmester látta el az elnöki tisztséget, de a törvény szerint utóbbinak az üléseken mindig jelen kellett lennie.

A tárnoki szék harmadik „állandó” tagja a tárnoki szék jegyzője (notarius sedis tavernicalis) volt, akit a tárnoki szék ülésén, több jelölt közül, szótöbbséggel választottak meg. A bíróság többi tagja a tárnoki városok delegátusaiból került ki. A XVI. és XVII. században, amíg a tárnoki városok száma még elég alacsony volt, a tárnoki székre minden városnak két küldöttet kellett delegálnia. Időnként az is előfordult, hogy némelyik város, mint pl. Eperjes 1662-ben, három delegátussal képviseltette magát.

A XVIII. század huszas éveiben rendszeressé vált az a gyakorlat, hogy a városoknak csak egy küldöttet kellett küldeniük a tárnoki székre. Így pl. 1722-ben már minden város csak egy-egy küldöttet delegált, kivéve Pozsonyt, amely ekkor is két delegátussal vett részt az ülészakon. A küldöttek számának kettőről egyre való csökkentését a tárnoki városok számának növekedése tette lehetővé.

A tárnoki városok számának további növekedésével már nem minden városnak kellett minden ülészakra küldöttet delegálnia, hanem a tárnokmester felváltva hívott meg a városokból egy-egy küldöttet. A legbefolyásosabb városok azonban, mind Buda, Pest és Pozsony, azontúl is csaknem minden ülészakon képviseltették magukat. Több város azonban a meghívás ellenére sem küldte el delegátusát. Az ülészakokról való gyakori távolmaradások akadályozták a tárnoki szék rendszeres működését. Ennek kiküszöbölését célozta Mária Terézia 1773. július 23-i leirata, amelyben elrendelte, hogy azontúl a tárnoki széki ülésekre, a tárnokmesteren és annak helyettesén kívül 10 szabad királyi városból kell egy-egy alkalmas egyént meghívni.⁷

A XVIII. század végére véglegesen kialakult a városok küldötteinek a tárnoki széken való részvételi rendje. 1796-tól ugyanis a városokat — jelentőségüknek és súlyuknak megfelelően — 11 osztályba sorolták. E szerint az 1. osztályba sorolt városoknak minden évben, a 2—7. osztályba tartozóknak minden második évben, a 8—11. osztályba soroltaknak pedig minden harmadik évben kellett delegátust küldeniük.⁸

A fellebbezett perek tárgyalásánál a perlekedő felek kötelesek voltak vagy személyesen megjelenni, vagy törvényes ügyvédek által magukat képviseltetni, de ott csak a tárnokmester külön felhívására szólalhattak fel. A városi delegátusok a saját városukból felterjesztett perek megvizsgálásában és az azokban való ítélethozatalban nem vehettek részt.

A megvizsgálás végett felküldött és kivonatolt pereket a tárnoki szék ülésein a jegyző adta elő (referálta), kivéve az 1784—1785. években ide fellebbezett bányapereket, amelyeknek előadói Révay Péter és Tersztyánszky Dániel kamarai taná-

csosok voltak. A jegyző által referált ügyet a tárnoki szék tagjai megvizsgálták és abban szótöbbséggel hoztak ítéletet. Szavazategyenlőség esetén az a javaslat vált határozattá, amelyhez az elnök csatlakozott. Az ítélet — ugyanúgy, mint más bíróságoknál — lehetett közbenszóló (deliberatio interlocutoria), vagy végső ítélet (deliberatio definitiva). A tárnoki szék jegyzője a per anyagát és az ítéletet két városi küldött jelenlétében az ülésjegyzőkönyvbe bevezette, amit a következő ülés elején az összes részt vevő bírák előtt felolvasott. A per anyagát a XVI—XVII. században még elég részletesen írták be a jegyzőkönyvekbe, később azonban — a megvizsgált perek számának növekedésével — a bejegyzett szöveg terjedelme egyre szűkül, és csak a per rövid kivonatát és az ítéletet közli.

Az ítélethozatal, majd ítélethirdetés után a tárnoki szék jegyzője a felek kérésére ítéletlevelet (litterae adjudicatoriae vagy litterae sententiales) állított ki, amit a megpecsételés előtt a feleknek vagy az őket képviselő ügyvédeknek — az utólagos kifogások elkerülése végett — meg kellett magyarázni. A felolvasás után az ítéletlevelet a feleknek zárt formában kiadták, akiknek azt a tárnoki szék soron következő ülésén be kellett mutatniuk, különben az ítélet jogerőre emelkedett.

A tárnoki széken megvizsgált és ítélettel lezárt perek közül azokat, amelyek 300 forint értékhatár alatt voltak, tehát nem voltak tovább fellebbezhetőek, végrehajtás végett visszaküldték a felterjesztő város törvényszékének. A visszaküldés vagy postán történt, vagy a városok küldöttei személyesen vitték magukkal.

A 300 forint perértékét meghaladó ügyeket, ha a felek valamelyike az ítélettel nem volt elégedett, tovább lehetett fellebbezni a személynöki székre, illetőleg — mint láttuk — 1744 után a kir. kúriára.

A tárnoki szék tárgyalási nyelve, csaknem az egész korszakon keresztül a latin volt. 1784. május 11-én II. József 5105. sz. leiratában elrendeli ugyan, hogy három év letelte után a német nyelv használatát a bíráskodásban is be kell vezetni⁹, de az a tárnoki szék gyakorlatában nem valósult meg, mivel a császár — mint fentebb láttuk — e fórum működését 1786. január 1-jei hatállyal megszüntette. A magyar tárgyalási és levelezési nyelv bevezetésének igénye már 1840-ben, az összes tárnoki városok részvételével tartott kongresszuson felmerült, de akkor a tárnokmester még ragaszkodott a latin nyelv használatához. 1842-ben azonban Keglevich tárnokmester a magyarországi tárnoki városokkal már magyarul levelez, de a horvátországiaknál a latin nyelv használata továbbra is érvényben marad. Ettől kezdve viszont a tárnoki szék ülésjegyzőkönyveit is magyar nyelven vezetik, és a tárnoki hivatal levelezésének nyelve is csaknem kizárólagosan magyar.

A tárnoki szék „ad hoc” jellegű bíróság volt, s az ülésszakok időtartamát a felküldött perek mennyisége szabta meg. „Állandó” jelleggel csak a tárnoki széktől működésében el nem választható tárnoki hivatal funkcionált, amely nemcsak a perekkel kapcsolatos levelezéseket bonyolította le, hanem — minthogy a tárnokmester a joghatósága alá rendelt városoknak nemcsak „főbírája”, hanem patrónusa is volt — igazgatási feladatokat is végzett. Mivel a tárnoki hivatal folyamatosan működött, ide futottak be a tárnokmesterhez intézett felsőbb rendelkezések, akár a tárnoki, illetőleg városi jogszolgáltatás és igazgatás általános kérdéseire, akár egyes konkrét perekre vonatkoztak. Ide küldték be a tárnoki joghatóság alá

rendelt városok bármely ügyben tett jelentéseiket, kérvényeiket, a fellebbezésre kerülő pereket stb. A tárnoki széken megvizsgálandó, illetőleg megvizsgált perekkel kapcsolatos összes levelezést ugyancsak a tárnoki hivatal bonyolította le.

A tárnoki hivatal ügykezelése a XVIII—XIX. században sokat változott, fejlődött. A beérkezett királyi rendeletek (mandata regia) hátlapjára 1770 előtt csak a beérkezés vagy bemutatás dátumát vezették rá, vagy a „Perceptum”, vagy a „Praesentatum” szavakkal. Némely irat hátlapján található ugyan egy egykorú szám vagy betű is, de ezek akkor sem voltak jelzetek. Az iratokra rávezetett, ma is érvényes jelzetek a II. József rendelete alapján végrehajtott átrendezés idejéből származnak.

Mária Terézia 1770. július 6-i rendelkezése előírta, hogy a tárnokmesterhez azontúl beérkező királyi leiratok számát (mai kifejezéssel élve, hivatkozási számot) az azokra küldendő válaszlevelekben idézni kell, továbbá ezeknek, valamint egyéb felterjesztéseknek a hátlapjára a tartalmi kivonatot rá kell vezetni. A rendelkezés indoklása szerint erre az ügyintézés meggyorsítása végett van szükség. A rendeletnek megfelelően, a tárnoki hivatalhoz beérkezett királyi rescriptumokra is rávezették a tartalmi kivonatot, mégpedig első alkalommal egy 1770. július 23-án kelt (praesentatum aug. 14.) rendeletre. Ettől kezdve írták rá a leiratok hátlapjára azt is, hogy a leveleskönyv (Protocollum officii tavernicalis) melyik lapjára, vagy abban milyen folyószám alatt vezették be az irat (mandatum) szövegét (pl. Improtocollatum pag 16^a, vagy Improtocollatum № 443). Az is gyakran előfordul azonban, hogy az iratok hátlapjára a „Protocollatum” szóval, csak a bejegyzés ténye van ráírva, de sem a folyószámra, sem a lapszámra nincs utalás.

A protocollum officii tavernicalis című 10 kötetből álló könyvsorozat I—VIII. sz. kötetei tulajdonképpen leveleskönyvek, Illésházy József és Batthyány Ádám tárnokmesterek idejéből (1756—1782). Ezekbe a királyi rendeletek (mandata regia), a rájuk vonatkozó tárnokmesteri jelentések és információk, valamint a tárnoki bírói parancsok (mandata tavernicalia) szövegét másolták be. Ebből az időből a tárnoki hivatalhoz beérkezett és az ott kiadmányozásra került egyéb iratokról a protocollumok semmiféle bejegyzést nem tartalmaznak.

A protocollumok IX—X. számú, Csáky Nep. János (1782. november—1783. augusztus) és Niczky Kristóf (1783. szeptember—1785. december) tárnokmesterek idejében keletkezett kötetei viszont már nem leveleskönyvek, hanem iktatókönyvek. Ezekbe nem vezették be a mandátumok szövegét, de dátum szerinti sorrendben bejegyezték (beiktattak) minden beérkezett és kiadmányozott iratot. E bejegyzések alapján azonban az iratokat ma már nem lehet megtalálni, mivel az anyagot II. József korában átrendezték.

A tárnoki hivatal iratkezelése Végh Péter és Majláth József tárnokmesterek idejében (1791—1797) volt a legfejlettebb. Ekkor az iratokat 4 tárgyi kútfőbe sorolták, ami feltétlenül a II. József által bevezetett kútfő-tételes irattározási rendszer továbbélésének tekintendő. E két tárnokmester levéltárában egy iratváltás (beérkezett irat és elintézés-fogalmazvány) már együtt, egy tétel alatt van elhelyezve. Az iratkezelés fejlettségét mutatja az is, hogy az elenchusok végén

betűrendes index van, amelynek segítségével a keresett irat száma könnyen megtalálható.

A tárnoki hivatal iratkezelési rendszere 1797 után egyszerűsödött. Az ezután következő tárnokmesterek ügyviteli iratai már nem tagolódnak tárgyi kútfőkre, hanem tárnokmesterenként újra kezdődő, s az éveken keresztülfutó folyószámokkal vannak ellátva. Szentiványi, Brunsvik és Cziráky tárnokmesterek irataihoz (1797—1827) elenchesok is vannak, hozzájuk megfelelő mutatóval, Pálffy, Eötvös és Keglevich tárnokmesterek irataihoz azonban csak indexeket készítettek. Utóbbiaknál az anyagban való gyors tájékozódást megnehezíti az, hogy az iratok tartalmának megismeréséhez magukat az iratokat kell kiemelniük, ami sokkal hosszadalmasabb munka, mint az elenchesok tartalmi kivonatainak az áttekintése.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a tárnoki hivatal iratkezelésének módszerei 1797 után visszafejlődtek. Ennek oka nyilvánvalóan az volt, hogy az évek előrehaladásával a tárnoki hivatal munkái egyre növekedtek (pl. míg Végh és Majláth idejében alig több mint egy csomó ügyviteli irat esik egy esztendőre, addig Pálffy, Eötvös és Keglevich alatt ez a mennyiség csaknem megháromszorozódik), s így a kevésbé munkai igényes, de kezdetlegesebb módszerhez folyamodtak.

A tárnoki intézmény ma is meglévő legrégebbi iratai az 1559 óta vezetett tárnoki széki ülésjegyzőkönyvek (Protocolla sedium tavernicalium). A jegyzőkönyvek a tárnoki levéltárban külön állagot alkotnak.

A XVIII. század folyamán az ülészakok rendszeresebbé válása következtében mind a peres és peren kívüli, mind az ügyviteli iratok mennyisége jelentősen megnövekedett. Növezték az iratok tömegét a jogszolgáltatás megjavítását célzó királyi rendelkezések, a tárnokmestereknek ezekhez kapcsolódó jelentései, a harmadfokra való fellebbezés körüli hosszas huza-vona, a török uralom alól felszabadult Buda és Pest volt tárnoki városok visszavételével járó nehézségek leküzdésére irányuló levelezések stb. Újabb tárnoki városok csatlakozásával nőtt az elhelyezett kiváltságlevelek száma, szaporodtak a peres és peren kívüli ügyekben keletkezett iratok, és nem utolsósorban megnőtt a tárnoki székre fellebbezett perek száma, ami az iratállományt jelentősen növelte. Így II. József uralkodásának idejére az akkor átmenetileg megszüntetett tárnoki intézmények elég tekintélyes levéltára alakult ki, amelyet a császár rendeletére — mint már említettük — rendezésnek vetették alá. A levéltár eredeti, tárnokmesterenként tagolódo rendjét ekkor megszüntették és azt új rendszerbe, három mesterségesen kialakított sorozatba foglalták. Az átrendezést a József-kori királyi táblán (Tabula Appellationis Regia) hajtották végre, ahová az iratokat a tárnoki intézmény megszüntetése után át kellett küldeni.

II. József halála után, a jogszolgáltatás előbbi rendjének visszaállításával, a tárnoki fórum újból megkezdte működését. Az 1786 előtt keletkezett tárnoki iratokat a tárnokmester őrizetébe adták vissza, de azok megmaradtak abban a rendben, ahogyan a kúriai levéltárban átrendezték. Az állag címe: Acta tavernicalia. A visszaállítás után keletkezett iratokat azonban újból a régi rendszernek megfelelően, tárnokmesterenként elkülönítve kezelték. Azok az iratok viszont, amelyek a tárnoki szék szünetelése alatt, fellebbezés folytán a kir. táblára kerültek

és ott elintézését nyertek, a kúriai levéltár őrizetében maradtak. Csupán azoknak a pereknek az iratait adták át a tárnoki széknek, amelyek a kir. táblán nem kerültek megvizsgálásra. Ezeket elintézés végett adták át és egy részük Végh Péter tárnokmester idejében megvizsgálásra is került, a többit pedig az 1791. évi 44. és 46. törvénycikknek értelmében törölték, és az illetékes törvényhatóságoknak visszaküldték.

Az 1790 után keletkezett iratok rendszere nem egységes. Az első négy tárnokmester (Végh Péter, Majláth József, Szentiványi Ferenc és Brunsvik József) állaga két-két sorozatból áll: a tárnoki hivatal általában ügyviteli levelezés-jellegű iratainak és a tárnoki szék tisztán peres iratainak sorozataiból. Ez a rendszer az 1790—1825 között keletkezett iratokra vonatkozik. A további tárnokmesterek (Cziráky Antal, Pálffy Fidél, Eötvös Ignác és Keglevich Gábor) 1825-től 1849-ig terjedő iratai csak egy-egy sorozatot alkotnak a tárnoki hivatal működéséből eredő iratokból. A tárnoki szék működése során keletkezett peres iratokat 1825-től az 1848-ban tartott utolsó ülésanyagáig bezárólag egy külön, „Extractus processuum tavernicalium” c. sorozatba foglalták össze. Ugyancsak különválasztották és egy sorozatban egyesítették az 1803—1848 között, a városoktól a tárnoki székre fellebbezett perek kísérő felterjesztéseit, valamint a tárnoki székről a kir. kúriára további fellebbezést kérő beadványokat „Libelli appellationales” címszó alatt. Végül a tárnoki levéltárban is — mint a legtöbb egykorú levéltárban — maradtak fenn a levéltár rendszerébe be nem osztott, jelzeteletlenül maradt „miscellanea” jellegű vagy reponálhatatlan, illetőleg reponenda iratok, de ezek mennyisége, az utóbbi években történt rendezés következtében, csupán egyetlen csomóra zsugorodott össze.

A tárnoki levéltárat a régi magyar feudális bírósági szervezet abszolutizmus-kori felszámolásával kapcsolatban, 1850-ben beszállították az akkor a pesti Oberlandesgericht mellé rendelt kúriai levéltárba.¹⁰ Az abszolutizmus után a kúriai levéltár újból a visszaállított királyi tábla (kir. ítélőtábla) rendelkezése alá került, és mint most már „régii kúriai levéltár” 1878-ban vonódott be az új Országos Levéltárba, s vele együtt érkezett be, természetesen, a tárnoki levéltár is.

JEGYZETEK

¹ A tárnoki szék történetére lásd *Szentpétery Imre*, ifj.: A tárnoki ítélőszék kialakulása. Századok 1934 és *Veres Miklós*: A tárnoki hatóság és a tárnoki szék 1526—1849. Bp., 1968.

² *Kovachich Martinus Georgius*: Codex authenticus juris tavernicalis. Budae 1803. pag. 273—274.

³ Bár a „Novus Ordo” felszámolása más felsőbbbíróságoknál az 1790. év közepéig megtörtént és a tárnokmester régi hatáskörét helyreállító 1790/91. évi országgyűlés 1790. június 10-én már összeült, a tárnoki hivatal működése, ügylátszik, csak ez év legvégén kezdődött meg. Ebben annak is része lehetett, hogy a tárnokmester, mint a feudáliskori államszervezet egyik kiemelkedő személyisége az országgyűléseken fontos szerepet töltött be, ami az országgyűlés közben helyreállított tárnoki hivatal és tárnoki szék működésének megindulását bizonyára hátráltatta.

⁴ A megszüntetést elrendelő rendeletet Vukovics Sebő igazságügyi miniszter 1849. május 26-án adta ki, amit másnap Kossuth is jóváhagyott. (Közlöny 1849. május 29.-i száma). A tárnoki szék tényleges működése azonban már 1848 szeptemberében megszűnt. Egy forrás szerint szeptem-

ber 21-én tartotta utolsó ülését (... bis inclusive 1848. 21ten September als die leizten Tavernical Sitzung ... O 17. kuriai lt. Correspondentiae, 1859 № 1340), valójában azonban szeptember 28-án volt az utolsó ülés az altárnokmester elnöklete alatt. (O 92. Tárnoki lt. Protocollum sedium tavernicalium. 1848. évi jkv.)

⁵ Ulászló 1. és 7. tárnoki cikkelye, továbbá Erdődy Tamás tárnokmesternek a tárnoki városokhoz intézett leveléből, 1616 (O 92. Tárnoki lt. Prot. sed. tav. Tom. I. fol. 135.)

⁶ *Kovachich Martinus Georgius*: Tavernicalia adversaria. Tom. I. fol. 26. (Processus servitutum urbanarum sunt appellabiles.)

⁷ O 93. Tárnoki lt. Acta tavernicalia. Prot. off. tav. Tom. IV. pag. 17—18.

⁸ O 95. Tárnoki lt. Acta tavernici Josephi Mailáth Fasc. 2. №. 1.

⁹ O 93. Tárnoki lt. Acta tavernicalia. Prot. off. tav. Tom. X. № 91.

¹⁰ O 17. Kuriai lt. Correspondentiae. 1850. №. 59. A tárnoki szék és tárnoki hivatal iratait Csáky József volt tárnokszéki jegyző és tárnoki hivatali titoknok adta át a cs. k. pestkerületi főtörvényszék (k. k. Oberlandesgericht) levéltárnokainak. A levéltár az átadás előtt — Keglevich Gábor volt tárnokmesternek Luka Sándor főtörvényszéki elnökhöz küldött tájékoztatása szerint — meglehetősen siralmas állapotban volt. Mint Keglevich írja, a tárnoki levéltár mindenkor az ún. elnöki épületben volt, s ott maradt akkor is, amikor a tárnoki intézményt 1849-ben eltörölték. Budavár elfoglalása után a berohanó katonaság a levéltárat feltörte, az iratokat a földszinti helyiségből az első emeletre felhordta és a General Commando irataival összekeverte. Az iratokat utána szét kellett választani és rendezni, és csak azután kerülhetett sor az Oberlandesgericht-nek történő átadásra.

Tárnoki szék — tárnoki hivatal

O 92. PROTOCOLLA SEDIUM TAVERNICALIUM

(A tárnoki szék ülésjegyzőkönyvei)

1559—1848

44 kötet, 1 csomó

1—44.	Protocolla	1559—1847	44 kötet
45.	Jegyzőkönyv [töredék]	1848	1 csomó

A tárnoki levéltár anyagából korban legmesszebb a tárnoki szék ülésjegyzőkönyveinek első kötete nyúlik vissza, amely a XVI. századból maradt fenn, de még ennél korábbi, XV. századi adatokat is tartalmaz. E kötetet 1559-ben kezdték vezetni, amikor a tárnoki szék viszonylag rendszeres működése már megindult. Az is feltételezhető azonban, hogy a korábbi jegyzőkönyvek elvesztek. A XVI. század első felében ugyanis a tárnoki széken csak szórványosan tartottak ülésszakot, úgy ebből az időszakból jegyzőkönyvek sem maradtak ránk.

A tárnoki szék működésének a század közepén történt felújulására mutatnak mind az első kötet elején található előszó utalásai, mind az, hogy az előszó után a tárnoki jog anyagának az összeírása következik. Az első ilyen bejegyzés a Zsigmond-kori joggyakorlatra vonatkozó adatokat örökíti meg, ezután a Laki Thuzféle cikkelyek, valamint az Ulászló által 1499-ben kiadott rendelkezések, majd a tárnoki szék ügyvitelére vonatkozó (üresen hagyott lapokra utólag bejegyzett) 1564., 1596. és 1599. évi tárnokszéki határozatok következnek. E szövegek után kezdődik a tulajdonképpeni protocollum, az 1559. évi ülészsak jegyzőkönyvével.

A jegyzőkönyvekben az egyes perekre vonatkozó bejegyzések terjedelme és formája az idők folyamán változott. A XVI—XVII. századi bejegyzések ugyanis még összefüggő szövegben ismertetik a per lényegét: tárgyát, lefolyását és abba belefoglalva adják a tárnoki szék ítéletét is. A XVIII. századi jegyzőkönyvek azonban egyre inkább abban az irányban sematizálódnak, hogy a perre vonatkozó bejegyzés csak a perben álló felek nevének és a pertárgynak egészen rövid megjelöléséből, valamint a tárnokszéki ítélet szó szerinti szövegéből áll. A XVII. században még ehhez gyakran egyes perbeli dokumentumok teljes szövegű bejegyzése is járul, később azonban ez egyre ritkábban fordul elő és a bejegyzés csupán az említett típusú rövid permegjelölésre és a tárnokszéki ítélet szövegére redukálódik. Így, mivel a másodfokú ítéletek mindig az elsőfokúakhoz kapcsolódnak, amelyek a protocollumokba nincsenek felvéve, előfordulnak olyan esetek is, amikor a bejegyzésből a per lényege nem tűnik ki (ha pl. a tárnokszéki ítélet egyszerűen jóváhagyja az elsőfokon eljáró városi törvényszék ítéletét). Ez esetben tehát a per érdemileg csak az ülésjegyzőkönyveknek a peres iratokkal való egybevetése után ismerhető meg (ld. a további állagok leltárait).

A perek tárgya lényegében a tárnoki szék egész fennállása alatt a bevezetésben ismertetett hatáskörhöz igazodik.

A perek legnagyobb részében a szembenálló felek polgárok: ugyanazon város vagy különböző városok polgárai, nemritkán külföldiek. Sok esetben a felek egyike, sőt néha mindkét fél nemes, esetleg egyházi személy (természetesen, az ilyenek ügyei csak akkor kerülhetnek a tárnoki szék elé, ha azokat — pl. városi ingatlanokkal kapcsolatos stb. tárgyuknál fogva — elsőfokon városi törvényszék tárgyalta).

A perek sok adatot tartalmaznak a városok egykorú állapotára (kerületek, utcák, épületek, külváros, város határa stb.), a polgárság foglalkozására (kereskedő, iparos, fürdő, gyógyszerész stb.), nemzetiségére (magyar, német, szlovák stb. hangzású nevek, görög, török bevándorlók stb.), vagyoni helyzetére, az egykorú forgalomra (városokon belüli, különböző városok közötti ügyletek, ügyletek külföldiekkel stb.), a bor-, ló-, textil- stb. kereskedelemre, a pénz- és árviszonyokra stb.

A perekre vonatkozó szövegeken kívül a protocollumokban természetesen ügyviteli vonatkozású bejegyzések is találhatóak, mint pl. az ülések megnyitása, bezárása, ülészak alatti személyi változások, ülésrend feletti vita stb. Mindezek betekintést engednek a tárnoki szék működésébe és az ítékezés során általa alkalmazott tárnoki jogba.

Az ismertetett jegyzőkönyvek közül az 1559—1798. évi, az 1819. évi kötetekhez, valamint az 1840. évi ügyviteli kötethez semmiféle mutató vagy más segédeszköz nincs. Az 1802. évi kötet mutatója csonka, ugyanis a kötet végére kijegyzett névmutatóba a vonatkozó lap- és tételszámokat elmulasztották beírni. Az 1799—1806. évi kötetek végén felperesi névmutató, az 1808—1818. és az 1820—1848. évi kötetek végén a pereket a protocollumok tételszámainak sorrendjében feltüntető jegyzék található (utóbbiak az 1808—1818. évi kötetekbe behelyezett külön íveken, a többi kötetben azok utolsó lapjain feljegyezve). Mind a felperesi mutatók, mind a tételjegyzékek a kötetek lap- és tételszámainra utalnak, és a pereket csak a felek nevének megjelölésével határozzák meg (X contra Y), a per tárgyát azonban nem tartalmazzák (legfeljebb a felterjesztő város nevét tüntetik még fel az utolsó rovatban). Alperesi névmutató, helynév- és tárgymutató a jegyzőkönyvekhez nincs.

A kötetek közötti hézagokra, illetve a hiányzó évekre nézve a protocollumokban bejegyzés nem található. A hiányok oka részben az, hogy nem minden évben tartottak ülészakot, részben pedig egyes kötetek a tárnoki széken nem maradtak fenn, vagy később (valószínűleg 1945-ben) elvesztek. Ekkor ugyanis az anyag őrzőhelyén német táborigazgatás rendeztek be. Így megállapítható pl., hogy az 1832. és 1833. évben is tartottak ülészakot, mivel peres iratok ez évekből is vannak, a kötetek azonban — feltehetően — elvesztek.

Az 1848. évi jegyzőkönyv töredékesen maradt fenn, széthullott lapokon. Ezek egy csomóban fekszenek (45. raksz.).

Kikérésnél az állag nevének és törzsszámának kívül a kötet rakszáma vagy az év (évkör) jelölendő meg. Idézésnél ezeken kívül a tárgy közelebbi meghatározása, az ülés időpontja és — ahol van — a lapszám feltüntetése is szükséges.

O 93. ACTA TAVERNICALIA

(Tárnoki iratok)

1650—1785 (1786—1790)

73 csomó, 11 kötet

1—22.	A—Q betűkkel jelölt iratok	1650—1785	22 csomó
23—60.	Folyószámozott iratok	1741—1785	38 csomó
61—72.	„Prot. m.” megjelölésű iratok	1762—1785	12 csomó
73.	Vegyes iratok	1786—1790	1 csomó
74.	„Repertorium Archivi Tavernicalis...” [lajstrom, ill. mutató]	é. n.	1 kötet
75—84.	„Protocollum Officii Taver- nicalis...” [Leveleskönyv]	1756—1785	10 kötet

A tárnoki hivatal és a tárnoki szék működése során létrejött tárnoki levéltár legrégibb aktaanyaga az itt ismertetésre kerülő ügyviteli és peres iratok.

A tárnoki levéltár eredetileg tárnokmesterek szerint tagolódott, úgy ahogy annak 1790 utáni része ma is tagolódik. Ugyanis minden tárnokmester iratai az illető tárnokmester kancelláriájának saját iratkezelési módja szerint voltak rendezve. II. József 1785-ben kiadott „Novus Ordo”-ja értelmében azonban — amint a bevezetőben is láttuk — a tárnoki hivatal és a tárnoki szék az 1786. év elejével megszűnt. Utóbbi hatásköre az ekkor Tabula Appellationis (vagy Appellatoria) Regia-nak nevezett kir. táblára szállott. Ennek megfelelően a tárnoki levéltárat beszállították a kúriai levéltárba (a beszállítást II. József 1786. január 26-án rendelte el), ahol azt teljesen átrendezték. Az anyag tárnokmesterek szerinti tagolódását megszüntették és az iratokat erre való tekintet nélkül sorozatokba osztották.

A „Protocollum Officii Tavernicalis” c. leveleskönyvek, amelyek eredetileg az iratok kikeresésénél is segédeszközüül szolgáltak, az anyag említett átrendezése folytán erre alkalmatlanokká váltak s így helyettük a kúriai levéltárban új segédkönyvet készítettek. Ez az új segédkönyv a „Repertorium Archivi Tavernicalis...” c. kötet.

A tárnoki levéltár most ismertetett átrendezése a kúriai levéltár II. József által elrendelt s szintén a „Novus Ordo” idején (1786—1790) végrehajtott első átfogó rendezésének keretében ment végbe. A kúriai levéltár részére készült beosztásban az egész tárnoki levéltár Acta Tavernicalia címet és „16” sorszámot kapott.

A tárnoki hivatal és a tárnoki szék II. József halála után történt visszaállításával (1790 végén) a tárnoki levéltár is visszakerült a kúriai levéltárból a tárnokmester őrizetébe. Az eddig képződött anyagnak a kúriai levéltárban kialakított új rendjét a helyreállított tárnoki levéltárban is meghagyták a fentiekben ismertetett állapotában. — Azoknak a pereknek, amelyek a tárnoki városoktól az 1786—1790 közötti években kerültek a tárnoki szék hatáskörét ekkor ellátó királyi táblára, különféle iratai továbbra is a kúriai levéltárban maradtak és ma az Archivum Josephinum kir. táblai anyagában (O 62) és a Processus appellati (O 21) állagban találhatóak

(ld. ezek leltárát). (Természetesen, az olyan ügyeket, amelyek a tárnoki szék visszaállításakor a királyi táblán még folyamatban voltak, az újabb hatásköri változással tehát függőben maradtak, a kir. tábla átadta a tárnoki hivatalnak s ezek a tárnoki széken fejeződtek be. Így a tárnoki levéltárban, Végh Péter tárnokmester anyagában [1791—1795] keresendők.)

Az állag általános tárgyi jellemzéseként meg kell említeni, hogy abban a tárnoki szék hatáskörének megfelelően városi lakosok nagyobb, 60 forinton felüli perértékű polgári perrei találhatóak.

Az ügyviteli iratok értékes forrásanyagul szolgálnak a tárnoki hivatal és a tárnoki szék működésére, a városok jogszolgáltatására, a tárnoki jogra és a városi jogrendszerekre, a városok közterheire (katonatartás stb.) vonatkozó kutatásokhoz, sőt a feltörekvő polgárságnak a feudális jellegű tárnoki intézménnyel szemben megmutatkozó ellenkezésére is tartalmaznak adatokat. — Végül — mint a bevezetésben láttuk — a tárnoki városok említett perein kívül 1784—1785-ben a bányaperek is a tárnoki szék ítékezése alá tartoztak.

a) Az *A—Q* betűkkel jelölt sorozat nagyjából a tárnoki hivatal és a tárnoki szék legrégebbi fennmaradt, kisebb részben a tárnoki szék 1786. évi megszüntetéséig terjedő későbbi irataiból áll. Az iratok tárgya, kora igen különböző, az anyag levéltári rendszere szinte csomónként más és más, abban sem az időrendet, sem valamely következetes tárgyi szempontot nem érvényesítettek. Így sem az anyag kezdő éve nem állapítható meg pontosan (illetőleg csak az anyag darabonkénti átnézésével volna megállapítható), sem az iratok tárgya összefoglalóan meg nem jelölhető, sem a sorozat levéltári rendszeréről általános jellemzés nem adható. Mindezekről csak az alábbi részletes ismertetés adhat áttekintést.

Az *A* és *B* betűkkel jelzett fascikulusok (1—3. raksz.) a következő iratféléseket tartalmazzák: az uralkodó által a tárnokmesterhez intézett bírói parancsok egyes peres ügyekben: perfelvételt, perújítást, a pernek a kir. táblához való áttételét, birtokon belüli fellebbezést stb. elrendelő, sürgető, a perről felvilágosítást kérő stb. parancsok, különféle mellékletekkel: a peres felek kérvényével, az elsőfokú (városi törvényszéknél hozott) ítélettel stb. Meg kell még említeni, hogy itt található a fentebb említett bányaperekkel kapcsolatos iratok is. E csomók iratainak másik, jelentős részét a hivatalos levelezés alkotja; így pl. a király és a kancellária leiratai, városok felterjesztései a legkülönbözőbb ügyviteli tárgyokban, az ezekre adott válaszok fogalmazványai, a tárnoki széktől való további fellebbezés kérdésének rendezése, a horvátországi városok pereinek fellebbezési ügye, városi privilégiumokkal kapcsolatos ügyek, az altárnokmester részére kiadandó instructio stb. Az iratok évköre: 1708—1785.

A *C* és *D* fascikulusokban (4—22. raksz.) a következő tárgyú iratok találhatóak: sz. kir. tárnoki városok kiváltságaival, azok sérelmeivel (előfogat szolgáltatás, katonai beszállás stb.), tisztújításával stb. kapcsolatos iratok; felek benyújtott folyamodványai a tárnokmesterhez különféle peres ügyekben, városi delegátusok megbízólevelei (litterae credentiales), delegátusküldés elmulasztása miatt városok megbírságolása, városok e tárgyban felterjesztett mentegetőző, ill. felmentést kérő levelei, peres felek panasza egyes városok jogszolgáltatása ellen, a városi hatóság

által perekre vonatkozóan adott információk, peres ügyekben a városokhoz és magánfelekhez intézett levelek fogalmazványai, tárnoki leiratok leveleskönyve (1759—1782), a tárnokmesternek (Csáky) a tárnoki széktől való további fellebbezés ügyében az uralkodóhoz intézett felségfolyamodványa és az e tárgyban keletkezett egyéb iratok, tárnoki széki jegyzőkönyv-kivonatok, perek sorjegyzékei (series causarum), a tárnoki városokban szedett bírósági illetékek tabelláris kimutatása, a tárnokmester által kiadott bírói parancsok után fizetendő illetékek egységesítésére vonatkozó iratok, továbbá különféle más ügyviteli és peres iratok a XVIII. sz. elejétől 1785-ig (köztük elvéve a XVII. sz. második felében keletkezett iratok is előfordulnak).

A *P* és *Q* jelzésű fascikulusokban (22. raksz.) a tárnokmester által a tárnoki városokhoz kibocsátott bírói parancsok (perbehívó, sürgető, per felterjesztését, ítélet végrehajtását elrendelő, végrehajtást feloldó, birtokba visszahelyező, oklevélkeresztető stb. parancsok) fogalmazványai; felek folyamodványai a fenti tartalmú bírói parancsok kibocsátásáért vagy peres ügyeikkel kapcsolatban más kérelemmel; városok jelentései peres ügyekkel kapcsolatban, főleg tárnoki (bírói) parancsokra vonatkozóan, parancsra felterjesztett keresetlevelek és elsőfokú ítéletek, ily ügyekben kelt válasz-fogalmazványok; ügyviteli levelezés a tárnokmester és a városok között: meghívó a tárnoki szék következő ülészakára, delegátusküldés alóli mentesítést kérő felterjesztés, azt engedélyező leirat stb. (városi kiadmányok, tárnoki fogalmazványok); néhány királyi leirat és válasz-fogalmazvány peres ügyekben stb. Mindezek az 1716—1785 közötti időszakból származnak.

A fentiekben ismertetett anyag a betűkkel jelölt fascikulusokon belül — ugyancsak fascikulusoknak nevezett — kisebb levéltári egységekre tagolódik. Ezekben belül az iratok általában a jellegüknek megfelelő rendben vannak. Így pl. a tárnoki városoktól vagy a felektől beérkezett iratok a városok, ill. a nevek betűrendjében, a többi irat pedig többnyire időrendben. Az egészen kis terjedelmű levéltári egységek — mivel könnyen áttekinthetőek — további rendezésre nem szorulnak.

b) A folyószámos sorozat első fascikulusaiban (1—334. szám) a tárnoki székre fellebbezés folytán felkerült hiteles, városi perkiadmányfüzetek (litterae transmissionales), vagy ilyenek és — hozzájuk csatolva — a felhozott perekről a tárnoki széken készült perkivonatok (extractus) találhatóak. A további fascikulusok (336—976. szám) csak perkivonatokot tartalmaznak. A perkiadmányfüzetek oly módon kerültek a Tárnoki levéltárba, hogy a városi törvényszékektől a fellebbezett pereket rendszerint nem eredetiben terjesztették fel a tárnoki székre, hanem azokról a feleknek hiteles perkiadmányokat (hiteles másolatokat) kellett szerezniük s azokat kellett a tárnoki szék elé terjeszteniük. A perkivonatok úgy keletkeztek, hogy a tárnoki széki tárgyalásra a referens (a tárnoki szék jegyzője; később a delegátusok is) az elsőfokú eljárás anyagából (ti. a városi perkiadmányokból) kivonatokat készített, amelyekből a referens (a jegyző) az ügyet előadta s a tárnoki szék bírái a per menetét figyelemmel kísérelhették.

A városi perkiadmányok szövege tartalmazza a kiadványozásra, illetőleg felterjesztésre vonatkozó tárnoki parancsot (mandatum transmissionale), a városnak a parancsra hivatkozó kísérő felterjesztését, a városi törvényszék előtt elsőfokon

lefolyt per teljes szövegét az összes mellékletekkel (leltárakkal, számadásokkal, tanúkihallgatási jegyzőkönyvekkel, üzleti könyvkivonatokkal stb.), végül a város hitelesítési záradékát és pecsétjét. A perkivonatok — mint szokásos címük (*Species facti*) mutatja — az elsőfokú eljárás lényegének összefoglalását tartalmazzák bezárólag a városi törvényszék befejező (definitiva) ítéletéig, ami után még — legvégül — felek által becsatolt perbeli mellékletek felsorolása következik. Ily módon tehát sem a perkiadmányok, sem a perkivonatok általában nem tartalmazzák a tárnoki szék ítéletének szövegét. Így ezt rendszerint vagy a tárnoki szék ülésjegyzőkönyveiből, vagy ez állag harmadik, „Prot. m.” jelzésű sorozatának anyagából kell kikeresni. Csak elvétve, igen kis számban fordulnak elő olyan városi perkiadmányfüzetek, amelyeknek elején és végén maradt tiszta lapjait utólagos rájegyzésekkel tárnokszéki perkiadmány-fogalmazvánnyá alakították át. Ezekbe tehát így utólag a tárnoki szék ítéletének szövegét is bevezették. Olyan városi perkiadmányfüzetek is találhatók, amelyekbe be van téve a tárnoki szék ítéletlevelének fogalmazványa, illetőleg a városi törvényszékhez visszaküldött pert kísérő tárnoki leirat (*litterae sententiales remissionales*) fogalmazványa, ami az ítélet szövegét magától értetődően szintén tartalmazza.

A fenti iratokban foglalt perek tárgya és történeti szempontból való felhasználhatósága ugyanolyan, ahogy az a tárnoki szék hatáskörével kapcsolatban a bevezetésben ismertetésre került.

Az iratok folyószáma az időrendet nem követi, a folyószámozást tehát nem előzte meg a sorozat anyagának kronologikus (vagy bármilyen más szempontú) rendezése. Az iratok egy részén csak a folyószám található, nagyobb részükre azonban (a folyószám előtt) a régi tárnoki anyagnak *Novus Ordo* alatt a kúriai levéltárban adott „16” sorszámot is rávezették; a perkivonatokban mindig fel van tüntetve a „16” szám.

E sorozat anyagához az *Acta tavernicalia* általános repertoriuma (74. raksz.) szolgál mutatóul, mégpedig annak „*Index Actorum Tavernicalium Sub Numeris*” megjelölésű része, amelyben mind a felperesek, mind az alperesek neve betűrendben megtalálható. A névmutató közvetlenül megadja azt a folyószámot, amely alatt az irat fekszik. A sorozatnak tárgy- és helynévmutatója nincs.

Az anyagot háborús kár érte, több szám, pl. a 76—92 számok hiányoznak, ez — az iratok terjedelmét tekintetbe véve — kb. egy csomónak felel meg.

Végül itt is meg kell jegyezni, hogy az e sorozatba foglalt perkivonatokon kívül ugyanilyen perkivonatok az említett „Prot. m.” megjelölésű sorozatban is nagy számban találhatóak, vagyis a 1785 előtti korszak perkivonatai két sorozatra szakadtak szét.

c) A „Prot. m.” sorozat megjelölése a *Protocolli minutae*, illetve „*Protocolla manualia*” (jegyzőkönyv-fogalmazvány) kifejezésből ered, minthogy e sorozat alapját a tárnoki szék ülésjegyzőkönyveinek fogalmazványai alkotják. Az anyag évenként tagolódik s ezen belül foglalnak helyet az illető évi ülészak jegyzőkönyvének fogalmazványai, az ülészakon hozott ítéletek sorjegyzéke, az ítéletek fogalmazványai (külön lapokon), a tárgyalt perekkel kapcsolatos beadványok, végül az ülészakon tárgyalt perek szokásos formájú kivonatai (*extractus*).

A jegyzőkönyv-fogalmazványok szövege megegyezik a tárnoki szék tisztázott ülésjegyzőkönyveinek szövegével (ld. annak leltárlapját). — Az ítéletek sorjegyzéke Series Deliberationum, Series Sententiarum, Series Causarum stb. eltérő címet visel, tartalmuk azonban mindig azonos: az ülésszakon hozott ítéletek napi dátumok szerinti összeállítás. — Az ítéletfogalmazványok a seriesek mellett jelentőséggel nem bírnak (adataikat esetleg kiegészíthetik). — A beadványok legnagyobb része a tárnoki szék ítélete ellen bejelentett fellebbezés (ez ugyanis — mint az ülésjegyzőkönyvek leltárában részletesebben ismertette van — ekkor már a kir. kúriához történt). A beadványok többi részében a felek az ítéletlevél kiadását vagy a tárnoki szék előtt lezárult perüknek egész terjedelmében való kiadmányozását, az elsőfokon eljáró városi törvényszékhez végrehajtási parancs kiállítását, a kir. kúriához bejelentett fellebbezésük eldőltségéig a peres vagyontárgy bírói zárlat alá vételét stb. kérik. Közöttük elvétve néhány egyéb jellegű peres irat; tanúkihallgatási jegyzőkönyv, felek közötti perbeli egyezség stb. is előfordul. — A perkivonatok (a kir. táblai perkivonatokhoz hasonló kivitelben) az elsőfokon eljáró városi törvényszék előtt lefolyt per lényegének összefoglalását és a perben szerepelt mellékletek felsorolását tartalmazzák, a másodfokú — tárnoki széki — ítélet azonban nincsen bennük bejegyezve.

Az iratok olyan természetű perekhez tartoznak, amilyenek a tárnoki szék hatáskörével kapcsolatban a bevezetésben tárgyalásra kerültek.

Egy-egy év anyagának elején található az említett jegyzőkönyv-fogalmazvány és az ítéletjegyzék. Azután az illető évi ítéletfogalmazványok, beadványok és perkivonatok egymástól elváló, külön-külön csoportosított anyaga következik. Ezekben a csoportokon belül az iratok időrendben következnek egymás után; levéltári jelzettel nincsenek ellátva, ami valaha esetleg kialakult rendjüket mutatná. Az ítéletfogalmazványokon és a perkivonatokon ugyan néha fel van tüntetve az illető évi ítéletjegyzék megfelelő bejegyzésének sorszáma, ez azonban csak szórványos jelenség és az ilyen iratok sem mindig a sorszámok szerinti rendben vannak. Az iratokon különben nemcsak közelebbi jelzet nincs, de maga a sorozat sincs rajtuk feltüntetve. Az egyes évek anyagának első iratán az egész sorozaton végigfutó sorszámozás („№”) van feljegyezve.

Az Acta tavernicalia általános Repertorium-ában e sorozat nincsen mutatózva, róla csupán rövid, néhány oldalas, elenchus-szerű szöveg található a Repertorium utolsó lapjain, amely az anyagot a fenti folyószámok, vagy évek (akkori tárolás szerint egy-egy év egy-egy csomó) szerint, összefoglalva ismerteti, egyes iratok kikereséséhez tehát segédeszközül nem használható. A sorozatnak így mutatója nincs, abban csak egy-egy év anyagának átnézésével lehet kutatni.

A sorozat évek szerinti tagolódását az alábbi táblázat mutatja:

№ 1.: 1762.	№ 7.: 1774.	№ 13.: 1780.
№ 2.: 1766.	№ 8.: 1775.	№ 14.: 1781.
№ 3.: 1768.	№ 9.: 1776.	№ 15.: 1782.
№ 4.: 1770.	№ 10.: 1777.	№ 16.: 1783.
№ 5.: 1772.	№ 11.: 1778.	№ 17.: 1784.
№ 6.: 1773.	№ 12.: 1779.	№ 18.: 1785.

Az *Acta tavernicalia* általános „Repertorium”-ának 1795. évi bejegyzése szerint e sorozat akkor is e 18 „№”-ből állott, az tehát újabb megghiányosulást nem szenvedett.

d) A „Vegyes” sorozatban a tárnoki szék szünetelése idején, 1786—1790 között városoktól fellebbezett perekben a királyi táblához benyújtott leváták fekszenek, a szokásos első két melléklettel: a fellebbező levéllel (*libellus insinuationalis*) és a perbehívás megtörténtét igazoló bizonyáglevéllel (*litterae testimoniales*). (A szokásos harmadik melléklet, a városi perkiadmány, nincsen a leváták mellett.)

Mint ez iratokból, valamint az Archivum Josephinum kir. táblai anyagának megfelelő irataiból kitűnik, a szóban forgó ügyekben a taxát befizették, a perbehívás és a perfelvétel megtörtént, de az alperes comparitójánál tovább ezek az ügyek a *Justitia Josephina* alatt nem jutottak. További sorsukról a kir. táblai iratok nem adnak felvilágosítást. Az a körülmény azonban, hogy a levátákon csak (kir. táblai) iktatószám van, de irattári jel nincs, s egyeseken „Tavernica” ceruzás rájegyzés látható, arra vall, hogy az iratok a *Novus Ordo* alatt a kir. kúrián irattárba nem kerültek, hanem a referenseknél függőben voltak, és 1790-ben, a tárnoki szék visszaállításakor, oda mint elintézetlen ügyek, a kir. tábláról áttétettek. A vonatkozó tárnokszéki iratok viszont (Végh Péter tárnokmester anyagának a) sorozatában) azt mutatják, hogy ez ügyek nagy részét 1790 után a tárnoki széken újból felvették, kisebb részét pedig a felek — úgy látszik valami okból — elhagyták, folytatásuktól elállottak. Ezeket az iratokat tehát, mint tárgytalanná vált levátákat, a tárnoki hivatalban félretették.

Ez iratok a csomón belül évek és évente a kir. táblai iktatószámok sorrendjében vannak rendezve. Az iktatószám ismeretében tehát a vonatkozó leváta és mellékletei a csomóból azonnal kiemelhetők. Egyébként az iratok felhasználása, megfelelő segédeszköz hiányában, csak darabonkénti átnézéssel történhetik.

e) A „Repertorium Archivi Tavernicalis” c. kötet 3 részből áll: első része rövid elenchus az a) alatt ismertetett sorozathoz (A—Q betűkkel jelölt iratok), második része személynévmutató ugyane sorozat A—B betűs részéhez, valamint a b) alatt ismertetett sorozat (Folyószámos iratok) teljes anyagához, harmadik része pedig a c) alatti sorozat („Prot. m.”) iratainak rövid elenchusa. A rövid elenchus úgy értendő, hogy nem tételenként, hanem fascikulusonként összefoglalóan ad tájékoztatást az iratok tárgyról.

f) A „Protocollum Officii Tavernicalis” c. kötetek a tárnokmester kancelláriáján (ti. a tárnoki hivatalban) vezetett leveleskönyvek, amelyek eredetileg az iratok kikereséséhez is segédeszközül szolgáltak: I—X. római számokkal megjelölt 10 kötet, fentiek szerint az 1756—1785. évekből, ti. Illésházy József (I. kötet), id. Batthyány Ádám (II—VIII. k.), Csáky Zsigmond (IX. k.) és Nitzky Kristóf (X. k.) tárnokmesterek idejéből.

A kötetek főleg — csaknem kizárólag — a tárnokmester által kiadott (különböző peres ügyekben a tárnoki városokhoz intézett) bírói parancsokat tartalmazzak, és pedig az első kötetekben csaknem mindig teljes szövegükben, néha regeszta-szerű rövid feljegyzésekben, a további kötetekben mindig teljes szövegükben, az utolsó két kötetben többnyire rövidített formájú, kivonatos szövegezésben, néha

teljes szövegükben. A tárnoki parancsokon kívül a kötetek kisebb számban egyéb iratok szövegét is tartalmazzák: az uralkodó által a tárnokmesterhez intézett hasonló parancsokat és egyéb leiratokat, ezekre adott válaszokat s a tárnokmesterhez intézett városi felterjesztéseket. Mindezek számaránya azonban az előbbiekhöz úgy viszonylik, hogy a könyvsorozat a tárnoki parancsok leveleskönyvének is nevezhető. (A tárnoki parancsok tartalmára nézve ld. az a) sorozatnál elmondottakat.)

A bejegyzések általában napi dátumok szerint következnek egymás után, ezen kívül az utolsó két kötetben (Csáky és Nitzky tárnokmesterek leveleskönyvei az 1782—1785. évekből) a bejegyzések kötetenként végigfutó folyószámokat is viselnek.

Az I. kötethez semmiféle segédeszköz nincs, az tehát csak a szöveg végignézésével használható, a II—VIII. kötetek végén a kötet tartalmát oldalanként feltüntetett elenchus, a IX—X. kötetek végén a szövegben szereplő nevekről készült rendes névmutató található.

Kikérés esetén a kérvényen a következőket kell feltüntetni: az állag törzsszáma és neve, azonkívül

az a) sorozatnál: a sorozat megjelölése, a „Fasc.” betűje, kisebb „Fasc.” száma, az irat értelemszerű közelebbi megjelölése (ld. a sorozat leírását).

a b) sorozatnál: a sorozat megjelölése és a folyószám,

a c) sorozatnál: a sorozat megjelölése és a folyószám, (év), továbbá az irat közelebbi megjelölése,

a d) sorozatnál: „Vegyes” megjelölés, év, a kir. táblai iktatószám,

az e) és f) kötet sorozatnál: a kötet címe és száma, ill. éve (évköre).

O 94. ACTA TAVERNICI PETRI VÉGH

(Végh Péter tárnokmester iratai)

1791—1795

16 csomó, 2 kötet

1—4.	„Acta” a tárnoki hivatal iratai	1791—1795	4 csomó
5—16.	„Extractus” A tárnoki szék iratai	1791—1795	12 csomó
17.	„Protocollum Officii Tavernicalis unacum... indice... Petri Végh...” [lajstromkönyv és mutató a tárnoki hivatal irataihoz]	1791—1795	1 kötet
18.	„Index Extractuum Causarum” [mutató a tárnoki szék irataihoz]	1791—1795	1 kötet

Az állag az 1790. évi 24. tc. alapján visszaállított tárnoki hivatal és tárnoki szék iratanyagát tartalmazza a visszaállítás utáni első évekből, Végh Péter tárnokmester működésének idejéből. Az ekkor visszaállított tárnokmesteri tiszttség

újbolí betöltésével egyidejűleg a tárnoki hivatal is megkezdte működését, és ott visszatért az a korábbi kezelési mód, hogy az egyes tárnokmesterek működése alatt képződött anyagot egymástól elválasztva, tárnokmesterenként külön helyezték el.

Mivel a „Novus Ordo” felszámolása után a tárnoki hivatal működése csak az 1790. év legvégén indult meg és az ügyek 1791-ben fejeződtek be, így aktáik az utóbbi év iratai közé kerültek. Az állag anyaga tehát csak az 1791. évvel kezdődik és a záróév 1795, amikor Végh Péter a tárnokmesterségtől megvált és ország-bíróvá lépett elő.

a) Az „Acta” sorozat a tárnoki hivatal működése során létrejött perekkel kapcsolatos és ügyviteli iratokat (nagyrészt hivatali levelezés- jellegű iratokat) tartalmazza Végh Péter tárnokmester idejéből. A tárnoki hivatal és a tárnoki szék működése szorosan egybekapcsolódott. Az iratokból ugyanis az állapítható meg, hogy az ügyviteli jellegű levelezést a tárnoki szék részére is a tárnoki hivatal bonyolította le. Az anyag egy része így nem magára a tárnoki hivatalra, hanem inkább a tárnoki székre vonatkozik. — A sorozat 4 kútfőre („Fasc.”) tagolódik.

Fasc. I. Mandata:

Tárnoki parancsok fogalmazványai és a parancsok kibocsátásával kapcsolatos iratok: peres felek parancs kibocsátására irányuló kérelmei, illetőleg városoktól ilyen ügyekben beérkezett felvilágosítások („informatio”) stb. A parancsok nagy része mandatum transmissionale: peres fél részére kiadott, városi hatósághoz intézett, fellebbezett per felterjesztését elrendelő parancs. (A tárnoki parancsokra nézve ld. az Acta tavernicalia a) sorozatának P. fascikulusával kapcsolatban a leltárban elmondottakat.)

Fasc. II. Acta circa celebrationem Sedis Tavernicalis occurrentia.

Városokhoz intézett meghívók a tárnoki szék következő ülészakára, az ülészakra kiküldött városi delegátusok (ülőkök) megbízólevelei, városoknak delegátus kiküldése alóli mentesítést kérő felterjesztései stb.

Fasc. III. Acta circa negotia processualia per Sedem Tavernicalem revidenda vel revisa occurrentia.

Általában a tárnoki szék működésére, részben egyes peres ügyekre vonatkozó iratok. Az anyag nagy része a II. József-féle „Novus Ordo” felszámolásával s a tárnoki szék működésének újra kezdésével kapcsolatos. Amint a bevezetésben is említettük, a Novus Ordo értelmében az elsőfokú (városi) törvényszéktől a pereket a kir. táblára kellett fellebbezni. Ezek közül az ott befejezetlenül maradt és így a tárnoki szék visszaállításával az 1791. évi 45. tc. értelmében visszaküldött perekkel kapcsolatos levelezés a tárnoki szék és a városok között: ilyen perek jegyzékének megküldése azzal az utasítással, hogy az időközben esetleg a felek békés meg egyezésével beveződött pereket a város jelentse; a városok válasz-jelentései, ilyen perek elküldése a városoknak; a régi tárnoki széki hatáskörnek megfelelően a 60 forint értékén aluli perek visszaküldése a városoknak stb. Az 1791. évi 44. és a 45. tc. további rendelkezéseinek végrehajtásával kapcsolatos levelezés. A 44. tc. értelmében ugyanis a „Novus Ordo” alatt indult, és az elsőfokú városi törvényszék előtt még be nem fejezett perek egyszerűen törlendők és az iratok a feleknek visszaadandók. A 45. tc. idevágó rendelkezései értelmében az elsőfokon már elinté-

zett fellebbezéstől függő perek is törlendők (tehát nem kerülnek tárnokszéki tárgyalás alá), hacsak a felek a pernek felsőbb fokon való folytatására nézve meg nem egyeztek. E törvénycikkkel kapcsolatos említett iratok: felek kérelmei a pertörlés mellőzése és a per folytatása végett utasítások a városoknak a fenti rendelkezések által érintett perekben, ily perek visszaküldése az elsőfokú városi hatóságnak stb. Ezeken kívül egyes peres ügyekkel kapcsolatos ügyviteli levelezés: elsőfokon befejeződött — ott megfellebbezett — perek kísérő felterjesztései, a fél fellebbezett perének tárnokszéki tárgyalását sürgeti, ügyének a következő tárnoki széki ülészakon való elintézését kéri stb.

Fasc. IV. Reliqua seu Justitiae Administrationem seu ipsum Officium Tavernicale concernentia.

Főleg egyes peres ügyekre vonatkozó különféle iratok (levelezés), a III. kútfő ilyen természetű irataihoz hasonló tartalommal: fél panasza az elsőfokon eljáró városi törvényszék intézkedése ellen, fél kérelme a perét elsőfokon eldöntő kúriai (hétszemélyes táblai) ítéletnek a városi hatósággal szemben való érvényesítése végett stb., információkérés várostól vagy annak sürgetése peres ügyekben, felterjesztett információk, ezekre adott válaszok; város kérelme a kúriai ítélet végrehajtására pártatlan egyén vagy delegált bíróság kiküldése végett olyan perben, amelyben a város érdekelt stb. Ezenkívül a tárnoki szék ügyvitelére vonatkozó iratok is, pl. altárnokmester kinevezése stb.

Az iratok kútfőként („Fasc.”) újra kezdődő tételszámokat („No.”) viselnek, a számozás az egyes kútfők egész anyagán végigfut. (Egy-egy kútfőn belül az iratok évről-évre következnek egymás után, a tételszámozás a mondottak szerint az éveken keresztül fut.) — A kútfőszám a lemezeken, valamint az iratokon is arab számmal van feljegyezve.

Az „Acta” sorozathoz tartozó, „Protocollum Officii Tavernicalis, unacum... Indice... Petri Végh...” c. segédkönyv (17. raksz.) első része lajstromkönyv, második része mutató. A lajstromkönyv az anyagot a kútfőkre való tekintet nélkül, évenkénti tagolódásban adja, tehát az egyes éveken belül a négy kútfőbe tartozó iratok, vegyesen, egymástól el nem különülve fordulnak elő. Minthogy azonban a lajstromkönyv folyószámaival a kútfők tételszámai párhuzamosan növekednek, a segédkönyv e része — a mondottakból következő nehézségekkel — elenchusként is használható. (A lajstromkönyv tételeinek számozása folyamatos, a folyószámok az éveken keresztül futnak, tehát az egész lajstromkönyv bejegyzései egy számsort alkotnak.) — A bejegyzések tartalmazzák a lajstromkönyv folyószámát, az ügy rövid megjelölését (beadvány esetén annak keltével), az elintézés módját és idejét, valamint az iratok levéltári jelzetét, vagyis a kútfő („Fasc.”) és tétel („No”) számát. Az elintézés módjának megjelölésénél — ha a tárnoki szék előtt tárgyalat perről van szó — a bejegyzés megadja a vonatkozó perkivonat jelzetét is, tehát a b) alatti „Extractus” című tárnoki széki sorozat megfelelő darabjának évét és folyószámát.

A kötet második, index része általában csak a felek nevét mutatja, tárgy szerinti kutatásra tehát csak annyiban használható, amennyiben a fél valamely város, kir. fiscus stb., tárgyi címszót csak elvéve ad. A mutató a lajstromkönyv folyószámára

utal, itt kell kikeresni az irat levéltári jelzetét: kútfő- és tételszámát. (Ugyanott a fentiek szerint az Extractus sorozat megfelelő jelzete is megtalálható.)

b) Az „Extractus” sorozat anyagának nagyobb részét a tárnoki szék által Végh Péter tárnokmestersége idején tárgyalt perek kivonatai alkotják (innen a sorozat elnevezése: extractus), az anyag többi része a tárnoki széken ugyancsak Végh tárnokmestersége alatt tárgyalta perek hiteles városi perkiadmányaiból áll. Ezek vagy együtt vagy külön-külön fekszenek a sorozatban: egyes jelzetek alatt csak perkivonat, más jelzetek alatt perkivonat és perkiadmány együtt, ismét más jelzetek alatt csak perkiadmány található. (A perkivonatok és perkiadmányok tartalmára s a tárnoki széki eljárásban volt szerepére nézve ld. az Acta tavernicalia b) sorozatának leltárában elmondottakat.) Bár a perek referálása a tárnoki széken általában mindig perkivonatból történt, úgy látszik, e szokást Végh tárnokmestersége idején nem ritkán mellőzték, a magukban fekvő városi perkiadmányok palliumán ugyanis fel van jegyezve, hogy „sine extractu revisa” (a tárnoki széken perkivonat nélkül, vagy közvetlenül a felterjesztett városi perkiadmányból tárgyalva).

Mind a városi perkiadmányok, mind a perkivonatok az ügynek csak az elsőfokú eljárásban történt lefolyását ismertetik, a tárnoki székek az illető ügyben hozott ítéletét nem tartalmazzák. Az ügy itteni befejezését jelentő tárnoki széki ítéletet az ülésjegyzőkönyvekből (l. az O 92 állag leltárában) kell kikeresni. Ezt megkönnyíti a sorozat jelzeteinek hátán (külzetén) található utalás, amely megadja, hogy az ítélet az ülésjegyzőkönyv hányadik lapján található. — A perek ugyanolyan tárgyúak és ugyanolyan irányú kutatáshoz szolgálhatnak forrásanyagul, ahogy azt a tárnoki szék ülésjegyzőkönyveinek leltárában e fórum hatáskörével kapcsolatban ismertettük.

A sorozat anyaga évek szerint tagolódik. Ezen belül az iratok évenként újra-kezdően folyószámozottak.

A kutatáshoz az „Index Extractuum Causarum...” c. mutató szolgál. Ebben csak a peres felek nevét indikálták, tárgy szerinti kutatásra tehát csak olyan esetekben használható, ha a peres felek jogi személyek, pl. város, céh, iskola tantestülete stb. — A bejegyzések közvetlenül megadják az irat kiemeléséhez szükséges jelzetet (év, folyószám). Ezenkívül a bejegyzések a felperesi neveknel megadják a felterjesztő város nevét, valamint azt is feltüntetik, hogy a jelzet alatt perkivonat, perkiadmány vagy a kettő együtt fekszik. A per tárgyát a bejegyzések nem jelölik meg. — Alperesi neveknel csak utalás van a felperes nevének kezdőbetűjére és a jelzet folyószámára. Minthogy a bejegyzések minden betű alatt a folyószámok növekvő rendje szerint következnek egymás után, ez utalások révén a felperesi név alatt adott bővebb szövegű bejegyzés gyorsan megtalálható. Ugyane körülmény folytán a mutató — az elmondottakból következő módon és nehézséggel — elenchusként is használható.

Kikérésnél vagy idézésnél az állag nevéen és törzsszámán kívül a sorozat megjelölése, s az a) sorozatnál a kútfő és tételszám (Fasc.— №.) a b) sorozatnál év és folyószám feltüntetése szükséges.

1795—1797

4 csomó, 2 kötet

1—3.	„Acta” A tárnoki hivatal iratai	1795—1797	3 csomó
4.	„Extractus”, A tárnoki szék iratai	1796	1 csomó
5.	”Protocollum Officii Tavernicalis unacum... indice... Josephi Mailáth” [lajstromkönyv és mutató a tárnoki hivatal irataihoz]	1795—1797	1 kötet
6.	„Index Extractuum Causarum ...Josephi Mailáth...” [mutató a tárnoki szék irataihoz]	1796	1 kötet

Ez az állag a tárnoki hivatal és a tárnoki szék iratanyagát tartalmazza Mailáth József tárnokmestersége idejéből. Az állag Mailáth hivatali elődje, Végh Péter tárnokmester iratainak rendszerét követi. Külön sorozatot alkotnak tehát egyfelől az ügyviteli iratok, perekkel kapcsolatos levelezés, bírói parancsok stb., vagyis a tárnoki hivatal működéséből eredő iratok, másfelől a periratok, tehát a tárnoki szék működéséből eredő anyag.

Mint hogy a tárnoki hivatal állandóan működött, az első sorozat anyaga Mailáth tárnokmesterségének egész idejére kiterjed, s így 1795 szeptemberével kezdődik, amikor nevezett (különböző közhivatalok viselése után, legutóbb galíciai helyettes kormányzó) tárnokmester lett és — 1797 novemberéig tart, amikor Mailáthot Galícia udvari kancellárává nevezték ki, s így a tárnoki hivatalt letette. A második sorozat azonban csak az 1796. évből tartalmaz iratokat, minthogy Mailáth működése alatt csak ebben az esztendőben tartottak ülészakot a tárnoki széken.

a) Az „Acta” c. sorozat a tárnoki hivatal működése során keletkezett perekkel kapcsolatos és ügyviteli iratok (nagy részét hivatalos levelezés-jellegű anyag) Mailáth József tárnokmester idejéből. — A sorozat Végh Péter tárnokmester levéltárának rendszerét ebben is követve, 4 kútfőre — „Fasc.” — tagolódik (kútfőnként újra kezdődő, a kútfőn végigfutó tételszámokkal).

Fasc. I. Mandata.

Csaknem kizárólag tárnoki parancsok fogalmazványai, köztük csupán egy-két darab parancskibocsátással kapcsolatos egyéb irat. A parancsok nagy része mandatum transmissionale: peres felek részére kiadott, városi hatósághoz intézett, fellebbezett perek egyszerű vagy birtokon belüli felterjesztését elrendelő parancs. Vannak ezeken kívül sürgető, információt kérő, bírói zárlatot elrendelő stb. parancsok is. (A tárnoki parancsokra nézve ld. az Acta tavernicalia O 93 állag a) sorozatának P és Q fascikulusaival kapcsolatban elmondottakat.)

Fasc. II. Acta circa celebrationem Sedis Tavernicalis occurrentia.

Városokhoz intézett meghívók fogalmazványai a tárnoki szék 1796. évi ülészakára, városoknak delegátus (ülnök) kiküldése alóli mentesítést kérő felterjesztései, levelezés a városokkal e tárgyban (a felmentés megtagadása stb.). A Fasc. 2. №. 1. jelzetű irat az 1796. évi ülészakára meghívandó városok jegyzékének összeállításával kapcsolatban készült kimutatás arról, hogy 1791—1795 között, a tárnoki szék visszaállításától ez időpontig, mely városok delegátusai voltak az ülészakokra meghívva s melyek jelentek meg valóban, illetőleg melyek maradtak távol. Az iratból kitűnik, hogy az ekkor 27 tárnoki város közül milyen rendszer szerint került sorra az a 10-12, amelynek egy-egy ülészakára delegátust kellett küldenie.

Fasc. III. Acta circa Negotia processualia per Sedem Tavernicalem revidenda vel revisa occurrentia.

Általában a tárnoki hivatalnak a tárnoki székkal kapcsolatos működésére, és egyes peres ügyekre vonatkozó iratok. Így a tárnoki szék jegyzőjének hivatalában való megerősítése, körrendelet a városokhoz a fellebbezett perek gyorsabb felterjesztésére, tárnoki székre felhozott perek kivonatolása, ti. a beérkezett perek referensek közötti szétosztása s általuk a tárnokszéki perkivonatok elkészíttetése, a tárnokszéki ítéletlevelek megpecsételése stb. Hivatalos levelezés az egyes fellebbezett perek felterjesztésével kapcsolatban, főleg városok ilyen természetű kísérő felterjesztései, tárnoki széktől tovább fellebbezett per felküldése a kir. kúriára, az 1796. évi ülészakon bevégzett perek sorozata (sorjegyzéke), a következő ülészakára maradt perek jegyzéke stb.

Fasc. IV. Reliqua seu Justitiae administrationem, seu ipsum Officium Tavernicale concernentia Acta.

A III. kútfő tartalmához hasonló, részben a tárnoki hivatal és a tárnoki szék működésével kapcsolatos ügyviteli jellegű, részben egyes peres ügyekre vonatkozó hivatalos levelezés. Pl. altárnokmester és tárnoki titkár megerősítése, erről a tárnoki városok értesítése, a tárnoki pecsét párjának az altárnokmesterhez való elküldése (*Kelemen—Czövek* szerint ugyanis az altárnokmester a tárnokmester pecsétjének párját bírja), tárnokszéki ítéletleveleknek a megszabott taxák lefizetése ellenében a felek részére való kiszolgáltatása, Pest város tanácsának a városi ügyvitel és jogszolgáltatás akadályait és nehézségeit ismertető, az uralkodóhoz intézett felterjesztése, városokhoz intézett sürgetések egyes perek elintézésére, a m. kir. udvari kancellária hasonló célú megkeresése, iratok visszaküldése városoknak, felek kérelmei peres ügyekben, ilyenekre adott válasz vagy tett intézkedések, információkérés városoktól peres ügyekre vonatkozólag, ezek sürgetése stb. A kútfő utolsó darabja (№ 60.) Mailáth tárnokmester levéltáráról 1797-ben készült rövid áttekintő leltár.

A sorozat anyagához a „Protocollum Officii Tavernicalis unacum... Indice... Josephi Mailáth...” című (5. raksz.) kötet szolgál segédkönyvvül. Ennek első része lajstromkönyv, második része mutató. Előbbi az anyagot évenkénti tagolódásban mutatja, de a bejegyzések számozása folyamatos, a folyószámok az éveken keresztülfutnak, tehát az egész lajstromkönyv bejegyzései egy számsort alkotnak. A bejegyzések tartalmazzák a lajstromkönyv folyószámát, az ügy, illetőleg beérkezett

irat rövid megjelölését (utóbbiaknál a keltet is), az irat levéltári jelzetét: kútfő- és tételszámát (Fasc. №.), az elintézés módját és idejét, valamint az elintézéssel kapcsolatban esetleg kelt külön irat (fogalmazvány) kútfő- és tételszámát. Mind az ügy (beérkezett irat), mind az elintézés (kiadvány-fogalmazvány) rovata ezen kívül gyakran tartalmaz utalásokat az illető ügyre vonatkozó más lajstromkönyvi bejegyzések folyószámaira. A lajstromozás az iktatáshoz hasonlóan történt: az új iratokat bevezették a lajstromkönyvbe s ennek folyószámát az iratokra is rájegyezték. Bizonyára a levéltárba helyezéskor az iratok megkapták a kútfő- és tételszámot és ezeket a fentiek szerint a lajstromkönyvbe is bevezették. A mondottakból következik, hogy a lajstromkönyvben a négy kútfőbe tartozó iratok az egyes éveken belül vegyesen, egymással összekeveredve fordulnak elő.

A kötet második, index-része általában személynévmutató, de az előző — Végh Péter-féle — állag hasonló sorozatának mutatójánál valamivel fejlettebb: a személynévek között elszórta tárgyi címszavak (pl. *insurrectio*, *justitia acceleranda* stb.) is előfordulnak. Ezek és a peres felek között szereplő jogi személyek (városok, kir. *fiscus* stb.) már valamelyes tárgy szerinti kutatást is lehetővé tesznek. —

A mutató a lajstromkönyv vonatkozó bejegyzésének folyószámára utal, ahol a fentiek szerint, az irat levéltári jelzete (kútfő- és tételszáma) megtalálható.

b) Az „Extractus” c. sorozat anyagát csaknem kizárólag a tárnoki szék előtt Mailáth József tárnokmestersége idején tárgyalt perek tárnokszéki perkivonatai alkotják (innen a sorozat elnevezése: *extractus*). Ezekon kívül az anyagban néhány darab, a tárnoki széken ugyancsak ez idő alatt tárgyalt per hiteles városi perkiadmánya is található. A perkivonatok általában magukban vannak egy-egy jelzet alatt, egyes jelzetek alatt azonban perkivonat és perkiadmány együtt található. Azonkívül magános perkiadmányok is előfordulnak. A perkivonatok és perkiadmányok tartalmára és a tárnoki széki eljárásban volt szerepére nézve ld. az *Acta tavernicalia* O 93 állag b) sorozatának leltárában elmondottakat.

Mind a városi perkiadmányok, mind a perkivonatok az ügynek csak az elsőfokú eljárásban történt lefolyását ismertetik, a tárnoki széknek az illető ügyben hozott ítéletét nem tartalmazzák. Az ügy itteni befejezését jelentő tárnoki széki ítéletet az ülésjegyzőkönyvekből (O 92) kell kikeresni. Ezt megkönnyíti az iratok előlapjának jobb felső sarkában feljegyzett dátum („*revisa...*”), amely a per tárnokszéki tárgyalásának napját mutatja, valamint az a körülmény, hogy az iratok folyószáma megegyezik az ügyre vonatkozó jegyzőkönyvi bejegyzés számával. — A perek ugyanolyan tárgyúak s ugyanolyan irányú kutatáshoz szolgálhatnak forrásanyagul, ahogy ez a tárnoki levéltár leltárának bevezetésében a hatáskörrel kapcsolatban ismertetésre került.

A sorozat anyaga (1 fasc.) a fentiek szerint folyószámozva van, az iratok e számok szerint fekszenek.

A kutatáshoz segédeszközül az „*Index Extractum Causarum... Josephi Mailáth... c.* mutató (6. raksz.) szolgál. Ebben csak a peres felek neve van indikálva, tárgy szerinti kutatásra tehát csak annyiban használható, ha a peres felek valamelyike olykor egy-egy város vagy más jogi személy volt. A mutató bejegyzései mindig közvetlenül megadják az irat kiemeléséhez szükséges jelzetet, vagyis az

irat folyószámát (egyúttal, a fentebbiek szerint, az ügyre vonatkozó tárnokszéki ülésjegyzőkönyv-bejegyzés számát). A felperesi nevekre vonatkozó bejegyzések ezen kívül az alperes és a felterjesztő város nevét is megadják (a per tárgyát és az irat beérkezésének vagy elintézésének dátumát azonban nem tartalmazzák). Az alperesi neveknel csak utalás van a felperes nevének kezdőbetűjére és a vonatkozó irat folyószámára. Minthogy a bejegyzések minden betű alatt a folyószámok növekvő rendje szerint következnek egymás után, az utalás révén a felperesi név alatti bővebb szövegű bejegyzés gyorsan megtalálható. A betűnként növekvő folyószámok révén különben a mutató, az elmondottakból következő módon és nehézségekkel, elenchusként is használható.

A felperesi bejegyzések végül megadják azt, hogy a pert kivonatból vagy perki-vonat nélkül tárgyalták. A mutató első lapjának bejegyzése viszont megmagyarázza, hogy az anyagban miért van olyan kevés városi perkiadmány. Ezek szerint a tárnoki széki eljárás alapját képező iratokat: általában városi perkiadmányokat, néha eredetiben felterjesztett városi periratokat az eljárás befejeződése után viszszaküldték az elsőfokon eljáró városi hatóságnak (az eredeti periratokat megőrzés, a perkiadmányokat — amelyek a fellebbező felek költségére készültek — nekik való kiadás végett). Eredeti periratok valóban nincsenek a sorozatban, a fentebbiek szerint perkiadmány is csupán néhány darab fordul elő, amelyek valami okból mégis a tárnoki széken maradtak vissza (pl. a felek azok kiadását nem szorgalmazták).

Kikérésnél vagy idézésnél az állag nevén (törzsszámán) kívül a sorozatot kell megjelölni, továbbá az a) sorozatnál a kútfő-tételszám, a b) sorozatnál csak a folyószám adandó meg.

O 96. ACTA TAVERNICI FRANCISCI SZENT-IVÁNY
(Szent-Ivány Ferenc tárnokmester iratai)

1797—1802

13 csomó, 3 kötet

1— 6.	„Acta” a tárnoki hivatal iratai	1797—1802	6 csomó
7—13.	„Extractus” A tárnoki szék iratai	1798—1802	7 csomó
14.	„Protocollum Officii Tavernicalis... Francisci Szent-Ivány...” [lajstromkönyv a tárnoki hivatal irataihoz]	1797—1802	1 kötet
15.	„Regestrum et index Actorum Tavernicalium... Francisci Szent-Ivány...” [mutató a tárnoki hivatal irataihoz]	1797—1802	1 kötet
16.	„Index Extractuum Causarum sub tavernicatu... Francisci Szent-Ivány...” [mutató a tárnoki szék irataihoz]	1798—1802	1 kötet

Az állag a tárnoki hivatal és a tárnoki szék iratanyagát tartalmazza Szent-Ivány Ferenc tárnokmestersége idejéből. — Az anyag 1797. november végével kezdődik (minthogy a tárnoki kancellárián az iktatás még nem volt bevezetve, a nap pontosan nem állapítható meg), amikor Szent-Ivány (szül. 1731, megh. 1823) különböző közhivatalok, így a személynöki, majd nádori ítélőmesteri hivatal betöltése után, mint Mailáth József utóda, a tárnokmesteri hivatalt átvette és 1802. április közepéig terjed, amikor országbíróvá lépett elő, s így a tárnokmesterségtől megvált.

Az iratanyag rendszere lényegében Szent-Iványi hivatali elődei, Végh és Mailáth tárnokmesterek iratainak rendszerét követi, de csak annyiban, hogy itt is külön sorozatot alkotnak, egyfelől az ügyviteli iratok, perekkel kapcsolatos levelezés, bírói parancsok stb., vagyis a tárnoki hivatal működése során keletkezett iratok, másfelől a periratok, vagyis a tárnoki szék működéséből eredő anyag. (Az ügyviteli jellegű levelezést a tárnoki szék számára is a tárnoki hivatal bonyolította le, a tárnoki szék sorozatában csak periratok maradtak fenn.)

a) Az „Acta” sorozatba helyezték a tárnoki hivatal működése során létrejött, részben magára a tárnoki hivatalra, részben a tárnoki székre vonatkozó, perekkel kapcsolatos és ügyviteli iratokat (nagyreszt hivatalos levelezés-jellegű anyag). Az anyag a Végh és Mailáth tárnokmesterek korában keletkezett iratok rendszerétől eltérően, nem tagolódik tárgyi kútfőkre, hanem egységesen végigfutó (1—1216) folyószámokkal van ellátva. A folyószámozás általában az időrendet követi, de az egyes évek nem válnak el egymástól, a számsor — a fentiek szerint — az éveken keresztülfut.

Az iratok ugyanolyan tárgyúak és természetűek, mint Végh és Mailáth tárnokmesterek állagának hasonló sorozatában. Tehát az anyagban nagy számban található tárnoki parancs (madatum)-fogalmazványok és a parancskibocsátással kapcsolatos egyéb iratok, felek ilyen irányú kérelmei stb. (az említett állagokban — mint láttuk — a sorozat I. kútfője). Találhatók továbbá a tárnoki szék egy-egy ülészakának összehívásával kapcsolatos iratok, városi delegátusok megbízólevelei stb. (amott II. kútfő). Az anyag legnagyobb részét itt is a tárnoki hivatalnak a tárnoki székekkel kapcsolatos működéséből eredő, főleg egyes peres ügyekre vonatkozó ügyviteli jellegű levelezése teszi ki, közöttük magára a tárnoki hivatalra vonatkozó hasonló iratokkal (amott III—IV. kútfő). Tárgyuk pl.: altárnokmester és tárnokszéki jegyző hivatalában való megerősítése, új jegyző kinevezése, erről a városok értesítése, Kovachich Márton György ügye, aki a tárnoki jog kódexének összeállításához a tárnoki levéltárból iratokat kér és kap 1798-ban (№ 30.), Mailáth volt tárnokmester átiratai, aki a még hozzá befutó pereket és felterjesztéseket hivatali utódának átküldi stb. Az iratok legnagyobb része — fentiek szerint — a tárnoki szék működéséhez kapcsolódik. Ilyenek: városok jelentései egyes perekről, jelentést kérő és válasz-leiratok fogalmazványai, városoknak a fellebbezett perekkel küldött kísérő felterjesztései, a beérkezett perek átvétele a tárnokszéki jegyző által a perkivonatok (extractus) elkészítése végett, felek kérelmei perükkel kapcsolatban: elintézés sürgetése, delegált bíróság elé utalás szorgalmazása, per visszavonása (felek között történt megegyezés alapján) stb. Elintézett perek visszaküldése az elsőfokon eljáró városoknak, a felek költségére

készült városi perkiadmányok visszaadása a feleknek, tárnoki széki ítéletlevelek kiadása stb.

A sorozat anyagához a „*Protocollum Officii Tavernicalis... Francisci Szent-Ivány...*” c. lajstromkönyv (14. raksz.) és a „*Regestrum et Index Actorum Tavernicalium... Francisci Szent-Ivány*” c. mutató (15. raksz.) szolgál segédkönyvül.

A lajstromkönyv bejegyzései általában az időrendet követik, az évek egymástól elválnak, de a bejegyzések folyószámozása az egész kötetben, tehát az éveken is keresztülfut. A lajstromkönyv folyószámai megegyeznek az iratok folyószámaival. A bejegyzések tartalmazzák a folyószámot, az ügy rövid, de elég szabatos meghatározását (s ha a bejegyzés, mint legtöbbször, beérkezett irathoz kapcsolódik, az utóbbi keltét), végül az elintézés módját és idejét.

A mutatókönyv két részből áll: a második rész a rendes mutató, amely az egykorú indexekhez hasonlóan, főbetűkön belül nem pontos betűrendbe szedve adja a sorozat címszavait: csaknem mind személyneveket, de köztük elszórtan néhány tárgyi címszót is. Ezért s mivel a peres felek között indikálva jogi személyek is előfordulnak, pl. városok, kir. fiscus, céh stb. vagy a felek nem névvel, hanem jellegüket kifejező szóval vannak megadva, pl. *creditores massae* (csőd- vagy hagyatéki tömeg hitelezői), *ottomanici subditi* (török alattvalók) stb., a mutató már valamilyes tárgyi kutatást is lehetővé tesz. A bejegyzések általában tartalmazzák az ügy egészen rövid megjelölését (pl. per esetén a felek s a felterjesztő város nevét, a per tárgyát azonban nem) és a lajstromkönyv bejegyzésének folyószámát, ami a fentiek szerint egyúttal a vonatkozó irat folyószámával azonos. E folyószámok a bejegyzéstől jobbra, az „N. Prot.” című hasámban találhatóak. A bejegyzéstől balra, a „Nrus” című hasámban viszont maguk a bejegyzések is sorszámozva vannak, éspedig betűnként újra kezdődő sorszámokkal. A mutatókönyv első része ezekre a sorszámokra utal, ez a — rendes mutató elé befűzött — rész tehát a mutató első mutatója, mely a második rész címszavait, helyesebben úgyszólván csak a köztük előforduló családi neveket (keresztnév nélkül) pontos betűrendbe szedve adja. A pontos betűrend ellenére, egyes esetektől eltekintve, az első mutató használata mellőzendő: hiányos címszavai, a második részre való utalás stb. miatt ugyanis használhatósága korlátozott. Ezzel szemben a második rész az ügyet is megjelöli, közvetlenül az irat levéltári jelzetét — folyószámát — adja és olyan kis terjedelmű, hogy a pontos betűrend hiánya ellenére gyorsan átnézhető; a kutatáshoz tehát ez használandó.

A sorozat rendezett, fascikulus-hiány nem állapítható meg.

b) Az „*Extractus*” sorozat anyagát a tárnoki szék előtt Szent-Ivány Ferenc tárnokmestersége alatt tárgyalt perek tárnokszéki perkivonatai alkotják. (Kézzel írott tisztázatok, köztük elszórtan néhány nyomtatott példány is előfordul.) Más iratok, pl. városi perkiadmányok, amelyek a korábbi tárnokmesterek állagának hasonló sorozataiban több-kevesebb számmal találhatóak, e sorozatban nincsenek. Úgy látszik, a (felek költségére készült) perkiadmányokat Szent-Ivány idejében mindig visszajuttatták a feleknek, ami a kutatás szempontjából nem előnyös, mivel az elsőfokú városi törvényszék perkiadmányai a tárnoki széki perkivonatoknál sokkal részletesebbek, s így a kutatás céljára gazdagabb adatanyagot tartalmaz-

nak. (A perkivonatok és perkiadmányok tartalmára s a tárnoki széki eljárásban betöltött szerepére nézve ld. az *Acta Tavernicalia* állag b) sorozatának leltárában elmondottakat.)

E perkivonatok, úgy mint a korábbi tárnokmesterek állagában, az ügynek csak az elsőfokú eljárásban történt lefolyását ismertetik, a tárnoki székek az ügyben hozott ítéletét nem tartalmazzák. Az ügy itteni befejezését jelentő tárnoki széki ítéletet tehát az ülésjegyzőkönyvekből (O 92) kell kikeresni. Ezt könnyen megtalálhatóvá teszi az iratok előlapjának jobb felső sarkában feljegyzet dátum („revisa...”), amely a per tárnokszéki tárgyalásának napját mutatja és az iratok hátlapján feljegyzett szám („Nro Revis.”), amely megegyezik az ügyre vonatkozó ülésjegyzőkönyvi bejegyzés számával, s amely az iratok jelzetűl is szolgál.

A perek ugyanolyan tárgyúak és ugyanolyan irányú kutatáshoz szolgálhatnak forrásanyagul, ahogy az a tárnoki levéltár leltárának bevezetésében a hatáskörrel kapcsolatban ismertetésre került.

A sorozat anyaga az említett számok (Nro Revis.) — évente újra kezdődő folyószámok — sorrendjében van tárolva (a „Nro Revis.” szám alatt feljegyzett másik szám, a „N. Resig.” v. „Nro Resig.” a kutatáshoz nem szükséges).

A kutatáshoz az „Index Extractum Causarum... Francisci Szent-Ivány...” c. mutató (16. raksz.) szolgál. Ebben csak a peres felek nevét indikálták, tárgy szerinti kutatásra tehát a kötet csak annyiban használható, ha a peres felek valamelyike olykor egy-egy város, kir. fiscus vagy más jogi személy, pl. céh, vagy a fél nem személynévvel, hanem jellegének megjelölésével van indikálva (pl. *creditores massae, ottomanici subditi* stb.).

A mutató bejegyzései közvetlenül megadják az irat kiemeléséhez szükséges jelzetet, vagyis az évet és a folyószámot (a „Nro. Revis.” számot) s egyúttal, a fentebbiek szerint, az ügyre vonatkozó tárnoki széki ülésjegyzőkönyv-bejegyzés számát. A bejegyzések ezen kívül feltüntetik a peres felek és a felterjesztő város nevét (a per tárgyát és az irat beérkezésének vagy tárgyalásának dátumát azonban nem tartalmazzák). A felperesi és alperesi nevekre vonatkozó bejegyzéseknél e kötetben adatok szempontjából különbség nincs. Az egyes betűk alatt a bejegyzések — a bírósági mutatók szokott formájától eltérően — nem a folyószámok sorrendjében következnek egymás után, a kötet tehát elenchusként egyáltalában nem használható.

A sorozat anyaga rendezett. 1797-ben a tárnoki széket — az ülésjegyzőkönyvek tanúsága szerint — nem hívták össze, ez évből tehát perkivonatok nincsenek.

Kikérés, illetőleg idézés esetén az állag nevét, ill. törzsszámát, s az a) sorozatnál a címet és a folyószámot, a b) sorozatnál az évet és folyószámot kell megadni.

O 97. ACTA TAVERNICI JOSEPHI BRUNSVIK
(Brunsvik József tárnokmester iratai)

1802—1825

68 csomó, 5 kötet

1—47.	„Acta” A tárnoki hivatal iratai	1802—1824	47 csomó
48—68.	„Extractus” A tárnoki szék iratai	1803—1824	21 csomó
69—71.	„Protocollum... Officii Tavernicalis... sub tavernicatu... Comitum Brunsvik” [lajstrom-könyvek a tárnoki hivatal irataihoz]	1802—1825	3 kötet
72—73.	„Index... Officii Tavernicalis sub tavernicatu... Josephi Brunsvik...” és eltérő címekkel [mutatók a tárnoki hivatal irataihoz]	1802—1825	2 kötet

Az állag a tárnoki hivatal és a tárnoki szék iratanyagát tartalmazza Brunsvik József tárnokmestersége idejéből. — Az anyag 1802. május 10-ével kezdődik, amikor Brunsvik József különböző közhivatalok, így a Pest megyei főispánság, hétszemélyes táblai bírói tisztség stb. betöltése után, mint Szent-Ivány Ferenc utóda, a tárnokmesteri hivatalt átvette és 1825. márc. 27-éig terjed, amikor ország-bíróvá lépett elő, s így a tárnokmesterségtől megvált. (Brunsvik tárnokmesteri kinevezése 1802. ápr. 16-án kelt, de a tárnoki hivatalt — úgy látszik —, valóban csak május 10-én vette át.)

Az iratanyag rendszere Brunsvik hivatali előde, Szent-Ivány tárnokmester iratának rendszerét követi. Külön sorozatot alkotnak tehát egyfelől az ügyviteli iratok, hivatalos levelezés, bírói parancsok stb., vagyis a tárnoki hivatal működése során keletkezett iratok, másfelől a periratok, tehát a tárnoki szék működéséből eredő anyag. A tárnoki szék ugyanis csak pereket tárgyalt, így utána csak peres iratok maradtak fenn, az ügyviteli jellegű levelezést számára is a tárnoki hivatal bonyolította le, amely a tárnokmester különböző funkcióiból eredő hivatalos levelezést a fentiek szerint egyébként is végezte.

a) Az „Acta” sorozatba helyezték a tárnoki hivatal működése során létrejött, részben magára a tárnoki hivatalra, részben a tárnoki székre vonatkozó, perekkel kapcsolatos és ügyviteli stb. iratokat (nagy részét hivatalos levelezés-jellegű anyag).

Az iratok tárgya és jellege a következőkben foglalható össze:

A tárnoki hivatal és a tárnoki szék működésére, személyzetére stb. vonatkozó belső ügyviteli iratok, mint a tárnoki hivatal jegyzőjének eskütétele, esküformulája, a tárnoki székre meghívott városok delegátusainak (kiküldött ülnökeinek) megbízólevelei, városok kérelmei delegátus-küldés alóli mentesítésért, ily kérelmek elfogadása vagy elutasítása, a felmentett város helyett másik város delegátusának

behívása, még a volt tárnokmesterhez (Szent-Iványhoz) befutott iratok átvétele stb.

A tárnokmesternek, mint a tárnoki városok felügyeleti hatóságának levelezése a városokkal, felek kérelmei, jelentés városkapitányi tisztség betöltéséről, felek panaszai a városi hatóság, vagy egyes városi tisztségviselők (szenátor stb.) ellen per elfektetése, ingatlan vagy ingóságok jogtalan elárverezése miatt, zsidó kereskedő kérelme, hogy a pesti vásáron szabadon árulhasson stb.

Az anyag túlnyomó többségét a tárnokmesternek, mint a tárnoki városok felettes *bírói* hatóságának működéséből eredő hasonló jellegű iratok alkotják, tehát felek kérelmei bírói parancsok kiadásáért, ily bírói parancsok: a városi hatóságot utasító, pl. a per lefolytatását sürgető, birtokon belüli fellebbezést biztosító, ingatlanra, árura, tőkére bírói zárlatot elrendelő, vagy zárlatot feloldó, birtokba visszahelyező stb. tárnoki parancsok, városoknak parancssal kapcsolatos válaszai (pl. hogy a fél által valótlannul előadott adatok alapján kiállított parancsot nem hajtják végre stb.), továbbá a különféle peres és peren kívüli ügyekben kelt beadványok, városokhoz intézett leiratok, válasz-felterjesztések stb., pl. felek folyamódása végrendelet érvényesítése, örökség kiadatása, város által kezelt, kiskorút illető vagyon kamatainak kiutalása, elfogott tolvajnál talált pénznek a tulajdonos részére való visszaadása, üzletfelek közötti elszámolás, végrehajtás elrendelése és így a hitelező kielégítése, házra, szőlőre stb. elrendelt árverés felfüggesztése, elhasztása, kár megállapítása, magyar vagy osztrák törvényszék ítélete végrehajtásának felfüggesztése stb. tárgyában. Köztük néha olyan ügyek is, mint pl.: alkalmazott bérének peres vagyontömegeből való kifizetését kéri, jobbágyok kereskedőt (polgár) a tőlük vett bor árának megfizetésére kötelezni kérik stb., tárnoki intézkedések, levelezés a városokkal fenti ügyekben; információ-kérés perekre vonatkozólag, válasz-felterjesztések, fellebbezett perek felterjesztése stb.

Az iratanyag, Szent-Ivány előző tárnokmester iratainak rendszerét követve, egységes sorozatot alkot. Az iratok a rájuk vezetett lajstromkönyvi tételszámok szerint vannak rendezve. S minthogy a tárnoki hivatalban az ügyeket Brunsvik tárnokmesterségének egész ideje alatt folyamatos (évente újra nem kezdett) számokkal lajstromozták, a sorozat az egész anyagon végigfutó 1—10 330 számok szerint van felállítva. A számozás az időrendet követi, tehát a lajstromozásnál az iratok tárgyára nem voltak tekintettel (a fenti különféle iratok ugyanis a sorozatban vegyesen keverednek).

A kutatáshoz 3 kötet lajstromkönyv és 2 kötet mutató szolgál segédeszközüil. A lajstromkönyvek (I. 1802—1810, II. 1811—1819, III. 1820—1825) bejegyzései az egész Brunsvik-korszakon végigfutó tételszámokkal vannak ellátva. A bejegyzések a tételszámon kívül tartalmazzák az ügy rövid, de elég szabatos meghatározását és ha a bejegyzés, mint legtöbbszörre, beérkezett irathoz kapcsolódik, néha ez utóbbi keltét is, végül az elintézés módját és (rendszerint) annak idejét. A felterjesztett perek beérkezésével kapcsolatos bejegyzések azonban általában csak a felterjesztő város és a peres felek nevét tartalmazzák, további adatok nélkül.

A mutatókönyvek első kötete (1802—1819) két részből áll: a második rész a rendes mutató, amely főbetűk szerint (azokon belül nem pontos betűrendbe

szedve) adja a címszavakat: csaknem mind személyneveket, köztük csak elszórtan néhány tárgyi címszót. Utóbbiak s a felek között szintén elszórtan előforduló jogi személyek (városok, kir. fiscus, céh stb.) valamelyes tárgyi kutatást is lehetővé tesznek, a mutató azonban általában csak név szerinti kutatásra alkalmas. A bejegyzések az ügy egészen rövid megjelölését tartalmazzák s a szövegtől jobbra adják a lajstromkönyvi tételszámot, amely a fentiek szerint a vonatkozó irat számával (jelzetével) azonos. A bejegyzéstől balra látható számok a mutató bejegyzéseinek saját (betűnként újra kezdődő) sorszámai, amelyeknek tehát a vonatkozó irat jelzetéhez semmi közük nincs, így a kutatás szempontjából sincs jelentőségük. A mutatókönyv első részét képező, szintén nem pontos betűrend szerinti másik kivonatos mutató csak kevés, a második részből kiragadott személy- (és elvéve város-) nevet ad, tárgymegjelölés nélkül, s így a kutatásnál mellőzendő.

A mutatókönyvek második kötete, amely az 1820, 1821, 1822, 1823, 1824 és 1825 évekre vonatkozóan betűnként évente tagolódva adja a kivetett címszavakat (csaknem kizárólag személyneveket, úgy mint az első kötet), néhány szavas, egészen rövid tárgymegjelöléssel s adja, természetesen az irat számát (jelzetét) is.

A kutatás tehát személynév keresése esetén a fenti két mutatókönyv használatával, tárgy szerinti kutatás esetén pedig a sorozat egész anyagára vonatkozólag a lajstromkönyvek végignézésével történhetik. Az irat kiemeléséhez a lajstromkönyvből a tételszám, a mutatóból pedig 1819-ig a bejegyzéstől jobbra látható szám, 1820-tól a bejegyzés száma szükséges.

A sorozat iratanyaga megghiányosult (háborús kár). Egész iratkötegre kiterjedő hiány, a 10 331—10 506. számok iratai (az 1824. év végén keletkezett iratok és az 1825. évi teljes anyag). — Az anyag rendezett.

b) Az „Extractus” c. sorozat a tárnoki szék előtt Brunsvik József tárnokmestersége alatt tárgyalt perek tárnokszéki perkivonataiból áll. Túlnyomó többségükben kézzel írott tisztázatok, kisebb részben — a sorozat anyagában elszórtan — nyomtatott példányok (utóbbiak Trattner-kiadás). E sorozatban az előbbi, párhuzamos sorozattól eltérően, 1802. és 1825. évi iratok nem voltak és sincsenek. Ennek oka, hogy az 1802. évi ülészakot még Szent-Ivány Ferenc tárnokmestersége alatt tartották, ennek perkivonatai tehát Szent-Ivány állagában találhatóak, az 1825. évi tárnokszéki ülészak pedig már Cziráky tárnokmestersége idejére esett. A perkivonatok azonban ez évből Cziráky állagában sincsenek, mivel a levéltár szerkesztését ettől kezdődően megváltoztatták. (Ld. az O 102. törzsszámú állag leltárát.)

Felterjesztett városi perkiadmányok — akárcsak Szent-Ivány tárnokmester állagában — e sorozatban sincsenek (ennek magyarázatát ld. ott). Eredeti pertestek sem találhatóak az anyagban, az ilyen — egyébként is csak ritka esetben — felterjesztett eredeti iratokat ugyanis az ítélet meghozatala után (mint a korábbi tárnokmesterek idejében) mindig visszaküldték a városi hatóságnak.

A perkivonatok, a szokott módon, az ügynek csak az elsőfokú eljárásban történt lefolyását ismertetik, a tárnoki széknek az ügyben hozott ítéletét nem tartalmazzák. A tárnokszéki ítéletet tehát az ülésjegyzőkönyvekben (O 92) kell megnézni. Ezt lehetővé teszi az, hogy az ügy tárnokszéki tárgyalásának napja az irato-

kon mindig fel van tüntetve („revisa die...”, az előlap v. hátlap jobb felső sarkában), illetőleg az, hogy az iratok a vonatkozó ülésjegyzőkönyvi bejegyzések tételszámai szerint feküsznek. (Az iratok évek, s azokon belül a tételszámok szerint vannak tárolva.)

A perek ugyanolyan tárgyúak, mint az előző tárnokmesterek hasonló anyagában voltak, viszont újabb perfajtnának látszik a tiltott szerencsejáték miatt indult per. (A perek tárgyára és a történeti kutatás számára való felhasználhatóságára bővebben ld. a tárnoki levéltár Extractus processuum tavernicalium c. állagának (O 102) leltárában elmondottakat.)

A sorozat anyaga évente újra kezdődő folyószámok (a tárnoki széki ülésjegyzőkönyvek vonatkozó bejegyzéseinek tételszámai) szerint van tárolva. E számok az iratok hátlapján „Nro Revis.” v. „Nro. Revision.” szórövidítés mellett vannak feljegyezve, az iratokon előforduló egyéb számok, pl. a jelzetet alkotó tételszám alatt esetleg látható másik szám stb., a kutatáshoz nem szükségesek.

A sorozatnak saját segédkönyve nincsen. Tárgyi kutatás tehát csak az iratcsomók végignézésével történhetik. Névre irányuló kutatás esetén azonban fel lehet használni az ülésjegyzőkönyveket, amelyeknek bejegyzései az iratanyagnál gyorsabban nézhetőek át, tárgyi kutatásra viszont ezek nem alkalmasak, mivel a bejegyzések a felek nevén és az ítélet szövegén kívül egyéb, a per tárgyára, természetére vonatkozó adatokat rendszerint nem tartalmaznak.

A sorozat anyaga rendezett. Az 1807. évből perkivonatok nincsenek (ez évben ugyanis ülészakot nem tartottak), más évekből pedig, főleg az 1814. és 1816. évből az anyag többé-kevésbé meghiányosult (háborús kár).

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag nevéen és törzsszámán kívül az a) sorozatnál a folyószámot, a b) sorozatnál az évet és a folyószámot kell megadni.

O 98. ACTA TAVERNICALIUM ANTONII CZIRÁKY

(Cziráky Antal tárnokmester iratai)

1825—1827

6 csomó, 1 kötet

1—5.	Iratok	1825—1827	5 csomó
6.	„Protocollum... Officii Tavernicalis... Tavernici A. Cziráky...” [lajstromkönyv, tisztázat és fogalmazvány]	1825—1827	1 csomó
7.	„Index Officii Tavernicalis sub tavernicatu... Antonii Cziráky...” [mutató]	1825—1827	1 kötet

Cziráky Antal tárnokmesternek a tárnoki hivatal működéséből eredő iratai 1825. április 3-ától, amikor nevezett e tisztségét hivatali elődjétől, Brunsvik Józseftől átvette, kb. 1827. augusztus végéig. Bár Cziráky tárnokmestersége csak 1828.

január 12-én szűnt meg, amikor országbíróvá lépett elő, állagának anyaga nem megy tovább a mondott időpontnál. A tárnoki hivatalba később beérkezett iratok ugyanis (már 1827 szeptemberétől) utódának, Pálffy Fidélnek az állagában található. — A tárnoki szék működéséből eredő (peres) iratokat az állag nem tartalmaz. Az 1825. évi ülésszak anyagából ugyanis csak perkivonat-fogalmazványok maradtak fenn, amelyek az O 102 alatti, Extractus processuum tavernicalium c. állagban található, az 1826—1827. években pedig — az ülésjegyzőkönyvek tanúsága szerint is — tárnoki széket nem tartottak, a perek intézése tehát e fórumon szünetelt.

Cziráky Antal a tárnokmesteri hivatal betöltése előtt és után a megyei és dikaszteriális hivatalok különböző fokait járta végig. Szolgált a helytartótanácsnál (fogalmazó — titkár — tanácsos), a kancellárián, Esztergom, majd Vas megye főispáni helytartója volt, a magyar udvari kamara alelnöke lett, ezt cserélte fel a tárnokmesterséggel és Fejér vármegye főispánságával. Két év múlva országbíróvá lépett elő, a pesti egyetem elnöke lett, végül (1839-ben) államminiszterként (álladalmi konferenciális miniszter) Bécsbe került s e helyet az 1848-as átalakulásig megtartotta. Az ún. konzervatív párt egyik legerősebb képviselője volt, aki már főispáni tisztségében kemény harcot folytatott a liberális ellenzékkel a reformmozgalom megátlására. Az udvar teljes bizalmát bírta, aulikus magatartását a szabadságharc után is megtartotta. Jogi munkái közül a „*Conspectus Juris Publici Regni Hungariae ad annum 1848*” című (megjelent 1851) a legjelentősebb, mely a feudális kori magyar közjog legismertebb összefoglalása.

A Cziráky állagában fennmaradt iratsorozat ugyanolyan tartalmú, természetű és levéltári rendszerű, mint előde, Brunsvik tárnokmester állagának hasonló sorozata. Tehát ez is a tárnoki hivatal működésében létrejött, részben magára a tárnoki hivatalra, részben a tárnoki székre vonatkozó belső ügyviteli jellegű iratokat, peres és peren kívüli ügyekkel kapcsolatos hivatalos levelezés jellegű iratokat, tárnoki parancsokat és a kiállításukkal kapcsolatos különféle iratokat foglalja magában. Periratok — vagyis a csak pereket intéző tárnoki szék működéséből eredő iratok — Cziráky állagában nem maradtak fenn. (Az iratok tárgyára és jellegére vonatkozóan ld. a Brunsvik tárnokmester állagának hasonló sorozatáról elmondottakat.)

Az iratanyag, Brunsvik állagának rendszerét követve, egységes sorozatot alkot: az iratok a rájuk vezetett lajstromkönyvi tételszámok szerint vannak rendezve. S minthogy a tárnoki hivatalban az ügyeket Cziráky tárnokmesterségének egész ideje alatt is folyamatos (évente újra nem kezdett) számokkal lajstromozták, a sorozat az egész anyagon végigfutó (3—889) számok szerint van felállítva. A számozás, a lajstromozásnak megfelelően, az időrendet követi, az iratok tárgyára nincs tekintettel. A sorozat utolsó (5. raksz.) csomójában található néhány darab vegyes, lajstromozatlan irat is. Ezek a városoktól felterjesztett perek kísérőlevelei, vegyes permellékletek stb. az 1826—1827. évekből.

A kutatáshoz lajstromkönyv és mutató szolgál segédeszközül.

A lajstromkönyv ugyanolyan szerkezetű és részletességű, mint Brunsvik állagában. A tisztázott példány a sorozat egész anyagát tartalmazza, a fogalmazvány

viszont csak egy részét (344—883. sz.), amely azonban a kutatás szempontjából annyiban nem teljesen érdektelen, minthogy egyes bejegyzései a tisztázatnál valamivel részletesebbek.

A mutatókönyv csaknem kizárólag személyneveket ad, köztük elszórtan néhány városnévvel. A bejegyzések a néven és a lajstromkönyvi tételszámon kívül a tárgyra vonatkozó adatot alig tartalmaznak, a mutató tehát csak név szerinti kutatásra alkalmas. Tárgy szerinti kutatás csak az iratanyag vagy a lajstromkönyv végignézésével lehetséges.

Az anyag meghiányosult (háborús kár). Egyes számok hiányoznak. Kikérésnél, ill. idézésnél az állag nevéen és törzsszámán kívül az irat folyószámát kell megadni.

O 99. ACTA TAVERNICI FIDELIS PÁLFFY

(Pálffy Fidél tárnokmester iratai)

1828—1836

35 csomó, 2 kötet

1—35.	Iratok	1828—1836	35 csomó
36.	„Index Actorum... Officii Tavernicalis sub tavernicatu ...Comitis Fidelis Pálffy...” [mutatóformában készült lajstromkönyv]	1826—1834	1 kötet
37.	„Manuale Exhibitorum” [mutatóformában készült lajstromkönyv]	1828—1830	1 kötet

Az állag Pálffy Fidél tárnokmesternek a tárnoki hivatal működéséből eredő iratait tartalmazza. A tárnoki szék működése során keletkezett iratokat (vagyis periratokat) az állag nem tartalmaz, ezek az O 102 alatti, Extractus processuum tavernicalium c. állaghoz vannak beosztva.

Pálffy Fidél különböző közhivatalok, mint helytartótanácsi, majd kancelláriai tanácsosság, Árva megyei főispánság stb. betöltése után az uralkodó 1828. március 18-án nevezte ki tárnokmesterré. A tárnokmesterséget (ami mellett egyúttal a hét-személyes tábla bírása s Pozsony megye főispáni helytartója is volt) 1836. július 8-áig töltötte be, amikor a király m. kir. udvari kancellárrá nevezte ki. Pálffy Fidél, az udvari reakció talán legsötétebb, legerőszakosabb képviselője, aki az aulikus arisztokrácia köreiből is kivált Magyarországnak a Habsburg-birodalomba való beolvasztását célzó nyílt és titkos, durva erőszakot és ármánykodást egyformán felhasználó állandó igyekezetével. Ténykedése nevét főleg mint kancellár tette gyűlöletessé, minden nemzeti irányú gazdasági, társadalmi politikai kezdeményezés, mozgalom elnyomására, megakasztására irányuló törekvésével. Az országgyűlési ifjak, Kossuth és Wesselényi törvénytelen elfogatása, az 1832—36. évi országgyűlés befejeződése után megindult tömeges felségsértési és hűtlenségi perek az ő kancellári működéséhez fűződnek.

Pálffy tárnokmesteri állaga a fenti dátumoknak megfelelően — az 1828. év elejével kezdődik, de szórványosan egészen 1827 szeptemberéig visszamenően beérkezett darabok is fordulnak elő az iratok között. (Oly darabok ti., amelyek még Cziráky alatt érkeztek be, de már Pálffy tárnokmestersége idejében kerültek elintézésre.) Az anyag korban 1836 júliusáig terjed, amikor Pálffy a tárnokmesterséget a kancellársággal cserélte fel.

A levéltárban fennmaradt egyetlen iratsorozat — sorozatcím nélkül — ugyanolyan tartalmú, természetű és levéltári rendszerű, mint hivatali előde, Cziráky tárnokmester állagának hasonló sorozata, tehát ez is a tárnoki hivatal működése során keletkezett, részben magára a tárnoki hivatalra, részben a tárnoki székre vonatkozó belső ügyviteli jellegű iratokat, peres és peren kívüli ügyekkel kapcsolatos hivatalos levelezés-jellegű iratokat, tárnoki parancsokat és a kiállításukkal kapcsolatos különféle iratokat foglalja magában.

Az iratanyag egységes sorozatot alkot, az egész sorozaton — az évekre való tekintet nélkül — végigfutó (1—10697) folyószámok, ti. a lajstromkönyvi tételszámok szerint felállítva. E folyószámok (tételszámok) sorrendje általában az időrendnek (vagy a beérkezés vagy az elintézés idejének) felel meg, az iratok tárgyára nincs tekintettel. Meg kell még említeni, hogy az iratsorozat utolsó (35. raksz.) csomójában jelzet nélküli iratok is vannak. Ezek tárgya a következő: Pálffy Fidéltől a városoktól és a megyéktől beérkezett gratuláló levelek tárnokmesterré történt kinevezése alkalmából, peres felek által a tárnokmesterhez intézett folyamodványok, szegénységi bizonyítványok, a tárnoki honorárium fizetésével kapcsolatos iratok, tárnoki városok küldötteinek megbízólevelei, Pálffy tárnokmesterhez, mint Pozsony megye főispánjához megyei állások elnyeréséért benyújtott folyamodványok stb.

A kutatáshoz a fentebb említett segédkönyvek állnak rendelkezésre. Mindkettő a mutató és a lajstromkönyv kombinációja: betűrend szerint vezetett lajstromkönyv, a tételszámok minden betű alatt növekvő sorrendben következnek egymás után. Minthogy tételszámok szerint haladó lajstromkönyv nincs, feltehető, hogy ezek nem (elvesztett) lajstromkönyvhöz utólag készült mutatók, hanem az eredeti, mégpedig vegyes típusban készült segédkönyvek: betűrendes lajstromkönyvek.

A 36. rakszámú kötetbe csak a sorozat 1—8500 számai vannak bevezetve, a másik (37. raksz.) segédlet pedig éppen csak az 1—3199 számokat tartalmazza. Az időt illetően ez 1828. március 1-jétől 1830. április 15-éig, az előző pedig 1834 júliusáig halad. A későbbi anyaghoz viszont semmiféle segédeszköz nem áll rendelkezésre. Mindkét segédkönyv csaknem kizárólag személyneveket mutat, köztük elszórtan néhány városnévvel, tárgyi címszavak nincsenek indikálva. A bejegyzések a folyószámon (tételszámon), néven, a névhez kapcsolódó igen hiányos, szegényes ügymeghatározó adatokon és az irat keltén kívül további felvilágosítást nem adnak, tehát csak név szerinti kereséshez használhatók. Tárgy szerinti kutatás csak az iratanyag átnézésével lehetséges. A jelzet nélküli iratokban — természetesen — csak darabonkénti átnézéssel lehet kutatni.

Kikérés, ill. idézés esetén az állag nevén és törzsszámán kívül az iratok lajstromkönyvi tételszámát kell megadni.

1836—1841

17 csomó, 1 kötet

1—17.	Iratok	1836—1841	17 csomó
18.	„Index Actorum... Officii Tavernicalis... Baronis Eötvös...” [mutató formában készült lajstromkönyv]	1836—1841	1 kötet

Az állag Eötvös Ignác tárnokmesternek a vezetése alatt állott tárnoki hivatali működése során keletkezett iratait tartalmazza. A tárnoki szék működéséből eredő iratok (vagyis periratok) ebben az állagban sincsenek, ezek Eötvös tárnokmestersége idejéből is az O 102. alatti, *Extractus processuum tavernicalium* c. állagba kerültek.

Eötvös Ignác dikaszteriális szolgálatát a magyar kamaránál kezdte, ahol fogalmazói-titkári-tanácsosi beosztásokban működött, ezután a magyar kancellária előadó-tanácsosa, Sáros vármegye főispáni helytartója, majd főispánja, 1830-ban udvari alkancellár lett. 1831-ben, mint a felvidéki kolera-felkelés elfojtására kiküldött királyi biztos, a néppel szemben könyörtelen kíméletlenséget tanúsított, s nagy része volt a mozgalom kegyetlen elnyomásában. 1836. augusztus 9-én, mint a magyar kancellárrá előlépett Pálffy Fidél utóda, tárnokmesteri kinevezést kapott s e hivatalt 1841-ig, lemondásáig töltötte be.

Eötvös állagának anyaga, a fentieknek megfelelően, 1836. augusztusával kezdődik és 1841. szeptemberéig terjed. Az állagot alkotó egyetlen iratsorozat — sorozatcím nélkül — ugyanolyan tartalmú, természetű és levéltári rendszerű, mint elődei: Brunsvik, Cziráky stb. tárnokmesterek állagának „Acta” sorozat címet viselő vagy szintén cím nélküli hasonló sorozatai. Tehát ez is a tárnoki hivatal működésében létrejött, részben magára a tárnoki hivatalra, részben a tárnoki székre vonatkozó belső ügyviteli jellegű iratokat, peres és peren kívüli ügyekkel kapcsolatos hivatalos levelezés-jellegű iratokat, tárnoki parancsokat és a kiállításukkal kapcsolatos különféle iratokat foglalja magában. Az iratok tárgyára és természetére vonatkozólag bővebben ld. a Brunsvik tárnokmester állagának (O 97) hasonló sorozatáról elmondottakat.

Az iratanyag, Cziráky és Pálffy tárnokmesterek állagának rendszerét követve, egységes sorozatot alkot, az egész sorozaton — az évekre való tekintet nélkül — végigfutó (1—6345) folyószámok, ti. a lajstromkönyvi tételszámok szerint felállítva. E tételszámok sorrendje általában az időrendnek felel meg (az iratok tárgyára nincs tekintettel).

Az iratsorozat utolsó (17. raksz.) csomójában kb. 0,04 folyóméternyi jelzet nélküli irat van. Ennek tárgya a következőkben foglalható össze: Eötvös Ignáchoz a városoktól és megyéktől beérkezett gratuláló levelek tárnokmesterré történt

kinevezése alkalmából, peres felek benyújtott folyamodványai, peres ügyekben beterjesztett információk, városi delegátusok megbízólevelei stb.

A kutatáshoz a 18. rakszámú segédkönyv áll rendelkezésre. A kötet a mutató és a lajstromkönyv vegyes típusa: betűrend szerint vezetett lajstromkönyv, a tételszámok az egyes betűkön belül növekvő sorrendben követik egymást. A bejegyzések a tételszámon kívül adják a félként szereplő személy vagy város mutatószerűen kivetett nevét az ügyre, illetőleg tárgyra vonatkozó, meglehetősen hiányos adatokkal, valamint az irat keltét. Mivel tárgyi címszavak nincsenek indikálva, a kötet csak név szerinti keresésre alkalmas, tárgyi kutatás tehát csak az iratanyag átnézésével történhetik. A jelzet nélküli iratokat csak darabonkénti átnézéssel lehet kutatni.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag nevéen és törzsszámán kívül az iratok tételszámát kell megadni.

O 101. ACTA TAVERNICI GABRIELIS KEGLEVICH
(Keglevich Gábor tárnokmester iratai)

1842—1849

19 csomó, 2 kötet

1—19.	Iratok	1842—1849	19 csomó
20.	„Keglevich index” — „Tárnoki Hivatal Mutató Táblája...” [mutató formában készült lajstromkönyv: az iratanyaghoz használható segédkönyv]	1842—1849	1 kötet
21.	„Keglevich index” [a fentihez hasonló, de a kutatáshoz nem használható segédkönyv]	év nélkül	1 kötet

Az állag Keglevich Gábor tárnokmesternek a tárnoki hivatal működése során keletkezett iratait tartalmazza. A tárnoki szék működéséből eredő iratok (vagyis periratok) az állagban nincsenek, ezek Keglevich tárnokmesterségének idejéből is az O 102 alatti, Extractus processuum tavernicalium c. állagába vannak beosztva.

Keglevich Gábor szolgálatát a helytartótanácsnál kezdte, ahol hamarosan titkári, majd tanácsosi fokozatot ért el. 1824-ben Csongrád vármegye főispáni helytartója, néhány év múlva Nógrád vármegye főispánja lett. A kancellárián referendáriusi beosztásban töltött rövid idő (1830) után visszakерült a helytartótanácshoz, egyúttal koronaóri tisztséget kapott. Ezután a magyar udvari kamara alelnöke, 1836-ban annak elnöke lett. 1842. jan. 12-én az uralkodó az előző évben, 1841-ben lemondott Eötvös Ignác utódként — tárnokmesterré nevezte ki. E tisztséget a feudális magyar államszervezet megszűntéig, az 1848/49. évi átalakulásig viselte, vele lezárult a feudális-kori tárnokmesterek sora.

Keglevich iratanyaga tehát az utolsó tárnokmesteri állag, évköre — a fentieknek

megfelelően — 1842. februárjával kezdődik s 1849. májusáig terjed. Az anyag elején azonban olyan iratok is találhatóak, amelyek még Keglevich tárnokmesteri kinevezése előtt, 1841 szeptemberétől kezdve érkeztek be a tárnoki hivatalba, de már Keglevich idejében kerültek elintézésre. Keglevich állagának anyaga így közvetlenül kapcsolódik Eötvös Ignác 1841. szeptemberével záruló állagához.

Az állagot alkotó egyetlen iratsorozat — sorozatcím nélkül — ugyanolyan tartalmú, természetű és levéltári rendszerű, mint Keglevich hivatali elődei állagának részben szintén cím nélküli, részben „Acta” címet viselő hasonló sorozatai. — (Az iratok tárgyára és természetére vonatkozólag ld. Brunsvik tárnokmester állagának leltárában (O 97) az erre vonatkozólag elmondottakat.)

Az iratanyag — fentiek szerint — egységes sorozatot alkot, az egész sorozaton — az évekre való tekintet nélkül — végigfutó (1—7666.) folyószámok, ti. a lajstromkönyvi tételszámok szerint felállítva. A tételszámok sorrendje általában az időrendnek felel meg (az iratok tárgyára nincs tekintettel).

Az iratsorozat utolsó (19. raksz.) csomójában lajstromozatlan iratok találhatóak. Ezek tárgyát a következőkben lehetne meghatározni: peres felektől beérkezett folyamodványok, kancelláriai leiratok a tárnoki széktől a hétszemélyes táblára, birtokon belüli fellebbezés engedélyezése stb. ügyében.

A kutatáshoz a 20. rakszámú segédkönyv szolgál segédeszközüül. A kötet, Eötvös állagának segédkönyvéhez hasonlóan, a mutató és a lajstromkönyv vegyes típusa: betűrend szerint vezetett lajstromkönyv, a tételszámok tehát minden betű alatt növekvő sorrendben következnek egymás után. A bejegyzések adják a tételszámot, a félként szereplő személy vagy város mutatószerűen kivetett nevét az ügyre, illetőleg tárgyra vonatkozó meglehetősen hiányos adatokkal, az irat keltét és a város nevét, amellyel az illető ügyben a tárnoki hivatal levelezett (tárgyi címszavak nincsenek indikálva). A kötet tehát csak név szerinti keresésre alkalmas, tárgyi kutatás csak az iratanyag átnézésével lehetséges.

A fennmaradt másik (21. rakszámú) ugyanilyen természetű kötet a kutatáshoz nem használható. A lajstromozatlan iratokban csak darabonkénti átnézéssel lehet kutatni.

O 102. EXTRACTUS PROCESSUUM TAVERNICALIUM

(Tárnokszéki perkivonatok)

1825—1848

28 csomó

1—28.

Extractus processuum
tavernicalium

1825,

1828—1834,

1836—1838,

1840, 1842

1845—1848

28 csomó

A tárnoki széken Cziráky Antal, Pálffy Fidél, Eötvös Ignác és Keglevich Gábor tárnokmesterek idejében tárgyalt ügyek tárnokszéki perkivonatai: az 1825. évből fogalmazványok, a többi évekből kézzel írott tisztázatok (nyomatott példányok, ebben az anyagban, úgy látszik nincsenek). — A tárnoki szék 1790. évi visszaállítástól, amióta az egyes tárnokmesterek anyaga külön-külön állagokat alkot, a perkivonatok az illető tárnokmesterek anyagában találhatóak. Cziráky idejétől azonban Keglevichig, a tárnoki intézmény 1849. évi megszüntetéséig, a perkivonatok, vagyis a tárnoki szék működéséből eredő anyagot külön választották és ebben az állagban egyesítették.

Az állag anyaga, fentiek szerint, csak tárnokszéki perkivonatokból áll, eredeti perek vagy felterjesztett városi perkiadmányok nincsenek benne. Ezeket ugyanis visszaküldték az elsőfokon eljáró városi hatóságnak vagy — ti. a felek költségére készülő perkiadmányokat — esetleg rövid úton visszaadták a feleknek. (A perkivonatok tartalmára és a tárnokszéki eljárásban betöltött szerepére nézve ld. az Acta tavernicalia O 93 állag b) sorozatának leltárában elmondottakat.)

A perkivonatok, a szokott módon, az ügynek csak az elsőfokú eljárásban történt lefolyását ismertetik, a tárnoki széknél az ügyben hozott ítéletet nem tartalmazzák. A tárnokszéki ítéletet az ülésjegyzőkönyvekben (O 92) kell megnézni, amely viszont az ítélet szövegén kívül csak a felek nevét s a per egészen rövid meghatározását adja. A perkivonatok és az ülésjegyzőkönyvek tehát együttesen ismertetik a pereket: az előbbieket az elsőfokú eljárást, az utóbbiak a másodfokú döntést. A kettő kapcsolatát szolgálja a perkivonatokra mindig rájegyzett dátum: az ügy tárnokszéki tárgyalásának napja és a perkivonatoknak az ülésjegyzőkönyv tétel-számával megegyező folyószáma.

A tárnoki szék — mint a bevezetésben láttuk — kizárólag polgári ügyekben, illetőleg olyan ügyekben ítéltkezett, amelyeket a kor felfogása akkor a polgári ügyekhez számított. Utóbbiakon az ún. „delictum privatum”-okkal kapcsolatos ügyek értendők, amelyek ma általában a büntetőbíráskodás körébe tartoznak, de akkor polgári úton folytak le. Ilyenek a kisebb hatalmaskodás és erőszak (violentia), becsületsértés és rágalmozás (dehonestatio) s a károkozás és a tőle meg nem különböztetett kártérítés (damnum).

Az állag levéltári rendszere, a fentebbiek szerint, a tárnoki szék ülésjegyzőkönyveihez igazodik. Az anyag tehát évente s éveken belül az iratok évente újra kezdődő folyószámai: az ülésjegyzőkönyvi tétel-számok szerinti rendben vannak, kivéve az 1846—1847. éveket, amelyek anyagán a számozás átfut. E tétel-számok sorrendje, természetesen, megfelel az ügyek tárnokszéki tárgyalása pontos időrendjének (a tárgyalás napi dátuma az iratokon mindig megtalálható). A mondott folyószámokon és dátumokon kívül az iratokon egyes éveken egyéb számok és dátumok is vannak, ezeknek azonban a kutatás szempontjából ma már nincsen jelentőségük. (Az irattárolás alapjául szolgáló folyószámok az iratokon különböző módokon — fekete vagy színes ceruzával, tintával, egyes éveken „*Ne Revis.*” szórővidítés alkalmazásával stb. — vannak jelölve, így itt fel nem sorolhatók.)

Az állaghoz semmiféle segédkönyv nincs. A kutatás (ti. tárgyi kutatás) tehát vagy az iratok csomónkénti átnézésével lehetséges, s ez esetben a perkivonaton

feljegyzett dátum és folyószám alapján az ülésjegyzőkönyvben keresendő ki a tárnoki szék ítéletének szövege, vagy fordítva, az ülésjegyzőkönyvek átnézésével történik s ez esetben, szintén a mondott adatok alapján, az ülésjegyzőkönyvi bejegyzéshez keresendő ki a megfelelő perkivonat, amely az ügy lényegének ismertetésével a tárnokszéki ítélet szövegét érthetővé teszi. Név szerinti keresés esetén fel lehet használni az ülésjegyzőkönyvek névmutatóit is. — Itt meg kell jegyezni, hogy az ülésjegyzőkönyvek az 1832—1833. évekből nem maradtak fenn, más évekből viszont rendelkezésre állanak.

O 103. LIBELLI APPELLATIONALES

(Fellebbezések)

1803—1848

5 csomó

1.	„Libelli Appellationales ad Sedem Tavernicalem” [városi hatóságok felterjesztései a tárnoki székhez]	1831—1848	1 csomó
2—5.	„Libelli Appellationales ad Curiam Regiam” [peres felek beadványai a kir. kúriához]	1803—1842	4 csomó

Az állag két sorozatra tagolódik. Az első, kisebb sorozat: városi törvényszékektől a tárnoki székre fellebbezett pereket kísérő felterjesztések (ti. az elsőfokon eljáró városi hatóságnak a tárnokmesterhez intézett ilyen felterjesztései), a második, nagyobb sorozat: peres feleknek a tárnoki széken benyújtott és onnan a kir. kúriára való további fellebbezései ún. fellebbező levelei (libelli appellationales), ill. ilyen fellebbezéssel kapcsolatos beadványai Brunsvik József, Cziráky Antal, Pálffy Fidél, Eötvös Ignác és Keglevich Gábor tárnokmesterek idejéből.

Az előbbieket (a felterjesztéseket) részben — szegényjogon vagy mint csődügyek — eredetiben felterjesztett pereket (ui. ilyeneket a kúriai gyakorlatban is az alsóbb fokon eljáró hatóság terjesztett fel), részben perkiadmányban (másolatban) felterjesztett rendes polgári pereket kísérik, amelyeket a városi peres eljárás gyakorlata szerint nem a fél szokott benyújtani, hanem szintén a város terjeszt fel a tárnoki székre történő fellebbezés esetén.

A felterjesztések az említett tárnokmesterek állagaiba, és pedig ezeknek a tárnoki hivatal működéséből eredő sorozataiba kíváncznának és valószínűleg csak a kezelés felületessége folytán nem kerültek oda. A többi ugyanilyen felterjesztéseket ugyanis korábban e sorozatokba osztották be. Az utóbbiakat (a beadványokat) úgy látszik rendszeresen külön kezelték, nem sorolták be a tárnokmesterek említett sorozataiba, ahová pedig természetüknél fogva, mint a tárnoki hivatalhoz befutott, az ügyvitellel kapcsolatos iratok tartoznának. E külön kezelt beadványok bizonyára meghiányosultak, minthogy a fennmaradt anyagnál eredetileg nagyobb mennyiségben kellett lenniük. Megmaradt részüket azután egyesítették a besoro-

lásból kimaradt felterjesztésekkel, a „Libelli appellationales” megjelölés ugyanis — tágabb értelemben véve — amazokra is alkalmazható.

A beadványokkal (2. sorozat) kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy azokban a felek (köztük gyakran a kir. fiscus, városi ügyész, kereskedelmi társaság vagy ilyenek tagjai stb.) rendszerint csak magát a fellebbezést jelentik be, illetőleg annak engedélyezését s ehhez a tárnoki szék ítéletlevelének kiállítását kérik, néha azonban a birtokon belüli fellebbezés, vagy (szegényjog alapján) az illetékfizetés nélküli fellebbezés megadásáért folyamodnak. A fellebbezés 1807-ig a kir. táblához történt, azután — az 1807. évi 9. tc. értelmében — egyenesen a hétszemélyes táblához. E jogszabály alapján ugyanis — mint a bevezetésben is láttuk — ezután csak a „levata” (perfelvétel) történik a kir. táblán, az ügyek érdemleges eldöntése a hétszemélyes tábla hatáskörébe tartozik (a kir. tábla nem hoz ítéletet, csak felveszi és átteszi a pert a hétszemélyes táblára).

Az állag iratai, mint forrásanyag, inkább hivataltörténeti (jogtörténeti) szempontból értékesek, mivel a fellebbezés tényét mutatják és (a fellebbezést kérő beadványok) felhívják a figyelmet, hogy az illető ügy végleges befejezését dokumentáló iratok a kúriai levéltár Processus appellati c. állagában (O 21) keresendők.

Ez iratok egyébként közvetlen forrásadatokat nem tartalmaznak: rövid s többnyire formulából álló szövegek, amelyek a per megjelölésére általában csak a felek nevét adják, már a per tárgyának egyszavas meghatározását (pl. successionalis, liquidum debitum stb.) sem mindig tartalmazzák, további adatokat pedig csak a legkritikább esetben nyújtanak, pl. a fellebbezés okának megjelölésében vagy a birtokon belülség kérelmének megindokolásában (utóbbi rendszerint az 1729. évi 28. tc.-re való hivatkozással történik).

A felterjesztések többnyire évente kisebb kötegekbe vannak kötve, a kötegeknél, illetőleg az iratoknál az éveken belül rendszer nélkül: sok darabon egyáltalán nincsen szám, ahol viszont van, az sem az egyes tárnokmesterek állagában található megfelelő sorozat folyószámainak (lajstromkönyvi tételszámainak), sem az ülésjegyzőkönyvek tételszámainak nem felel meg, illetőleg az utóbbiaknak csak elvéve felel meg.

A beadványok évente vannak csomózva, ezeken belül részben az ülésjegyzőkönyvek tételszámai (piros vagy fekete ceruzával), részben a fentebbiekhez hasonló ismeretlen eredetű (tintával írott) folyószámok szerint többé-kevésbé rendezve. Az ülésjegyzőkönyvi tételszám az ismeretlen számok szerint rakott iratokon is rendszerint fel van jegyezve (szintén ceruzával).

A kutatás a fentiekhez képest az egyes évek szerint darabonkénti átnézéssel, illetőleg az ülésjegyzőkönyvek mutatóinak értelemszerű használatával történhetik. Az elmondottak szerint azonban az anyag, mint forrásanyag használata mellőzhető, illetőleg csak speciális kutatásnál — a perek útjának rekonstruálásához — használható, s ha kitűnik, hogy az ügy a tárnoki székig feljutott, célszerű mindig megnézni a Processus appellati (O 21) mutatóit is annak megállapítása végett, hogy a per végső fokon nem került-e a hétszemélyes tábla döntése alá, amely esetben a mondott állagban maga a per érdemleges adatokkal — remélhetőleg megtalálható.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag nevéen és törzsszámán kívül az irat keltét, valamint azt a fórumot (tárnoki szék vagy kir. kúria) kell feltüntetni, ahová a fellebbezés történt.

O 104. VEGYES IRATOK

1650—1848

1 csomó

Az állag nagyjából a levéltár rendszerébe be nem sorolt, jelzet nélkül fennmaradt, részben a budapesti hadműveletekkel kapcsolatban széthullott tárnoki anyagból, nem reponálható különféle vegyes iratokból áll. Az anyagban a tárnoki levéltár összes többi (egykorúan rendezett) állagának és sorozatának anyagához hasonló darabok vannak összekeveredve: részben olyanok, amelyeket annak idején ügykezelési gondatlanságból a levéltár rendszerébe beosztani elmulasztottak, részben olyanok, amelyek a háborús események folytán eredeti helyükről kihullottak és oda — jelzet hiányában — többé vissza nem helyezhetők.

Az elmondottaknak megfelelően az anyagban a tárnoki hivatal és a tárnoki szék belső ügyvitelével kapcsolatos iratok, bírói parancsot kérő folyamodványok és tárnoki parancs-fogalmazványok vannak. Ezeken kívül a felek egyéb beadványai, hivatalos levelezés a legkülönbözőbb peres és peren kívüli ügyekben, főleg Gyurcsányi Gábor altárnokmester idejéből, továbbá tárnokszéki perkivonatok, felek által perükre vonatkozólag kiadott kéziratok és nyomtatott információk, ügyiratok és perek széthullott részei, kihullott mellékletei, valamint fellebbezések, ítéletjegyzékek, esküminták, tárnoki parancs-minták és ma már alig, vagy egyáltalán nem agnoszkálható és így további rendezést nem érdemlő vegyes iratok találhatók. Ugyanez a sokféleség és a tárnoki levéltár többi állagával, ill. sorozatával való párhuzam tapasztalható az iratok kora tekintetében is, minthogy az anyagban az Acta tavernicalia (O 93) tartalmához hasonlóan, egy-két darab XVII. századi irat is előfordul, az anyag többségét alkotó XVIII—XIX. századi iratok pedig egészen 1849-ig terjednek, mint a tárnoki levéltár többi, rendszerbe foglalt egységei.

E vegyes iratok mennyisége az elmúlt évek rendezési munkálatainak eredményeként csökkent le az addigi 4 csomóról a fent jelzett 1 csomóra. A többi irat ugyanis a tárnoki levéltár más állagainál került elhelyezésre, ahonnan azok az idők folyamán elszakadtak. Az addigi állagkeretben maradt fenti 1 csomó irat közül (vagyis a csomón belül), külön sorozatot alkotnak a tárnoki városok által Gyurcsányi Gábor altárnokmesterhez felterjesztett iratok. Ezek a felküldő városok betűrendjében s azokon belül időrendben fekszenek. A csomó nagyobbik részét kitevő többi — tovább ésszerűen nem rendezhető, ill. további rendezést nem érdemlő — különféle vegyes irat minden rendszer nélkül van a csomóban.

Az állagban az előbbi iratok esetében a városok betűrendje alapján, utóbbiak esetében pedig darabonként átnézéssel lehet kutatni. Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a felterjesztő város nevét kell megadni, ill. az egész csomót kell kérni.

ERDÉLYI KIRÁLYI TÁBLA LEVÉLTÁRA XVIII—XIX. SZÁZAD

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A XVI. században, Erdély önállósulása után létrejött fejedelmi tábla (Tabula Principalis) túlélte a fejedelemség megszűnését s a változott helyzetnek megfelelően „országos” törvényszék (Judicium Regni) elnevezést kapott. A Habsburgok — mint ismeretes — a birtokukba került Erdélyt Magyarország többi részétől elválasztva külön államszervezet alá rendelték s ez természetesen eredményezte a tábla elnevezésének megváltozását is. Az országos törvényszék működése az átmeneti korszakban — az új államszervezet kiépítésének során — teljesen bizonytalanná, szaggatottá vált és csak a közigazgatás megszervezése után került sor arra, hogy a jogszolgáltatás rendezett keretben történjen. Az országos törvényszék 1737-ben a magyar királyi táblához hasonló új szervezetet kapott, alkalmilag összehívott oktavális bíróságból a törvényszakok idején rendszeresen ítélkező fórummá vált s címe erdélyi királyi táblára módosult. Újjászervezését Mária Terézia intézkedései fejezték be, a királynő e tábla székhelyét az 1737-ben kijelölt Nagyszében helyett előbb Medgyesre, majd 1754-ben Marosvásárhelyre tette át s az ügyvitelének szabályozására 1777-ben részletes utasítást bocsátott ki.

Az erdélyi kir. tábla így kialakult működésében II. József reformjai rövid ideig tartó változást hoztak: a császár az 1786-ban életbe lépett bírósági reform keretében Erdély jogszolgáltatását is átszervezte. Ennek során e tábla addigi vegyesfokú bíróság jellegét megszüntette, a továbbiakban e tábla kizárólag fellebbviteli bíróság s tevékenysége kibővült az alsóbb bíróságok feletti felügyeleti hatáskörrel. Székhelye ismét Nagyszében. A reformok során 1787-ben Marosvásárhelyen és Kolozsvárott egy-egy kerületi tábla (tabula districtualis) is létesült. A perek útja ebben az időszakban: elsőfokon az alsóbb bíróságokon vagy a kerületi táblákon indult perek másodfokon az erdélyi királyi táblára s onnan harmadfokon a főkormányzék (Gubernium Transsilvanicum) elé mehettek tovább, mely fórum II. József korában Erdély számára a legfelső bíróság szerepét töltötte be.

A Justitia Josephina — mint József újításának egész rendszere — 1790-ben érvényét veszítette s a jogszolgáltatási szervezet ismét korábbi formái szerint működött tovább Erdélyben is. Megszűnt a két kerületi tábla, az erdélyi királyi tábla vegyesfokú hatásköre feléledt és a perek innen a főkormányzéken át még bizonyos esetekben az ismét visszaállított erdélyi udvari kancelláriához is fellebbvihetők voltak. E tábla 1790-ben Nagyszébenből vissza is költözött Marosvásárhelyre, ahol 1848-ig folyamatosan ítélkezett.

E tábla működésének az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc eseményei,

az ország osztrák megszállása s ennek folyamányaként a magyar jogszolgáltatás feloszlatása véget vetett. Az abszolutizmus korszakában csak a tábla levéltára működött, mely ekkor a marosvásárhelyi cs. kir. törvényszéknek alárendelve végezte az új helyzetben ráhárult teendőket: a megszünt tábla referensi pertárainak átvételét, a befejezetlenül maradt perek ügyiratainak kikeresését és átadását a cs. kir. bíróságoknak, melyek a pereket a továbbiakban lefolytatták, továbbá az összegyűlt iratok lajstromozását.

A provizórium idején ismét a régi szervezettel folyt a bíraskodás, 1861-ben e tábla ismét megkezdte működését és egész Erdélyre kiterjedő illetékességgel 1891-ig folytatta. Ekkor a kir. táblák decentralizációja (1890: XXV. törvénycikk) során illetékességi területének egy része az újonnan felállított kolozsvári kir. ítélőtábla hatáskörébe utaltatott és elnevezése is az erdélyi kir. tábla helyett marosvásárhelyi kir. ítélőtábla lett. Az Erdélyre kiterjedő illetékesség így kettéoszlott.

E változás évében, 1891-ben az erdélyi királyi tábla működése alatt képződött iratokat — régi levéltárát — a Magyar Országos Levéltár vette át. Ismertetésünk erre az anyagra terjed ki. E táblának, már mint marosvásárhelyi kir. ítélőtáblának a működéséről itt nem adhatunk számot az 1891. évet követő időből, minthogy az erre vonatkozó iratanyag nem került az Országos Levéltár birtokába.

Az átadott levéltár az erdélyi kir. tábla 1737—1848. évi iratait, a József-kori kerületi táblák irattárait s a produkcionális szék (Forum Productionale) kisebb mennyiségű iratát tartalmazta. Az átvett különféle jegyzőkönyvek között volt a tábla újjászervezése előtti időből, 1723-tól kezdődően is néhány kötet. A kerületi táblák szervezete és hatásköre a magyarországi kerületi táblákéval egyező volt. A produkcionális szék az elidegenített kincstári birtokok visszaszerzéséért indult perekben járt el. Ez ügyek — az erdélyi kir. tábla helyett — különleges fórum elé voltak utalva, mely a gubernator elnöklete alatt főkormányiszéki, kir. táblai és törvényhatósági tisztségviselőkből alakult. Az ügyeket itt is a tábla ítélőmesterei referálták, az iratok ezen a révén kerültek be e tábla levéltárába.

A regisztraturák közül természetesen e kir. tábláé volt a legnagyobb, a levéltár túlnyomó részét ez képezi. Az alábbiakban ennek a fórumnak szervezetét és hatáskörét kívánjuk részletesebben is ismertetni.

Az 1737. évi újjászervezés, majd a fejlesztést célzó további reformok után az erdélyi királyi tábla személyzetét az elnök, a három perelőadó-ítélőmester, 12 rendes és általában 8 létszámfeletti assessor, a főprotocollista, továbbá az elnök és az ítélőmesterek mellé rendelt egy-egy, összesen 4 protocollista, a levéltáros s a szegények ügyvédje alkotta a megfelelő segédszemélyzettel. Rajtuk kívül a munkában — mint a magyar kir. kúrián s a bánai táblán — a bírák mellé beosztott jurátusok („deákok”, kancellisták) is részt vettek, akik az ügyvédi vizsgához szükséges joggyakorlatot Erdélyben itt szerezték meg s ügyvédi vizsgájukat is e táblán tehették le. E tábla tagjai közé tartozott még a kincstár érdekét képviselő fiscalis director is, aki az üléseken az assessorokhoz hasonlóan foglalt helyet.

A bírák eredetileg ezen a fórumon is a főpapi, főnemesi és köznemesi rendből kerültek ki, de a XVIII. század vége óta e táblához egyházi rendű tagokat többé

nem neveztek ki s a főnemes assessorok elsőbbsége a köznemes táblabírákkal szemben is megszűnt, a rangsort a szolgálat ideje határozta meg.

Az erdélyi kir. tábla — a Justitia Josephina rövid korszakát nem számítva — vegyesfokú bíróság volt. Elsőfokon hatáskörébe tartoztak: magyarok és székelyek ősiséggel kapcsolatos, ősi jogot érintő vagyoni jogi pererei, kiváltságlevelek felülvizsgálatát kívánó keresetek, valamint e két „nemzet” tagjainak ingatlanok elidegenítésének érvénytelenítésére, szökött jobbágy visszakövetelésére irányuló, több törvényhatóság területén fekvő birtokok esetében indított pererei. Ugyancsak e tábla elsőfokú hatáskörébe tartoztak a törvényhatóságok közötti határvillongással kapcsolatos, törvényhatóság vagy nemes község ellen indult, vagy bírói parancsok megszegői ellen folyamatba tett perek s a magyarok és székelyek több más kisebb jelentőségű ügye is.

A századok pererei egyes esetekben, mint jobbágy-visszakövetelés, törvényhatóság vagy község elleni kereset, parancs megszegése, elsőfokon ugyancsak e kir. tábla elé kerültek.

Mind a magyarok és székelyek, mind a századok elsőfokon itt vették fel — a produkcionális szék elé utalt ügyek kivételével — mindazokat a pereket, melyek a fiscalis director felperessége mellett indultak, közöttük a XVIII. század vége óta a hűtlenségi kereseteket is, melyek korábban törvény szerint az országgyűlés hatáskörébe tartoztak.

A román nemesek — aszerint, hogy magyar, székely vagy szász területen laktak — jogszolgáltatás szempontjából annak a „nemzet”-nek tagjaival azonosnak tekintettek, peres ügyeiket azokra vonatkozó előírások szerint vihették.

A jobbágyok ügyei, tekintet nélkül anyanyelvükre, csak a feudális korszak végén legfeljebb fellebbvitel útján kerülhettek e kir. tábla elé.

Az elsőfokon felvett ügyek vaskos periratai képezték e tábla levéltárának fő anyagát. Ezek az iratok és főleg a hozzájuk tartozó különféle permellékletek, melyek gyakran a fejedelmi időkig, sőt olykor a nemzeti királyság idejéig (nem egy esetben az Árpád-ház korszakáig) nyúltak vissza, értékes forrásai voltak Erdély és a hozzá kapcsolódott magyar területek sok évszázados történetének.

Korban körülhatároltabb s ügyirat mennyiség tekintetében kevesebb az az anyag, mely e táblához fellebbezés útján felkerült perekből jött létre. A táblára fellebbvitel a magyar (és partiumi), továbbá a székely törvényhatóságok bíróságaitól volt, a századok a pereiket elsőfokú saját fórumaiktól e tábla kikerülésével vihették fel a főkormányzókhoz és tovább az erdélyi kancelláriához. A fellebbezett perek forrásértéke ugyancsak jelentős volt. A rendkívül változatos perek között, a nagyrészt polgári (magánjogi és delictum privatumokkal kapcsolatos) ügyeken kívül sok büntető-per is található volt, az egykorú erdélyi viszonyokra jellemző érdekes tartalommal.

Az itt elmondottak — mindezek — már csak emlékeztetnek a forrásértékeknek a múltban volt lehető felhasználására: az 1945. évi budapesti hadműveletek idején az Országos Levéltárát ért tűzvész az iratokat elpusztította. A véletlen folytán maradt csak fenn néhány irat, mely a folyó ügyintézés során ezidőben a raktárból ki lett emelve.

Az erdélyi királyi tábla iratait a Magyar Országos Levéltár kiküldöttje 1891. november 6-án vette át Marosvásárhelyen és haladéktalanul Budapestre szállította. (Orsz. Levéltár levéltára Y. 1.—I. 206/1890.)

Ezt az iratanyagot kiegészíti néhány, azóta más fondokból előkerült, magánosoktól ajándék és vásárlás útján megszerzett irat, melyek eredetüknél, tárgyuknál fogva vagy mint az elpusztult akták tükröző iratai ebben a levéltárban kaptak elhelyezést.

Az erdélyi királyi tábla levéltárába egyetlen fond — az erdélyi királyi tábla fondja — és ennek egyetlen állaga van besorolva, ezt az iratanyagot ismertetjük a továbbiakban.

Erdélyi királyi tábla

O 105. ERDÉLYI KIRÁLYI TÁBLA IRATAI

XVIII—XIX. század

3 csomó, 6 kötet

1—2:	Iratok	(XVII) XVIII— XIX (XX). század	2 csomó
3.	Instructio pro Tabula Regia Judiciaria Transsilvanica [az erdélyi kir. tábla ügyviteli utasítása, kiadta Mária Terézia 1777. augusztus 6-án, eredeti példány a tábla címe más változatban: Tabula Regia Transsylvaniae Judiciaria, Tabula Regiae in Transsilvania Judiciaria, Tabula Regia Magni Principatus Transsilvaniae Judiciaria, melyeket mint főbb formákat említünk]	1777	1 kötet
4.	1815-ik esztendőben... ítélőmester Pávai Vajna Elek pennáján lefolyt pereknek törvényes jegyzőkönyve [1815. év vízkeresztji törvény- szakában Vajna ítélőmester referátumával ítéletre került polgári és büntető perek tárgyalási jegyzőkönyve]	1815	1 kötet
5.	Album societatis cancellariae... Johannis Barcsay... magistri protonotarii... [Barcsay ítélőmester mellé beosztott jurátusok nyilvántartó- könyve, a kötet elején a jurátusok (kancellisták) rendtartásának és eskü- formájának másolata]	1829—1832	1 kötet
6.	Ítélőmesterek Papp Alajos és Sebestyén Gergely melletti irnoki székek albuma [nevezett ítélőmesterek mellé beosztott jurátusok nyilvántartó- könyve]	1862	1 kötet

7.	Armálisok, nemességigazolások az erd. táblai eln. iratok között [fenti tárgyú mutató a tábla elnöki irataihoz, készült az Országos Levéltárban]		1 kötet
8.	Approbatarum et compilatarum constitutionum magni principatus Transsilvaniae specialis cynosura... [az erdélyi törvénykönyvek anyagából kiemelt címszavak, lexikonszerű magyarázó szöveggel]	1782	1 kötet
9.	Vegyes perek [az erdélyi főkormánysház és a marosvásárhelyi ítélőtábla perkiadmányai]	1773—1778	1 csomó

Az itt tárgyalt állagot részletesebben az alábbiak szerint ismertetjük:

1. csomó

a) Az erdélyi királyi tábla levéltárának iratai: elnöki napló a tábla 1759—1761. évi üléseiről, referált (elintézett) akták naplója 1790-ből, a kolozsvári tanács 1789. évi felterjesztése e táblához peres ügyben, egy nemesség-vitató per 1843-ból (e per a kézdialmási Szabó és Mátyás családok pere), három irat a XVII. századból (kérelem a fejedelemhez, hiányos armális-másolat, XIII. századi oklevél átirata).

b) Az erdélyi királyi tábláról kibocsátott iratok: perújító parancs megyéhez 1777-ből, táblai perkiadmányok 1802-ből és 1805-ből két vagyoni jogi pert illetően.

c) Az erdélyi királyi tábla jurátusainak kiadványai: tanúkihallgatási jegyzőkönyvek és perbehívás elvégzését igazoló jelentés-formában készült bizonyág-levelek a XVIII. századból.

d) Perüktől elszakadt mellékleteknek látszó néhány XVIII. századi irat.

e) Az erdélyi királyi táblával kapcsolatban álló erdélyi bíróságok XVIII—XIX. századi iratai: a marosvásárhelyi kerületi tábla egy irata s egy megyei tanúkihallgatási jegyzőkönyv.

2. csomó

A tűzvész idején tanulmányozás alatt állott, a raktárból kiemelve így a pusztulást elkerülte a maga egészében.

a) Az erdélyi királyi tábla levéltárának a levéltárkezelők változásával kapcsolatban készült átadás-átvételi jegyzékei, rövid állomány-kimutatással az 1779—1838 közötti évekből.

b) A levéltár abszolútizmuskori működésére vonatkozó dokumentumok s a megszűnt erdélyi királyi tábla elnöki pertárában talált iratok lajstroma 1852-ből.

c) A levéltár működésének megszüntetésére vonatkozó iratok: átadása a Magyar Országos Levéltárnak, az erre vonatkozó jegyzőkönyvek és átadás-átvételi jegyzőkönyvek 1891-ből.

d) A levéltárról 1892-ben a Magyar Országos Levéltárban készült áttekintés a beszállított anyag alapján.

e) A levéltár keltezetlen „ládajegyzékei”, melyeket feltehetően 1924-ben, a Magyar Országos Levéltárnak jelenlegi épületébe költözése alkalmával vettek fel. (Régi helye a Budai Várban az Országház utcában volt.)

f) A levéltár 1940—1941. évi rendezéséből fennmaradt csomójegyzékek.

g) A levéltárra vonatkozó vegyes iratok, mint: ingóságainak jegyzéke, levéltári letétbe került iratok visszaigénylése és egyéb a XVIII—XIX. századból.

A 3—8. *rakszámú kötetek* közül a levéltár állományába tartoznak a 3—6. *rakszámúak*, a további (7—8. *rakszámú*) kötetek később kapcsolódtak a levéltár maradványaihoz.

A 9. *csomóban* található perkiadványok is utólag kerültek a levéltárba.

Az iratok a két első csomóban tárgy szerint palliumokba foglalva vannak rendezve, a palliumok betűkkel vannak megjelölve, amint ezt a részletes ismertetésünkben bemutattuk. A kutatáshoz ez a részletezésünk szolgál segédletül.

Irat meghatározásához, az állagon belül, a csomó száma, a pallium betűje s az irat megjelölésére alkalmas egyéb adatok (az irat jellege, kelte) közlendők.

A KERÜLETI TÁBLÁK LEVÉLTÁRAI

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A másfél évszázados török uralom megszűnése, majd a Rákóczi-szabadságharc tragikus bukása után a háborúk korszaka egy időre lezárult és egy viszonylag békés időszak következett. Ebben a történelmi helyzetben a Habsburg-elyomás addigi kíméletlen módszerei is enyhültek, és megindulhatott az ország közigazgatásának és jogszolgáltatásának gyökeres átszervezése. A reform különösen a jogszolgáltatásban vált sürgetővé, mivel az elavult bírósági szervezet és perjog már nem volt képes kielégíteni a gazdasági-társadalmi fejlődéssel járó fokozott követelményeket és a területileg jelentősen megnagyobbodott ország igényeit.

A feudális uralkodóosztály tagjainak magánjogi pereiben a vármegyénél magasabb szinten elsősorban az ítélmesterek (protonotáriusok) bíraskodtak, mivel a kir. kúriát 1724 előtt csak alkalmilag, ún. octavalis ülészekokra hívták össze és akkor is legtöbbször csak szűkített hatáskörrel, és korlátozott területi illetékességgel járt el. A protonotáriális bíraskodás hosszadalmas ügyintézése, megvesztegethetősége és egyéb fogyatékoságai (vándorlás, jogilag képzetlen és részrehajló bírótársak bevonása az ítélkezésbe stb.) miatt már nem felelt meg a jogszolgáltatás követelményeinek, és így napirendre került annak végleges megszüntetése.

A négy protonotárius (ugyanis a nádornak egy, az országbírónak szintén egy és a személynöknek két ítélmestere volt) vándorbíróságát az 1723. évi bírósági reform keretében törölték el, és az ez évi 31. törvénycikk elrendelte az ezek helyébe lépő négy új királyi bíróság: a kerületi táblák felállítását. Ez volt a bírósági reform egyik legjelentősebb intézkedése.

Az idézett törvénycikk a négy kerületi tábla területi illetékességét az ország négy nagy tájegységére (Dunán-innen, Dunántúl, Tiszán-innen, Tiszántúl) határozta meg, és székhelyüket is ennek megfelelően jelölte ki Nagyszombatban, Kőszegen, Eperjesen és Nagyváradon. A kerületi táblák — a törvénycikk rendelkezéseinek megfelelően — 1724-ben megkezdték működésüket. (NB. itt kell megemlítenünk, hogy a négy magyar kerületi tábla felállítása után csakhamar Horvát-Szlavónországban is létesült egy kerületi tábla, Zágráb székhellyel. Ennek tárgyalására azonban, mivel iratanyaga nincs az Országos Levéltár őrizetében, nem térünk ki.)

A törvény a kerületi táblák bírói személyzetét öt főben állapította meg (1 elnök és 4 ülnök). A bírák mellett még egy esküdt jegyző (juratus notarius), négy esküdt (juratus) és egy szegények ügyvédje (pauperum advocatus) alkalmazására került sor. A törvény szerint a négy esküdt közül egy — mint kiadó (expeditor) — rendes

díjazást kap, a többi pedig évi 100 forint segélydíjban részesül. Ez utóbbiak látták el az írnoki teendőket.

A rendes ülnökökön kívül számfeletti assessorok is — szavazati joggal vagy anélkül — részt vettek a kerületi táblák bírói személyzetének munkájában, de fizetést nem kaptak. Velük együtt az ülnökök száma 6-8 főre emelkedett.

A kerületi táblák nem bírói személyzetének létszáma azonban már megalakulásukkor is eltért a törvényben és a részükre kiadott instructióban előírtaktól. Az írnokok (kancellisták) létszámát ugyanis a rendelkezésükre bocsátott pénzügyi keret megtartása mellett úgy módosították, hogy az expeditor számára előírt évi fizetésből 50 Ft-ot elvettek, s így a három írnok helyett hetet neveztek ki, de nem 100, hanem csupán 50 forint évi fizetéssel.

A kerületi táblák segédhivatalaiban fizetés nélküli járulnokokat (accessistákat) is foglalkoztattak. Ezek létszáma elég magas volt. Így pl. a dunántúli ker. táblánál 1724-ben 17 volt a számuk.

A kerületi táblák elnökeit és bírói személyzetét az uralkodó nevezte ki. A ker. tábla javaslata alapján ugyancsak ő nevezte ki a szegények ügyvédjét is. Az elnökök hivatali esküjüket a kancellár előtt, a bírói személyzet többi tagja pedig az elnök előtt tette le.¹ A ker. táblákhoz beosztott esküdteket a táblák szótöbbséggel nevezték ki.

A kerületi táblák — a *Justitia Josephina* rövid korszakát kivéve — elsőfokú bíróságok voltak. Az előttük ítélettel befejezett ügyeket másodfokon a királyi táblára, onnan pedig — harmadfokon — a hétszemélyes táblára lehetett fellebbezni. A kerületi táblák szorosan meghatározott hatáskörrel működtek. Tevékenységük köre elsősorban azokra az ügyekre terjedt ki, amelyek az 1715: 28 tc. értelmében az ítélmesterek (a három országos nagybíró négy protonotáriusa) hatáskörébe tartoztak. Ezek az ügyek a következők: osztályos, örökségi és egyéb birtokjogi vonatkozású perek, ha a peresített javak több megye területén vannak és ősi jogot nem érintenek. (NB. Az ősi jogot érintő birtokperek ugyanis már elsőfokon a királyi tábla hatáskörébe tartoztak.) Itt indultak gyámok és gondnokok elszámoltatására vonatkozó ügyek is, ha a peresített javak több megye területén feküdtek. Ide tartoztak továbbá az 1000 Ft értékhatáron felüli világos adóssági ügyek (liquidum debitum-ok), ha a kötelezvényekben az illetékes bíró nem volt kijelölve, a több megyében fekvő ingó és ingatlan javakban való osztályos és örökösödési perek s ezek kiigazításának ügyei, szerződés teljesítési ügyek, ha az illetékes bíróság nem volt kijelölve. (NB. A szerződések hitelességét és érvényességét érintő perek már első fokon a kir. tábla hatáskörébe tartoztak.) A kerületi táblák hatáskörébe tartoztak végül az ítélmesteri bírói végrehajtások háborgatói, akadályozói és a végrehajtás alá vett javak visszafoglalói ellen indított ügyek, ingóságok, hagyományok, hitbérek és jegyajándékok szerzését illető ügyek, valamint a letéti ügyek. Ezekon kívül más, az országgyűlés által törvénnyel jóváhagyott ügyek is, amelyek bármi módon az ítélmesteri bíraskodás alá tartoztak, vagy azt bármi módon érintették.

A törvénycikk felsorolja azokat az ügyeket is, amelyek a kerületi táblán kívül más fórum elé is vihetők. Így pl. kimondja, hogy a zálogos javakra, valamint

a világos adósságokra vonatkozó ügyekben 12 000 forint értékhatárig a felek a megyei törvényszéken is perelhetnek.

Végül leszögezi a törvénycikk, hogy ha az osztály vagy kereset alá vont fekvőjóságok több kerületben fekszenek, a bíraskodásra az a kerületi tábla illetékes, amelynek illetékességi területén a jóságok központja, vagy ennek nemlétében nagyobb része fekszik. A világos adósságokra nézve is ez az elv érvényes, amennyiben az összes fekvőjóságok vannak lekötelezésnek alávetve.

A kerületi táblák működésére vonatkozóan az 1723. évi törvénycikkek is tartalmaznak általános jellegű rendelkezéseket, de ügyvitelüket a III. Károly által részükre, 1723. október 29-én kiadott működési utasítás (instructio)² szabályozza. Az 1723. évi törvények — a kir. kúriához hasonlóan — a kerületi táblákat is „állandóan” ülésező fórumokká tették. Az állandó ülésezés azonban akkor négy törvényszakot (Terminus Epiphanialis, Terminus Post-Paschalis, Terminus Sancti Stephani, Terminus Sancti Martini) jelentett, amelyeket hosszabb-rövidebb ideig tartó törvényszünetek szakítottak meg.

Az 1723. évi 29. tc. általában a bíróságoknál, köztük a kerületi tábláknál is megtartandó öt törvényszünetet a következő időpontokban határozta meg: a karácsonyi törvényszünet (Juristitium Nativitatis) Szent Tamás napjától (dec. 30.) a Vízkereszt utáni első vasárnapig, a farsangi (Juristitium Bacchanale) a farsang utolsó napjaitól a nagyböjt első vasárnapjáig, a húsvéti (Juristitium Paschale) fekete vasárnaptól a húsvét utáni második vasárnapig, az aratási (Juristitium Messis) Szent László napjától (jún. 27.) Szent István napjáig (aug. 20.) és a szüreti (Juristitium Vindemiae) Szent Mihály napjától (szept. 29.) Szent Márton napjáig (nov. 11.) tartott. Ezeket kívül időnként rendkívüli törvényszünetek is hátráltatták a kerületi táblák rendszeres működését. Ilyenekre szolgáltatott okot pl. a nemesi felkelések, az országgyűlések vagy országos kihatású szerencsétlenségek (árvíz, járvány stb.) is.³

Az említett királyi instructio előírja, hogy az elnök az uralkodótól, az ülnökök pedig az elnöktől indokolt kérelemre nyerendő engedély nélkül az ülések helyéről el nem mehetnek, el nem maradhatnak. Az elnök a király engedélye nélkül tizenégy napnál tovább tartó elmaradáshoz nem járulhat hozzá, egyszerre két ülnök távollétét nem engedheti meg, hogy az ügyek tárgyalására és az ítélethozatalra (ad ferendum iudicium) az elnökkel vagy helyettesével együtt legalább hárman mindig jelen legyenek.

A kerületi táblák ülésein — az elnök távollétében — az első assessor látta el az elnöki tiszteket. Az üléseken ez esetben is a jegyzőn kívül legalább három ülnöknek (a Novus Ordo korában az elnökkel együtt hat bírónak) jelen kellett lennie.

Az 1723. évi törvénycikkek a kerületi táblák felállításával nemcsak az alsófokú királyi bíraskodás alapjait vetették meg — ami a rendi bíraskodás bizonyos fokú háttérbe szorulását eredményezte —, hanem egyszerűsödött és gyorsult a peres eljárás is. A törvény ugyanis perindításkor az addig használatos bírói parancs (mandatum iudicarium) helyett keresetlevél benyújtását írta elő, melynek megszerkesztése jóval rövidebb időt vett igénybe, mint a mandátum kieszközlése. A 30. tc. 6. §-a ezzel kapcsolatban kimondja, hogy „az igazságszolgáltatást s annak

gyorsabb folyamatát késleltető, mindennemű, eddig is leginkább a különféle meghagyó bírói parancsokkal okozott akadályok elhárítására, e kerületi táblák egyedül az elibük terjesztendő olyan keresetek alapján járjanak el, amelyekben az, hogy: ki? mit? és ki előtt? mi jogon? és kitől követel?, kellő megjelöléssel ki van fejezve...”.

A kerületi táblákhoz szóló keresetlevelet a felperesnek kellett megszerkesztenie és benyújtania, és az abban foglaltak megtárgyalására megfelelő terminus kitűzését, s az ellenfélnek e határidőre való megidézését kellett kérnie.

A benyújtott keresetlevelet a kerületi tábla ülésén felolvasták, és — a többi tárgyalás alatt levő ügyre való tekintettel — a perfelvétel (levata) terminusát kitűzték. Ennek megtörténtét a jegyző rávezette a keresetlevél hátlapjára. Az ügyet a jegyző a kereset sorrendje szerint jegyzőkönyvezte (iktatta). Ezek megtörténte után az alperes részére megfelelő stílusban szerkesztett idézőlevelet kellett kiállítani (*litterae certicatoriae stylo ordinario parti incattae sonantes expediantur*), amelyhez hozzá kellett csatolni a keresetlevél másolatát is. Ezeket a felperes (illetőleg annak jogi képviselője) kezébe kellett adni, aki köteles volt az idézőlevelet vagy a kerületi tábla irnoka, vagy az alperes lakóhelye szerinti megye szolgabírája és esküdtje által az alperesnek kikézbésíttetni, s a kézbesítés megtörténtéről a kézbesítőktől bizonyáslevelet (*testimonialist*) szerezni. Ha a felperes az idézőlevelet a kerületi táblai irnokkal akarta kézbesíttetni, azt az elnöknel kellett kérnie, aki a jurátusok egyikét e célból kiküldte.

A kerületi táblák előtt megjelent peres felek feleseléseiket akár írásban „per libellos” benyújthatták, akár az addigi szokás szerint, az 1723:30. tc.-nek megfelelően, „ad calamum” diktálhatták. Ha a kitűzött határidőre mindkét fél megjelent, az elnöknek és az assessoroknak gondosan ügyelniük kellett arra, hogy a felek a haszontalan kifogásokat (*frivolaes exceptiones*) mellőzzék, és ezért — az *instructio* rendelkezéseinek megfelelően — háromnál több exceptiót sem írásban benyújtani, sem diktálni nem engedhettek meg. Ezek után a felek kötelesek voltak az ügy érdemi részére térni. Úgy látszik, ezt az előírást nem mindig tartották meg, mert 1732-ben újabb királyi rendelettel kellett a szóváltások számát — az 1723:38. és 1729:43. tc.-nek megfelelően — háromban rögzíteni.⁴ Ha a perben közbenszóló ítéletre (*deliberatio interlocutoria*) volt szükség, azt a bíróság meghozta.

Ha tanúkihallgatás vagy helyszíni szemle vált szükségessé és a tanúkat nem lehetett bíróság elé állítani, kihallgatásukra a kerületi tábla ülnökei közül kellett valakit kiküldeni. A tárgyalás lefolytatása után a kerületi tábla az ügyben végleges ítéletet (*deliberatio definitiva*) hozott. Az ítéletet az elnök és az assessorok szótöbbséggel hozták. Szavazategyenlőség esetén az az állásfoglalás vált határozattá, amelyre az elnök, vagy távollétében annak helyettese szavazott. Ha a felek valamelyike a kerületi tábla ítéletével nem volt elégedett, fellebbezési szándékát be kellett jelentenie, amit a perjegyzőkönyv végére, az ítélet után be kellett jegyezni.

Fellebbezés esetén (vagy egyébként a felek külön kérésére) perkiadmányt kellett kiállítani. Ennek (valamint egyéb ker. táblai kiadmányok) a fogalmazványát a kerületi tábla jegyzője készítette el, akinek ebben a munkájában a kiadó is köteles volt közreműködni. A perkiadmány letisztázása után a kiadó a tisztázatot

a fogalmazattal összehasonlította, majd először a jegyzőhöz aláírás, az elnökhöz pedig megpecsételés végett elküldte. Utána a kiadmányt — az előírt taxa lefizetése ellenében — a félnek át kellett adnia.

A kerületi tábláktól a királyi táblára fellebbezett pereket a fellebbező félnek másolatban (in transumpto) kellett benyújtania. A szegények ügyeiben, akiknek nem volt pénzüik perkiadmány készíttetésére, a pert eredetiben kellett felterjeszteni. Ezeken kívül is előfordultak azonban olyan esetek, amikor a per eredetiben való felküldése vált szükségessé. Ezekkel kapcsolatban az 1812. szeptember 18-án kelt királyi rendelet úgy intézkedett, hogy az ilyen átküldéshez az uralkodó engedélye szükséges, amit a transmissióhoz minden esetben csatolni kell.

A fellebbezett pert végrehajtás végett a kúriáról visszaküldték a kerületi táblákra. Ez volt a gyakorlat, akár jóváhagyó, akár megváltoztató ítélet esetében. Az ítélet végrehajtására a kerületi táblák ülnökeit felváltva küldték ki, akiknek a végrehajtás foganatosításáról a táblán jelentést kellett tenniük.

A kerületi táblák mellett, hogy peres ügyekben ítéleztek, jelentős hivatali tevékenységet is fejtettek ki. Ilyen irányú működésük is azonban elsősorban az ott tárgyalt perekkel kapcsolatos. Ennek megfelelően leveleztek a peres felekkel, a városi törvényszékekkel, a megyei törvényhatóságokkal (a Novus Ordo idején a judicium subalternumokkal), felfelé pedig a kir. kúriával, mint fellebbviteli fórummal, az uralkodóval, illetőleg az őt képviselő m. kir. udvari kancelláriával, valamint a helytartótanáccsal, mint ellenőrző hatósággal stb.

A kerületi táblákhoz beérkezett királyi leiratok jelentős része egyes konkrét perekkel kapcsolatos bírói parancs, de bőven akadnak köztük általános jellegű, ügyviteli vonatkozású rendelkezések is. Ezek közül elsősorban azokat emelhetnénk ki, amelyek a perek sorjegyzékeinek, illetőleg kivonatainak évenkénti kötelező felküldését sürgetik. E tekintetben a tábláknál elég sok lazaság figyelhető meg. Így pl. a kőszegi tábla az 1726. évi perek extractusait még 1727. május 19-éig sem küldte fel.

A kerületi táblák ügyintézésében jelentős fejlődést hozott Mária Terézia 1770. július 6-án kiadott rendelete. Ennek értelmében ugyanis a beérkezett királyi leiratokra küldött felterjesztések szövegében idézni kell a vonatkozó királyi leirat számát, valamint minden felterjesztés hátlapján az ügy rövid kivonatát is.⁵

A központi irányítás a kerületi táblák működésében egyre jobban érvényesült. A perek extractusainak felküldésén kívül — ami lényegében munkájuk ellenőrzését jelentette — 1796-ban királyi rendelet írta elő, hogy azontúl a beküldendő jelentésekben a saját hatáskörükbe tartozó kinevezéseket és a fizetések összegét, valamint az újonnan kinevezett személyek esküjének letétele napját is közöljék. A felülről történő beavatkozás egyéb személyzeti és ügyviteli tárgyakra is kiterjedt.

A központi instructio és felsőbb rendeletek szabályozták a kerületi táblákon szedhető illetékek mértékét is. A már említett 1723. évi működési szabályzat ugyanis a végleges taxa-limitatio megjelenéséig ideiglenesen csak az idézőlevél és az ítéletlevél kiadmányozásának díját állapítja meg. Az 1730. május 25-én kelt királyi rendelet az idézés taxáját leszállítja (1 Ft-ról 75 dénár-ra) s egyidejűleg megállapítja a kerületi táblák bírói személyzetének és jurátusainak kiszállási napi-

díját, a másolások díját, valamint a perkiadmányok taxáját is. A limitatio a kerületi táblai pereket három osztályba sorolta: az első osztályba a 25 000 forintig terjedő, a másodikba a 25 000—50 000 forint közötti, a harmadikba pedig az 50 000 forinton felüli perértékű ügyek tartoztak. A perek expediálásáért az 1. osztályban mind az alperestől, mind a felperestől egyformán 24 Ft-ot, a 2. osztályban ennek kétszeresét, a 3. osztályban pedig a háromszorosát kellett szedni.⁶ Az 1730. évi taxa-limitatiót Mária Terézia 1770. július 23-án kiadott rendeletével némileg módosította, de a perek taxája semmit sem változott.⁷

II. József, a nagy reformer császár, több más haladó intézkedése mellett, az elavult és áttekinthetetlen feudális bírósági szervezet átalakítását is megkísérelte. Ezt a célt szolgálta 1785. december 12-én kiadott, s *Novus Ordo Judiciarius* néven ismert híres rendelete. Ennek értelmében a legtöbb rendi fórumot megszüntették és helyettük új, királyi bíróságokat állítottak fel, a jogszolgáltatást a közigazgatástól elkülönítették és az egész szervezetet a hétszemélyes tábla felügyelete alatt szoros egységbe foglalták.

Ezek az intézkedések — mint később látni fogjuk — a kerületi táblák hatáskörét jelentősen kibővítették, ami — természetesen — e fórumok létszámának felemelését is maga után vonta. II. József 1785. december 18-án kelt rendelete értelmében⁸ ugyanis a táblák rendes ülnökeinek létszámát az addigi négyről hét-tíz főre emelték és évi illetményüket is megjavították. A bírói személyzet mellett a józsefi korszakban minden kerületi táblánál két, majd három titkárt is találunk.

A kerületi tábláknál kebelbeli segédhivatalokat szerveztek, ami a nem bírói személyzet létszámának jelentős megnövelését is maga után vonta. — 1786-ban már három ilyen segédhivatal működött: az *Officium Protocolli* (iktatóhivatal), *Officium Registraturae* (irattár) és az *Officium Exediturae* (kiadóhivatal). Az iktatóhivatalban egy *protocollista consilii* egy *adjunctussal*, egy *protocollista exhibitorum* ugyancsak egy *adjunctussal*, és egy *officialis protocolli* dolgozott. Az irattárban egy regisztrator, egy *adjunctus* és két regestráns kapott alkalmazást. A kiadóhivatalba egy *expeditort*, egy *adjunctust* és előbb hat, majd nyolc kancellistát osztottak be.

A kerületi tábláknál 1787. augusztus 1-jével egy negyedik segédhivatalt is szerveztek, az *Officium Exactoratus-t* (számvevőség). Itt egy *rationum exactort* és két *rationum officialist* alkalmaztak. E tábláknál már 1786-tól kezdve *taxatoratus* (Tax-Amt) is működött, de ennek külön személyzete nem volt, hanem a regisztrator volt egyben a *taxator* is.⁹ A segédhivatalokban foglalkoztatták a szakmai gyakorlatra beosztott *gyakornokokat* (*auscultantes et practicanes*) is, akiknek száma a *Justitia Josephina* korszakának éveiben egyre nőtt. A kerületi táblák létszámába tartozott még (ahogy az előző korszaknál is láttuk) a szegények ügyvédje, valamint a kisegítő személyzet (portás, házi szolga stb.) is. A segédhivataloknak ilyen differenciáltan kiépített szervezetével, mint amilyen az II. József korában volt, a kerületi táblák későbbi korszakában nem találkozunk.

II. József rendszere egyes kerületi táblák vezetésében is változást hozott. A császár ugyanis nemcsak hatáskörüket bővítette és létszámukat emelte, hanem — ahol szükségesnek mutatkozott — a táblák elnökét is leváltotta. Erre a sorsra jutott pl.

gr. Tolvay Ferenc Dunán-inneni ker. táblai elnök, akit e tisztségében — a Novus Ordo idejére — br. Révay Pál követett, de 1790-ben állásába visszahelyezték. A kerületi táblák elnökei közül Horváth Ferenc a Dunántúli ker. tábla vezetését 1784. aug. 6-ától 1799 februárjában bekövetkezett haláláig folyamatosan látta el.

II. József közigazgatási reformja során a kiváltságos kerületeket a megyékbe vonták be. Később azonban a megyék ítélkezése is megszűnt, és helyettük a bíraskodási teendőket a judicium subalternumok vették át, amelyek 1787. szeptember 1-jével kezdték meg működésüket. A szűkebb értelemben vett Magyarország (Horvátország, Szlavónia és Erdély nélkül) területén 35 ilyen alsóbíróság működött, amelyek a kerületi táblák joghatósága alá kerültek.

II. József 1785. december 12-én kelt, említett rendelete a kerületi táblák hatáskörét jelentősen kibővítette. A rendelet ugyanis a királyi tábla elsőfokú hatáskörét teljesen megszüntette, és az addig elsőfokon oda tartozó ügyeket (ösiséggel kapcsolatos birtokpererek, nagyobb hatalmaskodások, a kir. fiscus ügyei, oklevelek és okiratok hitelességével, érvényességével és értelmezésével kapcsolatos ügyek) a kerületi táblákra ruházta. A már említett kiváltságos szabad kerületek, majd a megyék bíróságainak hatásköre szintén lényegesen összehűkölt, s végül a bíróságok meg is szűntek a józsefi korszakban. Ugyancsak megszűnt a nádori bíróság és a báni tábla is. Az ily módon gazdátlanul maradt ügyek szintén a kerületi táblákra kerültek, amelyeknek — addigi elsőfokú hatáskörükhöz tartozó pereiket is megtartván — tevékenysége ily módon rendkívül megnövekedett.

A Novus Ordo koráig — mint fentebb láttuk — a kerületi táblák csak polgári pereket tárgyaltak, és csak elsőfokon. József rendelkezései szerint azonban e fórumok büntető hatáskört is kaptak, és pedig másodfokon (így tehát elsőfokú fórumokból vegyesfokú bíróságokká alakultak át). Az új jogszolgáltatási rend lehetővé tette ugyanis, hogy a nem nemesek (jobbágyok, polgárok stb.) — addig nem fellebbezhető — bűnpereikben a városi törvényszékektől és a megyei sedriáktól, illetőleg 1787. szeptember 1-je után a judicium subalternumoktól másodfokon a kerületi táblákhoz fellebbezhessenek. Innen harmadfokon az 1785-ben hivatalba állított kerületi főispánokhoz, mint királyi biztosokhoz, illetőleg a tenger melléki kerületben a fiumei kormányzóhoz lehetett felfolyamodni.¹⁰

A kerületi táblák hatásköre még tovább szélesedett azzal, hogy a házassági bontóperek — amelyek addig a szentszékek bíraskodása alá tartoztak — nemes felek esetében elsőfokon szintén e fórumok ítélkezése alá kerültek. Innen a felek másodfokon a kir. táblára, harmadfokon pedig a hétszemélyes táblára fellebbezhettek. Végül további hatáskör-bővülést jelentett a kerületi tábláknál az is, hogy II. József az árvaszéki teendők nagyrészét ugyancsak rájuk ruházta.

II. József rendszere — a kir. kúriáéhoz hasonlóan — a kerületi táblák munkarendjében is változást hozott. A Novus Ordo itt is megszüntette az 1786 előtt alkalmazott hosszú törvényszüneteket és e fórumokat is állandó működésre szorította. A peres eljárás annyiban módosult, hogy — a hatáskörváltásnak megfelelően — a nem nemesek bűnpereinek fellebbezését a törvényhatóságok (sz. kir. városok, megyék, illetőleg később a judicium subalternumok) küldték fel a kerületi táb-

lákra. Az ugyancsak ide utalt nemesi házassági bontóperekben viszont a keresetet a felperes feleknek kellett benyújtaniuk.

A korszak ülnökeinek munkaköre azzal bővült, hogy — az ítélkezésben és végrehajtásban való részvételükön kívül — az ő feladatuk lett a kerületi táblák joghatósága alá rendelt iudicium subalternumok munkájának időnként történő megvizsgálása is.

A Justitia Josephina korszakának bukása után a kerületi táblák régi hatáskörüket kapták vissza. Bírói személyzetük létszáma azonban nem csökkent, hanem — a szám feletti, illetőleg tiszteletbeli ülnökökkel együtt — egyes tábláknál még a józsefi korszakhoz képest is emelkedett. Így a XIX. sz. elején az ülnökök száma 7—11 fő volt s némely táblánál — mint pl. a Dunán inneninél és a Tiszán túlinál — a jegyző egyben ülnöki tisztséget is viselt. Az irnokok számát a Novus Ordo korabeli 6 fővel szemben 3-ra csökkentették, viszont megmaradt József korából a protocollista funkciója. A létszám csökkentése — természetesen — maga után vonta a Justitia Josephina korában bevezetett egyes munkafajták (iktatókönyvek, irattári sorkönyvek készítése stb.) elhagyását is.

II. József halála után, a császár egyéb újításaival együtt, a jogszolgáltatás terén hozott változtatásokat is csaknem kivétel nélkül eltörölték. Az 1790/91. évi 43. tc. továbbra is biztosította ugyan a nem nemesek bűnpereinek fellebbezhetőségét, de ezek az elsőfokú bíróságoktól (megyei, városi törvényszék stb.) azontúl másodfokon nem a kerületi táblákra, hanem egyenesen a kir. tábla elé kerültek. 1790 után a házassági bontóperek is kiestek a kerületi táblák ítélkezése alól, s így csak a Novus Ordo előtti hatáskörük maradt meg.

A kerületi táblák tehát újra tisztán polgári ügyek elsőfokú fórumai lettek. E hatáskörük azonban a XIX. század elején tovább bővült. Az 1809. évi 9. tc. ugyanis a több megye területén fekvő zálogok iránt indított pereket a királyi tábláról, illetőleg a báni tábláról — mint addig ez ügyekben illetékes elsőfolyamodású bíróságoktól — a kerületi táblák hatáskörébe utalta.

Meg kell még említenünk az 1840. évi 22. törvénycikket, amelynek 122. §-a elrendelte, hogy „amennyiben a kerületi táblák előtt is lesznek csődületi perek folyamatban,¹¹ ...az elnökkel vagy annak helyettesével és a jegyzővel együtt öt tag tartozék törvényszünetek alatt is a kerületi tábla helyén a per folyta alatt... jelen lenni és mind azt, amit e részben a bíróságnak teljesíteni kellene, haladék nélkül megtenni; a per érdemét tárgyzó ítélet hozása ott is az egész ítélőszéket illetvén”. (E bizottság ugyanis csak a határnapok elrendelése vagy elhalasztása iránti közbenszóló ítéleteket hozhatott.)

A józsefi korszak letűnése után, más bíróságokhoz hasonlóan, a kerületi tábláknál is visszaállították a korszak előtt szokásban volt hosszú törvényszüneteket, amelyek meg is maradtak egészen a feudális korszak végéig. A kerületi táblák működésében a józsefi korszak előtti idők gyakorlatához képest csupán annyiban történt változás, hogy az e fórumok által hozott ítéletek végrehajtását nemcsak a táblák assessorai intézték, hanem az illetékességi területükhöz tartozó megyei törvényhatóságok is.¹²

Az 1848/49. évi szabadságharc bukása után a feudális kori „alkotmányos”

magyar bírósági szervezetet — az 1849. november 3-i császári elhatározáson alapuló december 14-i és 21-i igazságügyminiszteri rendeletek végrehajtásának megfelelően — az osztrák önkényuralom jogszolgáltatási szervezete váltotta fel, s így megszüntették a kerületi táblák működését is.

Az uralkodó 1861. április 2-i rendeletével feloszlatta az abszolútizmus kori cs. k. bíróságokat, s így több volt feudális kori magyar bírósággal együtt a kerületi táblákat is visszaállították, amelyek újból 1861. máj. 1-jén kezdték meg működésüket.

A kerületi táblák bírói személyzetének létszáma a provizórium korában csökkent az 1848 előtti évtizedek létszámához képest. Az elnökön kívül ugyanis mind a négy táblához 6 közbíró neveztek ki. A bírói személyzet mellett minden táblán még egy jegyző, egy iktató, hat kezelő és három szolga kapott alkalmazást.

A kerületi táblák elnökeit ebben a korszakban is az uralkodó nevezte ki, de a bírói személyzet többi tagjának kinevezésére vonatkozó jogot a magyar királyi udvari kancelláriára ruházta. A nem bírói személyzet kinevezéséről az országbíró gondoskodott.

A bírói személyzet összeállításánál Bécs politikájának szempontjai a provizórium korában is érvényesültek. Így pl. a Dunántúli kerületi táblához kivétel nélkül olyan személyeket neveztek ki bírónak, akik a megszüntetett abszolútizmus kori jogszolgáltatási szervezetnek aktív tagjai voltak. A kinevezett hat bíró közül ugyanis egy a soproni Oberlandesgericht tanácsosa, egy az egri Comitatsgericht elnöke, kettő a soproni Landesgericht tanácsosa, egy a szombathelyi Comitatsgericht tanácsosa, egy pedig a győri Comitatsgericht államügyésze volt az abszolútizmus korában. Ugyancsak az abszolútizmus kori gárdából nevezték ki a Dunán inneni kerületi tábla teljes bírói személyzetét is.

A provizórium kori bíróságok működését szabályozó Ideiglenes törvénykezési szabályok I. 38. §-a a kerületi táblák hatáskörét 1848 előtti állapotukba helyezte vissza, kivéve az ősiség eltörlése folytán megszűnt kereseteket. A szabad királyi és rendezett tanácsú városok joghatósága alá eső egyének és javak azontúl sem tartoztak a kerületi táblák jurisdictiója alá.

A kerületi táblák hatásköre később már nem változott. Működésük átnyúlt a dualizmus korszakába is, míg az 1868. évi 54. tc. rendelkezései alapján 1869. május 31-én bírászkodásuk véglegesen megszűnt, s szerepüket — még két évig — a helyükbe felállított ideiglenes vegyes királyi bíróságok vették át.

Végezetül ismertetjük a kerületi táblák illetékességi területeit és ezeknek változásait:

A *Dunán inneni kerületi táblát* az 1723. évi 30. tc. alapján Nagyszombatban állították fel. Alakuló ülését 1724. február 17-én tartotta, az uralkodó által kinevezett elnök, Bossányi Gábor vezetése alatt. Illetékességét a törvénycikk Pozsony, Nyitra, Trencsén, Bars, Nógrád, Hont, Pest, Esztergom, Zólyom, Turóc, Liptó és Árva vármegyék területére határozta meg. E tekintetben az 1751. évi 22. tc. hozott némi változást, amely az országhoz visszacsatolt Bács megyét — amelynek az 1723. évi 30. tc. értelmében a Tiszántúli kerületi táblához kellett volna kerülnie — e tábla joghatósága alá rendelte. Ezenkívül átmeneti változást jelentett a Justitia Josephina

rövid korszaka is, amikor Komárom vármegyét, amelyet Esztergom vármegyével egyesítettek, kivonták a Dunántúli kerületi tábla illetékessége alól és e tábla jurisdictionója alá helyezték. Ugyancsak ide került az addig Hont vármegyéhez tartozott Kis-Hont járás is, mivel azt Gömör vármegyéhez csatolták. Ellenben az 1751. évi 22. tc. alapján ide sorolt Bács vármegyét innen elvonva, a Tiszántúli kerületi tábla illetékességi körébe utalták. Az 1787. szeptember 1-jével működésbe lépett 35 judicium subalternum közül tíz került e tábla joghatósága alá.

A *Dunántúli kerületi táblát* az 1723. évi 30. tc. alapján Kőszegen állították fel. Az uralkodó által kinevezett kerületi táblai elnök, Sajnovics Mátyás hivatali esküjét 1723. november 24-én tette le a magyar királyi udvari kancellária előtt. A bírói személyzet további négy tagját, az ülnököket 1724. március 18-án nevezte ki a király s így a tábla alakuló ülését 1724. április 20-án tartották meg.

Az idézett törvénycikk e fórum illetékességét Sopron, Vas, Zala, Komárom, Somogy, Győr, Fejér, Veszprém, Moson, Tolna és Baranya vármegyék területére határozta meg. E tekintetben csupán a Justitia Josephina rövid korszaka hozott némi átmeneti változást. II. József ugyanis 1786. november 30-án kelt rendeletével az addig e tábla joghatósága alá tartozott Komárom vármegyét Esztergom vármegyével egyesítette s így a Dunán inneni kerületi tábla illetékességi körébe utalta. Az ugyancsak II. József által felállított és 1787. szeptember 1-jétől működött 35 judicium subalternum közül nyolc ilyen alsóbíróság tartozott a Dunántúli kerületi tábla jurisdictionója alá. II. József rendszerének bukása után az általa hozott változtatásokat eltörölték és az eredeti területi illetékességet állították vissza.

A *Tiszán inneni kerületi táblát* az 1723. évi 30. tc. alapján Eperjesen állították fel. Az uralkodó a tábla első elnökévé br. Barkóczy Zsigmondot nevezte ki, valamint kinevezte a bírói személyzet további négy tagját is. A tábla alakuló ülését ennek megtörténte után, 1724. március 9-én tartotta meg.

Az említett törvénycikk a tábla illetékességét Abaúj, Zemplén, Sáros, Ung, Szepes, Gömör, Heves és Külső Szolnok, valamint Borsod és Torna vármegyék területére határozta meg. E tekintetben a Justitia Josephina időszaka átmenetileg némi változást hozott. II. József 1786. november 30-án kelt rendeletével ugyanis Kis-Hont járást, amely az 1729. évi 23. tc. szerint Hont vármegyéhez tartozott, Gömör vármegyéhez kapcsolta és így a Dunán inneni kerületi tábla illetékessége alól a Tiszán inneni kerületi tábla joghatósága alá rendelte. E rendelet ugyancsak ide kapcsolta Bereg és Ugocsa vármegyéket is, amelyek — az 1723. évi törvény szerint — addig a Tiszántúli kerületi táblához tartoztak. Az 1787. szeptember 1-jével működésbe lépett 35 judicium subalternum közül kilenc tartozott a Tiszán inneni kerülethez.

II. József rendszerének 1790-ben történt bukása után e változtatásokat eltörölték s így a kerületi tábla illetékessége visszatért 1786 előtti állapotába.

A *Tiszántúli kerületi táblát* az 1723. évi 30. tc. értelmében Nagyváradon állították fel. Miután az uralkodó által kinevezett gr. Szent-Ivány József elnök és a bírói személyzet további négy tagja hivatali esküjét letette, 1724. március 27-én megtartották a kerületi tábla alakuló ülését.

A kerületi tábla azonban még egy évig sem működött a városban, mivel III. Ká-

roly 1725. január 30-án kelt rendelete értelmében Debrecenbe helyezték át. Az átköltözés március 2-án meg is történt és a tábla itt működött további fennállásának egész ideje alatt, 1869-ben történt végleges megszűnéséig.

A Tiszántúli kerületi tábla illetékességét a fenti törvénycikk Szatmár, Szabolcs, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csanád és Csongrád vármegyék területére határozta meg, de egyben azt is leszögezte, hogy Bács és Bodrog, valamint a még be nem kebelezett vármegyék is (...etiam reliqui comitatus nondum incorporati) e tábla illetékessége alá fognak tartozni. A törvénycikknek ez utóbbi rendelkezése nem teljesen valósult meg később, mivel az 1751. évi 22. tc. Bács vármegyét nem ide, hanem a Dunán inneni kerületi táblához sorolta. A területi illetékesség vonatkozásában némi átmeneti változást hozott a Justitia Josephina rövid időszaka is. Ekkor ugyanis Bereg és Ugocsa vármegyét innen elvonták és a Tiszán inneni kerületi tábla illetékessége alá rendelték. Ugyanakkor Bács vármegye a Dunán inneni kerületi tábla illetékessége alól e tábla joghatósága alá került. Az 1787. szeptember 1-jével működésbe lépett 35 iudicium subalternum közül nyolc került a Tiszántúli kerületi tábla iurisdictionója alá. II. József rendszerének 1790-ben történt bukása után e változtatásokat eltörlték s így a tábla illetékessége visszatért 1786 előtti állapotába.

Külön ismertetést igényel még a Dunán inneni kerületi tábla tevékenységével szorosán összefonódó az oktavális szék (Forum octavale) működése, amely az esztergomi érsek joghatósága alá rendelt egyházi nemesek (praedialisták) felsőbíró-sága volt. Az oktavális szék üléseit a kerületi tábla épületében tartották, és bíráinak egy része is e tábla bírói személyzetéből került ki. A személyi összefonódásra jellemző, hogy gr. Tolvay Ferenc, aki 1804-ben a kerületi tábla elnöki tisztességét viselte, egyben az esztergomi érsekség verebélyi és szentgyörgyi nemesi székének a nádora (palatinusa) is volt.

A praedialisták, ún. egyházi nemesek, főpapi várjobbágyok leszármazottai voltak, akiknek elődei — katonáskodás fejében — a főpaptól, mint földesuruktól birtokadományokat kaptak. A birtokadomány csak a fiágot illette, magszakadás esetén a birtok a főpapra szállt vissza. A praedialisták nemesi jogai feltételekhez és helyhez voltak kötve, az országos nemesekkel tehát nem voltak egyenlők.

A praedialisták önkormányzati egységekbe, székekbe tömörültek. Az esztergomi érsek praedialistáinak négy ilyen székük volt: a verebélyi szék Bars vármegyében, a szentgyörgyi szék Nógrád és Hont vármegyékében, a vajkai szék Pozsony vármegyében és az érsekleéli szék Komárom vármegyében.

A székek szervezete hasonló volt a vármegyékhez, ugyanazt a két főfunkciót látták el: a közigazgatást és a bíraskodást. A székekbe nemcsak a praedialis falvak, hanem az elszórtan levő egyes praedialista kúriák, és azok birtokosai is beletartoztak.

A praedialista székek vezetői a nádorok (palatinusok) voltak, akiknek funkciója (különböző eltérésekkel) a megyék főispánjaiéhoz volt hasonló. A nádoron kívül a székeknek voltak alispánjaik, szolgabíráik, esküdtjeik, ügyészek, jegyzőik és számvevőik.

Az esztergomi érsekség területén a verebélyi és a szentgyörgyi (Garamszentgyörgy) székeknek közös nádoruk volt, a vajkai és érsekleéli székek szintén egye-

sítve voltak egy nádor vezetése alatt. A szentgyörgyi széket a 17. század végén nagyobb részben parasztbirtokká alakították át, kisebb részét pedig a verebélyi nemesi székbe olvasztották be, de azért névleg 1848-ig szerepel a verebélyivel együtt, egy palatinus vezetése alatt. A praedialista székek 1848-ig működtek, a provizórium korában nem állították vissza őket.

A praedialista nemesek mind személyükre, mind birtokukra nézve ki voltak véve az ország közbírának hatalma alól, és minden peres ügyükben a főpap — ez esetben az esztergomi érsek — joghatósága alá voltak rendelve. Az érsek bírói hatásköre nemcsak polgári pereikre, hanem bűnügyeikre is kiterjedt. Az érseki bíróságok csaknem a XVIII. század végéig halálos ítéletet is hozhattak, és az érsek akkor a megkegyelmezés jogát is gyakorolta.

Az érseknek ezt a teljes bírói hatalmát az 1791. évi 43. tc. megnyirbálta azzal, hogy azontúl a bűnperek fellebbezése nem az érseki bíróságokhoz, hanem a kir. kúriára történt. (Minthogy az e fondban található iratok évköre — 2 per kivételével — 1792-vel kezdődik, így azok között egyetlen bűnper sincs.)

Az érseki praedialisták bíróságai két csoportra oszlottak: 1. saját alsóbíróságai, *judices pedanei*, um. a székek szolgabírái, alispánjai és törvényszékei, 2. *Forum tabulare*, amely két felsőbb bíróságot foglalt magában: a) az *octavalis* széket, és b) a *forum superrevisoriumot*.

A Nagyszombatban tartott *octavalis* székeknek, mint felsőbb bíróságnak illetéksége a verebélyi és szentgyörgyi egyesített praedialista székek területére terjedt ki. Vegyesfokú bíróság volt, amely mind az előtte (elsőfokon) indított, mind a hozzá másod-, ill. harmadfokra felhozott perekben ítélt. Az *octavalis* székekhez a praedialista székek alsóbb bírói fórumaitól (a szolgabírói és alispáni széktől, valamint a *sedriától*) kerültek a perek fellebbezésre. Elsőfokon az *octavalis* szék elé tartoztak mindazon peres ügyek, amelyekben a vita tárgyát a praedialisták gyökeres jogai képezték, továbbá azok, amelyek magszakadás vagy hűtlenség okából az érseki ügyész és a praedialisták között folytak. (Az *octavalis* széktől továbbvitt perekben legfelső fokon a primási *forum superrevisorium* ítélkezett, ahol rendszerint maga az érsek elnökölt.)

A nagyszombati *octavalis* szék nem volt állandó bíróság, csak bizonyos időközönként ült össze a perek megtárgyalására; kivételesen azonban egyes esetekben külön is eljár. Elnöke az említett praedialista székek nádora, illetőleg a Dunán inneni (nagyszombati) kerületi tábla elnöke — e két hivatalt különben, úgy látszik, ugyanaz a személy szokta betölteni —, vagy az érseki jogigazgató volt. Tagjai rendszerint a ker. tábla bírái voltak, akiket az érsek hívott meg, a primási szék üresedése esetén pedig az uralkodó delegált. Minthogy e bíróság működése mind helyileg, mind személyileg összefonódott a Dunán inneni kerületi tábla működésével, iratanyaga is azzal kapcsolódott össze.

A továbbiakban a négy kerületi tábla levéltárának iratanyagát részletesen ismertetjük.

¹ E szabály alól, természetesen, volt kivétel is. Így pl. az 1838. február 15-én kelt királyi rendelet Pálffy József újonnan kinevezett tiszántúli ker. táblai elnöknek megengedi, hogy hivatali esküjét a ker. tábla előtt tegye le. (O 123. Tiszántúli ker. tábla, Tanácsülési jegyzőkönyvek.)

² A 35. M. kanc. lt. Conceptus expeditionum. 1723. október №—27. O 123. Tiszántúli ker. tábla levéltára. Tanácsülési jegyzőkönyvek I. k. pag. 653—662.

³ Ha valamilyen rendkívüli esemény indokolta az ülészakok elhalasztását, ahhoz az uralkodó beleegyezése kellett. Így pl. Mária Terézia 1788. május 9-én kelt rendeletében engedélyt ad a Dunántúli kerületi táblának arra, hogy ülészakát Szent István napjáig elhalassza, mivel Kőszeg városában tűzvész pusztított (O 111. Dunántúli ker. tábla, Decreta regia, 1778. № 367.)

⁴ O 111. Dunántúli ker. tábla lt.-a, Szabályrendeletek, ügyviteli iratok, 1732 № 37.

⁵ O 111. Dunántúli ker. tábla, Szabályrendeletek, ügyviteli iratok, 1770. № 226.

⁶ O 111. Dunántúli ker. tábla, Szabályrendeletek, ügyviteli iratok, 1730 № 29.

⁷ O 111. Dunántúli ker. tábla, Szabályrendeletek, ügyviteli iratok, 1770 № 227.

⁸ Csergheő, Franciscus: Historia Tabulae Judiciariae Districtualis Trans Danubianae, Sopronü 1824. pag. 109.

⁹ O 114. Dunántúli ker. tábla, Justitia Josephina-kori iratok, Taxamts-Correspondenz, № 79.

¹⁰ Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Levéltári szakmai továbbképzés, felsőfok. Bp., 1961. 55., 67.

¹¹ A kerületi táblák hatáskörébe 1840 után azoknak a nemeseknek a csődperei tartoztak, akiknek nemesi javai több megye területén feküdtek, de az országban nem volt állandó lakhelyük, vagy pedig külföldön éltek. Ha az ilyen peresített nemesi javak több kerületi tábla illetékességi területén feküdtek, akkor a hitelezők folyamodására az uralkodó jelölte ki e fórumok közül azt, amelyik a csődperben bíraskodott.

¹² A költségek kímélése szempontjából a végrehajtás módját a pénzbeli elmarasztalásokra vonatkozóan az 1836. évi 15. tc. 21. §-a úgy módosította, hogy a kerületi táblák előtt befejezett perek ítéleteinek végrehajtása, ha az elmarasztalás nem haladja meg a 12 000 forintot, általában — megkereső levél mellett — az illető törvényhatóságok által eszközöltessék. Abban az esetben pedig, ha az elmarasztalás ezt az összeget meghaladja, az illető kerületi tábla a felszámítandók felszámítása, a lefoglalandó tárgyak kijelölése, megbecsültetése és zár alá vétele végett kebeléből egy táblabírót küldjön ki; de ha a később következő árverésre szükség lesz, mind a terminus kitűzése, mind az árverés és ítélet végrehajtása ugyancsak megkereső levél útján — az illető törvényhatóság által fog eszközöltetni.

DUNÁN INNENI KERÜLETI TÁBLA LEVÉLTÁRA

E levéltárat az igazságügyminisztérium 2813/1894. sz. rendelete értelmében a nagyszombati királyi járásbíróóság 1894. november 10-én küldte fel az Országos Levéltárba. (Az erre vonatkozó ügyiratot ld. I. 375/1877 OL alapszám alatt.)

Akárcsak a többi kerületi levéltárban, itt is külön állagot alkotnak a Justitia Josephina korszakában keletkezett iratok és külön állagba foglalták az 1861—1869 közötti években képződött provizórium- és dualizmuskori iratokat.

E levéltár ma az Országos Levéltár rendszerében három fondot tartalmaz: a kerületi tábla saját fondját, a kerületi táblai ügyvédek hátrahagyott iratait (Acta post advocatos) és a nagyszombati oktavális szék működése során létrejött iratokat.

Dunán inneni kerületi tábla

O 110. TANÁCSÜLÉSI JEGYZŐKÖNYVEK

1724—1868

84 kötet

1—53.	„Protocollum... tabulae judiciariae districtualis partium... Cis-Danubianarum”	1724—1765, 1771—1850 (jan. 18.) 1861—1868	53 kötet
54—84.	„Index Protocolli Consilii..., Index Protocolli Consessuum Judiciariorum...” [mutató]	1786—1850, 1861—1868	31 kötet

Az állag a Dunán inneni (nagyszombati) kerületi tábla ülésjegyzőkönyveit és az azokhoz készült mutatókönyveket foglalja magában. A jegyzőkönyvek az ülések időrendjében készültek, tartalmazzák általában az ülések tárgyát és az egyes ügyekben hozott ítéleteket.

A jegyzőkönyvek terjedelme és szerkezete a korszak folyamán többször változott, de ezek közül csak a legfontosabbakat említjük meg. Az állag első kötete,

amely az 1724—1765 évek anyagát tartalmazza, csupán rövid, szűkszavú bejegyzéseket tartalmaz a tábla előtt megfordult ügyekre vonatkozóan; pl. a pereknél a kereset rövid ismertetése után csak az ügy tárgyalás alá vételének terminusát jegyezték be. Ebben a kötetben ítéletszövegek nem találhatók.

Megjegyzendő, hogy a kötet elején bevezető szöveg van, amely név szerint sorolja fel az újonnan alakult kerületi tábla bíráit és egyéb alkalmazottait (jegyző, kiadó, irnokok). Itt található továbbá a személyzet egyes kategóriáira kötelező eskü mintái, valamint különféle peres iratok (actio, certificatio, illetőleg evocatoriae stb.) formulái. — A kerületi tábla napi ülései jegyzőkönyvének elején mindig a felsőbb helyről, általános elvi ügyekben vagy egyes konkrét perekben beküldött rendeletek, ill. bírói parancsok felolvasásának tényét rögzítették (ha voltak ilyenek) és csak az után jegyezték be a benyújtott pereket.

Az 1766—1770. évekből jegyzőkönyvek nem maradtak fenn. A jegyzőkönyvek terjedelme 1771-től kezdve azzal bővül, hogy azontúl már a perekkel kapcsolatban hozott ítéletek szövegét is bejegyezték. Az ítéletszövegekkel kiegészült bejegyzésekből a per lényege teljesen megismerhető, mivel — amint a bevezetésből is kitérünk — a kerületi tábla — a Justitia Josephina rövid korszakát kivéve — elsőfokú bíróság volt. (A fellebbviteli bíróságoknál ugyanis az ítéletek — különösen, ha az alsóbb fokú fórumok ítéletét nem változtatták meg — a kutató számára jóformán semmit nem mondanak. Pl. Sententiam sedriae comitatus approbari.)

A jegyzőkönyvek a Novus Ordo rövid korszakában az előbbinél határozottabb és szabatosabb formát kaptak. Ez évek köteteiben ugyanis az üléseken részt vett és a valami okból távol maradt assessorok nevét is feltüntették. A szöveg itt sokkal áttekinthetőbb, mint akár az előző, akár a későbbi évek köteteiben, mert azt felhasználóan írták, és az ügyeket évente újra kezdődő folyószámokkal látták el. Meg kell említenünk viszont, hogy az ítéleteket ekkor nem jegyezték be a protocollumokba, bár az — mint fentebb mondtuk — már 1771-ben szokásba jött. A józsefi korszak éveiben — mind a korábbi, mind a későbbi időszakhoz képest — meglepően sok a ker. tábla előtt megfordult s bejegyzett ügyek száma, ami e fórum hatáskörének jelentős kiszélesedésével áll összefüggésben.

A Novus Ordo után a jegyzőkönyvek szerkezetének színvonala kissé visszaesik: 1792—1821 között nem tüntetik fel a jelenlevőket, ami a szöveg vizuális tagolódása szempontjából sem kedvező: az áttekinthetőséget is zavarja. 1822-től a bejegyzések ismét feltüntetik a jelenlevőket, így a jegyzőkönyvi forma újból szabályossá válik. Az ezutáni jegyzőkönyvek már fejlett kivitelben készültek. Szövegüket 1843—1848 és 1861—1869 között magyar nyelven, 1843 előtt latinul írták.

A tanácsülési jegyzőkönyvek 1724—1785. évi köteteihez nincs mutató, így névre vagy tárgyra irányuló kutatás esetén a köteteket át kell lapozni. Az 1786. év utáni jegyzőkönyvi mutatók — a jegyzőkönyvekhez hasonlóan — szintén különböző részletességűek: van amelyekben csak a felperesi nevek, másokban viszont mind a felperesi, mind az alperesi nevek indikálva vannak; tárgyi címszavakat csak elvétve, kivételesen adnak. A mutatók ezen kívül tartalmazzák az ügy megtalálásához szükséges legfontosabb adatokat (rövid tárgykivonat, a jegyzőkönyv lapszáma, esetleg a tanácsülés száma, és — ha van — az ügyek tételszáma).

Az állag jegyzőkönyveiben az indexekből kikereshető nevek (néha tárgyi címszavak) alapján lehet kutatni. Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a jegyzőkönyv évszámát kell megadni, idézésnél pedig ezeken kívül az ülés számát és dátumát, ill. a kötet lapszámát is fel kell tüntetni.

O 195. DECRETA REGIA

(Királyi rendeletek)

1724—1785, 1790—1848

20 csomó

1—20.	Iratok	1724—1785, 1790—1848	20 csomó
-------	--------	-------------------------	----------

Az állag iratanyaga a kerületi tábla elnöki jellegű ügyviteli levelezését: a táblához beérkezett rendeleteket, leiratokat, válasz- és egyéb fogalmazványokat stb. tartalmazza. Az iratok nagyrészt királyi rendeletek, illetőleg a m. kir. udvari kancelláriától származó, s az uralkodó nevében kiadott — az állag nevét adó — rendeletek alkotják, amelyek részben egyedi perekkel kapcsolatosan tartalmaznak konkrét utasításokat a kerületi tábla számára, részben a tábla ügyvitelére, személyzeti, gazdasági stb. ügyeire vonatkoznak. Az iratok között található továbbá helytartótanácsi rendelkezések, kúriai leiratok, megyék, városok levelei, sőt olykor felek beadványai is (peres, álláskérés stb. ügyekben). Az 1724—1785. években keletkezett iratok között az ország rendes nagybírái (nádor, országbíró, kir. személynök) által kibocsátott bírói parancsok is vannak.

A kerületi tábla fennállásának első korszakából mindössze két csomó irat származik, az iratok túlnyomó többsége (18 csomó) az 1790—1848 közötti időszakra esik.

Az anyag irattári rendszere: az 1724—1785 közötti időszak iratai (1—2 cs.) eredeti palliumaikban vannak, iratfajták (mint Decreta regia, Mandata ordinariorum regni iudicium stb.) szerinti sorozatokban. Ezekben belül az iratok (sorozatonként külön) arab vagy római számot kaptak, vagy pedig számozatlanok. Sorrendjük az időrendet tekintve esetleges, s így ez még revízióra szorul. Az 1790 utáni időszak iratai 1820-ig évenként (azokon belül számozatlanul, nagyjából időrendben), 1821—1848 között pedig az éveken belül kis fraktur alakú kötegekben törvénytiszaként is elkülönülnek. A kötegek eredetileg palliumba voltak foglalva, amelyek többnyire még ma is megvannak, olykor azonban már hiányoznak (leszakadtak). E kötegek néha tartalmukat is feltüntető elenchus-ívben, mint palliumban vannak. Ilyen esetben az iratok a palliumot alkotó elenchus-íveken felsorolt sorrendben (megszámozatlanul, általában időrendben) fekszenek. Az anyag nagyrésze latin nyelven íródott, de a korszak néhány utolsó évében vegyes (latin és magyar), illetőleg tisztán magyar nyelvű.

Az anyag kutathatóságát megnehezíti az a körülmény, hogy hozzá semmiféle segédeszköz nincs. Dátum szerint ismert konkrét irat esetében 1790-től a megfelelő év anyagát, 1785-ig a sorozatot kell kérni és abban a kívánt iratot megkeresni.

Egyéb kutatás azonban csak a sorozatoknak, illetőleg a megfelelő évek anyagának darabonkénti átnézésével lehetséges. Kikérésnél az állag törzsszámát, címét, és az évet — (1821-től a törvényszakot is) — kell megadni. Az állag első két csomójánál a törzsszámon és címen kívül az évkört és a sorozat nevét kell a kéréslapon feltüntetni.

O 196. DIVERSAE CORRESPONDENTIAE

(Különböző levelezések)

1724—1785, 1790—1849

17 csomó

1—16.	Iratok	1724—1785, 1790—1801, 1808—1825 1827—1849	16 csomó
17.	Vegyes, rendezetlen iratok	XVIII—XIX. sz.	1 csomó

A fenti állag tartalma: hivatalos levelezés főleg peres ügyekben, kisebbrészt ügyviteli tárgyokban (új hivatalos pecsétet küldi I. Ferenc, az új király; kancellária küldi az új törvényeket az országgyűlés után; hivatalos levelezés a ker. tábla személyzeti ügyeiben stb.), vagyis az állag anyagát a kerületi táblához peres és más ügyekben beérkezett hivatalos iratok, s a válaszlevelek fogalmazványai alkotják. A beérkezett iratok általában egyenrangú és alsóbb fórumoktól; (egy-két királyi és kancelláriai leirat is van), a többi kerületi táblától, a Dunán inneni megyéktől, peres felektől stb. származnak. Az iratok között a peres eljárással kapcsolatos legkülönbözőbb iratfajták is fordulnak elő (peres felek folyamodványai, átiratok, jelentések, térítvények, kihallgatási jegyzőkönyvek, irat- és perjegyzékek stb.). A beérkezett iratok mellett vannak az elintézés — fogalmazványok is.

Az 1724—1785 és 1790—1801 közötti évekből csupán 1 csomó anyag van. Az iratok túlnyomó része (15 csomó) az 1808—1849 közötti időszakból származik.

Az anyag irattári rendszere: az 1724—1785 és 1790—1801 közötti évköröket átfogó 1 csomó iratai kisebb kötegekben, éspedig részben különböző feliratú eredeti palliumokban (pl. Minutae informationum, repraesentationum stb., vagy Miscellanea stb.), vagy anélkül, általában évről-évre követik egymást. Az 1808—1849 közötti anyag évenként van összekötözve, később, 1823-tól pedig az éveken belül törvényszakonként is elkülönül. Az évek, ill. törvényszakok kötegein belül az iratok jelzet és közelebbi időrend nélkül vannak. Az állag utolsó (17.) csomója rendezetlen XVIII—XIX. századi iratokat, főleg perbehívó leveleket és egyéb, pertestüktől elszakadt iratokat tartalmaz.

Az anyag kutathatóságát megnehezíti az a körülmény, hogy az iratokhoz semmiféle segédeszköz nincs. Így a megfelelő év anyagát darabonként kell átnézni.

Kikérésnél, általában az állag törzsszámát és címét, valamint az évet (esetleg törvényszakot), idézésnél pedig ezeken kívül az irat egyedi meghatározását is fel kell tüntetni. Az 1. csomó egykorúan palliumozott anyagánál a pallium feliratát is meg kell adni, az utolsó (17.) csomó esetében pedig a rakszámot kell még feltüntetni.

O 197. ACTA POST ASSESSORES

(Ülnökök hátrahagyott iratai)

1780—1848

6 csomó

1—6. Iratok 1780—1848 6 csomó

Az állag a kerületi tábla néhány ülnökének halála után fennmaradt és a ker. tábla levéltárába beszállított vegyes iratokat tartalmazza. A legtöbb irat Bartakovics Alajos (1—2. cs.), Fekete János (3. cs.) és Rakovszky Elek (4. cs.) ker. táblai ülnökök hagyatékából származik. Az 5. csomóban Podhorszky Antal és Reviczky József assessorok együttesen, összevegyítve elhelyezett iratai találhatóak. A 6. csomóban 8 további assessor: Blaskovics Mihály, Csiba Károly, Jablonczy Antal, Nozdroviczky István, Prileszky Gábor, Somogyi Gáspár, Uzovics Ferenc és Zamaróczy József anyaga van különválasztva elhelyezve.

Az anyagban a peres eljárás során keletkezett legkülönbözőbb iratfélések (fogalmazatok, tisztázatok, másolatok) fordulnak elő: ítéletek végrehajtására exmissiók, végrehajtásról készült referensi jelentések, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, ítéletek fogalmazványai, folyamodványok, kötelezvények, pertestek, perkiadmányok, különféle feljegyzések, assessorok levelezése felekkel (beérkezett iratok, fogalmazatok), ker. táblai levelezés fogalmazványai, permellékletek stb.

Az állag a kerületi tábla vegyes, rendezetlen anyagából, annak 1959-ben történt rendezése alkalmával került elő és választott külön. Az anyag ülnökönként elkülönül egymástól, és ülnökönként újra kezdődő, (az időrendtől független) folyószámok szerint van felállítva. Egyes ülnökök iratai számozatlanok, az iratok sorrendje esetleges. Az anyag egy részéhez eredeti elenchusok állnak rendelkezésre.

A kutatás azoknak az assessoroknak a hagyatékában, akiknek iratai lajstromozva vannak, az elenchusokból kijegyzett folyószámok alapján, a többinél az iratok darabonkénti átnézésével történik. Az iratok kikérésénél, illetőleg idézésénél az állag törzsszámát és címét, az ülnök nevét és az irat folyószámát, vagy egyedi meghatározását kell feltüntetni.

1—401.	Polgári perek	1724—1785, 1791—1849	401 csomó
402—473.	Csődperek	1724—1849	72 csomó
474.	„Series Causarum Tabulae Regiae Judiciariae Cis-Danubianae”	é. n.	1 kötet

Az állag a Dunán inneni kerületi tábla iratanyagának gerincét alkotó polgári és csődpereket tartalmazza, két sorozatban: a) polgári perek, b) csődperek.

A kerületi tábla — a kir. kúriához hasonlóan — elsősorban a nemesek bírósága volt. A perbenálló felek legtöbbször fő- és köznemesi személyek, egyházi testületek (pozsonyi, esztergomi, győri, nyitrai káptalanok stb.) s csak ritkábban szerepelnek polgárok, de a másik fél általában ilyenkor is nemes. (Jobbágyok perei ugyanis — mint a bevezetésben láttuk — csak igen ritkán kerülhettek a fórum elé.)

A polgári persorozat iratainak tárgya a kerületi táblák hatáskörének megfelelően alakult. Leggyakoribbak az adóssági perek, a többi perféleségek jórészének tárgya pedig földbirtokokkal kapcsolatos; ilyenek pl. az osztályos (divisionalis), osztályt kiigazító (rectificatorio-divisionalis), örökségi (successionalis), új osztályt követelő (ad novam divisionem), zálogos (pignoris), szerződés teljesítésére irányuló (ad implementum contractus), visszafoglalási (reoccupatorius) stb. perek, valamint olyan ügyek, amelyek a bíróság által hozott ítéletekkel kapcsolatosak: ítélet megújítására irányuló (ad renovationem sententiae), végrehajtási (executionalis), vagy a végrehajtás kiigazítására irányuló (ad correctionem executionis) stb. ügyek.

E perek iratainak forrásértéke mind a helytörténeti, mind a köztörténeti kutatás számára igen jelentős. A perjegyzőkönyvek és egyéb szokásos peres iratféleségek (keresetlevelek, bírói parancsok, a perekkel kapcsolatban beérkezett felsőbb rendelkezések, információk, kérvények stb.) mellett számos per anyagában olyan értékes permelléletek találhatóak, amelyek a történetkutatásnak becsebb forrásai lehetnek, mint maguk a szűkebb értelemben vett peres iratok. Ilyenek pl. a jobbágy- és zsellérösszeírások, birtokszámadások, részletes osztálylevelek, oklevélmásolatok, szerződések, nyugták, genealógiai táblák stb. A melléletek közül különösen értékesek a tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, amelyekben a tanúk válaszai a gazdasági és társadalmi élet számos vonatkozására kiterjednek; pl. hol voltak a per alatt álló birtok határai, kik voltak a régebbi tulajdonosok, aloldiális föld volt-e vagy urbariális, a földet a társadalom milyen rétegei művelték (jobbágyok, zsellérek vagy taxás nemesek), milyen terményféleségeket termeltek, természetben fizettek vagy pénzben adóztak-e a földesúrnak, milyen gazdasági létesítmények (malom, fűrésztelep, serfűző stb.) voltak a birtokon, az akkor művelés alatt állt területekből előzőleg mely részek voltak nádasok, mocsarak stb.

A csődperek — amelyeket az egykorú perkimutatások is a rendes polgári perek közül kiemelve, külön kategóriába szoktak sorolni —, a pertesteken kívül különösen nagy mennyiségű mellékleteket tartalmaznak (mint adóslevelek, kötelezvények stb.). A mellékletek legnagyobb és egyben legértékesebb részét azonban itt is a birtokösszeírások, jövedelemkimutatások, az ingó és ingatlan vagyontárgyokról készített leltárak stb. alkotják.

Az a) sorozat csomóinál a „Polgári perek” sorozatcím az állag címe („Polgári- és csődperek”) alatt a fedőlemezeken nincs külön feltüntetve, a csődpereknél azonban az állag címén kívül a lemezeken „csődperek” felirat is van.

Az anyag irattári rendszere a rendes polgári pereknél a sorozaton elejétől végigfutó (1—5690), nagyjából az időrendet követő folyószámozás, időrend szempontjából kivéve azokat a pereket, illetőleg pertörödékeket, amelyek a kerületi tábla vegyes, rendezetlen anyagából, annak 1959-ben történt rendezése alkalmával csatoltattak a sorozat végére. Ezek folytatólagos számozást kaptak, de — természetesen — az időrendből kiesnek. Folyószámozásuk sem időrendben történt (ugyanis a törödékes anyagnál a levata ideje sem volt mindig megállapítható), hanem a felperesek nevének betűrendjében és úgy kaptak folyószámot. — A csődperek (mind a régiek, mind a rendezés alkalmával előkerültek) ugyancsak a sorozaton elejétől végigfutó folyószámozást kaptak (1—21), amely a csődbe jutott peres felek névkezdőbetűinek abc rendjét követi. — Ahol a per (főleg csődper) több csomó terjedelmű, ott a per folyószáma római számokkal van törve, pl. (polg.) 671/I, 671/II. vagy csőd 10/I, 10/II. stb. a csomók számának megfelelően, vagy a római szám külön van a folyószám alá írva.

A rendes polgári perekben a mutatóból, illetőleg az újonnan ide osztott perek esetében az utólag készült, s a mutató-kötet végére becsatolt pótmutatóból kikereshető folyószám alapján lehet kutatni. Mind a mutató, mind a pótmutató minden betűn belül növekvő sorrendben adja a folyószámot, a felperesek nevét, ezen kívül feltünteti az alperesek nevét, valamint a per fajtáját és levátájának évét is. A csődperek anyagában a becsatolt pótmutató segítségével lehet kutatni, amely megadja a csődbe jutott fél nevét és a csődpernek a sorozaton belüli folyószámát. A mutatókönyvnek (474. raksz.) a polgári perek közé rendszertelenül besorolt csődperutalásai, illetőleg ezek ott megadott jelzetei — a csődperekből alakított külön sorozathoz nem használhatók, így tehát tárgytalanokká váltak.

A kerületi tábla volt vegyes, rendezetlen anyagából, annak 1959-ben történt rendezése alkalmával 47 csomónyi anyag ehhez az állaghoz osztatott be. A csomóknál az alapleltár adataihoz képest előállott további növekedést az okozta, hogy a rendezés során a már akkor itt levő csődperek nagyméretű csomói is szétválasztásra kerültek.

A rendes polgári perek közül hiányzik a 660—670 sz. pereket tartalmazó csomó (fascikulus), ezen kívül több csomóban fordulnak elő egyes hiányok. Mindez háborús kár.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag nevéen és törzsszámán kívül a per folyószámát (jelzetét) kell megadni.

O 108. JUSTITIA JOSEPHINA-KORI IRATOK

1786—1790

147 csomó, 42 kötet

1—115.	Ügyviteli és peres iratok általános sorozata [kútfős, tételes iratsorozat]	1786—1790	115 csomó
116—137.	IV. kútfő (árva- és gyámügyek) kikülönített iratanyaga [betűrendes iratsorozat]	1786—1790	22 csomó
138.	Ratiocinia tabularia [számadások a ker. tábla bevételeiről és kiadásairól]	1786—1789	1 csomó
139—141.	Taxatoratus [a ker. tábla kebelbeli illetékhivatalának iratai]	1786—1790	3 csomó
142—149.	„Protocollum exhibitorum tabulae regiae districtualis Cis-Danubianae judicariae” stb. eltérő címekkel [iktatókönyvek]	1786—1790	8 kötet
150—155.	„Index protocolli exhibitorum” stb. eltérő címekkel [iktatókönyvi mutatók: az 1786—1787. évi kötetek a tanácsülési jegyzőkönyvek bejegyzéseinek lapszámát is mutatják]	1786—1789	6 kötet
156—160.	„Index Fasciculi III.” [a III. kútfő külön mutatója; összefűzetlen ívek, köztük egy füzet is, évente csomóba kötve]	1786—1790	5 kötet
161.	„Index Fasciculi V.” [az V. kútfő külön mutatója; összefűzetlen ívek csomóba kötve]	1788	1 kötet
162—163.	„Consignatio laborum...” [havonta vezetett aktanyilvántartókönyvek, összefűzött és palliumokba foglalt összefűzetlen ívek, csomókba kötve]	1788—1790	2 csomó
164.	„Liber praenotationum... off. registratorae...” [nyilvántartókönyv az irattárból kiadott iratokról, 1787—1788. évi bejegyzésekkel]	1787—1788	1 kötet

165.	„Protocollum expediturae...” [a kiadóhivatal feljegyzései, ill. leveleskönyve]	1786—1787	1 kötet
166—169.	„Normalien Sammlung...” stb. eltérő címekkel [a ker. táblához beérkezett felsőbb rendelkezések másolókönyve]	1786—1790	4 kötet
170—171.	„Protocollum depositorum...” [bírói letétek nyilvántartó- könyve]	1786—1790	2 kötet
172—175.	„Protocollum pupillare...” stb. eltérő címekkel [árvák, ill. gyámoltak és vagyonuk nyilvántartása]	1787—1788	4 kötet
176—179.	„Taxatorial Haupt Buch” [bírószági illetékek befizetésének főkönyve]	1786—1790	4 kötet
180.	„Index zu dem Haupt Buch” [mutató az előző tétel alatti főkönyvhöz]	é. n.	1 kötet
181—185.	„Vormerk Buch deren Expeditionen...” Vormerk Buch und Protocoll...” stb. eltérő címekkel [különféle segédletek a főkönyvekhez, kötetek, továbbá összefűzetlen ívek egy csomóba kötve]	1786—1790	4 kötet 1 csomó
186—187.	„Quartals Rechnung” [negyedévi számadások: füzetek csomókba kötve]	1786—1790	2 csomó
188.	„Protocollum commissionis relate ad Novum Ordinem Judiciarium... cum concursu totius gremii in clytae tabulae regiae districtualis Cis-Danubianae... celebratae” [a ker. tábla által a Novus Ordo ügyviteli és illetékkiszabási rendszeréről felsőbb rendeletre — kir. biztos elnöklete alatt tartott bizottsági üléseken — kidolgozott szak- vélemény; eredeti példány, aláírásokkal lezárva]	1788	1 kötet

189. „Protocollum commissionis relate
ad Novum Ordinem...” stb.
[az előbbi — 188. sz. — kötet
szövegéről készült egyszerű
másolat: összefűzetlen ívek egy
csomóba kötve]

1788

1 csomó

A fenti állag a Dunán inneni (nagyszombati) kerületi tábla Justitia Josephina-kori iratait tartalmazza. A II. József által kiadott Novus Ordo Judiciarius a kerületi táblák hatáskörét jelentősen kibővítette olyan ügyekkel, amelyek azelőtt más bírói fórumok hatáskörébe tartoztak (ld. a négy tábla közös hivataltörténeti bevezetését; az iratok tárgya tehát itt külön ismertetést nem kíván). — A kerületi tábla József-kori anyaga nemcsak abban különbözik az előző korszakétól, hogy többféle ügyet (pl. a polgári és csődpereken kívül büntető- és válópereket is) foglal magában, hanem abban is, hogy az anyag irattári rendszere, tagolódása is újszerű, az előző (s a későbbi) korszak rendjétől teljesen eltérő.

A József-kori anyag többségét alkotó nagy iratsorozat, az ügyviteli és peres iratok általános sorozata, évente újra kezdődő arab számokkal (a csomók fedőlemezein római számokkal), jelölt tárgyi kútfők („Fascikulus”-ok) s ezeken belül évente és kútfőnként újra kezdődő tételszámok („№”) szerint tagolódik, felállításra is ennek felel meg. (Rendszeréből kiemelték a IV. kútfőt, amelyből így egy kisebb külön sorozat létesült, ld. a továbbiakat.) Az általános sorozat kútfőinek beosztása többször módosult, csak az I. és II. kútfők anyaga maradt az egész korszakon keresztül változatlan.

Az I. kútfő (Fasc.) Normalia-jellegű anyagot tartalmaz: a kerületi táblához felsőbb helyről beérkezett (királyi, kancelláriai, hétszemélyes táblai és kir. táblai) rendeleteket, kevés válaszfogalmazvánnyal. A rendeletek egy része a jogszolgáltatás új rendjének, a kerületi tábla szervezetének és ügyvitelének szabályozására vonatkozó, más része egyes perekkel kapcsolatos elvi rendelkezéseket, felsőbb utasításokat tartalmaz. A II. kútfő anyaga a feudális iratkezelésben rendszerint Gremialia, Officiosa, Personalia elnevezést kapott iratsoportoknak felel meg: kebelbeli, ügyviteli, személyzeti ügyekre vonatkozik. Itt található a szegények ügyvédjének (paupereum advocatus) kirendelésére, ügyvédvallásra, idézésre stb. vonatkozó iratok is.

Az általános iratsorozat többi kútfőjét — megjegyezve, hogy a kútfők kerete gyakran nem elég határozott, átfedések, bizonytalanságok mutatkoznak — az említett változások miatt évente kell ismertetnünk.

1786-ban a III. kútfő a tábla előtt folyt mindenféle (polgári, váló, büntető) perrel kapcsolatos iratokat tartalmaz. (A IV. kútfő, mint láttuk, ki van különítve.) Az V. kútfőben bírói letét-ügyekre vonatkozó iratok találhatóak. A VI. kútfő anyaga igen változatos: a táblához intézett különféle kérelmek (állások elnyeréséért, előléptetésért, ügyvédek jegyzékébe való felvételért, bírói parancsok, perkiadmányok, ítéletlevelek, hiteles másolatok kiállításáért, bírósági személyek

tanúkihallgatás, bírói megintés, ítéletvégrehajtás eszközzésére való kiküldéséért, periratoknak a kerületi táblai levéltárból való kiadásáért, elhagyott per folytatásának engedélyezéséért, pernek más bírósághoz való áttételéért, házassági kor-engedélyért, rokonság miatt fennforgó házassági akadály alóli felmentéséért stb.), valamint az elintézésükre vonatkozó ügyviteli iratok: úgy látszik, főleg a kebelbeli taxatoratussal folytatott akta-érintkezés a kérelmek teljesítéséért járó illetékek beszédésével kapcsolatban. (Ez évben több kútfő nem volt.)

1787-ben a III. kútfő csak polgári peres és válóperes iratokat tartalmaz. A büntető ügyekkel kapcsolatos iratokat ez évben külön választották és a VI. kútfőbe osztották be, ennek az anyaga azonban nincs meg, elveszett. Az 1786-ban a VI. kútfőbe sorolt iratokat viszont, úgy látszik, kétfelé választották és a taxatoratussal folytatott levelezés más ügyekkel (pl. a hatásköri változásokkal kapcsolatban a megyékkel folyt levelezéssel stb.) együtt az V. kútfőbe került, az említett kérelmekre és elintézésükre vonatkozó iratok pedig új kútfőt kaptak VIII. számmal. Ugyancsak új, VII. sz. kútfőbe sorolták át a letéti ügyek iratait is, minthogy előző évi kútfőjüket a fentiek szerint másra használták fel. (Ez évben tehát 8 kútfő volt.)

1788-ban a kútfők száma ugyanannyi, és beosztásukban is csak az a változás történt, hogy az V. kútfőt ettől kezdve az új elsőfokú királyi bíróságok, a *judicium subalternum*-ok működésének ellenőrzésével kapcsolatos iratok töltik meg. A taxatoratussal kétségtelenül továbbra is folytatott levelezés új beosztását a leltározás során nem lehetett megállapítani, vagy e kútfő nem maradt fenn, a VI. kútfő büntetőperes anyaga viszont ez évből és a következő évekből rendelkezésre áll.

1789-ben az első 8 kútfő beosztása az előző évvel teljesen azonos; új kútfőként jelenik meg a IX., tartalma: kebelbeli alkalmazottak kérelmei a hivatalból való távolmaradás engedélyezéséért és hivatali kiküldetések miatti távollétük bejelentései. — 1790-ben a beosztás az 1789. évvel azonos, de ez évből VII. kútfő nincs, valószínűleg nem is volt, és új, X. kútfőként ismét megjelenik a taxatoratussal folytatott levelezés (illetékek kivetése, befizetése, hátralékok behajtása, befolyt összegek elszámolása stb. tárgyában).

Az eddigiekben ismertetett általános sorozat kiküldönített IV. kútfőjét — a *Novus Ordo* rendelkezései folytán a ker. tábla hatáskörébe került árva- és gyámügyek iratainak külön sorozatát — a fentiektől eltérően rendezték: az iratokat nem évek és tételek szerint, hanem az egész ciklusból összevonva, a gyámoltak és gondnokoltak névkezdőbetűi szerint csoportosították és e csomókat betűrendben állították fel.

A kerületi tábla ügyviteli és peres iratainak fenti két sorozatához — mint elől, az anyagáttekintésben látható — még néhány külön csomó járul: a „*Ratiocinia tabularia*” lemezfeliratú egy csomó, amely számadásokat tartalmaz a ker. tábla bevételeiről és kiadásairól (bizonylatokkal együtt), a csomón belül évente egy-egy kisebb kötegbe foglalva, továbbá a „*Taxatoratus*” lemezfeliratú 3 csomó. Ez utóbbiak a kerületi tábla kebelbeli illetékkiszabó hivatalának saját iratait tartalmazzák, ez tehát a fentebb tárgyalt megfelelő kútfők tükröződő anyaga, így itt tárgy szerinti ismertetést nem kíván. A 3 csomó közül az első kettő évek s azokon belül újra kezdődő folyószámok szerint van rendezve, a 3. csomó rendezetlen.

Az állaghoz tartozó különféle irattári és ügyviteli segédkönyveknek stb. az

anyagáttekintésben közölt adatokon túlmenő részletesebb leírása feleslegesnek látszik.

A kutatás az általános iratsorozatban az iktatókönyvi mutató segítségével, az iktatókönyvből kikereshető irattári jel (kútfő és tételszám) alapján történik. Az 1790. évből azonban iktatókönyvi mutató nincs, az ugyanez évi iktatókönyvbe pedig az irattári jeleket nem írták be, így ez év anyagában csak maguknak az iratoknak az átnézésével lehet kutatni. Ez alól kivétel a III. kútfő (Fasc.) anyaga, amelyhez a kerületi tábla vegyes, rendezetlen anyagából, annak 1959. évi rendezése alkalmával, jól használható külön mutató került elő, amelynek bejegyzései közvetlenül az irat jelzetére utalnak. (Az V. kútfőhöz fennmaradt 1788. évi hasonló külön mutató és az 1786—1789. években a kútfők iratanyagának elején többnyire található, ívlapokra írt külön kútfő-mutatók az iktatókönyvi mutatónál általában hiányosabbak, így használatuk felesleges.) — A IV. kútfő kikülönített iratsorozatához eredetileg szintén az iktatókönyvi mutatók szolgáltak segédeszközül, de az említett átrendezés miatt az iktatókönyvben a mai jelzet nem található meg. Így a kívánt iratot a név alapján kell a megfelelő csomóból kikeresni. A Ratiocinia és Taxatoratus lemezfeliratú külön csomókat kutatás esetén, segédkönyv hiányában, csomónként kell átnézni.

Az általános iratsorozatból irat kikérésnél vagy idézésnél az állag törzsszáma és címe, s az év-, kútfő- és tételszámból álló jelzet adandó meg. A IV. kútfő külön sorozatából és a 4 külön csomóból a kikérés csomók szerint, az idézés az iratnak az anyag rendjéről fentebb elmondottak szerinti közelebbi meghatározásával történhetik.

O 109. PROVIZÓRIUM ÉS DUALIZMUS KORI IRATOK

1861—1869

50 csomó, 17 kötet

1—9.	Elnöki iratok [minden év anyaga külön csomóban]	1861—1869	9 csomó
10.	Elnökség részére általános iratok iktatókönyveiből készített kivonatok [füzetek s palliumba foglalt ívek]	1861—1869	1 csomó
11—48.	Általános iratok		
	Elnöki iratok iktatókönyvei [összefűzött ívek, minden év csomójában a csomó végén, az iratok után elhelyezve]	1861—1869	38 csomó
49—56.	„Dunán inneni kir. kerületi ítélő táblának beadványi könyve” stb. eltérő címekkel [általános iratok iktatókönyvei]	1861—1868	8 kötet

57—65.	„Dunán inneni kir. kerületi ítélő táblának beadványi mutató könyve” stb. eltérő címekkel [általános iratok iktatókönyvi mutatói]	1861—1869	9 kötet
66.	„Dunán inneni ker. tábla általános iratsorozatának mutatója” [minthogy az iratok folyószámozása a felek — felperesek stb. Id. később — nevének betűrendjét követi, e könyv egyúttal elenchusként is használható]	1861—1869	1 csomó
67.	„Kezelési könyvek és lajstromok” [kézbesítőkönyvek, postakönyvek, referensi munkakönyvek, bevégzett és folyamatban levő perek lajstroma, ítéletek jegyzéke, ügyvédek lajstroma stb.: füzetek és palliumba foglalt összefűzetlen ívek, egy csomóba kötve]	1861—1869	1 csomó

Az állag az Októberi Diploma alapján 1861-ben visszaállított Dunán inneni (nagyszombati) kerületi tábla provizórium- és dualizmus-kori ügyviteli és peres iratait tartalmazza. Az iratanyag két sorozatra tagolódik: a) az elnöki és b) az általános iratok sorozatára.

a) Elnöki iratok. A kerületi tábla elnökéhez különböző — szervezeti, ügyviteli, személyzeti és más kebelbeli — ügyekben különféle hatóságoktól beérkezett iratok: mint kancelláriai, igazságügyminiszteri rendeletek, körrendeletek, az országbírótól, kir. személynöktől, tárnokmestertől, a kir. táblától, a helytartótanácsától, pénzügyigazgatóságtól, vármegyéktől, a nagyszombati polgármestertől stb. beérkezett, továbbá a ker. tábla saját ülnökei által betérjesztett leiratok, feliratok és átiratok, végül a ker. tábla személyzete és táblai állásért folyamodó magánszemélyek által benyújtott különféle kérelmek stb., több esetben (viszonylag ritkán) a kapcsolatos fogalmazványokkal együtt.

Az elnöki sorozat 1. csomójának elején — a rendes elnöki iratok (első aktái) előtt — a pozsonyi Oberlandesgericht-től származó kimutatások, nyugták stb. található, valamint leltárak a felosztott pozsonyi Oberlandesgericht és a nagyszombati Comitatsgericht bútorairól és egyéb ingó felszereléséről, amelyeket a visszaállított kerületi tábla vett át; ugyanitt (több kisebb kötegben) feleknek bírósági letétbe helyezett iratai is található.

b) Általános iratok. A sorozat a ker. tábla előtt a fenti években folyt különféle (polgári) perek anyagát tartalmazza. Egy-egy per jelzete alatt a perrel kapcsolatban keletkezett összes iratfélések megtalálhatók: a ker. táblának más bíróságokkal (megyei, városi törvényszékek, kerületi bányatörvényszékek stb.) és egyéb szervekkel (városi elöljáróságok, egyházi intézmények stb.) folytatott levelezései, továbbá felperesek keresetlevelei, perbenálló felek egyéb beadványai, valamint perjegyzőkönyvek (tárgyalási jegyzőkönyvek) a legkülönbözőbb mellékletekkel. — A sorozat végén az iratok rendszerébe be nem vont 3 külön csomó található: „Hitbizományok” (46. raksz.), „Csődperiratok” (47. raksz.) és „Vegeyes iratok” (48. raksz.) lemezfelirattal és a címeknek megfelelő tartalommal.

A két sorozat irattári rendszere nem azonos. Az elnöki iratok évenként újra kezdődő iktatószámok szerint vannak rendezve. Az általános iratok az egész sorozaton végigfutó, a felperesek betűrendjét követő egyetlen folyószám-sorozatok szerint fekszenek. A folyószámok tulajdonképpen alapszámok, helyesebben irattári számok: az iktatószámtól független irattári jelzetek, amelyek alatt az egy-egy tárgyra vonatkozó összes 1861—1869. évi iratot összevonták.

A sorozat végén elhelyezett 3 külön csomóra a folyószámozás nem megy át. Ezek közül a hitbizományi ügyek iratai és a csődperes iratok szintén évek szerinti tagolódás nélkül, a szereplő családok, ill. személyek (hitbizomány-alapítók és birtokosok, ill. csődte jutottak) névkezdőbetűinek sorrendjében folyószámozva, és ezek szerint vannak rendezve. A vegyes iratok egy része évente palliumba van foglalva, és az éveken belül római és arab számokból alakított jelzetek sorrendjében fekszik a csomóban. Az iratok többi, nagyobb — jelzeteletlen — része az iratok tárgyi címszavainak betűrendjében van rendezve.

Az elnöki iratokban való kutatás — mutató hiányában — az egyes évek csomói-nak végén, az iratok után elhelyezett iktató-ívek végignézésével, a belőlük kijegyzett iktatószámok kikérése útján történik. Az általános iratok sorozatában és az említett külön csomók közül a hitbizományi és csődiratoknál a sorozat mutatójában (66. raksz.) található irattári jelzet — a sorozaton, ill. a csomón belüli folyószám — felhasználásával lehet kutatni. [Itt megjegyzendő, hogy a sorozat 57—65. raksz. alatt látható iktatókönyvi mutatói az iratok kikereséséhez nem használhatók: ezek csak az iktatókönyvre, az iktatószámokra utalnak, az irat kiemeléséhez szükséges jelzetet (folyószámot) azonban sem e mutatók, sem az iktatókönyvek nem tüntetik fel.] A vegyes iratok csomójának anyaga csak darabonkénti átnézéssel kutatható.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, a sorozatot, s az elnöki iratoknál az évet és az iktatószámot, az általános iratok sorozatánál a folyószámot (irattári számot), a külön csomóknál a csomó számát s az irat csomón belüli folyószámát, ill. (a vegyes iratoknál) az irat közelebbi megjelölését kell feltüntetni.

1—13. Iratok: (1717—) 1724—1785, 1790—1870 13 csomó

Az állag a Dunán inneni (nagyszombati) kerületi tábla volt vegyes anyagának olyan irataiból áll, amelyek az 1959. évi rendezés alkalmával sem más állagokba nem voltak reponálhatók, sem új állagok kialakítására nem voltak alkalmasak. Az anyag heterogén természetű, tartalmáról az alábbi áttekintés adhat bizonyos tájékoztatást:

1—5. csomó

Birtokösszeírások és számadások, um. Benyovszky Móric birtokainak számadásai az 1782—1784. évekből. Valószínűleg pertől elszakadt mellékletek (1. cs.). A következő három csomóban Szentiványi Pál Nógrád vármegyei birtokainak számadásai vannak 1763—1818-ból (2—4. cs.). Végül különféle egyéb (főleg úrbéri) összeírások találhatók az 1780—1785. évekből a nagyszombati uradalom területéről, valamint Trencsén vármegyei helységekről, utóbbiak az 1827. évből, továbbá 3 darab kéziratos térkép a XVIII. sz. második feléből, ill. a XIX. sz. elejéről (1756, 1808). Ezek szintén perektől elszakadt mellékleteknek látszanak (5. cs.).

6. csomó

A Justitia Josephina korszakának megszűnésével — a hatáskörök visszaállításával — kapcsolatban a vármegyéknek átadott árva- és gyámügyi iratokról készült térítvények az 1790. évből, továbbá ker. táblai taxa-elszámolások az 1839—1845 közötti évekből.

7. csomó

A nagyszombati katonai invalidusházra, ill. egyes ápoltságainak különféle ügyeire vonatkozó iratok az 1812—1870 közötti évekből. (NB. Ezek az iratok a katonai hatóságoktól idővel Nagyszombat város törvényszékéhez, majd az ugyancsak e városban felállított kir. járásbíróshoz kerültek. A járásbíróshoz ezeket az iratokat a ker. tábla irataival együtt, 1894-ben adta át az Országos Levéltárnak.)

8. csomó

Ügyvédi oklevelek kihirdetésével és az ügyvédeknek az e kerületi tábla előtt működő ügyvédek sorába való beiktatásával kapcsolatos iratok az 1860-as évekből.

9. csomó

Az 1869-ben feloszlott ker. tábla által az illetékes bíróságoknak átadott perek irományjegyzékei, perenként külön palliumokba foglalva.

10—13. csomó

Vegyes pertörédek, pertestüktől elszakadt különféle permellékletek, perek sorjegyzékei és egyéb, agnoszkálhatatlan vegyes iratok az 1717—1863 közötti évekből.

A fenti vegyes tárgyú iratok különféle rendszerben fekszenek. Így pl. az 1—5. csomó iratai évről-évre, a 6. csomóban levő reversalisok a vármegyék szerinti rendszerben vannak. A katonai invalidusházzal kapcsolatos iratok (7. cs.) a palliumokon

feltüntetett, meglehetősen hézagos folyószámok szerint vannak rendezve. A 8. csomó iratai az ügyvédek, a 9. csomóéi pedig a felperesek névkezdőbetűi szerinti rendet kapták. A 10—13. csomók iratai — az 1—5. csomók irataihoz hasonlóan — ugyancsak az évrendet követik.

Az állag anyagában való kutatás esetén a fent leírt rendszerek alapján kell az iratokat kérni. Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, s csomónkénti átnézésnél a csomó számát, egyenkénti kikérésnél ezen kívül a kéréslapon az irat közelebbi meghatározását is fel kell tüntetni. Idézéskor az iratot szintén közelebbről kell meghatározni.

O 219. VEGYES KÖNYVEK

1724—1848 (1850)

6 csomó, 11 kötet

1—3.	„Prothocollum Actionum” [beérkezett iratok, főleg benyújtott keresetek leveles- könyve: 1724—1742. év kötve, 1743—1771. évek anyaga füzetekben, 2 csomóba össze- foglalva]	1724—1771	1 kötet, 2 csomó
4.	„Series Universarum Causarum...” [a mondott években felvett perek felpereseinek mutatója, irattári használatra, aktakereséshez nem használható]	1730—1785	1 kötet
5—8.	„Series Causarum” [a perek sorjegyzékei az 1724—1829 közötti időszakból, s néhány ítélet, ill. iratjegyzék az 1846—1850 közötti időből]	1724—1850	4 csomó
9.	„Az 1845-ik évben kivett és vissza hozott ügyek fel-jegyzése” [aktanyilvántartókönyv]	1845	1 kötet
10.	„Dunán inneni ker. tábla számadáskönyve [a ker. tábla által a mondott években beszedett bírósági illetékek számadáskönyve]	1803—1845	1 kötet
11—16.	„Conscriptio Domini... relate ad appertinentias... urbariales...” stb. eltérő		

	címeikkel [a bajmóci, vöröskői, nyárasdi, szomolányi, királyfalvi, bazini és szentgyörgyi uradalmakról készült összefrások: ingó- és ingatlan javak, jövedelmek stb. részletes kimutatásai a mondott évekből]	1832—1833	6 kötet
17.	Cím nélküli számadáskönyv 1727—1778. évi bejegyzésekkel (valószínűleg pertől elszakadt melléklet)	1727—1778	1 kötet

E könyvsorozat a Dunán inneni kerületi tábla könyvanyagának abból a részéből áll, amely az 1963. évi rendezés alkalmával sem a tanácsülési jegyzőkönyvekhez, sem a Justitia Josephina-kori, vagy a provizórium-kori iratokhoz — mivel nem a mondott iratok segédkönyvei — nem volt beosztható. Mint a fenti felsorolásból látható, a kötetek különféle tárgyúak, így Vegyes könyvek címszó alatt kellett azokat egy állag keretében összevonni.

Az anyagban a köteteknek darabonként történő átnézésével lehet kutatni. Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a kötet rakszámát és címét kell megadni.

Ügyvédek iratai

O 198. ACTA POST ADVOCATOS
(Ügyvédek hátrahagyott iratai)

1724—1848

28 csomó

1—28.	Iratok [az iratokhoz vagy egykorú, vagy utólag készült iratjegyzékek, vagy egykorú (részletesebb) elenchusfüzetek vannak, minden ügyvéd anyagának elején a csomókban elhelyezve]	1724—1848	28 csomó
-------	---	-----------	----------

A fond peres és más ügyfelek által a kerületi táblai ügyvédekre bízott, utóbbiak halálával (vagy ügyvédi praxisuk más módon történt megszűnésével) a ker. tábla levéltárába beszállított és onnan a felek által vissza nem vett különféle, főleg peres iratokat tartalmaz. Az egyes felek ügyeivel kapcsolatos iratok mind jellegüket, mind mennyiségüket tekintve különböznek egymástól. Az anyag többségét peres iratok (fogalmazatok, tisztázatok, másolatok) alkotják, ügyfelenként rendszerint

nagyobb mennyiségben. Előfordul azonban, hogy egy ügyfél anyaga csak egy-két iratból áll. A peres felek anyagában a perek lefolytatásával kapcsolatban létrejött legkülönbözőbb iratfajták megtalálhatók: keresetlevelek, idézések, kérvények, az ügyvédek és ügyfelek között folyt levelezés, perjegyzőkönyvek, perkiadmányok, ülésjegyzőkönyv-kivonatok, különféle permellékletek (oklevélmásolatok, birtok- és ingó vagyon összeírások, birtokszámadások, nyugták, elismervények) stb.

A fond a kerületi tábla többi iratanyagával együtt 1894-ben került az Országos Levéltár őrizetébe, ahol a vegyes, rendezetlen anyagból az 1959. évi rendezési munkák alkalmával választott ki és — a kúria és más egykorú kir. bíróságok hasonló állagainak analógiájára — alakítottatott önálló egységgé.

Az anyag jó részének a rendezés előtt semmiféle irattári rendszere nem volt. A rendezés során minden ügyvéd anyaga egymástól különválasztva egy helyre került, és az ügyvédek nevének ABC rendjében került elhelyezésre. Az anyag további rendjének kialakításánál azt az elvet alkalmaztuk, hogy amelyik ügyvéd anyagához megvan az eredeti iratjegyzék vagy elenchus-füzet, ott az eredeti irattári rendet (részben betűrendes, részben futószámos, részben betűből és számból kombinált jelzetek szerinti rendet) állítottuk helyre. (NB. egy ügyvéd, Csizmazia György) anyaga I—II. sorozatra tagolódik, mindkettő külön folyószámozva. Ahol eredeti segédlet nem volt, ott az anyagot ügyvédenként elkülönítve, azokon belül az ügyfelek nevének betűrendjében rendeztük és folyószámoztuk. Ezekhez az iratokhoz utólag (a rendezés során) készültek betűrendes irat-(ügyfél)jegyzékek, amelyek a csomókban megtalálhatók.

A fond anyaga középszintig rendezett. Benne több esetben — régebben keletkezett — hiányok tapasztalhatók, amelyek vagy elveszés folytán álltak elő, vagy pedig a hiányzó iratokat a ker. tábla levéltárából az ügyfelek visszavették.

Az anyagban való kutatás ügyvédenként, az említett iratjegyzékek, ill. elenchus-füzetek segítségével történik. Az iratok kikérésénél, ill. idézésénél a fond törzsszámát és címét, az ügyvéd nevét, az ügyfél nevét vagy az ügy számát, ill. a sorozat és az ügy számát, vagy a betűből és számból kombinált jelzetet kell megadni.

prímási, kamarai leiratok stb. vannak, pl. az octavalis szék bírái napidíjának kiutalása tárgyában, továbbá mandatumok az octavalis székhez, a Forum super-revisoriumtól ugyanezen bírósághoz kísérőirattal visszaküldött perek, innen a Forum superrevisoriumhoz küldött felterjesztések fogalmazatai, a kancelláriától beérkezett leiratok egyes konkrét peres és személyzeti ügyekben stb. Az ülés-jegyzőkönyvek egy része hiányzik. Az a) sorozat perekből (olykor egyes perek irataiból, olykor levelezés jellegű iratokból) és az octavalis szék közékük besorolt s beszámozott ülésjegyzőkönyveiből, a b) sorozat pedig ugyanezen bíróság 6 befejezetlen peréből áll. (Előbbi 1—95, utóbbi pedig 1—6-ig terjedő folyószámokkal van ellátva.) Az a) sorozatban levő perekhez, ill. peres iratokhoz, valamint a velük egybe folyószámozott levelezéshez, ill. jegyzőkönyvekhez folyamatos számozású, nagyjából az időrendet követő egykorú elenchusok készültek, amelyek az anyagot 16 fascikulusra tagolva mutatják. Ez a tagolás azonban semmiféle alaki vagy tárgyi rendszert nem jelent, s minthogy a számozás rajtuk elejétől végig keresztülfut, mint jelzetnek sincs jelentősége. A b) sorozat anyagához egynegyed-íves lapra felírt jegyzék van. Az utóbbi a folyószámon kívül csak a felek nevét adja. Az a) sorozat elenchusai részletesebbek: ezek a folyószámon kívül adják a felek nevét, az irat keltét (pereknél a perfelvétel évét) és néha a per tárgyát, ill. a peres vagy egyéb iratoknál rendszerint az irat fajtáját (pl. relatorio-executionales), ill. szintén a tárgyát stb. is.

Az anyag rendezett, az elenchusban feltüntetett iratok mind megvannak.

Az anyagban való kutatáshoz segédeszközüil az említett elenchusok szolgálnak. Az iratok kikéréséhez, ill. idézéséhez a fentiek szerint a fond törzsszáma és címe, s a sorozat megjelölése szükséges.

A DUNÁNTÚLI KERÜLETI TÁBLA LEVÉLTÁRA

A Dunántúli kerületi tábla levéltárának az Országos Levéltárba végleges megőrzés céljából történő beszállításáról érdemben csak 1899-ben intézkedtek. Az iratok addig a kőszegi királyi járásbíróság épületében voltak elhelyezve, ahol Maróthy Rezső országos levéltári fogalmazóval jegyzékbe foglaltatták az iratokat, nevezett még a becsomagoltatásról is intézkedett. A vasútra való feladás azonban csak öt év múlva, 1904. október 29-én történt meg. Ekkor került e levéltár jelenlegi őrzési helyére, az Országos Levéltárba. (Az erre vonatkozó iratokat ld. I. 331/1898. OL alapszám alatt.)

E levéltár ma az Országos Levéltár rendszerében három fondot tartalmaz: a tábla saját fondját, továbbá Bezerédy György kerületi táblai elnök iratait, valamint a kerületi táblai ügyvédek iratait (Acta post advocatos).

Dunántúli kerületi tábla

O 116. TANÁCSÜLÉSI JEGYZŐKÖNYVEK

1724—1848, 1861—1869

57 kötet

- 1—55. Tanácsülési jegyzőkönyvek
[kezdetben inkább leveles
könyvek] „Protocollum
Universorum Actorum
Judicialiorum Districtualis
Tabulae Judiciariae Partium
Regni Hungariae Trans-
Danubianarum” „Protocollum
Consilii Tabulae Districtualis
Trans-Danubianae Judiciariae
Regiae” „A dunántúli kir. ker.
táblának tanácsülési jegyző-
könyve” és eltérő címekkel

1724—1728,
1730—1750,
1766—1778,

		1788—1790,	
		1794—1800,	
		1803,	
		1811—1820,	
		1823, 1825,	
		1829, 1832,	
		1834—1848,	
		1861—1869	55 kötet
56—57.	Tanácsülési jegyzőkönyvek mutatója [„Index Protocolli Consilii Inelytae Tabulae Regiae Judiciariae Districtualis Trans Danubianae” címmel]	1788	2 kötet

Az állag a dunántúli (kőszegi) kerületi tábla ülésjegyzőkönyveit tartalmazza. A jegyzőkönyvek eleinte (1724—1778 között) több évenként, a Justitia Josephina korában félevenként, azután évenként vannak bekötve. A sorozat első négy kötetéhez (1724—1778) nincs mutató, a többi kötethez (1788—1848, 1861), azok végére bekötve, általában a felperesek, ill. egyéb felek (pl. állásokért folyamodók stb.) nevét indikáló mutató található. E kötetek némelyikében az alperesek nevét is indikálták. A jegyzőkönyvek 1862—1869. évi köteteihez nem névmutatót, hanem számmutatót készítettek, amely a kötetek végén található.

A jegyzőkönyvek vezetése 1724. április 20-ával, a ker. tábla működésének megindulásával kezdődött. A sorozat első kötetének elején a felsőbb helyről beérkezett rendeletek leveleskönyv-szerűen vannak bemásolva. A Justitia Josephina korszaka előtt keletkezett kötetekben a ker. tábla elé került perekről általában rövid bejegyzéseket eszközöltek, de olykor hosszabb szövegű is előfordul, sőt néha a felek által benyújtott folyamodványok szövegét is bemásolták. Egyébként ezekben a kötetekben a jegyzőkönyvek elején sehol sem tüntették fel az üléseken részt vett személyek nevét és a jegyzőkönyvek szövege sem eléggé tagolt, tehát nehezen áttekinthető.

A tanácsülési jegyzőkönyvek szerkezetében a Novus Ordo korszaka jelentős változást hozott. Ekkor ugyanis már az üléseken részt vettekét név szerint felsorolták és a megtárgyalt ügyeket, jól áttekinthetően, a lapok bal oldalára vezették. A jobb oldali hasábra írták be az ügyekben hozott határozatokat. A józsefi korszak további újítása volt a tárgyalás alá került ügyek folyószámokkal való ellátása. (NB. Itt kell megemlítenünk, hogy a jegyzőkönyvekbe bevezetett ügyek száma e korszakban jóval magasabb volt, mint akár az előző, akár az 1790 utáni időszakban, ami a bevezetésben tárgyalt hatáskörbővülésnek a következménye.)

Az üléseken részt vevők nevének a jegyzőkönyvek elején való feltüntetése, valamint az ügyek folyószámozása a józsefi korszak után is megmaradt. A forma azonban annyiban változott, hogy a jegyzőkönyv szövegét nem félhasábosan tagolták, hanem az egész lapra írták. A jegyzőkönyvek szövege itt már elég rövid, csak

az ügy lényegét érinti. Ekkor már — a szöveg többi részétől elválasztva — röviden bejegyezték az ügyben hozott ítéleteket is. A protocollumok szövege egyébként így sematizálódik és az egész feudális korszakon át ilyen marad.

A provizórium kori, 1861—1862. évi kötet szövegének félhasábos tagolódása hasonló a József-kori kötetek szövegéhez (az 1863—1869. évi kötetek szövegét már az egész lapra írták), azzal a különbséggel, hogy a jegyzőkönyvet ekkor már magyarul vezették. E táblánál egyébként a jegyzőkönyvek vezetésénél már 1837-ben áttértek a magyar nyelv használatára, addig pedig a latin nyelvet használták. (NB. Mint láttuk, a Dunán inneni ker. tábla ülésjegyzőkönyveit csak 1843-tól vezették magyar nyelven.)

Az állag jegyzőkönyveinek 1778 előtti köteteiben — segédlet hiányában — csak laponkénti átnézéssel lehet kutatni, a további évek jegyzőkönyveiben pedig a kötetek végén levő indexekből kikereshető nevek, ill. (1862—1869 között) folyószámok alapján.

Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a jegyzőkönyv évszámát kell megadni, idézésnél pedig ezeken kívül az ülés dátumát, az ügy számát, ill. a kötet lapszámát is fel kell tüntetni.

O 111. SZABÁLYRENDELETEK, ÜGYVITELI IRATOK

(1723) 1724—1785, 1790—1848

43 csomó

1—5.	I. Szabályrendeletek és egyéb felsőbb rendelkezések	(1723) 1724—1785	5 csomó
6—41.	II. Levelezés, ügyviteli iratok	1790—1848	36 csomó
42—43.	Vegyes iratok	1723—1848	2 csomó

Az állag anyaga — mint a fentiekből látható — a dunántúli (kőszegi) kerületi táblához a Novus Ordo előtt beérkezett szabályrendeleteket és egyéb felsőbb rendelkezéseket, valamint e fórum Novus Ordo utáni hivatalos levelezését, s hasonló jellegű ügyviteli iratait tartalmazza, két külön sorozatban. Az állag végén 2 vegyes tartalmú csomó is található (ld. a továbbiakat).

Az I. sorozat csomóinak régi lemezein „Decreta regia”, ill. „Benigna mandata” címfelirat volt. Az iratok ennek megfelelően a ker. táblához felsőbb helyről (az uralkodótól, a kir. kancelláriától és a helytartótanáctól) leküldött szabályrendeletekből, és ugyancsak felsőbb helyről egyes konkrét ügyekkel kapcsolatban beérkezett rendeletekből állnak. Itt található az említett iratokkal kapcsolatos válaszfogalmazványok is.

A II. sorozatban (régii lemezein „Acta protocollorum” címfelirat volt) található a ker. tábla 1790 utáni egész levelezési anyaga, a felsőbb helyről beérkezett rendeletek is, tehát azok itt e korszakban, az I. sorozat rendszerétől eltérően, nincsenek elkülönítve a többi levelezés jellegű anyagtól. Ennek megfelelően e sorozatban található az uralkodótól és a kancelláriától ügyviteli, személyzeti, peres és egyéb

ügyekben beérkezett rendeletek, amelyeknek többségét a peres felek kérelmére hozott, s egyes konkrét perekkel kapcsolatos felsőbb rendelkezések alkotják (a hozzájuk tartozó ker. táblai fogalmazványokkal). A sorozatban jelentős mennyiséget képviselnek a ker. tábla illetékességi területén működött megyei hatóságok beérkezett levelei is. Ezekben nagyrészt a ker. tábla által hozzájuk végrehajtás céljából leküldött perekkel kapcsolatban, az executio megtörténtéről, vagy elmaradásának okáról (pl. a felek időközben történt megegyezéséről, ami a végrehajtást szükségtelenné tette stb.), és a periratok visszaküldéséről tesznek jelentést a ker. táblának. Megjegyzendő, hogy a visszaküldött perek nincsenek az iratok mellett, azokat ui. a visszaérkezés után — nyilvánvalóan még akkor —, a persorozathoz helyezték. A felsőbb helyekről beérkezett iratok között — a nagy többséget kitevő kancelláriai leiratok mellett — a helytartótanácstól származó leiratok és kapcsolatos fogalmazványok is előfordulnak. Az anyag többi részét a ker. táblának más bírósági és egyéb szervekkel (a többi ker. táblával, városokkal, a soproni harmincadhivatallal stb.) folytatott levelezése, továbbá a peres felektől vagy azok jogi képviselőitől beérkezett kérvények, jelentések és egyéb beadványok, valamint az azokkal kapcsolatos fogalmazványok alkotják.

A vegyes iratok két csomója közül az egyik (42. raksz.) tartalma: kb. 1723—kb. 1848 közötti évekből való különféle iratok kisebb kötegekbe kötve vagy e nélkül, ún. ki nem kézbesített (kéziratos és nyomtatott) ker. táblai idézőlevél a vonatkozó mellékletekkel, keresetlevelek és felek kérelmei peres ügyekben, bírói parancsok, ügyvéd- és meghatalmazottat valló levelek találhatóak. A további iratok, valamint a 43. raksz. iratai a II. sorozat anyagához hasonlóak, de annak idején valami okból nem osztották be oda azokat. Tárgyuk a következő: a ker. tábla elnökéhez küldött királyi és kancelláriai leiratok, valamint ugyanezen tábla assessoraihoz különféle, peres és peren kívüli ügyekben beérkezett levelek. Ezenkívül található még a többi ker. táblától és más hatóságoktól különféle hivatalos ügyekben beérkezett iratok, felek beadványai (kérvényei, keresetlevelei stb.) is. Csaknem mind beérkezett irat, kevés válaszfogalmazvánnyal. A 43. rakszámú csomóban található még: seriesek, kimutatás a ker. tábla 1778—1785 közt tartott üléseiről s a jelen volt bírákról (vastag füzet), továbbá állások elnyeréséért benyújtott kérelmek, ülésjegyzőkönyv-szövegek (összefűzött vagy össze nem fűzött íveken), ügyviteli, főleg állásbetöltésekkel kapcsolatban beérkezett iratok és fogalmazványok az 1791—1838 közötti évekből, többnyire jelzet nélkül, évrendbe rakva. A felsorolt anyagból különösen a jegyzőkönyv-szövegek értékesek, mivel olyan ülésekről is maradtak itt fenn ilyenek, amelyekről az ülésjegyzőkönyvek kötet sorozatában (O 116) bejegyzések nem találhatóak, vagy szövegük itt teljesebb, részletesebb, mint amott.

Az I. sorozat iratai az egész sorozaton végigfutó folyószámozással vannak ellátva s aszerint rendezve. Minden év anyaga külön palliumban van. Mivel segédkönyve nincs a sorozatnak, a folyószámozás csak az eredeti sorrend ellenőrzésére és az esetleg utólag keletkezett hiányok megállapítására alkalmas. (Úgy látszik, a felsőbb rendeleteket évente külön gyűjtötték, és az egészet — folyamatosan — végigszámozták.)

A II. sorozat évente van csomózva, a csomókon belül pontosabb rend nélkül. Az iratok évenként újra kezdődő folyószámot kaptak, de sok szám hiányzik. E folyószámozás: a jegyzőkönyvi tételszám.

A vegyes iratok külön csomói anyagának egy része évrendezett, a többi iratok rendezetlenek.

Közvetlen segédkönyvek hiánya miatt az I. sorozat anyagában a kutatás nehézkes. Az iratokhoz azonban — értelemszerűen — közvetve felhasználhatók a tanácsülési jegyzőkönyvek. Az ezekben szereplő ügyekre vonatkozó iratok ugyanis megtalálhatók a megfelelő év csomójában, és a jegyzőkönyvekben is megadott napi dátum alapján azonosíthatók. Kutatás egyébként csak csomónkénti vagy évek szerinti átnézéssel lehetséges.

A II. sorozatban a kutatás az ülésjegyzőkönyv-kötetek végén található indexrészek (ld. az O 116. törzsszámú állag leltárát) segítségével történik. Az indexekben megadott (évente újra kezdődő) tételszámok alatt e sorozat iratai megtalálhatók, ill. megkereshetők, de a kutatás itt mégis nehézkes, mivel — mint fentebb láttuk — az iratok rendje nem egészen pontos.

A 2 külön csomó tartalma csak darabonkénti átnézéssel kutatható.

Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, a sorozat számát és az évi csomót, vagy egyes irat kikérésénél, jelzet ismeretében, a mondottakat s az évet és folyószámot kell megadni.

O 112. POLGÁRI PERSOROZAT

1724—1785, 1790—1848

310 csomó, 3 kötet

1—310.	Polgári peres iratok	1724—1785, 1790—1848	310 csomó
311—312.	„Series Causarum Tabulae Reg. Jud. Trans. Danub.” I—II. [felperesi és alperesi mutató a fenti iratokhoz]	é. n.	2 kötet
313.	„Index alphabeticus veteris archivi” [az előző tétel alatti mutató elkészültével feleslegessé vált régi felperesi és alperesi mutató az állag Novus Ordo előtti anyagához]	1724—1785	1 kötet

Az állag a dunántúli (kőszegi) kerületi tábla anyagának gerincét alkotó nagy persorozatból (polgári perek, valamint ide beosztott néhány csődper) áll. A polgári perek között a legkülönbözőbb perfajták találhatók: osztályos, örökösödési, zálogváltó, szerződés teljesítésére irányuló, visszafoglalási, végrehajtást megigazító stb. perek. A perek jórészenél, a perjegyzőkönyveken kívül, megtalálhatók a perek

lefolytatásával kapcsolatban keletkezett különböző egyéb iratfélések is: keresetlevelek, kérvények, jelentések, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek stb., valamint a legkülönbözőbb permellékletek: oklevélmásolatok, záloglevelek, nyugták, elismervények, genealógiai táblák, birtokösszeírások, jövedelemkimutatások és egyéb (főleg ingó) vagyonokról készített leltárak stb. [L. a kerületi táblák általános bevezetésében az azok hatásköréről elmondottakat és a Dunán inneni kerületi tábla polgári és csődpersorozatának (O 106) leltárát.]

Az anyag irattári rendszere: a sorozaton elejétől végigfutó folyószámozás (1—4937), amely a 4504. számig nagyjából az időrendet követi. A mondott szám után következő jelzetek alatt a sorozat végére újabban beosztott perek, ill. pertörvédek találhatók. Ez az anyag a kerületi tábla volt vegyes, rendezetlen anyagából az 1959. évi rendezés alkalmával soroltatott ide. Folyószámozása 4505—4937-ig terjed, ennek — 28 csomónyi irat — alapja azonban nem az időrend volt (a leváta ideje ugyanis sok esetben nem volt megállapítható), hanem a felperesek betűrendje szerint történt. Ez állagban előforduló nem nagyszámú csődper a rendes polgári perek közé van besorolva. Itt tehát a csődperek nem alkotnak külön sorozatot az állagon belül (mint a Dunán inneni ker. tábla hasonló állagában), ezért itt az állag nevében — „Polgári persorozat” — sem jut kifejezésre, míg amott az állagnévben — „Polgári és csődperek” — is kiderül, hogy a csődpereket elkülönítették. A fentiek szerint az O 106 állagban található tömegesen csődper.

A kutatáshoz a fentebb (311—312. raksz. a.) kimutatott két kötet mutató szolgál. Ennek I. kötete kb. az 1830. év előtt, II. kötete kb. ez év után levált pereket tartalmazza, de a két kötet tartalma ölelkezik: az I. kötetben későbbi, a II. kötetben korábbi perek is előfordulnak. Mindkét kötetben külön rész a felperesek (A—Z) és az alperesek (A—Z) mutatója. A kétféle mutatózás azonban csak a II. kötetben foglalt 4504. számig megy. A 4505—4901 számokhoz — az említett 1959. évi rendezés alkalmával — a felperesek nevének betűrendjében tagolódo pótindex készült. Ez gépeletlen kéziratban, összefűzetlen ívlapokon, a II. kötet végére van betéve. Az állag legvégére legutóbb elhelyezett néhány (4902—4937) tétel a pótmutatóba még nincs felvéve, ezekhez jelenleg semmiféle mutató nincs. A mutató és a pótmutató az indikált néven és a per folyószámán kívül megadja az ellenfél nevét és a leváta évét, előbbi ezeken kívül a per fajtáját is. A mutató mindkét kötetének mindkét (felperesi és alperesi) részében, valamint a pótmutatóban a bejegyzések minden betűn belül a folyószámok növekvő rendjében következnek egymás után.

Név alapján történő kutatás a mutatóból, ill. a 4505. számtól kezdve a pótmutatóból a folyószám kikeresésével lehetséges; tárgy szerinti kutatást azonban — erre alkalmas segédeszköz nemlétében — csak a mutató elenchus-szerű végignézésével és csak a perfajtákból való következtetés által engedett mértékig lehet végezni. A pótmutató — a perfajtákat nem tartalmazván — még ily erősen korlátozott tárgyi kutatást sem enged, az utolsó tételek pedig, mint láttuk, egyáltalán nincsenek mutatózva.

Az anyag rendezett, csomóhiányt nem lehet megállapítani, de a csomókon belül helyenként egyes perek hiányoznak, az idők folyamán elvesztek.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a keresett irat folyószámát kell megadni.

O 201. SENTENTIAE

(Ítéletek)

1828—1847

2 csomó

1—2. Iratok 1828—1847 2 csomó

A fenti anyag a kerületi tábla előtt az említett években lefolytatott perek füzetekbe írt ítéletszövegeit tartalmazza (csaknem mindig évente egy-egy füzet). A füzetek szövege nem tisztázat, a sietősen írt, javított szövegek inkább fogalmazványoknak látszanak. Az anyag a ker. tábla vegyes, rendezetlen anyagából, annak 1959-ben történt rendezése alkalmával választott ki, és alakított önálló egységgé. Az egyes szövegek a perekről csak az ítélet dátumát, a felek családi nevét (keresztnevet úgy látszik nem) és az ítélet szövegét tartalmazzák.

Mínthogy az anyaghoz semmiféle segédeszköz nincs, az abban való kutatás csak a megfelelő év iratainak (füzetének) laponkénti átnézésével lehetséges. Kikérésnél az állag törzsszámát, címét és az évet, idézésnél pedig ezeken kívül — mint-hogy a füzetek lapszámozatlanok —, az ítélet dátumát és a felek nevét kell megadni.

O 114. JUSTITIA JOSEPHINA-KORI IRATOK

1786—1790

76 csomó, 19 kötet

1—63.	Jelzetelt iratok	1786—1790	63 csomó
64.	Szabályrendeletek		1 csomó
65.	Iktatókönyv-ívlapok, soriesek		1 csomó
66.	Processus [a ker. táblán indult perek]		1 csomó
67—69.	Schaedae diurnales	1786—1790	3 csomó
70—71.	Relationes exactoratus in re pupillari	1787—1790	2 csomó
72.	Taxamts Correspondenz	1786—1790	1 csomó
73.	Taxamts Rechnungen	1786—1788	1 csomó
74.	Protocollum exhibitorum [iktatókönyv]	1790	1 kötet
75—78.	Index Fasciculorum [irattári mutatók]	1786—1787, 1788 A—L 1790	4 kötet

79—81.	Index generalis protocolli exhibitorum [iktatókönyvi mutatók]	1786, 1788, 1790	3 kötet
82.	Kútfő-elenchusok	1787—1789	1 csomó
83.	Iktató-irattár átadási jegyzékek	1786—1789	1 csomó
84.	Aktanyilvántartó könyvek	1786—1790	1 csomó
85—86.	Normativae dispositiones	1786—1788	2 kötet
87.	„Normalia ab Anno 1786 usque Annum 1789” [normaliák mutatója]	1786—1789	1 kötet
88.	Benigna resolútiók mutatója	1787—1788	1 kötet
89.	Liber informationum in re pupillari	1787—1790	1 kötet
90.	Haupt Buch [a bíróság számadás- könyve]	1788—1790	1 kötet
91—92.	Index zum Haupt Buch	1786—1789	2 kötet
93.	Correspondenz Buch [leveles- könyv, ill. aktanyilvántartó- könyv]	1786—1790	1 kötet
94—95.	Protocollum commissionis relate ad Novum Ordinem [A Novus Ordo bevezetésével kapcsolatban 1788-ban kiküldött ker. táblai bizottság ülésjegyzőkönyvei két példányban]	1788	2 kötet

Az állag a dunántúli (kőszegi) kerületi tábla anyagában külön levéltári testet alkotó Justitia Josephina-kori iratokból áll. A II. József által 1786-ban bevezetett Novus Ordo Judiciarius ugyanis — mint a bevezetésben láttuk — lényeges változást hozott a kerületi táblák működésében, ami nemcsak a modernebb (egyszerű, futószámos rendszer helyett tárgyi kútfőkre tagolódó) iratkezelési rendszer bevezetésében jutott kifejezésre, hanem hatáskörük jelentős kibővülésében is megmutatkozott (ennek részletes leírását ld. a bevezetésben).

Az állag 1—63 rakszámú csomóinak iratai tehát az említett módon, évenként újra kezdődő, arab számokkal jelölt tárgyi kútfők, s azokon belül ugyancsak évente újra kezdett tételszámok szerint tagolódnak. Az anyag felállítása évenként, s azokon belül a kútfők növekvő sorrendjében történt. Az egykorú latin kútfőcímet csak néhány kútfőnél lehetett rekonstruálni, így a hiányzó latin címekkel való kiegészítésre nem is törekedtünk, hanem az egyes kútfők iratainak tárgyát az alábbiak szerint írjuk le:

Az 1. kútfő Normalia jellegű anyagot, nevezetesen a kerületi tábla ügyvitelére, működésére és személyzeti ügyeire vonatkozó felsőbb helyről érkezett rendeleteket, perekkel kapcsolatos elvi rendelkezéseket, felsőbb utasításokat tartalmaz. A 2. kútfőben személyzeti vonatkozású iratok vannak, köztük igen gyakori a kerületi

táblai állások elnyerése iránt benyújtott folyamodvány. A 3. kútfőben a kerületi táblának ügyviteli és peres ügyekben a felettes és alárendelt szervekkel folytatott hivatalos levelezése található. 1787. szeptember 1-je után itt helyezték el a iudicium subalternumoktól beérkezett periodikus jelentéseket és egyes konkrét perekkel kapcsolatos utasítás-kéréseket stb. is. Ezekon túlmenően 1790-ből itt találjuk a megyék, sz. kir. városok, püspökségek stb. megkereséseit a bíraskodási, házassági és gyámügyek visszaadandó irataival kapcsolatban. A beérkezett iratok mellett az egész kútfő anyagában megtalálhatók a kerületi táblai fogalmazványok is. A 4. kútfőben a legkülönbözőbb tárgyú polgári perek iratai vannak (részletezésüket ld. a bevezetésben). Az 5. kútfőből nincs anyagunk, így annak a tárgya sem állapítható meg. A 6. kútfőben — amely eredetileg Criminalia címet viselt — a megyei törvényhatóságoktól, illetőleg később a iudicium subalternumoktól a kerületi táblához fellebbezett bűnperek iratai vannak. A 7. kútfő 1786. évi anyagában a megyék és a felek polgári és büntető perekkel kapcsolatos folyamodványai találhatóak. Az 1787—1790 közötti anyag többsége a iudicium subalternumokkal folytatott árva- és gyámügyi vonatkozású levelezésből áll. A 8. kútfőnek — amely a Festetics József csődperével kapcsolatos iratokat tartalmazza — csupán 1788-ból és 1789-ből van anyaga. A 9. kútfőnek (eredeti címe Recursus privatorum) csupán 1790-ben képződött egy kevés anyaga, amely a felek, illetőleg jogi képviselőik, a kerületi táblai ügyvédek által, főleg peres iratok kiadása tárgyában benyújtott folyamodványokat és az ezekhez kapcsolódó kerületi táblai fogalmazványokat tartalmazza. A 10. kútfőben a kerületi táblának peres és ügyviteli tárgyakban folytatott hivatalos levelezési anyaga (főleg fogalmazványok) található, felfelé a hét-személyes és a királyi táblával, a többi kerületi táblával, mint egyenrangú szervekkel, s végül lefelé a megyékkel, ill. iudicium subalternumokkal stb., valamint a kebelbeli segédhivatalokkal. (Egyébként megemlítendő, hogy a polgári peres iratokat tartalmazó 4. kútfő mellett ebben a kútfőben képződött a legtöbb irat.) A 11. Matrimonialia c. kútfőben az 1787., 1788. és 1790. évekből van anyag. Ez tárgyát tekintve válóperes iratokból (mint a bevezetésben láttuk, ekkor a nemesek válóperei elsőfokon e fórum előtt indultak), kiskorú egyének házasságkötéséhez bírói beleegyezést kérő folyamodványokból, hasonló tárgyakban a iudicium subalternumok által beküldött jelentésekből és az ezekkel kapcsolatos válaszfogalmazványokból stb. áll. A 12. kútfőben a iudicium subalternumoknál megüresedett állások betöltésére irányuló folyamodványok, valamint a kerületi táblának ezekkel kapcsolatban a felettes hatóságokkal és az alárendelt szervekkel folytatott levelezése található. A 13. kútfő iratai (1788—1789) a királyi fiscus polgári peres és egyéb ügyeire vonatkoznak. Itt előfordulnak birtokjogi vonatkozású, végrendelet-teljesítési stb. perek, amelyekben általában a kincstár a felperes. Vannak azonban olyan ügyek is, amelyeket polgárok indítottak a kincstár ellen, pl. vásárolt arany elkobzása miatt. A 14. kútfőben — amely csak az 1789. és 1790. évekből tartalmaz iratokat — a iudicium subalternumok időszakos jelentéseivel kapcsolatos levelezés anyaga található, mind felfelé a királyi táblával, mind lefelé az említett alsóbíróságokkal. Itt vannak továbbá a kerületi tábla előtt folyt polgári perek seriesei (sorjegyzékei) is. A 15. kútfőnek csak 1789-ből vannak iratai. Ezek a iudicium sub-

alternumok által a kerületi táblán keresztül a királyi táblára negyedévenként felterjesztett bűnper — sorjegyzékekkel (series causarum criminalium) és a rabokról készített táblázatos kimutatásokkal (tabellae captivorum) kapcsolatos levelezés anyagát tartalmazzák. E kútfőben a kerületi tábla előtt folyt bűnperekről készített kimutatás is található. Végül a 16. kútfőben — amelynek szintén csak 1789-ből maradtak iratai — a kebelbeli taxatoratusnak a kerületi táblával taxa-ügyekben folytatott belső levelezése van. Az iratok között a hétszemélyes táblától ugyanilyen tárgyban érkezett leirat is található.

Meg kell említeni, hogy az állag anyagában található töredékes kútfő-elenchusok tanúsága szerint 17. és 18. kútfő is volt, de ezekből ma nincsenek iratok. Az előbbi kútfő a Haereditaria et Testamenta, az utóbbi pedig a Depositorum címet viselte.

A regisztrált anyagon kívül van az állagban 10 csomó (64—73 raksz.) jelzeteletlen irat is, amelyek tárgyuk szerinti csoportokba osztattak be. Közülük némely csomók, bár tárgyilag valamely kútfő anyagához kapcsolódnának, a jelzetek hiánya miatt oda nem voltak beoszthatók. E külön csomók közül egy (64. raksz.) József-kori szabályrendeleteket, egy pedig (65. raksz.) per-sorjegyzékeket (serieseket), ítéletszövegeket, iktatókönyv-ívlapokat és egyéb hasonló jelzeteletlen iratokat tartalmaz. Egy csomóban (66. raksz.) — amely „Processus” címfeliratot visel — a kerületi táblán indult jelzet nélküli perek vannak a felperesek névkezdőbetűinek rendjében.

A „Schaedae diurnales” feliratú 3 csomóban (67—69 raksz.) napi jegyzékek találhatóak az illetékes hatóságok vagy a peres felek, illetőleg jogi képviselőik részére a posta útján vagy futár által elküldött peres iratokról az 1786—1790. évekből. Két külön csomó (70—71 raksz.) — amint a „Relationes exactoratus in re pupillari” címfelirat is mutatja — a kebelbeli számvevőségnek árva- és gyámügyekben készített jelentéseit tartalmazza. E csomók egyikében (70. raksz.) az iratok időrend (1787—1790), a másikban (71. raksz.) (szintén 1787—1790 évkörrel) a megyék szerint vannak csoportosítva. Ez utóbbi csomó végén egy kis köteg töredék is van „Fragmenta difficultatum, et relationum” címmel, amelyben a kir. kancelláriától és a kir. táblától a kerületi táblához árvaügyekben intézett leiratok másolatai találhatóak. Egy további külön csomó (72. raksz.) „Taxamts-Correspondenz” felirattal a kerületi tábla bírósági illetékügyekben folytatott levelezését tartalmazza a Budán működött Landes Haupt Taxamt-tal, a hétszemélyes tábla taxatorátusával, harmincad- és sóhivatalokkal stb. az 1786—1790. évekből. Az utolsó külön csomóban (73. raksz.) — amely „Taxamts-Rechnungen” címfeliratot visel — illeték hivatali számlák vannak az 1786—1788. évekből.

A regisztrált anyagban való kutatás az irattári mutatókban (Index Fasciculorum, 75—78 raksz.) megadott irattári jelzet — év, kútfő, tételszám — alapján, a külön csomókban a fentebb leírt módon, vagy a csomók tartalmának darabonkénti átnézésével történik. Az irattári mutatók közül az 1788. évi M—Z betűket tartalmazó kötet, valamint az 1789. évi mutatók teljesen hiányoznak. Így ez évek irataihoz — mivel iktatókönyvek sincsenek — általános, átfogó segédlet nincs. Segédletként használhatók azonban ezen évek iratai közül az egyes kútfők anyagához készített, de csak töredékesen fennmaradt egykorú elenchus—füzetek

(manualék) (82. raksz.), így az 1788. év 2, 3, 6, 8 és 11., valamint az 1789. év 7. kútfőjének irataihoz. Ezen évekből a többi kútfő iratait (kivéve az 1788. évi A—L kezdőbetűs ügyeket) darabonként kell átnézni. Az iratok kikereséséhez az „Index Generalis Protocolli Exhibitorum” c. kötetek használhatatlanok, mivel az irattári jelzetet nem tüntetik fel, hanem csak az ügy rövid tárgyi kivonatát, a referens nevét, az iktatókönyv oldalszámát (pagina) adják.

Kikérésnél, illetőleg idézésnél az állag nevét és törzsszámát, az évet és az irattári jelzetet (kútfő, tételszám), a különksomóknál a csomó címét és az irat közelebbi meghatározását kell feltüntetni.

O 115. PROVIZÓRIUM ÉS DUALIZMUS-KORI IRATOK

1861—1870

70 csomó, 37 kötet

1—4.	I. A ker. tábla elnökségének 1861—1869. évi, s a felosztatott ker. tábla átadási bizottságának 1869—1870. évi iratai [a fedő- lemezeken: „Elnöki iratok”. Minden év elnöki anyaga az iktatófüzetbe, az átadási bizottság 1869—1870. évi anyaga (a 4. csomóban) a fenti évek iktató-füzetébe és mutató- füzetébe, mint palliumba betéve]	1861—1870	4 csomó
5—20.	II. Ügyviteli iratok, hivatalos levelezés [a fedőlemezeken: 5—18 raksz. „Ügyviteli iratok”, a 19. raksz. csomón „Szabály- rendeletek”, a 20. raksz. csomón „Tanácsülési jegyzőkönyvek vázlatai” címfelirattal]	1861—1869	16 csomó
21—46.	III. Polgári peres iratok [a 43. csomó: „Beosztatlan polgári perek”, a 44—46 csomók: „gr. Széchenyi cs. hagyatéki ügye” lemezfelirattal]	1861—1869	26 csomó
47—66.	IV. Csődperek, vegyes perek	1861—1869	19 csomó
67.	V. „Sajtóügyi iratok” [sajtóügyi-esküdtészi iratok]	1867—1869	1 csomó
68—76.	„Beadványi jegyzőkönyv” [iktatókönyvek a II. irat- sorozathoz]	1861—1869	9 kötet

77—85.	„Tárgymutató könyv” [iktatókönyvi mutatók a II. iratsorozathoz]	1861—1869	9 kötet
86.	„Mutató” [feleslegessé vált mutató az ügyviteli iratokhoz: másodpéldány; füzetek csomóba kötve]	1861—1869	1 csomó
87.	„Perlajstrom” [lajstrom a polgári peres iratokhoz és a csőd- perekhez, a végén mutató- résszel; e lajstrom ma már csak a III. alatti persorozathoz használható, ui. az eredetileg egy sorozatot képezett, a lajstromba együtt felvett polgári és csődperek közül az utóbbiakat utólag kiszedték, külön sorozatba (a IV. sorozatba) gyűjtötték, így a lajstromban levő számuk alatt nem kereshetők]	1861—1869	1 csomó
88—93.	„Sürgetési és nyilvántartási jegyzőkönyv” stb. eltérő címeikkel [aktanyilvántartó- könyvek]	1863, 1865—1869	6 kötet
94—100.	„Jegyzék a kiadó által átvett irományokról” stb. eltérő címeikkel	1863—1869	7 kötet
101—103.	„Kézbesítő könyv” stb. eltérő címeikkel	1861—1868	3 kötet
104—106.	„Postakönyv”	1861—1869	3 kötet
107.	„Vegyes ügyviteli segédkönyvek [előadói munkanaplók, tárgyalási határnapok nyilvántartása, különféle iratjegyzékek stb.: füzetek egy csomóba kötve]	1861—1869	1 csomó

Az állag az Októberi Diploma alapján, 1861-ben visszaállított dunántúli (kőszegi) kerületi tábla iratait tartalmazza a visszaállítástól a végleges megszűnésig terjedő időszakból (1861—1869), továbbá itt található a megszüntetéssel kapcsolatban alakult ún. átadási bizottság iratai is. Az iratok 5 külön sorozatot alkotnak az alábbiak szerint:

I. sorozat. A ker. tábla elnökének, valamint a felosztatott ker. tábla átadási

bizottságának iratai. Az elnöki iratok között személyzeti kimutatások, személyzeti ügyekben beérkezett kancelláriai leiratok, kérvények, napidíj-ügyek, megyei törvényszéki elnökségektől beérkezett hivatalos levelek stb. vannak, továbbá a ker. tábla elnökének levelezése különféle ügyekben a m. kir. udvari kancelláriával, a helytartótanáccsal, az országbíróval, a kir. magyar állami számvevőséggel, a soproni pénzügyigazgatósági osztállyal, megyei főispáni helytartókkal stb. Az átadási bizottság iratai elsősorban a ker. tábla előtt folyt ügyeknek az illetékes fórumokhoz való áttételével kapcsolatosak, de nagyszámban találhatók a feleknek peres ügyekben benyújtott folyamodványai is. Itt található továbbá az átadási bizottság jelentése az igazságügyminiszterhez az általa végzett munka befejezéséről.

II. sorozat. Ügyviteli iratok. A ker. tábla hivatalos levelezése peres és peren kívüli ügyekben, ügyviteli tárgyakban a felettes hatóságokkal (kancelláriai stb.), valamint más bíróságokkal és egyéb szervekkel, így pl. az elsőfokú váltótörvényszékekkel, a Finanz-Landes-Direction soproni osztályával, az ugyancsak ott működött Finanz-Procuratur-ral, a felozlatott cs. k. országos törvényszék átadási bizottmányának kiadóhivatalával stb. Itt található továbbá a ker. tábla által kiküldött idézőlevelek fogalmazványai, a ker. tábla illetékességi területéhez tartozott megyék első alispánjainak és sz. kir. városi magisztrátusoknak az idézőlevelek kézbesítéséről szóló jelentései, valamint az ezt bizonyító testimonialisok („bizonyítványok”), a kebelbeli kiadóhivatal jelentései ügyviteli tárgyakban, ügyvédek beadványai, amelyekben a ker. táblai ügyvédek sorába való felvételüket kérik. A hivatalos levelezésen kívül e sorozatban a ker. tábla előtt működött ügyvédekről készített kimutatások, ítélet-tervezetek stb. is vannak, valamint a sorozat végén elhelyezett külön csomóban (19. raksz.) szabályrendeletek található az 1861—1869 közötti évekből, egy másik külön csomó (20. raksz.) pedig tanácsülési jegyzőkönyv-vázlatokat tartalmaz ugyancsak ebből az időszakból.

III. sorozat. Polgári peres iratok. E sorozat — a bevezetésben ismertetett hatáskörnek megfelelően — a legkülönbözőbb polgári pereket tartalmazza: örökösödési, osztályos, adóssági, tulajdonjogot tárgyazó, kártérítési, haszonbér-követelés, szerződés teljesítése stb. iránti pereket. A percsomókban megtalálhatók a perek szerves részét alkotó keresetlevelek és egyéb beadványok, fellebbezések stb., valamint a pertestekhez kapcsolódó különféle permellékletek, vagyis az egykorú per mindenféle — a felek által benyújtott, ill. a bíróságon képződött — irata. Sok per anyagában az abszolutizmus-kori bíróságok működése idején képződött iratok (előiratok) is vannak, amelyek mint befejezetlen ügyek aktái kerültek a visszaállított kerületi tábla elé. A sorozat végén beosztatlan polgári perekből álló csomó, továbbá egy három csomóból álló, a sorozatba ugyancsak be nem osztott nagyobb egység: a Széchenyi család (gr. Széchenyi Lajos) örökösödési és osztályos pere. Ebben az anyagban legértékesebbek az egyes uradalmak, ill. birtoktestek (Segesd, Horpács, Kis- és Nagyutas, Ivanócz, Andreitz, Kükets, Markócz, Csöpinz, Reznek, Egervár, Sárpentele, Urhida, Nagy Dorog, Kálmánca, Somogyvár, Kőröshegy stb.) ingatlanairól és ingó vagyonáról (köztük gazdasági felszerelések is) készített leltárak, becslési jegyzőkönyvek (aestimatiók) stb. Ezekon kívül az örökös-

sődési ügygel kapcsolatos különféle iratok fordulnak elő a csomókban, mint gr. Széchenyi Lajos végrendelete, annak kihirdetése, földtehermentesítési költségvetés-kimutatás, az örökösök nyilatkozatai stb. Az iratok legnagyobb része, mint előirat, még az abszolutizmus korából származik.

IV. sorozat. Csődperek. E sorozat anyagát csődperek alkotják. E perek iratai közt megtalálható a kapcsolatos levelezési anyag is: a ker. tábla levelezése a váltófeltörvényszékkel, a csődtömeggondnok-ügyvédekkel, valamint a csődhitelezői választmányok jelentései a ker. táblához stb. (A csődválasztmány — [hitelezői választmány] — a csődeljárás közegeinek egyike, melynek útján a hitelezők a csőd menetére törvényes befolyást gyakorolnak. Miként egyik részről a csődbiztos, mint a csődbíróság kiküldöttje, úgy más részről a csődválasztmány, mint a hitelezők összességének érdekképviselője ellenőrzi, irányítja és támogatja a csőd végrehajtó közegének, a csődtömeggondnoknak a működését. A csődválasztmány lehet ideiglenes vagy végleges. Előbbit a bíróság nevezi ki, utóbbit pedig a hitelezők választják a maguk, vagy képviselőik köréből.) A történetkutatás számára legértékesebb a nagyobb mennyiségben előforduló birtokszámadások, ingó és ingatlan vagyronról készített leltárak stb.

A IV. sorozathoz kapcsolódik egy külön csomó (66. raksz.) amely különféle vegyes, rendezetlen peres — főleg csődperes — iratokat tartalmaz.

Az V. sorozat egy néhány folyócentiméternyi terjedelmű kis csomócskából áll (67. raksz.), amelyet a Szombathelyi Megyei Bíróság 1962-ben adott át megőrzésre az Országos Levéltárnak. (Érk 2580/1962. OL. sz. a.) E csomócska a kerületi tábla kebeléből kiküldött esküdtszék mint kerületi sajtóbíróság elnökéhez beérkezett és ott elintézett ügyek ügyviteli és peres iratait tartalmazza az 1867—1869. évekből.

Az iratok évente az iktató-füzetekbe (összefűzött lapok), mint palliumokba vannak betéve. Az iktató-füzetek végén mutatórész is van. Ezen kívül a csomóban még egy külön mutató található az 1867—1868. évek irataihoz (szintén összefűzött ívlapok).

Az anyag irattári rendszere az egyes sorozatoknál különböző. Az I. sorozat évenként újra kezdődő iktatószámok szerint van elhelyezve, évente az elnöki anyagnál az év iktatófüzetébe, az átadási bizottságnál szintén az iktatófüzetbe és a mutatófüzetbe, mint palliumba betéve. A II. sorozat szintén évek szerint tagolódik. Irattári rendszere: az 1861—1862. október 31. közötti időben évenként újra kezdődő irattári számok —, 1862. nov. 1-jétől pedig évente újra kezdődő iktatószámok szerint. Ez utóbbiaknál az iktatószámok mellett százas számcsopontonként külön római számok is vannak. (Pl. az 1—100. iktatószámú iratokon I., a 401—500 iktatószám alattiakon V. szám van.) Ezek azonban semmiféle tárgyi tagolást nem jelentenek. A III. sorozat perei elejétől végigfutó folyószámok szerint fekszenek. A folyószám tulajdonképpen irattári gyűjtőszám: az egy ügyre vonatkozó 1861—1869. évi iratok mind egy-egy folyószám alatt vannak összevonva. A IV. sorozat perenként külön-külön csomókban (fascikulusokban) fekszik, a lemezen feltüntetve a csődbe jutott fél neve. Az V. sorozat sajtóügyi iratai évente újra kezdődő folyószámokkal — ti. iktatószámokkal — és „s.b.e.” jellel (sajtóbíróság elnöki) vannak ellátva.

A kutatás az I. sorozat elnöki anyagában a hozzá csatolt iktatófüzetek alapján, az átadási bizottság irataiban a betűrendes névmutató vagy az iktatókönyv (füzet) alapján kikeresendő iktatószámok szerint történik. A II. sorozat 1861. évi irataihoz az iktatókönyvi mutatóban (77. raksz.) kikeresendő az iktatószám; ugyanígy kell eljárni az iktatókönyvvel is (68. raksz.), amelyben — az iktatókönyvi tétel jobb oldalán (jobb hasábjában) — megtalálható az irattári szám, amely alatt a keresett irat fekszik. Az irattári szám az iratokon „jksz” betűkkel együtt rájegyezve található. — 1862-ben október 31-ig az iktatókönyvi mutatóban (78. raksz.) kereshető meg a kívánt ügy. E mutatókönyv tárgyra vonatkozó bejegyzésében egy tört szám látható, amelynek számlálója az iktatószám, nevezője pedig az irattári szám, amely alatt az irat fekszik. Ebben az évben tehát a keresésnél az iktatókönyvet nem kell használni. 1862. nov. 1-jétől végig, 1869-ig a kívánt tárgyak az iktatókönyvi mutatókban (78—85. raksz.) keresendők, amelyek az iktatószámot tüntetik fel, de az irat is ezen számok alatt fekszik. (Az iktatókönyvet tehát itt sem kell megnézni.) — NB. A szóban forgó iktatókönyvek adják az ügy iktatószámát, a fél nevet, a beadvány tárgyát és az elintézés napját, valamint 1861-ben — fentiek szerint — az irattári számot. Az iktatókönyvi mutatók betűrendben adják a beadó fél vagy hatóság nevét, a beadvány tárgyát, iktatószámát és 1862-ben — az irattári számot is.

A III. sorozatban a kutatás a 87. raksz. alatti „Perlajstrom” (lajstrom, a végén mutatórésszel) segítségével történik, az abban megadott szám alapján. A IV. sorozathoz semmilyen segédeszköz nincs, ez csak az anyag átnézésével kutatható. A fentebb (az anyagáttekintésben stb.) említett külön csomókhoz — a 67. raksz. (sajtóügyi iratok c.) csomót kivéve — semmiféle segédeszköz nincs. Így az utóbbiakban való kutatás csak az iratok darabonkénti átnézésével lehetséges. A 67. raksz. csomó anyaga az említett, palliumul szolgáló iktatófüzetek, ill. a végükön található mutató-részek segítségével (vagy darabonként átnézve) kutatható.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, a sorozat megjelölését s az I., II. sorozatoknál, valamint a 67. raksz. külön csomónál az irat évét és iktatószámát, vagy — a fentiek szerint — irattári számát kell feltüntetni. A III. sorozatnál, a sorozat megjelölése után, a folyószám, a IV. sorozatnál a csődbe jutott felek neve adandó meg. A külön csomóknál a rakszám tüntetendő fel.

O 113. VEGYES IRATOK

(1640—1723) 1724—1848

11 csomó

1—11. Iratok

(1640—1723) 1724—1848 11 csomó

Az állag a dunántúli (kőszegi) kerületi tábla mintegy 70 csomónyi vegyes, rendezetlen anyagának az 1959-ben történt rendezése alkalmával fennmaradt olyan irataiból áll, amelyek sem más, már meglévő állagokba nem voltak reponálhatók, sem új állagok létrehozására nem bizonyultak alkalmasnak.

Az állagban a legkülönbözőbb vegyes iratfélések találhatók: csonka pertörédek, a ker. táblához intézett jelzet nélküli kérvények, keresetlevelek, továbbá bizonyáglevelek, ítéletlevelek, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, idézőlevelek, elenchus-törédek, valamint a legkülönbözőbb fajtájú permellékletek: záloglevelek, számadások, osztálylevelek, birtokösszeírások, hagyatéki leltárak, szerződések, nyugták, kötelezvények, oklevélmásolatok, különféle megyei és más hatósági kiadványok és egyéb vegyes iratok stb. Az iratok egy részének a ker. táblával való kapcsolata sem állapítható meg, csak feltehető, hogy perhez mellékeltek és egyébként a ker. tábla anyagához tartozott (ui. itt maradt fenn, e ker. tábla Miscellaneájában).

Az anyagnak a rendezés előtt semmiféle irattári rendszere nem volt, de annak első 9 csomója — az 1966. évi rendezés alkalmával — évek szerint rendeztetett. A további — utolsó — 2 csomó iratai semmilyen rendszerbe nem voltak foglalhatók, minthogy ezekről az év is hiányzik. Kutatás az előbbieknél az évrend alapján, utóbbiaknál csak az iratok darabonkénti átnézésével lehetséges. Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, az évrendezett iratoknál ezeken kívül az évet, a 10—11. sz. csomóknál a rakerszámot kell megadni.

O 220. VEGYES KÖNYVEK

1724—1860

21 kötet

1.	„Regesti (!) omnis generis instrumentorum Liber 1-mus” [feleslegessé vált régi mutató]	é. n. XVIII. sz. közepe	1 kötet
2.	„Extractum Causarum Liber 1-mus” [per kivonat-szövegek]	1724—1766	1 kötet
3.	„Liber exmissionum Judiciariorum” [feljegyzési könyv bírák ítéletvégrehajtás végett történt kiküldetéséről]	1796—1848	1 kötet
4.	„Díjkönyv” [bírói illetékek kiszabásának és beszédésének nyilvántartása]	1848—1850	1 kötet
5.	„1849-i dec. 31-én felosztatott Dunántúli ker. tábla pertárában folyamatban maradt s... az illető megyékhez átküldendő perek sorozata...” [a címben foglalt perek fel- és alpereseinek névmutatója]		1 kötet

6.	„Liber benignarum dispositionum... in re pupillari...” [a címben foglalt, az uralkodó és a kancellária által, valamint — a Novus Ordo korából — a hétszemélyes tábla által kiadott rendeletek másolókönyve]	1762—1790	1 kötet
7.	„Hitbizományi fő könyv” [úgy látszik még a soproni cs. k. Oberlandesgerichttől felterjesztett és a visszaállított Dunántúli ker. tábla által tovább vezetett nyilvántartókönyv az illetékessége alá tartozó hitbizományokról: (vagyon-állományokról, adósságaikról, a rájuk vonatkozólag tett bírósági intézkedésekről stb.) Bejegyzések kb. az 1850—1864. közötti évekből]	kb. 1850—1864	1 kötet
8—14.	Dunántúli ker. tábla perkiadmányai [cím nélküli kötetek az 1752, 1782, 1783, 1799, 1842, 1845 évekből]	1752—1845	7 kötet
15.	Veszprém vármegye perkiadmánya [cím nélküli füzet]	1841	1 kötet
16.	„Relatoriae testimoniales ad processum Hochburgianum pertinentes” [Csókakő uradalomnak a dunántúli ker. tábla kiküldött bírása által eszközölt összeírása]	1753	1 kötet
17.	Veszprém vármegye hiteles kiadmánya [hét másolat] gr. Eszterházy László zár alá vett javaira vonatkozólag a megye levéltárában található iratokról [cím nélküli kötet]	1819	1 kötet
18.	„Ab anno 1760. Hegyháti jószágimban levő korcsmákbul, erdőkbül és deszka meczőbül jött proventusnak jedzése” [számadáskönyv 1760—1792. évi bejegyzésekkel, készítője nincs feltüntetve]		1 kötet

19. „Handlungs Journal Buch” 1 kötet
[kereskedő üzleti számadás-
könyve 1780—1783. évi
bejegyzésekkel]
20. „Handlungs Haupt Buch” 1 kötet
[ua. kereskedő üzleti főkönyve
1780—1783. évi bejegyzésekkel,
az előbbi kötettel azonos
kézírás és kötés mutatja
az eredet azonosságát]
21. „Creditorien Buch” 1 kötet
[kereskedő üzleti könyve
áruhitelekről 1836—1839. évi
bejegyzésekkel]

Az állag a dunántúli kerületi tábla könyvanyagának abból a részből áll, amely az 1963. évi rendezés alkalmával sem a tanácsülési jegyzőkönyvekhez, sem a Justitia Josephina-kori vagy a provizórium-kori iratokhoz nem volt beosztható.

Az anyagban a kötetek darabonkénti átnézésével lehet kutatni. Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a kötet rakszámát és címét kell megadni.

Táblai elnök

O 200. BEZERÉDJ GYÖRGY KERÜLETI TÁBLAI ELNÖK IRATAI

XVIII. sz. vége—1850

3 csomó

1—3.	Táblai elnöki iratok	1829—1850	3 csomó
	Családi iratok	XVIII—XIX. sz.	(a 3. csomó végén)

A fond anyagának nagyobbik része Bezerédj György volt kerületi táblai elnök halála után fennmaradt hivatalos (főleg ügyviteli) iratokat tartalmaz az 1829—1850 közötti évekből. Az iratok peres felektől, ügyvédektől, megyéktől és a központi kormányhatóságoktól (kancelláriai, helytartótanács) érkeztek. Az anyag nagy része ilyen beérkezett irat (decretum regium is), de benne néhány fogalmazvány is található. A kerületi tábla előtt folyt perekre vonatkozó néhány perjegyzék (series causarum) is előfordul az anyagban, továbbá csődügyekben kibocsátott helytartótanácsai körözüvényeknek e kerületi tábla elnökéhez is megküldött példányai.

Az anyag kisebbik (kb. 1/6) része a Bezerédj család peres iratait tartalmazza a XVIII. sz. végéről és a XIX. sz. elejéről. Bezerédj elnök halála után ugyanis az ügyviteli iratokkal együtt ezek is a kerületi tábla levéltárába kerültek.

Az állag a kerületi tábla vegyes, rendezetlen anyagából az 1959-ben történt

rendezés alkalmával választott ki és alakított önálló egységgé. A rendezéskor az ügyviteli iratok évről-évre kerültek, a családi vonatkozású peres iratok pedig, a 3. csomó végén palliumban elkülönítve, eredeti állapotukban maradtak.

Az anyaghoz segédeszköz nincs. Az ügyviteli iratokban a kívánt év anyagának darabonkénti átnézésével, a családi peres iratokban az egész anyag átlapozásával lehet kutatni. Az iratok kikéréséhez, ill. idézéséhez az állag törzsszámát és címét, továbbá az irat jellegét (ügyviteli v. családi) és egyedi meghatározását (dátummal együtt) kell feltüntetni.

Ügyvédek iratai

○ 202. ACTA POST ADVOCATOS

(Ügyvédek irathagyatéka)

1724—1848

29 csomó

1—29.   Iratok   1724—1848   29 csomó

A fond peres és más, ügyfelek által a kerületi táblai ügyvédekre bízott, s utóbbiak halálával, vagy ügyvédi funkciójuk más módon történt megszűnésével a tábla levéltárába beszállított, s onnan a felek által vissza nem vett különféle peres és peren kívüli iratokat tartalmaz. Az egyes felek ügyeire vonatkozó iratok mind jellegüket, mind mennyiségüket tekintve különböznek egymástól. Az anyag többségét peres iratok alkotják, egy-egy ügyfél neve alatt különböző: kisebb vagy nagyobb mennyiségben. Gyakran előfordul az is, hogy egy-egy félnek csupán egy-két darab irata van és azok sem peres iratok.

A peres anyagban a perek lefolytatásával és különféle ügyletekkel kapcsolatban létrejött legkülönbözőbb iratfélések fordulnak elő: keresetlevelek, idézések, kérvények, az ügyvédek és ügyfelek között folytatott levelezés, perjegyzőkönyvek, perkiadmányok, ügyvédi feljegyzések az ügyekről, különféle permellékletek (oklevélmásolat, osztálylevél, záloglevél, nyugta, elismervény stb.)

A fond a kerületi tábla többi anyagával együtt került be az Országos Levéltárba, ahol 1959-ig a tábla vegyes, rendezetlen iratai között feküdt. Az ekkor végzett rendezési munkák során azonban onnan kiválasztott és — a többi egykorú bíróság levéltári struktúrájának analógiájára — önálló egységgé alakított.

Az iratok ügyvédek szerint, azok nevének betűrendjében tagolódnak. Egy ügyvéd anyagán belül az eredeti irattári rendszer nem egyöntetű: vannak ügyvédek, akiknek az anyaga egyszerű futószámos, másoké viszont az ügyfelek névkezdőbetűi szerint csoportosított, vagy fascikulus és numerus jelzettel ellátott. Az iratokhoz ügyvédenként eredeti iratjegyzékek, vagy (részletesebb) eredeti elenches-füzetek készültek.

A fond anyaga középszintig rendezett. Benne több esetben — régebben keletkezett — hiányok tapasztalhatók, amelyek vagy elvesztés folytán álltak elő, vagy

a hiányzó iratokat a kerületi tábla levéltárából az ügyfelek visszavették. Egyes ügyvédek anyagának a folyószámai rendkívül hézagosak (sokkal több szám hiányzik, mint megvan), s több ügyvéd iratanyagának az utolsó darabjai jelzeteletlen, elenchizálatlan, vegyes iratok. Az állag utolsó (29.) csomója teljes egészében ilyen több ügyvéd után fennmaradt, egyes vegyes iratokból és különféle iratjegyzékekből áll.

Az anyagban való kutatás az iratjegyzékek, illetőleg elenchus-füzetek segítségével, az azokból kikereshető jelzetek alapján történik. Kikérésnél, ill. idézésnél a fond az egyetlen állagának törzsszámát és címét, az ügyvéd nevét és az irat jelzetét (számát, fasc. és № jelzetét, vagy az ügyfél nevét) kell megadni.

A TIZÁN INNENI KERÜLETI TÁBLA LEVÉLTÁRA

A Tizán inneni kerületi tábla levéltára az eperjesi királyi törvényszéknél volt elhelyezve, ahonnan — Maróthy Rezső országos allevéltárnok jelentése szerint — 1905. augusztus 5-én adták vasútra az Országos Levéltár címére. (Az erre vonatkozó ügyiratot ld. I. 375/1877 OL alapszám alatt.)

A levéltár anyaga teljesen rendezetlen állapotban került e végleges őrzési helyére, ahol később csak a tanácsülési jegyzőkönyvek és azok mutatói, az iktatókönyvek és azok mutatói, az irattári lajstromkönyvek, a kiadóhivatali iktatókönyvek, referensi munkakönyvek és a különféle szabályrendeletek kötetei kerültek rendezés alá. Így érte a levéltárat az 1956. évi tűzvész, amikor az anyag túlnyomó része elpusztult.

E levéltár ma az Országos Levéltár rendszerében egyetlen fondtörédket, a Tizán inneni kerületi tábla fondtörédkét tartalmazza.

Tizán inneni kerületi tábla

O 194 TIZÁN INNENI KERÜLETI TÁBLA IRATAI

1726—1866

8 doboz

1.	Levelskönyv-törédek	1726—1750	1 doboz
2—4.	Tanácsülési jegyzőkönyvek törédek	1788—1825	3 doboz
5—8.	Vegyes irattörédek	kb. 1770—1840	4 doboz

A fondtörédek a kerületi tábla iratainak azt a csekély maradványát tartalmazza, amelyet az 1956. évi tűzvészből sikerült kimenteni, majd ebből a későbbi selejtezés során megőrzésre érdemesnek bizonyult. A hiányok oly nagymérvűek, hogy a tűzvész előtti állományból (519 normál és 63 fraktur csomó, valamint 371 kötet, illetőleg füzet) csupán a fenti 8 doboznyi töredék maradt meg. Ennek a használhatósága is erősen korlátozott, mert a lapszélek elégték vagy megpörkölődtek és hiányosak is.

Ülésjegyzőkönyv-töredékek csak az 1788., 1789., 1796., 1798., 1799., 1803., 1814., 1815., 1817. és az 1825. évekből maradtak fenn, rendkívül hézagosan.

A egyes irat(per-)töredékek még a jegyzőkönyveknél is töredékesebbek.

A megmaradt anyag nagyrésze évek vagy — ahol az évet nem lehetett megállapítani — évtizedek szerint került rendezésre. Kutatás esetén a megfelelő év, illetőleg évtized anyagának kikérése után az iratokat laponként kell átnézni. Kikérésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámán és címén kívül a sorozat címét és az évet kell megadni. Idézésnél ezeken kívül közelebbi adatok (az ülés napja, száma, a peres felek neve stb.) is megjelölhetők.

TISZÁNTÚLI KERÜLETI TÁBLA LEVÉLTÁRA

A Tiszántúli kerületi tábla levéltárának tagolódása megfelel a többi kerületi tábla levéltárának. A feudális-kori iratanyagban itt is külön levéltári testet alkotnak a Justitia Josephina korszaka idején képződött iratok, valamint külön állagba foglalták az 1861—1869 között keletkezett provizórium- és dualizmus-kori anyagot is. Az 1724—1785 és az 1790—1848 között képződött feudális-kori iratokból külön állagba foglalták az ügyviteli iratokat, a tábla előtt indult és tárgyalt polgári pereket, a könyvanyagot és a vegyes iratokat.

A tanácsülési jegyzőkönyvek az elmúlt évek rendezési munkálatai során az addig összesítve tárolt könyvanyagból kiválasztattak és külön állagba foglaltattak. A vegyes iratok közül kerültek ki Pálffy József kerületi táblai elnök iratai, amelyekből egy új önálló fond lett, néhány kerületi táblai ülnök iratai pedig egy önálló állag (Acta post assessores) létrehozását tették lehetővé.

A Tiszántúli kerületi tábla levéltárát, amely a debreceni királyi törvényszéknél volt elhelyezve, Óváry Lipót országos főlevéltárnok 1905. november 25-én vette át dr. Szüts Miklós törvényszéki elnöktől. Így került e levéltár jelenlegi őrzési helyére, az Országos Levéltárba. (Az erre vonatkozó iratokat ld. I. 375/1877. OL. alapszám alatt.)

E levéltár ma az Országos Levéltár rendszerében 3 fondot tartalmaz: a tábla saját fondját, továbbá Pálffy József kerületi táblai elnök iratait, valamint a kerületi táblai ügyvédek hátrahagyott iratait (Acta post advocatos).

Tiszántúli kerületi tábla

O 123. TANÁCSÜLÉSI JEGYZŐKÖNYVEK

1724—1869

81 kötet

1— 9,	„Protocollum Consilii”		
11—12,	„Tanácskönyv” stb. eltérő		
14—15,	címekkel [tanácsülési	1724—1738,	
18—21,	jegyzőkönyvek]	1743—1847,	
23—81.		1861—1869	76 kötet
10, 13,	„Index Protocolli Consilii.”	1786—1789	5 kötet
16, 17,	[mutatók az ülés-		
22.	jegyzőkönyvekhez, évente		
	az ülésjegyzőkönyvek után		
	beosztva]		

Az állag a Tiszántúli kerületi tábla ülésjegyzőkönyveit és a *Justitia Josephina* idején külön kötetekbe kötött jegyzőkönyvi mutatókat tartalmazza.

Az ülésjegyzőkönyvek eleinte (1724—1785 között) több évenként, a *Novus Ordo* korában fél-, ill. negyedévenként, 1791-től általában évenként vannak egybekötve. A jegyzőkönyvek szövegének szerkezete a korszak folyamán több változáson ment keresztül. A sorozat első kötetei inkább leveleskönyveknek tekinthetők, mint jegyzőkönyveknek. Ezekbe ugyanis bemásolták a felsőbb helyről érkezett elvi rendelkezéseket, a kerületi táblai felterjesztéseket, felek beadványait, különböző bírósági aktusokról készült jelentéseket, permellékleteket stb. Az első köt etben megtalálható a kerületi tábla személyzetének illetményéről készített kimutatás, valamint a kerületi táblák részére 1723-ban kiadott működési utasítás (*instructio*) is. A negyvenes évek vége felé a kötetek már kezdenek jegyzőkönyv-formát ölteni. Ekkortájt kezdték el ugyanis rendszeresen feltüntetni a napi ülések jegyzőkönyveinek elején a jelenvolt összes bírák nevét, ami a szorosabb értelemben vett ülésjegyzőkönyveknek elengedhetetlen kelléke.

A jegyzőkönyvek áttekinthetőségének megkönnyítése céljából 1750-től kezdve az egyes évek jegyzőkönyveihez repertóriumot (mutatót) is készítettek, amelyet a megfelelő év jegyzőkönyv-anyagának a végén helyeztek el. A mutató betűrendben adja a felek nevét és a tárgyi címszavakat.

1771-től kezdődően a kerületi tábla elé került ügyeket a jegyzőkönyvekben évente újra kezdődő folyószámozással látták el, 1774-től pedig az egyes ügyekben hozott ítéletek „*Deliberatum est*” címszó alatt kezdenek elkülönülni a per szövegének többi részétől, de még nem következetesen. A jegyzőkönyvekben azonban később is előfordulnak olyan ügyek, amelyekből hiányzik a számozás és a „*Deliberatum est*” különállósága, sőt olykor még leveleskönyv-szerű részek is találhatók.

Akárcsak a többi kerületi táblánál, itt is jelentős változás tapasztalható a *Justitia Josephina* kori köteteknél. A jegyzőkönyvek elején ugyanis az ülésen megjelenetek névsora mindig pontosan megtalálható. Ekkor az ügyeket is következetesen folyószámozták és a vonatkozó bejegyzéseket két hasábra írták. A lap bal oldalára az ügy meritumát, a jobb oldalra pedig az ügyben hozott határozatot vagy véleményt (*conclusum*, *votum*, *opinio*) jegyezték fel. A többi kerületi tábla ülésjegyzőkönyv-sorozatától e sorozat annyiban különbözik, hogy a kéthasábos szerkesztés itt a *Justitia Josephina* korszaka után is rendszeressé vált, és fennmaradt egészen a tábla 1869-ben történt végleges megszűnéséig. A jegyzőkönyveket itt is — akár csak a Dunántúli kerületi táblánál — 1837-től kezdik magyar nyelven vezetni, azelőtt pedig latin szöveggel írták.

Az ülésjegyzőkönyvekhez — mint fentebb láttuk — 1750-től kezdődően van segédlet a kötetek, ill. — ahol több év anyaga van egy kötetben — az egyes évek szövegének végére bekötve (a *Novus Ordo*-kori mutatók — mint láttuk — külön kötetekben) vannak. E mutatók a lapszámokra utalnak. A feudális-kori mutatókban a felek nevei vagy tárgyi címszavak találhatók, a provizórium-kori kötetekben azonban részben semmi mutató nincs, részben csak számmutatók vannak, e mutatók iktatószámot és az ügy előadásának (tárgyalásának) napját tüntetik fel. Így ez utóbbiak csupán az iktatószám vagy a dátum ismerete alapján használhatók.

A jegyzőkönyvek 1750 előtti köteteiben csak laponkénti átnézéssel, a további kötetekben az indexekből kikereshető nevek, ill. tárgyi címszavak, vagy (a provizorium korában) iktatószámok, ill. a napi dátum alapján lehet kutatni. Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a jegyzőkönyv évszámát kell megadni, idézésnél pedig ezeken kívül a kötet lapszámát — s amennyiben van —, tételszámát kell feltüntetni.

O 117. ACTA TABULARIA

1724—1785, 1791—1849

85 csomó, 1 kötet

1—81.	„Levelezések — Acta tabularia” csomófelirattal	1724—1728, 1730—1738, 1743—1746, 1748—1785, 1791—1825, 1827—1849	81 csomó
82—84.	„Levelezések — Acta tabularia Csődhirdetmények” lemezfelirattal	1843—1848	3 csomó
85.	„Levelezések — Acta tabularia Aktanyilvántartások”	1836—1848	1 csomó
86.	„Szabályrendeletek leveleskönyve”	1724—1785 1791—1847	1 kötet

Az állag a Tiszántúli (debreceni) kerületi tábla ügyviteli jellegű és perekkel kapcsolatos hivatalos levelezéséből áll.

Az állag anyagában nagy számban található a m. kir. kancelláriától beérkezett királyi rendeletek, amelyeknek kisebb része személyzeti és ügyviteli vonatkozású (pl. a ker. tábla személyzetének kinevezése, s e bíróság székhelyének Nagyváradról Debrecenbe való áthelyezése stb.), nagyobb része pedig egyes konkrét perekkel kapcsolatos leirat. A leiratok az érdekelt peres felek valamelyikének az uralkodóhoz felterjesztett folyamodványaira beérkezett döntéseket tartalmazzák. A leiratok mellett egyes esetekben a fél felterjesztett kérvénye is megtalálható, tehát azt a kancellária a leirattal együtt küldte meg a kerületi táblának. A leiratok egy részénél ker. táblai elintézés-fogalmazványok is vannak, másoknál pedig a leirat hátlapjára vezették rá a rendelet kihirdetésének megtörténtét. Az iratok jelentős részét teszik ki a ker. tábla működési területén levő vármegyék jelentései, amelyek a ker. táblától végrehajtás végett hozzájuk átküldött ítéletekkel kapcsolatban a végrehajtás megtörténtéről, vagy a végrehajtás esetleges elmaradásának okairól számolnak be. A vármegyéktől ezeken kívül a peres eljárással kapcsolatos egyéb aktusokról (kivizsgálás stb.) is érkeztek jelentések a ker. táblához.

Az állagban előfordulnak továbbá városi törvényszékek átiratai, helyesebben levelezés városokkal, illetékességgel kapcsolatos kérdésekben, csődperekben és más hivatalos ügyekben, továbbá peres felektől beérkezett különféle keresetlevelek, kérvények, kebelbeli ülnökök jelentései peres ügyekben, perjegyzékek, perhalasztó parancsok, bizonyáglevelék stb.

A „Levelezések — Acta tabularia. Csődhirdetmények” feliratú csomók a helytartótanáctól a ker. táblához leküldött csődhirdetményeket tartalmazzák, kísérelő iratokkal együtt.

Az Acta tabularia sorozatba tartozó iratok az első évtizedekből nem minden évből maradtak fenn, úgy látszik ezek utólagos hiányok, valószínűleg háborús károk.

Az anyag rendezett, levéltári rendje utólagos. Az állag túlnyomó részét alkotó fősorozat (1—81. raksz.) évente van csomózva, a csomókon belül általában időrendben, 1785-ig jelzetek nélkül, 1791-től évente újra kezdődő (nagyjában szintén az időrendet követő) folyószámok szerint. E számok a sorozat saját számai: nem felelnek meg a tanácsülési jegyzőkönyvek tételszámainak. — A csődhirdetmények évente csomózva s azon belül is általában időrendben, ti. a beérkezés időrendjében, ill. általában a rájuk vezetett folyószámok növekvő rendjében tárolódnak. — Az aktanyilvántartások (füzetek) szintén időrendben vannak. E füzetek a kimenő — csak a kimenő — iratokról iktatókönyv jellegű bejegyzéseket tartalmaznak, de minthogy iktatószámokat nem tüntetnek fel, iktatókönyvnek nem nevezhetők, és a kutatáshoz csak dátum alapján használhatók.

Az anyagnak az említett aktanyilvántartásokon kívül saját segédkönyve nincs. Az Acta tabulariához (a 81 csomós sorozathoz) értelemszerűen felhasználhatók a tanácsülési jegyzőkönyvek: az azokban talált ügyekre vonatkozó iratok dátum alapján kereshetők, a megfelelő évek csomóiban. Kutatás egyébként csak csomónkénti (évi csomók szerinti) átnézéssel végezhető. — A csődiratokban való kutatás ugyanúgy, csomónkénti átnézéssel történik. — Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, a sorozat elnevezését (levelezések v. csődhirdetmények) és a levelezéseknél 1785-ig az évet és a napi dátumot, 1791-től az évet és folyószámot kell megadni.

O 204. ACTA POST ASSESSORES
(Ülnökök hátrahagyott iratai)

XVIII—XIX. század

4 csomó

1—3.	Temesváry Márton iratai	3 csomó
4.	Pogány József iratai	1 csomó

Az állag túlnyomórészt Temesváry Márton, kisebbrészt Pogány József, a Tiszántúli kerületi tábla két ülnöke (referens bírása) után visszamaradt, s haláluk után a ker. tábla levéltárába helyezett iratokat foglalja magában.

Temesváry iratai között a referensi szolgálattal, illetőleg a táblai peres eljárással kapcsolatban képződött legkülönbözőbb iratfélések találhatók: felek kérvényei, referensi jelentések, perekről készített feljegyzések, jegyzőkönyvkivonatok, levelezések a felekkel, különféle hivatalos fogalmazványok, permellékletek és egyéb peres iratok stb. Az anyagnak tetemes részét alkotják a mellékletek, amelyek közül igen értékesek a nagyváradi püspökség birtokainak, valamint a Szuhányi család Hirip és Ivácska nevű jószágainak számadásai.

Pogány ülnök iratai között a családjára vonatkozó iratok is találhatók (főleg birtokjogi vonatkozásúak), továbbá olyan beérkezett levelek, amelyek nevezetnek előbbi — Bereg vármegyei főjegyzői — tisztsége idejéből származnak.

Az állagban található gazdasági iratok (birtok- és adóösszeírások, birtokszámadások stb.) mind gazdaságtörténeti, mind helytörténeti szempontból igen értékes források.

Az állag a kerületi tábla vegyes, rendezetlen anyagából, az 1959. évi rendezési munkák alkalmával választatott ki és alakított önálló egységgé. Az anyag — meglehetősen heterogén volta miatt — csak sorozatszintig rendezett. Kis terjedelme miatt rendezése mellőzhető annál inkább, minthogy vegyes természeténél fogva érdemleges rendezésre nem nyújt szilárd alapokat.

Az iratokban való kutatás — segédeszközök hiányában — csak darabonkénti átnézéssel lehetséges. Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét s az ülnök nevét kell feltüntetni.

O 118. POLGÁRI PEREK

1724—1785, 1790—1848

244 csomó, 1 kötet

1—228.	Polgári és csődperek [jelzetelt, mutatózott iratok]	1724—1785, 1790—1848	228 csomó
229—244.	Beosztatlan perek [jelzeteletlen, nem mutatózott iratok]	XVIII—XIX. század	16 csomó
245.	„Elenchus Processuum in Archivo Inclytae Tabulae Districtualis Trans-Tybiscanae reperibilium” [felperesi mutató jelzetelt sorozathoz]	é.n.	1 kötet

Az állag a Tiszántúli kerületi tábla anyagának gerincét alkotó nagy persorozatból és egy kisebb persorozatból áll. Mindkét sorozatban a legkülönbözőbb fajtájú polgári perek találhatók: osztályos, örökösödési, adóssági, zálogváltó, ellentállási, szerződés betöltésére irányuló, visszafoglalási, végrehajtást megigazító, gyámelszámoltatási, hitbéres kötés betöltését igénylő stb. perek. A perek anyagában a perjegyzőkönyveken kívül a legkülönbözőbb peres iratfélések is megtalálhatók, mint pl. idéző- és keresetlevelek, jelentések, kérvények, tanúkihallgatási jegyző-

könyvek stb., valamint a legkülönbözőbb permellékletek: oklevélmásolatok, záloglevelek, nyugták, elismervények, genealógiai táblák, birtokösszeírások stb. Utóbbiak mind a helytörténet, mind a gazdaság-történetírás számára igen értékes adatokat tartalmaznak. (Meg kell még említeni, hogy a sorozatokban a felsorolt polgári perajtákon kívül csődperek is előfordulnak.) A nagy sorozat anyaga a felperesek névkezdőbetűjének ABC-rendjében, s azon belül betűnként újra kezdődő folyószámok szerint van rendezve. (A számozás az egyes betűkön belül az időrendet csak nagyjában követi.) A kisebbik sorozat az 1959-ben ideosztott 16 csomónyi anyagból áll (nagyreszt csődperek), amely ugyancsak a felperesek nevének betűrendjében fekszik, de egyelőre még nincs folyószámozva és a mutatóba bevezetve. A sorozat megkülönböztetésére a csomók fedőlemezein „Beosztatlan perek” felírat található. (Ezeket ugyanis a nagy sorozat szoros jelzetrendjébe nem lehet beilleszteni.)

A jelzetelt sorozat anyagában a felperesek nevének a mutatókönyvből történő kikeresésével lehet kutatni. Ez a felperes és alperes nevén, valamint a per levátájának évén kívül megadja a betűn belüli folyószámot is. A beosztatlan perekben a keresett pernek a felperesi névkezdőbetű alapján a megfelelő csomóból történő kiemelése útján lehet kutatni. Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, a felperes névkezdőbetűjét és a per betűn belüli sorszámát, ill. (a jelzeteletlen perek esetében) a felperes nevét kell megadni.

O 120. JUSTITIA JOSEPHINA-KORI IRATOK

1786—1790

130 csomó, 29 kötet

1—104.	Jelzetelt [ügyviteli és peres] iratok	1786—1790	104 csomó
105.	Normales resolutiones, Mandata varia Josephi Imperatoris et contra Repraesentationes	1786—1789	1 csomó
106.	Acta tabularia Processus inrotulati, non tamen relati Divisionales successorum Szénásianorum Processus comitis Antonii Károlyi contra Stephanum, Georgium, Petrum, Saram et Catharinam omnes Tömpe		
107—108.	Terniones referentium Jelenléti ívek	1786—1790 1786—1789	1 csomó 2 csomó

109—110.	Schaedae diurnales	1786—1787	1 csomó
		1788—1789	1 csomó
111.	Registratura [kebelbeli]	1787—1789	1 csomó
112—113.	Taxatoratus [kebelbeli]	1786—1790	2 csomó
114.	Exactoratus [kebelbeli]	1787, 1790	1 csomó
115.	Vegyes permellékletek és pertöredékek	1787—1789	1 csomó
116—122.	„Protocollum exhibitorum” [iktatókönyvek]	1786—1790	7 csomó
123.	„Protocollum exhibitorum” január—április [iktatókönyv- duplum]	1786	1 csomó
124—128.	„Index protocolli exhibitorum” [iktatókönyvi mutatók]	1786—1790	5 kötet
129—131.	Irattári sorkönyv [eredeti cím nélkül]	1787—1789	3 csomó
132—136.	„Protocollum officii registraturae” stb. eltérő címeikkel [irattári lajstrom- könyvek tárgyi tagolódásban; az 1786. és 1790. évi kötetek egybekötött mutatóval]	1786—1790	5 kötet
137—139.	„Repertorium protocolli registraturae” [irattári mutatók külön kötetekben]	1787—1789	3 kötet
140—144.	„Protocollum expediturae” [kiadóhivatali lajstromkönyvek]	1786—1790	5 kötet
145.	„Inrotulationis protocollum expediturae” [a perek „becsomózásának” — a per- mellékletek becsatolásának — jegyzőkönyve]	1786—1788	1 kötet
146—150.	„Benignae resolutiones normales regiae” és „Liber normalium mandatorum” címeikkel [szabályrendeletek leveles- könyvei, végükön bekötött index-résszel]	1786—1789	5 kötet
151.	„Officii expediturae instructio et Schema Taxarum” [a kiadóhivatal leveleskönyve]	1786	1 kötet
152.	„Terniones referentium” [előadói munkanaplók: 14 füzet egy csomóba összekötve]	1788—1790	1 csomó

153.	„Tabellae pupillares” [gyámoltak vagyonekezelésének nyilvántartásai]	1789—1790	1 csomó
154—156.	„Haupt Buch des filial jenseit der Theiss Tax Amtes” [a kebelbeli illetékkivető hivatal főkönyvei]	1786—1790	3 kötet
157.	„Korrespondenz Buch” [a kebelbeli számvevőség nyilvántartókönyve]	1786—1788	1 kötet
158.	Segédlettöredékek stb. [elenchus- és jegyzőkönyv- töredékek, iratjegyzékroncsok, betűrendes taxanyilvántartó könyv töredéke stb.]	1786—1790	1 csomó
159.	„Protocollum commissionis relate ad Novum Ordinem Judiciarium” — Belül: „Protocollum commissionis relate ad Novum Ordinem Judiciarium” — Belül: „Protocollum commissionis relate ad Novum Ordinem Judiciarium” Normam Manipulationis, et Novum Taxarum Ordinem, cum concurso totius Gremii Inclytæ Tabulæ Districtualis Trans-Tybisanae Judiciariae” [az 1789. júl. 14. s az azt követő napokban a fenti tárgyban tartott ülések jegyzőkönyve]	1789	1 csomó

Az állag a Tiszántúli kerületi tábla anyagában külön levéltári testet alkotó iratokból áll, melyek az 1786-ban bevezetett új iratkezelési rendszer szerint vannak tagolva.

A jelzetelt iratok sorozata 1786—1789 között tárgyi kútfők („Fons”-ok) s azokon belül évente újra kezdődő számozású „Fascikulus”-ok majd Fascikulus-onként újra kezdődő irattári számok (Reg. №) szerint tagolódnak, kivéve a nagyobb iratmennyiséget magában foglaló 10. kútfőt, amelyben az irattári számok fascikulusonként nem kezdődnek újra, hanem azokon egy-egy éven belül átfutnak. (Pl. 1786-ban Fasc. 1. № 1—62, Fasc. 2. № 63—93 stb.) Az 1. kútfő (Gratialis et collationalium 1786—1789-4 cs.) állások betöltésével kapcsolatos és egyéb személyzeti vonatkozású iratokat tartalmaz. Itt található a kerületi táblához állás

elnyerése ügyében beérkezett kérvények, a *judicium subalternumok* jelentései állás- és pénzügyekben, valamint a hétszemélyes tábla leiratai ugyanazon jellegű ügyekben. A 2. kútfőben (*Normalium* 1786—1789-5 cs.) rendeletek, utasítások stb. vannak a hétszemélyes és királyi táblától és ezekkel kapcsolatos hivatalos levelezés (jelentések stb.) kebelbeli, ügyviteli tárgyakban. A 3. kútfő anyaga (*Patentalium*, 1786—1789-1 cs.) királyi rendeletekből, utasításokból, mandatumokból stb. áll, nem ügyviteli, illetőleg az ügyvitelt csak érintő tárgyakban (harmincad, vám, só, szökött katonák, külkereskedelem stb. tárgyában). Itt található II. József 1784. és 1788. évi vámszabályzata is. A 4. kútfő (*Pupillarium* 1787—1789-16 cs.) árva- és gyámügyeket tartalmaz. Itt a kerületi táblának nagyrészt a *judicium subalternumokkal* árvaügyekben folytatott levelezése található, elintézés-fogalmazványokkal. Az 5. kútfőben (*Litterae praesidiales*, 1787—1789-1 cs.) elnöki iratok vannak. A 6. és a 7. kútfőben, amelyeknek tárgya (*Tricesimalium et monetariorum* et illetőleg *Salinariorum*) csak az 1788. és 1789. évi segédkönyvekből állapítható meg, nincsenek iratok: mint láttuk, a 3. kútfőbe kerültek. A 8. kútfőben (*Processus Fiscii Regii*, 1786—1789-4 cs.) a kir. kincstárnak a kerületi tábla előtt folyt pereivel kapcsolatos iratok találhatók. A 9. kútfőben (*Processus criminales* 1786—1789-12 cs.) büntető peres iratok vannak: a *judicium subalternumok* jelentései a felülvizsgálás végett felterjesztett bűnperek irataival együtt, ker. táblai válaszfogalmazványokkal. A 10. kútfőben (*Processus civiles*, 1786—1789-31 cs.) a legkülönbözőbb fajtájú polgári perek iratai találhatók: keresetlevelek, kérvények, jelentések, felsőbb bírói fórumoktól (a hétszemélyes és kir. táblától stb.) beérkezett leiratok stb., ker. táblai válaszfogalmazványokkal. A 11. kútfőben (*Depositorum in genere*, 1786—1789-1 cs.), amely csupán egy centiméternyi anyagból áll — különféle letétekkel kapcsolatos iratok vannak. A 12. kútfőben (*Depositorum litterae*, 1787—1789-1 cs.) a kerületi tábla levéltárában elhelyezett (letett) néhány darab jogbiztosító irat (végrendelet stb.) és az ezekkel kapcsolatos beadványok stb. találhatók. A 13. kútfő (*Fons 13us seu Lazarianorum*, 1786—1788-1 cs.) a Lázár-féle csódper iratait tartalmazza. A 14. kútfőben (*Taxatorialium*, 1786—1790-6 cs.) bírósági illetékügyekkel kapcsolatos iratok, a 15. kútfőben (*Miscellanea*, 1786—1789-6 cs.) pedig — mint elnevezése is mutatja — vegyes iratok találhatók. A 16. kútfő (*Matrimonialium*, 1786—1789-2 cs.) házassági ügyeket tartalmaz, a 17. kútfőben (*Officiosorum*, 1788—1789-1 cs.) a kerületi tábla hivatalos levelezési anyaga van a kebelbeli segédhivatalokkal, továbbá ügyviteli és peres ügyekben a joghatósága alá rendelt *judicium subalternumokkal*, valamint a felsőbb és egyenrangú bíróságokkal. Végül a 18. kútfőben (*Requisitorum cancellisticorum*, csak 1789-1 cs.) irodaszerek beszerzésével kapcsolatos elszámolások vannak.

Az anyag irattári rendszere 1790-ben megváltozott. Az addig 18 Fons-ra, s ezen belül *Fascikulus*-okra és *Numerus*-okra (irattári számokra) való tagolódás ugyanis megszűnt és az 1790. január 1-je és április 30-a között keletkezett iratok tárgyi *Fascikulus*-ok, ezeken belül pedig *Numerus*-ok szerint tagolódnak. Ahogy az 1786—1789 közötti időszakban képződött iratoknál a kútfő (*Fons*) volt az iratok tárgyi kerete, úgy 1790-ben ezt a szerepet a *Fascikulus* töltötte be. Az iratokat ekkor 10 tárgyi *Fascikulus*-ba osztották be a következők szerint: 1. *Normalium*.

2. Gremialium. 3. Recursuum. 4. Actuum publicorum. 5. Correspondentiae. 6. Taxatorialium. 7. Processus civiles. 8. Processus criminales. 9. Matrimonialium. 10. Pupillarium.

A tárgyi kútfőkbe osztott iratokon kívül 16 külön csomóban felsőbb szabályrendeletek, jelzet nélküli pertöredékek, vegyes permellékletek, referensi munkanaplók, kézbesítőjegyzékek, jelenléti ívek, gyámügyi nyilvántartások, segédlet-töredékek, a kebelbeli segédhivatalok (Taxatoratus, Exactoratus, Registratura) részére kiadott utasítások, valamint az azok által készített kimutatások stb. találhatóak (ld. a leíró részben a 105—115, 152—153 és 158. rakerszámú csomókat).

Az 1964. évi rendezés előtt az iratok összekeveredett állapota, valamint a segédkönyvek használhatatlan volta miatt az anyagban csak darabonkénti átnézéssel lehetett kutatni. (Az iktatókönyvek ugyanis nem tüntetik fel az iratok teljes jelzetét, nem adják meg a Fons-számot, csak a Fascikulus számát és az irattári számot. A rendezés alkalmával azonban az 1787—1789. évi iratokhoz olyan irattári sorkönyvek kerültek elő, amelyek segítségével az iratok teljes jelzetét és őrzési helyét meg lehet állapítani. (129—131. rakersz.)

A kutatás módját illetően előre kell bocsátani, hogy az iktatókönyvi mutatók nem az iktatószámot adják, csak az iktatókönyv megfelelő lapszámát, ahol a keresett tárgyra vonatkozó iktatószámot a lap áttekintésével kell kikeresni. Ezekután a kutatás módjáról a következők mondhatók:

Az 1786. évi iratokban (ti. a jelzetelt iratok sorozatában) az iktatókönyvi mutató (124. rakersz.) segítségével az iktatókönyvből (116. rakersz.) kikereshető iktatószámok alapján lehet kutatni. Az iktatókönyv utolsó rovatába be van jegyezve a Fasc. száma és az irattári szám. A Fons azonban nincs megadva, erre a tárgy alapján kell következtetni. (Ez évből ugyanis sorkönyv nincs, tehát pl. az árvaügyeket a 4., a bűnpereket a 9., a polgári pereket a 10. kútfőben kell keresni stb.) Az 1787—1789. évi iratokban ugyancsak a mutatókönyvek segítségével, az iktatókönyvekből kikereshető iktatószámok, valamint a sorkönyvek felhasználásával megállapítható irattári jelzet (Fons, Fasc., №), az 1790. évi iratokban pedig a mutatókönyv segítségével az iktatókönyvből szintén gyakran kikereshető — ha ti. az iktatókönyv utolsó rovatába be van jegyezve — irattári jelzet (Fasc. №) alapján lehet kutatni. Ha az irattári jelzet nincs bejegyezve, akkor a csomóban a tárgy alapján s az iktatószám felhasználásával végezhető kutatás. (Ti. az 1790. évi iktatókönyv sok iratnál nem adja meg az irattári jelzetet.)

A külön csomókhöz (segédhivatalok irataihoz stb.) segédkönyv nincs, ezek dátum szerint vagy csomónkénti átnézéssel kutathatók.

Kikérésnél, ill. idézésnél, a nagy sorozatnál az állag törzsszámát és címét, az évet és az irattári jelzetet kell megadni.

A külön csomók anyagánál a fentiek, a külön csomó megjelölése s az év, ill. — ahol az anyag darabszintig rendezett — a napi dátum is feltüntetendő.

O 121. PROVIZÓRIUM ÉS DUALIZMUS KORI IRATOK

1861—1869

93 csomó, 79 kötet

1— 90.	Ügyviteli, peres iratok	1861—1869	90 csomó
91.	Szabályrendeletek	1863—1869	1 csomó
92—100.	„Elnöki beadmányi jegyzőkönyv” stb. eltérő címekkel [elnöki iktatók]	1861—1869	9 kötet
101—108.	„Mutató a Tiszántúli ker. kir. ítélő Tábla elnöki beadmányi Jegyzőkönyvéhez” stb. eltérő címekkel [elnöki iktatókönyvi mutatók; az 1869. évi mutató az 1869. évi iktatókönyvvel van egybekötve]	1861—1868	8 kötet
109—117.	„Beadmányi Jegyzőkönyv” stb. eltérő címekkel [iktatók az általános iratokhoz]	1861—1869	9 kötet
118—126.	„Mutató a... Beadmányi Jegyzőkönyvekhez” stb. eltérő címekkel [mutatók az általános iratok iktatókönyveihez és irat- anyagához; ti. adják az irattári jelzetet is]	1861—1869	9 kötet
127.	„Polgári jegyzőkönyv” lemez- felirattal [összefűzetlen ívek mappában: a ker. tábla 1861— 1868. évi iratanyagának egyesített irattári mutatója]	1861—1868	1 kötet
128.	„Szabályrendeletek Mutató könyve”	1863—1869	1 kötet
129—137.	„Sor Könyv” [minthogy a fentebb felvett irattári mutatók adják az irattári jelzeteket, e sorkönyvek feleslegesek]	1861—1869	9 kötet
138—145.	„Tiszántúli ker. kir. ítélő Tábla Kiadó hivatala Sorkönyve” [a kiadóban készült felesleges nyilvántartókönyvek]	1862—1869	8 kötet
146—154.	„Tiszántúli ker. kir. ítélő Tábla elnöki kiadókönyve [elnöki postakönyvek]	1861—1869	8 kötet 1 csomó

155—162.	„Tiszántúli ker. kir. ítélő Tábla Kiadó könyve” [postakönyvek az általános iratokhoz]	1861—1869	8 kötet
163—171.	„Tiszántúli ker. kir. ítélő Tábla kézbesítési könyve” [az általános iratokhoz]	1861—1869	9 kötet
172.	„Vegyes ügyviteli jegyzékek” [joggyakornokok névjegyzéke, bírói letétbe vett okmányok nyilvántartása, pertári jegyzékek, különféle egyéb iratjegyzékek, előadói kézbesítőkönyvek stb.: füzetek, összefüzetlen ívek egy csomóba kötve]	1861—1869	1 csomó

Az állag az Októberi Diploma alapján, 1861-ben visszaállított tiszántúli (debreceni) kerületi tábla általános iratait és az elnöki iratokhoz készült iktató- és mutatókönyveket tartalmazza a visszaállítástól a tábla végleges megszűnéséig. Az elnöki iratok ugyanis, bár a 92—108 rakszám alatti kötetek tanúsága szerint jelentékeny mennyiségben képződtek, nem maradtak fenn.

Az iratanyag mind az ügyviteli, mind a peres iratokat egy sorozatba foglalva tartalmazza. Az ügyviteli iratok között található: a kebelbeli segédhivatalok jelentései, ügyvédek és közjegyzők kérvényei, ügyvédi oklevelek kihirdetése, ill. közjegyzői cautio alól való felmentés iránt, a ker. tábla hivatalos levelezése más bíróságokkal és egyéb szervekkel stb. A beérkezett iratok mellett általában megvannak a ker. tábla válasz-, ill. elintézés-fogalmazványai is.

A peres iratok között, a különféle tárgyú rendes polgári perekon kívül, csődperek is található. A polgári perek között adóssági, örökösödési, szerződés betöltési, végrendelet-teljesítési, számadási, zálogváltó, osztályos, visszahelyezési, köteles rész kiadása iránti stb. ügyek fordulnak elő.

A Szabályrendeletek c. csomóban (91. raksz.) az 1867 előtti időből nagyrészt kancelláriai, kisebb részben helytartótanácsi, országbírói és tárnokmesteri rendeletek, az 1867 utáni időből pedig miniszteri (főleg igazságügyminiszteri) rendeletek található. A rendeletek részben eredetiek, részben másolatok.

Az anyag irattári rendszerét tekintve, évek szerint s ezeken belül évenként újra kezdődő alapszámok szerint tagolódik. (Minden alapszám alatt az ügyre vonatkozó iratok több évből is összevontan együtt vannak.) A perek — beleértve a hitbizományi és csődügyeket is — ugyancsak alapszámmal vannak ellátva és az ennek megfelelő helyen, a többi irat közé besorolva található.

Az alapszám nélküli külön csomó anyaga a sorozat legvégén (1 csomó szabályrendelet 1863—1869) évről-évre rendezve.

A fenti sorozat anyaga a „Mutató a ... Beadmányi Jegyzőkönyvekhez” stb. c. (118—126. raksz.) kötetekben megadott irattári jelzet alapján — a külön csomó anyaga pedig darabonkénti átnézéssel kutatható.

Iktatókönyvek külön vannak az elnöki és külön az általános iratokhoz (amint azonban láttuk, az elnöki iratok nem maradtak fenn). Az általános iktatókönyvek az ügy iktatószámát, a felek nevét és az ügydarab tárgyát, az elintézés napját, valamint az irattári jelzetet tüntetik fel. Az ezekhez készített mutatókban megtalálható az ügy iktatószáma és az irattári jelzet is, így névre szóló kutatás esetén az iktatókönyvek használatának kiiktatásával, közvetlenül a mutatókönyv bejegyzései alapján meg lehet találni a keresett iratot. Az irattári sorkönyvek használatára az iratok kikeresésénél nincs szükség. (Az elnöki iktatókönyvek és mutatókönyvek szerkezete azonos az általános iratok ugyanilyen köteteivel.)

A szabályrendeletek 1861—1862. évi anyaga hiányzik, ami valószínűleg egy csomó lehetett. A csomók egykorú folyószámozásának hézagtalansága alapján arra lehet következtetni, hogy ez még az Országos Levéltárba való beszállítás előtt veszett el. A csomók folyószámozása szerint újabb károsodásként az általános anyagból hiányzik egy (eredetileg 17. raksz.) csomó 1861. évi 197. utáni alapszámokkal. (E csomó évet zár, a csomó-számok által mutatott hiánya tehát az anyag belső szerkezete alapján nem ellenőrizhető.)

A kutatandó anyag kikérésénél, ill. idézésénél az állag törzsszámát és címét, az évet és az alapszámot, ill. a külön csomó megjelölést s azon belül az évet és az irat napi dátumát vagy tárgyát kell feltüntetni.

O 119. VEGYES IRATOK

XVIII—XIX. sz.

14 csomó

1—14. Iratok

(1723) 1724—1862,
1866

14 csomó

Az állag a tiszántúli kerületi tábla vegyes, rendezetlen anyagának 1959-ben történt rendezése során fennmaradt olyan irataiból áll, amelyek sem más, már meglévő állagokba nem voltak reponálhatók, sem új állagok kialakítására nem bizonyultak alkalmasaknak. Az iratok azonban a történetkutatás számára heterogén voltak ellenére is értékes forrásanyagul szolgálhatnak.

Az állagban a peres eljárással kapcsolatban keletkezett legkülönbözőbb iratfélések találhatók: a kerületi táblához különböző peres ügyekben a felektől, illetőleg a felek ügyvédeitől beérkezett kérvények, keresetlevelek, további ügyvédvalló levelek, vallatóparancsok, végrehajtási parancsok, kir. táblai jegyzőkönyvkivonatok, különféle permellékletek, mint nyugták, elismervények adóslevelek stb. A permellékletek közül legértékesebbek a birtokösszeírások, záloglevelek, osztálylevelek, leltárak, amelyek mind a gazdaságtörténet, mind a helytörténetírás számára fontos adatokat tartalmaznak.

Az anyagnak az említett rendezés előtt semmiféle irattári rendszere nem volt, s így azt — az iratok sokfélesége és jelzetek hiánya miatt — csak évről-évré lehetett

rendezni. Így a kutatás is ennek megfelelően, az évről-évre belül az iratok darabonkénti átnézésével történhetik.

Kikérésnél a kérelmlapon az állag törzsszámát és címét, az évet (esetleg a csomószámát), idézésnél ezeken kívül a konkrét irat dátumát és egyéb ismérveit kell megadni.

O 221. VEGYES KÖNYVEK

1769—1857

13 kötet, 3 csomó

1.	„Felek névsorjegyzéke” [ismeretlen rendeltetésű, ma már nem használható névmutató]	1841—1844	1 kötet
2—3.	„A levéltárból ki vett eredeti perek jegyzőkönyve” stb. eltérő címekkel [feleknek, ill. jogi képviselőiknek kikölcsönzött perek és peres iratok nyilvántartása]	1824—1847	2 kötet
4.	„Series exmissionum” [bírói kiküldetések nyilván- tartása: füzetek egy csomóba kötve]	1797—1847	1 csomó
5.	„Vegyes ügyviteli jegyzékek” [ügyvédek nyilvántartása, jurátusok nyilvántartása, megítélt ügyvédi munkadíjak jegyzéke, különféle irat- jegyzékek: füzetek egy csomóba kötve]	1816—1848	1 csomó
6—12.	„Diarium taxarum tabularium” „Diarium... desumendarum taxarum processualium”, „Taxa könyv” stb. eltérő címekkel [beszedett bírósági illetékek befizetésének nyilvántartókönyve]	1793—1800, 1807—1848	6 kötet 1 csomó
13.	„Planum Tabulare [a Planum Tabulare egykorúnak látszó kéziratos példánya]	(1769)	1 kötet
14.	„Betáblázási jegyzőkönyv” I. kötet [Debreceni cs. k. megyei	1850—1857	1 kötet

- törvényszék nyilvántartása
az ingatlanokra történt
betáblázásokról; e kötet úgy
látszik, 1861 után a ker.
táblához került át]
15. Cím és dátum nélküli kötet
[görög nyelvű üzleti számadás-
könyv a XVIII—XIX. sz.
fordulójáról] é. n. 1 kötet
16. Cím nélküli kötet 1841—1842 1 kötet
[lovakról és szarvasmarhákról
készített kimutatás
a tulajdonosok nevének
feltüntetésével (csikós és gulyás
számadók készíthették) pertől
elszakadt mellékletnek látszik]

E könyvsorozat a tiszántúli kerületi tábla könyvanyagának abból a részéből áll, amely az 1963. évi rendezés alkalmával sem a tanácsülési jegyzőkönyvekhez, sem a Justitia Josephina-kori vagy a provizorium-kori iratokhoz nem volt beosztható. Mint a fenti felsorolásból látható, a kötetek különféle tárgyuak, s így Vegyes könyvek címszó alatt kellett azokat egy állag keretében összevonni.

Az anyagban a kötetek darabonkénti átnézésével lehet kutatni. Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, valamint a kötet rakszámát és címét kell megadni.

Táblai elnök

O 203. PÁLFFY JÓZSEF KERÜLETI TÁBLAI ELNÖK IRATAI

1811—1837

5 csomó

1.	Debreceni tisztújítások iratai	1811—1828	1 csomó
2—5.	Peres iratok	1811—1837	4 csomó

E fond Pálffy József kerületi táblai elnök halála után fennmaradt olyan iratokat tartalmaz, amelyek nagyrésze még nevezett ülnöksége idejéből származik. Az anyag két részből áll. Az első sorozat Pálffynak Debrecen város tisztújításához kirendelt kir. biztosi működésével kapcsolatos, a második pedig bírói tevékenységével függ össze. Utóbbi peres feleknek nevezettel folytatott levelezéséből, a ker. táblához intézett kérvényekből, különféle perekkel kapcsolatos iratokból, ker. táblai fogalmazványokból stb. áll. Ez utóbbi sorozatnak igen értékes részét alkotják a benne előforduló permellékletek, amelyek között sok birtokösszeírás, vagyonleltár, birtokszámadás és egyéb gazdasági vonatkozású irat van.

A fond a kerületi tábla vegyes, rendezetlen anyagából, annak 1959-ben történt rendezése alkalmával választatott ki és alakítottatott önálló egységgé.

A tisztújítási iratok (tisztújítási jegyzőkönyv, különféle állásokért benyújtott folyamodványok stb.) évről-évre, mellékleteik (népességösszeírások, árvákról készített kimutatások, a város tisztségviselőiről készült táblázatok stb.) eredeti számozásuk sorrendjében, a peres iratok pedig a felperesek nevének betűrendjében fekszenek. Kikérés, ill. idézés esetén a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, továbbá a tisztújítási iratoknál az évet (esetleg napi dátumot) s az irat egyedi meghatározását, a peres iratoknál a felperes nevét kell megadni.

Ügyvédek iratai

○ 124. ACTA POST ADVOCATOS

(Ügyvédek hátrahagyott iratai)

1724—1848

91 csomó

1—91.   Iratok   1724—1848   91 csomó

E fond a peres és más, a Tiszántúli kerületi táblai ügyvédekre bízott, utóbbiak halálával (vagy ügyvédi funkciójuk más módon történő megszűnésével) e tábla levéltárába beszállított, és onnan a felek által vissza nem vett különféle, főleg peres iratokat tartalmaz. Az egyes felek ügyeivel kapcsolatos iratok mind jellegüket, mind mennyiségüket tekintve különböznek egymástól. A felek többsége után maradt anyag egy-egy nagyobb csomó peres irataiból áll, de vannak olyan ügyfelek is, akik után mindössze egy-két darab különféle egyéb természetű irat (genealógiai tábla, záloglevél stb.) maradt fenn. Lehetséges azonban, hogy ezek is pertestektől elszakadt permellékletek.

A peres iratok között a perek lefolytatásával kapcsolatban keletkezett legkülönbözőbb iratfélések találhatók: keresetlevelek, idézések, kérvények, az ügyvédek és ügyfelek között folyt levelezés anyaga, perjegyzőkönyvek másolatai, perkiadmányok, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, ügyvédi feljegyzések stb., s különféle permellékletek (osztálylevelek, záloglevelek, szerződések, birtokszámadások, nyugták, elismervények stb.). Mindezek részben eredetiek (tisztázatok és fogalmazatok), részben másolatok.

A fond iratai az ügyvédek nevének (pontos) betűrendjében, ügyvédenként csomózva (ügyvédek neve a fedőlemezen feltüntetve), egy-egy ügyvéd anyagán belül újra kezdődő folyószámok (rendszerint arab, néha római számok) szerinti sorrendben fekszenek. Egy-egy folyószám alatt egy vagy több irat, néha több fascikulus található.

Mínt hogy a fondnak semmiféle átfogó segédkönyve nincs, a kutatás egyes ügyvédekénél az anyagukhoz készült, az ügyvéd iratainak első csomójában bekötve

található iratjegyzékek vagy elenchus-füzetek segítségével, az azokból kikereshető folyószám alapján történik. Amelyik ügyvéd irataihoz ilyen segédlet nincs, annak anyaga csak darabonkénti átnézéssel kutatható.

Kikérésnél, ill. idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, az ügyvéd nevét és az irat számát (rendszerint arab, néha római számát) kell megadni.

MÁSODIK RÉSZ

ABSZOLUTIZMUS KORI BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁRAK

BACH-KORI BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁR

(1849—1861)

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az az osztrák igazságügyi szervezet, melynek alapját 1749-ben az Oberste Justizstelle felállításával vetették meg, már egy évszázad óta működött Ausztria területén. A szabadsághozmozgalmak hatására 1848 márciusában e szervezetben változás történt. Megszűnt az Oberste Justizstelle működése, ennek igazgatási feladatkörét a létrehozott felelős Justizministerium kapta meg, a legfőbb bírói hatáskört pedig az ugyancsak ekkor létesített Oberster Gerichts- und Cassationshof, a legfőbb ítélő- és semmitőszék vette át.

A *Justizministerium* hatáskörét az 1852. április 12-én k^{ta} császári elhatározás szabályozta részletesen. E szerint feladata volt az igazságügyi szervezet legfőbb igazgatása a császárság egész területén, a határőrvidéket és a hadbírószági szervezetet kivéve. Működése főleg a következő feladatokra terjedt ki. Főfelügyeletet gyakorolt az összes bíróságok és ügyészségek, valamint azok tisztviselői felett, továbbá az úrbéri törvényszékek felett a belügyminisztériummal, a kereskedelmi és bányatörvényszék felett az illetékes szakminisztériumokkal egyetértésben. Felülvizsgálhatta az összes igazságügyi hatóságok működését, tőlük jelentéseket kérhetett, gondoskodnia kellett elhelyezésükről és egyéb anyagi szükségleteikről.

Kinevezte az ügyvédeket és közjegyzőket és felettük fegyelmi jogkört gyakorolt.

Előterjesztést tett azokban az igazságszolgáltatást érintő ügyekben, amelyekben az elhatározás a császárnak volt fenntartva, ilyenek voltak elsősorban kinevezések és kegyelmezések. A börtönügy, árvédelem és a bírói letétek tárgyában az illetékes belügyi vagy pénzügyi tárcával együttesen gyakorolta a szervezési és felügyeleti hatáskört.

A fentiekben a Justizministerium főbb tevékenységét soroltuk fel. E működését 3 szekcióra osztva fejtette ki. Ezek: az igazgatási, mely szekció egyúttal a Reichsgesetzblatt-ot, a birodalmi törvények és főbb rendeletek gyűjteményét is szerkesztette, továbbá a törvényelőkészítő szekció és a szervezési szekció.

Az *Oberster Gerichts- und Cassationshof* — mint új létesítmény — az Oberste Justizstelle működésének megszűnése után átvette ennek legfőbb bírói hatáskörét. E fórum megszervezése 1848 után azonnal megindult, végleges szervezetét azonban csak az 1850. augusztus 7-i keltű császári pátenz rendelkezései alapján nyerte el. E rendelkezések szabták meg mint legmagasabb fokon ítélő bíróságnak, meghatározott esetekben csak semmitőszéknek a hatáskörét, továbbá kijelölték a hatásköri bíraskodás s a bírósági alkalmazottak feletti fegyelmi eljárás körüli szerepét is.

Ezen túlmenően akár felhívásra, akár saját kezdeményezéssel joga volt a törvényalkotásra vonatkozólag is véleményt mondania.

Szervezete a miniszteri rangban álló elnökön kívül a másodelnökből, 5 tanácselnökből, 48 tanácsosból (vagyis bíróból) és a szükséges segédszemélyzetből állott. Valamennyi tanácsos csak kivételesen ülésezett együtt. A bíróság meghatározott esetekben 15 tagú „teljes tanácsban”, máskor 11 tagú, legtöbbször azonban 7 tagú tanácsban működött, amelyeket az elnök állított össze s azokon bármikor elnökölhettek is.

Az 1848/49. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc vérbefojtása után a katonai elnyomás mellett a Habsburg birodalmi kormányzat azonnal hozzáfektett a magyarországi és erdélyi közigazgatás és igazságszolgáltatás osztrák minta szerinti átalakításához. Ferenc József császár 1849. november 3-án az addigi magyar bírósági szervezetek helyébe osztrák rendszerű igazságügyi hatóságok felállítását rendelte el, így ez a szervezet is az osztrák Justizministerium irányítása alá került.

A bírósági és a vádhatósági szervezet kiépítése céljából cs. kir. miniszteri biztosokat neveztek ki (Erdélyben ezt kinevezett szervező bizottság kapta feladatul), ezek működése már 1849-ben megkezdődött. E szervezet kiépítése két fázisban ment végbe: az ideiglenes szervezet 1849-től 1854-ig volt érvényben, 1854-ben került sor ennek „végleges” jellegűvé (definitivum) való kialakítására.

A császári elhatározás Magyarországot is az osztrák igazságügyi szervezetbe kapcsolva, az ország legfőbb bírói hatóságaként is az Oberster Gerichts- und Cassationshof-ot jelölte meg. A magyar jogrendszer alkalmazásától azonban ezzel egyidejűleg még nem lehetett eltekinteni, minthogy az osztrák büntető törvénykönyv csak 1852. szeptember 1-jén lépett hatályba Magyarországon, az osztrák polgári törvénykönyvet pedig csak 1853. május 1-jétől kezdve alkalmazták és hatálya is csak az ezen időpont utáni jogügyletekre terjedt ki. Ily módon nem lehetett itt elkerülni a magyar jogban jártas bírák alkalmazását nemcsak Magyarországon, hanem a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság, Erdély, valamint Horvátország ügyeinél sem. E megfontolás alapján legcélszerűbbnek látszott a korábbi magyar hétszemélyes tábla bíráinak bevonása. Így az Oberster Gerichts- und Cassationshof tanácsosai között jelentős számban voltak magyarországiak, erdélyiek és horvátországiak.

Az osztrák rendszerű új magyar bírósági szervezetnek tehát az Oberster Gerichts- und Cassationshof volt a legfelsőbb fóruma, ahová az ügyeket végsőfokra fellebbvinni lehetett.

Összbirodalmi viszonylatban középső, de Magyarországon e szervezet legmagasabb fórumai az *Oberlandesgericht-ek*, országos főtörvényszékek voltak. A cs. kir. miniszteri biztosok 1849-ben kapott megbízatásuk eredményeképpen Magyarországon az öt közigazgatási kerületben (Pest, Pozsony, Sopron, Eperjes, Nagyvárad) a főtörvényszékek már 1850 első felében megalakultak, általában a kerületek székhelyén ideiglenes jelleggel. (Erdélyről külön adunk összefoglalást.) E főtörvényszékeket — ideiglenes jellegük idején — még nem országos, hanem kerületi főtör-

vényszéknek, Districtual Obergericht-nek nevezték, Oberlandesgericht elnevezésüket a végleges rendezés alkalmával 1854-ben nyerték.

Hatáskörüket tekintve mind peres, mind peren kívüli ügyekben, mind büntető perekben az illetékességi területükön levő törvényszékekkel, a Landesgericht-tel szemben másodfokú fellebbviteli fórumok voltak, a járásbíróságoknál indult kisebb ügyekben bizonyos esetekben már végső fórumként ítéleztek.

Az 1854-ben végrehajtott „végleges” rendezés alkalmával e főtörvényszékek illetékességi területe némileg változott, az ezt követő esztendőben, 1855 novemberétől hatáskörüik is kibővült, amennyiben a korábban a közigazgatási hatóságok szervezetébe sorolt letartóztatási intézeteket is szervezetileg a főtörvényszékek alá rendelték.

A megyékben működő bíróságok elnevezése az ideiglenes korszakban hivatalosan *Landesgericht*, országos törvényszék, de mivel illetékességük általában egy megye területére terjedt ki, a magyar szóhasználatban ezeket „megyei törvényszék”-nek nevezték. A véglegesnek szánt átszervezés után e bíróságok neve hivatalosan németül is megyei törvényszék: Comitatsgericht, Erdélyben és a Szerb Vajdaságban Kreisgericht. Az eredeti Landesgericht elnevezés csak azoknál maradt meg továbbra is, amelyek az Oberlandesgericht székhelyén működtek, mert e törvényszékek a többi megyei bíróságtól az illetékességük tekintetében is különböztek. Illetékességük bizonyos politikai és fegyelmi ügyekben nemcsak az illető megye, hanem az egész főtörvényszéki kerület területére is kiterjedt és ezt a hatáskört tulajdonképpen az Oberlandesgericht helyett gyakorolták.

Az új bírósági szervezet legalsó szintjén a *járásbíróságok* állottak, melyek az ideiglenes korszakban I. és II. osztályú járásbíróságokra tagolódtak. Az első osztályú járásbíróságokat, mint „társasbíróságokat”, hivatalos nevükön Bezirks-Collegial-Gericht, a szervezés során több másodosztályú járásbíróság fölé helyezték, azok területére bizonyos büntető ügyekben kiterjedő illetékességgel. Az elsőfokú bíróságoknak ez a rendszere azonban túl költségesnek bizonyult. Az 1851. december 31-én meghirdetett kormányzati alapelvek szerinti átszervezéskor a járásbíróságoknak ebben a szervezeti formában való működését megszüntették. A kisebb helyeken az elsőfokú bírói eljárást újból összekapcsolták a járási közigazgatással. E vegyes — főleg közigazgatási, de egyúttal járásbírói teendőket is ellátó hivatalt a szűkebb értelemben vett Magyarországon a korábbi hagyományt követve szolgabírói hivatalnak, Gemischtes Stuhlrichteramt-nak, a többi korona-tartományban pedig Gemischtes Bezirksamt-nak nevezték.

Kizárólag jogszolgáltatási teendőket végző járásbíróságok a „végleges” korszakban csupán a törvényszéki — általában megyei — székhelyeken voltak, ezeket önálló szervezetű járásbíróáságnak, Selbstständiges Bezirksgericht-nek nevezték. A törvényszéki székhelyeken működő ilyen járásbíróságok önállósága csupán azt jelentette azonban, hogy a közigazgatási szervezettől voltak függetlenek. A járásbírói teendőket ugyanis a törvényszék egy-egy kiküldött tagja látta el és a törvényszék gondoskodott a járásbírói hivatal dologi szükségleteiről és a segédszemélyzet kiküldéséről is.

Valamilyen okból egy-két egyéb helyen működő saját szervezettel nem rendel-

kező és csak az igazságszolgáltatással foglalkozó ilyen járásbíróóságok voltak még az úgynevezett városilag kiküldött járásbíróóságok, Städtisch Delegiertes Gericht-ek, más elnevezéssel is meghatározva Städtisch Delegiertes Bezirksgericht-ek.

A magyar bírósági szervezet osztrák mintára történő átalakítása során az ehhez kapcsolódó vádhatósági szervezet is módosult. A feudális korszakban a magyar udvari kamara alá tartozó királyi jogügyigazgatóság, Causarum Regalium Directoratus látta el a közvádoló szerepét minden olyan bűnügyben, amelyben az államhatalom közvetlenül érdekeltnek érezte magát. E Directoratus 1849 elején Pesten maradt és nem követte a kormányt Debrecenbe, ezért az április végén visszatért magyar forradalmi kormányt feloszlatta. A Directoratus újjászervezése régi alakjában — amikor az elsősorban pénzügyi jellegű hivatal volt — már nem tudott volna a szabadságharc leverése után az osztrák önkényuralom követelményeinek megfelelni. A katonai bíróságoknak ugyanis szükségük volt olyan polgári szerv támogatására, mely gondoskodik a kimondott hadbíróósági ítéletek vagyoni jogi következményeinek, a vagyonek eldobásának végrehajtásáról, továbbá felkutat, kinyomoz olyan terhelő adatokat, amelyek alapján a szabadságharcban részt vett további személyek ellen is büntető eljárást lehet indítani.

Az osztrák önkényuralom mindenekelőtt a forradalom központjában akarta felszámolni az ellenállás még fellelhető erejét, megtorlást kívánt alkalmazni azokkal szemben, akik a forradalom és szabadságharc során „kompromittáltak” magukat. Éppen ezért már 1849. október 1-jén, addig is, míg a magyarországi igazságszolgálati hatóságok általános megszervezésére sor kerül, Geringer cs. kir. miniszteri biztos kapott, teljes hatalommal felruházva megbízást, hogy Pesten ideiglenes jelleggel a Directoratus-tól független *főállamügyészi hivatalt* szervezzen. A cs. kir. miniszteri biztosok szervezési munkája eredményeként nemcsak a pesti, hanem a debreceni (később nagyvárad), és a nagyszombati (később pozsonyi) főügyészség is még az ügyészségi szervezet teljes létrehozását is elrendelő, 1850. június 30-i Justizministeriumi rendelet kibocsátása előtt alakult meg.

A vádhatóság teljes kiépítésére csak e rendelet alapján került sor, és szervezete a következő lett: felállítottak minden kerületben az Oberlandesgericht székhelyén egy-egy főügyészséget, ezeket az ideiglenes korszakban Provisorische General Procuratur-nak nevezték és csak 1854-ben a végleges rendezés során lett hivatalos nevük Oberstaatsanwaltschaft.

A Landesgericht, a Comitatsgericht és a Kreisgericht mellett *ügyészség*, Staatsanwaltschaft, az I. osztályú járásbíróóságok mellett ügyészi helyettes, Staatsanwalt Substitut működött.

Az államügyészségek hatáskörét megalakulásukkor elsősorban az önkényuralom politikai szempontjai határozták meg. Az új államügyészek első feladata a forradalomban részt vett és elítélt egyének javainak a lefoglalása, zár alá vétele, ezzel kapcsolatos tárgyalások lefolytatása, árverés útján a javak eladása és hasonló jellegű tevékenység volt. Továbbá figyelniök kellett a Kossuth személye és a forradalom melletti és a császári önkényuralommal szembeni megnyilvánulásokat, ezekről jelentést kellett tenniük a kerületükben illetékes főügyésznek, aki saját

észrevételeinek hozzácsatolásával azt a katonai parancsnokságnak megküldeni tartozott.

Az illetékes főügyészhez küldték fel az államügyészek a megyei és városi tisztviselők forradalom előtti, alatti és utáni „erkölcsi és politikai magatartásáról” szóló nyilatkozataikat, igazolásaikat. A főügyészek feladata körébe tartozott, hogy a felső hatóság, a Justizministerium rendeleteit, utasításait közvetítse az egyes, illetékességi körébe tartozó államügyészeknek.

Az államügyészségek hatáskörét a kezdeti korszak után, amikor mindenekelőtt a forradalmi elemek megsemmisítése volt a feladat, 1850-ben, 1851-ben, majd 1853-ban kiszélesítették, rendeletekkel rögzítették. Ezek szerint minden bűncselekményben az ügyészségek képviselik a vádat és az elsőfokú bíróságok mellett működő ügyészeknek még további feladata, hogy az ott lefolytatott fontosabb ügyekről az illetékes főállamügyészt köteleességszerűen tájékoztassák. A „fontosabb” ügyek között még most is természetesen első helyen állnak a politikai, felségsértési esetek.

A jogszolgáltatási szervezethez kapcsolódott a *telekkönyvi hatóságok* létesítése is. Az 1849. évi december 28-án kelt Justizministeriumi rendelet — a nemesi ingatlanokat kivéve — 1850. március 1-jétől kezdve telekkönyvi bejegyzéshez kötötte az ingatlanforgalmat, a felállítandó járásbíróságokat telekkönyvi hatósági jogkörrel ruházta fel. Az 1853. évi április 18-án kelt rendelet a telekkönyvi bejegyzés körét kibővítette és azt a nemesi birtokra is kötelezően írta elő.

E munkálatok tervszerű irányítására minden főtörvényszék székhelyén telekkönyvi igazgatóság, Grundbuchs-Direction létesült, melynek élén a telekkönyvi igazgató, Grundbuchs-Dirigent állt. Az igazgatóságok szervezése során azok felállítása különböző időpontokban történt, többnyire még az 1850. év folyamán. A telekkönyvi igazgatóságokat 1853 júliusától kezdődően az illetékes főtörvényszéki elnök elnöksége alá rendelték, de önálló hivatalok maradtak továbbra is a telekkönyvi igazgató közvetlen vezetésével, akinek elnevezése ettől az időtől kezdve Grundbuchs Director.

Az osztrák rendszerű új bírósági és ügyészégi szervezetnek az 1850. július 4-i keltű császári rendelkezés szerint Erdélyben történő kiépítése a magyarországihoz hasonló módon, de az ottani bonyolult közjogi és közigazgatási, valamint nemzetiségi viszonyok miatt lassabban történt, mint a szűkebb értelemben vett Magyarország területén. Erdélyben főtörvényszék felállítására is csak 1852-ben került sor Nagyszebenben. E főtörvényszék megszervezését — a magyarországi eljárástól eltérő módon — kinevezett szervező bizottság, Gerichts-Einführungs-Commission végezte, az itt megelőzően működő „főtörvényszéki bizottság” jogutódként. A főtörvényszék mint egyetlen ilyen erdélyi szerv — az egy-egy magyarországi főtörvényszéknél nagyobb — Erdély egész területére kiterjedő illetékességgel működött, alá tíz kerületi törvényszék, Kreisgericht tartozott. Mint másodfokú bíróság az Erdély területén szervezett elsőfokú bíróságok, a törvényszékek és járásbíróságok fellebbviteli fóruma volt, ahonnan az ügyeket harmadfokra az Oberster Gerichts- und Cassationshof erdélyi osztályára lehetett továbbvinni. Külön kitérünk itt arra, hogy az erdélyi bírósági szervezet kiépítésének elhúzódása miatt

ez a fórum csak 1851-től foglalkozott erdélyi ügyekkel. Az erdélyi ügyekben történeti intézkedésnél — amint az egyéb magyar ügyeknél is — fennállt a régi magyar jog ismeretének követelménye. Az erdélyi ügyekben intézkedő tanácsok tagjai között sok volt a magyar, nagyrészt ugyanazok a személyek, mint akik az egyéb magyar ügyeket intéző tanácsoknak is tagjai voltak. De szerephez jutottak nem magyarok is az erdélyi ügyeket intéző tanácsokban: az Oberster Gerichts- und Cassationshof 1850. augusztus 7-én kelt szervezeti szabályzata a szászok ügyeit kiemeli és elrendeli, hogy ezek intézésére a tanácsot részben az általános erdélyi és külön szász jogban egyaránt jártas személyek, részben az általános osztrák jogot ismerők soraiból kell összeállítani.

Történeti áttekintésünkben röviden összefoglaltuk a Bach-korszak bírósági szervezetét és annak működését. Ez a nagy gonddal és körültekintéssel kiépített bírósági szervezet nem volt hosszú életű. A császár az osztrák csapatok solferinói súlyos veresége után a magyar korona országaival szemben engedelményekre kényszerült, kiadta 1860. október 20-i keltű „Októberi Diploma” néven ismert rendelkezését, amely — egyebek között — megszüntette Magyarországon és Erdélyben az osztrák rendszerű igazságügyi szervezetet és visszaállította az alkotmányos magyar bíróságokat.

A Justizministerium magyar vonatkozású hatásköre az 1860. évi 16.484 I. M. számú rendelettel a magyar királyi udvari kancelláriára szállt át.

Az Oberster Gerichts- und Cassationshof hatásköre az „Októberi Diploma” kiadásával egyidejűleg nem szűnt meg, mint az a Justizministerium esetében történt, 1861. január végéig foglalkozott még magyarországi ügyekkel s csak 1861. február 1-jén kellett azokat átadnia az akkor már szervezés alatt álló, visszaállított hétszemélyes táblának.

Az „Októberi Diploma” kiadása után Erdély is fokozatosan kivált az osztrák igazságügyi szervezetből. A Justizministerium szerepét 1861. januártól a visszaállított erdélyi udvari kancellária vette át, 1861. évi március 31-i keltű legfelsőbb elhatározás szerint az Oberster Gerichts- und Cassationshof hatásköre is átszállt a visszaállított erdélyi Gubernium törvénykezési osztályára. Ebből következően a még előtte folyamatban levő ügyeket az Oberster Gerichts- und Cassationshof át kellett hogy adja a Gubernium törvénykezési osztályának.

Magyarországon és Erdélyben az „Októberi Diploma” alapján kiadott rendelkezések értelmében, egy féléves átmeneti időszak után, valamennyi osztrák rendszerű bíróság és államügyészség 1861. áprilisának végén megszűnt. Elnöki irataikat a m. kir. udvari kancelláriához, vagy illetékesség szerint az erdélyi udvari kancelláriához kellett beküldeniök.

A Bach-korszak Magyarországot és Erdélyt érintő központi jogszolgáltatásának, továbbá e korban Magyarországon és Erdélyben működő jogszolgáltatási szerveknek iratanyagát ma a Magyar Országos Levéltár őrzi.

A Justizministerium általános irattárának Magyarországra vonatkozó ügyiratait, melyeket a m. kir. udvari kancelláriának kellett átadnia, ennek iratanyagával együtt vette át a Magyar Országos Levéltár. Itt ezeket az iratokat az abszolutizmus-kori magyarországi bíróságok irataival együtt, a „Bírósági levéltárak” osztályán

helyezték el. A Justizministerium általános irattárának erdélyi vonatkozású iratait, melyeket az erdélyi udvari kancelláriának kellett átadnia, ennek iratanyagával együtt vette át a Magyar Országos Levéltár, ezek az iratok azonban nem a „Bírósági levéltárak” osztályán, hanem az abszolútizmus-kori közigazgatási levéltári anyaggal együtt a D-szekcióban nyertek elhelyezést, mely szekcióba tulajdonképpen a Magyarországra vonatkozó anyag is tartoznék.

Az Oberster Gerichts- und Cassationshof magyar vonatkozású anyaga a visszaállított hétszemélyes tábla útján a kúriai levéltárba, az erdélyi anyag a Gubernium törvénykezési osztálya őrizetébe került, a főtörvényszékek, megyei törvényszékek és a járásbíróságok elnöki anyagát a m. kir. udvari kancellária vette át. E felsorolásban említett iratok a megnevezett átvevő hatóságoknak iratanyagával együtt kerültek a Magyar Országos Levéltár őrizetébe. Itt csak utalunk arra, hogy a főtörvényszékek, megyei törvényszékek és járásbíróságok általános iratait az illetékes megyei és városi levéltárak vették át.

Meg kell itt még említenünk, hogy az eredetileg képződött iratanyag ma már nem áll a maga teljességében a kutatás rendelkezésére. A bírósági és ügyészségi fondok iratai a Magyar Országos Levéltárban 1956-ban keletkezett tűzvész alkalmával jórészt elpusztultak. A ma még meglevő anyag égett iratmaradványokból és néhány olyan iratsomóból és kötetből áll, amelyek a tűzvész alkalmával nem voltak a raktárban és ily módon elkerülték a pusztulást.

A töredékfondok közül sok csupán néhány centiméternyi iratroncsból áll és a két folyómétert egyiknek a mennyisége sem haladja meg. Így feleslegesnek tűnik ezek fondonkénti részletes, az egyes fondképzők történetének külön-külön való ismertetése is, célszerűbbnek látszott ezeknek az adatoknak szervtípusonként történő összefoglalása, ezért történeti áttekintésünkben ezt a módszert követtük.

Justizministerium

O 142. K. K. JUSTIZMINISTERIUM — AKTEN „UNGARN”

(Cs. kir. igazságügyminisztérium: az általános irattár

magyarországi vonatkozású iratai)

1850—1860

14 doboz, 4 csomó

1—14.	Tűzből mentett irattöredékek	1850—1860	14 doboz
15—17.	Iratok	1851—1860	3 csomó
18.	Ideiglenes büntetőjogi előírás [tervezet]	1850—1853	1 csomó

A Justizministerium általános irattárában az iratokat I—VI. római számokkal jelölt tárgyi kútfőkbe osztották be. Ezekon belül az anyag, az iratok természetének megfelelően, sok esetben az egyes koronaországok vagy bíróságok szerint, gyakran viszont tárgyi alapon tagolódtott tovább.

Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával az „Akten Ungarn” addigi, igen jelentős mennyiségű állományának (355 csomó és 25 kötet) nagy többsége elpusztult. E tűzvész, valamint a későbbi selejtezések után az egész anyagból csupán némi égett irattöredék és 4 olyan csomó maradt meg, amely a tűzvészt elkerülte.

A tűzből mentett irattöredékek a II. és a III. kútfőkből valók.

A II. kútfő eredeti címe „Gerichtsverfassung” volt, tárgya az új törvénykezési szervezet mindenfajta ügye. A megmaradt irattöredékek a pesti, pozsonyi, debreceni, soproni és eperjesi kerületi főtörvényszékekkel folytatott levelezés maradványai. Tárgyuk állások betöltése, fegyelmi vizsgálatok, ügyvédi gyakorlat engedélyezése stb.

A III. kútfő eredeti címe „Gerichtsbehörden” volt, tárgya a bíróságok működése. A megmaradt iratok között a főtörvényszékek jelentésein kívül járásbíróságok jelentései is találhatók. Ezek többségükben bírói és egyéb bírósági alkalmazotti állásokkal kapcsolatosak; egyedi álláskérelmek felterjesztése, jelentésekre vonatkozó iratok, fegyelmi vizsgálat, ügyvédi vizsgálóval, előléptetésekkel, napidíjasok alkalmazásával kapcsolatos ügyek, személyzeti kimutatások, minősítési táblázatok, statisztikai táblázatok stb. Ezenkívül a bíróságok működésére, ügyvitelére, a bíróságok elhelyezésére, berendezési tárgyakra stb. vonatkozó iratmaradványok is vannak e kútfőben.

Az iratok a kútfőkön belül Oberlandesgericht-enként vannak csoportosítva, Pest, Pozsony, Sopron, Nagyvárad, Eperjes szerinti sorrendben. E töredékanyag évköre 1850—1860-ig terjed.

A tűz által nem érintett iratok (15—17. raksz.) a VI. kútfőből valók. Ennek a kútfőnek eredeti címe „Kriminalsachen” volt és bűnügyi iratokat tartalmazott. A sima VI. jelzetű 15. rakszámú csomóban büntetőügyekkel kapcsolatos iratok vannak, az érintett személyek (vádoltak vagy elítélt rabok) névkezdőbetűi szerint, de a főbetűkön belül az abc-sorrendtől független folyószámok sorrendjében.

A betűk elején folyószámozott jegyzék van az illető betű alatt található nevekről. Tartalmuk szerint részben folyó bűnperekkel kapcsolatos kérdések, pl. az ügy elintézésének sürgetése, főleg azonban kegyelmi folyamodványok közönséges bűncselekményekkel vagy politikai ügyekkel kapcsolatban. E csomóban csupán a sorozat V—Z betűinek anyaga van, a többi elégett.

A VI. f. jelzetű (16. raksz.) iratsomó „Standrechtsfälle” feliratot visel. Tárnya: rögtönítelő bíraskodás Magyarországon és a Szerb Vajdaságban az 1851—1860. években. Túlnyomórészt egyes bűnügyekre, kis részben általános rendelkezésekre vonatkozó ügyiratok.

A VI. Requisition című (17. raksz.) csomóban külföldi bíróságokhoz bűnügyekkel kapcsolatban intézendő megkeresések vannak. A megkeresések közül csak egy érkezett magyarországi bíróságtól, a többi irat bizonyára tévesen került az igazságügyi minisztérium magyar anyagába: ezek ugyanis a dalmáciai, trieszti, de főleg a velencei főtörvényszéktől kiindult, magyar vonatkozással nem bíró ügyekre vonatkoznak.

Az ideiglenes büntetőjogi előírás könyvatos, 1850—1853-ban készült.

Mínthogy az anyaghoz semmiféle segédeszköz nincs, a kutatás mind az épen maradt, mind a tűzből mentett anyag esetében a tárgyi kútfőkön („Fascikel”-eken) belül a megfelelő év anyagának laponkénti átnézésével történik.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, a kútfő számát és nevét, valamint az évet kell megadni.

*Oberster Gerichts- und Cassationshof
(Legfőbb ítélő- és semmitőszék)*

O 143. REGISTRATURS-ABTHEILUNG „UNGARN”

(Magyarországi vonatkozású ügyiratok)

1850—1861

6 doboz, 1 csomó

1—6.	Tűzből mentett iratok	1850—1861	6 doboz
7.	Iktatókönyv-töredék	1857	1 csomó

E legfelsőbb bíróság anyagában a magyarországi vonatkozású iratok kiválasztását az anyag irattári rendszere igen megkönnyítette. Az irattári kezelés ui. az ügyiratokat koronatartományok szerint osztályozta, az egyes országokat egy-egy nagybetűvel jelölve. A magyar irattári osztály „I” betűt kapott. A Szerb Vajdaság nem alkotott külön irattári osztályt. E koronaországra vonatkozó iratokat, szintén „I” betűvel jelölve, a magyarországiakkal együtt kezelték. A „Registratur-Abtheilung Ungarn” tehát ezeket is magában foglalta.

Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával az állag addigi állományának (285 csomó, 46 kötet) nagy többsége elpusztult, csupán 6 doboznyi, részben égett,

töredékes iratanyag és egy iktatókönyv töredéke maradt meg. Az égett irattöredékek egy része a II. kútfőre (Gerichtsverfassungen) esik, amelyben az Oberster Gerichtshof és az alsóbb bíróságok szervezetére, elhelyezésére, illetékességére, működésére stb. vonatkozó ügyek maradványai találhatóak az 1853. évből. Ugyancsak kevés (néhány centiméternyi) a III. kútfőből (Dienstsachen) maradt töredékanyag is, amely szolgálati és fegyelmi ügyek iratainak maradványát tartalmazza az 1857. esztendőből. (Megjegyzendő, hogy a kútfő anyagának nagyrésze már az 1945. évi budapesti hadműveletek során csaknem teljesen elpusztult.) A IV. kútfő (Verfahren ausser Streitsachen), amely a peren kívüli eljárásokkal kapcsolatos ügyek iratait tartalmazta, a megmaradt csekély töredék gyámsági és nagykorúsítási ügyre vonatkozik. A meglevő (égett és ép) anyag nagyrésze az V. kútfőből (Streitsachen) maradt fenn, amelyben a legkülönfélébb polgári peres ügyekkel kapcsolatos iratok maradványai találhatóak az 1850—1860. évekből. Ezek az iratok a kútfőn belül betűkre (Litterae) tagolódnak tovább a felperesek névkezdőbetűinek megfelelően. A VI. kútfőből (Strafsachen) megmaradt égett és ép iratok büntetőperes ügyekre vonatkoznak, az 1854—1855. évekből.

Az anyagban való kutatás — segédletek hiányában — a tárgynak megfelelő kútfő és az év anyagának kikérésével történik. Ha a felperes neve ismert, az V. kútfő anyaga esetében a megfelelő betű is feltüntethető a kéréslapon. Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, a kútfő számát és évét, idézésnél pedig ezeken kívül az irat egyedi meghatározását is fel kell tüntetni.

O 144. REGISTRATURS-ABTHEILUNG „SIEBENBÜRGEN“
(Erdélyi vonatkozású ügyiratok)

1850—1861

1 doboz

1. Tűzből mentett irattöredékek 1850—1861 1 doboz

Az 1848 után létesített Oberster Gerichtshof az erdélyi bírósági szervezet kiépítésének elhúzódása miatt csak 1851-től kezdve foglalkozott erdélyi ügyekkel.

A Bach-korszaknak véget vető 1860. évi Októberi Diploma kiadása után 1861. évi március 31-i legfelsőbb elhatározás szerint az Oberster Gerichtshof hatásköre is átszállt a visszaállított erdélyi Gubernium törvénykezési osztályára. Ugyanakkor az általános irattárban „K” betűvel jelölt erdélyi irattári osztály anyagát, valamint a legfőbb ítélő- és semmitőszéken még folyamatban levő ügyeket is át kellett adni a Gubernium törvénykezési osztályának, melynek levéltárával együtt azután az Oberster Gerichtshof erdélyi anyaga is az Országos Levéltár bírósági osztályára került.

Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával az állag addigi állománya (108 csomó, 4 kötet) csaknem teljes egészében elpusztult. A tűzvész és az azt követő selejtezések után csupán egy doboznyi égett anyag maradt. Az I—IV. kútfők a tűzvész alkalmával teljesen elpusztultak. Az V. kútfő (Streitsachen) harmadfokra felhozott

polgári peres ügyek maradványait tartalmazta a polgári jog minden ágából, akár csak az OGH magyar osztályánál. A fellebbezett pereket az erdélyi Oberlandesgericht terjesztette fel az Oberster Gerichtshof erdélyi osztályához. Ennek a kútfőnek a B, D, F, I, U és V betűkkel jelölt anyagából maradt meg néhány centiméternyi töredék. A VI. kútfő (Kriminalsachen) a legtöbb törvényszékhez harmadfokra fellebbezett büntetőperes és kegyelmi ügyek iratait foglalta magában. Ennek nagyobb része közönséges bűncselekményekkel, kisebb része pedig egyéb bűnügyekkel (felségsértés, hivatali hatalommal való visszaélés stb.) volt kapcsolatos. E kútfőnek az A, C, H és K betűkkel jelölt irataiból maradt meg néhány centiméternyi égett iratroncs.

E töredékanyag kutatásánál az állag törzsszámát és címét, továbbá az évet és a betűjelet kell a kérőlapon feltüntetni, idézésnél pedig ezeken kívül az irat tárgyának konkrét meghatározása is szükséges.

Országos főtörvényszékek

O 145. K. K. OBERLANDESGERICHT (DISTRICTUAL OBERGERICHT) PEST, PRAESIDIUM

(Pesti cs. kir. országos főtörvényszék elnöksége)

1850—1861

3 doboz, 1 csomó

1—3.	Tűzből mentett irattöredékek	1850—1861	3 doboz
4.	Betűrendes lajstrom töredéke (B—K betűk)	é. n.	1 csomó

A pesti főtörvényszék megszervezésére már 1849 végén utasította az igazságügy-miniszter a területileg illetékes miniszteri biztost, akinek munkája eredményeként e bíróság 1850. február 4-én meg is kezdte működését. Területi illetékessége kezdetben — a polgári és katonai igazgatási felosztásnak megfelelően — Borsod, a Külső-Szolnokkal egyesült Heves, Esztergom és Pest megyékre, valamint a Jászkun kerületre terjedt ki. E megyék székhelyein, nevezetesen Miskolcon, Egerben, Pesten és Jászberényben létesültek a főtörvényszék alá tartozó elsőfokú — ill. a járásbíróságokkal szemben másodfokú —, cs. kir. törvényszékek, ide tartozott továbbá a pesti cs. kir. törvényszék budai tanácsa, valamint a pesti kereskedelmi és váltótörvényszék is.

A kerületek határainak rendezése során 1851-től a pesti főtörvényszék alá került az eredetileg a debrecen—nagyvárad kerülethez tartozott, Szeged székhellyel működött Csongrád megyei cs. kir. törvényszék is. (Ezzel szemben a Fejér vármegyei cs. kir. törvényszék — bár e megyét a pest — budai közigazgatási kerülethez csatolták — továbbra is a soproni főtörvényszék alárendeltségében maradt.) A „végleges” korszak életbelépésével a főtörvényszék illetékessége újból módosult. Ide került ugyanis a már említett és addig a soproni kerülethez tartozott székesfehérvári cs. kir. törvényszék. További változás, hogy megszűnt az esztergomi törvény-

szék, amelynek területe Pest-Pilis vmegye dunántúli részével az önálló bírósággá alakult budai törvényszékhez került. Külön törvényszék alakult Pest-Solt vmegye részére Kecskeméten, majd rövidesen Szolnokon is az önállósult Szolnok vmegye területére kiterjedő illetékességgel.

A végleges rendezés a főtörvényszék hatáskörét annyiban módosította, hogy míg az ideiglenes korszakban az nemcsak másod-, hanem — a járásbíróságok előtt indult perek vonatkozásában — harmadfokon is eljár, azontúl csupán másodfokon ítélkezett.

Az itt leltározott fondörödék a főtörvényszék elnöki iratainak az 1956. évi levéltári tűzvészből kimentett csekély maradványát tartalmazza, valamint egy utólag előkerült és ide osztott betűrendes lajstrom töredékét. Ez utóbbinak csupán a B—K kezdőbetűjű felek nyilvántartását tartalmazó része maradt meg. Az égett iratok eredeti — tárgyi kútfőkre tagolódó — irattári rendjét e töredékanyagnál nem lehetett helyreállítani, így az iratok évről-évre, évenként külön palliumokban vannak. Tárgyukat tekintve a következő iratfélések maradványai vannak az anyagban: az Oberlandesgericht illetékessége alá tartozó bíróságok (pesti Landesgericht és annak budai tanácsa, egri, miskolci stb. Comitatsgericht-ek) jelentései a főtörvényszék elnökének személyzeti, ezen belül főleg állásügyekben, köztük felterjesztett álláskérelmek, amelyek mellett olykor (mellékletként) helyhatósági bizonyítványok is találhatóak a kérelmező politikai megbízhatóságáról, forradalom alatti magatartásáról, továbbá személyzeti kimutatás a főtörvényszéki kerület bírósági alkalmazottairól, a mezőcsáti, sárbogárdi stb. szolgabírói hivatalok, valamint a félegyházi kerületi kapitány felterjesztése személyzeti ügyekben, megyei törvényszékek hagyatéki és egyéb peres ügyekben felküldött jelentései, a m. kir. udvari kancellária leirata a főtörvényszék elnökségéhez, amelyben intézkedés végett a peres fél arra vonatkozó kérelmét küldi le, hogy ügyében az addig eljáró illetékes megyei törvényszék helyett más bíróságot jelöljön ki stb. Az anyagban vannak továbbá szervezeti ügyekre vonatkozó iratok, valamint a főtörvényszék felszerelési szükségleteivel kapcsolatos belső ügyviteli levelezés maradványai is.

Kutatásnál az egyes évek anyagát csak laponkénti átnézéssel lehet használni.

Kikérésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét kell feltüntetni, idézésnél ezeken kívül az irat további jelzetét (ha ilyen van) lehet megadni.

O 146. K. K. OBERLANDESGERICHT (DISTRICTUAL OBERGERICHT) PRESSBURG, PRAESIDIUM
(Pozsonyi cs. kir. főtörvényszék elnöksége)

1851—1858

1 doboz

1.	Tűzből mentett iratok [ugyanebben a dobozban található az O 147. törzsszámú állag anyaga is]	1851—1858	1 doboz

Személyzeti, adminisztratív iratok töredékei mellett megmaradtak a főtörvényszék üléstermének kifestéséhez készített tervrajzok 1857-ből.

A megmaradt iratok terjedelme kb. 2 cm.

Az anyagban a kutatás korlátozott.

O 147. K. K. OBERLANDESGERICHT (DISTRICTUAL OBERGERICHT) OEDENBURG, PRAESIDIUM

(Soproni cs. kir. főtörvényszék elnöksége)

1851—1859

1.	Tűzből mentett iratok [Az O 146. törzsszámú állag dobozában]	1851—1859	1 doboz-rész

Személyzeti, adminisztratív ügyek töredékiratai mellett egy 1807-ben az úriszék előtt indult per felülvizsgálata (1851).

Az anyagban a kutatás korlátozott.

O 148. K. K. OBERLANDESGERICHT (DISTRICTUAL OBERGERICHT) EPERIES, PRAESIDIUM

(Eperjesi cs. kir. főtörvényszék elnöksége)

1852—1860

1 doboz

1.	Égett irattöredék [ezzel együtt van elhelyezve az O 150. törzsszámú állag anyaga is]	1852—1860	1 doboz

Az eperjesi főtörvényszék elnöki irataiból az 1956. évi tűzvész, majd az ezt követő selejtezések után csupán a fenti évekből maradt meg 0,14 folyóméternyi égett iratroncs. Ezek a főtörvényszék elnökségének az alája rendelt megyei törvényszékekkel személyzeti és fegyelmi ügyekben folytatott levelezésének csekély maradványát tartalmazzák, amelyek között állások elnyerése iránt benyújtott folyamodványok, az ezekre adott válaszlevelek fogalmazványai, személyzeti kimutatások töredékei stb. vannak.

Fennmaradt továbbá néhány levéltöredék az eperjesi állami főügyészséggel, a kassai kerületi főispánnal és másokkal folytatott levelezés anyagából is.

Kikérésnél, illetőleg idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint az évet kell megadni.

O 150. K. K. OBERLANDESGERICHT TEMESVÁR, PRAESIDIUM

(Temesvári cs. kir. főtörvényszék elnöksége)

1854—1856

	Tűzből mentett iratok [az O 148. törzsszámú állag dobozában]	1854—1856	1 doboz-rész

A fond mindössze 1 cm-t kitevő maradványában egy-két magánjogi per anyagához tartozó néhány irat, valamint jelentéktelen egyéb irattöredékek találhatóak.

Az anyagban a kutatás korlátozott.

O 215. K. K. OBERLANDESGERICHT SIEBENBÜRGEN, PRAESIDIUM

(Cs. kir. erdélyi országos főtörvényszék elnöksége)

1854—1860

2 csomó

1—2. Iratok 1854—1860 2 csomó

A főtörvényszék, mint egyetlen ilyen erdélyi szerv, Erdély egész területére kiterjedő illetékességgel működött, s 1854-ben — a magyarországiakhoz hasonlóan — „végleges” jelleget kapott. Működését 1861. április végével szüntették meg. Elnöki anyagának egyrésze az erdélyi udvari kancellária levéltárával együtt került az Országos Levéltár őrizetébe, ez az anyag azonban az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával teljesen elpusztult. A fond jelenlegi állománya az F szekció (Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak) rendezése során előkerült, s onnan átadott, nagyrészt személyzeti kimutatásokból és személyi lapokból, valamint — kisebbrészt — a már említett, Nagyszebenben ideiglenes jelleggel felállított főtörvényszéki bizottság (Siebenbürgische Obergerichts Commission) 1851. április 9—12. napján tartott üléseinek jegyzőkönyvéből, s ugyanezen szerv 1853. május 9., 12. és 21. napján tartott üléseinek jegyzőkönyveihez tartozó mellékletből — az erdélyi jogszolgáltatás szervezésére vonatkozó javaslat — áll. (NB. maga a jegyzőkönyv e napokról hiányzik.) A személyzeti kimutatások és személyi lapok egész Erdély jogszolgáltatási szervezetére kiterjednek, s felölelik a személyi állomány összes kategóriáit (fogalmazói, kezelői kar, kisegítő személyzet stb.).

A személyzeti kimutatások és személyi lapok állománycsoportonként külön palliumokban fekszenek, s ezeken belül előbb a kimutatások, azután a személyi lapok, utóbbiak a személyek nevének betűrendjében vannak elhelyezve. E palliumok tartalma a következő: 1. Concepts-Beamten. 2. Manipulations-Beamten und Kerkermeister. 3. Provisorische Richtsadjunkten. 4. Auscultanten. 5. Amtsdiener, Dienersgehilfen und Gefangenenaufseher. 6. Sanitäts Personal. Az 1851. évi ülésjegyzőkönyv-melléklet (szintén egy füzet) ugyancsak külön palliumban található.

A fond anyagában — segédeszközök hiányában — az egyes állománycsoportok csomójának betű szerinti, ill. a jegyzőkönyvnek és a jegyzőkönyv-mellékletnek laponkénti átnézésével lehet kutatni. Kikérésnél, ill. idézésnél a fond ez egyetlen állagárak törzsszámát és címét, valamint az egyes állománycsoportok címét, s az irat egyedi meghatározását kell feltüntetni.

Országos törvényszék (Landesgericht)

O 152. K. K. LANDESGERICHT PESTH, PRAESIDIUM

(Pesti cs. kir. országos törvényszék elnöksége)

1851—1858

1 doboz

1. Iratok [e dobozban van 1851—1858 1 doboz
elhelyezve az O 155, 159, 169,
170. és 171. törzsszámú állagok
anyaga is]

Az osztrák rendszerű jogszolgáltatási szervezet kiépítése céljából a pesti kerületbe kiküldött igazságügyminiszteri biztos 1850 januárjában jelölte ki a Pest megye s a Pest és Buda sz. kir. városok területére illetékes cs. k. törvényszék tagjait. A törvényszék azonnal meg is kezdte működését. Eleinte három osztálya volt, amelyek külön intézték a megyei és külön a pesti, illetőleg budai peres ügyeket. „Ideiglenes” formája is csak a következő év tavaszán alakult ki, amikor a „Ideiglenes” 1851. április 7-én tartott első teljes ülésében a pesti és megyei osztályokat összevonták, a budait pedig — mint „a pesti országos törvényszék budai tanácsát” — fokozott önállósággal ruházták fel. E budai tanács ettől kezdve nemcsak a perek intézésében működött különváltan, hanem tanácselnökének vezetése alatt saját szervezetet kapott és elnöki ügyeket is intézett. 1851 májusában a törvényszék újabb, ún. „delegált” osztállyal bővült, amelyet egy 1851. évi császári pátens nemcsak Magyarország, hanem a Szerb Vajdaság és Horvát-Szlavónország területére is kizárólagos hatáskörrel ruházott fel a szabadságharc után elkobzott vagyonokkal szemben támasztott magánigények feletti döntésre.

A végleges jellegű szervezéskor, 1854. október 28-án a budai tanács véglegesen kivált a pesti törvényszék szervezetéből és mint budai országos törvényszék teljesen önálló bíróság lett Buda városán kívül Pest megye dunajobbparti részére és Esztergom megyére kiterjedő illetékességgel. Ugyanekkor vált ki a pesti országos törvényszék illetékességi területéből a Pest megyéből kiszakított ún. „Pest-Solt megye” is, amely ettől kezdve az újonnan alakított kecskeméti törvényszékhez tartozott.

A pesti országos törvényszék elnöki iratai az 1956. évi tűzvész alkalmával teljes egészükben elpusztultak. A ma meglevő, itt ismertetett néhány irat a későbbi rendezések során más fondokból került elő. Ezek az alábbiak:

- a) Bük Zsigmondné Sebe Teréz birtokperével kapcsolatos levelezés 1853—1854.
- b) A büntetőperekben zárolt pénzek elhelyezésére szolgáló helyiség kialakítása a pesti megyeháza épületében 1854.
- c) Batthyány Kázmér gróf elkobzott javaival kapcsolatos követelések 1855.
- d) A pesti országos törvényszék büntetőtanácsának beszámolója 1855. évi április havi hivatalos működéséről.
- e) Várady Károly ügyvédnek, kovásznai Kovács Zsigmond árvái volt gyám-gondnokának fellebbezése, gyámdíjak visszafizetése ügyében hozott ítélet ellen.

f) Vegyes, összefüggésükből kiszakadt iratok 1851—1858.

Kikérésnél, illetőleg idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint a fenti felsorolás adatait (betűjel, esetleg tárgy is) kell megadni.

Megyei törvényszékek (Comitatsgericht, Erdélyben: Kreisgerichte)

O 205. K. K. COMITATSGERICHT TYRNAU, PRAESIDIUM

(Nagyszombati cs. kir. megyei törvényszék elnöksége)

1858—1859

1 kötet, 3 füzet

1.	Quartal-Ausweis über die im Sprengel des k. k. Comitatsgerichtes Tyrnau anhängig gewordenen Unter- suchungen wegen Verbrechen und Vergehen	1858	1 kötet
2.	Quartal-Ausweis über die im Sprengel des Untersuchungs- gerichtes Tyrnau anhängig gewordenen Untersuchungen wegen Verbrechen und Vergehen	1859	1 füzet
3.	Quartal-Ausweis über die im Sprengel des Untersuchungs- gerichtes Wag-Neustadl anhängig gewordenen Unter- suchungen wegen Verbrechen und Vergehen	1859	1 füzet
4.	Quartal-Ausweis über die im Sprengel des Untersuchungs- gerichtes Senitz anhängig gewordenen Untersuchungen wegen Verbrechen und Vergehen	1859	1 füzet

A nagyszombati megyei törvényszéket 1854-ben állították fel, az akkori Felső-Nyitra megye területére kiterjedő illetékességgel. Ez a törvényszék 1854. szeptember 28-ától kezdve folytatta működését mindaddig, amíg 1861. április végével hatásköre a visszaállított magyar megyei törvényszékre szállt át.

A fennmaradt negyedévi kimutatások a nagyszombati megyei törvényszéken, illetőleg a nagyszombati, vágújhelyi és szenici szolgabírószágon lefolytatott, bűntényekkel és vétségekkel kapcsolatos vizsgálatokról szólnak. A kötet, illetőleg füzetek sérültek.

Kikérésnél az állag törzsszámát és a rakszámot kell megadni.

O 155. K. K. COMITATSGERICHT ERLAU, PRAESIDIUM

(Egri cs. kir. megyei törvényszék elnöksége)

1855—1856

1. Irattöredékek [elhelyezve az O 152. dobozában] 1855—1856 1 doboz-rész

Az egri cs. kir. megyei törvényszék fokozatosan alakult ki Heves megye törvényszékéből. Az osztrák igazgatás ugyanis már 1849 őszén gondoskodott arról, hogy Heves és Külső-Szolnok megye korábbi törvényszéke — átmenetilegapidíjas bírákkal — tovább folytathassa bírói működését. A bíróság csak 1851 márciusától lett állami jellegű és területi illetékessége az ideiglenes korszakban a már említett Heves és Külső-Szolnok megyére terjedt ki.

A „véglegesítéskor” a törvényszék illetékességi területe jelentősen csökkent. Ekkor ugyanis Külső-Szolnok megye Szolnok megye néven önállósult és területét 1854-ben átmenetileg a kecskeméti megyei törvényszék illetékessége alá rendelték, de 1856-ban Szolnok megye önálló, külön törvényszéket kapott.

A bíróság elnöki anyagából ma meglevő néhány lapnyi irat főleg benyújtott álláskérelmekből és egyéb személyzeti vonatkozású iratokból áll. Kutatás esetén az iratokat darabonként kell átnézni. Kikérésnél, illetőleg idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét kell megadni.

O 222 K. K. COMITATSGERICHT SZOLNOK, PRAESIDIUM

(Szolnoki cs. kir. megyei törvényszék elnöksége)

1855—1857

1 csomó

1. Iratok 1855—1857 1 csomó

A Szolnok megyei törvényszék felállítására csak az osztrák igazságügyi szervezet véglegesnek szánt kiépítésekor került sor. E megye területe ugyanis — mint láttuk — az ideiglenes korszakban az egykori Heves és Külső-Szolnok megyei törvényszék (sedria) örökébe lépett egri törvényszék illetékessége alá tartozott. Elhelyezési nehézségek miatt azonban az új törvényszék még a „végleges” korszak elején sem kezdte meg működését. Így feladatkörét — átmenetileg — a kecskeméti törvényszék látta el. Addig is, amíg az új törvényszék véglegesen megalakulhatott, Szolnokon önálló cs. kir. járásbírószéket állítottak fel és Kecskeméten megszervezték a majd Szolnokra áthelyezendő törvényszék elnökségét is, amely 1856. november végén költözött át Szolnokra, ahol 1857 októberétől kezdve a telekkönyvi tanács vezetését is rábízták. A két hivatal itt szervezetében és működésében szervesen egymásba kapcsolódott. Az elnökség működése csak az osztrák rendszerű bíróságok hazai működésének felszámolásakor szűnt meg, de az erre kitűzött határidőt

némileg túllépték, az utolsó iktatókönyvi bejegyzés ugyanis 1861. május 12-i keltezésű.

A m. kir. udvari kancellária levéltárával együtt az Országos Levéltár őrizetébe került 25 csomóból, 15 kötetből, ill. füzetből álló Szolnok megyei törvényszéki elnöki anyag az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával teljesen megsemmisült. A fond jelenlegi állománya az Országos Levéltár „D” szekciójának 1963. évi rendezésekor került elő, s ennek terjedelme mindössze egy-két centiméter: egy paliumban néhány darab irat.

A tűzvész alkalmával elpusztult iratok római számokkal jelzett tárgyi kútfőkre tagolódtak, s ezeken belül évenként újra kezdődő irattári számok szerint voltak elhelyezve. A fond mai, néhány darab irata a IV. kútfőből (Gefangenwachmannschaft) származik, s ennek megfelelően a fogházórség ügyeivel kapcsolatos. Az iratok között található a fegyőri személyzet megszervezésére és annak működésére vonatkozó ideiglenes szolgálati utasítás (Provisorische Dienstes-Instruction), valamint az ez ügyben kiadott, s a pesti Oberlandesgericht elnöksége által leküldött igazságügyminiszteri rendeletek. Utóbbiak kizárólag a fegyőri személyzet ügyeire vonatkoznak; így pl. az eskü letételének elrendelése a csatolt eskümintával, a fegyverzetre és ruházatra, a legénység elhelyezésére, felvételére, elbocsátására stb. vonatkozó rendelkezések.

Az iratok eredeti jelzetüknek — a IV. kútfőn belül kapott (éveken átfutó) irattári számoknak — megfelelő sorrendben vannak elhelyezve, de köztük igen nagy hézagok vannak.

Mivel az anyaghoz semmilyen segédeszköz nincs, kutatni csak e néhány irat darabonkénti átnézésével lehet. Kikérésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét kell feltüntetni, idézésnél pedig ezeken kívül az irat jelzetét is meg kell adni.

O 159. K. K. COMITATSGERICHT BALASSAGYARMAT, PRAESIDIUM

(Balassagyarmati cs. kir. megyei törvényszék elnöksége)

1854—1856

1.	Égett irattörödékek [elhelyezve az O 152. dobozában]	1854—1856	1 doboz-rész

A balassagyarmati megyei törvényszék az ideiglenes korszak első éveiben csupán Nógrád megyére korlátozódó illetékességgel működött, a „végleges” szervezés után azonban azt Hont megye területére is kiterjesztették, mivel egyidejűleg az addig Ipolyságon működött ideiglenes törvényszék megszűnt.

A törvényszék elnöki irataiból fennmaradt 1 centiméternyi töredékanyag — az elnöki iratok jellegének megfelelően — személyzeti vonatkozású iratok maradványaiból áll, amelyek a Comitatsgericht-nek az illetékes pozsonyi Oberlandesgericht-tel folytatott levelezése során keletkeztek, továbbá itt található egy jegyzőkönyv-töredék is 1858-ból, ami az aranyosmaróti vizsgálóbírótól származik.

E töredékanyagban csak megfelelő restaurálás után, és csak korlátozott értékű eredmény reményében, laponkénti átnézéssel lehet kutatni. Kikérésnél, illetőleg idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint az évet kell feltüntetni.

O 216. K. K. COMITATSGERICHT KAPOSVÁR, PRAESIDIUM

(Kaposvári cs. kir. megyei törvényszék elnöksége)

1854

1 csomó

1. Iratok 1854 1 csomó

A Somogy vármegye területére illetékes kaposvári cs. kir. megyei törvényszék 1850 márciusától 1861 április végéig működött. Elnöksége azonban a felosztatás után a még felmerült elnöki ügyeket tovább intézte, és csak ez év június 5-én fejezte be működését. A felosztatás után az elnöki iratokat a m. kir. udvari kancelláriához kellett felterjeszteni, s így annak levéltárával együtt kerültek be az Országos Levéltár őrizetébe.

A kancellária levéltárával beszállított törvényszéki elnöki anyag azonban az Országos Levéltárban az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával teljesen elpusztult. A fond mai állományát alkotó néhány darab irat a „D” szekció (Abszolútizmus-kori levéltár) anyagából került az „O” szekcióba további megőrzésre. Ez az anyag az illetékes fellebviteli fórum, a soproni Oberlandesgericht elnökségének a kaposvári Comitatsgericht elnökségéhez személyzeti és ügyviteli tárgyakban intézett leirataiból, ez utóbbinak a szombathelyi Comitatsgericht elnökségével folytatott levelezésének maradványaiából (elintézés fogalmazványok, beérkezett tisztázatok) áll.

Az összesen 8 darab iratból álló kis fond iratai 1854—1858 között keletkeztek, de minden darab 1854. évi, római számokkal jelölt kútfő jelzettel van ellátva. Az iratokon II. kútfőszámok és arab számokból álló tételszámok vannak.

Az anyagban az iratok darabonkénti átnézésével lehet kutatni (segédesszköz nem maradt fenn). Kikérésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, idézésnél pedig ezeken kívül az irat jelzetét is meg kell adni.

O 169. K. K. STÄDTISCH-DELEGIERTES BEZIRKSGERICHT RAAB, PRAESIDIUM

(Győri cs. kir. városilag kiküldött járásbíróság elnöksége)

1856—1860

1. Égett irattöredékek [elhelyezve 1856—1860 1 doboz-rész
az O 152. törzsszámú állag
dobozában]

E kis fondtörédék a győri városilag kiküldött bíróság iratanyagának azt a csekély törédékét tartalmazza, amely az 1956. évi levéltári tűzvészből kimentett Bach-kori bírósági anyagból került ki. A tűzvész előtt ugyanis a Bach-kori bírósági levéltárban ilyen fond nem volt. Ez a kevés anyag a többi, azóta szintén tűzkárt szenvedett iratokkal együtt más fondnál lehetett elkeveredve. E bíróságnak egyébként nem volt önálló személyzete, hanem mind a bírói és hivatalnoki, mind a kíségető személyzet a helyi Comitatsgericht személyi állományából került ki.

A törédékanyag jórésze két polgári, egy adóssági és egy birtokháborítási pernek a maradványait tartalmazza az 1856—1860 közötti időszakból. Ezek perjegyzőkönyvek törédékeiből, zálogolási jegyzőkönyvtörédékeiből, a peres felek megkereséseiből stb. állnak. Ezekon kívül nyugták találhatóak a perekkel kapcsolatban kihallgatott tanúknak kifizetett napidíjakról az 1852—1860. évekből, költségjegyzékek a bíróság egyéb kiadásairól stb.

A némely lapokon található jelzetek tanúsága szerint az anyagnak éveken belüli kútfő-tételes beosztása volt. (Pl. az egyik irat jelzete: III $\frac{1856}{633}$). Ezt az irattári rendszert azonban — az iratok törédékes volta miatt — az anyag rendezésekor nem lehetett visszaállítani. Mivel az anyaghoz semmilyen segédeszköz nincs, kutatás esetén a lapokat, ill. laptörédékeket darabról-darabra kell átnézni. Az iratok használhatóságának értéke erősen lecsökken azáltal, hogy sok lap annyira égett, hiányos, töredező, hogy csak összefüggéstelen szövegrészeket tartalmaz. Kutatás esetén a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint az évet kell megadni, idézésnél pedig ezeken kívül az irat további jelzetét is fel kell tüntetni.

O 170. K. K. KREISGERICHT MAROSVÁSÁRHELY, PRAESIDIUM
(Marosvásárhelyi cs. kir. kerületi törvényszék elnöksége)

1853—1861

1.	Iratok [elhelyezve az O 152. állag dobozában]	1853—1861	1 doboz-rész

E kis fondtörédék a marosvásárhelyi Kreisgericht iratainak azt a megmaradt csekély törédékét tartalmazza, ami az F szekcióból (Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak), annak rendezése alkalmából került át az O szekcióba. (Az 1956. évi levéltári tűzvész előtt ugyanis az abszolutizmus-kori bírósági levéltárnak ilyen fondja nem volt.) Az átvett iratok a Kreisgericht elnöki anyagából maradtak fenn, amelyek — az iratokon levő jelzetekből megállapíthatóan is — annak is a bizalmas természetű ügyeire vonatkoztak. (Pl. Z $\frac{51}{res. praes.}$) A palliumokon a következő felirat olvasható: „Reservat Praesidialacten des k. k. Kreisgerichtes zu Marosvásárhely”. Ennek megfelelően az anyagban a Kreisgericht-nek a nagyszabeni Oberlandesgericht elnökségéhez felterjesztett, bírák, ügyvédek és egyéb bírósági tisztviselők személyére vonatkozó bizalmas jelentések, felküldött

minősítési táblázat, továbbá az említett OLG leiratai vizsgálat elrendelése és egyéb személyzeti vonatkozású ügyekben.

Az anyagban elvéve olyan irat is található, amely egy konkrét perrel kapcsolatban tartalmaz bizalmas természetű adatokat.

Az anyagban való kutatás a megfelelő év palliumában található iratok darabonkénti átnézésével történik. Kikérésnél, illetőleg idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint az évet kell megadni.

O 217. K. K. KREISGERICHT KRONSTADT, PRAESIDIUM

(Brassói cs. kir. kerületi törvényszék elnöksége)

1853—1861

6 csomó

1—6. Iratok 1853—1861 6 csomó

A fond állományát alkotó iratok az F szekcióból (Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak), annak 1962-ben történt rendezése alkalmával kerültek át az O szekció állományába további megőrzésre. A római számokkal jelölt tárgyi kútfőkre tagolódó — kútfőkön belül évről-évre osztott s éven belül irattári jelzetek szerint felállított — iratok közül az I—II. és a VI—IX. kútfők anyagából maradtak meg iratok, a többi kútfő iratai teljesen hiányoznak. A meglevő kútfők tárgyai a következők:

I. Normalien und Verordnungen. A nagyszebeni Oberlandesgericht elnöksége által kiadott, ill. az OLG által közölt, az OLG-hez a Justizministerium-tól és más minisztériumoktól, a Siebenbürgische Finanz-Landes-Direction-tól, az Oberster Gerichtshof-tól stb. beérkezett rendelkezések, ill. megkeresések a Kreisgericht Kronstadt elnökségének kevés válaszfogalmazványával szervezeti és ügyviteli, ill. számviteli tárgyokban.

II. Personalangelegenheiten. A Kreisgericht és az illetékességi területéhez tartozott jogszolgáltatási szervek alkalmazottaira vonatkozó személyzeti anyag. Főleg a Kreisgericht és felettes szerve, a nagyszebeni Oberlandesgericht között személyzeti ügyekben folytatott levelezés és az alkalmazásokkal kapcsolatos egyéb iratok.

A III—V. kútfők anyaga hiányzik.

VI. Untersuchungsangelegenheiten. A Kreisgericht levelezése főleg az Oberlandesgericht-tel fegyelmi vizsgálati ügyekben. Továbbá levelezés a Finanz-Landes-Direction-nal, a brassói városi tanáccsal az említett ügyekben, kimutatások az egész erdélyi bírósági és büntetőügyi szervezet személyzetéről, végül a különböző állásokban leteendő eskük formulái. (Kimutatások és esküformák a kútfőn belül Vermischte Gegenstände címmel.)

VII. Concourse über erledigte Stellen der Beamten und Diener, sammt deren Erledigungen. Megüresedett hivatalnoki és szolgai állásokra való pályázatok.

E tárgyjal kapcsolatos hivatalos levelezés az Oberlandesgericht-tel és a többi Kreisgericht elnökségével.

VIII. Gefangenenaufseher, deren Anstellung in Civildiensten und Bezügliches. Börtönfelügyelőkre vonatkozó személyzeti iratok (jellemzések, ill. minősítések stb.). Ezzel kapcsolatos levelezés, főleg az Oberlandesgericht elnökségével.

IX. Sträflings Arbeit. — Instruction über Sträflingsarbeit. Rechnungen über den Sträflingsarbeitsfond. Rechnung über die Verdienstgelden. Fegyencmunkával kapcsolatos iratok: rendelkezések, leiratok a nagyszebeni OLG-től, elszámolások, börtönparancsnoki jelentések a Kreisgericht-hez a kiadásokról stb.

Az anyag irattári rendszerét tekintve a római számokkal jelölt tárgyi kútfőkön belül az iratok évente csoportosítva, az éveken átfutó irattári számok rendjében fekszenek. Az iratokhoz segédkönyv nincs, de az egyes tárgyak, ügyek palliumain a bennük foglalt iratok fel vannak jegyezve. Ennek alapján a kutatás jelentősen könnyebbé válik.

A fond utolsó (6. raksz.) csomójában a brassói Kreisgericht, valamint az illetékeségi területén működött Städtisch-Delegiertes Bezirksgericht és a K. k. Staatsanwaltschaft anyagi szükségleteiről készített havi kimutatások, s az ezeket az Oberlandesgericht elnökségéhez felterjesztő kísérőlevelek fogalmazványai találhatóak az 1856—1861 közötti évekből. Ez iratok évek, s azokon belül az iktatószámok sorrendjében fekszenek a csomóban. A csomó végén a Kreisgericht ingóságairól készített leltárak találhatóak az 1853—1858 közti időszakból. Ezeknek jelzetük nincs.

Kikérésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint a kútfő számát (estleg címét is), a kísérőlevelek fogalmazványainál az évet és az iktatószámot, a többi (jelzet nélküli) iratnál az évet kell megadni, idézésnél pedig ezeken kívül az iratok további jelzetét is fel kell tüntetni.

Ügyészség

O 171. K. K. OBERSTAATSANWALTSCHAFT PESTH, PRAESIDIUM
(Pesti cs. kir. álladalmi főügyészség elnöksége)

1849—1856

1 kötet, 1 doboz-rész

1.	Iratok [elhelyezve az O 152. törzsszámú állag dobozában]	1849—1856	
2.	„Nótába esetek indexe”	év nélkül	1 kötet

A főügyészségek közül legelőször a pestit igen korán, még 1849. október 1-jén felállították, mely az ideiglenes korszakban General Procuratur néven működött.

A magyarországi igazságügyi hatóságok véglegesnek szánt átszervezésétől, 1854. október végétől kezdve a szintén „végleges” jelleget nyert pesti főügyészség Oberstaatsanwaltschaft néven működött tovább egészen 1861. április végéig, amikor is véglegesen megszűnt.

A főügyészség azonban már korábban, 1860 novemberében az osztrák igazságügyminisztérium helyett a m. kir. udvari kancellária főhatósága alá került, aminek következtében a felosztás előtt elnöki jellegű iratait is ide kellett felterjesznie. Ezek az iratok ily módon, a kancellária levéltárával együtt kerültek az Országos Levéltár őrizetébe. Ez az anyag azonban — amely 102 csomóból és 34 kötetből állt — az 1956. évi levéltári tűzvész idején csaknem teljesen elpusztult. A belőle megmaradt 0,01 folyóméternyi égett iratroncs — mivel teljesen használhatatlan volt — 1976-ban kiselejtezésre került. Így a fond mai állománya csupán az épen megmaradt Petőfi-leltárból és egy kötet indexből áll. Előbbi kis mennyisége ellenére is igen értékes anyag, ugyanis benne található Petőfi Pesten maradt ingóságainak — köztük a könyvtárának — a leltára. Az ingóságokat a költő távollétében — aki ekkor már halott volt —, Zöldkert utca 481. sz. alatti lakásán a kir. jogügyigazgató foglaltatta le, majd a leltárakat a pesti főügyészségnek adta át. Ugyanitt található Pákh Albert ügyvéd néhány darabból álló ingóságainak leltára is. Ezt a költő ingóságaival együtt szintén lefoglalták, mivel Pákh ingóságait még 1847-ben, mielőtt gyógykezeltetés céljából külföldre utazott, Petőfi lakásán helyezte el.

A lefoglalt ingóságok leltárai mellett megtalálhatók Petőfi özvegyének, Szendrey Júliának, valamint Pákhnak, a főügyészséghez benyújtott folyamodványai, amelyekben a lefoglalt vagyontárgyak visszaadását kéri.

A mutatókönyv — iratok hiányában — csak arra alkalmas, hogy a főügyészségre került ügyekről, valamint az azokban érdekelt személyekről, továbbá az ügyek fajtájáról tájékozódjék a kutató. A kötetben főleg felségsértési, pénzhamisítási, hamispénz forgalmazási, rágalmozási, uzsoraügyek, továbbá „pártütők” zárolt javaival kapcsolatos ügyek stb. fordulnak elő. Az iratokra utaló jelzetekből (kútfő, iktatószám, iktatókönyvi lapszám) csupán az elpusztult anyag irattári rendszerét lehet rekonstruálni.

Kikérésnél, ill. idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint a raktári számot és az évet kell megadni.

O 206. K. K. OBERSTAATSANWALTSCHAFT PRESSBURG, PRAESIDIUM

(Pozsonyi cs. kir. álladalmi főügyészség elnöksége)

1850—1859

1 csomó, 12 kötet

1.	Iratok	1853	1 csomó
2— 6.	Einreichungs-Protocoll der k. k. General-Procuratur des Pressburger Obergerichts-Districts [iktatókönyvek az ideiglenes szervezet idejéből]	1850—1854	5 kötet

7—11.	Protocoll der k. k. Oberstaats- anwaltschaft [iktatókönyvek a végleges szervezet idejéből]	1854—1855, 1857—1859	5 kötet
12.	Rongált csonka mutatókönyv [cím nélkül]	é. n.	1 kötet
13.	Vormerkbuch	1859	1 kötet

A pozsonyi főügyészség jogelődjének, a nagyszombati főügyészségnek a szervezése — hasonlóan a pesti és a nagyváradi főügyészséghez — már az ügyészségi szervezet felállítását elrendelő igazságügyminiszteri rendelet kiadása előtt megkezdődött és működése 1850. március 22-én már meg is indult. A hivatal működését azonban eleinte (ez év május végétől november végéig) egy külön szervezet, a selmecbányai (majd június 23-tól besztercebányai) nyomozó hatóság: „Untersuchungs Organ des Tyrnauer Ober Gerichts Districtes” egészítette ki. (Úgy látszik, a kerület távol-első keleti részein szükséges volt e nyomozó szerv működése is.) E kikülönített szerv a főügyészséggel állandó szoros kapcsolatban állt, annak utasításai szerint működött, míg csak november végén utasítást nem kapott a főügyészségnek időközben, a főtörvényszék áthelyezésével együtt szintén megváltozott székhelyére, Pozsonyba való átköltözésre.

1854. szeptember 28-án — a pozsonyi főtörvényszéki kerület többi igazságügyi hatóságaival együtt — a pozsonyi főügyészség is végleges jelleget kapott és ilyen minőségben működött tovább 1861. április 30-án bekövetkezett végleges feloszlásáig.

A főügyészség anyagából azok az iratok (18 csomó irat és 16 füzet), amelyek 1956 előtt az Országos Levéltárban voltak, a tűzvész alkalmával teljesen megsemmisültek. A fond mai állományát alkotó, csupán 0,01 folyómétert kitevő néhány darab elnöki irat ép állapotban van, nem a tűzből került ki, hanem más szekció adta át és így itt került elhelyezésre. Ez a töredékanyag tárgyát tekintve teljesen homogén; a Landesgericht-ek mellett működött ideiglenes államügyészeknek és a Collegial Bezirks Gericht-ek mellé rendelt ügyészi megbízottaknak (aranyosmaróti, balassagyarmati, besztercebányai stb. Staatsanwalt, komáromi, turócszentmártoni stb. Staatsanwalt-Substitut) a pozsonyi főügyészséghez (General Procuratur) személyzeti ügyekben, főleg ügyvédekkel kapcsolatban felterjesztett jelentéseit (Dienstgehorsamter Bericht), valamint az azokhoz kapcsolódó leiratok fogalmazványait tartalmazza. Az anyag minden aktája az 1853. évből maradt fenn és iktatószámos jelzetet visel. Pl. $\frac{397}{Pr.}$ 853.

A fond mai állományának döntő többségét alkotó köteteket a Budapesti 1. sz. Állami Levéltár (mai nevén: Budapest Főváros Levéltára) 1959-ben adta át megőrzésre az Országos Levéltárnak. Ezek egy kötet kivételével iktatókönyvek. Közülük az ideiglenes korszakban keletkezettek (2—6. raksz.) a beadvány számát, a beadó fél vagy hatóság, ill. a fél képviselőjének nevét, a dátumot és ügyszámot, az intézkedés mikéntjét és keltét, a kézbesítés számát, napját stb., valamint az ügyirattári jelzetét tartalmazzák. Az 1854—1859. évi kötetek (7—12. raksz.) a jegyző-

könyvi (iktató) számot, az ügy előadójának nevét, a mellékletek számát, a beadó fél vagy hatóság nevét és a beadvány tárgyát, valamint az elintézés napját tüntetik fel. A mutatókönyvben (13. raksz.) betűrend szerint a beadó fél vagy hatóság neve, ill. a tárgy megnevezése, a beadvány iktatószáma és éve, valamint az irattári jelzet található meg. A kötet csonkasága miatt azonban sok bejegyzés használhatatlan.

Az iratokban való kutatás esetén laponkénti átnézés szükséges, de az iktatókönyvek használata esetén azok is átlapozásra szorulnak. Mivel az iratok hiányoznak, adatként csupán az iktatókönyvek tárgyi bejegyzései használhatók. A mutatókönyv történeti értéke még ezeknél is csekélyebb.

Kikérésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát, címét, valamint a kötet címét és évét, az iratok esetében az utóbbit kell megadni, idézésnél pedig ezeken kívül további adatok (irattári jelzet, iktatószám stb.) megjelölése is kívánatos.

O 207. K. K. OBERSTAATSANWALTSCHAFT OEDENBURG, PRAESIDIUM

(Soproni cs. kir. álladalmi főügyészség elnöksége)

1853—1860

10 kötet

1— 6.	Einreichungs-Protokoll [iktatókönyvek]	1853—1854, 1856—1858, 1860	6 kötet
7—10.	Register [név- és tárgymutatók]	1853—1854, 1856—1857, 1860	4 kötet

A soproni főállamügyészség iratanyaga sem az 1956. évi tűzvész előtt, sem azóta nem került be az Országos Levéltárba. A fond jelenlegi állománya csupán a fenti anyagáttekintésben szereplő 10 kötetből áll, amelyeket 1958-ban a Budapesti 1. sz. Állami Levéltár (mai nevén: Budapest Főváros Levéltára) adott át további megőrzésre az Országos Levéltárnak.

A kötetek közül az iktatókönyvek a jegyzőkönyvi (iktató) számot, a benyújtás napját, a beadvány keltét és számát, az ügydarab tartalmát, az elintézés módját, rövid tartalmát és dátumát, s az irattári elhelyezését tartalmazzák. A név- és tárgymutatók rovatai a vezérszót (betűrendben), az ügydarab tárgyát, iktatószámát és irattári jelzetét tüntetik fel.

Az anyagban való kutatás a megfelelő év mutatókönyvéből (7—10. raksz.) kikereshető iktatószám alapján — az 1858. évi iktatókönyvben átlapozással — történik, amely az iktatókönyv iktatószámára utal. Iratok nincsenek, de a főállamügyészség ügyvitelére, ügyforgalmára, az előtte folyt ügyek jellegére, valamint más szervekkel való kapcsolataira vonatkozóan némi tájékozódás szerzhető e könyvek alapján is. Kikérésnél, ill. idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint a kötet címét és évét kell megadni.

1851—1861

12 kötet

1—9.	Einreichungs-Protocoll [iktatókönyvek]	1851—1860	9 kötet
10.	Irattári sorkönyv	1851	1 kötet
11.	Protocoll über die im Stande der Staatsanwältlichen Beamten im Grosswardeiner Ober- landesgerichts Sprengel... vorgekommenen Personal- Veränderungen	1856—1857	1 kötet
12.	Absenz Protocoll für die K. k. Staatsanwältlichen Beamten im Grosswardeiner Oberlandes- gerichts Sprengel	1857—1861	1 kötet

A birodalmi igazságügyminisztérium 1850. március 26-án kinevezte Kovács Istvánt a debreceni „Obergerichts-District” ideiglenes „General Procurator”-ává, ezzel lerakta az egy ideig Debrecenben, majd Nagyváradon működő főügyészség alapjait.

A debreceni „álladalmi főügynökség” működése 1854. október végéig tartott. 1854. augusztus 3-án jelent meg általános rendelkezés, mely az államügyészségeket egységesítette: Debrecen helyett Nagyvárad lett a székhely, és a nagyváradai „Oberstaatsanwaltschaft” alá a következő államügyészségek tartoztak: Észak-Bihar megyében a debreceni, Dél-Biharban a nagyváradai, Szabolcsban a nagykállói, Szatmárban a szatmárnémeti, Aradban az aradi és Békés-Csanád megyében a gyulai államügyészség.

A főállamügyészség 1854. október végén és november elején költözött át Debrecenből Nagyváradra — ebben az időben több iratot „in Debreczin oder Grosswardein” címeztek —, és új székhelyén működött 1861 tavaszán történt megszűnéséig.

Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával a fond addigi állománya (14 csomó, 1 csomag, 3 kötet és 1 füzet) teljes egészében elpusztult. A fenti anyagáttekintésben szereplő, s a fond mai állományát alkotó 7 kötetet a Budapesti 1. sz. Állami Levéltár (mai nevén: Budapest Főváros Levéltára) adta át további megőrzésre az Országos Levéltárnak. Az iktatókönyvekben feltüntetett iratok nincsenek meg, de a bejegyzésekből némi tájékozódás nyerhető a főügyészség előtt folyt ügyek tárgyára, az ügyek elintézésének módjára, valamint a más szervekkel való kapcsolatokra vonatkozóan.

Az iktatókönyvek közül az 1851—1855. évi kötetek magyar nyelvűek, ezek a beadvány iktatószámát, a mutatószót, a beadvány rövid tartalmát, a bemutatás

napját, az intézkedés mikéntjét és dátumát, az esetlegesen beérkezett válaszok érkezési napját, valamint az irattári jelzetet tartalmazzák. Az 1856—1860. évi iktatókönyveket már németül vezették, de — magától értetődően — lényegében ugyanazon rovatokat tartalmazzák, mint az előbbi kötetek. Az irattári sorkönyv a „Hely szám vagy irattári kútfő”-t, a tárgy érdemét, a beadvány számát és keltét, a kiadást, az iktatószámot és a dátumot tünteti fel. Az ügyészégi hivatalok személyi állományában bekövetkezett változásokat feltüntető kötet (10. raksz.) bal oldali lapja a folyószámot, az előlépés napját, valamint az előlépés közelebbi megjelölését, a jobb oldali lap pedig a folyószámot, a kilépés napját és az áthelyezés közelebbi megjelölését tartalmazza. A távollét nyilvántartó (12. raksz.) az illető ügyészséget, amelynél a hiányzás történt, az ügyészégi tisztviselő rangját és nevét, a távollét okát, idejét (tól—ig), időtartamát (pl., 20 nap) stb. valamint a megjegyzéseket tartalmazza.

A kötetekben való kutatás átlapozással történik. Kikérésnél, ill. idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, a kötet rakszámát, címét és évét kell megadni.

O 209. K. K. OBERSTAATSANWALTSCHAFT TEMESVÁR, PRAESIDIUM

(Temesvári cs. kir. álladalmi főügyészség elnöksége)

1849—1860

19 kötet

1—11.	Iktatókönyvek [Exhibiten Protocoll, ill. Einreichungs Protocoll címmel]	1849—1860	11 kötet
12—15.	Név- és tárgymutatók [Haupt Index, ill. Nachschlags Register címmel]	1850—1854	4 kötet
16—18.	Iktatókönyvi mutatók [Index des Exhibiten Protocolls, Register zum Einreichungs- Protocolle, ill. Protocolls- -Index címmel]	1853, 1856, 1860	3 kötet
19.	Register [bűnügyi nyilvántartó- könyv]	1859—1860	1 kötet

A szabadságharc leverése után a Temesi bánság és Szerb vajdaság területén is szerveztek főügyészséget Temesvár székhellyel. A „végleges” rendezéskor e főügyészség a magyarországiaknál korábban alakult meg, ugyanis már 1854. május 26-ától kezdve ilyen jelleggel folytatta működését.

Az 1860. évi december 20-i császári elhatározással a Vajdaság ismét Magyarországhoz került, s így az Októberi Diplomából folyó változások itt is bekövetkeztek. Az osztrák igazságügyminisztérium 1861. január 5-étől kezdve meg-

szűnt a főügyészség felettes hatósága lenni. Ezt a jogkörét ez országrész vonatkozásában is a m. kir. udvari kancellária vette át. Így 1861. április 30-án a többi osztrák rendszerű igazságügyi hatósággal együtt a temesvári főügyészség feloszlatására is sor került.

A megszünt főügyészség elnöki iratait a m. kir. udvari kancelláriához terjesztették fel, ahonnan később az Országos Levéltár őrizetébe került. Ez az anyag (10 csomó) az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával teljes egészében elpusztult. A fond mai állományát alkotó 19 kötetet a Budapesti 1. sz. Állami Levéltár (mai nevén: Budapest Főváros Levéltára) adta át további megőrzésre az Országos Levéltárnak.

Az iktatókönyvek közül az 1851—1853. évi kötetek az iktatószámot, a beadvány számát, dátumát és a praesentatumot, a beadvány rövid tartalmát, az elintézést, valamint az irattári elhelyezést (jelzetet) tartalmazzák. Az 1854. évi kötet rovatai a beadvány számát, a beadó fél vagy hatóság, ill. a fél képviselőjének nevét, az ügyirat számát, a beadvány rövid tartalmát, az elintézést és annak napját, a postakönyv oldalszámát, a kézbesítési ív számát, a kézbesítés napját és az irattári jelzetet, az 1855—1860. évi kötetek pedig a beadvány jegyzőkönyvi (iktató) számát, a mellékletek számát, a beadó fél vagy hatóság nevét és a beadvány tárgyát, az elintézés napját és az irattári elhelyezést tüntetik fel. Az indexekben a név, illetőleg tárgy vezérszava, az iktatószám és a rövid tárgy (egyes köteteknél e helyett az irattári elhelyezés) van megadva. A bűnügyi nyilvántartókönyvben a folyószám, a beadványt felküldő ügyészség, a beadvány beérkezésének napja, a bűnügy megnevezése és rövid tárgya, a vádlott neve és társadalmi állása, a törvényszék neve, amelynél a bűnügy kivizsgálás alatt áll, a kivizsgálás napja, a jogerős ítélet száma, kelte és rövid tartalma van feltüntetve.

Az iktatókönyvekben való kutatás — amelyekből a főügyészség ügyforgalmára, az előtte folyt ügyek tárgyára és más szervekkel való kapcsolatára vonatkozólag némi tájékozódás iratok hiányában is szerezhető — az iktatókönyvi mutatók segítségével, ill. amely évekhez nincs mutató, laponkénti átnézéssel történik. Kikérésnél, illetőleg idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint a könyv címét és évét kell megadni.

O 210. K. K. STAATSANWALTSCHAFT TRENCHIN

(Trencsényi cs. kir. államügyészség)

1857—1859

8 kötet

- 1—3. Quartal-Ausweis [illetőleg:
Special-Ausweis] der
im Sprengel des k. k. Comitats-
gerichtes Trenchin anhängig
gewordenen und erledigten
Strafsachen über Verbrechen
und Vergehen... k. k. Unter-
suchungsgericht Trenchin

1857—1859

3 kötet

4.	Iktatókönyv [címe hiányzik, valószínűleg a zsolnai (Sillein) Untersuchungsgericht kötete]	1857	1 kötet
5—6.	Special-Ausweis... [mint fent] ...k. k. Untersuchungsgericht Sillein	1858—1859	2 kötet
7—8.	Special-Ausweis... [mint fent] ...k. k. Untersuchungsgericht Predmir	1858—1859	2 kötet

A trencsényi államügyészséget a hazai osztrák rendszerű ügyészségi szervezet felállításakor, 1850. március második felében létesítették. Az eleinte ideiglenes jellegű ügyészséget 1854. szeptember 28-án „véglegesítették”. A hazai osztrák igazságügyi szervekkel együtt, működését 1861. április végén kellett megszüntetni.

Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával a fond addigi állománya (3 csomó irat és 1 iktatóív) teljes egészében elpusztult. A fond mai anyagát alkotó 8 kötetet a Budapesti 1. sz. Állami Levéltár (mai nevén: Budapest Főváros Levéltára) 1958-ban adta át további megőrzésre az Országos Levéltárnak. A kötetek közül 3 a trencsényi, 3 a zsolnai és 2 a predméri vizsgálóbíróság területére vonatkozik, de az egész a trencsényi államügyészség fondjába tartozik.

A kötetek rovatai azonosak és a következő adatokat tartalmazzák: folyószám, a vizsgálóbíró, ill. előadó neve, a bejelentő vagy károsult neve, a vádlott neve, a bűnselekmény megnevezése, a következő bejelentés napja, a vádlott letartóztatásban vagy szabadlábon van-e, a büntetőügy befejezésének módja vagy az el nem intézett vizsgálat állapota az I., II., III., IV. évnegyedben és a megjegyzési rovat.

Az anyagban való kutatás az egyes évek, ill. vizsgálóbíróságok kötetének átlapozásával történik. Kikérésnél, ill. idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzszámát és címét, továbbá a könyv címét és évét kell megadni.

Egyéb szervek

A Bach-kori bírósági levéltárban a bíróságok és ügyészségek fondjain kívül két egyéb, a jogszolgáltatási szervezethez tartozó fondképző iratainak töredékét őrizzük: a soproni telekkönyvi igazgatóság egy iktatókönyvét és a nagyszombeni bírósági szervezőbizottság néhány fennmaradt iratát.

A telekkönyvi igazgatóságok iratanyaga az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával csaknem teljesen elpusztult. A tűzvészt követő selejtezések után csupán a soproni igazgatóság fondjából maradt 0,02 folyóméternyi töredék.

A bírósági és a vádhatósági szervezet kiépítése céljából a cs. kir. igazságügy-miniszter a szűkebb Magyarország öt közigazgatási kerületébe már 1849-ben egy-egy miniszteri biztost küldött ki. Erdélyben a jogszolgáltatási szervezet kiépítése lassúbb ütemben haladt előre. Itt az 1850. július 4-i császári rendelet értelmében egyetlen főtörvényszéket kellett szervezni, mégpedig Nagyszombenben. A szervezést az igazságügyminiszter nem miniszteri biztosra, hanem egy *szervező bizottságra* bízta. E bizottság iratainak csak csekély töredéke maradt ránk.

O 176. GRUNDBUCHS-DIRECTION OEDENBURG, PRAESIDIUM

(Soproni telekkönyvi igazgatóság elnöksége)

1854

1 kötet

1.	Exhibiten Protocoll	1854	1 kötet

A soproni telekkönyvi igazgatóságnak az 1956. évi levéltári tűzvész előtt csupán 6 kötet telekkönyvi kimutatásból álló anyaga volt az Országos Levéltár őrzésében, ez azonban a tűzvész alkalmával elpusztult. A fond mai állományát alkotó iktatókönyv utólag került elő. Ennek adatai — mivel iratok sem maradtak fenn — különösen hivataltörténeti szempontból, jelentős értéket képviselnek. A kötet a következő rovatokat tartalmazza: Zahl der Eingabe, Nro und Datum des eingelaufenen Stückes, Zeit der Überreichung (Tag, Monat), Der überreichten Eingabe: Behörde oder Parthei, Inhalt, Der hierauf erfolgten Erledigung: Inhalt, Expedition (Zeit: Tag, Monat, Jahr), Nummer der hierauf Bezug habenden Akten, Nummer der Registratur und des Fascikels.

A kötet kikérésénél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint a kötet címét és évét kell megadni.

O 218. GERICHTS—EINFÜHRUNGS—COMMISSION HERMANNSTADT

(Nagyszebeni bírósági szervező bizottság)

1851—1852

1 csomó

1.	Iratok	1851—1852	1 csomó

A bizottság feladatkörét a császári rendelet a következőkben határozta meg: az elfekvő ügyek, különösen az árvatömegek és pénzletétek átadása, a bírósági levéltárak iratainak az új bíróságokhoz való csatolása és figyelemmel kísérése, végül az új ideiglenes bíróságok működésének szabályszerű intézése. A bizottság személyi összetételénél az erdélyi nemzetiségi viszonyokat is tekintetbe vették.

A fond — vékony kis fascikulus — e bizottságnak néhány fennmaradt iratát tartalmazza, amelyeket az F szekció 1962. évi rendezési munkálatai alkalmával adtak át az O szekció őrzésébe. Több irat létezéséről nincs tudomásunk, sőt a fenti két év anyaga is erős hézagosságot mutat: az iratok nagyrésze hiányzik.

A meglevő anyagban a következő tárgyú iratok találhatók: áttekintés az erdélyi ideiglenes bírósági beosztásról, a bizottság rendelete a bírósági szervezet tárgyában, a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara jelentése a bizottságnak, kimutatás az erdélyi bányabíróságok személyzetéről, a személyzet illetményéről, kimutatások a nagyszebeni Oberlandesgericht, Landesgericht és Bezirks Collegial Gericht, valamint az Oberstaatsanwaltschaft és a Staatsanwaltschaft berendezési tárgyairól és azok értékéről, s végül az alsóbb bíróságok beszerzési költségeiről stb. A meg-

levő iratok jelzeteiből megállapíthatóan a bizottságnál évente újra kezdődő iktatást alkalmaztak, de az iktatmányok betű- és számkombinációjából álló, éveken átfutó irattári jelzetek alá voltak összevonva; az anyag ma ezek szerint van rendezve. Az irattári jelzet azonban nincs minden iraton feltüntetve, így ezek a csomó végére kerültek.

Az anyagban való kutatás — segédeszközök hiányában — csak az iratok darabonkénti átnézésével lehetséges. Kikérésnél vagy idézésnél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát, címét és a fentiek szerinti jelzetet kell feltüntetni.

PROVIZÓRIUM KORI BÍRÓSÁGI LEVÉLTÁR (1861—1869)

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Magyarországon és Erdélyben az 1849—1861 között fennállott osztrák rendszerű igazságszolgáltatási szervezetet a császár 1860. október 20-án kiadott rendeletével feloszlatta és ezzel egyidejűleg feléledt az e rövid korszakot megelőző igazságszolgáltatási rendszer működésének jogossága. Ám e szervezet feudális jellegű korhű helyreállítását a társadalmi haladás már nem tette kívánatossá, szükségessé vált az egyes régi jogintézményeket már eltörölt 1848. évi törvények figyelembevétele is. Ezek a törvények az akkor létesített új jogrendszert részleteiben nem szabályozták, ezt később az alkotmányellenes császári rendelkezések ugyan pótolták, de ezek természetesen az alkotmányos hatóságok számára a továbbiakban már nem lehettek érvényesek. Az alkotmányosság keretében 1848-ban eltörölt egyes régi jogintézmények helyébe lépő hatóságok és általában a bíróságok gyakorlatában alkalmazásra kerülhető jogszabályok új meghatározása vált kívánatossá.

Ennek a feladatnak a megoldása az országbíró hatáskörébe került. Az országbíró elnöksége alatt 1861. január 23 és március 4 között ülésezett „Országbírói Értekezlet” kidolgozta azokat az ideiglenes törvénykezési szabályokat, melyek alapján a bírósági szervezetnek a továbbiakban működnie kell. Az ország legnevesebb jogászaik részt vettek ebben és annak megtárgyalásában, hogy az igazságszolgáltatási rendszerben milyen változtatásokra van szükség, milyen feudális-kori régi szervek működése állítható vissza.

Az állampolgárok egyes rétegeinek külön bíróságait a törvény előtti egyenlőség elvén alapuló 1848. évi törvények már megszüntették, ezt a felfogást az „Országbírói Értekezlet” is magáévá tette: az ősiség jogintézményét és az úriszék, a tárnoki szék és a személynöki szék működését nem is kívánta visszaállítani. A társadalmi haladást is figyelembe vevő e döntéstől eltekintve az „Országbírói Értekezlet” a magyar igazságszolgáltatás szervezetét lényegében ismét feudális-kori alakjába helyezte vissza. A régi rend helyreállítása ismét önállóvá tette bírósági rendszerünket, ám a fejlődés vonalán ez egyben visszaesést is jelentett. Az osztrák uralom alatt már a polgári korszak követelményeinek megfelelő központosított állami jellegű fejlettebb bíraskodás volt érvényben, a visszaállított bírói szervezetünk feudális-kori alakjában még az előző századok társadalmi szemlélete jutott kifejezésre.

Visszapillantva az „Országbírói Értekezlet” tevékenységére röviden összefoglalhatjuk, hogy döntése alapján az elsőfokú bíraskodás általában az önkormány-

zati szervek (pl. a vármegyék, cs. kir. városok) hatáskörébe került, mint királyi elsőfokú bíróságot visszaállították a szűkebb értelemben vett Magyarország négy kerületében a kerületi táblákat és az 1840:XV. tc. alapján felállított hat váltótörvényszéket Pest, Pozsony, Sopron, Arad, Debrecen és Eperjes városokban. A másod- és harmadfokú bíraskodás ismét a visszaállított legfelső bíróság, a kir. kúria szervezetének hatáskörébe került.

Az „Országbírói Értekezlet” munkájának befejeztével továbbra is az országbírónak — már mint a hétszemélyes tábla elnökének — a kezében összpontosult az igazságügyi feladatok megoldása, az igazságügy legfőbb irányítása. A nádori méltóság ezidőben nem volt betöltve, külön magyar igazságügyminisztérium még nem jött létre, az országbíró tevékenységének az *országbírói hivatal* adott keretet, mely hivatal 1861-től az átalakulás első éveiben foglalkozott e feladatokkal. Apponyi György és Andrássy György országbírák idejében különösen is előtérben voltak az országos és igazságügyi vonatkozású elvi ügyek.

A későbbiekben, különösen akkor, amikor az országbírói teendőket helyettes látta el, az országbírói hivatalnak mindinkább a kúria elnöki hivatali funkciója került előtérbe és amikor 1867-ben Majláth György kinevezésével újra betöltik az országbírói méltóságot, jogpolitikai tevékenysége meg is szűnt. Ezt a hatáskört az 1867. évben történt kiegyezés eredményeként létrehozott m. kir. igazságügyminisztérium, élén az igazságügyminiszterrel, vette át.

Az „Országbírói Értekezlet” még 1861-ben határozatot hozott a királyi kúria visszaállítására, amit lehetővé tett, hogy a császár 1860. október 20-án kiadott rendelkezése szerint az Oberster Gericht- und Cassationshofnak a magyar ügyekben megszűnt az illetékessége. Átmenetileg ekkor, e kúria működésének kezdetéig, a harmadfokú ítélkezésben rövid törvényszünet állt be.

E feudális-kori *visszaállított királyi kúria* 1861. április 3-án tartotta alakuló ülését. Tényleges működését is ekkor kezdte meg az Oberster Gerichts- und Cassationshofnál harmadfokon még el nem intézett és illetékességéből hozzá áttett ügyek beiktatásával.

E feudális-kori kúriának sajátos szervezetét tekintve kettős arculata volt. Egyfelől keret, mely két, majd három önálló tevékenységet folytató igazságügyi intézményt fog össze, másfelől mint ezek által alkotott egység, együttesen egy intézményként is működik. A három igazságügyi intézmény egysége jut kifejezésre abban az eljárásban, amikor egy közös elnök — az országbíró — elnöklete alatt a három bírói szerv együttesen összeülve teljes tanácsulást tartott, amikor az a törvények és felsőbb rendeletek kihirdetése vagy a felsőbb helyre terjesztendő javaslatok ügyében való határozathozatal miatt szükségesnek mutatkozott. Egyébként mindhárom bírói szerv önálló szervezettel rendelkezett, önállóan is levelezett a felettes kormányhatósággal, a m. kir. udvari kancelláriával és más szervekkel.

A visszaállított három bírói szerv közül a — királyi személynök elnöksége alatt álló — királyi tábla működése a legváltozatosabb. Ítélezése 9 tagú tanácsülésben történt. Változást ebben az 1864. augusztus 23-án tartott kúriai teljes ülésben kihirdetett udvari rendelet hozott, mely szerint a tanácsülésben jelenlevők eredetileg megkívánt létszáma csak néhány kiemelt polgári és bűnügyben maradt köte-

lező, a legtöbb ügyben ezután a királyi táblán 7 tagú vagy 5 tagú tanácsok bírásokodtak. Az ítélezés legtöbbször mint másodfokú bíróságon történt, de voltak olyan polgári és büntetőügyek is, melyeken maga a királyi tábla volt az elsőfokú fórum is. A királyi tábla harmadfokon véglegesen ítélt azokban az ügyekben, melyek az alispáni bíróságok előtt indultak, ahonnan a fellebbevitel másodfokon a megyei törvényszékekre történt. A királyi tábla ítéletei ellen a fellebbezés a hétszemélyes táblához volt felvihető.

A fokozódó polgárosodás, a fejlődő társadalmi viszonyok következtében nemcsak a perek száma növekedett, hanem az ügyek egyre inkább megnyilvánuló különbözősége szükségessé tett a királyi tábla szervezetét is módosító intézkedéseket. Az „Országbírói Értekezlet” ideiglenes törvénykezési szabályaiban már ennek a figyelembevételére is kifejezést nyert, rendelkezései alapján a királyi táblán a polgári, a büntető és az úrbéri ügyek intézésére külön-külön szakosztályt állítottak fel.

Különös fontossággal bírt az úrbéri ügyek tárgyalásának a különválasztása. A feudális jobbágyrendszer felszámolására, az „úrbérrendezés” végrehajtására az osztrák abszolutizmus már külön bírói szervezetet is létesített, melynek legfelsőbb fóruma az Oberstes Urbarial Gericht volt. Ennek 1861. február 1-jén történt feloszlata után szükségesnek látszott, hogy ezt az ügycsoportot a továbbiakban a magasabb fokú bírásokodásban legalábbis külön szakosztály tárgyalja.

Röviden ismertetni kívánjuk itt a *királyi tábla úrbéri osztályának*, mint új létesítménynek a működését. Bár az úrbéri osztály már 1861 májusában megalakult, a felhalmozódott ügyek érdemi tárgyalására csak 1861. szeptember 14-én tartott első ülésén került sor. A tanácsüléseken gyakran maga a személynök elnökölt, a tanácskozásban részt vevők száma az elnököt is ideértve az első években 9, a későbbi években 7, majd végül 5 fő. A tanácsok személyi összetétele változott, ülésről ülésre más és más királyi táblai bírakból állt, csak néhány referens vett részt rendszeresen az ügyek előadásában.

A királyi tábla úrbéri osztálya átmeneti ténykedésként átvette a korábbi úrbéri főtörvényszékek feladatkörét: másodfokon eljárta a cs. kir. úrbéri főtörvényszékek előtt már megindult perek, megkötött egyezségek esetében. Ítéletei ellen fellebbezés a hétszemélyes táblához történhetett.

Az úrbéri bírásokodás átfogó megszervezése az 1848. X. tc. alapján történt. E törvénycikkben alapuló intézkedés úrbéri hatáskörrel ruházta fel az alispáni bíróságokat, ahonnan a perek a megyei törvényszékekre, majd tovább harmadfokra a királyi táblára voltak felvihetők. A királyi tábla ítéletei ellen még semmisségi panasszal sem lehetett a hétszemélyes táblához folyamodni. Az alispáni bíróságok előtt kötött úrbéri egyezéseket ugyancsak a megyei törvényszék útján kellett megerősítés céljából felterjeszteni a királyi táblához, mely ezen ügyekben szintén harmadfokon végérvényesen döntött vagy az alsóbb bírói hatóságokat újabb eljárásra utasította. Királyi táblai ítélet kivételként csak abban az esetben volt fellebbezhető a hétszemélyes táblára, ha az ügy volt földesuraknak az úrbérrendezéssel kapcsolatban egymás között felmerült, a volt jobbágyokat nem érintő vitájából származott.

A visszaállított királyi kúria keretében maradt továbbra is az 1840. XV. tc. alapján létesített, külön elnökkel és szervezettel önállóan működő *váltófeltörvényszék*. A váltójogi bírászkodás elkülönítése már a gazdasági élet követelménye volt és fontosságát bizonyítja, hogy a bírának és az itt eljáró ügyvédeknek külön szakismerettel kellett rendelkezniök, a váltójogban való jártasságukról külön vizsgálaton kellett tanúságot tenniök. E váltójog már teljesen polgári jellegű és a kialakuló új polgári jogrend tanúbizonysága.

A váltófeltörvényszék mint kizárólag másodfokú bíróság, 5 tagú tanácsülésben ítélkezett. A tárgyalandó ügyek részben az elsőfokú váltótörvényszékektől, részben egyéb elsőfokú bíróságoktól kerültek fel erre a törvényszékre, minthogy hatásköre nemcsak a váltótörvényszékek előtt folyt, hanem az ügyek szélesebb körére is kiterjedt. Például csődügyekkel kapcsolatos perek más elsőfokú bíróságtól is közvetlenül kerülhettek a váltófeltörvényszék elé.

A visszaállított királyi kúria keretében működött az ország legfelső bírósága, a *hétszemélyes tábla*, melynek elnöke ekkor a nádori méltóság betöltetlensége folytán az országbíró. E hétszemélyes tábla mint végső fellebbezési fórum, kizárólag csak harmadfokon ítélkezett a királyi tábláról és a váltófeltörvényszéktől felterjesztett ügyekben, ebből következően a hétszemélyes táblán is létesült az 1840: XV. tc. (váltótörvény) alapján kiadott rendelkezés szerint váltóosztály és az „Országbírói Értekezlet” ideiglenes törvénykezési szabályai (29. §) alapján a polgári, a büntető és az úrbéri ügyek tárgyalására külön szakosztály.

E hétszemélyes tábla ítélkezése 11 tagú tanácsban, váltóügyekben 7 tagú tanácsban történt. Az 1864. augusztus 23-án tartott kúriai teljes ülésben kihirdetett udvari rendelet után ebben változás annyiban történt, hogy a jelenlevők eredetileg megkívánt létszáma csak néhány kiemelt polgári és bűnügyben maradt kötelező, a legtöbb ügyben ettől kezdve a hétszemélyes táblán csak 9 tagú vagy 7 tagú tanácsban bírászkodtak.

A visszaállított királyi kúria két tagjának feudális-kori egységére mutat, hogy a királyi tábláról a hétszemélyes táblára felvitt ügyeket mindkét fórumon ugyanaz a referens terjesztette elő, s e két tábla iratkezelése sem különült el egymástól.

A magyar legfelső bírászkodás további átszervezése során, az 1867. évi kiegyezést követően még tovább bővült e hétszemélyes táblának a hatásköre. Az alkotmányosság visszaállításával újból életbe lépett az 1848: XVIII. tc. (sajtótörvény), amely a sajtóvétségeket esküdtbírótság elé utalja. Ennek végrehajtására az igazságügyminiszter 1867. május 17-én kelt rendelete szerint 5 sajtóbírótság létesült, mégpedig Pesten, Debrecenben, Eperjesen, Kőszegen és Nagyszombatban. Ezek mindegyike 12 tagú esküdtszékből és a kir. tábla vagy a megfelelő kerületi tábla saját tagjai közül kijelölendő 3 tagú állandó bírói küldöttségéből álló ítélkező testület volt, amelynek ítéletei ellen megsemmisítésük céljából a hétszemélyes táblához lehetett folyamodni. E hétszemélyes tábla legfelső fokon a sajtóperekben külön tagú tanácsban ítélkezett.

A sajtóügyi új hatáskörön kívül e hétszemélyes tábla területi illetékessége is kibővült, Erdélynek és Magyarországnak a kiegyezést követően helyreállt uniója folytán illetékessége erre a területre is kiterjedt. Mint az erdélyi terület legfőbb

bírói hatósága, az addig Kolozsvárott működött erdélyi királyi legfőbb törvényszék helyett e hétszemélyes tábla erdélyi osztálya lett illetékes 1868. január 1-jétől Pest székhellyel. Ez a változás a kúria szervezetét nem érintette, csak formális volt, lényegében az erdélyi királyi legfőbb törvényszék önálló külön rendszere továbbra is fennmaradt.

A következőkben visszatekintünk azokra a változásokra, melyek a provizórium korában Erdély igazságszolgáltatási rendszerében is végbementek.

Erdély jogszolgáltatási rendszerében a Magyarországon 1860-ban létrejött változásokkal párhuzamosan történt átalakulás. A császár 1860. október 20-án kiadott rendelete, az „Októberi Diploma” alapján a régi alkotmányos bírósági szervezet Erdélyben is helyreállt. Újjáéledt a megyék, székek és vidékek bonyolult bírósági szervezete, a szász egyetem bírói hatósága, a marosvásárhelyi királyi tábla és legmagasabb fokon az erdélyi főkormányiszék, a Gubernium judicialis osztálya. Mindezek a régi szervezet közvetlen folytatásaként alakultak meg, így e bíróságoknak még életben levő régi tagjai a régi jogaik alapján meghívást kaptak az üléseken való részvételre.

Az erdélyi jogszolgáltatási szervezet további fejlődésére az előbbi osztrák szervezet nem maradt hatástalan. Már a visszaállításkor, ha nem is a szervezeti összetételben, de a bírói hatáskör tekintetében egyszerűsítés történt a korábbi bonyolult szabályokkal szemben: sem a fejedelem, sem az erdélyi udvari kancellária közvetlen bírói funkcióját nem élesztették fel. A Gubernium judicialis osztálya most már mint egész Erdélynek legfőbb bírói fóruma ítélezett, amelyhez a marosvásárhelyi kir. táblától és a szász egyetemtől érkeztek a fellebbezett ügyek.

A visszaállított *Gubernium* 1861. április 11-én tartotta meg alakuló ülését és egy héttel később az Erdély legfőbb bírói hatóságát átvevő judicialis osztály működése is megkezdődött. Azokat a harmadfokra felvitt ügyeket, amelyeket a Bécsben székelő Oberster Gerichts- und Cassationshof erdélyi osztálya 1861. március 31-éig nem intézett el (beleértve az 1861. február 1-jén feloszlott Oberstes Urbarial Gericht-től ide áttett úrbéri ügyeket is) az erdélyi osztály irattárával együtt a Gubernium judicialis osztályának tartozott átadni.

A Gubernium judicialis osztályának működése nem volt hosszú életű. Az erdélyi bírósági szervezet 1865-ben történt átszervezése során a Gubernium judicialis osztályának működése az év közepén megszűnt.

Ez időtől kezdve Erdély igazságszolgáltatásának legfőbb szerve a Bécsben felállított, majd 1866-ban Kolozsvárra helyezett *erdélyi királyi legfőbb törvényszék* lett, mely mint a rendi hagyományokon felülemelkedett hatóság, Erdély legmagasabb bírói teendőit két és fél éven keresztül látta el. E fórum a marosvásárhelyi törvényes kir. táblától és a szászföldi magasabb fokú bírói hatáskört a szász egyetemtől átvevő nagyszebeni kir. főtörvényszéktől fellebbezett ügyekben döntött.

Bár a Guberniumnak is voltak nemzetiségi, köztük román tagjai, e legfőbb törvényszék az ügykezelés terén magyar jellegű Guberniummal szemben határozottabban domborította ki Erdély többnemzetiségű összetételét. E bíróságot román származású elnök vezette, de főleg a bécsi kormányzat által pártfogolt szászszág

tört élre az új szervezetben. A Nagyszebenből érkezett ügyeket e legfőbb törvényszék németül iktatta és németül tárgyalta.

Az alkotmányellenesen felállított erdélyi királyi legfőbb törvényszék még a kiegyezés évében is működött és csak a magyar országgyűlés 1867. szept. 26-án királyi jóváhagyást nyert határozatának foganatosítására kiadott október 1-jei és december 28-i igazságügyminiszteri rendeletek alapján oszlott fel.

A bírósági szervezet végleges rendezéséig a magyar országgyűlés nem kívánt a visszacsatolt Erdély jogszolgáltatási rendszerének különállásán változtatni, ezt úgy egyeztetette össze a kiegyezés következtében előállott új közjogi helyzettel, hogy a provizórium idején törvényellenesen felállított erdélyi királyi legfőbb törvényszéket 1868. január 1-jétől Pestre áthelyezve, mint a hétszemélyes tábla erdélyi osztályát formálisan a hétszemélyes táblához csatolta és az országbírónak rendelte alá. Ez az erdélyi osztály lényegében az erdélyi királyi legfőbb törvényszéknek volt szerves folytatása, és csak az unió elvi kidomborítását célozta, hogy a hétszemélyes tábla részeként kapott szerkezeti formát. Gyakorlatilag azonban továbbra is megmaradt önálló külön rendszerében, oly módon, hogy addigi vezetője mint a hétszemélyes táblának az erdélyi osztály vezetésére kirendelt alelnöke, az erdélyi osztály működésével kapcsolatos elnökségi teendőket ezentúl is ellátta. Az erdélyi osztály alelnöki hivatala tehát elvileg magának az országbírói hivatalnak kiegészítő részét alkotta, ténylegesen azonban vele nagyrészt párhuzamos működést fejtett ki és ennek során magával az országbíróval, mint felettes hatóságával még levelezésben is állott.

Az erdélyi osztály saját alelnökének közvetlen vezetése alatt különálló bírói és egyéb személyzettel folytatta működését, iratkezelése is önálló, független volt.

Visszatérve az 1867. évi kiegyezés következtében Magyarországon létrejött közjogi helyzetre — a provizórium kora áttekintésének befejezéseként — még röviden ismertetjük a magyar bírósági szervezetben ekkor létrejött változtatásokat. Sürgősebbnek tűnő feladatok miatt a magyar törvényhozás az újabb idők igényeinek megfelelő bírósági rendszer kiépítésével csak 1869-ben kezdett gyakorlatilag foglalkozni és az átszervezés folyamata is csak 1871-ben ért véget.

A felsőbb bíróságok újjászervezését az 1868: LIV. tc. írta elő. A királyi kúria átalakulása e törvénycikk rendelkezéseinek végrehajtásaként az 1869. évben történt meg. E régi szervezetű kúria május 31-én tartotta teljes ülését a hétszemélyes tábla, a királyi tábla és a váltófeltörvényszék tagjainak együttes jelenlétében. Június 1-jén az e kúriában egybefoglalt bírói hatóságok már új alakjukban külön-külön folytatták működésüket.

A királyi kúria elnevezést az új rendszerben a hétszemélyes tábla helyébe lépő legfőbb bírói fórum kapta. Ekkor történt meg az erdélyi ügyek tényleges bevonása is a magyar bírói hatáskörbe. A hétszemélyes tábla erdélyi osztályának működése 1869. május 31-én megszűnt: fellebbezés harmadfokon a továbbiakban már a marosvásárhelyi és a budapesti ítélőtábláktól egységesen a hétszemélyes tábla örökébe lépett királyi kúriához történt.

A királyi tábla helyett a pesti királyi ítélőtábla létesült mint általános fellebbviteli bíróság Magyarország egész területére szóló illetékességgel. Erdély területe

a marosvásárhelyi ítélőtábla illetékessége alatt maradt, megőrizve bírósági szervezeteinek sajátos formáját. A felosztatott királyi tábla úrbéri osztálya 1869. május 10-én tartotta utolsó ülését, működési körét a polgári perrendtartást szabályozó rendelkezésnek megfelelően a pesti királyi ítélőtábla úrbéri osztálya vette át.

A váltófeltörvényszék az átszervezéskor természetesen változtatásnak volt alávetve, de egy ideig még önállóan folytatta működését és csak 1870. október 10-én olvadt be a pesti királyi ítélőtábla szervezetébe, mint annak váltóosztálya.

A magyar bírósági szervezet átalakítása az 1868: LIV. tc. értelmében indult el és az 1871: XXXII. tc. értelmében tett intézkedésekkel fejeződött be. Az 1871: XXXII. tc. életbe léptette az önkormányzati szervek igazságszolgáltatási működését felváltó új elsőfokú királyi bíróságokat is. Az idézett két törvénycikk a teljes (az első-, másod- és harmadfokú) bírói ítélkezést szabályozta és ezzel le is zárult a magyar igazságszolgáltatásban a provizórium kora.

A provizórium-kori bíróságok iratanyagát a Magyar Országos Levéltár a „Provizórium-kori bírósági levéltár” négy fondjában őrzi. A két magyarországi fond az „Országbírói hivatal” és a „Visszaállított kir. kúria”, a két erdélyi fond az „Erdélyi Főkormányzók törvénykezési osztálya” és az „Erdélyi legfőbb törvényszék”. Megjegyezzük, hogy a visszaállított kerületi táblák e korban keletkezett iratai is a feudáliskori kerületi táblák levéltáraiban találhatóak.

Országbírói hivatal

O 125. ORSZÁGBÍRÓI HIVATAL IRATANYAGA

1861—1869

62 csomó, 24 kötet

1—3.	Elnöki iratok	1861, 1863—1866 1868—1869	3 csomó
	[az 1—2. csomóban hétszemélyes táblai elnöki iratok az 1861., 1863—1866. évekből, a 3. csomóban a hétszemélyes tábla erdélyi osztályának elnöki iratai találhatóak az 1868—1869. évekből]		
4.	Személyzeti iratok	(1850-es—1860-as évek)	1 csomó
5—61.	Általános iratok	1861—1869	57 csomó
62—63.	Az országbírói elnöki iroda elnöki „benyújtványi [beadványi] jegyzőkönyve”	1861—1866	2 kötet
64.	„Mutató könyv az országbírói összes elnöki iratokhoz” [mutató a külön „elnöki” iratokhoz]	1861—1866	1 kötet
65.	Iktatókönyv [a 62. kötet összefűzetlen másodpéldánya]	1861	1 csomó
66—74.	„Az országbírói elnöki iroda [általános] benyújtványi jegyzőkönyve” [iktatókönyvek]	1861—1868	9 kötet
75.	„Az országbírói elnöki iroda (általános) beadványi jegyzőkönyve a mutatókönyvvel együtt 1869. jan. 1-jétől máj. 31-éig”	1869	1 kötet
76—83.	„Az országbírói elnöki iroda mutatókönyve” [az általános iratokhoz]	1861—1868	8 kötet
84.	„Hétszemélyes Táblai Eskükönyv” [az előírt eskümintákat tartalmazó, a provizórium korában ceruzával kiegészített, ill. átjavított példány]	1847	1 kötet

85.	„Abschrift des Einreichungs- Protocolls des k. k. Obersten Gerichtshofes betreffend jene Geschäftsstücke, welche in der ung. Abtheilung desselben bis zum 1. Feber 1861 in Rückstand geblieben sind [a bécsi Oberster Gerichtshof magyar osztályánál 1861. évi febr. 1-ig be nem fejezett ügyekre vonatkozó iktatókönyvi bejegyzések másolata]	1861	1 kötet
86.	Ideiglenes törvénykezési szabályok [az országbíró által aláírt, eredeti tisztázat]	1861	1 kötet

Az Országbírói Hivatal a Bach-kori bírósági szervezet megszűntével, 1861-ben kezdte meg működését. A nádori méltóság betöltetlensége, valamint külön magyar igazságügyminisztérium nemléte folytán ugyanis az igazságügyi feladatok megoldása, az igazságügy legfőbb irányítása az országbíró — mint a kúria elnöke — kezében összpontosult.

Az országbíró hétszemélyes táblai elnöki funkcióinak a körét az 1868—1869. években kiszélesítette a hétszemélyes táblán létesített erdélyi osztály. Önálló külön szervezetében az erdélyi osztály alelnöki hivatala elvileg magának az Országbírói Hivatalnak kiegészítő részét alkotta, ténylegesen azonban vele nagyrészt párhuzamos működést fejtett ki.

Az országbírói hivatalnak két, egymástól tárgyilag nehezen elválasztható iratsorozata van: az elnöki iratoké az egyik, az általános iratoké a másik. A két iratsorozat a maga egészében az országbírónak az igazságszolgáltatás terén betöltött feladataival áll kapcsolatban. Túlnyomó részében tulajdonképpen a kúria, illetőleg a hétszemélyes tábla elnöki anyagát alkotja, de — mint az országbíró hatásköréből következik — az egyszerű elnöki ügyvitelt, kivált eleinte, messze meghaladva, nemcsak magának a legfőbb bíróságnak igazgatására, hanem az egész magyar igazságügynek országos viszonylatban való megszervezésére és irányítására vonatkozik. Az országbírói értekezlet összehívásának lebonyolítására, a vármegyék és az eleinte még működő osztrák bíróságok közti ellentétek elintézésére, az osztrák bíróságok részéről az alkotmányos magyar hatóságok részére történt hivatalátadásokra, megyei hatóságok rögtönítélő bírósági joggal való felruházás iránti kérelmére, a bíróságok, köztük a kúria megszervezésére, személyzetük összeállítására, folyamodványokra és kinevezésekre, egyes igazságügyi problémákkal kapcsolatos elvi és szervezeti kérdésekre (pl. szentszékek bírói hatósága, egyházi személyek bünnügyi illetékessége, zsidó házasságok elválasztása, úrbéri egységek jóváhagyása, bírósági vegyészeti intézet létesítése, sajtóügyek stb.), az alsóbb fokú bíróságok, köztük az önkormányzati hatóságok működési jelentéseire stb. vonat-

közöleg találhatók itt iratok. Az igazságszolgáltatás elvi problémáira vonatkozó darabok különösen az első években gyakoriak s ezek mintegy kiegészítői a korszakot bevezető Országbírói Értekezlet által kidolgozott ideiglenes törvénykezési szabályoknak. Ezek során néha más problémakörökhöz is szolgáltat adalékot az anyag, pl. az Értekezlet iratainak a különböző hazai nyelvekre történő hivatalos lefordításával kapcsolatban felmerül a szerb nyelvújítás problémája, s régi egyházi szlávhoz ragaszkodó s a népre támaszkodó modern szerb nyelvészeti irány küzdelme stb.

Az országos és elvi jelentőségű ügyeken kívül természetesen jelentős mennyiséget képviselnek azok az iratok is, amelyek magának a kúriának s a hétszemélyes táblának igazgatására vonatkoznak. A tárgyak szerint tagolódó irattári rendszer e tekintetben a tájékozódást lényegesen megkönnyíti.

E mellett az általános iratsorozat az országbíró elsősorban nem kúriaelnöki minőségében, hanem személyesen, illetőleg országos tisztségével, országgyűlési szerepével kapcsolatban érintő iratokból áll, mint az országbíró saját illetményeinek, szabadságidejének ügyei, főrendek hivatalos bejelentései, távollétüket kimentő iratok, megyék bizalmi nyilatkozatai, illetőleg az alkotmányt féltő óvási, a magyar országgyűlés követéinek az osztrák birodalmi tanácsba való meghívása. De szerepelnek itt a kúriával és az igazságszolgáltatással kapcsolatban is olyan ügyek, amelyekben az országbíró közvetlen személyes intézkedését látta szükségesnek, pl. Apponyi országbírónak magához az uralkodóhoz címzett, az országbírói értekezlet összehívására, s a kúria visszaállítására vonatkozó sajátkezű felterjesztés-fogalmazványa, magánosok, kereskedők, ügyvédek indítványai az igazságügy rendezésével kapcsolatban (pl. az adósok letartóztatásának visszaállítása érdekében), vagy különösen jelentős polgári vagy büntető ügyekre vonatkozó bizalmas jellegű iratok, köztük Táncsics (Stáncsics) Mihályra vonatkozó javaslatok, intézkedések stb.

Az 1861. évben ezek az iratok jelentős mennyiséget tettek ki és túlnyomó részük országgyűlési vonatkozású volt. Sajnos, ez év elnöki iratsorozata erősen meghiányosult, az 1862. évi pedig teljesen hiányzik. A további évek politikai életében visszatérő abszolutista törekvések és alkotmányos válság az országbírói elnöki iratsorozatban is visszatükröződnek. Elmaradnak az országgyűléssel kapcsolatos iratok, az átfogóbb jelentőségűek is csak az igazságügyi szervezetet érintik, mint pl. 1864-ből az önkormányzati bíraskodás államosításának terve. Az országbírói méltóság betöltetlensége idején a külön elnöki sorozat néhány darabra zsugorodik össze majd 1866 vége felé teljesen megszűnik.

A két országbírói sorozathoz csatlakozik a *hétszemélyes tábla erdélyi osztályának alelnöki iratsorozata* (3. csomó), amely a szokásos bírósági-elnöki ügyiratokat tartalmazza. Szervezeti ügyviteli személyi ügyekből, illetőleg egyes peres ügyekkel kapcsolatban az alelnökséghez beadott észrevételekből, panaszokból stb. áll.

A „*Személyzeti iratok*” címet viselő egy csomónyi iratsorozat főleg személyi kimutatásokból, minősítési lapokból, állásért folyamodók jegyzékeiből stb. áll: iratok az 1860-as évekből, előiratok az 1850-es évekből.

Ami az *irattári rendet* illeti, az *általános sorozat* — tárgyi alapon — évente újra

kezdődő római számokkal jelölt kútfőkre, s ezeken belül tételekre tagolódik. A tételek 1861-ben arab számokkal vannak jelölve. Tételeken belül az iratok irattári számnak nevezett sorszámokat viselnek. Az iratokon látható irattári jelzetek ez évben a kútfő római számából és egy kettős arab számból (a tételszámból és az irattári számból) állnak (pl. 1861. II. 26/41). (Egy irattári szám alatt rendszerint több iktatmány fekszik.) 1862-től 1869-ig a tételek nagybetűkkel vannak jelölve, ezeken belül vannak az ügyiratok — minden tétel (betűn) belül újra kezdődő számozású — irattári számok szerint felállítva. Ez években tehát a jelzet: a kútfő római száma, a tétel betűje, végül az irattári szám.

Ez általános sorozatban 1861-ben csak két kútfő volt: az általános rendelkezéseket, az igazságszolgáltatás átszervezését érintő ügyeket tartalmazó I. és a főleg személyzeti és ügyviteli vonatkozású darabokat tartalmazó II. kútfő. Ez utóbbi nemcsak a hétszemélyes tábla, de az egész kúria, sőt az egész ország bírósági személyzetére vonatkozó iratokat tartalmaz. A következő években a tárgyi csoportok száma jelentősen emelkedik. Így 1862-ben a főbb tárgyi csoportok: I. általános elvi ügyek, eljárási utasítások, II. rendelkezési állományba helyezett bírósági alkalmazottak ügyei, III. egyéb személyzeti — szervezési ügyek az egyes bíróságtípusok (kúria, kerületi táblák, váltótörvényszékek stb.) szerint csoportosítva, IV. fizetési előlegekre, jutalmakra, V. szabadságolási engedélyekre, napidíjakra vonatkozó iratok, VI. az összes bíróságok anyagi szükségleteinek ellátásával kapcsolatos ügyek, VII. felségsértési, lázítási, pénzhamisítási, uzsora- és kegyelmezési ügyek, VIII. egyéb perekre vonatkozó, IX. vegyes ügyek, X. végelbánás alá került bírósági alkalmazottak ügyei, XI. fegyelmi, XII. bélyegilletéki, XIII. csendőrségi ügyek, XIV. árvaügyek, XV. nyugdíjügyek, XVI. Erdélyből Magyarországhoz visszacsatolt Részek (Partium) jogszolgáltatására, ill. a Részeknek a magyar jogszolgáltatásba való bevonásával kapcsolatos ügyek, XVII. alapítványi ügyek, XVIII. bírósági parancsok (konventekhez okiratok kiadása ügyében), XIX. állami vizsga-bizottmányhoz kúriai (váltófeltörvényszéki, kir. táblai) bírák tagként való kijelölése. 1863-ban némi változással ugyanezek a fő tárgyi csoportok, míg 1864—1869 között a IX-en túli kútfők elmaradnak, ti. odailő iratok részben már nem voltak (hatáskör változott), részben a rokontartalmú I—IX. kútfőkbe kerülhettek (a segédkönyvek alapján ui. kétségtelenül megállapítható, hogy ekkor IX-nél magasabb számú kútfő nem volt), s az I—IX. kútfők közül is egyesek több évben üresen maradtak.

A külön *elnöki iratok* évente újra kezdődő iktatószámok szerint vannak elhelyezve, erősen meghiányosultak, az 1862. évek teljesen hiányoznak. Az erdélyi osztály elnökségi iratai ugyanilyen rendben vannak.

Az országbírói hivatal irattára, mint a hétszemélyes tábla, illetőleg a kúria elnöki anyaga (beleértve az erdélyi osztály alelnöki iratsorozatát is) a régi kúriai szervezetnek 1869. június 1-jén bekövetkezett felszámolása után az újonnan felállított kúria, majd az 1949. évi alkotmány értelmében ennek helyébe lépő legfelsőbb bíróság irattárában maradt és csak 1951 őszén került be az Országos Levéltárba.

Kutatni az általános sorozatban a 76—83. sz. mutatókönyvekből kikereshető iktatószám alapján a 66—74. sz. iktatókönyvekben megtalálható irattári jel segít-

ségével (illetőleg 1869-re vonatkozóan a 75. sz. egybekötött iktató-mutatókönyv alapján) lehet. Átfogóbb jogtörténeti kutatásnál azonban ajánlatosabb az iratoknak kútfők szerinti átnézése. Ilyen szempontból leginkább az I. és VII. kútfő jöhet számításba. Az egyes perekre vonatkozó VIII. kútfő iratai pedig amiatt számíthatnak nagyobb érdeklődésre, mert a provizórium-kori megfelelő peres anyag — különösen a büntető ügyek — oly nagy mértékben pusztultak el, hogy nem egy ügynek bizonyára csak az itt található anyaga őrzi emlékét.

A külön „elnöki” sorozat a 64. sz. mutatóból kikereshető iktatószám segítségével kutatható, számolni kell azonban az anyag erős meghiányosodásával. Az erdélyi osztály alelnökének iratsorozata s a személyzeti iratok csomója csak darabonként tanulmányozható.

Kutatás, ill. idézés esetén az általános iratoknál a fond ez egyetlen állaga törzsszáma és címe, a sorozat megjelölése és az év, továbbá a kútfő (római számú) és 1861-ben irattári gyűjtőszám és irattári szám, 1862-től a kútfő és alkútfő (római szám és betű) és irattári számból álló jelzet feltüntetése szükséges. Az elnöki iratoknál a sorozat megjelölése, az év és az iktatószám, az erdélyi iratoknál ugyanezekon kívül az „erdélyi” jelleg is feltüntetendő. A „Személyzeti iratok”-nál a csomószám és az egyedi irat megjelölése is szükséges.

Visszaállított királyi kúria

O 183. A HÉTSZEMÉLYES TÁBLA ÜLÉSJEJYZÖKÖNYVEI

1865—1868

1 doboz, 5 kötet

1.	Vegyes, tűzből mentett iratok, ülésjegyzőkönyv-töredék	1865—1866	1 doboz
2—6.	„A főmgu m. k. hétszemélyes táblának Tanácskozási Jegyzőkönyve”	1865—1868	5 kötet

Az ülésjegyzőkönyvek mai csonka sorozata csupán az 1865. évi III., az 1866. évi II. és III., az 1867. évi I. és az 1868. évi I. negyedévi ülések köteteit tartalmazza. E néhány kötet is hű képét adja azonban a provizórium-kori hétszemélyes tábla munkájának. Felölelik ugyanis e bíróság valamennyi osztályának jegyzőkönyveit az említett évekből, ill. évnegyedekből, kivéve a kúria szervezetébe csak formailag bekapcsolt erdélyi osztályét. Az irattárilag egyébként önálló váltóosztály jegyzőkönyvei is a többiekkel egybe vannak kötve. A polgári, úrbéri és büntető ügyek tárgyalása — a jegyzőkönyvek tanúsága szerint — nem különült el élesen egymástól. Előfordult ugyanis, hogy ugyanazon az ülésen mindegyik osztályhoz tartozó ügyek szerepeltek ugyanazon összetételű tanács előtt, bár egy-egy tanácsülésben általában hasonló ügyek kerültek megtárgyalásra. Némely kötetben megtalálható a hétszemélyes tábla és a királyi tábla bíráiból alakult kegyelmi választmány jegyzőkönyve is.

A jegyzőkönyvek nem adnak ugyan teljes képet a tárgyalt ügyekről, de röviden megjelölik a tárgyat, az alsóbb bíróságok döntését, és a határozatokban itt-ott ki-merítőbb indoklást is adnak, néha — mint pl. a kegyelmi ügyek tárgyalási jegyzőkönyveiben — a tárgyalás részleteire is kiterjednek. Minthogy a vonatkozó iratanyag túlnyomó része elpusztult, ezek a jegyzőkönyvek a provizórium-kori jogszolgáltatás története szempontjából különös jelentőséggel bírnak.

Az anyag kutatása esetén az állag törzsszámát és címét, valamint a kötet évét kell a kéréslapon feltüntetni, idézésnél ezeken kívül az ülés sorszáma, napja stb. is megjelölendő.

O 223. A KIRÁLYI TÁBLA ELNÖKI IRATAINAK MUTATÓJA

1861

1 kötet

1.	„A Királyi Személynők ő Méltósága Elnöki Irodájának Mutató könyve a beérkezett ügydarabokról 1861-ik évben.”	1861	1 kötet

A királyi tábla elnöki irodájának anyagából csupán ez a kötet maradt fenn. Mivel iratok nincsenek, eredeti rendeltetésének megfelelően segédletként nem használható, de a benne található tárgymeghatározások és a peres felek neve — adott esetben — képviselhet valamelyes történeti értéket.

Kutatás esetén a kéréslapon az állag törzsszámát és címét, valamint a kötet címét és évét kell megadni.

O 186. POLGÁRI OSZTÁLY

1861—1867

6 doboz, 4 kötet

1—6.	Égett iratok	1861—1866	6 doboz
7—10.	Iktatókönyv-töredékek	1862—1867	4 kötet

Az állag mai anyaga a kir. kúria polgári szakosztályának irataiból fennmaradt töredék, amit az 1956. évi tűzvész alkalmával sikerült megmenteni. A tűzvész előtti állomány mind a hétszemélyes tábla, mind a királyi tábla polgári jogi vonatkozású iratait magában foglalta 1861. április 3-ától 1869. május 31-éig terjedően.

Tárgyuk szerint ezen iratok túlnyomó része a polgári jogesetek legkülönbözőbb fajtáira vonatkozott. Ezek mellett a felsőbb helyről érkezett rendeletek, értesítések, az igazságügyi szervezetet általánosságában érintő iratok szintén itt, a kúria irattárának polgári osztályán kerültek elhelyezésre, még akkor is, ha egyébként a büntető szakosztályban iktatták be őket. Végül, minthogy a kúria egyik kiemelkedő

tagja a királyi tábla elnöke — a kir. személynök — volt az ügyvédképzés legfőbb irányítója, ide tartoztak az ügyvédi vizsgákra vonatkozó iratok is.

Az Országos Levéltárban 1956 novemberéig őrzött iratok a következő tárgyi kútfőkre tagolódtak: I. Normáliák (rendeletek, értesítések). II. Szervezeti-ügyviteli ügyek. III. Polgári ügyek általában. III. A. Házassági ügyek. III. B. Bányaperek. III. C. „Táblai perek”. Ezeket ui. a még akkor fennállott szabályok szerint a királyi táblán kellett elsőfokon megindítani. III. D. Jövedelmi kihágások, amelyeket részben a büntető szakosztályban iktattak be. IV. Hagyatéki ügyek. IV. A. Hitbizományi ügyek. V. Vegyes ügyek, VI. Csődügyek. VII. Telekkönyvi ügyek. VIII. Ügyvédvizsgálati iratok. — E csoportok közül a szervezeti-ügyviteli jellegű első kettő és a III. D. jelzetű a meglévő anyagból teljesen hiányzott. Ami a peres jellegű III—VII. sz. sorozatokat illeti, házassági ügyek csak 1861-ből, vegyesek csak 1862-ből, a többi kútfő iratai 1861—1862-ből maradtak fenn. Ezen túlmenően csak a polgári ügyek általános sorozata terjedt 1863-ig, a hitbizományi ügyeké pedig 1867-ig, ezenkívül a „táblai perek”-ből maradt még fenn néhány 1866. évi darab. Az egyes kútfőkből fennmaradt iratok a meglévő anyagon belül is nagy hézagokat mutattak, úgy, hogy a meglévő darabok a visszaállított kúria polgári osztálya egykori anyagának csak csekély töredékét alkották. Legteljesebben az ügyvédvizsgálati anyag maradt meg, amelynek sorozata (1861-ből nem volt ilyen irat) 1862-től 1868-ig csaknem teljes volt. 1869-ből azonban nem voltak iratok.

A peres jellegű iratok túlnyomó része a polgári ügyek általános (III.) csoportjába tartozott, amely a legkülönbözőbb jellegű vagyoni jogi ügyeket tartalmazta, mint pl. birtokháborítás, zálogviszaváltás, tulajdonjog érvényesítése, építési számadás, orvosi tiszteletdíj követelése, okiratok kiadása, haszonbér-követelés stb.

A tűzből kimentett töredékanyag — mint fentebb láttuk — csupán 6 doboznyi égett iratból és 4 darab iktatókönyv-töredékből áll. Az iratok között a III. C. és a IV. kútfőből származó különféle polgári és csődpertöredékek találhatók az 1861., 1865. és 1866. évekből. Köztük — mint előiratok — a pesti, a pozsonyi, a nagyváradai és a temesvári Oberlandesgericht-ek működése során keletkezett töredékek is vannak. Az iktatókönyv-töredékekben levő bejegyzések (adatok) csak önmagukban bírnak némi történeti értékkel, mivel az iratok nagyrésze hiányzik.

A megmaradt iratroncsok rendje évek szerint, azokon belül — ahol lehetett — a kútfők szerinti sorrendben került helyreállításra. A kutatás is ezek szerint, de laponkénti átnézéssel történhet.

Kikérésnél, ill. idézésnél az állag törzsszámát és címét, valamint az évet és a kútfőt kell megadni.

O 224. BÜNTETŐ OSZTÁLY

1861—1869

6 kötet

1—5.	„Benyújtványi jegyzőkönyv” [égett iktatókönyv-töredék, fedőlemezek közé kötve]	1861, 1863—1869	5 kötet
6.	„A főméltóságú Hétszemélyes táblán és a tekintetes királyi ítélőtáblán 1861-ik esztendőben hozott és kihirdetett ítéletek polgári és bűn-pörökben.” [ugyanaz az 1862. évből is]	1861—1862	1 kötet

A királyi tábla büntető osztályának anyagából az 1956. évi levéltári tűzvész után fennmaradt fenti iktatókönyv-töredékek adatai csupán önmagukban bírnak némi történeti értékkel, mivel az iratok megsemmisültek. A 6. rakszám alatti nyomtatott ítéletszövegek történeti forrásértéke szintén minimális. Egyébként ez is meglehetősen hiányos, mivel csak az 1861. május 18-ától december 14-éig és az 1862. január 7-étől május 28-áig hozott ítéletek szövegét tartalmazza. Kutatás esetén az állag törzsszámát és címét, valamint a könyvtöredék címét és évét kell a kérésre feltüntetni.

O 187. ÚRBÉRI OSZTÁLY

1861—1868 (1869)

1 doboz

1.	Irat-töredékek	1861—1868 (1869)	1 doboz

A hazai osztrák rendszerű jogszolgáltatási intézmények 1861. április 30-án történt megszűnésével az úrbéri bíróságok is feloszlottak. Az úrbéri törvényszékek iratait az illetékes vármegye vette át, a másodfokú úrbéri főtörvényszékek iratai pedig a kir. táblához kerültek, beleértve a temesváriét is, mivel a szerb vajdaság megszűnt és Magyarországhoz visszacsatolták. (Erdély, a társországok és a határ-örvidék azonban továbbra is kívül maradt a magyar határokon, így a kir. tábla illetékességi területén is.)

Az úrbéri ügyek intézésére a kir. tábla keretében külön osztályt szerveztek önálló iktatással és irattárral. A hétszemélyes és a királyi tábla úrbéri vonatkozású iratainak irattári kezelése azonban nem vált el egymástól, hanem — a kúria sajátos szervezetének megfelelően — továbbra is egységes kezelésben maradt. A kir. tábla úrbéri osztálya — iratkezelés szempontjából — az egész kir. kúria úrbéri osztályának szerepét töltötte be. Ily módon minden úrbéri vonatkozású ügyet a kir. tábla úrbéri osztályán iktattak be, azokat is, amelyek — mint a megszűnt legfőbb

úrbéri törvényszéktől átvett, még el nem intézett iratok — közvetlenül a hétszemélyes táblához tartoztak.

A kir. tábla úrbéri osztályának működése 1861 májusában indult meg, de a felhalmozódott ügyek érdemi tárgyalására csak az 1861. szeptember 14-én tartott első ülésen került sor.

A kir. tábla úrbéri osztályának ebben a szervezetében 1869. május 10-én tartotta utolsó ülését. Helyébe — a polgári perrendtartást szabályozó 1868. évi 54. tc. rendelkezéseinek megfelelően — az újjászervezett pesti kir. ítélőtábla úrbéri osztálya lépett.

A királyi tábla úrbéri osztályának 67 csomóból és 31 kötetből állt iratanyaga az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával csaknem teljesen elpusztult. Csupán egy kis töredék (0,06 fm) maradt meg az iratokból és jegyzőkönyvekből, a segédkönyvek pedig teljesen elégték.

E töredék az úrbéri osztály hatáskörének megfelelően egy-két vármegye (Sopron és Trencsén) törvényszékétől megerősítés végett ide felterjesztett úrbéri perek töredékeiből és néhány darab épen maradt, hasonló tárgyú iratból áll.

E töredékanyag eredeti irattári rendjét (vármegyénkénti és azokon belül községenkénti tagolás) a tűzvész utáni rendezés során nem lehetett helyreállítani. A rendezésre az évrend kínálkozott a legmegfelelőbbnek.

Az anyagban való kutatás rendkívül nehézkes, mivel ahhoz semmilyen segéd-eszköz nincs. Így az iratokat — a megfelelő év anyagának kikérése után — laponként kell átnézni.

Kikérésnél az állag törzsszámát és címét, valamint az évet kell a kérőlapon felüntetni, idézésnél ezeken kívül a napi dátum (esetleg tárgy) megjelölése is szükséges.

Erdélyi főkormányzések

O 188. ERDÉLYI FŐKORMÁNYSZÉK TÖRVÉNYKEZÉSI OSZTÁLYA

1861—1865

5 doboz, 1 csomó

1—5.	Tűzből mentett iratroncsok	1861—1864	5 doboz
6.	Épen maradt iratok	1861—1865	1 csomó

Az Országos Levéltárban 1956-ig őrzött, a Gubernium Judicialis osztályának 33 csomónyi anyagából csupán ez a töredék maradt meg, a többi a tűzvész alkalmával veszendőbe ment. A segédkönyvekből még töredék sem maradt meg.

E töredékanyagban polgári és büntető peres iratok maradványai vegyesen fordulnak elő. Legtöbb irat az erdélyi (marosvásárhelyi) ideiglenes kir. táblától ide felterjesztett perekkel kapcsolatos, a judiciális osztály válaszainak fogalmazványával, található ezeken kívül kancelláriai leirat büntető peres ügyben, levelezés az erdélyi legfőbb törvényszékkal, Brassó város tanácsával, a bukaresti osztrák konzulátussal, a Landes General Commando-val stb. A fennmaradt és más szekciókból előkerült kevés ép anyagban polgári, úrbéri és büntető ügyekkel kapcsolatos levelezés iratai találhatóak vegyesen, így pl. a törvényes királyi táblával, a me-

gyei bíróságokkal, a szász nemzet egyetemével, a szamosújvári fegyintézet igazgatóságával stb.

Az égett anyagban éven belüli kútfő-irattári számos rendszer nyomai találhatók (pl. III. $\frac{861}{275}$), az épen maradt iratok viszont nem kútfőkre tagolódnak, hanem a T betű, az irattári szám és az évszám kombinációjából álló jelzetet viselnek. (A T betű valószínűleg a Törvénykezési osztály rövidítése.) Mind az égett, mind az ép anyag ma évről évre, palliumokban fekszik. Ennek megfelelően a kutatás is csak a kérdéses év anyagának kikérése után, darabonkénti átnézéssel lehetséges. Kikérésnél a fond az egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint az évet kell megadni.

Erdélyi legfőbb törvényszék

O 189. ERDÉLYI LEGFŐBB TÖRVÉNYSZÉK IRATAI

1861—1867

2 doboz, 1 füzet

1—2.	Égett iratroncsok és néhány ép irat	1866—1867	2 doboz
3.	„Laistroma az ellátott legfőbb törv. széki peres ügyekhez tartozó s 1861-től 1864-ig bezárólag terjedő Előiratoknak, — a törv. Levéltárból kiadott előiratok részletes kimutatásával együtt.”	1861—1864	1 füzet

E bíróság anyagából az Országos Levéltárban 1956-ig őrzött 28 csomónyi irat római számokkal jelölt tárgyi kútfőkre, ezeken belül évek és évente újra kezdődő irattári számok szerint tagolódtak (pl. II— $\frac{1867}{554}$). Az I. kútfő iratai hiányoztak, a II. polgári ügyeket, a III. úrbéri ügyeket, a IV. büntető ügyeket, az V. pedig vegyes tárgyakat tartalmazott.

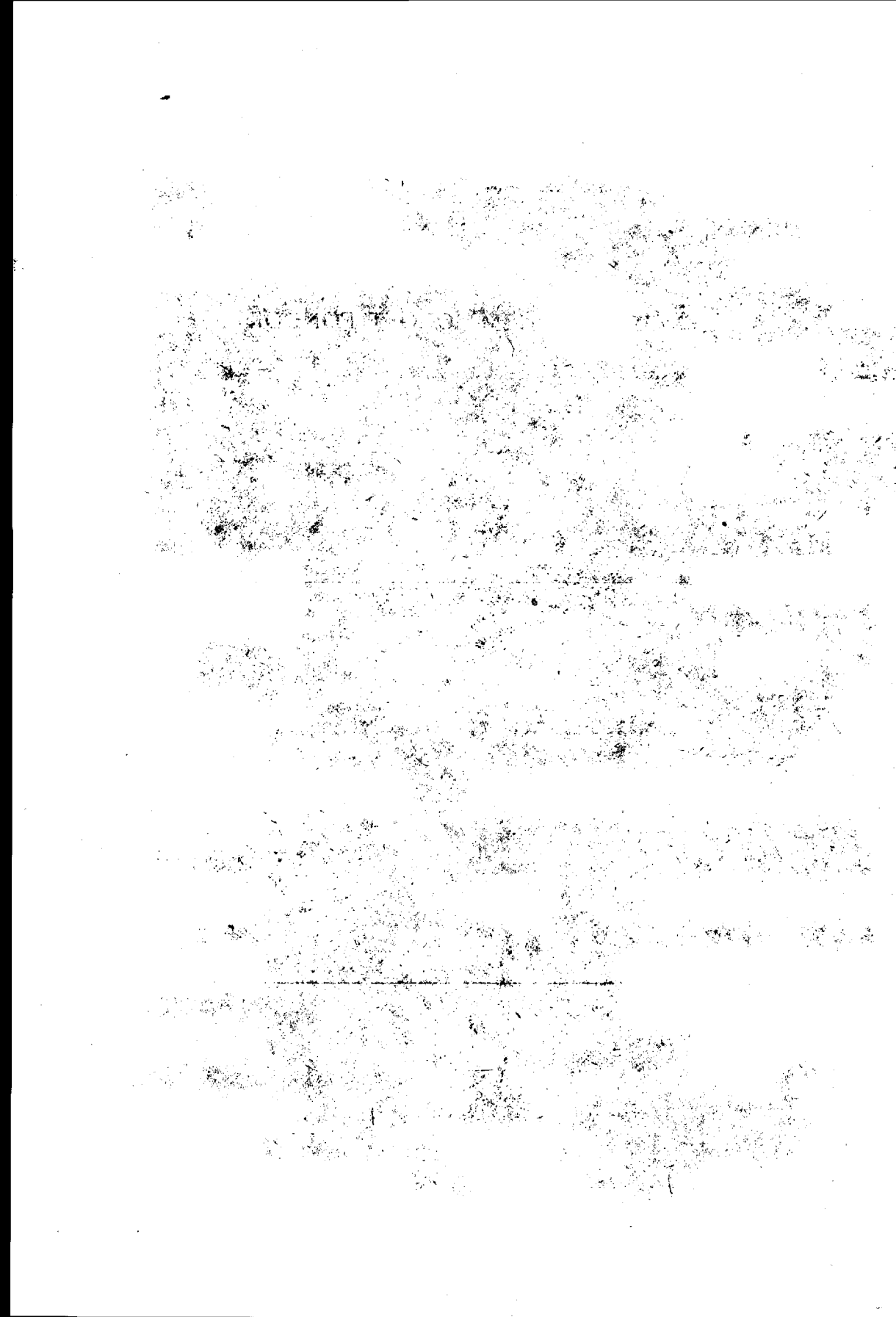
Az 1956. évi levéltári tűzvész alkalmával az iratok nagy többsége megsemmisült és csupán néhány centiméternyi roncs maradt meg belőle. Így a fond mai állományát ezek az irattöredékek, valamint más szekcióból ide helyezett néhány ép irat és egy — az előiratokat felsoroló — lajstromkönyv alkotják. Az anyag a következő tárgyú iratok maradványait tartalmazza: ülésjegyzőkönyv-kivonatokat, a törvényes királyi tábla által felterjesztett polgári és egyéb peres anyag maradványai, ugyane bíróság jelentései, igazságügyminisztériumi és guberniumi leiratok, a nagyszabeni törvényszék felterjesztése stb. E töredékanyag évek szerint palliumokban van, kutatás esetén az iratokat laponként kell átnézni.

Kikérésnél a fond az egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint az évet kell a kérelapon feltüntetni. Idézés esetén a közelebbi jelzet (kútfő, irattári szám) is megjelölendő.

HARMADIK RÉSZ

LEVÉLTÁRBA NEM SOROLT FONDOK

O 136. LEVELEKRE SZÉTHULLOTT VEGYES BÍRÓSÁGI IRATOK

1572—1868

9 csomó, 3 kötet

1—9.	Iratok	1572—1868	9 csomó
10—11.	„Polgári sortár” [irattári számkönyv]	1853—1859	2 kötet
12.	„Index actorum” [mutató]	1786	1 kötet

A II. világháború során, a budapesti hadműveletek alatt levelekre széthullott, egymással teljesen összekeveredett, mintegy 8—10 köbméternyi bírósági anyagból jelzet hiányában reponálatlanul maradt iratok. Túlnyomó részük a feudális korból, kisebb része pedig az abszolutizmus, a provizórium és a dualizmus korából származik.

Köztük a legkülönbözőbb fajta bírósági iratok, illetőleg azok töredékei találhatók. Vannak megyei és városi törvényszékektől, valamint úriszékektől származó perkiadmányok, pertesttöredékek (köztük csődpercek is), idézések, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, a kúriára fellebbezett perekkel kapcsolatos nyomtatványok, perekkel kapcsolatban beérkezett levelek (zömmel a kir. táblához), permellékletek (záloglevelek, szerződések, nyugták, összeírások, genealógiai táblák stb.), kiszakadt segédkönyvlapok és agnoszkálhatatlan vegyes tartalmú kötetek, végül három ismeretlen provenienciájú segédkönyv.

Az anyag jelzet hiánya és teljesen heterogén volta miatt nem rendezhető, kutatásra nehezen használható, legfeljebb darabonkénti átnézéssel kutatható. Az iratok kikérésénél, ill. idézésénél a fond ez egyetlen állagának törzsszámát és címét, valamint a csomó számát kell megadni.

O 138. RÉGI JOGSZOLGÁLTATÁSRA VONATKOZÓ FELJEGYZÉSEK

XVI—XIX. sz.

21 kötet

1. „Nonnulla Monumenta Juridica, id est Nonnullae Observationes, plures Instantiae, plurimi Processus. Empta per Ladislaum Kosztolány...” 1764 diebus Maii. Kézírtos. (Beérk.: 594/1951. OL sz. a.) 1 kötet
2. „Norma Procedendi pro Juratis I. T. R. Judiciariae per suam Majestatem Sacratissimam stabilita, 1815. per me Pestini descripta. Gabrielis Fogarassy, Inclytae Tabulae Regiae Judriae Notarius.” Kézírtos. (Beérk.: 594/1951. OL sz. a.) 1 kötet
3. „Synoptico Tabellica Series Processuum in Regno Nostro usu vigentium et ad materias occurrentes

- applicabilium multum lustrantium Advocatis Ungaricis sane necessaria et facilitans." Kéziratos. XVIII. sz. vége. (Beérk.: 594/1951. OL sz. a.) 1 kötet
4. Jogi formuláskönyv. Kéziratos. Rongált, az első lapok hiányzanak, címe, szerzője és keletkezési éve nem állapítható meg. XVII. század 1 kötet
- 5—8. Perekre, ügyvitelre stb. vonatkozó feljegyzések. Kéziratos. Címük nincs. XVIII. század 4 kötet
9. Magánjogi compendium. Kéziratos. Címe nincs. XVIII. század 1 kötet
10. „Summa legum”. Jogi compendium. Kéziratos. XVI. század 1 kötet
11. „Extractus Institutionum Juris Hungarici Privati.” Magánjogi compendium. Kéziratos. 1822 1 kötet
12. „Tractatus de varii generis Processuum speciebus et natura.” Jogi compendium. Kéziratos. XIX. század eleje 1 kötet
13. Georgius Fekete de Galantha: „Problematica in Jus Hungaricum Leges et Consuetudines in Regno Hungariae usitari solitas commentatio... juventutis usui proposita.” Jogi tankönyv. Kéziratos. XVIII. század második fele 1 kötet
14. „Stylus Actionum in Foris Inclyti Regni Hungariae Contradictoriis usitatarum.” Jogi formuláskönyv. Kéziratos. XVIII. század 1 kötet
15. Jogi formuláskönyv. Kéziratos. Cím, szerző és év nélkül. XVIII. század 1 kötet
16. „Planum Curiale.” Az 1769. évi Planum Tabulare egy kézirat példánya 1 kötet
17. „Planum seu Modus operandi in Judicio, qui in colligendis decisionibus curialibus per deputationem assumptus est.” Leírta Hunkár M(ihály), Pest 1772. Kéziratos. A Planum Tabulare elkészítésére vonatkozó iratok másolatai 1 kötet
18. „Extractus processuum curiae regiae.” Magánjogi perek kivonatai. Kéziratos. XVIII. század 1 kötet
19. Jogi formuláskönyv. Kéziratos. Cím, szerző és év nélkül. XVIII. század első fele 1 kötet
20. Franciscus Kazy: „Historia Regni Hungariae”. Tomus II. Nyomtatvány. Nagyszombat 1741 1 kötet
21. Benedictus Carpzovius: „Practica Nova Rerum Criminalium”. Pars II. Nyomtatvány. Hely és év nélkül 1 kötet

E gyűjtemény darabjai részint vásárlás, részint ajándékozás révén kerültek az Országos Levéltár birtokába. Különböző helyekről származnak s legtöbbjükéről a létrehozó szerv vagy személy neve sem állapítható meg. Tárgyuknál fogva kerültek a bírósági levéltárakba s minthogy ott egyik bíróság fondjába sem voltak beilleszthetők, belőlük külön fondot kellett kialakítani.

A kötetek tartalma a feudális kori jogszolgáltatás legkülönbözőbb kérdéseire vonatkozik s minthogy e művek mind szerkezetileg, mind tartalmilag többé-kevésbé eltérnek egymástól, itt csak egyenként ismertethetők.

Ad 1. Perjogi feljegyzések és iratformulák: A kir. tábla működésére tett észrevételek; III. Károly 24 pontból álló utasítása a kir. tábla számára 1724-ből (bemásolva); továbbá a peres és peren kívüli eljárásban szereplő legkülönbözőbb iratfajták szövegmintái stb.

Ad 2. A kir. táblai jurátusok részére kiadott szabályzat Fogarassy Gábor jurátus által készített másolata. Nagyrészt iratformulákat (mint esküminták, tanúkihallgatási jegyzőkönyvminták, bírói parancsminták stb.) tartalmaz. (Az ilyen iratok elkészítése, ill. letisztázása ugyanis a jurátusok feladata volt a kir. táblán.)

Ad 3. A polgári és büntetőperes eljárásban alkalmazott törvénycikkék perfajták szerinti összeállításra ügyvédek használatára. A füzet első rovatában az egyes (polgári és büntető) perfajták, illetőleg a peres eljárásban alkalmazott aktusok latin elnevezései vannak betűrendben felsorolva. A következő rovatok minden tételnél (címszónál) felsorolják a vonatkozó törvénycikkeket. (Pl. Actus maioris potentiae, Art. 15. 1486, 42. 1687, 19. 2^a 27. 3^a 1723), az ügyekben elsőfokon illetékes bírói fórumot, criminalis ügyeknél az alkalmazott büntetéseket, továbbá a fellebbezés esetén illetékes bíróságot. Az utolsó rovat perjegyzőkönyv-mintákat és észrevételeket (Observationes) tartalmaz.

Ad 4. A kötet elején genealógiai magyarázatok vannak. A latin nyelvben használatos, családi kapcsolatokra vonatkozó kifejezések magyar fordítását adja (pl. „nepos = fiú unokád”, abavunculus = ükőd ükinek atya fia” stb.). A kötet egyébként szintén jogi formuláskönyv. Mintákat közöl a peres eljárással kapcsolatban használatos iratfajtaokról. E formulák részben lefolyt perek másolatai, a peres felek nevének feltüntetésével, részben nevek nélküli, elképzelt ügyekhez készült minták. A formuláskönyvnek betűrendes mutatója van, amely a könyvnek azon lapszámára utal, ahol a vonatkozó iratformula megtalálható.

Ad 5—8. E négy kötet mind az alaki, mind az anyagi jogra vonatkozólag igen érdekes és gazdag feljegyzéseket tartalmaz a XVIII. századból. Az 5. kötet részben formuláskönyvnek is tekinthető, mivel peres iratokra vonatkozó formulákat és perjegyzőkönyv-mintákat közöl. Van a könyvben egy jogszabálygyűjtemény is, amely perfajtánként külön tartalmazza a vonatkozó jogszabályokat. Található még a kötetben egy felsorolás is azon perekről, amelyeket az alispánok vagy szolgabírák ítéleteivel szemben birtokon belül a sedriára, innen pedig birtokon kívül a kir. táblára lehet fellebbezni, továbbá arról, hogy mely perek fellebbezhetőek akár a sedriára, akár a kir. táblára birtokon belül és birtokon kívül, végül mely ügyek azok, amelyek a sedriáról nem vihetők feljebb és mely perek tartoznak kizárólag a megye ítélkezése alá. A 6. kötet általános jogi tudnivalókat tartalmaz

különböző, peres és peren kívüli jogi aktusokról (mint *statutio*, *inquisitio*, *prohibitio*, *divisio* stb.). A bíróságok (kir. tábla, ker. táblák stb.) szervezetéről, létszámáról, hatásköréről is fontos adatokat tartalmaz a könyv. A továbbiakban néhány József-kori táblázat a *judicium subalternum*-oknál és a városi törvényszékeknel levő perek számát sorolja fel 1788-ból, illetőleg a hétszemélyes és a királyi tábla, valamint a ker. táblák előtt indult stb. perekről ad kimutatást az 1785—1788. évekből. Végül van a könyvben egy, a megyéknél szedendő taxákról szóló kimutató is. A 7. és 8. kötetek a királyi jövedelmekről tartalmazzak feljegyzéseket s per kivonatokat közölnek a kir. *fiscus* által indított birtokperekben, valamint egyéb per kivonatok szövegeit örökítették meg.

Ad 9. A kötet csonka, a Liber I. (*De Personis*) hiányzik. A Liber II. (*De Rebus*) szerkezetileg fejezetekre (összesen 45 fejezet) s ezeken belül *sectió*kra és *§*-okra tagolódik. A fejezetek a feudális kori magyar magánjog említett részének szokásos címszavait ölelik fel s az anyag tárgyalásánál utalnak a vonatkozó jogszabályokra.

Ad 10. A kötet elején I. Ferdinánd különböző adományleveleinek másolatai találhatók, továbbá Kassa város polgárságának pere Alapy János és Serédy Gáspár ellen (ezek formulákként szerepelnek), továbbá a sz. kir. városokra vonatkozó törvénycikkek és II. Ulászló által 1499-ben városoknak adott kiváltságlevelek szövegei. A kötet további része a magánjogot tárgyalja a szokásos tagolásban: Liber I. *Jus personarum*. Liber II. *Jus rerum*, Liber III. *De actionibus*. Ezek után a kötet büntetőjogi *compendium*ot ad, végül pedig néhány pápai oklevélnek és II. Ulászló 1500. évi *decretum*ának szövegét tartalmazza.

Ad 11. A kötet a magánjogot az előző kötet magánjogi részéhez hasonló tagolásban tárgyalja.

Ad 13. Fekete György munkáját később Csaplovics János átdolgozta és „*Problemata juridica*” cím alatt 1814-ben nyomtatásban kiadta.

Ad 14. A formuláskönyv a per kivonatokat bíróságok szerint csoportosítva közli.

Ad 15. A kötet három részből és függelékből áll. Az első rész címe: *De certificationibus*, a másodiké: *De mandatis*, a harmadiké: *De diversis testimonialibus litteris, quae sub authentico suae Majestatis Sanctissimae Regio judiciali et authentico sigillo extradari consueverunt*. A függelék a kúriai kiadóhivatal számára szükséges kiadványmintákat közöl.

Ad 16. A *Planum Tabulare* más kéziratos és nyomtatott példányait lásd a kúriai levéltár O 39 *Decisiones curiales* c. állagában. Az itt őrzött kötet szövege az ottaniakétól némileg eltér.

Ad 19. A kötet két részből áll. Az 1—324. lapokon különböző fajta *mandatum*ok másolatai, az 551. laptól kezdve pedig különböző per fajták kivonatai találhatók. A kötet végén mutató utal az egyes másolatok, illetőleg kivonatok lap számára. A 325—550. lapokat eredetileg üresen hagyták, a 395—447. lapokra 1904 táján ceruzával különböző találmányok leírását és rajzait jegyezte be valaki.

A kötetekben való kutatás a fenti tartalmi áttekintés alapján és az egyes kötetekben található mutató felhasználásával lehetséges. Kikérés vagy idézés esetén a fond ez egyetlen állaga nevét és törzsszámát, valamint a könyv címét kell megadni.

1.	Stylus Diversorum Mandatorum Litterarum item et Instantiarum	é. n. 1 kötet
2.	Stylus Actionum diversarum tam Tabularium, quam Comitatusium	é. n. 1 kötet
3.	Tractatus de Processibus causerum Fori Comitatensis	é. n. 1 kötet
4.	Juris Hungariae Publici... Pars Prima	é. n. 1 kötet
5.	Principia Juris Hungarici	é. n. 1 kötet

A fenti kötetek a Fejér megyei Aba községhez tartozó bodakajtor-felsőszentiváni kastély könyvtárának 1938. évi aukcióján, az Árverési Csarnokban történt megvásárlás útján kerültek az Országos Levéltárba, s a kúriai levéltárhoz kapcsolódó tartalmuknál fogva. Minthogy a fenti 5 kötet a kúriai levéltár egyik állagába sem volt beilleszthető, ezeket külön fondként tartjuk nyilván. (A velük együtt megvásárolt többi 31 kötet kúriai eredetűnek bizonyult, s e levéltárban a megfelelő helyekre beosztott. Ld. 214/1938. OL. sz.)

A kötetek tartalma a következő:

Ad 1. Jogi formuláskönyv, amely tartalmát tekintve három részből áll. Az I. rész a peres eljárással kapcsolatban előforduló bírói parancsok szövegmintáit tartalmazza. A II. részben a peres és peren kívüli eljárással kapcsolatos egyéb iratfélések (idézőlevelek, kezeslevelek, záloglevelek stb.) formulái találhatók. A III. rész néhány folyamodványmintát ad (a helytartótanácshoz, a királyhoz, megyéhez, úriszékhez stb.).

Ad 2. A kötetnek mintegy felét keresetlevél-formulák alkotják, melyek a legkülönbözőbb ügyekre terjednek ki s különböző fórumokhoz (kir. tábla, ker. táblák, megyei és városi törvényszék stb.) vannak címezve. A könyv további részében a kúrián 1758—1760 körül tárgyalt perek extractus-szövegei, továbbá kir. táblai rescriptum-fogalmazványok szövegei találhatók. A kötet végén törvénygyűjtemény van, amely a különböző perfajták szerint az odavonatkozó jogszabályokat adja.

Ad 3. A kötet tulajdonképpen 5 részből áll:

a) Tractatus de Processibus Fori comitatensis. A megyét, mint bírósági fórumot, s annak működését ismerteti, felsorolja a megyei joghatóság alá tartozó pereket, s azoknak egyes fázisait. Bőségesen található az anyagban mandatum és egyéb perbeli iromány formulája is.

b) Practica Methodus Jurium et Consuetudinum... etc. Felsorolja a perfajtákat s a velük kapcsolatos perbeli aktusokat, a vonatkozó jogszabályokra tett utalással. Bíróságtípusonként ismerteti a peres eljárásban követendő gyakorlatot, formulákkal illusztrálva. (Az anyaghoz mutató van.)

c) Praeliminaria ad Notitiam diversarum Causarum distinctique Fori Proces-

suum stb. Bevezetés a kir. táblához, a ker. táblához és a megyei fórumokhoz tartozó különféle perek ismertetéséhez.

d) *Observationes in Tripartitum Opus Juris consuetudinarii Inelyti Regni Hungariae per Commissionem Systematicam in Articulo 24. Anni 1714. fundatum Anno 1717. Posonii celebratam elaboratae.* Az 1714:24. tc. alapján kiküldött *Commissio Systematica* által kidolgozott észrevételek a *Tripartitum*ról. A bizottság az észrevételeket a Hármaskönyv részeihez és címeihez kapcsolódva teszi meg. (Ezzel teljesen megegyező szövegű másik példány található a Regn. It. Lad. Q jelzet „F” csomójában.)

e) *Summarius Discursus de Caducitatibus Colonorum et aliorum Ignobilium ac in eorundem substantia Dominorum Terrestrium successione Juribusque nonnullis eatenus Dominos Terrestres respicientibus.* E részben a jobbágyok és más nem nemesek hagyatékáról s megszakadásuk esetén a földesurak öröklési jogáról van szó.

Ad 4. E kötet tartalma szintén 5 részre osztható: Magyar közjogi compendium. Szerkezetiileg részekre, s azokon belül címekre tagolódik. Az I. rész a királyról, a király felségjogairól, a korona jövedelmeiről, s azok igazgatásának módjáról stb. közöl összefoglaló jogi ismertetést. A II. rész az ország igazgatásáról és közjogi méltóságairól, az egyház állapotáról és annak előjáróiról, a nemességről, a bírósági szervezetről stb. ad összefoglaló tájékoztatást. A kötet további részeiben az „in Puncto Materiae Juridicae” gr. Dőry Ferenc elnöklete alatt 1768-ban kiküldött kúriai bizottság levelezését és opinióit találjuk az 1768—1770. évekből.

Ad 5. Magyar közjogi és magánjogi compendium. A kötet fejezetekre, s azokon belül címekre tagolódik. Az I. fejezet a közjogot, a következő fejezetek (II—IV.) a magánjogot s az V. fejezet az eljárásjogot tárgyalja. A kötetek anyagában való kutatás a fenti áttekintés alapján, a megfelelő kötet kikérésével és laponkénti átnézésével lehetséges.

O 140. PECSÉTNYOMÓK

1845—1872

3 doboz, 1 kötet

1—3.	Tűzből kimentett pecsétnyomók	1845—1872	3 doboz
4.	Pecsétnyomók feliratainak jegyzéke	é. n.	1 kötet

A gyűjtemény a késői feudalizmus utolsó éveiben, az 1848/49. évi polgári forradalom és szabadságharc idején, majd az abszolutizmus és a provizórium korában, illetőleg a dualizmus korának első éveiben működött, nagyobb részben különböző szintű jogszolgáltatási és büntetésvégrehajtási hatóságok (bírószékek, ügyészségi szervek, árvabizottmányok, fegyintézetek) és hivatalos személyek (országos nagybírák, bírósági végrehajtók, közjegyzők stb.), kisebb részben pedig politikai és közigazgatási szervek és hivatalos személyek (*Cancellaria Regia Hungarica Aulica*,

jász-kun kerületi kapitányság, másodalispán), valamint egyéb szervek és személyek (az erdélyi Landesgesetzblatt szerkesztősége, jegyzői kamara, levéltár, egyházi iskola, az uralkodó, megyei várnagy stb.) tűzvészéből kimentett pecsétnyomóit tartalmazza.

Az 1956. évi tűzvész előtt a pecsétnyomók gyűjteménye jóval nagyobb volt a mainál, ahhoz jegyzékek, pecsétnyomók mintáját tartalmazó könyv, festékpárnák (a gumi pecsétnyomókhöz), tinta stb. tartozott. A tűzvész alatt e tartozékok mind megsemmisültek és elégték a gumi pecsétnyomók teljesen, valamint a fémpecsétnyomók fából készült fogantyúi is. A tűzből — magától értetődően — csupán a pecsétnyomók fémrészeit sikerült kimenteni, de az égés, valamint a tűz oltása következtében azok égési termékekkel és rozsdával szennyeződtek. Ezek kisebb részét előbb az Országos Levéltár restauráló műhelyében némileg megtisztították, majd a Magyar Nemzeti Múzeum restauráló műhelyében véglegesen konzerválták. E 437 darab fém pecsétnyomóból és az azokhoz készült jegyzékből áll e fond mai anyaga. A fém pecsétnyomók tönkrement nagyobbik része 1969-ben kiselejtezésre került.

A pecsétnyomók jelentős részének történeti forrásértéke csekély és csupán pecsét-tani vagy muzeális szempontból bír jelentőséggel. Néhány pecsétnyomó azonban hivataltörténeti értékűnek tekinthető, különösen azoké a szerveké amelyeknek a tűzvész alkalmával az összes iratai elpusztultak és a szervek működését, ill. annak székhelyét csak közvetett módon, hosszadalmas kutatómunkával lehet rekonstruálni.

A pecsétnyomók sorszámkat kaptak.

Kutatásnál a jegyzékből kell kiindulni és annak alapján lehet az egyes pecsétnyomók sorszámaikat megállapítani.

O 211. VEGYES EREDETŰ PERES IRATOK GYŰJTEMÉNYE

XVI—XIX. sz.

2 csomó

1.	Vegyes peres iratok	XVI—XIX. sz.	1 csomó
2.	Tűzből mentett irattöredékek	XVIII—XIX. sz.	1 csomó

Az ide sorolt iratok első csomójában vásárlás útján az Országos Levéltár tulajdonába került olyan peres iratok találhatóak, amelyek a bírósági levéltárak addigi fondjaiba nem voltak besorolhatóak, s amelyek új szervek kialakítására sem voltak alkalmasak. Így belőlük gyűjtemény jött létre, amelynek gyarapodására — újabb vásárlások vagy esetleges ajándékozás révén — még számítani lehet. E csomó a következő tárgyú peres iratokat tartalmazza:

a) Stuhlmüller Dávid és társai pere Lányi Mihály ellen Szepes vármegye szolgabírói ítélőszéke előtt, zálogvisszaváltás ügyében (1812)

b) özv. Schmidt Pálnénak Rakovszky József ellen Gömör és Kishont vármegye szolgabírói ítélőszéke előtt 1823-ban indított világos adóssági pere

c) Rózsa Sándor 1869. évi vallomásának jegyzőkönyve, a vádlott keresztelési anyakönyvi kivonatával

d) Egyes hadbíróságoknak az 1848/49. évi szabadságharcban részt vett több személy ellen hozott (jórészt halálos) ítéleteiről készített másolatok

e) A Dolinay Péter kir. biztos által Szatmár vármegye egyes községeiben lefolytatott vizsgálatok iratai (1862—1863)

f) A sepsiszentgyörgyi Landesgericht néhány irata (1852—1854)

g) Vegyes provenienciájú iratok 1786—1856

h) Jajce várában 1526 körül felvett magyar nyelvű, glagolita betűkkel írt leltár. A második csomóba olyan tűzből mentett irattöredékek kerültek, amelyek provenienciája nem volt megállapítható.

A kutatás az első csomóban tételenként, a másodikban a teljes anyag átnézésével lehetséges.

Kikérésnél, ill. idézésnél a fond ez egyetlen állaga törzsszámát és címét s az első csomó esetében a tétel betűjelét kell megadni.

O 226. KENDELÉNYI FERENC IRATHAGYATÉKA

1725—1886

1 csomó

1. Iratok 1725—1886 1 csomó

Kendelényi Ferenc (1813—1886) az Országos Levéltár újjászervezése (1875) előtt a régi kúriai levéltár előadója, később országos allevéltárnok hivatali működése során létrejött iratok és feljegyzések. Az iratanyag a következő részekből áll:

a) „Bűnvádi jegyzetek” 1791—1844. Kendelényi által készített kimutatások a kúria O 29. törzsszámú állagában (Extractus processuum criminalium) található bűnvádi perkivonatokról, az alábbi adatokkal: a perkivonat száma, a ki nem selejtezett perkivonatok megjelölése, a perben szereplő büntett minősége, az eljáró bíróság által kiszabott ítélet, a kir. tábla ítélete, a hétszemélyes tábla ítélete, az év, amelyben a kúria a pert felülvizsgálta.

b) Kiselejtezett bűnvádi perkivonatok jegyzékei 1790—1833.

c) Kendelényi jegyzetei: a Processus tabulares állagából (O 18) kiírt archontológiai, genealógiai stb. adatok.

d) Kendelényi különböző tárgyú adatfeltáró cédulái, mutatói, összeállításai.

e) A kúriai levéltár Kendelényi által készített leltárai, az abszolutizmus-kori törvényszékek iratainak selejtezési jegyzékei, Kendelényi és Varga kimutatása az Inquisitiones juratorum (O 4) állagban tárgyalt bűnügyek fajtáiról.

f) A Bach-kori bíróságok elnöki iratainak jegyzéke.

g) „Status personalis curiae regiae” 1725—1837: történeti áttekintés a kúria személyi állományának változásairól, a vonatkozó rendeletekre való utalással, az illetménykiszabatokról.

Kutatás a csomó átnézésével történhet.

O 227. VARGA ENDRE IRATHAGYATÉKA

1874—1972

8 csomó

1.	Varga Endre személyes feljegyzései, az Országos Levéltár bírósági osztályának, majd bírósági csoportjának irattára	1951—1972	1 csomó
2.	A volt bírósági osztály, majd az „O” szekció állagjegyzékei és áttekintő raktári jegyzékei	1874—1966	1 csomó
3.	a) Varga Endre: Magyar jogszolgáltatás szervezete [kéziratos vázlat] b) Varga—Párdányi: Elpusztult, jelentősen megcsonkult vagy az „O” szekcióban már nem található állagok ismertető leltárlapjai	1959—1966	
	c) Fényképmások a kúria Processus appellati O 21 állag 5 — 1899 sz. periratának egyes oldalairól		1 csomó
4.	Varga—Párdányi: A bírósági levéltárak alapleltárának gépirata	1951—1952	1 csomó
5.	Varga—Veres: A bírósági levéltárak ismertető leltára az 1957—1966 közötti állapot szerint [gépirat]	1959—1966	1 csomó
6—8.	Előmunkálatok a bírósági levéltárak leltáraihoz [jegyzetek, fogalmazványok]		3 csomó

Az irathagyatékot Varga Endrének (1901—1973) és munkatársainak, Párdányi Miklósnak (1906—1956), majd Veres Miklósnak (1921—1977) a bírósági levéltárak anyagában végzett hivatali munkájuk során létrejött feljegyzései és levéltári segédletei, valamint a Varga Endre által oktatási célokra készítettett fényképmások alkotják. Az anyag csomónkénti átnézéssel kutatható.

O 228. WENZEL GUSZTÁV GYŰJTEMÉNYE

1527—1777

2 csomó

1—2. Iratmásolatok

1527—1777

2 csomó

Mohács utáni oklevelek zömmel a kir. tábla jegyzői által a 18. században hitelesített másolatai. A gyűjtemény az Országos Levéltár „R” szekciójából került át a bírósági levéltárak anyagába. A másolatok időrendben vannak elhelyezve. Segédlet nincs hozzájuk. Az anyag csomónkénti átnézéssel kutatható.

MELLÉKLETEK

1. SZ. MELLÉKLET

1952 előtt (valószínűleg a II. világháború alatt) elpusztult bírósági irategyűtesek

Az irategyűttes neve	Az irategyűttes terjedelme (fm)
Landesgericht Temesvár Praes.	0,58
Comitatsgericht Ipolyság Praes.	0,98
Comitatsgericht Liptószentmiklós Praes.	0,60
Städtisch Delegirtes Gericht für die Franz- und Josephstadt, bzw. Theresien- und Josephstadt Pesth Praes.	0,25
Staatsanwaltschaft Ipolyság Praes.	0,18
Staatsanwaltschaft Pesth	0,18
Staatsanwalts-Substitut Comorn, Praes.	0,18
Grundbuchs Senat Lewenz Praes.	0,36
Grundbuchs Senat Miskolc Praes.	0,36
Grundbuchs Senat Szegedin Praes.	0,10
Telekkönyvi kimutatókönyvek Sopron	
M. kir. telekkönyvi igazgatóság Debrecen	0,13
M. kir. telekkönyvi igazgatóság Eperies	0,13
Waisen Commission Pesth, Praes.	0,13
Waisen Commission Kecskemét, Praes.	0,18
Waisen Commission Stuhlweissenburg, Praes.	0,30
Urbarial Gericht Bistritz Praes.	0,20
Bach-kori erdélyi bíróságok anyagából származó füzetek	0,18
Kir. személynök elnöki irodája	1,80
Jogsabályok, körrendeletek	0,36
Országgyűlési kiadványok és törvényszövegek stb.	0,50
Igazságügyminisztérium múzeumának őrzésre átvett levéltári anyaga	0,38
Törvényszéki cégjegyzékek	0,36
Selejtezésből visszamaradt Bach-kori iratok és segédkönyvek	13,20
Vegyes Bach-kori és provizorium-kori anyag	0,36
Budai belvárosi járásbíróság és Budai külvidéki városilag kiküldött járásbíróság, eln.	0,10
M. kir. pénzügyi főtörvényszék	0,10
Összesen	22,18

E felsorolás csak megközelítően pontos, mivel azt az 1952-ben sokszorosításban kiadott alapleltárban nem szereplő — régebben készült — leltárlapok alapján állítottuk össze.

2. SZ. MELLÉKLET

A bírósági levéltárak 1956. évi tűzvész alkalmával teljesen elpusztult irategyüttese

Alap- leltári szám	Az irategyüttes (fond, állag) neve	Az irat- együttes terjedelme (fm)
165	Justizministerium Abteilung Serbien	7,00
166	Justizministerium Abteilung Siebenbürgen	0,16
171	Oberlandesgericht Pesth, Delegirte Abteilung	0,63
179	Oberlandesgericht Grosswardein	4,50
185	Landesgericht Pesth, Delegirte Abteilung	3,56
189	Comitatsgericht Kecskemét, Praes.	3,45
198	Comitatsgericht Unter Kubin Praes.	3,08
201	Landesgericht Oedenburg, Praes.	4,20
202	Comitatsgericht Fünfkirchen, Praes.	8,00
203	Comitatsgericht Steinamanger, Praes.	5,60
204	Comitatsgericht Raab, Praes.	5,58
206	Comitatsgericht Szegzárd, Praes.	2,10
207	Comitatsgericht Weszprim, Praes.	1,68
208	Comitatsgericht Zala Egerszegh, Praes.	4,45
210	Comitatsgericht Rima Szombath, Praes.	0,40
212	Landesgericht Grosswardein, Praes.	10,80
213	Comitatsgericht Debreczin, Praes.	5,04
214	Comitatsgericht Arad, Praes.	5,60
216	Comitatsgericht Nagy Kálló, Praes.	3,00
217	Comitatsgericht Szathmar, Praes.	6,50
218	Kreisgericht Gross Becskerek, Praes.	2,40
219	Kreisgericht Lugos, Praes.	2,87
220	Kreisgericht Neusatz, Praes.	2,10
221	Kreisgericht Zombor, Praes.	4,85
222	Bezirksgericht Ofen, Praes.	0,15
223	Bezirksgericht Gran, Praes.	4,00
224	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Pesth, Inneren- und Leopoldstadt Praes.	1,90
225	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht für Übertretungen Pesth, Praes.	0,15
226	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Szegedin, Praes.	0,75
227	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Erlau, Praes.	0,20
228	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Kecskemét, Praes.	0,18
229	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Stuhlweissenburg, Praes.	0,38
230	Bezirksgericht Szolnok, Praes.	0,20
231	Delegirter Strafsenat Félegyháza, Praes.	0,10
232	Waisen Kommission Jászberény, Praes.	0,10
233	Delegirtes Bezirksgericht Jászberény, Praes.	0,10
234	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Pressburg, Praes.	0,56
235	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Schemnitz, Praes.	1,85
236	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Neusohl, Praes.	0,75
237	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Neutra, Praes.	0,20
238	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Trenchin, Praes.	0,18
239	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Tyrnau, Praes.	0,12
240	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Oedenburg Praes.	0,20
241	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Fünfkirchen, Praes.	0,35

2. SZ MELLÉKLET FOLYTATÁSA

Alap- leltári szám	Az irategyüttes (fond, állag) neve	Az irat- együttes terjedelme (fm)
242	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Güns, Praes.	0,35
243	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Wespriem, Praes.	0,10
244	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Grosswardein, Praes.	0,56
245	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Debreczin, Praes.	0,55
246	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Arad, Praes.	0,18
247	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Szathmar, Praes.	0,55
248	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Gross Beckserek, Praes.	0,70
249	Städtisch Delegirtes Bezirksgericht Maria Theresiopel, Praes.	0,56
252	Oberstaatsanwaltschaft Eperies, Praes.	14,40
253	Oberstaatsanwaltschaft Grosswardein, Praes.	2,00
255	Oberstaatsanwaltschaft Hermannstadt, Praes.	0,35
257	Staatsanwaltschaft Pesth, Praes.	0,40
259	Staatsanwaltschaft Erlau, Praes.	0,37
260	Staatsanwaltschaft Kecskemét, Praes.	0,17
261	Staatsanwaltschaft Stuhlweissenburg, Praes.	0,18
262	Staatsanwaltschaft Szolnok, Praes.	0,56
263	Staatsanwaltschaft Pressburg, Praes.	0,38
264	Staatsanwaltschaft Balassa Gyarmath, Praes.	0,18
265	Staatsanwaltschaft Neu-Sohl, Praes.	0,36
266	Staatsanwaltschaft Aranyos Maróth, Praes.	0,30
267	Staatsanwaltschaft Neutra, Praes.	0,18
268	Staatsanwaltschaft Unter Kubin, Praes.	0,16
270	Staatsanwaltschaft Skalitz, Praes.	0,12
271	Staatsanwaltschaft Tyrnau, Praes.	0,14
272	Staatsanwaltschaft Oedenburg, Praes.	0,15
273	Staatsanwaltschaft Steinamanger, Praes.	0,15
274	Staatsanwaltschaft Beregszász, Praes.	0,36
275	Staatsanwaltschaft Rima-Szombath, Praes.	0,35
276	Staatsanwaltschaft Marmaros-Szigeth, Praes.	0,18
277	Staatsanwaltschaft Ungwar, Praes.	0,35
278	Staatsanwaltschaft Leutschau, Praes.	0,18
279	Staatsanwaltschaft Grosswardein, Praes.	2,20
280	Staatsanwaltschaft Debreczin, Praes.	0,35
281	Staatsanwaltschaft Arad, Praes.	0,18
282	Staatsanwaltschaft Gyula, Praes.	0,36
283	Staatsanwaltschaft Nagy Kálló, Praes.	0,18
284	Staatsanwaltschaft Szathmar, Praes.	0,35
285	Staatsanwaltschaft Temeswar, Praes.	0,18
286	Staatsanwaltschaft Gross Beckserek, Praes.	0,18
287	Staatsanwaltschaft Lugos, Praes.	0,38
288	Staatsanwaltschaft Neusatz, Praes.	0,20
289	Staatsanwaltschaft Zombor, Praes.	0,20
292	Grundbuchs Direction Grosswardein, Praes.	7,30
293	Grundbuchs Direction Temeswar, Praes.	8,20
295	Grundbuchs Senat Gran, Praes.	0,60
296	Grundbuchs Senat Erlau, Praes.	0,36
297	Grundbuchs Senat Stuhlweissenburg, Praes.	0,17

2. SZ. MELLÉKLET FOLYTATÁSA

Alap leltári- szám	Az irategyüttes (fond, állag) neve	Az irat- együttes terjedelme (fm)
298	Grundbuchs Senat Jászberény, Praes.	0,09
299	Telekkönyvi hivatal Kecskemét, Praes.	0,18
	Telekkönyvi hivatal Kecskemét, Praes.	0,35
300	Grundbuchs Senat Balassa Gyarmath Praes.	0,75
301	Oberleitendes Grundbuchscommissariat Neutra Praes.	0,20
302	Grundbuchs Senat Unter Kubin, Praes.	0,75
303	Grundbuchs Senat Lewenz, Praes.	0,40
304	Grundbuchs Senat Oedenburg, Praes.	0,20
305	Grundbuchs Senat Fünfkirchen, Praes.	0,36
306	Grundbuchs Senat Steinamanger, Praes.	0,40
308		
309	Grundbuchs Senat Weszprim, Praes.	0,10
310	Grundbuchs Senat Grosswardein, Praes.	0,38
311	Grundbuchs Senat Debreczin, Praes.	0,18
312	Grundbuchs Senat Gyula, Praes.	0,37
313	Grundbuchs Senat Nagy Kálló, Praes.	0,37
314	Grundbuchs Senat Szathmar, Praes.	0,18
315	Grundbuchs Commissariat Lugos	0,15
316	Oberstes Urbarial Gericht Praes.	1,10
317	Oberstes Urbarial Gericht	10,35
318	Urbarial Obergericht Ofen, Praes.	2,10
319	Urbarial Obergericht Ofen	5,40
320	Urbarial Obergericht Pressburg, Praes.	4,20
321	Urbarial Obergericht Pressburg	6,90
322	Urbarial Obergericht Oedenburg, Praes.	1,72
323	Urbarial Obergericht Oedenburg	5,96
324	Urbarial Obergericht Kaschau, Praes.	3,65
325	Urbarial Obergericht Kaschau	8,40
326	Urbarial Obergericht Grosswardein, Praes.	3,15
327	Urbarial Obergericht Grosswardein	4,80
328	Urbarial Obergericht Temeswar, Praes.	0,50
329	Urbarial Obergericht Temeswar	3,00
330	Urbarial Gericht Pesth, Praes.	1,10
331	Urbarial Gericht Kecskemét, Praes.	1,30
332	Urbarial Gericht Miskolcz, Praes.	1,50
333	Urbarialgericht Szolnok, Praes.	0,56
334	Urbarialgericht Szegedin, Praes.	0,38
335	Urbarialgericht Gran, Praes.	0,58
336	Urbarialgericht Erlau, Praes.	0,58
337	Urbarialgericht Stuhlweissenburg Praes.	0,55
338	Urbarialgericht Pressburg, Praes.	0,76
339	Urbarialgericht Unter Kubin, Praes.	0,92
340	Urbarialgericht Aranyos Maróth, Praes.	0,18
341	Urbarialgericht Ipolyság, Praes.	1,00
342	Urbarialgericht Komorn, Praes.	0,55
343	Urbarialgericht Liptószentmiklós, Praes.	0,52
344	Urbarialgericht Balassa Gyarmath, Praes.	0,55

2. SZ. MELLÉKLET FOLYTATÁSA

Alap- leltári szám	Az irategyüttes (fond, állag) neve	Az irat- együttes terjedelme (fm)
345	Urbarialgericht Tyrnau, Praes.	0,76
346	Urbarialgericht Neu-Sohl, Praes.	0,78
347	Urbarialgericht Trenchin, Praes.	1,30
348	Urbarialgericht Oedenburg, Praes.	0,36
349	Urbarialgericht Fünfkirchen, Praes.	0,40
350	Urbarialgericht Steinamanger, Praes.	0,36
351	Urbarialgericht Raab, Praes.	0,36
352	Urbarialgericht Kaposvár, Praes.	0,38
353	Urbarialgericht Szegzard, Praes.	0,35
354	Urbarialgericht Weszprim, Praes.	0,34
356	Urbarialgericht Zala Egerszeg, Praes.	0,70
357	Urbarialgericht Kaschau, Praes.	0,56
358	Urbarialgericht Beregszász, Praes.	1,10
359	Urbarialgericht Rima Szombath, Praes.	1,08
360	Urbarialgericht Marmaros Szigeth, Praes.	0,70
361	Urbarialgericht Eperies, Praes.	0,70
362	Urbarialgericht Unghwar, Praes.	0,75
363	Urbarialgericht Sátoralja Ujhely, Praes.	1,10
364	Urbarialgericht Leutschau, Praes.	1,15
365	Urbarialgericht Grosswardcin, Praes.	1,20
366	Urbarialgericht, Debreczin, Praes.	1,15
367	Urbarialgericht Arad, Praes.	0,95
368	Urbarialgericht Gyula, Praes.	0,18
369	Urbarialgericht Nagy Kálló, Praes.	0,35
370	Urbarialgericht Szathmár Németi, Praes.	1,10
371	Urbarialgericht Temeswar, Praes.	0,50
372	Urbarialgericht Neusatz, Praes.	0,38
373	Urbarialgericht Zombor, Praes.	0,35
374	A pesti bíróságok anyagának az alkotmányos bíróságok részére történt átadásával kapcsolatos iratok	0,10
375	Bujanovics János cs. k. közjegyző irathagyatéka	0,18

3. SZ. MELLÉKLET

A tűzvész után más országnak, más hazai levéltárnak átadott, illetőleg az Országos Levéltár más szekciójába besorolt irategyüttesek

Törzsszám	Az irategyüttes (fond, állag) neve	Az irategyüttes terjedelme (fm)		Átvevő ország, levéltár (szekció)
		át- adás- kor	tűz- vész előtt	
O 60	Mappae originales	2,00	2,00	Magyar Országos Levéltár „S” szekció
O 126	Kir. és országos legfőbb fegyelmi bíróság	0,20	0,50	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 127	Országbíró, Kúria mint semmitőszék elnöke	3,50	3,50	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 128	Kúria mint legfőbb ítélőszék elnöke	5,70	5,70	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 129	Kúria fegyelmi bírósága, kisebb tanács	3,60	3,60	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 130	Kúria fegyelmi bírósága, nagyobb tanács	0,10	0,10	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 131	Kúria alapítványi bizottsága	2,10	2,10	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 132	Budapesti ítélőtábla	54,09	158,30	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 133	Budapesti ügyvédvizsgáló bizottság	2,60	2,60	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 134	Nagyszombati ideiglenes vegyes királyi bíróság	0,60	0,60	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 135	Kőszegi ideiglenes vegyes királyi bíróság	0,10	0,10	Magyar Országos Levéltár „K” szekció
O 137	Pestvárosi büntetőtörvénykezési iratok	0,50	0,50	Budapest Főváros Levéltára
O 158	Landesgericht Pressburg Praes.	0,03	4,50	Csehszlovákia
O 161	Comitatsgericht Neu-Sohl Praes.	0,05	7,70	Csehszlovákia
O 162	Comitatsgericht Aranyos Maróth Praes.	0,04	2,00	Csehszlovákia
O 163	Comitatsgericht Neutra Praes.	0,02	9,00	Csehszlovákia
O 164	Comitatsgericht Trenchin Praes.	0,03	8,60	Csehszlovákia
O 165	Landesgericht Kaschau Praes.	0,01	0,20	Csehszlovákia
	Összesen	75,27	211,60	

4. SZ. MELLÉKLET

Mikrofilmeken őrzött bírósági iratok

A tűzből mentett iratok második átselejtezése 1978-ban fejeződött be. Ekkor a kiselejtezett iratroncsokról mikrofilmfelvételek készültek, ezeket az Országos Levéltár Filmtárában („X” szekció) őrzik. Néhány égett fond teljes anyagát ki kellett selejtezni, e fondok ma már az „O” szekcióban megszünteknek számítanak, a Filmtárban azonban a róluk készült mikrofilmek megtalálhatók. Alább azoknak a bírósági fondoknak és állagoknak a jegyzékét közöljük, amelyek anyaga részben vagy teljesen kiselejtezésre került és ma már csak mikrofilmjeik kutathatók.

a) Meglevő bírósági fondok és állagok, amelyek kiselejtezett iratairól 1975-ben mikrofilmfelvételek készültek

Törzsszám	A fond vagy állag címe
O 194	<i>Tiszán inneni kerületi tábla</i>
O 142	<i>Justizministerium, Akten „Ungarn”</i>
O 143	<i>Oberster Gerichts- und Cassationshof, Registrators-Abtheilung „Ungarn”</i>
O 144	<i>Oberster Gerichts- und Cassationshof, Registrators-Abtheilung „Siebenbürgen”</i>
O 145	<i>Oberlandesgericht Pesth, Praesidium</i>
O 146	<i>Oberlandesgericht Pressburg, Praesidium</i>
O 147	<i>Oberlandesgericht Oedenburg, Praesidium</i>
O 148	<i>Oberlandesgericht Eperjes, Praesidium</i>
O 150	<i>Oberlandesgericht Temesvár, Praesidium</i>
O 152	<i>Landesgericht Pesth, Praesidium</i>
O 170	<i>Kreisgericht Marosvásárhely</i>
O 176	<i>Grundbuchs-Direction Oedenburg, Praesidium</i>
O 183	<i>Visszaállított kir. kúria, a hétszemélyes tábla ülésjegyzőkönyvei</i>
O 186	<i>Visszaállított kir. kúria, polgári osztály</i>
O 138	<i>Régi jogszolgáltatásra vonatkozó feljegyzések</i>

b) Megszűnt bírósági fondok és állagok, amelyek kiselejtezett iratairól 1975-ben mikrofilmfelvételek készültek

Törzsszám	A fond vagy állag címe
O 149	<i>Oberlandesgericht Grosswardein, Praesidium</i>
O 151	<i>Landesgericht Ofen, Praesidium</i>
O 153	<i>Comitatsgericht Miskolcz, Praesidium</i>
O 154	<i>Comitatsgericht Szegedin, Praesidium</i>
O 156	<i>Comitatsgericht Stuhlweissenburg, Praesidium</i>
O 157	<i>Comitatsgericht Jászberény, Praesidium</i>
O 168	<i>Delegirter Strafsenat Félegyháza, Praesidium</i>
O 167	<i>Comitatsgericht Gyula, Praesidium</i>
O 172	<i>Staatsanwaltschaft Ofen, Praesidium</i>
O 173	<i>Staatsanwaltschaft Miskolcz, Praesidium</i>
O 174	<i>Grundbuchs-Direction Pesth, Praesidium</i>
O 175	<i>Grundbuchs-Direction Pressburg, Praesidium</i>
O 178	<i>Grundbuchs-Senat Raab</i>
O 179	<i>Oberstes Urbarial-Gericht, Praesidium</i>
O 180	<i>Urbarial-Obergericht Ofen</i>
O 182	<i>Urbarial-Gericht Ungarisch-Altenburg, Praesidium</i>
O 184	<i>Visszaállított kir. kúria, erdélyi osztály</i>
O 185	<i>Visszaállított kir. kúria, váltóosztály</i>
O 193	<i>Börtönügyi Múzeum</i>

[The page contains extremely faint and illegible text, likely due to low contrast or poor scan quality. The text is arranged in several paragraphs, but no specific words or phrases can be discerned.]

MUTATÓK

A mutató nem tartalmazza a bírósági levéltárak iratanyagában érintett minden tárgyat, csak az állagokban példaképpen kiemelt egyes perek tárgyára utal. Ebben a keretben nem is volna lehetséges más, hiszen a jogesetek az állam, a társadalom minden életmegnyilvánulását feltárják, ilyen részletes ismertetés egy forráskiadvány feladata.

A kötet bevezető tanulmányához és az egyes levéltárak történeti áttekintéséhez tárgymutató készítése nem látszott szükségesnek.

A peres feleknek és vádlottaknak névmutatója az állagok ismertetésének szövegében található nevekre utal. Ebben több esetben szerepel csak vezetéknev, minthogy a keresztnév nem volt egyértelműen megállapítható. Ahol erre mód volt, a nevek mellett meg van adva a foglalkozás is.

Nem látszott lényegesnek a kötet szövegében kiemelt csekély számú helynévnek a felsorolása, minthogy az anyagban úgyszólván minden perben előforduló, nagyszámú helynévhez viszonyítva nem nyújtanak a helytörténeti kutatóknak érdembeni segítséget.

Mutatónak tekintendő a kötet tartalomjegyzéke is, melyben részletes felsorolása található azoknak a bíróságoknak és hatóságoknak, melyeknek iratanyaga az Országos Levéltár O-szekciójában, a bírósági levéltárak iratanyagában megtalálható.

Fentiek szerint a mutató négy részből áll:

- a) Az egyes perek tárgyának mutatója
- b) A peres feleknek és vádlottaknak névmutatója
- c) Az eljáró tisztviselők névmutatója
- d) Említett szakirodalom

AZ EGYES PEREK TÁRGYÁNAK MUTATÓJA

- Adózás**
 általános- és különadó 206, 233
 borkilenced és tized 233
 dézsma 41, 83, 88, 93, 204, 205, 233, 255, 261
 közteher 205
 telekadó 233
 úrbér 93, 99, 157, 344, 430, 436
 úrbúra 87
- Alapítványok és kezelésük**
 Almásy-alapítvány 154
 Horváth-alapítvány 154
 Jeszenák-alapítvány 154
 Kondé-alapítvány 154
 Kúriai-alapítványok 165, 171
 Raffai-alapítvány 154
 Sidó-alapítvány 154
- Alapítványi ügyek 432**
 Állattenyésztés 114, 116, 256, 386
 Árva- és gyámügyek 92, 165, 171, 183, 237, 255, 256, 297, 340, 358, 359, 376, 380, 381, 387, 400, 405, 432
 Bányászat 50, 66, 93, 106—110, 155, 165, 171, 280, 420, 434
 Bíróági vegyeszeti intézet 430
 Birtok-ügyek 37—38, 41, 48—49, 52, 56, 81—82, 84, 85—86, 87, 92, 104—105, 114, 125, 127, 129, 131, 141, 156—157, 167, 175, 176, 183, 184—186, 187, 189, 233—234, 236—237, 249, 256, 260—261, 265, 335, 343, 347, 348, 355, 358, 362, 365, 366, 376, 377, 384, 386, 387, 434—435, 444, határok 175, 183, 233—234, 256
 Börtön-ügy 66, 165, 171, 408, 412, 437
- Büntetés**
 formák 165
 testi büntetés 68, 111
 halálbüntetés 60, 66, 114
 közmunka 114
 Büntetőjogi kódex 68
 előírás-tervezet 398, 399 (1850—1853)
- Bűnügyi statisztika 155**
 Kassics Ignác, bűnügyi statisztikája az 1792—1824. évekről 115
 Családtörténet 52, 57, 66, 75, 85—86, 93, 116, 123, 153, 156, 158—159, 165, 167, 168, 171, 180, 183, 187, 189—190, 192, 224—225, 226, 236—237, 255—256, 315, 335, 340, 355, 358, 367, 376, 377, 380—381, 430, 434, 441, 443, 448
 Egészségügy 49—50, 123, 135, 187, 206, 344, 435
 Egyháztörténet 122, 233, 255, 261, 430, 446
 Építészet 435
 Felkelések
 Hóra—Kloska vezette 1784. évi erdélyi parasztfelkelés 210
 Kolera-felkelés a Felvidéken (1831) és Pest-megyében 112, 206, 303
 Lengyel felkelés 1863-ban 214
 Péró vezette 1735. évi békési jobbágyfelkelés 210
 Stur—Hurbán vezette 1848. évi Trencsén-megyei felkelés 83
 Tokaji Ferenc vezette 1670. évi hegyaljai felkelés 49, 265
 Felsőérettés 112, 401, 413, 432
 Felsőoktatás 222, 222—224, 224—225, 226, 300, 437
 Debreceni Kollégium 52
 Földmérés 175
 Gyáripár 50, 187
 Halászat 49, 205, 233
 Hatalmaskodás 37—38, 41, 45, 48, 50, 52, 57, 82—83, 87, 92, 99, 113, 173
 Helyi szokások 84
 Helytörténeti adatok (földrajzi, gazdasági, jogi, társadalmi viszonyok) 38, 41, 49—50, 52, 56, 78, 83—84, 88, 93, 113—114, 116, 121, 127, 129, 136, 139, 157, 176—177, 178—179, 180, 183, 185, 187, 189, 192, 204—205, 224—225, 233—234, 236—237,

- 255—256, 261, 264—265, 278, 280, 285,
289, 292, 376, 444, 448
- Hivatali visszaélések 41, 50, 82, 99, 113—114,
175, 189, 206, 401
- Hivatalos nyelv
német 68
magyar 206, 352, 373
- Iparágak 50, 121, 125, 187, 236, 239
- Iparkamara 420
- Ipari üzemek 108, 335
- Jakobinus szervezkedés 113, 190—191, 206,
210—213, 215—217
a büntető eljárás során lefoglalt terhelő
bizonyítékok 216—217
„Catéchisme de l'homme et du citoyen”
„Déclaration des droits de l'homme et du
citoyen”
„Tableau” Europa 1788—1794. évi álla-
potáról”
„A Marseillaise magyar fordítása”
„Grosse Wahrheiten und Beweise in einem
kleinen Auszuge aus dem ungarischen
Geschichte. Frankfurt—Leipzig 1792.”
„Szentjóni Szabó László: Mathias Corvinus.
Színmű. Ofen, Landerer 1792.”
és egyéb forradalmi tartalmú röpirat.
- Jobbágység 38, 49, 52, 84, 93, 113, 116, 129,
141, 164, 168, 205, 236—237, 255—256,
265, 297, 335, 446
- Jogászképzés 63, 66, 116, 206, 220, 221—222,
224—227, 385, 443
jurátusok fegyelmi ügyei, kihágásai 87, 209
- Jogszolgáltatás (jogelvek, jogszabályok, tör-
vényszövegek, joggyakorlat) 66, 135, 140,
141, 206, 213, 234, 277, 385, 442, 444, 445—
446
külön gyűjtemény, XVI—XIX. század anya-
ga 441—444
- Katonaság 49, 113, 116, 168, 205, 214, 226,
380
Katalin cárnő „fekete regimentje” 261
- Kereskedelem (bel- és külkereskedelem) 37,
50, 81—83, 87—88, 92, 114, 121, 125, 129,
157, 165, 167, 168, 187, 205, 219, 233, 236—
237, 239, 255, 262, 264, 278, 297, 367, 380,
420, 431
kereskedő cégek 50, 187
Magyar Kereskedelmi Társaság 52
- Közbiztonság 114
- Közlekedés 50, 81, 114, 121, 129, 187, 233,
380
Duna Gőzhajózási Társaság 50
Központi Vasúttársaság 50, 52
- Kulturális intézmények 187
Kolozsvári Nemzeti Színház 52
- Mezőgazdasági termelés 335
- Mérnökképzés 56, 249
- Munkabérek 262, 297, 373
munkások bérkövetelése 50, 109, 113
udvari cselédség bérkövetelése 237
- Nemzetiségek 41, 49, 52, 57, 113, 176, 187,
278, 431, 437
- Népszokások, babonák 114
- Nyelvészet 121, 431, 448
- Országgyűlések 204—205, 209, 218, 233
- Országgyűlési ifjak 214, 241—243
Társalkodó Egyesülete 205, 241—243
- Népesség-összeírás 387
- Országhatár
magyar—morva határ kijelölése 1711-ben
209
- Országos Összeírás (1715, 1828) 205
- Paraszság 49, 92, 175
- „Pártütők” 413
- Pénzügyletek 41, 45, 48—50, 52, 56, 66, 81,
82, 87, 92, 99, 108, 109, 114, 118—121, 125,
150, 151, 155, 157, 165, 167, 168, 173, 187,
219, 233, 236, 237, 239, 249, 255, 256, 261,
262, 264, 265, 278, 294, 297, 299, 335—336,
343, 344, 358, 362, 363, 365, 366, 368, 375,
376, 377, 380, 383, 384, 386, 387, 413, 431,
432, 434, 435, 441, 447
- Posta-történeti adatok 152, 167
gyors-posta 50
- Privilégiumok 81, 83, 88, 213
- Sajtó-ügyek 363, 430
- Szabadságharcok
Thököly Imre kora (1678—1685) 49, 256,
265
II. Rákóczi Ferenckora (1703—1711) 38,
44, 45, 49, 52, 205, 256, 263, 265
Törő Pál—Pető Ferenckora, (1753) 138
Az 1848/49. évi szabadságharc 448
- Személyi adatok 45, 57, 108, 131, 178, 179,
180, 182, 183, 187, 188, 205, 221, 222—225,
227, 228, 236, 237, 261, 302, 332, 339, 342,
351, 353, 357, 358, 373, 374, 379, 387, 398,
402, 403, 404, 407, 411, 417, 431
bíróági személyi ügyek 63, 67, 68, 70, 72,
73, 74, 76, 155, 164, 171
- Társadalom
erkölcsi élet 114, 123
- Térképek (kéziratos, 1756 és 1808-ból) 343
- Uradalmak 185, 234, 237, 344, 346, 362, 366
- Urasági cselédség 236
- Ügyvédképzés 56, 66, 73, 78, 116, 166, 171,

188, 205, 206, 220—224, 227, 228, 249, 339,
344, 362, 368, 383, 385, 387, 398, 414, 434
Vagyoni állapotok 37, 45, 49, 81, 82, 84, 85—
87, 92, 109, 129, 165, 167, 171, 173, 183, 187,
212, 233, 234, 236, 237, 239, 249, 255, 256,
261, 264, 265, 297, 335, 336, 343, 344, 346,
347, 354, 355, 358, 359, 362, 365, 366, 367,
376, 380, 381, 383, 384, 386, 387, 402, 432,
434, 435, 445

Választások

Követválasztás 113

Tisztújítás 206, 386

Zavargások, zendülések

Bukovici parasztzendülés 49

Erdőbényei zavargások 206

Zsellérek 113, 256, 335

A PERES FELEK ÉS A VÁDLOTTAK NÉVMUTATÓJA

- Alapy János birtokos 444
 Apaffy Mihály fejedelem 255
 Balassa család 41
 Balassa Imre gróf 237
 Balogh János 214
 Báthory Erzsébet bűnségei 157
 Báthory Zsófia, II. Rákóczi György özvegye 265
 Batthyány Kázmér gróf birtokos 405
 Beleznay János földesúr 49
 Benyovszky Móríc britokos 344
 Bercsényi Miklós gróf, tábornok 256, 265
 Béri Balogh Ádám ezredes 256
 Bod János 242
 Bogyó 242
 Bónis Ferenc kuruc vezér 265
 Borko László 242
 Bottyán család 45, 236
 Bottyán János kuruc tábornok 49, 265
 Brunsvik József ítélőmester 213
 Bük Zsigmondné Sebe Teréz 405
 Eszterházy-család 45, 236, 255
 Eszterházy László gróf 365
 Eszterházy Pál 204
 Csapó 242
 Festetics család 139
 Festetics József 358
 Frangepán család 110
 Glöckelsberg lovag, ezredes 38
 Grassalkovics Antal gróf 156
 Haller család 237
 Heister tábornok 38
 Homonnai—Drugeth család 255
 Hóra (Horia) Nicolae román jobbágy 210
 Hurban Ludowit ezredes 83
 Illésházy család 255
 Illésházy 110
 Jakusich Kata bárónő 41
 Kaunitz gróf 236
 Károlyi Sándor gróf, tábornok 236, 256, 265
 Keczer Menyhért és felesége
     Máriássy Erzsébet 256
 Kiss Károly 210
 Klobusiczky Ferenc 265
 Kloska (Closca) Joan román jobbágy 210
 Koháry István 236
 Kollonich Lipót bíboros 236
 Korponayné Géczi Julianna 49
 Kossuth Lajos 112, 211, 212, 214, 223, 241, 242
 Kuncwalder üzletember 125
 Lapsánszky János 242
 Lányi Mihály 447
 Lányi Sámuel 210
 Lázár-féle csödpér 380
 Lippay György primás 255
 Listius László 236
 Lorántffy Zsuzsanna
     I. Rákóczi György özvegye 205
 Lovassy család 242
 Lovassy Ferenc 242
 Lovassy László 213, 214
 Martinovics Ignác 206, 210—213, 215—216
 Mikola István jurátus 190—191, 206
 Nádasdy család 255
 Nádasdy Tamás 205, 236
 Nigrelli tábornok 38
 Pákh Albert ügyvéd 413
 Parády 242
 Pethő család 255
 Pető Ferenc 138
 Petőfi Sándor 413
 Petőfi Sándorné, Szendrey Júlia 413
 Péró Jovánovics Szegedinác szerb határőr-kapitány 210
 Pogány család 376
 Popovics osztrák—morva Landgraf 38
 Rákóczi család 41, 84, 236, 242, 255, 256, 265
 Rakovszky József 447
 Réz József 210
 Rotthal János báró 38
 Rózsa Sándor 448
 Rudnyánszky család 85, 86

Savoyai Jenő tábornagy 38, 261
Schlesinger Wolff kereskedő 45
Schmidt Pálné 447
Serédy Gáspár 444
Sinzenдорff gróf 38
Sréter János brigadéros 45, 265
Stierheim gróf udvari tanácsos,
mester 38
Stuhlmüller Dávid 447
Stur Ludowit szlovák agitátor 83
Szabó Pál, ifj. 52
Széchenyi István gróf 214
Széchényi Lajos gróf 362, 363
Széchényi Pál gróf 236
Szelepcsényi György primás 236, 255
Szentiványi Pál birtokos 344
Szirmay Pál 210, 212
Szuchányi család 376
Táncsics (Stáncsics) Mihály 431

Tokaji Ferenc 49
Thököly család 84, 255
Thököly Imre 49
Tormássy József 242
Törö Pál 138
Trattner könyvkiadó 142, 298
Ullmann Móric üzletember 125
Várady Károly ügyvéd 405
Vásárhelyi-Nagy család 189, 190
Virágh László 210
Wesselényi család 255
Wesselényi Ferenc 236
Wesselényi Miklós 112, 214, 242
Wesselényi Pál 265
Wodianer üzletember 125
Wurmann Salamon 210
Zrínyi család 84, 110
Zsarnóczy János ügyvéd 190, 191, 206

A magyar jakobinusok felségsértési tömegperében — a Martinovics-mozgalomban részt-
vett 1794—1795-ben vád alá helyezett személyeket az alábbi névsorban külön foglaljuk össze:

Abaffy Ferenc
Aszalay János
Baranyai Mihály
Batsányi (Bacsány) János
Brehm (Brem) János
Bujanovics Kornél
Erdélyi László
Fodor Gerzson
Hajnóczy József
Hirgeist Ferenc
Illés Ferenc
Juhász N. János
Kazinczy Miklós
Kopasz János
Laczkovics László
Landerer Mihály
Lonovics Imre
Lukács Pál
Makk Domonkos
Martinovics Ignác
Nemessányi András
Őz Pál

Peiczkofer Antal
Pruzsinszky József
Rosty János
Rosty Pál
Sehy Ferenc
Sigray Jakab
Szabó László
Szentmarjai Ferenc
Szén Antal
Szlávy György
Szlávy János
Szmetanovics Károly
Szólártsik Sándor
Szulyovszky Menyhért
Táncsics (Tantzics) Ignác
Tuross Péter
Újgyörgyi (Ujj-Györgyi) József
alias Neumüller
Uza Pál
Verhovszky Sámuel
Verseghy Ferenc
212, 213, 217, 234

AZ ELJÁRÓ TISZTSÉGVISELŐK NÉVMUTATÓJA

AZ ÁLLAGOKBAN EMLÍTETT TISZTSÉGVISELŐK

- Apponyi György országbíró, 431
Atzél István ítélőmester, 252
Bartakovics Alajos ker. táblai ülnök, 334
Batthyány Ádám, id. tárnokmester, 284
Batthyány Lajos gróf nádor, 71, 134
Bezerédi György ker. táblai elnök, 367
Blaskovics Mihály ker. táblai ülnök, 334
Brunsvik Antal ítélőmester, 252
Brunsvik József tárnokmester, 296
Csáky Zsigmond gróf tárnokmester, 71, 281, 284
Csiba Károly ker. táblai ülnök, 334
Csizmazia György ügyvéd, 347
Cziráky Antal tárnokmester, 299—300
Dolinay Péter kir. biztos, 447
Döry Ferenc gróf, jogi bizottságok elnöke (1768, 1770), 140, 446
Eötvös Ignác báró tárnokmester, 113, 303
Fekete János ker. táblai ülnök, 334
Festetics Kristóf hétszemélyes táblai bíró, 139
Fogarassy Gábor kir. táblai jegyző, 441
Fonyó Sándor hétszemélyes táblai bíró, 137
Ghyczy Péter az Oktavális Szék elnöke, 348
Gyurcsányi Gábor altárnokmester, 309
Horváth-Simonchich János személynök, 236
Illésházy József tárnokmester, 284
Jablonczy Antal ker. táblai ülnök, 334
Kaunitz Ferenc gróf kamarai tanácsos, 38
Keglevich Gábor tárnokmester, 304
Klobusiczky Ferenc személynök, 236
Mailáth József tárnokmester, 289
Márton János kir. táblai őrnök, 191—192
Niczky Kristóf tárnokmester, 135, 140, 284
Nozdroviczky István ker. táblai ülnök, 334
Pálffy Fidél tárnokmester, majd kancellár, 301
Pálffy József ker. táblai elnök, 386
Pogány József ker. táblai ülnök, 375—376
Prileszky Gábor ker. táblai ülnök, 334
Rakovszky Elek ker. táblai ülnök, 334
Podhorszky Antal ker. táblai ülnök, 334
Reviczky József ker. táblai ülnök, 334
Somogyi Gáspár ker. táblai ülnök, 334
Spányi András ügyvéd, 219
Spork tábornok, 265
Szent-Ivány Ferenc tárnokmester, 293
Szuha Ferenc ítélőmester, 234
Temesváry Márton ker. táblai ülnök, 375—376
Uzovics Ferenc ker. táblai ülnök, 334
Ürményi József személynök, 216
Végh Péter tárnokmester, 284—286
Vörös Antal ítélőmester, 260
Zamaróczy József ker. táblai ülnök, 334

A TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSEKBEN EMLÍTETT TISZTSÉGVISELŐK

- Barkóczy Zsigmond báró ker. táblai elnök, 326
Bélay Vilmos levéltáros, 35
Bossányi Gábor ker. táblai elnök, 325
Csáky József tárnoki hivatali titoknok, 276
Gyárfás István táblabíró, 30
Horváth Ferenc ker. táblai elnök, 323
Kendelényi Ferenc levéltáros, 29—30, 448
Kossalkó János kúriai bíró, 30
Luka Sándor főtörvényszéki elnök, 276
Maróthy Rezső levéltáros, 370
Nagy Imre kúriai bíró, 30
Óváry Lipót levéltáros, 372
Révay Pál báró ker. táblai elnök, 323
Sajnovics Mátyás ker. táblai elnök, 326
Szüts Miklós törvényszéki elnök, 372
Tolvay Ferenc ker. táblai elnök, 323
Varga Endre levéltáros, 34

- Angyal Dávid*: Magyar politikai perék a XIX. század első éveiben. Századok 1916.
- Benda Kálmán*: A magyar jakobinusok iratai. 2. A magyar jakobinusok elleni felségsértési és hűtlenségi per iratai 1794—1795. Sajtó alá rendezte — Bp. 1952. (Magyarország újjabbkori történetének forrásai.)
- Bertényi Iván*: A nádori és az országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században. Századok 1964.
- Szepesi Jakab országbíró. A magyar királyi kúriai bíraskodás történetéhez a XIV. században. Bp. [1970]. Sokszorosítás. (ELTE, A történelem segédtudományai tanszék kiadványai I. 1.)
- Bónis György*: A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Bp. 1935. (Értekezések Eckhardt F. Jogtörténeti Szemináriumából, 5.)
- A közhitelesség szervei Magyarországon és a magyar hiteleshelyi levéltárak. Levéltári Szemle 1964.
- A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. Levéltári Közlemények 1964. (Különlenyomat.)
- A magyar bírósági szervezet és perjog története. A korai és a fejlett feudalizmus korszaka, 1000—1526. (Bónis György—Degré Alajos—Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története, I. rész.) Bp. Levéltárak Országos Központja 1961. Kézirat gyanánt. Sokszorosítás. (Levéltári Szakmai Továbbképzés Felső fok 13.)
- A személynök és bírótársai a Jagellók korában. Századok 1969. (Különlenyomat.)
- Bovankovics József*: Bírói parancsok magyar példányokkal. Pesten 1842.
- Csergheő Franciscus*: Historia Tabulae Judiciariae Districtualis Trans Danubianae. Sopronii 1824.
- Carpzovius Benedictus*: Practica Nova Rerum Criminalium. Ed. novissima. Lipsiae 1739.
- Cziráky Antonius*: Conspectus Juris Publici Regni Hungariae ad annum 1848. Tom. 1—2. Viennae 1851.
- Czövek Stephanus*: Planum Tabulare. Budae 1825.
- Degré Alajos*: A magyar bírósági szervezet és perjog története. A polgári korszak 1861—1944. (Bónis György—Degré Alajos—Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története, IV. rész.) Bp. Levéltárak Országos Központja 1961. Kézirat gyanánt. Sokszorosítás. (Levéltári Szakmai Továbbképzés — Felső fok — 13.)
- A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig. Bp. (Jogtörténeti Értekezések, 8.)
- A Négyeskönyv perjogi anyaga. Bp. 1936.
- A Planum Tabulare keletkezésével kapcsolatos kérdések. Bp. 1939. (Kolozsváry Bálint Emlékkönyv.)
- Ember Győző*: Levéltári terminológiai lexikon. Bp. 1982. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártn és történeti forrástudományok, 4.)
- Fekete Georgius*: Problemata juridica. Ed. Csaplovics Joannes. Posonii 1814.
- Frank Ignác*: Közigazság törvénye Magyarhonban. 1—2. kötet. Buda 1845—1846. Ősiség és célvülés. Pest 1848.
- Gábor Gyula*: A pesti kir. ítélőtábla felállítása és szervezése. Bp. 1925. (Magyar Jogászegyleti Értekezések. Új folyam XV. 86.)

- Hajnik Imre:** A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt. Bp. 1899.
- Jánosy Dénes:** Reformtörekvések a polgári peres eljárás terén a XVIII. században. Századok 1943.
- Ila Bálint—Kovacsics József:** Veszprém megye helytörténeti lexikona. Bp. 1964. (Magyarország Helytörténeti Lexikona. A Magyar Országos Levéltár ... kiadványa.)
- Kassics Ignátus:** Tractatus de mandatis judicialibus ordinariorum regni Hungariae iudicum iisdemque suppari autoritate pollentium... Pesthini 1828. [Műveinek felülvizsgálatát lásd 0 71 állag, 206. oldal.]
- Kelemen Emericus:** Institutiones juris privati Hungarici. Tom. I—III. Pesthini 1814. [Második kiadás: Budae 1818.]
- Kelemen Imre:** Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások. [Institutiones juris privati Hungarici.] A magyar hazafiak és a törvénytannaló nemes ifjúság számára... ford. és kiad. Czövek István. 1—3. kötet. Pest 1822.
- Kitonich Joannes:** Directio Methodica processus judiciarii juris consuetudinarii incltyi regni Hungariae. Negyedik kiadás. Nagyszombat 1724.
- Kovachich Martinus Georgius:** Codex authenticus juris tavernicalis... Budae 1803. [Kodexének összeállításához levéltári iratokat kér, lásd 0 96 állag, 293. oldal.]
- Papp László:** A hiteleshelyek története és működése az újkorban. Bp. 1956.
- Paulinyi Oszkár:** Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. Bp. 1956. (Magyar Országos Levéltár, Levéltári Alapleltárak I. 11.)
- Párdányi Miklós:** Az abszolutizmuskori jogszolgáltatási szervezetről. Levéltári Híradó 1954.
- Párniczky Mihály:** Az ősiség a XIX. században. Bp. 1942. (Illés József Emlékkönyv.)
- R. Kiss István:** A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549—1551. évi leveleskönyve. Bp. 1908.
- Sándor Lipót főherceg nádor iratai, 1790—1795.** Kiadta, bev. és magy. Mályusz Elemér. Bp. 1926. (Magyarország újabbkori történetének forrásai.)
- Szegedi Joannes:** Tripartitum juris hungarici tyrocinium... Tyrnaviae 1751.
- Szentpéteri Imre, ifj.:** A tárnoki ítélőszék kialakulása. Századok 1934.
- Varga Endre:** Bányabíróági eljárás a feudális kori Magyarországon. Levéltári Közlemények, XLIV—XLV. évfolyam. Különlenyomat 1974.
- A hivatásos ügyvédi osztály kialakulása. A kötelező ügyvédi vizsga bevezetése 1769-ben. Bp. 1937. (Domanovszky Emlékkönyv.) Különlenyomat.
- A királyi Curia, 1780—1850. Bp. 1974. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, III. Hatóság és hivataltörténet, 4.)
- A magyar bírósági szervezet és perjog története. A késői és a hanyatló feudalizmus korszaka, 1526—1848. Az osztrák abszolutizmus korszaka, 1849—1861. (Bónis György—Degré Alajos—Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. III—IV. rész.) Bp. Levéltárak Országos Központja 1961. Kézirat gyanánt. Sokszorosítás. (Levéltári Szakmai Továbbképzés — Felső fok — 13.)
- A magyar jogszolgáltatás átszervezése II. József korában. Századok, 1960. Különlenyomat 1961. Magyarország bányabíróági szervezete, 1686—1854. Bp. 1974. (Jogtörténeti tanulmányok, III.) Különlenyomat.
- A Novus Ordo, II. József jogszolgáltatási rendszere. Levéltári Híradó 1954.
- A Rákóczi-szabadságharc történeti forrásai a bírósági levéltárak anyagában. Levéltári Közlemények 1954.
- Úriszék. XVI—XVII. századi perszövegek. Szerk. [és a Bevezetést írta] Varga Endre. Bp. 1958. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, II. Forráskiadványok, 5.)
- A magyar bírósági szervezet és perjog története. Írták Bónis György, Degré Alajos Varga Endre. Szerk. Varga Endre. Bp. Levéltárak Országos Központja, 1961. Kézirat gyanánt sokszorosítás. (Levéltári Szakmai Továbbképzés — Felső fok — 13.)
- Veres Miklós:** Az Országos Levéltár bírósági iratainak rendezése. Levéltári Szemle 1965.
- A tárnoki hatóság és a tárnoki szék, 1526—1849. Bp. 1968.

Vinkler János: A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig. Pécs 1927.

Wenzel Gusztáv; Visszapillantás az előbbi m. kir. Curiának 1724-től 1769-i működésére. Bp. 1875. (Értekezések a társadalomtudományok köréből, III. 8.)

*

A fenti szakirodalom nem nyújtja a kötet tárgyaiban megjelent minden szakmunkát, ezért teljesnek nem is tekintendő. Továbbá csupán utal a bírósági levéltárak iratanyagából történt feldolgozásokra és publikációkra is.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó (Sashegyi Oszkár)	5
Bevezetés (Veres Miklós)	7
I. Magyarország és Erdély jogszolgáltatási szervezete az 1526 és 1869 közötti kor- szakban	7
II. Az Országos Levéltár „O” szekciója: a bírósági levéltárak irategyüttesei	15

ELSŐ RÉSZ

Feudális kori bírósági levéltárak

Kúriai levéltár (Varga Endre)	
Történeti áttekintés (Degré Alajos és Varga Endre)	23
<i>Királyi kúria</i>	
○ 1. Processus octavales	36
○ 2. Processus delegatorii	39
○ 3. Mandata judiciaria	42
○ 4. Inquisitiones juratorum tabulae regiae	47
○ 5. Kir. táblai jegyzők lajstromozatlan jelentései	51
○ 6. Mandata compulsoria	53
○ 7. Actus solennes	55
○ 8. Protocolla tabulae septemviralis	57
○ 9. Protocolla tabulae regiae judiciariae	61
○ 10. Normalia	65
○ 11. Rescripta regia (Királyi leiratok a hétszemélyes táblához)	67
○ 12. Rescripta regia (Királyi leiratok a királyi táblához)	68
○ 13. Septemviralia officiosa	71
○ 14. Repraesentationes	72
○ 15. Instantiae	74
○ 16. Correspondentiae officiosae	75
○ 17. Correspondentiae	77
○ 18. Processus tabulares	80
○ 19. Processus et acta negotii Rudnyánszkyanorum	85
○ 20. Processus tabulares non terminati	86
○ 21. Processus appellati	89
○ 22. Processus appellati non terminati usque 1808	94
○ 23. Processus appellati non terminati	96
○ 24. Fellebbezett, nem levált perek	98

O 25.	Processus relegati	99
O 26.	Jelzet nélküli fellebbezett perek	101
O 27.	Processus neoacquistici	102
O 28.	Causae montanisticae	106
O 29.	Extractus processuum criminalium	110
O 30.	Perkivonatok fogalmazványai	115
O 31.	Bűnvádi levelezések	117
O 32.	Causae contra cutores falsae monetae	118
O 33.	Extractus causarum divortialium	121
O 34.	Hétszemélyes tábla váltóosztálya	124
O 35.	Urbarialia	126
O 36.	Processus expediti	129
O 37.	Libelli actionales deserti	130
O 38.	Actiones originales	132
O 39.	Decisiones curiales	133
O 40.	Series (Extractus) causarum per tabulam septemviralem decisarum	137
O 41.	Extractus causarum septemviralium	138
O 42.	Dégi kastélykönyvtárból származó kötetek	139
O 43.	Casus speciales	140
O 44.	Sententiae	141
O 45.	Series causarum appellatarum	144
O 46.	Series causarum septemviralium	145
O 47.	Series causarum in tabula regia terminatarum	146
O 48.	Kir. táblai perfelvételi sorjegyzékek	148
O 49.	Kúriai aktanyilvántartó könyvek	149
O 52.	Váltófeltörvényszék iratai	150
O 53.	Postakönyvek	152
O 54.	Reversales	152
O 55.	Kúriai alapítványokra s a kúriális pénztárra vonatkozó iratok	154
O 56.	Személyzeti, ügyviteli vegyes iratok	155
O 57.	Miscellanea	156
O 58.	Genealogiae I.	158
O 59.	Genealogiae II.	159
O 61–63.	Archivum Josephinum	159
O 61.	Tabula septemviralis aulica	162
O 62.	Tabula regia	169
O 63.	Acta officiorum subalternorum Curiae regiae	174
<i>Tabula provincialis</i>		
O 64.	Tabula provincialis irattárának maradványa	176
O 65.	Káptalani levéltárak felterjesztett elenchesai és mutatói	177
O 66.	Konventi levéltárak felterjesztett elenchesai és mutatói	179
O 67.	Megyei levéltárak felterjesztett elenchesai és mutatói	181
O 68.	Megyei birtokmutatók	184
<i>Ügyvédek iratai</i>		
O 69.	Acta post advocatos	186
O 70.	Acta familiae Nagy de Vásárhely	189
O 212.	Zsarnóczy (Zsarnóczay) János ügyvéd iratai	190
O 213.	Márton János kir. táblai írnok iratai	191

Személynöki levéltár (Varga Endre)	
Történeti áttekintés	193
<i>Királyi személynök</i>	
O 71. Acta praesidialia tabulae regiae	204
O 72. Correspondentiae antiquae	208
O 73. Felségsértési perek	210
O 225. A magyar jakobinus-per Bécsből kiszolgáltatott iratai	215
O 74. Személynöki vegyes iratok	217
O 75. Instantiae pro termino praefigendo	218
O 76. Reversales politicae	220
O 77. Testimoniales juratorum	221
O 78. Protocolla neocensuratorum advocatorum	222
O 79. Libri decanales	224
O 80. Acta juratorum	225
O 81. Ügyvédvizsgálati iratok	227
O 82. Minutae mandatorum	228
<i>Személynöki ítélőmester</i>	
O 83. Archivum authenticum	230
O 84. Processus protonotariorum personalis praesentiae regiae	235
<i>Személynöki szék</i>	
O 85. Acta sedis personalitiae	238
<i>Parlamenti Múzeumtól átvett iratok</i>	
O 86. Országgyűlési ifjak társalkodási egyesületének iratai	241
A nádor és az országbíró ítélőmestereinek levéltárai (Varga Endre)	
Történeti áttekintés	244
Nádori ítélőmesteri levéltár	247
<i>Nádori ítélőmester</i>	
O 87. Hiteleshelyi sorozatok	247
O 88. Ítélőmesteri kiadványok	250
O 89. Processus protonotariorum officii palatinalis	254
Országbírói ítélőmesteri levéltár	257
<i>Országbírói ítélőmester</i>	
O 90. Archivum protonotariorum judicatus curiae regiae	257
O 91. Processus protonotariorum judicatus curiae regiae	263
Tárnoki levéltár (Veres Miklós)	
Történeti áttekintés	267
<i>Tárnoki szék — Tárnoki hivatal</i>	
O 92. Protocolla sedium tavernicalium	277
O 93. Acta tavernicalia	279
O 94. Acta tavernici Petri Végh	285
O 95. Acta tavernici Josephi Mailáth	289
O 96. Acta tavernici Francisci Szent-Ivány	292
O 97. Acta tavernici Josephi Brunsvik	296
O 98. Acta tavernici Antonii Cziráky	299
O 99. Acta tavernici Fidelis Pálffy	301
O 100. Acta tavernici Ignatii Eötvös	303
O 101. Acta tavernici Gabrielis Keglevich	304
O 102. Extractus processuum tavernicalium	305

O 103. Libelli appellationales	307
O 104. Vegyes iratok	309
Erdélyi királyi tábla levéltára, XVIII—XIX. század (Varga Endre)	
Történeti áttekintés	310
<i>Erdélyi királyi tábla</i>	
O 105. Erdélyi királyi tábla iratai	314
Kerületi táblák levéltárai (Veres Miklós)	
Történeti áttekintés	317
Dunán inneni kerületi tábla levéltára	330
<i>Dunán inneni kerületi tábla</i>	
O 110. Tanácsülési jegyzőkönyvek	330
O 195. Decreta regia	332
O 196. Diversae correspondentiae	333
O 197. Acta post assessores	334
O 106. Polgári és csődpercek	335
O 108. Justitia Josephina-kori iratok	337
O 109. Provizórium és dualizmus kori iratok	341
O 107. Vegyes iratok	344
O 219. Vegyes könyvek	345
<i>Ügyvédek iratai</i>	
O 198. Acta post advocatos	346
<i>Oktávális szék</i>	
O 199. Acta octavalia et processus archi-episcopales	348
Dunántúli kerületi tábla levéltára	350
<i>Dunántúli kerületi tábla</i>	
O 116. Tanácsülési jegyzőkönyvek	350
O 111. Szabályrendeletek, ügyviteli iratok	352
O 112. Polgári persorozat	354
O 201. Sententiae	356
O 114. Justitia Josephina-kori iratok	356
O 115. Provizórium és dualizmus kori iratok	360
O 113. Vegyes iratok	364
O 220. Vegyes könyvek	365
<i>Táblai elnök</i>	
O 200. Bezerédj György kerületi táblai elnök iratai	367
<i>Ügyvédek iratai</i>	
O 202. Acta post advocatos	368
Tiszán inneni kerületi tábla levéltára	370
<i>Tiszán inneni kerületi tábla</i>	
O 194. Tiszán inneni kerületi tábla iratai	370
Tiszántúli kerületi tábla levéltára	372
<i>Tiszántúli kerületi tábla</i>	
O 123. Tanácsülési jegyzőkönyvek	372
O 117. Acta tabularia	374
O 204. Acta post assessores	375
O 118. Polgári perek	376
O 120. Justitia Josephina-kori iratok	377
O 121. Provizórium és dualizmus kori iratok	382

O 119. Vegyes iratok	384
O 221. Vegyes könyvek	385
<i>Táblai elnök</i>	
O 203. Pálffy József kerületi táblai elnök iratai	386
<i>Ügyvédek iratai</i>	
O 124. Acta post advocatos	387

MÁSODIK RÉSZ

Abszolutizmus kori bírósági levéltárak

Bach-kori bírósági levéltár (Veres Miklós)	
Történeti áttekintés	391
<i>Justizministerium</i>	
O 142. K. k. Justizministerium — Akten „Ungarn”	398
<i>Oberster Gerichts- und Cassationshof</i>	
O 143. Registrators-Abtheilung „Ungarn”	399
O 144. Registrators-Abtheilung „Siebenbürgen”	400
<i>Országos főtörvényszékek (fond-törödékek)</i>	
O 145. K. k. Oberlandesgericht (Districtual Obergericht) Pest, Praesidium...	401
O 146. K. k. Oberlandesgericht (Districtual Obergericht) Pressburg, Praesidium	402
O 147. K. k. Oberlandesgericht (Districtual Obergericht) Oedenburg, Praesidium	403
O 148. K. k. Oberlandesgericht (Districtual Obergericht) Eperies, Praesidium	403
O 150. K. k. Oberlandesgericht Temesvár, Praesidium	403
O 215. K. k. Oberlandesgericht Siebenbürgen, Praesidium	404
<i>Országos törvényszék (fond-törödékek)</i>	
O 152. K. k. Landesgericht Pest, Praesidium	405
<i>Megyei törvényszék (fond-törödékek)</i>	
O 205. K. k. Comitatsgericht Tyrnau, Praesidium	406
O 155. K. k. Comitatsgericht Erlau, Praesidium	407
O 222. K. k. Comitatsgericht Szolnok, Praesidium	407
O 159. K. k. Comitatsgericht Balassagyarmat, Praesidium	408
O 216. K. k. Comitatsgericht Kaposvár, Praesidium	409
O 169. K. k. Städtisch delegiertes Bezirksgericht Raab, Praesidium	409
O 170. K. k. Kreisgericht Marosvásárhely, Praesidium	410
O 217. K. k. Kreisgericht Kronstadt, Praesidium	411
<i>Ügyészség</i>	
O 171. K. k. Oberstaatsanwaltschaft Pesth, Praesidium	412
O 206. K. k. Oberstaatsanwaltschaft Pressburg, Praesidium	413
O 207. K. k. Oberstaatsanwaltschaft Oedenburg, Praesidium	415
O 208. K. k. Oberstaatsanwaltschaft Grosswardein, Praesidium	416
O 209. K. k. Oberstaatsanwaltschaft Temesvár, Praesidium	417
O 210. K. k. Staatsanwaltschaft Trenchin	418
<i>Egyéb szervek</i>	
O 176. Grundbuchs-Direction Oedenburg, Praesidium	419
O 218. Gerichts-Einführungs-Commission Hermannstadt	420

Provizórium kori bírósági levéltár (Veres Miklós)	
Történeti áttekintés	422
<i>Országbírói hivatal</i>	
O 125. Országbírói hivatal iratanyagai	429
<i>Visszaállított királyi kúria</i>	
O 183. A hétszemélyes tábla ülésjegyzőkönyvei	433
O 223. A királyi tábla elnöki iratainak mutatója	434
O 186. Polgári osztály	434
O 224. Büntető osztály	436
O 187. Úrbéri osztály	436
<i>Erdélyi főkormánysszék</i>	
O 188. Erdélyi főkormánysszék törvénykezési osztálya	437
<i>Erdélyi legfőbb törvényszék</i>	
O 189. Erdélyi legfőbb törvényszék iratai	438

HARMADIK RÉSZ

Levéltárba nem sorolt fondok

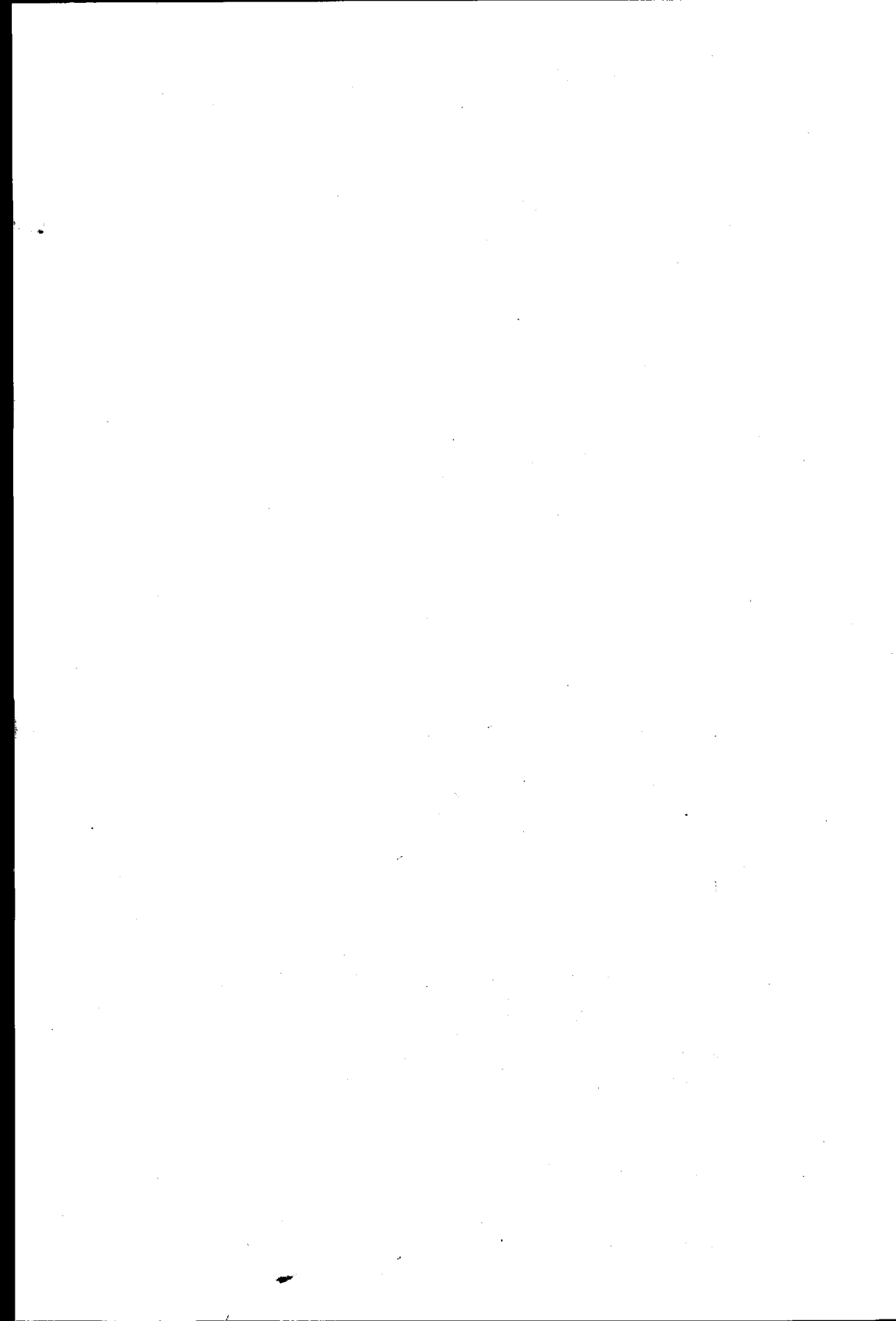
O 136. Levelekre széthullott vegyes bírósági iratok (Veres Miklós)	441
O 138. Régi jogszolgáltatásra vonatkozó feljegyzések (Sashegyi Oszkár—Veres Miklós)	441
O 139. A bodakajtori kastélykönyvtárból való kötetek (Veres Miklós)	445
O 140. Pecsénymók (Veres Miklós)	446
O 211. Vegyes eredetű peres iratok gyűjteménye (Veres Miklós)	447
O 226. Kendelényi Ferenc irathagyatéka (Sashegyi Oszkár)	448
O 227. Varga Endre irathagyatéka (Sashegyi Oszkár)	449
O 228. Wenzel Gusztáv gyűjteménye (Sashegyi Oszkár)	450
Mellékletek	451
Mutatók	459
Az egyes perek tárgyának mutatója	460
A peres felek és a vádlottak névmutatója	463
Az eljáró tisztségviselők névmutatója	465
Említett szakirodalom	466

**A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója
A nyomdai munkálatokat a Szegedi Nyomda végezte**

**Felelős vezető: Surányi Tibor igazgató
Szeged, 1989. 88-450**

**Felelős szerkesztő: Keleti Éva — Műszaki szerkesztő: Karászi Ferencné
Kiadványszám: 2562**

Megjelent 42,5 (A/5) ív terjedelemben

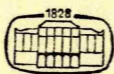
A sorozat korábbi kötete

TRÓCSÁNYI ZSOLT

ERDÉLYI
KORMÁNYHATÓSÁGI
LEVÉLTÁRAK

A munka a Magyar Országos Levéltár feudalizmus kori kormányhatósági levéltáraitól készült ismertető leltársorozat része. A Magyar Országos Levéltár két szekciójáról, az erdélyi országos kormányhatósági levéltárakról ad tájékoztatást, az ismertető leltár műfaji követelményének megfelelően. Az ismertetésben az egyes kormányhatóságok hatáskörének, működésének általános jellegű rajzából indul ki, ebből fejti ki az iratanyag tárgyát. A mű fontos forrásmunka az 1526 és 1867 közötti erdélyi történelem tanulmányozásához.

784 oldal, kötve 135,— Ft

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

